CEZAR PETRESCU

CEZAR PETRESCU

ORAŞ PATRIARHAL

„Mă apropii de un mic orăşel şi am şi ajuns pe o colină de unde-l descopăr: e aşezat la poale, un râu îi scaldă zidurile şi curge mai departe pe-o pajişte verde; are o pădure deasă, care îl apără de vânturile reci şi de vifore; îl zăresc într-o lumină atât de minunată, încât îi număr clopotniţele şi turlele, îmi pare zugrăvit pe clinul măgurii. Nu-mi pot stăpâni încântarea, şi-mi spun: „Ce fericire să trăieşti sub un cer aşa de frumos şi într-o asemenea aşezare cu atât farmec!„ Cobor în oraş, unde n-am dormit două nopţi, că mă şi asemăn celor care-l locuiesc: vreau să scap afară.”

LA BRUYČRE

CUPRINS:

P r e l u d i u 7
CARTEA ÎNTÂIA.
Cap. I Trecea o înmormântare cu dricul alb 41
Cap. II Dealul Călimanului făcea hotar între două lumi 53
Cap. III Oglinda cu trei canaturi 66
Cap. IV Animula vagula, blandula 74
Cap. V Popas, la Rinalti 91
Cap. VI Câţiva prieteni şi mai multe caracude 103
CARTEA A DOUA.
Cap. I Conu Todiriţă e un personaj 129
Cap. II Ultima doamnă din neamul movilesc 148
Cap. III Au şi oraşele tragedia lor 169
Cap. IV Pe lume sunt tot felul de dureri 194
CARTEA A TREIA.
Cap. I Pastel în alb 213
Cap. II Mai sunt şi alţi prizonieri 228
Cap. III Metamorfoza 247
Cap. IV Apel nominal 258

Cap. V „Aho! Aho! Copii şi fraţi!” 273
CARTEA A PATRA.
Cap. I Idele lui Mart 303
Cap. II Mesaj din sicriu 317
Cap. III „Cele mai sincere condoleanţe” 338
Cap. IV Mortul care aduce 358
Cap. V Cauze şi efecte 374
Cap. VI Întoarceri şi îndepărtări 388
Cap. VII Moriţ, clinele nimănui 406

PRELUDIU.

Scrisoarea sfârşea cu o chemare: „Vino! E un oraş încântător. Sunt sigur că o să te prindă farmecul străzilor noastre, cu nume de voievozi şi de ctitori. Un oraş pitoresc, cu oameni pitoreşti.

În sfârşit, voi avea prilejul să-ţi prezint faimoasa poamă rea a familiei, despre care ţi-am povestit cu atâta admiraţie, chiar în cea dintâi zi de şcoală, când ne-am cunoscut. Îţi mai aminteşti? Lipeai, în albumul proaspăt cumpărat, timbrele cu efigii stranii şi cu gravuri exotice: verzi, albastre, violete, trandafirii şi de un galben pal ca guşa canarului; piramidele Egiptului şi Sfinxul; privelişti din insulele Pacificului şi cascadele Zambezului; şarpele înaripat al Mexicului şi minaretele moscheelor algeriene; chipul lui Lincoln şi un cap mirat de antilopă. Te încântau evocările ţărilor de departe, de sub alte constelaţii, şi am înţeles că în albumul tău de novice colecţionar nu lipeai numai mărci cumpărate din economiile de la rahat „Locum” şi de la cornurile cu nucă, ci făceai o călătorie fabuloasă împrejurul planetei… Atunci ţi-am povestit eu despre unchiul acesta, scandaloasa celebritate a familiei; fostul locotenent care şi-a pălmuit colonelul, după ce luase, cu o vehemenţă neîngăduită, apărarea unui biet soldat de rând, prigonit de vagmiştri, şi după nu mai ştiam ce misterioasă peripeţie de dragoste; a

fost reformat şi trimis în temniţa militară; pe urmă, a străbătut în pas gimnastic cinci continente în aventuri năstruşnice, când hamal şi când nabab, când favorit al unui şef de trib din Dahomey, când captiv al piraţilor chinezi; pentru ca, după douăzeci de ani, să se întoarcă în urbea natală şi, ca un nou Candid cuminţit, să-şi altoiască merii, să-şi cureţe perii de omidă, să plivească straturile de ridichi şi să stropească rondurile de rozete. Ai să-l cunoşti acum la el acasă. În bizarul lui muzeu cu panoplii de arme iavaneze şi bumeranguri austrialiene, cu piei de panteră şi coarne de ren.

Dar ce-ţi povestesc? Te ghicesc surâzând. Am rămas o anacronică excepţie. Un fenomen. Un provincial care-şi iubeşte oraşul şi-şi adoră concetăţenii; un provincial care nu tânjeşte după Capitală, după teatrele şi cabaretele voastre, după ceasul când năvălesc ţigănuşii de pe Sărindar, zbierând cât îi ţine gura o ediţie specială cu remanierea guvernului, dezminţită a doua zi.

Aici, viaţa noastră e alta; altele ne sunt grijile şi bucuriile. Aici toţi suntem o mare dar strânsă familie. Tu, care n-ai părăsit Capitala decât poate pentru vilegiaturile de trei săptămâni, n-ai să înţelegi simţământul acesta până ce nu vei fi aici. Spui că vrei să părăseşti Bucureştii pentru totdeauna. Cu atât mai bine! Te adoptăm. Am şi găsit ceva pentru început. Cu două licenţe, se poate trăi admirabil într-un târg modest şi fără mofturi ca al nostru. A sosit vremea să foloseşti şi licenţa ta în litere. O asociaţie de profesori a alcătuit o serie de cursuri pentru examenele de toamnă, corigenţe şi bacalaureat. Ai să debutezi acolo. Am şi pipăit terenul. Am şi câştigat, dinainte, câteva simpatii pe nevăzute. Eşti aşteptat… Pe urmă, obţii o catedră. Nu uita că, fără să militez prea activ în politică, mă simt puţin la putere. Îţi facem rost de-o suplinire. Mai apoi, o catedră definitivă. Avem şi noi atotputernicii noştri, care n-au să se dea în lături de la un serviciu ce ne-ar putea câştiga în partid un tânăr cu viitor. Avem şi o gazetă. Se simte nevoia

unui condei sprinten şi ascuţit în ucenicia Capitalei. Spui că nu te prea împaci cu diploma cealaltă: te-ai descoperit inapt pentru avocatură. Copilării! Poate în Bucureşti, unde lupta e mai grea şi concurenţa mai acerbă. Dar aici are să meargă totul uşor. Te asigur. Ţi-aş putea jura că în doi-trei ani vei deveni: „distinsul nostru fruntaş intelectual, fiul adoptiv al oraşului, speranţa partidului nostru…” Nu surâde! Aici luăm totul în serios, fără scepticismul şi zeflemeaua voastră. Vino! Depeşează-mi din vreme, să te aştept la gară. Sper că o să ne recunoaştem, deşi nu ne-am mai văzut de şapte ani. Figurile poate ni s-au mai schimbat. Dar inimile noastre au rămas aceleaşi.

Nu e aşa, Tudore? Te-aştept. Până atunci, îţi caut o locuinţă modestă, la vreun pensionar de aici: o cameră şi antreu, sau două camere şi antreu. Lasă-mă să pregătesc totul. Nu uita depeşa.”

Bun prieten! De unde a presimţit? Cu ce fine antene a cules, din nevăzut, semnalul deznădăjduit de naufragiu?

Tudor Stoenescu-Stoian, avocat cu vagă clientelă şi vag colaborator al unor şi mai vagi publicaţii literaroartistico-politico-sociale, devoră scrisoarea mai lacom ca anunţul unei moşteniri căzută din cer, cifrată la milioane şi dinainte scutită de taxele succesorale.

Chemarea sosea în una din acele după-amiezi pustii, când toată Capitala se goleşte de cunoscuţi ca în preziua unei misterioase conspiraţii. Tudor Stoenescu-Stoian se trezise, deodată, printre miile şi miile de trecători, într-o solitudine care-l apăsa ca absurdele panici din visurile rele.

De pe scaunul restaurantului se descleştase, în silă, ultimul consumator, numai după ce chelnerii sfârşiseră de recoltat şervetele, de clădit solniţele în piramidă şi după ce-i dăduseră târcoale cu semnificative tusete de nerăbdare.

Nu ştia încotro să apuce.

O pornise întâi pe strada Sărindar. Pe urmă se răzgândise şi mersese grăbit, deşi fără ţintă, pe strada Brezoianu. Urmărise cu luare-aminte a unui edil grav, preocupat de

problema circulaţiei, spectacolul vehiculelor imobilizate la încrucişarea liniilor de tramvai, în faţa berăriei „Carpaţi”. Păru că îl pasionează grozav dezlănţuirea înjurăturilor de birjari şi stridenta guiţare a claxoanelor, asupra cărora nici o putere nu dovedeau semnalizările disperate ale unui agent cu fireturi la şapcă.

Pe urmă, când strada şi bulevardul se eliberară şi când nu mai avu ce privi, îşi târî paşii pe Calea Victoriei, ca un licean care-a tras la fit şi aşteaptă să se scurgă ceasurile de trigonometrie, de latină şi fizică, verificând amănunţit vitrinele cu „preţuri senzaţionale de desfacere sfidând orice concurenţă”. Astfel, trecuse de la o fereastră cu arme şi unelte de sport, la alta cu bastoane şi cravate; de la parfumeria cu ultimele creaţii ale lui Guerlin şi Caron, la alta cu superbe pijamale şi costume de plajă. Se pomeni examinând fotografiile decupate dintr-un film, unde Rudolf Valentino, în costum de şeic, gonea cu burnuzul fluturând, într-un deşert cu nisipul incandescent, spre o oază cu trei pământufuri de palmieri.

Fictivele aventuri ale actorului fotogenic îl indispuseră foarte. Simţi împotrivă-i o ură personală, răscolită din tot adâncul fiinţei lui anonime.

Călăreţul cu burnuz, spintecând în galop dunele nisipoase ale deşertului, înfăţişa temeritatea, vigoarea, tinereţea; numele lui evoca îndată avuţie, voluptate, glorie, eroism, pasiune, adoraţia a mii şi mii de femei necunoscute, superbe, brune şi blonde, bogate şi sărace, tinere şi în deplinătatea frumuseţii femeieşti. Adică tot ce-i lipsea lui şi tot ce nu va fi partea lui în viaţă niciodată, până la sfârşitul sfârşiturilor. Tudor Stoenescu-Stoian le vedea pe toate copleşindu-l pe fotogenicul actor; iar toate-l dezgustau pentru pasivitatea de turmă cu care mulţimile se lasă contaminate de aceeaşi adoraţie neînfrânată şi fără pudoare. Fiica bancherului din Chicago şi chelneriţa din conditoraiul vienez; soţia lordului din cel mai aristocratic cartier al Londrei şi eleva de şcoală profesională; marchizul

din Rue de la Paix şi copila marchizului francez din castelul feudal al Solognei; nevasta colonelului von şi nu mai ştiu cum de pe Kurfürstendamm şi fata fermierului canadian; amanta cow-boy-ului din Argentina şi casieriţa de la berăria de pe Calea Griviţei; dansatoarea din Şangai şi profesoara cu coşuri pe nas din Roşiorii-de-Vede. Nu era oare aceasta o injustă părtinire a destinului, care-şi risipise prodig toate favorurile asupra unui singur individ, iar lui să-i lase numai rămăşiţele cele mai meschine?

Îşi aruncă privirea la cafenele şi la berării.

Nimeni.

De altfel, ce prieteni avea el, ce oameni cărora să le împărtăşească păsurile, singurătatea, amarul?

Totuşi, opri un birjar şi colindă câteva străzi, la adre-sele vagilor cunoscuţi. Toate uşile, zăvorâte. Unde-au plecat toţi? Unde şi-au dat întâinire? Prin ce conjuraţie, părăsindu-l deodată, l-au lăsat şi mai singur, naufragiat anonim şi fără speranţă în această mulţime cu figurile ostil ferecate?

Făcu semn cu bastonul în spatele birjarului şi opri la capul Podului. Într-adevăr, în oraşul acesta nimeni nu interesează pe nimeni. Eşti mai singur ca în deşertul calcinat al peisajului lunar.

Iar mai deznădăjduit ca totdeauna, o simţea aceasta acum. Acum, în mijlocul verii, când toţi aleargă cu pachetele, pregătindu-se pentru plecare. Când toţi sunt absorbiţi de socoteli şi preocupaţi de ultimele întâlniri. Când toţi îşi pipăie în buzunar tichetul de tren, port-biletul cu preţul unei luni de umbră, de răcoare ozonată, de plimbări pe aleile cu boltă de viţă şi cu ţânţari, cu bănci dosite şi prielnice pentru episoadele flirtului de datină, pentru preludiul viitoarelor logodne şi căsnicii – iar în boschetele graţios amenajate, cu izvoare rău mirositoare şi sulfuroase, din care toţi vor sorbi cu religiozitate câte două pahare clocite pe zi. Toţi aleargă spre această evadare de-o lună. Toţi nu mai văd decât aceasta; nu mai trăiesc decât pentru aceasta. Îl izbesc duşmănos de pe trotuar, când le împiedică

mersul. Nu întorc capul. N-au timp. Îşi şterg doar broboanele de năduşeală cu batista, cercetează ceasornicul cu o schimă mută de alarmare, dispar pe uşa deschisă la croitor şi la magazinele cu furnituri de voiaj, apar de la agenţiile de wagons-lits cu un prospect multicolor în mână, transformat în evantai.

Pe coperta prospectelor, ochii lui întrevedeau fugace o creastă înzăpezită, printre brazi zimţaţi; un ţărm de lac oval şi ireal de albastru; o zveltă siluetă feminină arămită de soare, pe-o plajă cu zbor alb şi fluturat de pescăruşi.

Tudor Stoenescu-Stoian prindea fără voie, din treacăt, o dată cu aceste imagini toride sau răcoritoare, frânturi de conversaţie precipitată: o chemare, o glumă, o întâlnire făgăduită peste o lună, o exclamaţie de bucurie. Toate în afară de el.

Un coleg de barou, corpolent şi important, şef de culoare într-o organizaţie politică de opoziţie, îi răspunse afabil la salut, ba chiar se opri din mers să-i strângă mâna cu o dublă solicitudine profesională: de elector şi confrate.

— Tot în cuptorul ăsta? Încă n-ai plecat? Îl întrebă cu o mirare ocrotitoare.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi simţi vanitatea gâdilată de grija părintească pe care i-o poartă un asemenea atotputinte personaj. Începu să-şi spovedească aleanul. Cum are el de gând să se strămute în provincie, undeva într-un târg din Moldova, şi cum îl aşteaptă acolo un prieten vechi şi fidel, de şcoală.

Celălalt asculta distrat, fără să-l privească, urmărind cu ochii procesiunea trăsurilor şi taxiurilor. Când văzu un automobil deşert, îi făcu semn să oprească şi se despărţi de dânsul cu o strângere de mână asudată:

— Aşadar, la revedere, amice Teodorescu! Nu mă ocoli la toamnă. Am în vedere o serie de procese, la care mi se pare că o să lucrăm împreună…

„Teodorescu? La toamnă?” Importantul confrate nici nu-şi amintea cum îl cheamă. Nici nu-i ascultase povestea lui cu

strămutarea în provincie. Se oprise din cale fiindcă aştepta un taxi liber. Îi pomenise despre procesele unde „vor lucra împreună”, fiindcă aşa proceda, desigur, cu toţi camarazii mai tineri, ca să le dea iluzia unei făţarnice generozităţi de viitor candidat la alegerile de decan.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi continuă drumul cu un surâs amar. Aici, el nu însemna nimic pentru nimeni: un trecător, o cifră; după dânsul venea altul, înaintea lui trecea altul, lângă el alţii, mereu alţii… Mulţime pompată dintr-un izvor nesecătuit, pentru care e cu totul indiferent dacă Tudor Stoenescu-Stoian există sau a existat, trăieşte sau a murit, dacă se bucură de ceva sau e întristat fără să aibă cui se tângui. La această mulţime, naşterea lui n-a adăugat nimic; moartea lui nu va scade nimic. Număr obscur din marele număr, pierdut în marele număr. Căci dacă un camion condus de un şofer beat l-ar strivi într-o clipă între botul maşinii şi zid, cadavrul lui transportat la morgă, anonim, nu va merita mai mult de trei rânduri zgârcit strecurate la rubrica faptelor diverse şi o coroană cumpărată la hala de flori, cu panglica ordinară de pânză ceruită, agăţată la carul mortuar din partea baroului. Poate şi atunci chiar, individul de adineaori, înainte de a începe să citească o locuţiune funebră, scrisă de acum zece ani şi rezervată în sertar pentru zeci de asemenea alte ocazii, s-ar întoarce către un vecin să întrebe: „Cum zici că-l chema, frate? Teodorescu, Stoenescu, Stoicănescu…?” Ar debita cu glas de megafon trei sute de cuvinte care se potrivesc oricui, cum se potrivesc hainele gata la magazinele ieftine, pentru clienţi de măsură mijlocie. Toţi s-ar întoarce apoi la treburile lor, iar în trei luni, nimeni nu-şi va mai aminti vreodată că a existat pe lume un Tudor Stoenescu-Stoian, care era şi el un om, avea şi el bucurii şi mâhniri, respira şi el din aerul tuturor.

Bun prieten! „Aci toţi suntem o mare familie… Te adoptăm!” De-ar fi putut bănui ce lacom s-a repezit Tudor Stoenescu-Stoian să răspundă chemării!

Degetele tremurau nervos, răsfoind orariul trenurilor. Cel dintâi tren – cât mai repede, fără întârziere, la noapte, cel mai târziu mâine!

La ghişeul poştei, indiferenţa impiegatei, cu părul superoxigenat şi cu unghiile sangvinolent lăcuite, mări sentimentul acestei totale singurătăţi.

Impiegata a numărat cuvintele fără să citească textul. Chiotul de evadare, pateticele efuziuni de recunoştinţă au fost evaluate cu răceală, după un tarif fix. Atâtea cuvinte – atâţia lei! Nici n-a ridicat ochii la chipul insului statistic şi anonim de după gratii, transfigurat de cea mai fericită nerăbdare. A aruncat dispreţuitor restul şi recipisa cu cerneală violetă, ca o prinţesă zvârlind pomană unui guşat de la poarta palatului. Pe urmă, a dat drumul retezat ferestruii-ghilotină, ca să se aprofundeze în lectura romanului mişcător până la lacrimi: Viaţa şi amorurile lui Rudolf Valentino.

— Domnişoară!… Bătu timid cu degetul în fereastră. Domnişoară, dacă sunteţi atât de amabilă…

Ghilotina s-a ridicat de-un lat de palmă.

Domnişoara aşteaptă, fără să ridice ochii de pe pagină. E tocmai la episodul zguduitor, când una din iubitele lui Rudolf Valentino, aflând despre cea de-a doua căsnicie a frumosului şi crudului erou fotogenic, se aruncă cu deznădejde în cataracta Niagarei.

Distanţa e de la cer la pământ; iar confruntarea ar fi, pentru Tudor Stoenescu-Stoian, din toate punctele de vedere, defavorabilă.

Deoparte, omul care lasă în urmă o hecatombă de victime, doborâte ca spicele de grâu sub semiluna zimţată a secerii; aci, individul incolor, inexpresiv şi anost, stârcit la un ghişeu telegrafo-poştal. Căci, din nefericire, figura, statura, ţinuta, portul lui Tudor Stoenescu-Stoian erau croite după chipul şi asemănarea destinului său mediocru. Frunte mijlocie, nas mijlociu, bărbie mijlocie, culoarea părului şi a ochilor indecisă, nici un semn particular – cel mai banal paşaport

pentru o viaţă de om. Uneori, natura capricioasă croieşte o frunte genială măturătorilor de stradă, profilul lui Eminescu calfelor de bărbier, ţinută napoleoniană şefilor de gară care salută expresul din goană. Cu el, natura însă fusese onestă şi fără fantezie. Era un om oarecare, ca o sută de milioane de oameni oarecare. De aceea, domnişoara îi ascultă glasul absentă, cu o strâmbătură de buze de-o plasticitate care ar fi stârnit entuziasmul regizorilor din Hollywood.

— V-aş ruga o lămurire, domnişoară. Nu s-ar putea să-mi taxaţi telegrama urgentă? Mă tem să n-ajung înaintea ei…

— La aşa ceva trebuia să te gândeşti de acasă, domnule! Acum s-a dat! A plecat! Am taxat-o! Nu suntem aici la prăvălie, să te tocmeşti…!

Ghilotina a căzut scurt şi pagina s-a întors să-l urmărească pe divinul Rudolf Valentino, călcând peste inimi zdrobite, printre minaretele arabe de scândură şi de carton, din Hollywood, metropola cinematografului şi paradisul himeric al domnişoarelor de la poştă, telegraf şi telefon.

Tudor Stoenescu-Stoian a dovedit de mic copil o natură blândă şi îngăduitoare, întotdeauna recompensată cu lauda părinţilor şi cu stima profesorilor. Dar atâta aroganţă, feroce şi nemotivată, îi dezlănţui acum gânduri de cruntă răzbunare.

Ca să-i dea o lecţie de bună-cuviinţă, nimic nu l-ar putea opri să se prezinte la ghişeu cu o a doua telegramă, către un prieten imaginar, formulată în cele mai demonice intenţii ofensatoare: „Află că domnişoara de la ghişeu e cea mai infectă capră oxigenată din personalul Poştei române.” Sau în stilul biletelor de plăcintă: „Când ai aşa mutră posacă, Rudi ţi-ar fi preferat o vacă”. O găseşte chiar răzbunare de duh. Întotdeauna a avut el aşa, un talent de epigramist, ignorat de toată lumea, hazos în pustiu!

Te pomeneşti însă că individa – în monologul lui interior, pus la modă de Proust, de Joyce şi de Virginia Woolf, o numea „individa” – te pomeneşti că, după cum n-are obicei să citească textul, ci numai să numere cuvinte, ar taxa

telegrama cu cel mai desăvârşit calm. O! Olimpica seninătate a veşnicei şi imperturbabilei ignoranţe! Ar număra: atâtea cuvinte, atâţia lei. Şi i-ar tăia recipisa cu aceeaşi glacială indiferenţă, ca să se întoarcă mai repede la pasionatele amoruri ale adoratului Rudi. Toate sunt nebune după el.

Tudor Stoenescu-Stoian simţi cel puţin satisfacţia cinică şi consolatoare că Rudolf Valentino e mort, îngropat şi că, din cavou, nu-l mai pot chema toate lacrimile celor un milion de admiratoare. Hotărât! O asemenea telegramărevanşă, ticluită oricât de grobian, n-ar fi încă destul.

Nu l-ar mulţumi, acum, decât o răzbunare mult mai savant distilată.

Bunăoară, dacă ar fi el directorul general al Poştelor, s-ar prezenta înarmat cu toată răbdarea la ghişeu, ar aştepta până ce domnişoara ar ajunge la pasajul cel mai jalnic, al înmormântării, când cele zece mii de adoratoare neconsolate, sosite cu trenuri, cu automobile, cu tramvaie, cu bărci, cu metrouri şi pe jos, se înghesuie şi cad leşinate. Iar tocmai atunci, când domnişoara îl vede îndeaievea pe Rudolf Valentino întins pe catafalc, sub maldărul de coroane şi jerbe, i-ar întrerupe lectura să ceară, cu perfidă blândeţe, o desluşire oarecare, de cea mai infimă însemnătate. Ar suporta toate necuviinţele şi lecţiile pe ton de superioară ţâfnă, zâmbind cu o satanică inocenţă.

Apoi, abia la sfârşit, şi-ar smulge brusc masca.

— Vă plângeţi că semnătura e indescifrabilă, prea amabilă domnişoară? Vă rog atunci, scrieţi: „Tudor Stoenescu-Stoian, directorul general al Poştelor!…” Atât e suficient?… Vă rog, nu vă deranjaţi, amabilă domnişoară! De ce aţi roşit? De ce vă tremură degetele atât de fin manichiurate? Rămâneţi la locul dumneavoastră. Sunteţi în orele de serviciu şi eu sunt aci un simplu contribuabil; publicul, sărmanul public, marele anonim pentru care sunteţi plătită să-l serviţi, amabilă domnişoară, nu să vă delectaţi cu fantasmagoriile născocite pe socoteala unui erou fotogenic

cu mutră şi mofturi de chitarist. Nu mă întrerupeţi! Nu vă cereţi scuze! Rămâneţi la ghişeu, şi numai pe urmă, când trec orele de serviciu, vă rog să poftiţi la mine, la direcţia generală. Avem de discutat! La revedere, amabilă domnişoară! Şi bună dispoziţie la prea instructivele dumitale lecturi!

Cum ar apăsa, cu un rânjet plin de înveninare, pe ameninţarea: „Avem de discutat”!

Şi cum ar pălmui usturător, acel „Amabilă domnişoară”! Ce satisfacţie drăcească i-ar da toată agitarea de furnicar speriat din dosul ghişeelor: şoaptele alarmate, sertarele trântite, foşnetul hârtiilor, figurile îngălbenite şi glasurile bâlbâindu-se: „Ssst! Directorul! Canalia aia de director!”

Căci, evident, l-ar urî, temându-l. Iar ura aceea l-ar creşte şi l-ar întări ca o băutură vrăjită, pe el, Tudor Stoenescu-Stoian, atât de neînsemnat şi de inofensiv, încât nici măcar nu e duşmănit de cineva.

— Haide, dom'le! Ce te-ai emobilizat acilea, la ghişeu! Îl împinse de la spate un curier de bancă, trântindu-i sub nas un vraf de telegrame.

Tudor Stoenescu-Stoian se uitase, într-adevăr, cu totul la fereastra cu gratii, cufundat în diabolicele sale proiecte de răzbunare. Se dădu docil în lături. Ba îşi mai ceru şi scuze. Păşi anonim şi ghiontit, în forfotul sălii sonore de poştă, unde toată lumea se îmbulzea nerăbdătoare, ca la o bursă a ştirilor, a necazurilor şi a bucuriilor, a veştilor de moarte şi a felicitărilor de nuntă, câte aleargă pe sârme de aramă, centrifug, spre toate unghiurile ţării, centripet dinspre toate ungherele ţării.

Afară, asfinţitul cu pete largi de carmin pe cerul violet, oboseala de pe figuri şi din pasul lenevos al trecătorilor, care dă o moleşală extenuantă atmosferei crepusculare din marile oraşe, toate şi tot îi potoliră cruntele instincte omucide.

Se aprindeau cele dintâi becuri. Clipeau roşii, albastre şi verzi, cele dintâi reclame luminoase, alternativ irupând şi

stingându-se în tuburi subţiri de neon. Capitala lua înfăţişare festivă. Tudor Stoenescu-Stoian îşi mărturisi că oricum, nu e atât de hâdă şi dezgustătoare în asemenea ceasuri, când se închid băncile şi se deschid cabaretele, deşi nici unele, nici altele nu-l prea numărau printre clienţii activi.

Ba se confundă chiar cu oarecare voluptate, anonim în mulţimea anonimă, să sfârşească pregătirile de plecare.

O problemă. Ştia, aproximativ, că prietenul e însurat.

Pe vremuri, primise un anunţ imprimat pe o foaie cartonată, cu câteva cuvinte adaos, pomenind despre un vechi vis realizat. Dar dacă a fost ori nu căsnicia binecuvântată cu prunci numeroşi, cum se cuvine într-o respectabilă familie provincială, aceasta nu o ştia. Toate scrisorile de mai târziu ale prietenului păstrau o tăcere suspectă. Poate numai o discreţie. Poate semnul unei deziluzii tăinuite. Încât nu se poate hotărî asupra cadourilor, cum cere bunul obicei al pământului, să nu intri în casa ospitalieră a unui prieten cu mâna goală. Chibzuind şi reducând, de la cutia cu icre negre şi ediţiile numerotate pe hârtie de Japonia, de la albumele cu poze pentru copii şi instrumentele de pescuit, ajunse la două cutii cu bomboane.

Se potrivesc şi pentru copii şi pentru doamna casei. Dovedesc atenţiune şi în acelaşi timp modestie.

Ca întotdeauna, Tudor Stoenescu-Stoian se împăca astfel, şi de astă dată, cu resturile mediocre şi împuţinate, de ultimă oră, ale intenţiilor lui generoase şi pline de grandoare, din primul moment. Căci viaţa şi-o trăia mereu în dublu exemplar. Una himerică, unde totul se petrecea eroic şi superb, în închipuire; cealaltă, cea reală, alcătuită din mucurile răcite ale celei imaginare. Fiindcă ştiuse să le împace multă vreme pe amândouă, se socotise, până mai deunăzi, un matur spirit filosofic. Până ce o banală aniversare îl pusese, acum vreo zece zile, în faţa oglinzii, să se măsoare ce este şi ce-a vrut să fie, ce înseamnă el, anonimul, cimitirul superbelor intenţii, în mişuneala altor

anonimi, care poate sunt şi dânşii tot atâtea sărmane cimitire.

Atunci, nimicnicia făpturii lui îl cutremurase. Fusese o aniversare singură şi tristă. Un prematur bilanţ falimentar. Ce-l aştepta, oare, în această Capitală a celor puternici, grăbiţi şi voluntari? Ce avea să însemne peste zece ani, peste douăzeci?

Şi fără să ştie de unde, se deşteptase amintirea prietenului depărtat din oraşul acela patriarhal, fostul coleg de şcoală şi de universitate, întâlnit ultima oară cu şapte ani în urmă. I-a căutat scrisorile rare prin sertarele cu acte de vagi procese, procuri şi copii de sentinţe. Le-a recitit cu aviditate. Din toate, se desfăcea o siguranţă, o împăcare cu viaţa, un optimism temperat: oglinda unei existenţe molcome şi îndestulate, într-un târg unde eşti pentru fiecare cineva, unde te cunoaşte birjarul şi te salută sergentul de stradă, te anunţă băcanul că ţi-a rezervat o trufanda specială, iar vânzătorul de gazete ştie care ţi-e ziarul favorit.

Acolo e necunoscută senzaţia atroce de singurătate în mijlocul mulţimilor. E necunoscut supliciul anonimatului. Măsurile sunt ca pentru tine. Modeste şi fără ambiţii deşarte: uşor de satisfăcut şi statornice. Există un conu Iancu, un conu Costică, un conu Tăchiţă. Poţi deveni uşor un conu Tudor, sau Tudorel, sau Tudoriţă. Toată lumea observă că ţi-ai cumpărat blană nouă sau că ai schimbat guler de lutru la cea veche; toată lumea se întreabă, alarmată, de ce n-ai apărut la cinematograful „Modern” sau la Cofetăria centrală de trei zile. Acolo e un mic univers, unde îţi ai locul bine definit, neasaltat de nimeni – ai masa ta la cafenea, scaunul tău la cinematograf, briciul tău la bărbier, diminiutivul tău răsfăţat.

Poate acolo e fericirea.

Desigur, acolo e înţelepciunea şi împăcarea cu viaţa.

În seara următoare, sosi în restaurantul Gării de Nord cu o oră înainte de plecarea trenului. Ca un emigrant pornit la

drum lung, pentru totdeauna, care vrea să înmagazineze privelişti şi amintiri, să savureze despărţirea, ca să aibă din ce-şi hrăni acra voluptate a nostalgiilor viitoare.

Mâncă pe îndelete, copios, printre călătorii purceşi în vilegiatură cu piramidele lor de bagaje, printre copiii lor neastâmpăraţi, guvernantele şi doicile aşezate sfios pe marginea scaunelor, mai în lături, la masa stăpânilor. Comandă o cafea şi aprinse ţigara, privind cu ochi proaspeţi agitarea aceasta a plecărilor, care-i dădea întotdeauna o ameţeală plăcută, ca un lichior dulce şi aromat, dar prea tare.

Privea la toţi, şi, ca întotdeauna, nimeni nu-l privea.

De la masa vecină, asculta, fără voie, frânturi dintr-o discuţie care nu suna ca pentru un restaurant de gară.

Vorbeau doi călători. Anonimi ca şi dânsul.

Dar cât de altfel, cât de altcineva, chiar în acest anonimat! Un domn înalt şi spătos, cu părul cărunt, ondulat, cu profilul precis, cu ochii de-un albastru cenuşiu şi rece. Un tânăr cu faţa dogorită de soare, cu mişcări feline, cu privirea catifelată şi cu dinţii albi, intacţi şi puternici, de carnivor. Amândoi purtau haine simple şi scumpe, cu tăietura de o savantă distincţie. Amândoi erau două exemplare de rasă, iar femeile, în treacăt, întorceau capul stăruitor să-i privească, numai de dragul acestei perechi înfăţişând două vârste ale frumuseţii bărbăteşti. Amândoi înfruntau privirile cu indiferenţă, absorbiţi de firul discuţiei lor.

— Autorul tău are dreptate! Vorbi omul cu părul cărunt, ridicând mănuşile de pe o carte cu scoarţele galbene să-i citească titlul. E un nume nou. Nu-l cunosc. Eu am rămas la lecturile mele favorite de acum douăzeci de ani… Dar are dreptate! Într-o viaţă, zigzagul e mai frumos, mai uman, mult mai uman. Întoarcerile, abaterile, şovăielile, înfrângerile şi înălţările după înfrângere, acestea dau valoare unei vieţi omeneşti! Linia dreaptă e abstractă şi nefirească într-o asemenea lume zidită anapoda, pe temelii prea vechi, care nu mai corespund noilor condiţii de viaţă

mereu contradictorii, mereu cerând revizuiri şi adaptări, rectificări. În astfel de lume, linia dreaptă e aproape împotriva naturii, a realităţii noastre prezente. Eu nu înţeleg severitatea aşa-numiţilor mari virtuoşi. E suspectă şi inumană. Aceştia sunt infirmi din născare. E uşor pentru o femeie să se proclame virtuoasă, când s-a născut cu o cocoaşă în spinare. Sau să fii cast, după ce-ai suportat, în prealabil, amputarea obligatorie pe care-o pretinde secta scopiţilor. E uşor – şi nu găsesc nici un merit! Valoare are numai o virtute pe care ai câştigat-o în luptă cu tine însuţi, biruindu-te pe tine însuţi. Să fi căzut şi să te înalţi. Când ai să fii de anii mei, ai să judeci ca mine…

— Cunosc aceasta, unchiule Sergiu! Întrerupse tânărul cu un surâs care-i dezveli dantura atât de intactă şi regulată, încât părea un defect, o podoabă artificială. Unchiule Sergiu, aceasta o spune fiecare la rândul său: „când ai să fii de anii mei…!”. Aşa ţi-a vorbit, desigur, tata-mare acum douăzeci-treizeci de ani. Aşa am să spun şi eu, unui fiu sau nepot, peste douăzeci-treizeci de ani.

— Probabil. N-o neg… Fiecare generaţie vrea să impună generaţiei următoare experienţele ei, principiile ei, formulele ei de viaţă. Iar fiecare generaţie proaspătă le respinge, fiindcă vrea să le descopere ea pe cont propriu. Aci suntem de acord.

Tânărul înălţă privirea catifelată, cu un aer de triumf:

— Dar atunci, toată discuţia cade de la sine, unchiule Sergiu. Faimoasa goană a torţelor, sărbătoarea lampadoforilor, e un simbol mincinos. Nu trecem o torţă dintr-o mână ostenită într-o alta mai viguroasă, ca să-i păstrăm flacăra aprinsă. O primim aprinsă sau o stingem noi când mai fumegă, ca s-o aprindem din nou, noi, fiecare, să-i fie a lui, într-o lume care mereu nu mai este cea de ieri. Mereu se transformă. Se modifică, deşi, din păcate, tot pe vechile temelii. Şi ne interesează soarta acestei vechi flăcări din goana torţelor eline, doar numai atât cât durează în mâinile noastre. După noi, aprind-o alţii, păstreze-o alţii sau

piard-o alţii… Nu fiindcă ne-ar fi perfect egal. Ci fiindcă, de fapt, nici nu ne-o putem închipui cum va fi peste un sfert de veac, peste o jumătate de veac ori un veac. Atunci, ce să-i mai port eu de grijă? Îi va purta de grijă viaţa, omenirea de mâine, pe care, din păcate, nici n-o pot concepe, măcar întrezări… Celor de mâine, ideile, sentimentele, durerile, căutările mele de azi, li se vor părea jalnic de rudimentare şi mă vor compătimi pentru stadiul lor de înapoiere, cu toate că mă socot foarte în pas cu veacul meu, foarte modern, ultramodern. Pentru dânşii, toate-s vechituri, anacronisme, prejudecăţi răsuflate, tragi-comice. O ştiu!… Dar ce pot face? Vreau, nu vreau, trăiesc experienţele vremii mele şi vârstei mele. Cine s-a putut sustrage, vreodată, de la ele…?

Omul cu părul cărunt puse o mână voinică dar fină pe umărul tânărului, cu o mişcare afectuoasă, care contrasta cu profilul sever şi cu albastrul rece-metalic al ochilor. Rosti cu mlădiere melancolică în glas:

— Mânzule, mânzule! Cum te recunosc! Cum mă recunosc! Aceeaşi nerăbdare de atunci. Aceeaşi sete să învăţ singur, nu de la alţii. Dar nu la goana torţelor voiam s-ajung. Nu la principii generale. Ştii bine că n-am nimic din unchiul Sfătoşilă, anost şi pedant. Era vorba despre concluzia unei experienţe directe, personale… Tu treci printr-o criză, a cărei proporţie o exagerezi. Cu ochii aceştia şi cu surâsul tău, o asemenea criză e o joacă. Ai crezut că iubeşti o femeie şi ai descoperit vidul. Ei şi? O picătura amară în paharul vieţii, chiar de la început, nu strică. Dă o savoare mai profundă. Altfel, totul servit de-a gata, pe tavă, ar fi fad şi ostenitor. Ai să lipseşti trei luni. Ai să te întorci mai întreg şi – te asigur eu – iarăşi îndrăgostit. Că te-a înşelat? Că te-a umilit? E o simplă iluzie, mânzule! Ne înşelăm numai noi pe noi înşine şi ne umilim numai noi, prin noi. Acestea mâine au să dispară, iar de ele ai să surâzi. De aceea am aprobat îndată ideea plecării. Vindecarea e o chestiune de climat moral. Schimbi aerul,

cum îţi recomandă medicul ca să te vindeci de tuse măgărească. La mine a fost ceva mai greu, mai grav. Rămăsesem aici. Mistuiam răul în mine. Mă cramponam, nădăjduind nici eu nu ştiam ce… Şi devenisem odios. Invidiam surâsul şi veselia celor din jurul meu. Îmi uram rudele, prietenii, pe toţi care încercau să-mi dea o asistenţă morală. Mă apăsau zilele frumoase, florile grădinilor, parfumul liliacului. Şi era o primăvară cu lilieci, cum parcă n-a mai fost de-atunci! Nu însă pentru primăvară aveam ochi, nu însă pentru parfum de liliac aveam nări. Simţeam o voluptate rea când descopeream ceva urât şi respingător în natură, ceva josnic şi laş la fiinţele care-mi erau scumpe. M-am examinat într-o dimineaţă şi m-am descoperit un adevărat monstru. Să fug oriunde! Să-mi primenesc ochii, sufletul!… Am plecat şi, după un an, eram cel de acum, aşa cum am rămas neschimbat. Tortura de-atunci mi-a folosit. M-a adâncit. M-a ajutat să descopăr un alt eu, care dormita în mine şi care, fără aceasta, poate ar fi murit. Răsfăţat de viaţă, prea răsfăţat, ameninţam să rămân o creatură superficială, comodă, egoistă, opacă…

Tânărul mai voi să întrerupă.

Dar hamalul se înfăţişă să ridice valizele de piele.

Cei doi plecară. Tudor Stoenescu-Stoian îi urmări cu privirea, depărtându-se spre ieşire; amândoi înalţi, unul robust şi masiv, celălalt zvelt şi încă fragil; vlăstarul tânăr lângă stejarul în deplinătatea puterii; superbă pereche, după care se lungeau chemările din ochii femeilor.

În faţa ceştii golită de cafea, Tudor Stoenescu-Stoian se simţi mai singur şi mai neînsemnat. La el nu privea nimeni. Plecarea lui nu interesa pe nimeni.

Ura şi el, invidia şi el; dar fără să aibă scuza unei iubiri înşelate. Cu un strepezit simţământ de degradare, îşi recapitulă ziua întreagă: scena din ajun cu domnişoara de la ghişeul poştal, monologul interior grotesc şi umilitor, ura postumă pentru destinul lui Rudolf Valentino, socoteala meschină cu care a redus cadourile pentru prieten la două

cutii de bomboane. Aceasta era. Victima unui climat insalubru. Cum rostise călătorul cu părul cărunt: numai o schimbare de atmosferă, alt mediu, alt decor, alt ritm de viaţă te ajută să-ţi descoperi alt eu, celălalt eu, care dormitează în adâncuri necunoscute şi riscă să rămână, altfel, pentru totdeauna pierdut.

Se înălţă înviorat de pe scaun. Făcu semn hamalului să-i ridice valizele. Hamalul nu-l recunoscu la început.

Lăsase la masă o larvă omenească, inconsistentă şi nevertebrată; regăsea un om întreg, galvanizat. Tudor Stoenescu-Stoian plăti chelnerului şi zvârli un bacşiş de bogătan, cu dezinvoltura unui alt om, cum se simţea acum. Îşi cumpără provizie de ţigări, cerând o marcă străină şi scumpă, cum nu intra în orânduielile bugetului său de toată ziua, avar şi prudent. Alese ziare şi reviste franceze. Îşi încărcă buzunarul cu bomboane răcoritoare. Drumul era lung. Abia târziu, după miezul nopţii, ajungea la staţia de încrucişare, unde un tren de dimineaţă îl va duce în văgăuna orăşelului dintre dealuri.

Acum călca însă pe peron un Tudor Stoenescu-Stoian care-ar fi deşteptat uimirea vagilor săi amici şi zeflemiştilor săi confraţi de barou. Păşea elastic, cu braţul de reviste ilustrate subsuoară şi cu ţigara scumpă la colţul buzelor, un pasager întâmpinat cu salut respectuos de însoţitorul vagonului, ca un adevărat globe-trotter deprins să-şi petreacă viaţa numai în vagoane Pullman şi pe punţile transatlanticelor.

„Aci e tot secretul! Se felicită victorios. Să crezi tu mai întâi, în tine! Să impui altora ideea ta despre tine!”

Pe culoarul vagonului, măsură, de jos în sus, o călătoare tânără şi singură, cu aerul blazat al unui Casanova care a lăsat, în fiecare capitală a lumii, o sucursală a inimii lui. Dar femeia îi ignoră existenţa. Îi întoarse spatele şi îşi continuă drumul spre compartiment, oferindu-i, spre blazata evaluare, umerii în bluza subţire şi cenuşie de voiaj, ceafa cu cârlionţii frizaţi, sub basca simplă.

Aceasta îi clătină o clipă siguranţa. Dar numai o clipă. După ce însoţitorul îi clădi bagajul, zvârli ziarele în plasă, se trânti pe banchetă picior peste picior şi filtră printre gene o privire insolentă tovarăşilor de călătorie.

Erau trei, doi de-o parte, unul de cealaltă, faţă în faţă, la fereastră.

Când îi identifică, toată aroganţa se desumflă ca un balon de gumă împuns cu acul.

Îşi rectifică îndată poziţia, cuviincios şi timid, revenit la anonimatul fără speranţă din totdeauna. Încercă şi un început de salut. Ratat, fireşte! Călătorii de la fereastră nu l-au observat, sau poate nu l-au înţeles.

Au crezut că se apără de muşte.

Trei la număr erau şi tustrei cunoscuţi de-o jumătate de ţară. Cu fotografiile şi caricaturile popularizate de ziare; cu vitrinele librăriilor înţesate de cărţile unuia, cu numele celuilalt tipărit cu literele cele mai groase în afişele conferinţelor, cu pânzele celui de-al treilea aşezate în locul cel mai de cinste al expoziţiilor.

Niciodată Tudor Stoenescu-Stoian n-ar fi cutezat să călătorească în asemenea companie. Dacă i-ar fi recunoscut la început, renunţa la tichet şi-ar fi căutat alt loc, aiurea, într-un ungher, printre muritorii de rând, obscuri şi fără de nume.

Despături un ziar şi numai pe furiş, oblic, peste foaie, se încumetă să-i examineze.

Romancierul, gros, buhăvit, cu ochii mici, îngropaţi în grăsime, şi cu luciul cheliei brobonit de sudoare, îşi înfăşurase gâtul într-o batistă colorată şi vastă, de popă. După înfăţişare, după haina de lustrin asudată subsuoară, după lanţul grosolan divizând vesta rotunjită pe burtă în două emisfere, l-ar fi socotit un patron de măcelărie în vacanţă, un băcan de periferie, cel mult un arendaş procopsit prea repede, înainte de a fi apucat să se şlefuiască. Şi cu toate acestea, nu mai încăpea nici o îndoială. Cu picioarele groase, dizgraţios răşchirate, cu

ceafa învelită în basmaua grotescă, moţăia (ori numai părea că moţăieşte) Teofil Steriu, preşedintele Academiei, romancierul subtilelor cazuri de conştiinţă, plăsmuitorul aerianelor eroine cu trupul de fum şi cu sufletul adânc ca înşelă-toarele ape.

În faţa lui, pictorul vestit între toţi, nu arăta un chip mai puţin paradoxal. Ochii aceia cercuiţi de pleoape înroşite şi fără gene, cum puteau discerne oare în lumea formelor, a volumelor şi a culorilor, armonii ascunse celorlalţi oameni de toată ziua? Mâinile acelea păroase cu degete scurte, cu spatulele late, cum puteau oare aşterne pe pânză magicele îngemănări de culori, înviind lumină şi umbră din tuburi cu vâscoase vopsele? Înfăţişarea lor era vulgară. Trăsăturile lor, lipsite de orice nobleţe. Por-tul, fără nici o îngrijire. Păreau că de mult au renunţat la făptura lor fizică, că s-au lepădat de ea şi că o poartă numai ca pe un strai netrebnic, adunaţi cu toată fiinţa în celălalt destin, în cărţile lor, în pânzele lor.

Singur conferenţiarul, bărbierit proaspăt, cu nodul cravatei de-o studiată neglijenţă pe pieptul cămăşii de mătase, cu mâinile apărate în mănuşi de contacte impure, oferea, spre satisfacţia ochilor, un chip şi o asemănare care să corespundă imaginii convenţionale din cărţile poştale cu oameni celebri.

Tudor Stoenescu-Stoian întoarse foaia gazetei, fără să fi reţinut din textul coloanelor un singur rând.

Asculta, silindu-se să pară absent de la conversaţia acestui brelan glorios.

— Omul statistic nu mă interesează, Steriule! Pufnise celebrul conferenţiar, cu buza de jos răsfrântă într-un imens dispreţ. Cum şi de ce să mă intereseze vermina, larvele, neantul? Aceasta a fost eroarea naturalismului. E eroarea de acum a populismului. Din mediocritate, din nimic, ce poţi stoarce?

— Lui Cézanne i-au fost destul două mere şi-un peşte, pe-un şervet, într-un colţ de masă, ca să scoată ceva din

nimic!… Întrerupse pictorul, clipind maliţios din pleoa-pele roşcate, fără gene.

Conferenţiarul nu ţinu seamă de întrerupere. Avea ideea lui. Se adresa lui Teofil Steriu. Dar romancierul părea că nu găseşte nici un interes într-o asemenea discuţie, pentru dânsul absurdă.

Privea afară pe geam, în întunericul spintecat de rapid. Sau poate nu privea nici acolo.

Ochii mici, înecaţi în osânză, n-aveau nici o expresie; în înceţoşarea lor placidă, nu sclipea nici o lumină.

— Ce poţi stoarce, te-ntreb? Continuă conferenţiarul, făcând un gest dezgustat cu degetele înmănuşate, ca şi când ar fi stors o lămâie din care n-a mai rămas nimic şi i-ar fi dat drumul să cadă. Aduni un individ cu altul, cu altul, cu altul… Totalul îl împărţi prin numărul unităţilor adiţionate. Rezultatul e omul mijlociu! Omul de pretutindeni. Omul statistic. Ce interes poate să aibă pentru un creator, pentru un artist, un asemenea nimic?… Un asemenea…

Căutând cuvântul, conferenţiarul îşi aruncă involuntar ochii spre călătorul străin şi pitulat în celălalt colţ al compartimentului, care reprezenta şi el omul statistic, anonimul obscur, vermina. Tudor Stoenescu-Stoian se îndreptă în articulaţii ca o armă încărcată sub privirea ofensatoare. Dar ochii conferenţiarului trecuseră peste el, fără să ţie seamă de realitatea lui în spaţiu. Îşi găsise cuvântul.

Urmă:

— Un asemenea om standardizat? Un om confecionat în serie, ca fordurile şi ca maşinile de gătit?… Înainte, pe vremuri, da… Individul se forma singuratic. Avea o personalitate. Îmi amintesc observaţiile unui me-dic bătrân, de pe vremea când mai existau medici de familie. Urmărea un caz, o predispoziţie, de-a lungul a douătrei generaţii. Un bolnav era produsul unei atmosfere, al unui mediu, al unei case; o boală personalizată… Acum, un bolnav de oriunde intră la un medic de oriunde, care-i găseşte o boală de

oriunde, standardizată. Exista un refugiu pentru individ. Provincia! Acolo se forma individualitatea în profunzime. Nu se cheltuia în afară, nu râvnea la tiparul comun. Acolo erau marile conflicte şi marile pasiuni între indivizi interiorizaţi. Cum a ştiut s-o vadă Balzac. Cum a încercat s-o mai facă Maupassant, Cehov, Mauriac sau Julien Green… Dar acum, visul insului născut în provincie e să dezerteze din oraşul natal. Îl atrage Capitala. Şi dacă nu izbuteşte să dezerteze, măcar se consolează adoptând tiparul Capitalei. Supremul ideal e să evadeze din el şi să-şi fabrice o a doua personalitate după tiparul comun, cum îşi comandă costumul şi îşi cumpără cravata după modă din Bucureşti.

„Totuşi, mai sunt şi cazuri… Se răsuci pe locul lui Tudor Stoenescu-Stoian, monologând interior. Daţi-mi voie! E o generalizare pripită. Mai sunt şi cazuri când exodul îşi schimbă direcţia. Un curent contrar, cu direcţia de la Capitală spre acele oraşe patriarhale, unde se formează şi se adânceşte o personalitate. Îmi daţi voie să vă expun cazul meu? Domnule Teofil Steriu, e poate un document omenesc care vă interesează…”

Tudor Stoenescu-Stoian întrerupea în închipuire, se adresa romancierului obez şi placid, îl scutura din inerta indiferenţă, îi expunea cazul lui, încingea o controversă aprinsă cu insuportabilul conferenţiar, îi răsturna argumentele, câştiga adeziunea pictorului şi a lui Teofil Steriu, pentru a încheia triumfător, într-o cascadă de replici, care reduceau la muţenie toată locvacitatea prea încântată de sine a omului cu lămâia invizibilă, stoarsă între degetele înmănuşate.

„Şi eu sunt un anonim, vermina, tipul standardizat!… Îşi gemea suferinţa lăuntrică Tudor Stoenescu-Stoian. Dar tocmai de aceea am dreptul la cuvânt. Îmi daţi voie? E o confesiune pe care puteţi s-o folosiţi în unul din pateticele dumneavoastră romane, domnule Teofil Steriu.”

Dar Tudor Stoenescu-Stoian nu cerea învoire să ia cuvântul şi nimeni nu se gândea să i-l dea.

Romancierul continua să privească sleit, prin geam, noaptea opacă. Pictorul îşi curăţa pipa, răspândind un miros infect de tutun răcit. Conferenţiarul se adresa mereu lui Teofil Steriu, punându-i întrebări la care răspundea singur. Niciunul nu mai întorsese ochii spre ungherul unde se ghemuise Tudor Stoenescu-Stoian, bucureşteanul anonim, mediocru, spălăcit, incolor, inodor şi insipid, purces din Capitală să-şi câştige o personalitate, să eva-deze din anonimat, să renască a doua oară – un om. Fecior de grefier la tribunal, rămas orfan de mamă la şapte ani, crescuse într-un apartament sărăcăcios, învăţase carte clasificat nici în frunte nici în coadă, colegii nu-i făcuseră nici măcar onoarea unei porecle, obţinuse două diplome de licenţă nici în frunte nici în coadă, la barou figura mai mult în coadă decât în frunte, printre avocaţii fără clientelă. Ce-ar fi avut drept să spere? Anonimul tipic. Mediocritatea cea mai netrebnică şi mai resemnată din câte au fost şi sunt. Nu exista pentru nimeni, el, care era rezultatul unei adunări de milioane şi milioane de inşi statistici cu totalul divizat prin numărul unităţilor. În colţul lui surâse amar, cum îi revenea surâsul acesta de câteva zile.

— Te întreb, dragă Steriule, ce valoare poate să aibă materialul acesta de observaţie? Te plâng, fiindcă eşti nevoit să-ţi pierzi timpul ca să aduni o asemenea me-diocră recoltă… Te întreb dacă nu e o eroare a literaturii…

Teofil Steriu întoarse indolent capul sferic pe suportul guşei revărsate, părăsind priveliştea neagră de afară.

În ochii lâncezi, sclipi o scurtă săgetare de inteligenţă ironică şi dispreţuitoare, neaşteptat de vie şi de ascuţită la un colos cu atât de torpide mişcări. Pe urmă, îndată, privirea se stinse trândav. Teofil Steriu vorbi tărăgănat:

— Nu mă întreba nimic, fiindcă n-am să-ţi răspund nimic! Nu-ţi înţeleg limba, nici întrebările… Eu nu ştiu ce este aceea material de observaţie. Nu sunt nici socio-log, nici entomolog, nici psihiatru, nici clinician. N-am nevoie să observ nimic şi să colecţionez nici un document, după cum

nu mai citesc nici o carte. Dacă ai privit o dată atent, un an din viaţă, ce se petrece într-un sat de trei sute de suflete, ştii tot, nu mai ai nimic de învăţat… Ai aflat tot, fiindcă gama conflictelor şi pasiunilor omeneşti e limitată. Ai văzut şi iubire, şi ură, şi recunoştinţă, şi suferinţă. Tot, tot, tot! Aşa încât nu mă plictisi cu întrebările tale. Păstrează-le pentru auditoriul conferinţelor… Întrebările şi mirările tale îmi amintesc acel călător norvegian, despre care povestea Guez de Balzac, pe la 1630, că a coborât întâia oară spre zonele temperate. Nu îndrăznea să se apropie de trandafiri şi se mira că există arbori care poartă flăcări în loc de flori. Aceasta e tot. Lasă-mă acuma să dorm…!

Ostenit de o atât de penibilă sforţare, Teofil Steriu îşi potrivi basmaua în jurul gâtului, căscă prelung, bătându-se cu palma peste gură, îşi rezemă ceafa de spătarul banchetei şi începu să sforăie la comandă.

Conferenţiarul nu se dădu însă bătut. Se întoarse către pictor, prinzându-l de nasturul hainei:

— Spune şi tu acuma, dacă într-adevăr nu…

— Ascultă, nenişorule! Îl reteză scurt pictorul, cu un glas deodată detunat şi ameninţător, în glumă. Dacă ai de gând să mă asasinezi şi pe mine, te-nşeli grozav. Uite! Fac moarte de conferenţiar şi salvez de la pătimire o lume întreagă, mii şi mii de auditori, nevinovatele victime ale tiradelor tale măsluite acasă, în faţa oglinzii, infam scamator de bâlci. Cu mine nu-ţi merge! Te suprim în doi timpi şi trei mişcări…

Ridică pipa în pumn, transformând coada în ţeavă de revolver şi îndreptând-o spre tâmpla bine pieptănată a asasinului.

— Sunteţi imposibili! Capitulă conferenţiarul. M-am predat! Nu mai fac. Dar ce fel de oameni, Dumnezeule! Nici o pasiune pentru idee. Nici un interes pentru problemele care frământă lumea. Cum scrie ăsta cărţi? Cum pictezi tu tablouri?

— Foarte simplu. El se aşază la masă şi scrie. Eu mă aşez la şevalet şi pictez. Nimic mai simplu, scumpul meu.

Apoi, după o pauză, în chip de concluzie:

— Eu aş bea teribil o bere. Hai să vedem dacă mai este deschis vagonul-restaurant!

Conferenţiarul se codi. Dar venise rândul pictorului să-l remorcheze de nasturul hainei.

Astfel, Tudor Stoenescu-Stoian rămase să ţină singur companie maldărului monumental al literaturii, care sforăia ca un Bébé Cadum bosumflat din placardele reclamelor de săpun, cu basmaua-barbeţică în jurul gâtului. Surâsul amar îi crestă mai adânc paranteza din jurul gurii.

Acestea erau, aşadar, celebrităţile divinizate de mulţime? Atât îşi aveau de spus? Şi mai ales aşa le spuneau? Tutuindu-i la rândul său, în dialogul imaginar, îi execută pe rând cu reproş, cu indignare, cu un superior simţ al răspunderii pe care o implică povara celebrităţii. Prin somn, corpolentul romancier imita, din buzele unsuroase, ţocăitul pruncilor sugaci.

— Complexul lui Oedip! Rosti diagnosticul, cu glas tare, Tudor Stoenescu-Stoian, care citise, de curând, o broşură de vulgarizare freudistă.

— Pardon?

Teofil Steriu desfăcuse cu un milimetru pleoapele pe lumina ochilor. Tudor Stoenescu-Stoian, stacojiu la faţă, imploră cerul să deschidă podeaua vagonului în două şi să-l lepede între linii. Dar romancierul se cuibări, găsindu-şi un loc mai bun, lipi pleoapele şi continuă să doarmă şi să sugă prin somn.

De la staţia de schimb, în zori, cu oasele dureroase, cu gulerul mototolit şi cu obrajii năclăiţi de funingine grasă, Tudor Stoenescu-Stoian nu s-a mişcat de la fereastra vagonului.

Ceilalţi tovarăşi de compartiment şi-au continuat drumul cu rapidul, spre frontieră. El şi-a petrecut restul nopţii într-o sală de aşteptare cu bănci tari şi cu o lampă fumegoasă, care i-a spuzit marginea pleoapelor.

Bun prieten! Caldă invitare! Şi grabnic răspuns.

Dar cu ce precauţie de melc înaintează trenul minuscul cu mecanism de jucărie!

Îi pare că merge nu înainte – ci îndărăt, în timp.

Locomotiva e strivită de capuşonul enorm al coşului. E aidoma cu gravurile din cărţile de fizică, înfăţişând maşina cu aburi a lui Stephenson. Vagoanele păstrează pitorescul incomod al diligenţelor. Scârţâie. Se clatină pe arcuri. Oftează din frâne. Gem şi se vaită de durerile fierului bătrân şi ruginit. Mecanicul schimbă saluturi amicale cu lucrătorii de pe linie şi cu cantoniştii, îi întreabă dacă le-a fătat purceaua şi dacă se duc joi la târg. Iar şeful de tren transportă bileţele, damigene cu vin, pui legaţi de picioare ca nişte stranii buchete de pene şi creste, coşuri cu ouă şi fructe, de la o haltă la alta.

Toţi se cunosc. Toţi fac parte, într-adevăr, dintr-o strânsă familie.

Trăsuri şi docare preistorice aşteaptă în staţii. Spre ele se îndreaptă preoţi de sat cu anteriele decolorate şi vechili cu coada cravaşei înfiptă în tureatca strânsă pe pulpă a cizmei. Toţi poartă legături şi pachete, flacoane de farmacie învelite în hârtie de mătase şi cutii cu firmele fabricilor de ghete. Copii cu mânecile prea scurte ies în întâmpinarea fraţilor mai mari şi părinţilor. Se ghiceşte de la distanţă, după mimică şi gest, cum întreabă ce le-au adus fiecare, fiecăruia, din Bucureşti.

Pe urmă, cocoţaţi pe capră, ronţăind bomboane sticloase şi ieftine, sugând din ciubucul de zahăr colorat sau pocnind dintr-o biciuşcă cu şfichiu de canap, pornesc spre ireala lume a copilăriei, peste dealurile verzi ale vacanţei, peste dealuri şi livezi cu scrânciob în creangă de nuc, la bucurii şi fericiri pe care bucureşteanul Tudor StoenescuStoian, născut şi crescut într-o casă cu etaj, lipită de alte case cu etaj, nu le-a cunoscut niciodată.

Le face semn prietenos cu mâna de la fereastră. Nu pentru dânşii – căci n-au cum vedea fluturarea degetelor. Dar pentru el, pentru bucuria lui, cel eliberat, în sfârşit,

într-o vacanţă deplină şi nouă, cum nu i-a dat toată copilăria.

Apoi, trenul iar se urneşte. Iar gâfâie. Iar scârţâie.

Călătorii din vagon, urcaţi la ultima staţie unde-au fost însoţiţi cu alai, sunt veseli, cu chef şi fac aluzii la peripeţiile unui botez sortit, pare-se, să rămână de pomină. A asistat chiar prefectul în persoană, doi deputaţi şi comandantul garnizoanei. E vorba, cu deosebire, despre acest prefect, Emil Sava, „om cu mână de fier în mânuşă de catifea”, viclean şi perseverent, ahtiat de afaceri şi de parvenire politică, hotărât să strunească judeţul şi să extermine opoziţia.

Aluziile enigmatice nu le poate pricepe Tudor Stoenescu-Stoian, dar înţelege că a intrat pe teritoriul unei satrapii asiatice, unde un singur om taie şi spânzură fără nici o teamă de stăpânire.

În răstimpuri egale, intervine acelaşi refren:

— Mă-nţelegi? Cine, ce poate să-i spună ceva, de la obraz? Îi are pe toţi la mână jupân Emilache, hoţomanul! Crâcneşte unul? Pac, răspunsul: „Dumneata? Tocmai dumneata te-ai găsit să capeţi glas? Biiineee! Ia să căutăm aici la condică şi să vedem ce scrie la partida ma-tale?” Ce scrie? Scrie bine, de vreme ce nu mai crâcneşte a doua oară cel care a prins glas o dată…

Apoi conversaţia se strămută la telegramele din ultima oră a gazetelor, pe care Tudor Stoenescu-Stoian le-a citit la cafenea, la Bucureşti, acum două zile.

Comentariile sunt pline de energie şi întrerupte de sughiţ:

— Mă-nţelegi, ce i-aş spune eu, Cristache puiule, lui jupân Chamberlain şi lui musiu Briand. Dacă eu aş fi în locul lui Titulescu la Geneva? Le-aş turna una să mă ţină minte şi să mă pomenească. Asta e, puişorule! A trecut vremea când eram o ţară mică şi ne ţineam copăcel de pulpana celor mai mari. Azi umblăm pe picioarele noastre. Aud? Este ori nu este, puiule?

— Este! Confirmă domnul din faţă, care se numea Cristache, dar nu era pui, nici puişor, ci om în toată firea, cu bărbiţa căruntă şi cu părul rărit în creştet.

— Păi dacă este, pune-te în locul meu şi răspunde-mi cam ce i-aş putea spune eu oare lui Briand…?

Tovarăşul rămase bleg, cu tabachera în mână şi cu ochii tot atât de căscaţi, cum căscat e capacul tabacherei.

Nu ştie ce i-ar spune, lui Briand, prietenul care s-a lăsat pe spate să sughiţă mai în voie, cu privirea înfiptă în tavanul vagonului. Nu ştie textual, dar, după mutra admirativă, se poate deduce uşor că pe sărmanul Briand îl aşteaptă o interpelare fulgurantă.

Îşi cunoaşte omul. Nu e un nevolnic să se intimideze, fiindcă dă ochi cu Briand şi cu Chamberlain. În decursul nopţii, la botez, a dovedit-o cu prisosinţă, rostind mai în glumă, mai în serios, câteva adevăruri de la obraz domnului prefect Emil Sava.

— He-he! Prinse a râde celălalt, fericit că a scăpat de sughiţ. Te-ai fâstâci! Parcă te văd… Bonjour, mussieu Briand! Comansava, mussieu Briand? 1 Toate mofturile diplomatice. Nu, domnule! Nu mai merge aşa, Cristache, fătul-meu!… Eu aş curma, o dată pentru totdeauna, cu marghiolelile astea. I-aş spune verde, că nu mai merge. Ho! Destul! Cunoaştem noi francmasoneriile dumitale! Politica dumitale, şăfule, e de pe vremea turcilor! Pe cine, adică, îmi tot vrei dumneata să mi-l prosteşti? Românul are o vorbă: „Nu se poate şi cu slănină-n pod, şi cu curechiul uns!” Nu merge! Asta s-o înveţi dumneata de la noi, lă peizan di Daniub.2 Trebuie s-o-nţelegi. Scurt şi cuprinzător!… Iară dacă dumitale poate nu-ţi place, dacă poate nu-ţi convine să te strici cu lumea, lasă să vină altul. Fă loc, nu-ncurca drumul! Lasă să vină un om de fapte, şăfule, nu de discursurile dumi. Tale. Am zis. Asta s-o ştii de la mine!

Pe urmă, trecând inopinat la altă ordine de idei, după ce a privit cu jale afară:

— Ne stinge seceta asta! Dacă mai ţine o săptămână, ne-a dat gata! Ian te uită la frunza păpuşoiului… Opărită cu leşie, nu alta.

Se întoarse neaşteptat către Tudor Stoenescu-Stoian, supunându-l la interogator, fără nici-un preambul:

— Sunteţi agricultor?

— Nu! Mărturisi intimidat Tudor Stoenescu-Stoian acestui tovarăş de călătorie, care l-ar pune atât de energic la rezon pe Briand, dacă ar fi în locul lui Titulescu. Sunt avocat şi publicist.

— Din Bucureşti, poate?

— Exact. Din Bucureşti…

— Ei, bravo, domnule! De ce nu spuneai? Bine că le-a fost dat ochilor mei să mai vadă rătăcindu-se şi pe la noi şi câte-un bucureştean de sămânţă, pentru a ne cu-noaşte la faţa locului. Să mai aflaţi şi dumneavoastră cum o ducem prin aceste pustietăţi uitate de Dumnezeu şi de stăpânire şi lăsate pe mâna lui jupân Emil Sava. Dă-mi voie să mă prezint mai întâi, ca s-o luăm după toate regulele: Stanica Ionescu, poprietar! Adică, vorba vine. Un fel de poprietar, dacă se mai poate spune că mai este astăzi cineva stăpân pe pământul lui, stors de ipoteci şi de ratele la „Creditul Rural”… Iară prietenul acesta al meu e domnul Cristache Cimpoieşu, tot agricultor şi tot po-prietar… Cu alte cuvinte, robind ca şi mine pentru cei creditori şi pentru cei perceptori.

Tudor Stoenescu-Stoian strânse cu încântare prefăcută şi exagerată mâinile celor doi prieteni, agriculturi şi proprietari, care robeau pentru creditori şi pentru perceptor.

Cu amar gândi că de două ori, de aseară, s-a aflat lângă oameni avându-şi altceva de spus decât domnul Stanica Ionescu şi prietenul său. Alţi oameni, din altă lume, cu alte îngrijorări – de altă calitate. Dar toţi trecuseră pe lângă dânsul ca pe lângă un obiect neînsufleţit. Îşi rulaseră discul de patefon numai pentru dânşii. Se depărtaseră, pe urmă,

în lumea vastă, cu fără-de-grija şi nepăsătoarea siguranţă că, oriunde s-ar afla, n-are să-i înghită numărul cel mare.

La dânsul îşi opriseră ochii numai asemenea fraţi gemeni de-o măsură cu el şi-i dăduse cuvânt un personaj caragialesc ca domnul Stanica Ionescu. Totuşi, ca să se arate amabil cu întâiele cunoştinţe recrutate în drum spre noua sa patrie adoptivă, oferi portţigaretul deschis.

Cei doi examinară ţigările străine şi scumpe cu o evidentă admiraţie. Le răsuciră între degete precaut, descifrând inscripţia aurită şi ridicând minunaţi din sprâncene. Traseră primele fumuri cu o atenţie cucernică.

Se vedea lămurit că avocatul şi publicistul din Bucureşti crescuse astfel în consideraţia lor. Şi ciudat, Tudor Stoenescu-Stoian nu rămase indiferent la această constatare.

Acum, se schimbaseră rolurile. El era în locul unchiului şi nepotului din restaurantul Gării de Nord; el în locul lui Teofil Steriu şi al tovarăşilor de astă-noapte, din rapid.

Iar în locul lui, priveau ca la o vietate superioară, descinsă din altă planetă, cei doi agricultori şi proprietari.

— Îmi pare foarte bine că am onoarea să cunosc un publicist din Bucureşti! Mărturisi cu sincer entuziasm domnul Stanica Ionescu. De mult căutam să văd şi eu cum arată unul la ochi. Dacă unul care nu s-a vândut cu trup şi suflet la alde domnii Emil Sava şi Iordan Hagi-Iordan. Sau poate eşti cumva şi dumneata de-al guvernului?

Întrebarea cuprindea o bănuială şi o anticipată condamnare.

Tudor Stoenescu-Stoian se grăbi să le înlăture, retezat:

— N-am onoarea să-l cunosc pe domnul Emil Sava şi nici pe domnul Hagi-Iordan. Nu-i cunosc. Nu i-am văzut. Întâia oara aud numele acestea.

— Şi despre numele şi isprăvile lui Iordan Hagi-Iordan n-ai auzit? Stărui, neîncrezător, victima creditorilor şi a fiscului.

— Şi despre numele şi isprăvile acestui domn Iordan Hagi-Iordan! Întări Tudor Stoenescu.

Apoi, îndată, îşi luă seama.

— Adică nu… Mi se pare că mint…

— Ei, vezi? Ce-ţi spuneam! Îl mustră triumfător domnul Stanica Ionescu.

— Dă-mi voie să termin. Mi se pare că mint, fiindcă acum îmi amintesc. Iordan Hagi-Iordan e, dacă nu mă înşel, petrolistul şi bancherul despre care s-a vorbit acum trei-patru ani. O chestiune destul de complicată. Denun-ţuri la parchet, anchete, proces, un scandal cu dedesubturi politice…

— Termin. Proces, denunţuri, anchete, un scandal cu învârteli politice… Şi pe urmă, o scoatere din cauză, închiderea dosarului. O podoabă de-a dumneavoastră acest domn Iordan Hagi-Iordan! Un rechin de-al dumneavoastră, pe care ni l-aţi trimis să mai înghită pradă şi prin apele noastre. Întreabă pe Boldur Iloveanu, întreabă moşnenii din Piscul Voievodesei, dacă vrei să afli ce fel de om e jupân Iordan Hagi-Iordan şi ce fel de plocon ne-aţi trimis.

— În orice caz, nu l-am trimis eu! Se apără, ofensat, Tudor Stoenescu-Stoian. N-aveam nici o cădere s-o fac. Nu fac politică, nu sunt petrolist, n-am legături cu nici o bancă – nici măcar n-am poliţe scontate la vreo bancă. Eu sunt un avocat care-mi văd de meseria mea şi un publicist cu alte preocupări. Îi spuneam tocmai aseară, în tren, prietenului meu Teofil Steriu…

Tudor Stoenescu-Stoian făcu o pauză să aştepte efectul.

Dar efectul întârzia.

Nici domnul Stanica Ionescu, nici amicul său Cristache Cimpoieşu nu prea păreau să fi auzit despre existenţa lui Teofil Steriu.

De aceea stărui, apăsând:

— Îi spuneam prietenului Teofil Steriu, ştiţi, romancierul, preşedintele Academiei!… Zic: Dragă babacule şi scumpe Teofile, în materie de politică şi de afaceri nu mă pricep de loc. Sunt ca acel călător sosit din Norvegia, despre care povesteşte Guez de Balzac pe la 1630, că a văzut întâia

oară trandafiri înfloriţi; nu îndrăznea să se apropie şi se mira că există ţări unde arborii poartă flăcări în loc de flori…

Domnul Stanica Ionescu şi prietenul său, Cristache Cimpoieşu, îşi încreţiră frunţile, silindu-se să priceapă cum a fost povestea cu norvegianul lui Guez de Balzac. Cristache Cimpoieşu, care se resemnase până acum la rolul exclusiv de auditor, nu putu rezista şi întrebă cu nevinovăţie:

— Cum adică? Sunt trandafiri care fac flăcări în loc de flori? Asta acum o aud întâia oară.

— Nu, frate! Interveni domnul Stanica Ionescu, autoritar şi cu oarecare milă pentru jalnica lipsă de subtilitate a prietenului său, agricultor şi proprietar. Cum poţi vorbi asemenea bazaconii? N-ai priceput cum devine chestia? Nu-i vorba de un trandafir adevărat. O păcăleală. O venit străinul în ţara lor şi, ca să-l păcălească, l-au lăsat să se frigă la un falstiţ de trandafir cu becuri în loc de flori…

— Acuma pricep! Se dumiri domnul Cristache Cimpoieşu. Al dracului, dom'le, câte le mai dau prin cap!

Tudor Stoenescu-Stoian, scârbit de nivelul intelectual al tovarăşilor de drum, deschise un ziar şi începu să citească. Dar domnul Stanica Ionescu nu-i dădu răgaz.

Îşi continuă interogatorul cu aceeaşi vădită neîncredere.

— Care va să zică, nu faci politică?

— Nu.

— Şi nici n-ai legătură cu hoţomanii de la guvern?

— Nu.

— Atunci e altceva. Înţeleg şi admit! Înţelese şi ad-mise domnul Stanica Ionescu, fără să se descurajeze de răspunsurile monosilabice. S-avem scuze. Şi fiindcă eşti, care va să zică, independent, cioară albă, am să-ţi dau eu o chestie, una grozavă, s-o pui la gazetă. Să rămână ţara cu gura căscată şi să văd pe unde scoate cămaşa guvernul. Aş fi tare curios!… În altă ţară, domnule, un guvern, pus în fata unui asemenea scandal, şi-ar lua frumuşel pălăria: „Aveţi dreptate. Mi-am luat geamantanul şi plec. La revedere!”

„Adio şi n-am cuvinte!” i-ar răspunde ţara. Şi aşa, ar rămâne loc pentru alţii mai cu scaun la cap şi cu obrazul mai subţire decât domnul Emil Sava, prefectul şi vizirul nostru, care taie şi spânzură… Îmi pare rău că nu pot să-ţi spun toată istoria de-a fir-a-păr. Nu-i o chestie de două cuvinte. Am ajuns şi trebuie să ne dăm jos. Lasă-mi dumneata adresa să-ţi comunic cazul la Bucureşti! E o chestie mare. Sare guvernul în aer, dacă ştii cum să pui fitilul!… Haide, Cristache dragă, că pierdem potroacele!

Cei doi tovarăşi îi strânseră mâinile.

Au coborât amândoi în gara pustie, unde domnul Stanica Ionescu se înfundă modest, ca un geniu ignorat de contemporani, ca şi cum n-ar fi fost tot el omul care i-ar arăta lui Briand cum să întocmească pacea Europei şi n-ar răsturna tot el guvernul într-o clipită, cu chestia lui grozavă. De acolo, de după salcâmii sfârlogiţi de secetă şi albiţi de praf, după ce-au urcat într-un docar din altă eră a mijloacelor de locomoţiune, îi mai făcură semn fluturat cu batista.

Tudor Stoenescu-Stoian răspunse cordial. Îşi spuse că, oricum, e un început bun. N-a ajuns încă la destinaţie şi a izbutit să câştige două amiciţii poate folositoare: oameni simpli, ignoranţi, dar cu datorii la bănci şi la creditori hrăpăreţi, deci cu procese, deci eventuali clienţi. Pe urmă, această socoteală meschină şi profesională îl scârbi cu desăvârşire, ca şi josnica vanitate cu care, minţind, făcuse din Teofil Steriu un prieten la cataramă şi îi expropriase întâmplarea cu norvegianul lui Guez de Balzac.

Încercă să-şi alunge gândul.

Locomotiva, desigur la ultimul său voiaj, înainte de a intra într-un muzeu retrospectiv, unde va fi conservată pentru posteritate, gâfâia astmatic spre vârful colinelor. Cuprinsă de o capricioasă sprinteneală, cobora cu viteză pantele; luându-şi seama, se potolea; chiuia, strănuta, fluiera şi, împroşcând un nor des de funingine, se opintea din toate ţevile şi supapele să mai urce un vârf de deal.

Singur, la fereastră, Tudor Stoenescu-Stoian, contaminat de exemplul domnului Stanica Ionescu, uitând gândurile aspre şi mustrările care-l încercaseră numai cu câteva minute înainte, transportat în cealaltă existenţă a lui, imaginară, reconstituia, în monolog interior, rechizitoriul lui Briand, menit să cutremure Europa. Gesticula chiar: „Acesta eşti dumneata, domnule Briand! Un sclav al propriei dumitale retorici. Un sclav şi o victimă. Te laşi furat de cuvinte. Foarte frumoase fraze. Dar unde sunt soluţiile? Soluţiile nu pot veni de la un om sfârşit. Şi dumneata eşti un om sfârşit!”

Iar în clătinările vagonului, în scrâşnetul fiarelor vechi şi în geamătul ferestrelor şubrede în încheieturi, aude ridicându-se ca un singur glas rumoarea mulţimii vociferând şi tunetul de aplauze. Surâde cu modestie şi face un pas îndărăt de la fereastră, ca să mulţumească auditoriului invizibil. Apoi, cu deprimare, redus la realitate, respinge asemenea năstruşnice năluciri.

Nu va avea prilej niciodată, nu să-l admonesteze pe Briand, dar nici măcar să-i vadă vreodată, într-aievea, faimosul chioştec de ţigară lipit în colţul gurii şi umerii hainei ninşi de mătreaţă. Nici pe Briand şi nici pe nimeni, din cei cu fotografia reprodusă într-o mie de gazete tipărite în toate idiomurile lumii. Şi când, printr-un răutăcios capriciu, întâmplarea îl va pune alături măcar cu alţii, de-o mai limitată celebritate indigenă, cum a fost brelanul de aseară, va rămâne ghemuit într-un colţ, intimidat şi obscur, abia îndrăznind să înşire un monolog în gând.

Puterile lui sunt mai puţine. Ambiţiile lui, pe-o măsură mai măruntă. Fericirea lui, mai aproape.

Poate chiar în oraşul acesta patriarhal, cu acoperişurile mijind în frunzarul livezilor.

Se rezemă într-un cot, pe marginea ferestrei.

„Oraşul patriarhal” venea către el.

Mai adineaori, se înălţa în faţă-i un deal lutos, cu surpături de pământ galben, cu pălămidă şi spinări dogorâte de

arşiţă.

Şi deodată, la chiotul pueril al locomotivei, culmea s-a desfăcut brusc în lături, valea s-a desfăşurat încântătoare.

A fost, într-adevăr, ca o vrajă.

A sclipit metalic un râu în prunduri. O fâneaţă proaspăt cosită şi-a înşirat brazdele retezate. Pe fereastra vagonului s-a prefirat răsuflarea ierbii coapte.

„Oraşul patriarhal” venea către el.

Se vedeau acolo uliţi umbrite de nuci şi de tei, case pitulate sub streşini de jucărie, oameni pitici ca furnicile negre. Se vedea, într-un mijloc de piaţă, printre plopi şi castani, o biserică din acele străvechi, ctitorită de voievo-zii de foarte demult, poate de Ştefan cel Mare, poate de Alexandru cel Bun. Se mai vedea încă şi un cimitir mic, rustic şi rânduit în straturi cu iarba grasă, ca o grădină împrejmuită numai pentru flori şi arbuşti, nu pentru sfârşitul cel groaznic şi fără explicare, cum moartea apare aiurea.

Aici totul era simplu, bătrân şi cuminte, ca într-o filă de cronică întoarsă îndărăt, spre vremea începuturilor dintâi, când s-au adunat, pe ţărmul unui râu cu apa argintie, pârcălabi şi armaşi, robi şi arcaşi, negustori şi mazili, să-şi dureze încăperi de piatră şi să întemeieze cetatea. Totul părea că s-a schimbat prea puţin, aici, în afară de calea veacului. Poate aici şi-au găsit adăpost virtuţile dârze de atunci. Poate că aici s-a pitulat, la umbră de paltini şi stejari bătrâni, fericirea cea mare, statornică şi fără ameninţări, cruţată de neastâmpărul vremilor, de nesaţiul oamenilor, de deşertăciunea ispitelor.

„Oraşul patriarhal” venea către el.

O copilă fâlfâia la o barieră batista-i minusculă, în semn de voios şi alb bun-venit.

CARTEA ÎNTÂIA

„Ciudat este că adesea omul se teme tocmai de ceea ce spera.”

FLAUBERT.

Capitolul I.
TRECEA O ÎNMORMÂNTARE CU DRICUL ALB

— Tudore!

— Sandule!

S-au îmbrăţişat înţepându-şi obrajii cu ghimpii mustăţilor. Îmbrăţişare stângace şi scurtă, de bărbaţi, stânjenită că se dă în spectacol pe un peron de gară.

Pe urmă, s-au depărtat un pas, să se privească şi să se măsoare cât s-au schimbat în şapte ani.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi mărturisi că nu şi-ar fi recunoscut prietenul, dacă l-ar fi întâlnit, pe neaşteptate, în mijlocul străzii. Se îngrăşase. Prinsese o guşă gelatinoasă, care-i căptuşea bărbia şi-i ascundea linia gâtului. Ochii rotunzi, măslinii, fără gene; mustăţile rare şi lungi, pleoştite pe buze; capul sferic, unsuros şi tuns – toate îi dădeau o înfăţişare, pentru el, nouă şi comică, de focă. Mai răsufla şi astmatic, ca impresia să fie desăvârşită. Îmbrăcămintea nu era după ultimul jurnal. Nu era după nici un jurnal. Croitorul s-ar fi zis că fusese preocupat de-o singură grijă: să preîntâmpine adaosul progresiv la cântar. Izbutise pe deplin. Prietenul lui Tudor StoenescuStoian purta un costum la fel cu acel pe care-l comandă părinţii economi copiilor în vârsta creşterii, cu mânecile spânzurând peste degete şi cu pantalonii răsuciţi în tirbuşon.

Sandu Buhuş suportă examenul cu voioşie. Îşi aşează pălăria pe bila tunsă cu maşina şi râse într-un gâlgiit transmis până-n valurile guşii:

— Am luat proporţii, nu e aşa? Am scăpat căciula pe baltă!… Dar ce vrei? Aici, în lipsă de altceva mai inteligent, mâncăm zdravăn şi facem osânză…

Era o explicaţie, o scuză şi întrucâtva o senină împă-care cu un destin irevocabil.

Tudor Stoenescu-Stoian îngăimă câteva cuvinte neînţelese. Nu-şi putea lua ochii de la pălăria prietenului, prea mică şi prea pe vârful tidvei, cu panglica pătată de praf şi sudoare. Îi părea un stigmat al indolenţei

provinciale. Poate o nepăsare voită şi orgolioasă faţă de deşertăciunile modei.

Dar celălalt continuă jovial:

— Tu ai rămas tot uscat ca un ţâr… Nu-mi place. Trebuie să pui ceva carne! Să facem ceva rezerve!

Spunând, apăsă palma grasă pe umărul lui Tudor Stoenescu-Stoian, pipăindu-i în cunoscător osul claviculei sub stofă.

— Poftim! Pufni pe nări, în chip de concluzie. Toacă, nu altceva…!

Călătorii cu geamantane şi legături se îmbulzeau spre ieşire, în forfota barbară a tuturor gărilor, când toţi se reped în asalt să cucerească un vehicul. Toţi, însă, îşi uitau o clipă graba, să salute:

— Să trăiţi, coane Săndel!… Ura, Sănducule!… Vă găsesc la birău, coane Sandule?… Salve, Sandi!… O mie de ani paci, Didi…!

Sandu Buhuş răspundea fiecăruia pe nume, familiar, politicos sau de mântuială, după cum arăta cunoscutul la chip şi la port: marchidanul cu boccea, domnul cu servietă şi cu trusă de piele, baciul cu desagi şi cu minteanul pe umeri, ofiţerul verificându-şi maşinal nasturii tunicii.

— Aveţi trăsură, coane Săndel? Întrebă hamalul când sfârşi de coborât valizele.

— Le pui în caleaşca de gală a lui Avram!… Ia-o înainte, Gheorghe… Şi spune-i să le aşeze cu băgare de seamă, nu ca lăzile în haraba. Hai! Trap, Gheorghiţă, că ne-apucă noaptea…

Tudor Stoenescu-Stoian recunoscu şi admiră, pizmuind, siguranţa cu care prietenul păstra un adevărat in-ventar al populaţiei din urbea natală: birjari şi negustori, hamali şi căpitani, preoţi şi băieţandri. Toţi erau: Avram, Gheorghe, Nicule, Talica, Tăvi, părintele Toma, Vichi sau Ionel. Scrisoarea nu exagerase. Aici, toţi alcătuiesc o mare şi strânsă familie. Aici e necunoscută deznădăjduita solitudine din mijlocul mulţimilor.

— O săptămână…

Sandu Buhuş se întrerupse să facă loc unei doamne în vârstă, înaltă, scheletică şi solemnă, înfăşurată în mantilă neagră de dantelă şi de mărgele.

— Toate omagiile, coană Cristino!

Doamna clătină sacadat capela cu voaletă. În faţa ei, toţi se dădeau la o parte, cu un amestec vizibil de respect şi de complice derâdere. Bătrâna părea că nu observă intenţiile ofensatoare. Răspundea numai la plecăciunile îndoite de şale, trecând ţapănă şi gravă, cu paşi automaţi.

Un moşneag cu livrea decoloratã, cârpită şi cu fire-turile coclite, călca pe urmă-i, abia tăbârcind un gea-mantan jerpelit, strâns armonică în curele. Tudor Stoenescu-Stoian vru să întrebe ce este cu această pereche de strigoi, dar prietenul îi luă vorba, înnodând firul întrerupt:

— O săptămână ai să accepţi tot ce-am aranjat eu. Să nu crâcneşti nici mâlc. Să te supui! Pe urmă, ai să vezi, ai să cântăreşti, ai să-ţi faci socotelile tale şi ai să alegi. Deocamdată, eşti prizonierul meu. Te-ai predat?

— Kaputt! 3 capitulă Tudor Stoenescu-Stoian, ridicând mâinile cu precipitare într-o parodie de panică exagerată, cum îl impresionase un comic răsfăţat al Bucureştilor, în ultima revistă de la „Cărăbuş”.

— Aşa te vreau, Tudore dragă. Iar pentru început, trebuie să ştii că această primă săptămână eşti musafirul meu, al nostru…

— Dară deranjul? N-aş vrea… Încercă Tudor Stoenescu-Stoian o rezistenţă moale şi protocolară.

— La noi nu există deranj! Afirmă cu energie prietenul. E cuvânt scos din dicţionarul nostru. Suntem doar în ţara Moldovei, nu uita, unde a fost tradiţia să deshami de trei ori caii oaspeţilor înainte de a te îndura să-i slobozi pe poartă, afară… Acuma, dă-mi recipisele de la bagajele mari.

Tudor Stoenescu-Stoian se execută, renunţând la orice împotrivire. Prietenul le trecu hamalului, împreună cu o hârtie de o sută de lei.

— Gheorghe, le scoţi imediat de la magazie. Tocmeşti un cotiugar şi te prezinţi cu ele… La mine acasă, şi cât mai repede.

— 'nţeles, coane Săndel.

— Acuma, mână Avrame!

Birjarul dădu bici şi „caleaşca de gală” – birjă ceva mai puţin hodorogită decât celelalte – se puse în mişcare cu oarecare avânt. Lăsară în urmă un cupeu înalt şi îngust, cocoţat pe arcuri, târât cu icnituri de o gloabă albă, de saca. Înăuntrul cutiei, prin geam, se vedea, rigidă şi îmbălsămată, doamna de pe peronul gării. Sandu Buhuş mai salută o dată, apoi se răsuci pe jumătate în trăsură să-şi cerceteze mai amănunţit prietenul. Îl bătu pe genunchi, cu nestăpânită satisfacţie:

— Iată-te, aşadar, şi la noi! Îţi spun drept, nu-mi venea să-mi cred ochilor când am primit telegrama. Te asigur că n-ai să regreţi de fel! Cel mult ai să regreţi că nu ţi-a dat ideea de acum cinci-şase ani. Cinci-şase ani pierduţi…

Îşi curmă vorba, să salute două doamne vaporoase sub umbrelele străvezii, într-un echipaj de casă cu hamuri lăcuite. Pe urmă, un domn cu ochelari de scafandru şi cu pardesiu de doc, îngropat între coşuri, damigene, legături şi pleduri, în automobilul otova de praf, sosit, fără îndoială, de la drum lung pe şosele şi ponoare de ţară. În sfârşit, strigă unui trecător de pe trotuar, întorcându-se peste coşul trăsurii şi rotunjind palma pâlnie la gură:

— Astăzi nu pot, coane Iordăchel! Imposibil… Impo-si-bil! Contramandăm… Con-tra-man-dăm! Am musafir… Mu-sa-fir!

Cu degetul arătă spre Tudor Stoenescu-Stoian. Argument viu şi prezinte, care nu mai admitea nici o discuţie.

Trecătorul făcu semn din cap că a înţeles şi că nu are nimic de spus.

— E cam fudul de urechi conu Iordăchel al nostru. De asta am zbierat aşa! Dădu lămurire suplimentară Sandu Buhuş. Altfel, cercetător şi cunoscător de documente istorice, de

urice şi zapise. De la el ai să afli viaţa oamenilor care-au fost odată pe-aice…

Întoarse ochii spre faţa prietenului, să citească un semn de înveselire zeflemistă.

— Mă gândeam că am să te văd zâmbind. Mărturisi cu uşurare. Mă gândeam şi mă temeam. M-am pomenit vorbind ca eroii lui Sadoveanu: „De la el ai să afli viaţa oamenilor care-au fost odată pe-aice”. Dar văd că nu găseşti nimic de râs.

— De ce-aş găsi? E foarte natural. Te înţeleg. Nu eşti născut ca mine, într-un apartament cu chirie, la etaj, cu necunoscuţi deasupra capului şi cu alţi necu-noscuţi sub picioare. Eşti legat de pământ. Eşti o verigă într-un lanţ.

Tudor Stoenescu-Stoian se asculta vorbind. Se aproba. Se plăcea. Se admira. Cuvintele rostite exprimau un simţământ sincer, absolut, total.

Stânjenirea penibilă de la început se risipise. Se ri-sipise şi luciditatea corosivă, cu care înregistrase atât de amănunţit înfăţişarea şi portul vulgar al prietenului: pălăria prea mică, petele panglicii, capul sferic de focă. Îl învăluia acum într-o înduioşată şi recunoscătoare simpatie. Se simţea iarăşi lângă prietenul lui generos, simplu, fără ascunzişuri, sentimental şi brav, de altădată. Prietenul de atunci şi, poate, salvatorul providenţial de astăzi. Aşa cum i-a presimţit semnalul de naufragiu cu antenele lui fine, în ciuda aspectului grotesc; aşa cum i-a întins mâna să-l smulgă din mediocritatea şi neantul Capitalei. Se ştia iarăşi la adăpost, în siguranţă, cules ca un căţel al nimănui, de pe drumuri.

Acestea nu-l împiedicau, însă, să se asculte cu plăcere, repetând şi admirându-se:

— Da, Sandule dragă. Tu eşti o verigă dintr-un lanţ.

— Bine spus! Încuviinţă Sandu Buhuş. Orice om trebuie să fie, să se socotească o verigă dintr-un lanţ. Numai Adina e de altă părere. Adina, nevastă-mea…

O umbră trecu pe obrazul rotund, lucios şi prosper, de focă. Neprevăzut, posomorându-i voioşia de până atunci.

Tăcu, privind fără să vadă şiragul prăvăliilor scunde de pe Strada Mare. Tudor Stoenescu-Stoian pricepu că a apăsat, fără voie, pe-o rană veche, dar vie. Tăcu şi el, vinovat, cu ochii la strada necunoscută, cu trecători necunoscuţi.

Se rânduiau firmele prăfuite, cu vopseaua mâncată de rugină, cu litere de-o fantezie demodată: La ghemul de aur; La Ţicu; La Moise Şepcaru; La Potemkin; La Segal, şicul parizian; La mielul alb; La David Ieşanu; Librăria „Miron Costin”… Negustorii necunoscuţi salu-tau din prag, printre pălăriile ţărăneşti cu găitan, pieile de opinci, fiarele de plug, sacii cu bulgări de sare şi roţile de caş scoase la vedere.

Tudor Stoenescu-Stoian răspundea el pentru prietenul cu privirea absentă.

— E o fiinţă bizară Adina… Vorbi, într-un târziu, Sandu Buhuş. Poate prea complicată pentru mine… Îmi face vină că mă îngraş. Îmi face vină că nu port straie ca primii amorezi de film. Ar vrea să mă vadă un muţunache. Închipuieşte-ţi mutra mea într-un asemenea rol!… Nu-i place casa noastră bătrânească. Spune că miroase a mucegai, a zămnic, a cavou. N-a vrut să audă de copil… Se simte exilată aici… Acum a trebuit să insta-lez şi un radio.

— Toată lumea îşi instalează un aparat de radio! Observă Tudor Stoenescu-Stoian, luând, din oficiu, apărarea necunoscutei Adina.

— Ştiu. Nu mă socoti atât de absurd şi de retrograd. Poate te-a înşelat intonaţia mea. Am anunţat instalarea unui aparat de radio, parcă aş fi spus că am introdus în casă o maşină infernală, o ispită de pierzanie a diavolului. Aşa cum bunica, acum treizeci de ani, privea cu nelinişte pâlnia telefonului… Dar ai să vezi, ai să înţelegi şi ai să-mi dai dreptate. Am ţinut să te previn… Altfel, nu m-aş spovedi pe drum. Contez foarte, foarte mult pe tine… Sper că ai să-i devii prieten, confident… Şi aşa, ai să mă ajuţi să-i scot unele idei din cap… Îţi spun pe nepregătite, ceea ce n-am

spus niciodată, nimănui. Vezi tu? Pentru oricine, pentru tine, pentru mine, instalarea unui aparat de radio e tot ce poate fi mai simplu şi mai natural. Pentru Adina însă, înseamnă cu totul altceva… Ascultă glasurile lumii – cum spune ea. Chemările lumii – cum spun eu. Îşi întreţine o nostalgie. O sufe-rinţă. Înainte, era neprecisă. Acum e concretizată. Există asemenea fiinţe bizare, care se simt în exil oriunde se află…

Birjarul opri.

Venea, dimpotrivă, un convoi mortuar.

O înmormântare de fată, cu dricul alb, cu îngeri vopsiţi alb, cu cai albi în strai alb.

— Asta-i fata lui domnu' Trifan! Crezu de cuviinţă să lămurească Avram, întorcându-se jumătate, pe capră. A doua, în trei ani.

Tudor Stoenescu-Stoian se descoperi, lăsând să treacă moarta asta necunoscută, care l-a întâmpinat în oraşul necunoscut.

În lumina lină a după-amiezii, cu soarele filtrat prin perdeluirea subţire de nori ca pânza de in, trecea lin dricul alb, cu sicriul alb, sub coroanele albe.

Un om gârbov, între două fete cernite. Îl susţineau ele? Le susţinea el? Tustrei înaintau strânşi unul în celălalt, cu mersul împleticit. După dânşii, alţi necunoscuţi şi alte necunoscute. O şcoală înşiruită în pas neregulat şi mărunt, aşa cum se sileşte, cu stinghereală, să-şi înăbuşe neastâmpărul, tinereţea colcăind de viaţă. O şcoală de fete cu uniformele negre-lucioase, de satin. Nu se ghiontesc şi n-au glas. Şi-au pus ciorapi şi pantofi negri. Au renunţat la o după-amiază de vacanţă, ca să-şi conducă o colegă la cimitir. Una de-a lor, cu care au râs, s-au alun-gat, s-au certat, au citit cărţi şi au luat pedepse împreună – iar acuma e întinsă în sicriul alb, în rochia albă, cu mâinile albe neclintite pe piept, cu fruntea albă legănată pe perna de atlas alb.

Nu e nici o mirare că nu se ghiontesc şi că nu râd, deşi sângele tânăr şi animal le svâcneşte în obraz, pulsează fierbinte-n artere, le-a îngarofit gura.

Privesc în pământ.

E o înmormântare modestă şi tristă.

O fată a murit într-un oraş şi e dusă la groapă într-o zi de vară, cu cerul alb. Dricul se balansează şi scârţâie în roţi. În fruntea convoiului sunt prapuri şi cruci cu batiste legate, colaci şi colive cu flori de bomboane şi de cafea, un preot în birjă cu-n cal, calici care aşteaptă o pâine şi-un leu la împărţeala pomenilor.

Un clopot de biserică sună dogit şi ciudat, fără tristeţe, ca o chemare voioasă de recreaţie şcolară. E însă mai sfâşietoare lipsa absurdă a acestui mister la un clopot sunând pentru înmormântare. Pe urmă, glasul dogit şi limbut îl acoperea alt clopot, de-aiurea, grav şi prelung.

Tudor Stoenescu-Stoian abia atunci şi aşa înţelese că nimic nu-i mai injust ca o moarte de fată, într-o asemenea vară, cu flori ce n-au crescut în grădini pentru morminte. Abia atunci înţelese că nimic nu-i de-o mai pătrunzătoare jale pentru un străin ca o înmormântare cu dric alb, într-un oraş unde-a călcat întâia oară. Trece pe lângă tine moartea. Moartea cea mare şi anonimă a tuturor. Nu moartea cuiva pe care îl plângi, fiindcă l-ai cunoscut, fiindcă ţi-a râs în viaţă, fiindcă duce cu el ceva din viaţa ta şi mâine îţi va lipsi.

Îşi aminti cimitirul rustic întrevăzut din tren.

Aşadar, se află morţi şi pentru asemenea ţintirime cu tufe de liliac şi de trandafir?

Oriunde, grădina morţilor n-aşteaptă, n-alege; lacomă, îşi cere în fiecare zi la poarta târgurilor zălogul, ca fiara cea neîndurată din basm.

Noul sosit în târgul necunoscut îşi simţi ochii împăienjeniţi de-o înduioşare blândă şi largă, venită să bată la inima lui, de departe, în numele tuturor durerilor din vasta lume. Îşi ascunse privirea de privirea prie-tenului. Se gândi la un gest teatral şi romantic. Are să întrebe de-o florărie. Are să

cumpere un braţ de crini albi. Are să meargă până la cimitir, el, necunoscutul, ca să presare flori pe mormântul unei necunoscute, după ce groparii vor arunca ultima lopată de ţărână. Ascuns de toţi. Să nu ştie nimeni. Ca să-şi dovedească, aşa, că a intrat în oraşul străin un Tudor Stoenescu altul, fără sufletul împuţinat şi invidios, fără egoismul lui avar, fără şovăielile laşe; un om în care răsună grav şi vibrând, ca în bronzul de clopot, durerile mari ale lumii şi presimţirea marilor taine de la hotarele vieţii de-aici şi de dincolo. Dar gândul nu stărui. Se topi acolo unde se destrămau fumegoase toate intenţiile celuilalt Tudor StoenescuStoian, himeric.

— Era şi domnul Magâlea! Se întoarse a doua oara, pe capră, Avram. L-ai văzut şi mata, coane Săndel?

— Hai, mână!

Birja porni.

Numai după aceea, întrebarea păru că a atins urechea lui Sandu Buhuş şi că a căpătat un înţeles.

Răspunse, dar pentru prieten, nu pentru birjarul bărbos:

— Fără îndoială că l-am văzut! Fără îndoială că era şi Magâlea. Numele nu-ţi spune nimic astăzi. Însă istoria acestui Magâlea ai s-o cunoşti, cum ai să afli, în trei luni, tot ce este de aflat într-un asemenea târg.

— Depinde… N-am stofă de detectiv, nici curiozitate de fată bătrână.

— Nu e nevoie nici de una, nici de alta, ca să le ştii toate. Nu e nevoie să le iscodeşti tu poveştile… Vin ele la tine, îţi bat în uşă, îţi deschid geamul, pătrund în casă, în urechi, în memorie.

— Am să închid uşile şi ferestrele, am să-mi astup urechile.

— De ce? Dimpotrivă, te-aş sfătui să asculţi şi să alegi. Să alegi ceea ce prezintă un interes, dincolo de indiscreţia meschină şi ticăloasă. Ai să descoperi, astfel, drame nebănuite. I-am spus-o de o sută de ori Adinei. Ea strânge din umeri şi râde. Ai să afli, astfel, povestea acestui Magâlea şi a fetelor lui Trifan.

— Nu mă grăbesc s-o aflu. Îmi ajunge închipuirea mea… Rosti Tudor Stoenescu-Stoian cu oarecare emfază.

— Ba nu! Dă-mi voie!… Protestă prietenul cu cap şi mustăţi de focă. Te asigur că realitatea nu-i mai prejos de închipuire. Dă-mi voie să ţi-o servesc eu. Cum vezi, nu rezist ispitei s-o iau înaintea altora. Să-ţi prezint versiunea mea. Tudose Trifan a avut patru fete. Pe cea mai mare a îngropat-o acum trei ani. Pe a doua o îngroapă astăzi. Au mai rămas două. Au să urmeze pe rând câte una, peste doi ani, peste trei… Oftica nu iartă oamenilor săraci! S-a cuibărit într-o casă. Nu pleacă până ce n-a terminat… Tudose Trifan îşi creşte fetele cu priceperea lui de văduv şi cu puterile lui de mărunt slujbaş pe la primărie. Le poartă la şcoală. Nu mănâncă el, ca să aibă ce mânca ele. Nu se îmbracă el, ca să aibă ce îmbrăca ele… Când ajung la şaptesprezece-optsprezece ani, le duce la cimitir cu dricul acesta alb, la care ar putea să capete un abonament cu reducere. E scris! Sentinţă fără drept de graţiere. Iar acest Magâlea, străin, venit numai el ştie de unde, se îndrăgosteşte fără nădejde de fiecare, pe măsură ce le-ajunge ceasul morţii. E a doua pe care o petrece la groapă. La anul, sau peste doi ani, are să fie a treia. După câte-am auzit, aceasta de-a treia a şi început să tuşească şi să scuipe sânge. Iată povestea lor şi versiunea mea! Realitatea, care se dispensează de imaginaţie şi o întrece. Sunt fel de fel de oameni şi de destine. Aici poţi urmări şi oamenii şi destinele mai de aproape. Te asigur că nu e întotdeauna un privilegiu reconfortant…

Sandu Buhuş îşi scoase pălăria şi îşi şterse năduşeala de pe frunte.

Căută în ochii prietenului un indiciu de înveselire ironică, fiindcă atât de nerăbdător a început să-l iniţieze în cronica urbei lui patriarhale.

Dar Tudor Stoenescu-Stoian nu surâdea zeflemist. Îşi regăsise vechiul camarad de şcoală şi de facultate, cu darul lui de a înnobila tot ce este mărunt şi trivial în viaţă, cu

pasiunea lui aplicată de a descifra înţelesul, mobilul şi scuza actelor omeneşti, încâlcite şi în aparenţă inexplicabile. Se simţea bine lângă el. Se simţea mai tare şi mai crescut lângă el. Se întreba numai, de ce natura l-a condamnat pe Sandu Buhuş să traverseze viaţa cu povara unei înfăţişări atât de ingrate? Cel puţin, figura lui era anonimă, insignifiantă. A prietenului devenise de-a dreptul grotescă.

Iar această superioritate, oricât îi păru de mizeră, se oploşi ca o scârbavnică satisfacţie într-un ascunziş obscur al sufletului, acolo unde se cuibăresc, ca larvele, toate simţămintele rele, bucuriile nemărturisite şi răzvrătirile laşe. Îşi cunoştea bine cuibarul acesta Tudor StoenescuStoian.

Adineaori credea că l-a golit. Acuma se popula din nou.

— E, fireşte, interpretarea mea, versiunea mea! Stărui Sandu Buhuş. Alţii văd toată povestea altfel, au să ţi-o istorisească altfel. Fiecare transfigurează sau desfigurează realitatea, după optica lui. Viaţa nu-ţi dă decât ceea ce-i dai. Îţi restituie cu dobândă numai ce i-ai împrumutat.

— Să ne consolăm cu această iluzie! Rosti sceptic Tudor Stoenescu-Stoian, care în aforismele prietenului descoperea o irevocabilă condamnare a naturii lui şovăielnice, egoiste, meschine şi fără eroism.

— Uneori e o consolare, alteori, o sancţiune. Dar bine că am ajuns! Altfel, filosofând în birja lui Avram, ne-am fi pomenit în grădina lui Akademos. Avrame, Avrame! Mai schimbă gloabele! Mai dă-le ovăz, jeratic, ceva; abia ne-au târât până aicea.

— Ovăz nu le dau eu, coane Săndel? Se căină birjarul. Apoi haramurile aiestea, dacă m-aş potrivi lor, îs în stare să-mi mănânce şi sufletul şi tot nu se mai să-tură, mânca-le-ar dalacul…!

Tudor Stoenescu-Stoian sări din trăsură, cuprinzând dintr-o singură privire faţada casei, scundă dar largă, peronul, grădina cu petunii, cu pansele şi trandafiri; globurile poleite

în care birja şi caii lui Avram se oglindeau, miniaturale şi fantastice jucării deformate.

La o fereastră, se clătina perdeaua de broderie.

Numai o părere, desigur. Sau numai o adiere a vântului.

Dar Tudor Stoenescu-Stoian îşi aminti deodată că e murdar de funingine, că e nebărbierit, cu pleoapele roşii de nesomn şi cu gulerul neschimbat. Îşi aminti că soţia prietenului e o făptură bizară, tânjind în exil.

Sandu Buhuş porunci slujnicei, răsărită în poartă:

— Duci toate în odaia pregătită pentru domnul, Lisaveto! Întâi şterge praful. Ion de ce nu s-arată să-ţi ajute?

— La ce să m-ajute Ion? Se indignă Lisaveta, jignită în amorul propriu. Că doar mâncat-am azi destul şi n-am de cărat saci la moară.

Scurtă, lată şi cu mânecile suflecate, slujnica dădea zor, apucând valizele cu mâini musculoase de luptătoare.

— Ia dă-l şi pe cel măruţ, moş Avrame!… Ce, nu merge? Se lasă greu? Se vede că dumneata eşti acela care n-ai mâncat azi, moşulică…!

Pe peronul intrării, Tudor Stoenescu-Stoian îşi pipăi nodul cravatei, rectificându-l în reflexul geamului din uşă. Păşi. Dar înaintă numai trei trepte, clipind orb înăutru, după lumina de-afară.

— Fiţi binevenit în oraşul nostru!… Îl întâmpină stăpâna casei, din umbră. În oraşul nostru patriarhal, ca să-i fac plăcere lui Sandi.

Glasul era moale, lasciv, cu o imperceptibilă nuanţă de ironie, insinuant şi complice.

Mâna înălţată sub buzele binevenitului era albă, elastică, de velur.

Când ochii s-au deprins cu semiobscuritatea încăperii şi Adina Buhuş i-a apărut materializată din estomparea viorie, Tudor Stoenescu-Stoian înţelese, cum ar fi citit într-o carte deschisă, neliniştea prietenului şi nostalgia de exilată a femeii.

Înaltă şi fragilă, Adina Buhuş amintea plantele decolorate din pivniţe, lungind în întuneric şi în umezeală lujerul spre soare mereu absent.

Toată viaţa se afla adunată în ochi.

Ochi fosforici şi verzi, genaţi, cu sclipet jucăuş ca flacăra bolnavă, aprinsă şi stinsă deasupra apelor putrede, cu imense cearcăne devorând jumătate din obraz.

Capitolul II.

DEALUL CALIMANULUI FĂCEA HOTAR ÎNTRE DOUA LUMI.

Degetele prelungi apăsară tâmplele. Au coborât pe urmă linia ovală a obrazului pân' la unghiul bărbiei, într-un gest de extenuare dureroasă.

Chipul Adinei Buhuş păru mai îngust, maladiv şi fin.

Privi resignată nucii din livada bătrânească, peretele tapisat cu viţă agăţătoare, peste acoperişul casei o turlă de biserică, un plop singuratic la capătul străzii. Şi dincolo de toate acestea, făcând fundal decorului, dealul rotund şi gol, lutos, mâncat de ploi şi de şuvoaie, ca înălţimile aride de pe ţărmul lacului Asfaltit.

— Iată, dragă domnule, ce înseamnă o viaţă de oraş patriarhal! Dealul acesta galben… În primele zile, nici nu-l observi. În zilele următoare, îl suporţi. După trei luni, te sufocă. Îţi înăbuşă orizontul… E ca un zid care te desparte de altă lume. Te simţi prizonieră aici. Fără scăpare. Fără speranţă…

— Dar e dealul Călimanului, Adino! Vestitul deal al Călimanului, dragă Tudore! Interveni Sandu Buhuş. Loc istoric. De aici…

— Ştiu, ştiu! Nu-l lăsă să sfârşească Adina Buhuş. De aici, oştile hatmanului nu ştiu care s-au năpustit să sfarme oştile paşii nu ştiu cum, la anul nu ştiu cât… Aceasta nu schimbă nimic. Nu trăim pentru strigoii de atunci! Ne trăim o viaţă a noastră, de astăzi, care nu are nici măcar mângâierea neprevăzutului de acum două-trei sute de ani. O năvălire, o

bătălie, o bejenie – necunoscutul, aventura… Te-am lăsat înadins să-mi recapitulezi întâlnirile de azi…

Se întoarse spre Tudor Stoenescu-Stoian:

— Mă asculţi, dragă domnule? L-am lăsat înadins pe Sandi să-mi recapituleze întâlnirile de azi. Adică evenimentele care crede el că mă interesează. Ai constatat şi dumneata, ce bilanţ! În gară l-a văzut pe-un oarecare Tăvi, şi pe-un alt oarecare Petrăchescu. Pe stradă l-a întâlnit pe-un oarecare Iordăchel Păun, un bătrân maniac şi surd. Două doamne, din, ah! Societatea noastră înaltă. Un fost vechil, devenit mare proprietar, care se întoarce de la moşie cu gâştele în automobil. O înmormântare cu povestea ei respectivă…

— Uitam… Întrerupse Sandu Buhuş cu un surâs de blajină indulgenţă sub mustăţile de focă! Uitam!… Se mai afla în gară şi cucoana Cristina. Mai superbă şi mai fantomatică decât oricând. (Întorcându-se spre Tudor StoenescuStoian). Ai crezut, poate, că e mama lui Sesostris? În acest caz, te rog să-ţi ceri scuze Adinei. E una din cele trei slăbiciuni ale ei. Doamna Cristina Madolschi, ultimul vreasc din arborele genealogic al Movileştilor.

— Vă rog să nu râdeţi! Se încruntă Adina Buhuş, adâncindu-şi cuta dintre sprâncene. Cel puţin, Cristina Madolschi merită interes şi compătimire. E victima vremurilor şi a oamenilor de aici. Dar ceilalţi? Dar celelalte? Ce-ţi spun toţi? Ce li se mai întâmplă? Până deseară am să mai aflu, în continuare, că fetiţa prefectului s-a îmbolnă-vit de gâlci, că avocatul X îşi vinde casa sau că a pus-o la credit, că madam Y a pierdut trei sute de lei la maus, că lui Zet i-a fugit servitoarea şi că se pune la cale o logodnă. E tot ce se petrece, oare, mai interesant pe lume? Te rog, dragă domnule, să-mi răspunzi sincer… Te fac pe dumneata arbitru.

— Orişicât!… Îngăimă Tudor Stoenescu-Stoian, stânjenit cu totul în rolul acesta nou de arbitru. Orişicât! Viaţa e alcătuită din asemenea nimicuri aparente. Un ochi atent poate observa…

Se opri, poticnit. În vidul din creier, în care mai răsuna monoton duruitul roţilor de tren şi scrâşnetul fiarelor, nu găsea ce-ar mai putea să observe un ochi atent într-o viaţă alcătuită din mici nimicuri aparente. Îşi trecu mâna pe frunte, strămutând şuviţa de păr.

A fost ca un semn magic, care-a slobozit inspiraţia.

Căci îndată îşi drese glasul şi zâmbi încântat mai dinainte de cele ce avea să spună:

— Vedeţi, doamnă, e numai chestiune de bunăvoinţă. Într-un oraş de cincisprezece mii de locuitori… Dar ce spun eu „într-un oraş”? Nici nu este nevoie de atât. Într-un sat de trei sute de suflete, dacă priveşti atent, un singur an, la tot ce se petrece în jur, ai aflat toată gama conflictelor şi pasiunilor omeneşti. Ai văzut şi iubire, şi ură, şi gelozie, şi ingratitudine, şi eroism, şi vanitate, şi suferinţă… Tot, tot… Tot ce-au pus în tragediile, şi în dramele, şi în comediile lor un Sofocle şi un Aristofan, un Shakespeare şi un Moliere, un Racine, un Tolstoi, un Cehov sau un Bernard Shaw. Fiindcă totul e interesant şi palpitant pe lume, de vreme ce este viaţă.

— Aceasta numeşti dumneata viaţă? E moartea din viaţă! E înmormântarea de viu.

— Depinde de unghiul optic, doamnă.

— Constat că te dai de partea lui Sandi, domnule. De altfel, era de aşteptat. Aş paria că n-a pierdut timpul de la gară până aici… Te-a iniţiat. Ţi s-a plâns.

Genele Adinei Buhuş au îngustat privirea verzuie şi ironică, plimbând-o de la un bărbat la celălalt. Sandu Buhuş încercă să protesteze.

Dar prietenul i-o luă înainte. Se simţea tratat prea de sus. Prea înglobat în gloata cea mare.

Un demon ascuns îl împingea să-şi câştige o revanşă cât mai urgentă. Descoperise, adineaori, un filon. Filonul lui Teofil Steriu.

Îl urmări deci, până la epuizare:

— Pardon, doamnă. E o calomnie. Sandi nu mi-a spus nimic. Nu m-a iniţiat, cum pretindeţi, în nimic. Nici n-avea de ce s-o facă. Uitaţi că ochiul căpătă, cu vremea, o specializare profesională. Ca ochiul unui medic, deprins să stabilească un diagnostic de la prima vedere, chiar asupra trecătorului de pe stradă. Nu sunt numai avocat mediocru şi numai un biet licenţiat în litere, rămas din tembe-lism fără catedră…

— O! Da! Scuzele mele! Cum de-am neglijat aceasta? Acum vorbeşte scriitorul, publicistul… Surâse agresiv Adina Buhuş. Dar vai! Nu toţi suntem scriitori. Nu toţi pot găsi satisfacţie sau consolare, contemplând viaţa. Observând-o. Recoltând material pentru romane… Alţii s-ar mulţumi cu mai puţin. S-o trăiască, această viaţă, fiindcă e un dar care nu mai revine a doua oară. E dreptul muritorilor de rând.

În jilţul de trestie împletită şi ripolinată, femeia se lăsă pe spate cu mâinile împreunate sub ceafă, purtând privirea de la soţ la prieten şi clătinând nervos piciorul ridicat peste picior.

Umbra frunzelor de nuc tremura străvezie pe obraz, pe umerii bluzei.

Tudor Stoenescu-Stoian admiră pantoful fin, linia curbă a pulpei în ciorapul ca elitra de cărăbuş, sânul elas-tic întins sub mătasea pală, în poziţie provocătoare; toată făptura, în acelaşi timp morbidă şi plină de ispită, a aces-tei languroase exilate. Dar ironia muşcătoare din glas deşteptase în el zăcăminte nebănuite. Nu minţise toată viaţa lui, până acum câteva ceasuri, în tren, când a făcut cunoştinţă cu domnul Stanica Ionescu şi cu prietenul său Cristache, agricultori şi proprietari.

Se mulţumea întotdeauna cu imaginea celuilalt Tudor Stoenescu-Stoian, himeric, proiectată numai în închipui-rea lui, păstrată numai pentru sine, consumată numai în monologul lui interior. Acum îl tiraniza nevoia absurdă şi vinovată s-o resfeţe şi sub ochii altora, măsluind jalnica realitate şi înfăţişând-o într-un nimb irizat.

Se bărbierise. Îşi schimbase celălalt costum, de-o tăietură aproximativ bucureşteană, cămaşă nouă, cravată adusă de-un pricăjit de client, de la Viena. Mâinile miroseau plăcut şi proaspăt a săpun englezesc: săpunul găsit pe farfurioara lavoarului, dovedind atenţia şi gustul rafi-nat al stăpânei. În agresivitatea Adinei Buhuş, presimţea o intenţie impacientă să-l atragă de partea ei, aliat împotriva soţului cu mustăţi de focă şi cu înapoiate idei provinciale. Toată parada cu încrucişarea de floretă a cuvintelor avea, poate, numai acest sens tăinuit. O cochetărie. Un artificiu feminin. În orice caz, se afla, în sfârşit, cineva să ia aminte la părerile lui, să le discute şi să le combată. Îl proclamaseră arbitru.

Ca atare, surâse cu superioritatea omului blazat de prea multe şi pretimpurii experienţe:

— Doamnă, viaţa poate fi trăită oriunde. Decorul nu are nici o importanţă! Numai la operă şi la teatru, regizo-rii fac apel la decor pentru a salva mediocritatea textului… În viaţa cea adevărată, aş spune chiar că, de multe ori, decorul striveşte omul, când depăşeşte dimensiunile noastre modeste. Adevăratele caractere şi marile drame sunt apanajul provinciei. Madame Bovary, nuvelele şi piesele lui Cehov, romanele lui Mauriac şi ale lui Edouard Estaunie. E viaţa concentrată în interior. Omul vertical.

— Bravo! Îl bătu cu palma grasă pe umăr Sandu Buhuş, răsucindu-se pe scaun să-l ajungă mai bine. Bravo, Tudore! Ai rostit astea aproape cu vorbele mele. Parcă ţi le-aş fi dictat.

— Văd că vă înţelegeţi perfect! Strânse buzele într-o schimă dezolată Adina Buhuş. Nici nu mai ştiu ce rost am eu aici.

— Ba de fel, doamnă! Protestă cu intenţie curtenitoare Tudor Stoenescu-Stoian, rotunjind cu emfază braţul spre livada cu nuci şi caişi, cu potecile de nisip blond şi cu iarba tunsă mărunt. E nevoie de-o femeie frumoasă în această grădină, tocmai ca să pună în valoare simplitatea ei patriarhală.

— Scârţ! Îi reteză efectul Sandu Buhuş, cu un râs înveselit şi gros, sub mustăţile pleoştite de focă. De data aceasta, nu-ţi mai pot spune că te-ai exprimat cu vorbele mele. Apare în tine puşlamaua bucureşteană!

Dar Tudor Stoenescu-Stoian nu păru demontat de întrerupere.

Pe de o parte, îl încânta ipostaza aceasta de puşlama bucureşteană. Însemna succese uşoare, dezinvoltură, insolenţă; adică tot ce lipsise obscurului trecător de pe Calea Victoriei, expeditorului de telegramă de la ghişeul Poştei centrale, călătorului din restaurantul Gării de Nord şi din compartimentul rapidului. Pe de altă parte, se apropia de ceea ce socotea el decisiv întru a câştiga pentru totdeauna interesul şi simpatia Adinei Buhuş:

— Îi spuneam, aseară, lui Teofil Steriu…

— A! Îl cunoşti pe Teofil Steriu? Romancierul? În-trebă Adina Buhuş, schimbându-şi poziţia crucificată pe spătarul jilţului şi plecându-se să asculte cu o nerăbdătoare curiozitate. Ce fel de om e? După fotografie, pare o figură comună. Păcat!

— E drept. După fotografie şi chiar în realitate, pare o figură foarte comună… Dar ce înseamnă oare, în realitate, ceea ce numim o figură comună? Se întrebă Tudor Stoenescu-Stoian, apărând călduros o cauză proprie. Figuri distinse au actorii de cinematograf uneori, şi de cele mai multe ori frizerii, familiarizaţi cu oglinda, unde-şi confecţionează zilnic o figură interesantă după chipul şi asemănarea altora.

— Da, bărbierii şi comisvoiajorii, completă, din spirit de solidaritate foarte explicabil, Sandu Buhuş.

— Exact, bărbierii şi comisvoiajorii… Teofil Steriu are o mutră foarte banală. Să admitem. Aceasta nu-l împie-dică să poarte un ochi foarte deschis, subtil şi compătimitor la tot ce se află ascuns în sufletul omenesc… Cum spuneam, l-am întâlnit aseară în tren. O companie din toate punctele de vedere amuzantă. Iuraşcu, pictorul…

— Îl recunoşti şi pe Iuraşcu?

— Relativ! Continuă să mintă Tudor Stoenescu-Stoian, ameţit de un succes care-l costa atât de puţin. Relativ… Aşa cum poate pretinde cineva că-l cunoaşte pe Iuraşcu! Un tip capricios şi cam zănatic. Plin de contradicţii. De altfel, ca inteligenţă, domnul să mă ierte!… Tot ce-a avut de pus natura în el i-a plasat în ochi şi în mână. Cu fosfo-rul a fost mai zgârcită. Eram cu Iuraşcu, pictorul, şi cu Stamatian, conferenţiarul…

— Îl cunoşti şi pe Stamatian! Exclamă, animată, Adina Buhuş. Dar dumneata cunoşti tot ce are ţara românească mai interesant! Şi după aceasta, vii să te îngropi într-o mizerie ca oraşul nostru! E inimaginabil! E o crimă! Sandi, o să-l ai pe conştiinţă. Sunt sigură că numai tu… Inimaginabil!

— Dimpotrivă, doamnă! E foarte simplu. Sandi n-are nici o vină… Îi sunt recunoscător că a dat realitate unui gând al meu mai vechi şi foarte vag. E foarte simplu, doamnă, fiindcă vin să lucrez. Viaţa Capitalei mă fură. Amici, telefoane, cunoştinţe, spectacole. Astă-seară, invitat la o masă. Mâine, o întâlnire. Poimâine, un ceai… Trece o săptămână, o lună, un an, trec zece. Te trezeşti, într-o bună dimineaţă, că a lunecat timpul peste tine şi că n-ai dat nimic vieţii din tot ceea ce aveai mai bun…

Tudor Stoenescu-Stoian îşi asculta înduioşat glasul.

În clipa aceea, nu mai vorbea pentru auditor. Transfigurat în propria sa închipuire, se vedea, într-adevăr, victimă a conspiraţiilor de împrejurări, care l-au împiedicat până acum „să dea vieţii ceea ce avea în el mai bun”.

Cu milă pentru acest destin vitreg şi viclean, se zugrăvi mai departe:

— Avocat mediocru sunt. O licenţă în litere, neutilizată până astăzi, am pe undeva, în fundul geamantanului. Acesta e tot bagajul meu. Destul de sărăcăcios… M-am gândit că e mai eroic să vin cu bagajul acesta aci, să-mi asigur o existenţă modestă, fără pretenţii şi fără multe sforţări, ca

să-mi rezerv timp liber pentru lucru. Pentru ceea ce simţeam eu că se pierde pentru totdeauna.

— Atunci e altceva… Înţeleg! Acum înţeleg totul! Rosti gânditoare Adina Buhuş, înfăşurându-l în privirea-i fosforică.

— Vedeţi că aveam dreptate, doamnă?

— Retractez. Fac mea culpa4… Dar spune-mi, ce făcea Teofil Steriu? Ce spunea Iuraşcu? E simpatic în intimitate Stamatian? L-am auzit la o conferinţă. Mi-a făcut impresie de om cam afectat. Se cam ascultă când vorbeşte… Dar poate e o simplă impresie. Povesteşte-mi, te rog. Sunt atât de curioasă! Atât de dornică să mai aud şi altceva, nu numai despre domnul prefect Emil Sava şi despre dealul Călimanului!

Adina Buhuş aştepta, pregătindu-se să asculte şi privind cu bărbia în pumn, ca la teatru.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi execută presupuşii amici fără nici o cruţare, cu o inventivitate volubilă, de care se miră singur.

— Stamatian e, într-adevăr, afectat. Până la dezgust! Dar dacă îi accepţi această slăbiciune, rămâne un tip plin de carte şi de idei ingenioase. În schimb, Iuraşcu e opac cu totul la orice idee generală. Talent cu duiumul. Însă ce camarad incomod! Curios, apucat, fanfaron… Abia am scăpat de dânsul aseară. Eram obosit. Plictisit. Toată ziua am alergat să-mi iau rămas bun de la prieteni, de la cunoscuţi, de la…

— Completează, te rog… Înţeleg. „De la prietene”… Insinuă, cu o indulgenţă complice, Adina Buhuş.

Tudor Stoenescu-Stoian respinse bănuiala cu o rezistenţă ipocrită, de falsă discreţie, care lăsa câmp liber imaginaţiei să reconstituie o existenţă agitată, plină de aventuri şi persecutată de spectrul femeilor crampon:

— O! Cât despre prietene!… Să nu vorbim despre capitolul acesta!… În sfârşit, eram obosit, enervat, voiam să citesc. Pentru mine, lectura e un calmant. Iuraşcu, nu, şi nu, şi nu!

Să mergem numaidecât în vagonul-restaurant să ne îndopăm cu bere. N-am avut încotro! Fie! I-am făcut pe plac. Când ai asemenea prieteni, te resemnezi la tirania lor şi te supui la toate mofturile…

— Eu nu le-aş numi mofturi! Luă de astă dată Adina Buhuş, din oficiu, apărarea gloriosului brelan. Un creator are dreptul la capricii. Mai ales când sunt atât de inofensive.

— Să admitem! Făcu încă o concesie generoasă Tudor Stoenescu-Stoian. Să admitem, deşi, de la o vreme, încep să te ostenească… Dar să mă întorc la subiect. Acolo, la restaurant, se iscă o dispută între tustrei… Una, cum li se întâmplă întotdeauna când sunt împreună. Fiecare trage într-o parte. Fabula cu racul, broasca şi o ştiucă. Fiecare crede că are mai multă dreptate, după cum strigă mai tare. Se uitau chelnerii în masa noastră. Mă simţeam jenat.

— Jenat în asemenea companie? Îl mustră Adina Buhuş.

Tudor Stoenescu-Stoian făcu un gest cu mâna; adică: „sunt păreri şi păreri”.

— Şi-au dat şi ei seamă că singuri n-o scot la capăt. Au apelat la arbitrajul meu. Şi, fiindcă pe asemenea chestiuni nu sunt dus de multe ori la biserică, i-o mărturisesc neted lui Teofil Steriu: „Dragă babacule Steriu, n-am ce-ţi face! Regret că trebuie să le dau dreptate lor. Unui zevzec ca Iuraşcu. Şi unui individ pedant, ca onorabilul nostru amic Stamatian. Dar au dreptate! În opera pe care o admir şi n-are rival printre contemporani şi compatrioţi, există totuşi o lacună. Femeia. Lipseşte, îţi lipseşte înţelegerea sufletului feminin…”

— Dar nu văd de fel aceasta! Se scandalizează Adina Buhuş. Cum ai putut să afirmi dumneata aceasta? Dimpotrivă, femeile lui Teofil Steriu rămân pentru totdeauna săpate în amintire… Vorbesc ca simplă cititoare. Şi tocmai de aceea, cred că mărturia mea e mai preţioasă. Rămân săpate în amintire, cu cel mai fin modelaj. Uite, eu le văd. Şi ca făptură fizică, şi ca realitate psihologică. Trăiesc, le

urmăresc mişcându-se, am suferit şi m-am bucurat cu ele. Teofil Steriu e neîntrecut în arta de a le da viaţa. Le-a copiat după natură. Atâtea ascunzişuri! Atâtea contradicţii! Tot ce se află imprecis, fluid, tăinuit în sufletul unei femei…

Tudor Stoenescu-Stoian aprinse ţigara şi privea la Adina Buhuş cu un aer foarte amuzat.

Identificat cu rolul plăsmuit de închipuirea lui scăpată din frâu, se vedea, într-adevăr, în jilţul de trestie ripolinată, un încercat expert al psihologiei femeieşti, ascultând indulgent naivităţile unei profane. Scutura scrumul cu o mişcare lenevoasă şi distinsă. Înălţase sprâncenele, surâzind cu superioritate. Uitase prezenţa soţului.

Când Adina Buhuş isprăvi, îşi rosti sceptic concluzia:

— Perfect… Recunosc aici opinia generală a cititoarelor, glasul majorităţii… Toate ar fi bune, dacă aceste femei, în care credeţi că v-aţi regăsit, n-ar corespunde unor clasificaţii convenţionale. Teofil Steriu, observator admirabil, aş spune genial, în tot restul operei lui, a dat însă greş cu sexul slab şi insesizabil. Capacitatea lui de observaţie şi de intuiţie s-a oprit aici. Mai departe, n-a înţeles nimic. Nici n-a simţit. Aceasta i-o spuneam: „Dragă babacule Teofile, de câte ori te văd apropiindu-te, în romanele tale, de un suflet femeiesc, îmi amintesc întâmplarea norvegianului povestită de Guez de Balzac, pe la 1630… Desigur, n-o cunoşti. Să ţi-o spun. Ia notă! Poate să-ţi servească… Acest norvegian cobora, întâia oară, spre regiunile temperate. La fiecare pas, întâlnea ceva uimitor… Când a dat întâia oară peste un trandafir, n-a îndrăznit să se apropie şi s-a mirat că există pe lume arbori care, poartă flăcări în loc de flori…”

— Foarte frumos spus! Încuviinţă Adina Buhuş. Nedreaptă comparaţie, nu tocmai la locul ei, dar foarte frumos spus… Şi Teofil Steriu ce-a răspuns?

Tudor Stoenescu-Stoian se lăsă aşteptat.

Părea că urmăreşte atent numai plasa destrămată de fum, blazat de răspunsurile amicului său Teofil Steriu, care nu

merită atâta discuţie.

— Ce să răspundă? La sfârşit, a recunoscut dreptatea mea. Are o calitate. Nu e încăpăţânat! El e un utilizator, dacă se poate spune. Trage cu urechea şi ascultă ce vorbesc unii într-un loc. Observă dincolo. Citeşte în altă parte. Ia notă. Un eclectic. Înregistrează. Transfigurează. Prelucrează… Dacă prinde din aer o reflecţie justă, o expropriază. Încât nu m-aş mira de fel să descopăr, în cea mai apropiată carte a lui, utilizată de-a dreptul toată întâmplarea cu norvegianul lui Guez de Balzac…

— Ce pasionant! Exclamă Adina Buhuş cu bărbia în pumn, înălţând o privire învăluitoare sub genele lungi, asupra omului cu atât de glorioase prietenii.

— Pasionant? Până la un punct… Consimţi ipocrit Tudor Stoenescu-Stoian. Oamenii aşa-zişi mari nu mai apar atât de interesanţi, când îi vezi în halat şi-n papuci.

— Dumitale îţi este uşor s-o spui! Continuă animată Adina Buhuş. Ţi-e uşor, fiindcă ţi-a fost aceasta existenţa privilegiată de toate zilele. Să ai asemenea cunoştinţe! Să participi la ideile lor! Să apeleze la arbitrajul tău! Şi să-ţi regăseşti ideile într-o carte a lor, într-o conferinţă! Ce poate fi mai pasionant? Dragă domnule, eu te compătimesc! Sincer, fără nici o rezervă. Orice ar spune Sandi despre oraşul lui patriarhal. Şi orice vei fi crezând dumneata despre un mic univers unde se află, comprimate în pilule, toate pasiunile şi conflictele omeneşti. Mă tem că peste o lună, peste două, ai să suspini amar după prietenii de care te lipseşti atât de uşor astăzi. Nu mă tem. Sunt sigură. E inevitabil. Scris… Uite, putem face pariu. Mai repede decât crezi, are să te sufoce şi pe dumneata dealul acesta. Zidul acesta, între dumneata şi restul lumii.

Adina Buhuş privi duşmănos spre dealul Călimanului, cu râpele lui adâncite de puhoaie şi cu profilul arid, despărţind până la cer universul de-aici de vastitatea lumii.

— Am făcut un comitet! Se crezu dator să anunţe Sandu Buhuş. Un comitet de iniţiativă, să reîmpădurim toată

coasta. Era, pe vremuri, un codru care se întindea câteva poşte, dincolo de deal. Acolo au aşteptat arcaşii şi călăreţii hatmanului Mitru Căliman. La acest comitet trebuia să ne întrunim astăzi cu Iordăchel Păun, bătrânul cel surd, de pe stradă. Atunci aveţi să vedeţi, Adina şi tu, Tudore, că alta era înfăţişarea târgului nostru la poalele unui codru de fagi şi de paltini.

— Şi aceasta cu ce are să mă consoleze? Întrebă Adina, strângând din umerii fragili. Ce are să schimbe? Când închid ochii…

Coborî pleoapele viorii o clipă, astupând lumina şi priveliştea. Pe urmă le ridică, surâzând cu o mare tristeţe şi osteneală:

— Uite, acum, cât am închis ochii o clipă, m-am revăzut nu aici şi nu aceasta de acum… Cu tanti Cora. Aşa cum eram atunci. Fetiţa cu şosete şi cu pantofi albi de căprioară, cu părul pe spate… La Paris. Când pleca la galeriile Lafayette sau la Printemps să facă interminabilele ei cumpărături, tanti Cora mă lua întotdeauna cu dânsa. Avea pasiunea cumpăratului. Pasiunea oraşelor mari, a bulevardelor forfotind de mulţime, a magazinelor mari, cât oraşele. Mă văd urcând şi coborând scările, intrând şi ieşind din ascensoare, trecând dintr-un raion în altul. Simt în nări mirosul de mătase, de lână, de stofă, de catifea, de olandă apretată. Aud foşnetul hârtiei împachetate. Glasul vânzătoarei: „Je vais vous le faire envelopper immédiatement, madame. Vous l'emportez? C'est plus sűr ŕ cause des fętes.”5 Pe urmă, strada. Mirosul special al bulevardelor, ameţitor ca un narcotic. Reclamele luminoase. Zgomotul acela… Ascultaţi tăcerea de aici? Ascultaţi-o, vă rog!… Nu vi se pare că am murit cu toţii de mult, că suntem îngropaţi şi că ne-am adunat aci numai fantomele noastre? Despărţiţi de lumea cea vie cu zidul acesta oribil.

Degetele prelungi ale Adinei Buhuş apăsară din nou tâmplele. Au coborât pe urmă linia ovală a obrazului, până la unghiul bărbiei, în acelaşi gest de extenuare dureroasă.

Privi, ca deşteptată din somn, masa rotundă cu servi-ciul de cafea, coşul de fructe, jocul umbrelor dantelate de frunze pe faţa de olandă. Privi soţul cu mustăţile de focă, lăbărţat între braţele jilţului. Privi grădina, nucii, peretele căptuşit de viţă. Peste acoperiş, turla bisericii cu bulbul de tinichea ruginită, şi, dincolo, dealul rotund sugrumând orizontul.

Realitatea ei din fiecare ceas, monotonă, imobilă şi fără speranţă.

Tot ea fusese oare, vreodată, copila cu bucle pe spate, cu şosetele şi cu pantofii albi de căprioară, ţinând fricoasă de mână o doamnă impunătoare, abia stăpânindu-şi nerăbdarea să desfacă pachetele de cumpărături la hotel? „Je vais vous le faire envelopper immédiatement, madame. Vous l'emportez? C'est plus sűr a cause des fętes”.

— Adino, ţine tu pachetul.

— Da, tanti.

— Adina, n-ai pierdut cumva pachetul?

— Vai tanti, cum îţi poţi închipui?

— Adina, vezi să nu se desfacă şnurul!

— Da, tanti.

— Adina, nu era oare mai bine să fi cumpărat mătasea cea verde?

— Era frumoasă şi aceea, tanti.

— Trecem mâine şi o cumpărăm, Adina. Dă mâna acum, să traversăm. Fii atentă.

Fiecare traversare de pe un trotuar, la celălalt lua proporţiile unei aventuri. După ce ajungeau, priveau îndărăt, râzând nervos, ca după un mare pericol prin care au trecut. Îmbulzeala de automobile, autobuzele apocaliptice cu radiatoarele ca botul de hipopotam, mirosul fad, de lămâie dulceagă şi fiartă, al gurilor de metrou… Şi noaptea, până târziu, lumina farurilor intrând fantastic în cameră pe fereastra cu perdelele ridicate, plimbându-se circular pe pereţi, topindu-se să facă loc altor şi altor lumini. Adormea cu ele în ochi. Le simţea prin somn,

desfăcându-se, crescând, strângându-se ca fabuloase evantaie imateriale de raze.

— Dormi, Adinuţo dragă?… Auzea prin somn. Răspundea surâzând prin somn, prin vis. Tanti Cora nu închidea ochii până târziu, târziu de tot, după miezul nopţii. Se ridica într-un cot, aprindea becul cu capuşonul roz, să mai însemne ceva uitat din lista cumpărăturilor pe a doua zi. Cobora din pat, în capotul de dantelă, să contemple încă o dată obiectele din raftul şifonierei, din geamantanele ticsite. Răsfoia un catalog. Calcula preţuri. Pregătea o telegramă în ţară, cerând de la bancă mereu alţi şi alţi bani.

Pe urmă, toate s-au sfârşit, s-au stins, cum s-ar fi tras o perdea neagră peste luminile invadând roată deasupra patului unde dormea o copilă cu bucle răvăşite pe pernă. Doamna impunătoare la statură şi puerilă sub această înfăţişare maiestuoasă, cu gusturile cunoscute de toţi şefii de raion din marile magazine, şi-a găsit astâmpăr într-un cimitir de acolo, străin. A doua zi, după ce-au dus-o, mai soseau încă la hotel pachetele cu ultimele achiziţii. În ţară, creditorii au scos la licitaţie o mie şi una de nimicuri stranii, spre minunarea şi decepţia cumpărătorilor. Iar ea e aici, îngropată de vie aici, cu dealul acesta în faţă, apăsând-o mai greu ca o lespede de mormânt pe piept.

Privirea Adinei Buhuş se întoarse spre omul sosit din altfel de lume, atrasă ca floarea-soarelui când se răsuceşte după lumină.

Capitolul III.

OGLINDA CU TREI CANATURI.

Din frişca spumoasă a săpunului, lama Gillette scotea la iveală, cu fiecare nouă înaintare, o nouă porţiune de obraz. Netedă şi odihnită.

Niciodată Tudor Stoenescu-Stoian nu-şi examinase chipul atât de atent în oglindă.

O făcea acum, mai întâi cu ochii Adinei Buhuş. Mai apoi, cu luciditatea unei conştiinţe zguduite din torpoare.

Când isprăvi, depuse maşina de bărbierit şi se retrase un pas. Se apropie pieziş, repezit brusc, ca şi cum ar fi voit să surprindă un amănunt încă neobservat şi ascunzându-i-se viclean. Luciul sticlei se împâcli de răsuflarea caldă. Şterse ceaţa cu prosopul. Porii se căscară enormi, monstruoşi şi ciudaţi, ca răcitele cratere de vulcani din peisajul lunar, la capătul lunetei astronomice.

Era o oglindă cum nu mai întâlnise.

Maliţioasă, halucinantă, geamănă cu acele globuri de cristal misterioase, în care ghicitoarele pretind că descifrează destinele.

Deschisă în trei canaturi, arăta trei Tudor StoenescuStoian, în trei dimensiuni, sub trei aspecte, deopotrivă de şăgalnic răutăcioase.

În una se vedea minuscul din creştet până-n tălpi, tot aşa cum se afla zugrăvit piticul Guliver în ţara uriaşilor, călare pe-un deget, răsturnat într-un fund de pălărie sau agitându-se ca o gânganie, pe-o masă vastă cât o piaţă publică, în gravurile din cărţile copilăriei. Tot aşa se simţise el de o mie de ori (acum îşi dădea seama mai crunt), creatură infimă şi precară, fie stârcit la ghişeul Poştei centrale din Bucureşti, fie strecurându-se ghiontit pe Calea Victoriei, fie ghemuindu-se obscur şi fără nume, în colţul compartimentului de rapid.

În cealaltă latură a oglinzii, se lăţise, invadând spaţiul până la ramă, un Guliver uriaş în ţara picitilor. Îl recunoştea din aceleaşi gravuri. Cu fiecare parcelă a figurii de proporţii gigante, cu fruntea enorm boltită ca o cupolă, cu ochii dilataţi de dihanie apocaliptică şi cu firele de păr groase ca sârma. Îl recunoştea pe acela şi se regăsea pe el. Celălalt Tudor Stoenescu-Stoian, de-o hipertrofiată importanţă şi de dimensiunile unui fenomen, aşa cum crescuse poate în consideraţia domnilor Stanica Ionescu şi Cristache Cimpoieşu, agricultori şi proprietari; aşa cum se proiecta, fără îndoială, în imaginaţia Adinei Buhuş, tovarăşul de drum şi amicul mincinos al brelanului de celebrităţi din tren; aşa

cum el singur se închipuise şi se înfăţişase, furat de propriile-i născociri, într-o deznădejde a propriei sale mediocrităţi anonime, anonime, anonime…

Şi, în sfârşit, în oglinda din mijloc, normală, privea, atent şi dezgustat de el însuşi, un Tudor Stoenescu-Stoian din totdeauna, cu părul lui fără culoare, cu ochii lui fără expresie, cu trăsăturile lui oarecare, neîngăduind nici o menţiune specială într-un paşaport pentru o întreagă viaţă de om.

Dar astăzi, obrazul acesta amorf era mai proaspăt ca altădată, după un somn de nouă ceasuri neîntors, în patul moale, cu aşternut de olandă şi cu plapumă de puf, într-o tăcere ireală, mată şi neîntreruptă de nici o suflare.

Somn neîntors. Populat însă de peripeţii învălmăşite şi absurde, înverigându-se în afară de spaţiu şi de timp, cu logica incoerentă a visului, când totul pare firesc şi acceptabil.

Îl vizitase, mai întâi, Teofil Steriu. Cu basmaua popească înfăşurată în jurul gâtului peste guler, cu luciul cheliei brobonit de năduşeală, îl tutuia şi-l ruga să-i povestească înc-o dată întâmplarea cu norvegianul lui Guez de Balzac. „Te rog, Tudore dragă, nu mă lăsa! Am neapărată nevoie pentru ultimul meu roman. Tu ştii că nu-s decât un biet utilizator! Ascult de ici, observ de colo, culeg de dincolo.” N-apucase să-i sfârşească de povestit întâmplarea cu norvegianul, şi Teofil Steriu dispăru, ca să lase loc Adinei Buhuş. Se făcea în grădina cu poteci de nisip galben, sub nucii şi merii stufoşi. Adina Buhuş îi prinse braţul şi îl imploră s-o scoată din temniţa aceasta cu priveliştea spre chemările lumii zăvorâtă de dealul Călimanului. „Ascultă, Tudore! Nici nu mai desface bagajele. Plecăm amândoi. De când te-aştept! Cum de n-ai înţeles că pe tine te-aştept? M-am săturat de existenţa aceasta alături de un individ cu mustăţile de focă. Ne aşteaptă tanti Cora! E în gara de Lyon, cu o mie de pachete. Tu, care cunoşti sufletul femeiesc, nu se poate să nu pricepi ce se petrece aici. Dă-mi

mâna, s-o apăs pe piept. Simţi cum bate inima dedesubt? De când te-am văzut, bate. De atâta aşteptare, bate.” Adina Buhuş i-a apăsat mâna pe sânul elastic, până ce s-au topit bătăile inimii, s-a topit şi grădina, s-au topit merii şi nucii stufoşi, ca totul să se prefacă într-o sală ticsită de public. Acolo, la tribună, Iuraşcu pictorul, care era în acelaşi timp şi Stamatian conferenţiarul, se bâlbâia jalnic, încercând să explice misterul creaţiei şi paradoxele psihologiei feminine. Lumea aplauda în batjocură. Îl cerea pe el, Tudor Stoenescu-Stoian, să ia cuvântul şi să lămurească, o dată pentru totdeauna, într-un definitiv arbitraj, aceste probleme peste puterea de judecată a unui sărman pictor, cu care natura a fost generoasă numai când i-a pus lumină în ochi şi dexteritate în vârful degetelor; peste puterea de discernământ a unui conferenţiar pedant şi afectat. El s-a ridicat şi, în cuvinte inspirate, a satisfăcut plebea. Mulţimea l-a aclamat şi l-a înălţat în triumf pe umeri. A deshămat caii de la birja lui Avram, care mâncau jeratic, l-au dus la cimitir să învie din morţi pe fata lui Tudose Trifan. Funcţionarul de la primărie căzuse în genunchi, rugându-l. „Bine. Fie! Să admitem!” cedase el, şi făcu un semn. Moarta îndată s-a înălţat din cosciugul alb, cu florile albe de crin în braţe, şi a început să se plimbe pe alei, iar când a întors capul să-i surâdă şi să-l îmbie, a descoperit că fata lui Tudose Trifan era Adina Buhuşi, cu ochii ei mari, fosforici şi verzi, cu imense cearcăne devorând jumătate din obraz.

Toate s-au petrecut în vis, firesc, simplu, rapid şi agreabil ca o joacă.

Abia după ce a deschis ochii, deşteptat de mirosul cafelei aburind pe măsuţa de noapte, arătările au început să-l chinuiască. Amintirea lor şi amintirea purtării din toată după-amiaza şi seara trecută.

Fusese mai întâi o mustrare discretă şi indulgentă. Crescuse pe urmă, copleşindu-l de umilinţă şi scârbă.

Trecându-şi piatra astringentă şi puful de pudră pe obraz, se mai examină încă o dată de aproape şi de departe, pe

rând, în tustrele oglinzile.

Toate trei îi restituiau privirii un singur şi acelaşi individ.

Un impostor şi o canalie.

Minţise cu sfruntare, înfăţişând într-aievea o existenţă himerică, aşa cum o plăsmuia până acum numai pentru el, nebănuită de nimeni şi inofensivă. Minţise urmărind o ţintă precisă şi infamă: să deştepte curiozitatea, interesul, simpatia, poate iubirea Adinei Buhuş, femeia prietenului care-i deschisese casa şi, cu o atât de spontană dragoste, se oferise să-l scoată din scufundarea fără scăpare.

— Astfel arată, aşadar, chipul unui mistificator fanfaron, chipul unei canalii? Se întreba Tudor StoenescuStoian, confruntându-se în oglinda din mijloc.

Curios! E chipul lui din totdeauna.

Minciuna şi infamia nu lasă nici un stigmat pe frunte, nu te înseamnă cu fier roşu sfârâit în carne. Rămâi tot acel de ieri şi de oricând. Ba încă, pentru a dejuca desăvârşit concluziile istorioarelor cu morală din cărţile de lectură şcolară, chipul lui Tudor Stoenescu-Stoian, departe de a trăda josnicie şi mustrare de cuget, era mai destins, mai luminat şi mai proaspăt, după atâtea ore de somn, după împroşcarea rece a duşului şi după cafeaua turcească, tare şi parfumată, care-i biciuise de cu dimineaţă nervii. Nu coborâse în oraşul acesta nici de douăzeci şi patru de ore. Şi, straniu, în locul hotărârilor energice şi curajoase câte îl însoţiseră până în Gara de Nord, la plecare, o dedublată fiinţă a lui îi luase locul. Făcuse paradă pentru el cu sabie de tinichea, se împăunase cu flori de hârtie, crescuse cu uluitoarea evoluţie a ciupercilor veninoase, pe-un gunoi dospit după ploaie.

În jocul multiplicat al oglinzilor, cu toată faţa odihnită şi de-o înşelătoare seninătate, Tudor Stoenescu-Stoian citea o judecată şi o sentinţă. Iar fiindcă era deocamdată numai un om slab, cu voinţa gelatinoasă, nu încă un impostor într-adevăr şi o canalie, imagină o dezlegare expiatorie.

Chiar acum, până la dejun, va găsi un prilej să mărturisească Adinei Buhuş realitatea mizeră, cu o voluptate acră a umilinţei. Se va spovădui în prezenţa prietenului. Fără nimic patetic şi tenebros, ca să înlăture echivocul plin de orgoliu al confesiunilor din romanele lui Dostoievsky din Învierea lui Tolstoi. Va spune că a fost o glumă. O glumă de prost gust şi, în acelaşi timp, o lecţie premeditată, regizată înadins, ca s-o vindece de supersti-ţia celebrităţilor cu fotografia în ziare şi cu viaţa de toate zilele tot aşa de banală ca a tuturor muritorilor de rând. Va întreba, încheind, întrucât ar înfăţişa el altă valoare omenească dacă, într-adevăr, ar tutui şi l-ar tutui un Teofil Steriu, un Iuraşcu sau un Stamatian? Întrucât s-a schimbat oare ceva, întrucât a pierdut oare ceva din această valoare autonomă, după ce s-a zăvorât în ungherul lui modest de compartiment, ascultând, anonim, discuţiile brelanului glorios? Se va întoarce spre Sandu Buhuş să-i ceară opinia, să-l judece şi să-l condamne el. Iar prietenul îi va da imediată aprobare, fiindcă va găsi lecţia ingenioasă şi binemeritată.

Poate, pe urmă, îl va trage chiar la o parte, să-şi arate recunoştinţa.

Nu-şi va ascunde surpriza că atât de bine i-a înţeles drama din căsnicia lui, numai după cele câteva cuvinte din trăsură, şi că atât de prompt i-a venit într-ajutor, cu o operaţie de chirurgie menită să vindece definitiv nostalgia în vid a unei fiinţe tânjind şi plângându-se de viaţă, în loc s-o trăiască.

Astfel, va netezi din nou drumul. Va proceda la o curăţenie totală, va plivi buruiana cea rea din el, ca să înceapă existenţa de aici cu sufletul primenit, cum se deschide drumeţilor o fântână cu izvorul nou, după sfeştanie.

Mai târziu, când înţelegerea desăvârşită se va instala în casa lui Sandu Buhuş, când Adina se va fi tămăduit, împăcată cu soarta şi cu viaţa, când el îşi va fi găsit un rost statornic şi fruntaş în târgul acesta ospitalier, cu toţii îşi vor

aduce aminte cu înduioşare de episodul deci-siv pentru tustrei.

Se şi vede la masa de sub nuc.

Tot într-o după-amiază de vară, cu cerul perdeluit în nori subţiri ca pânza de in. Tot cu dealul Călimanului astupând orizontul spre vasta lume. Doar ceva mai bătrâni, mai potoliţi, mai senini în cuminţenia cea mare, care e recompensa anilor şi concluzia experienţelor.

Va depune atunci ţigara pe marginea scrumierei şi va ridica ochii la profilul Călimanului. Pe urmă, va plimba privirea de la Adina Buhuş la culmea împădurită cu fagi şi cu paltini tineri, şi, îndărăt, la soţ. Amândoi i-ar înţelege gândul. Amândoi i-ar surâde mulţumindu-i din ochi, fără cuvinte, ca nişte prieteni deprinşi de mult să-şi citească intenţiile înainte de a le rosti.

Rolurile ar fi inversate. În locul unui Tudor Stoenescu-Stoian fără căpătâi şi fără aşezare, alergând la cea dintâi îmbiere a unui vechi camarad, cum răspund căţeii de pripas, gudurându-se, la chemarea trecătorilor de pe stradă, în jilţul ripolinat, ar privi ocrotitor la cei doi, un geniu bun al casei, un trimis providenţial, venit să risipească neînţelegerea şi să înscăuneze, ca în istoria popoarelor prea îndelung frământate de o blestemată dihonie lăuntrică, o eră de pace şi de armonie. „Când mă gândesc cât de absurdă eram atunci!” ar exclama, gânditoare, Adina Buhuş.

Ridicând ţigara de pe scrumieră, el ar îndepărta dis-cuţia aceasta cu mâna, o dată cu fumul, cum alungi cu modestie orice amintire a întâmplărilor în care ai jucat un rol important. Sau, poate, va socoti potrivit prilejul să spovedească abia atunci adevărul întreg. Cum n-a fost vorba de-o glumă de gust îndoielnic şi de-o lecţie premeditată. Ci cum şi el, pradă unei nostalgii pentru astfel de viaţă, în afară de cea aievea trăită, printr-o perversiune pe care nici atunci nu-şi va putea-o explica deplin, a minţit cu toată convingerea, fără nici o rezervă mintală; şi-a

măsluit o altă personalitate, ca excrocii impostori; a crezut el singur o clipă în ea. Şi cum abia a doua zi, mustrat de conştiinţă, a mărturisit adevărul, dar numai pe jumătate. L-a prezentat într-o lumină priel-nică. I-a inventat o justificare generoasă. A sprijinit adevărul în cârja altei minciuni, ca să-l facă verosimil.

Atunci îşi va permite luxul acesta al adevărului întreg, absolut. Bunii lui prieteni îl vor înţelege şi-i vor ierta inocenta înşelăciune. Va rămâne, pentru dânşii, ca un tămăduitor al ipohondriei, care după ce i-a vindecat de boala închipuită, le mărturiseşte că elixirul miraculos din sticlă fusese apă chioară de fântână, şi praful misterios din pilule, inofensivă cretă pisată. Poate, privindu-l cu neîncredere, vor refuza să-l creadă. Poate vor socoti că minte, că mistifică atunci, din vanitate şi din maliţie, nu că a minţit şi că a mistificat acum.

Tudor Stoenescu-Stoian se pomeni fluierând aria obsedantă a sezonului. „Şlagărul" ultimei reviste de la „Cărăbuş", care făcea ravagii în Bucureşti; i-l fredonau sub ferestre, dimineaţa, vânzătorii de cornuri, ţigănuşii cu ziare, şoferii de la staţia de taxiuri:

Suflet candriu,

De papugiu…

Îşi pipăi nodul cravatei, adusă cadou de la Viena de clientul ce se considerase achitat cu această dovadă de atenţie şi neglijase să-i mai achite şi onorariul. Îşi netezi şuviţa de păr, înălţând-o să-i descopere fruntea în-gustă. Totul îi părea din nou simplu şi uşor de dezlegat, cum se înlănţuiseră, prin vis, învălmăşitele peripeţii în logica lor absurdă şi totuşi atât de firesc acceptată prin somn. Mărinimos, acordă circumstanţe atenuante clientului pehlivan, care substituise unui onorariu de două mii de lei, o cravată de şapte şilingi. (Imprudent, mizerabilul nu avusese măcar grija să scoată eticheta cu preţul!) Acordă tot atât de mărinimos circumstanţe atenuante şi celor trei Tudor Stoenescu-Stoian, din cele trei canaturi ale oglinzii:

uriaşul, piticul şi muritorul de dimensiunile de toată ziua. Încheiase armistiţiu cu mustră-rile de conştiinţă. Suspendase ostilităţile. Mergea să pună temeliile unei împăciuiri definitive şi de îndelungă durată cu el însuşi, cu orânduielile lumii care-l respinseseră mereu, până acum, la zonele periferice; cu viaţa.

Salută cu o reverenţă exagerată tripla lui făptură de dincolo de cristalul luciu. Uriaşul, piticul şi omul pe măsura de toate zilele îi răspunseră cu aceeaşi exagerată derâdere.

„Pe voi vă las aci! Rămâneţi pentru totdeauna aci!” le recomandă în gând porunca de despărţire, răsucindu-se cu o dezinvoltă piruetă şi îndreptându-se spre uşă.

Dar din apa verticală a oglinzilor, din lumea lor ireală, se şterseră dispărând şi cei trei Tudor Stoenescu-Stoian, îndată ce le întorsese spatele, ca să-l însoţească invizibil, cu paşi nesimţiţi.

Ei nu renunţau atât de uşor. Nu se îndurau să-l părăsească singur, în oraşul străin. Îl întovărăşeau cu fidelitate, îşi împărţeau rolurile.

Unul o lua înainte să-i deschidă drumul şi să-l aştepte, în scaunul gol dinaintea Adinei Buhuş. Altul pleca să ducă zvon de sosire în târgul patriarhal. Al treilea îl privea peste umăr, să nu se abată de la firea şi de la măsura lui din totdeauna.

Credea, naiv, că s-a lepădat de dânşii, că i-a pecetluit în neant c-o poruncă. Era numai prizonierul lor.

Capitolul IV.

ANIMULA VAGULA, BLANDULA…6

Adina Buhuş înălţă privirea galeşă sub genele lungi.

Se întrerupse din lustruitul unghiilor, cu frivola unealtă de ivoriu şi piele de căprioară, suspendată în aer:

— Toată noaptea m-am gândit mult, foarte mult, la discuţia noastră de ieri.

Tudor Stoenescu-Stoian înghiţi un nod de iască.

Surâse vag şi stupid, cu ochii împrăştiaţi.

Se ivea, de la început, prilejul să-şi dezvăluie ade-vărata lui faţă. Pocăit, aşa cum se hotărâse înaintea oglinzii cu trei canaturi şi cum i se păruse atunci atât de firesc. Adevărata lui faţă şi tripla-i fiinţă care-şi disputa, pe rând, întâietatea în el.

Dar lipsea prietenul. Fără dânsul, toate proiectele de vârtos eroism se împotmoleau. Se simţea flasc, cu vertebrele moi. Avea nevoie de o prezenţă care să-i dea curaj şi să-i uşureze spovedania; de-un aliat să-l susţină şi să recunoască un tâlc altruist imposturei de-o zi. Cine l-a pus pe Sandu să plece de acasă cu noaptea-n cap? Iritat, Tudor Stoenescu-Stoian trecu toată vina vâscoasei lui indecizii şi răspunderea evenimentelor pe socoteala celui absent.

După cafeaua cu lapte, din sufrageria cu mobile greoaie şi sculptate în nuc masiv, cu naturi moarte şi episoade vânătoreşti pictate după moda din veacul trecut, Adina Buhuş îl invitase în camera ei. O luase înainte, păşind şerpuit în rochia neagră, să-i deschidă uşa. Rezemată de uşor, aşteptase efectul şi aprobarea, cu un surâs complice. Iar îndată, din aspectul de agresivă noutate a încăperii, Tudor Stoenescu-Stoian a înţeles de ce, într-adevăr, numai aici pretindea ea că se simte bine şi-n larg.

Nu şi-ar fi închipuit că poate exista în asemenea casă, străveche şi impregnată de suvenirul altor vieţi, un contrast atât de strident.

Exilata îşi alcătuise, cu o savantă şi consecventă premeditare, un interior după chipul şi nostalgiile-i depărtate. Tot aşa cum roabele de odinioară, răpite de hoardele barbare şi târâte cu părul despletit de coada cailor, îşi amăgeau captivitatea reconstituindu-şi la celălalt capăt al lumii, înăuntrul colibelor de paie şi de lut, un ungher al lor, o mică şi consolatoare patrie a lor, cu obiecte şi podoabe de-acasă, cu atmosfera de-acasă.

Camera avea o fereastră lată, tăiată-n zid. Prin geamul fără perdele, lumina se revărsa albă şi crudă asupra

mobilelor de desen cubist. Scaune, măsuţe, birou şi lămpi geometrice. Cristal şi nichel. Interior ultramodern de clinică, din care lipsea numai mirosul dezinfectantelor.

În scaunul scund şi incomod, Tudor Stoenescu-Stoian se simţea abandonat, împresurat de efluvii glaciale şi ostile, ca un bolnav care şi-a pierdut curajul în ajunul operaţiei decisive.

Singura lui dorinţă, acum, era să obţină o amânare.

— Îmi venea astă-noapte să mă duc în cealaltă cameră, la Sandi! Reluă Adina Buhuş, trecându-şi instrumentul de ivoriu în cealaltă mână şi continuând toaleta unghiilor. Să-l trezesc din somn şi să recapitulăm. Te rog să nu surâzi şi să nu-mi atribui o indiscreţie deplasată. Nu e aşa că te întrebi, în definitiv, cu ce drept adică, eu, o necunoscută până mai ieri, mă amestec în viaţa dumitale?

Tudor Stoenescu-Stoian se apără cu un gest mut, dar elocvent, de asemenea bănuială: „Cum şi-ar putea oare permite să gândească aşa ceva?”

— Am dreptul, răspunse Adina Buhuş, tălmăcindu-i în felul ei gestul de protestare, am dreptul acesta, fiindcă dumneata ai venit aici ademenit de scrisorile lui Sandi. El, cu incurabila lui manie de a cânta pe toate strunele târgul acesta, unde se simte foarte bine, te-a indus în eroare. Cu cea mai perfectă bună-credinţă, desigur. Până aici, suntem de acord. Dar ceea ce i se potriveşte lui, nu ţi se potriveşte dumitale. Ceea ce-l mulţumeşte pe el, nu te poate mulţumi pe dumneata. Altceva aştepţi de la viaţă.

Altceva ceri. La altceva ai dreptul!… Eu sunt mai în măsură ca oricine să înţeleg aceasta şi să o simt. Nu găseşti?

— Exageraţi, doamnă! Rosti cu jumătate de glas Tudor Stoenescu-Stoian. Exageraţi când mă covârşiţi sub povara unor virtuţi pe care nu le-am avut niciodată.

— Aş dori să laşi la o parte modestia aceasta, care nu-şi află rostul! Îl povăţui Adina Buhuş, amenințându-l cu polizorul de fildeş. Altfel, să ştii că mă supăr! Te rog să nu

mă socoteşti numai soţia prietenului dumitale, Sandi. Să mă consideri prietenă. Camaradă. O prietenă şi o camaradă pur şi simplu, independent de amiciţia dumitale cu el. Iar între camarazi şi prieteni, modestia n-are ce căuta. După ce-am închis paranteza aceasta, lasă-mă să arăt cum văd eu lucrurile, cum le-am meditat serios toată noaptea. Dacă ai fi un ins oarecare, aş înţelege şi aş accepta judecata lui Sandi. Ai să trăieşti cot la cot cu toţi Tăvii şi Ionelii lui de aici, cu domnul prefect Emil Sava, cu domnul colonel Jack Valivlahidis, comandantul regimentului, şi cu toţi Petrăcheştii de care e plin târgul. Concurenţa e mai puţin aprigă decât într-un oraş mare ca Bucureştii. Se găseşte loc şi pentru unul mai mult. Ţi-ai face ceea ce se numeşte o situaţie. Amiciţia lui Sandi ţi-ar fi utilă, fiindcă aşa cum e el, recunosc, rămâne un om de ispravă şi se bucură de o binemeritată consideraţie. Te-ai înscrie într-un partid. După câţiva ani, te-aş vedea primar, deputat, în sfârşit, după puteri şi după noroc. Dar din lumea de unde vii, pe dumneata nu te poate satisface asemenea orizont mărginit, ca pentru oamenii de aici.

— Dar, doamnă… Încercă Tudor Stoenescu-Stoian o ultimă şi eroică împotrivire, înainte de a capitula iarăşi ispitei nevrednice. Dar, doamnă…

— Dă-mi voie să termin! Îl invită nerăbdătoare Adina Buhuş, lustruind de zor unghiile cu pielea de căprioară, fără să-l slăbească din ochi. Ştiu ce vrei să-mi spui! Liniştea de aici. Atmosfera de aici. Posibilităţile de izolare. Mi le-ai înşirat ieri; şi ieri, sub prima impresie, le-am acceptat. Dar astă-noapte le-am trecut în revistă pe toate şi nu mi s-au părut atât de puternice argumente. De aceea am vrut să-l deştept pe Sandi şi să examinăm situa-ţia din nou. M-am dus chiar până în prag, la camera lui…

Sforăia! Sforăia ca un fericit ce este, cu cea mai împăcată conştiinţă. Şi mi-am dat seama încă o dată, că ar fi o naivitate să încerc a discuta aceasta cu el. De câte ori ajunge discuţia la oraşul lui, la oamenii lui de aici, la acest

cimitir şi la aceşti strigoi, orice tentativă mă descurajează. Vorbim două limbi neînţelese. Iată de ce m-am hotărât să am o explicaţie direct cu dumneata. Dacă vrei să mă tratezi ca prietenă, bineînţeles. Dacă vrei să-mi acorzi toată încrederea, bineînţeles…

Adina Buhuş aşteptă, cu polizorul suspendat în aer, cu privirea fosforică şi neliniştitoare, dezvelită sub genele încovoiate.

— Mai încape îndoială? Consimţi măgulit Tudor Stoenescu-Stoian. Mi-am spus de la început că suntem făcuţi să ne înţelegem! Completă după o clipă, abandonându-şi, în aceeaşi vreme, prietenul şi hotărârea eroică din faţa oglinzii cu trei canaturi.

— Aceasta mă flatează! Mărturisi Adina Buhuş. Mă flatează şi-mi agravează răspunderea faţă de dumneata.

Zvârli instrumentul de fildeş şi de piele pe cristalul măsuţei de noapte. Se ridică în picioare, tipărindu-şi cutele rochiei. Înaintă, plecându-şi faţa aproape de figura lui şi rostindu-i rar, apăsat şi imperios:

— În acest caz, ascultă-mi sfatul! Împlineşte-mi dorinţa! Încă n-ai desfăcut bagajele, nu e aşa?

— Nu! Îngăimă Tudor Stoenescu-Stoian. Adică numai trusa de toaletă şi un geamantan mic, să-mi schimb hainele… Rectifică scrupulos un raport fidel al situaţiei. Dar bagajele mari nu le-am desfăcut. Stau neatinse.

Spunând, îşi freca involuntar ochii, minunându-se că i se repetă, în viaţa de-aievea, visul de astă-noapte. Acum mai aştepta numai ca Adina Buhuş să adauge: „Plecăm amândoi! De când te-aştept! Pe tine te-aşteptam. M-am săturat de existenţa aceasta alături de un individ cu mustăţile de focă. Dă-mi mâna s-o apăs pe piept…!” Îşi ascunse mâinile la spate, ca şi cum s-ar fi temut să nu-i apuce Adina Buhuş palma dreaptă şi să i-o apese pe sânul elastic, cum făcuse în vis.

Dar soţia prietenului sfârşi:

— Tocmai! Cu atâta mai bine. Nici nu le mai desface. Ascultă-mi sfatul. Urcă-te în primul tren şi fugi de aici! Nici nu mai privi în urmă. Nu eşti făcut pentru viaţa de aici!

Tudor Stoenescu-Stoian, pe scaunul lui scund, geometric şi incomod, surâse prosteşte, stânjenit de această scenă care îi amintea episoadele văzute la teatru şi în filmele palpitante. Unde o castelană ieşită din minţi sfătuieşte călătorul înnoptat să fugă departe de blestemul ruinelor cutreierate de stafii şi vampiri.

În privirea fosforică, lărgită şi fixă a Adinei Buhuş, lucea ceva din această rătăcire a minţii. În glasul sacadat şi grav, strălucea ceva din glasul obsedatelor din ospicii.

— M-ai priceput ce vreau să spun? Mă asculţi?

Aşteptă aplecată. Atât de aproape, încât Tudor Stoenescu-Stoian simţi în obraz respiraţia arzătoare.

Sub privirea intolerabilă, coborî ochii. Şi nu răspunse.

Continuă să surâdă, stânjenit şi neghiob.

Luptau în el cei trei Tudor Stoenescu-Stoian, din oglinda cu trei canaturi. Crezuse că i-a închis în cameră, că s-a lepădat de dânşii pentru totdeauna, înecaţi în cele trei lacuri verticale. Scăpaseră însă tustrei. Se furişaseră nevăzuţi. Erau prezenţi. I se substituiseră. Îşi disputau rândul şi dreptul. Cel din oglinda lui Guliver pitic în ţara uriaşilor, exprima zdrobit sub povara nimicniciei şi mă-sura cu mâhnire cât de puţin merita el sfatul mărinimos al femeii. Se ghemuise mic şi netrebnic, mai împuţinat şi mai umil. Ar fi cerut glas să spovedească adevărul trist şi fără nădejde. „Acesta sunt, cum mă vezi, nu cel care m-ai crezut. Acesta am fost totdeauna. Pentru că sunt aşa, mi-am căutat scăpare aici. Mă mulţumesc cu atât de puţin! Nu cer decât un loc să respir, un ungher unde să nu mă turtească uriaşii sub tălpile lor grele. Acceptă-mă aşa! Întinde-mi o mână de ajutor, să aflu tărie şi să-mi croiesc o viaţă după aceste puteri, aşa cum mi-a întins mâna frăţeşte prietenul meu vechi, Sandu.” Dar nu căpăta glas, obiditul acesta umil şi fără de curaj. Îl expropriase cu totul celălalt Tudor

Stoenescu-Stoian, din oglinda lui Guliver uriaş în ţara piticilor. Crescuse proiectat din închipuirea Adinei Buhuş. Căpătase din nou viaţă, contur şi proporţii. Sorbise cu nesaţ fiecare cuvânt care însemna pentru el o băutură vrăjită şi întăritoare. Şi cu nici un preţ n-ar fi rostit mărturisirea imprudentă, menită să năruiască amăgirea Adinei Buhuş. Pentru el, totul intra în orânduielile cuvenite, aşa cum le aştepta, cum le chema, cum le merita: grija femeii şi sfatul; dorinţa să nu-l vadă captivul pigmeilor, teama să nu-l împotmolească în ticăloasele lor mlaştini stătute, îndemnul să nu-şi trădeze destinul croit pe măsura vastelor spaţii. Lupta lui să-şi facă loc, îmbrâncind la o parte tizul cel umil şi obidit, se vădise o prea ieftină joacă. Întâmpinase o prea şovăielnică împotrivire. Pusese stăpânire şi, ca orice uzurpator victorios, asculta cu plăcere măgulirile care-i dezmierdau auzul şi vanitatea. În prezenţa lui, chiar celălalt Tudor Stoenescu-Stoian, din al treilea canat din mijloc, cel de toate zilele, fără semnalmente speciale într-un paşaport pentru o viaţă de om, abia îşi mai prizărea fiinţa. Renunţase la orice rezistenţă, uitase orice remuşcare; iar printr-o bolnăvicioasă întortochere a sufletului, se simţea acum decepţionat cu tot dinadinsul, numai fiindcă nu i se împlinea întreg visul de peste noapte şi că femeia îl trimitea să plece singur, în loc să-l roage: „Ia-mă cu tine!” Această ingratitudine îi ulceră inima ca o trădare.

— Nu-mi răspunzi nimic? Stărui Adina Buhuş.

Tăcerea şi surâsul împrăştiat al lui Tudor Stoenescu-Stoian însemnau pentru ea un răspuns. Răspunsul de care nu se mai îndoia.

Femeia se îndreptă de mijloc şi izbucni în hohot crispat:

— Ah! Mă aşteptam! Era de aşteptat. A fost mai tare Sandi ca mine!

— Nu… Dar…

— Nu mai încape nici un dar! În orice caz, mi-am făcut datoria. Am conştiinţa împăcată. Dixi et salvavi animam meam.7 Să considerăm capitolul acesta încheiat. Mă

gândesc numai că n-are să treacă multă vreme şi am să te văd iarăşi pe scaunul acesta. Nu chemat de mine. Şi nu surâzând ca acum. Ai să vii ca să recunoşti că am avut dreptate, să regreţi că nu mi-ai ascultat sfatul şi să descoperi că e prea târziu ca să-l mai poţi urma. Căci acesta are să fie epilogul! Mâine-poimâine, ai să descoperi că e prea târziu…

Adina Buhuş căută pe mescioara de cristal, printre flacoane şi pulverizatoare, portţigaretul de lac negru. Aprinse o ţigară şi se instală pe scaunul scund.

Cu cotul pe genunchi, privi îndelung prin inelele de fum, la omul neclintit din faţă.

Era simpatie, milă, curiozitate în acest examen mut şi atroce. Şi era o tristeţe.

Poate o clipă numai, presimţi, din surâsul nehotărât şi stânjenit de pe buzele omului, tripla lui fiinţă din oglinda cu trei canaturi, aşa cum se deosebeşte amestecul incomplet şi rudimentar de metale într-un aliaj neizbutit, de calitate inferioară. Tudor Stoenescu-Stoian nu mai putu suporta tăcerea imobilă, privirea atât de stăruitor sondându-l în adâncuri, unde el singur n-ar fi voit să răscolească.

— E o dimineaţă superbă! Rosti el, ca să spună ceva.

Întoarse ochii spre fereastra dreptunghiulară, afară, la pomii însoriţi din livadă, şi peste vârful lor stufos, dincolo, la dealul Călimanului şi la cerul albastru de vară. Scăpa, aşa, de confruntarea neîndurată. Adina Buhuş păru că n-a auzit. Îl cerceta acum din profil, printre pleoapele micşorate

— Nu pricep, de ce-o fi întârziind Sandu? Făcu a doua tentativă Tudor Stoenescu-Stoian.

Aceeaşi tăcere.

— Mă duc să-i ies în cale.

— Te rog să rămâi!

Adina Buhuş îl fixă pe scaun cu un semn autoritar şi scurt al ţigării dintre degete. Tudor Stoenescu-Stoian se supuse cu pasivitatea docilă a hipnotizaţilor. În mişcarea bruscă, ţigara îşi lepădase scrumul pe covorul cu desen cubist.

Bărbatul renunţase la gând, la voinţă şi iniţiativă, cu privirea absorbită de cilindrul intact al cenuşei. S-ar fi spus că singura problemă care îl preocupa era să explice prin ce capriciu al legilor fizice, scrumul fragil se păstrase întreg.

Femeia îşi plimbă privirea de la el la scrum şi îndărăt.

— Mă întreb…

Se opri. O pauză penibilă şi încărcată de ameninţări. Tudor Stoenescu-Stoian ridicase ochii. Inima îi ticăia mărunt, acuzatul aşteptând lectura sentinţei.

Dar Adina Buhuş îşi contempla acum volutele de fum, scuturându-şi fruntea bombată sub cârlionţii părului. Îşi sfârşi întrebarea, atenuându-i înţelesul plin de ameninţare, într-un surâs inofensiv şi melancolic.

— Ciudat! Poate n-ar trebui să-ţi mărturisesc aceasta. Sunt idei absurde şi jignitoare, care nu se cuvin destăinuite niciodată. Uite! Nu ştiu de unde mi-a venit. Nu ştiu de ce. M-am pomenit întrebându-mă, adineaori, dacă nu mă înşel cumva asupra dumitale? Dacă nu exagerez cu naivitate, dramatizând un caz foarte banal?

Tudor Stoenescu-Stoian înclină capul în pământ. El de această întrebare se temuse. Mai ales de aceasta. O sim-ţise venind. Şi în loc să-l umilească, să-i dogorească obrazul cu un val de sânge, i-a fost o uşurare. În numele celor trei ireconciliabili uzurpatori din paravanele oglinzii, prinse glas şi elan unul singur. Nevolnicul plin de obidă, călcat şi strivit în trecerea grăbită a vieţii, împins la o parte şi mereu osândit la tăcere; nevolnicul acesta căpătă el cuvânt. Omul de pe scaun se ascultă astfel rostind, cu un amestec de uimire, de reprobare şi totuşi cu o triumfătoare satisfacţie în pocăita lui umilinţă:

— E ceea ce voiam să vă spun încă o dată, doamnă. Exageraţi! Vă înşelaţi! Adevărul e mult mai simplu şi mai netrebnic…

Presimţirea trecuse însă pe lângă femeie. Era departe. Adina Buhuş, o alungase cu oroare. În această bănuială urâtă, crezuse că a recunoscut simptomele alarmante ale

unei degradări. Se molipsise, aşadar, şi ea de josnicia tuturor? Judecase ca toţi. Ca şi dânşii, coborâse înţelegerea lucrurilor la nivelul lor meschin: aşa cum nu admit ei nimic mare, luminos, dezinteresat, de-o discretă şi simplă nobleţe. Tot aşa pusese şi ea la îndoială un act peste dimensiunile comune. Iar el, în loc să se revolte, capitula umil! Nu-i şi aceasta încă o dovadă a rarelor, a marilor abnegaţii şi lepădări de sine? Adina Buhuş surâdea acum bucuroasă că şi-a biruit josnicele şi nedreptele îndoieli. Obra-zul se înseninase după concentrarea crispată de adineaori, ca luciul apelor sclipind radios, când s-au risipit negurile.

— Ah! Opreşte, te rog! Nu observi ce fals sună cuvintele astea în gura dumitale? „Exageraţi! Vă înşelaţi!

Adevărul e mult mai simplu şi mai netrebnic!” Mereu această modestie insistentă, care după mine e o altă formă mai subtilă a orgoliului. Da-da! Nu mă privi aşa. Căci, dragă domnule, totul poate să fie simplu sau mai puţin simplu, netrebnic sau eroic, după optica observatorului care înregistrează şi interpretează. Să nu-mi spui dumneata mie, că a fost atât de simplu să ajungi la hotărârea despre care vorbeam ieri. Nici că e lipsit de eroism surghiunul acesta de bună-voie! Să nu mi le spui, fiindcă n-am să te cred.

Tudor Stoenescu-Stoian nici nu mai încerca să pretindă aşa ceva. În timpul cât vorbise Adina Buhuş, dispăruse omul împuţinat de pe scaun, cu umerii lui încovoiaţi, cu privirea lui împrăştiată şi cu zâmbetul umil. Îşi pierduse glasul, se volatilizase. Plăpând şi efemer, din nou nu putuse rezista conspiraţiei perfide care-l alungase să plece tiptil, să se refugieze în canatul lui Guliver pitic în ţara uriaşilor, să aştepte acolo cu obrazul ascuns în palme. Îi luase iarăşi locul brutal omul destinelor grandioase, restaurat în drepturi de imaginaţia Adinei Buhuş. Acesta nu mai privea în pământ. Nu mai avea în glas tremur de înduioşătoare sinceritate; nu adresa nici un apel deznădăjduit.

Ridicase ochii insolenţi. Surâdea sarcastic din colţul buzelor. Consimţi la toate prepusurile generoase,

mărturisind ca un răsfăţat al soartei, care-şi poate îngădui luxul tuturor sincerităţilor:

— Trebuie să recunosc, într-adevăr, că n-a fost o hotărâre luată uşuratic. N-a fost atât de simplu. N-a fost simplu de fel!

— În sfârşit! Exclamă Adina Buhuş, ridicându-se cu neastâmpăr să arunce ţigara în scrumieră şi revenind la loc. În fine, te-ai decis să renunţi la jocul acesta de-a v-aţi ascunselea? Aceasta aşteptam. Acum da, suntem camarazi, prieteni, tovarăşi de exil! Putem continua fără reticenţe protocolare, fără mofturi. S-o luăm metodic… Eu ţi-am dat un sfat. Cel mai bun după mine. Să pleci înainte de a te împotmoli aici. Înainte de a te prinde ca o muscă pe hârtia unsă cu ulei. Nu l-ai acceptat. De prisos să mai cercetăm împreună de ce. Probabil îţi spui că un asemenea sfat, venit de la o femeie, are prea puţină valoare. Ce ştiu eu? Ce pot eu? Dumneata ai alte arme, altă rezistenţă. Nu se compară cu ale unei biete femei. Poate ai dreptate. M-am precipitat. Am exagerat pericolul. Am judecat după mine. Te-am coborât la nivelul meu. Te rog să mă scuzi…

— Vai, doamnă! Nici să nu ne oprim la aşa ceva! Îi acordă graţie Tudor Stoenescu-Stoian.

— Şi fiindcă ai rămas ferm în decizia dumitale, consider o datorie a mea de camaradă, de prietenă, de exilată mai veche, să te previn… Să te apăr măcar de câteva mizerii mărunte care te aşteaptă, sunt inevitabile, par inofensive şi pe nesimţite iau proporţii. Cu alte cuvinte, să-ţi ofer experienţa mea. S-o foloseşti. Să mă accepţi ghid. De acord?

Prietenul gloriosului brelan din rapid consimţi şi la aceasta cu un surâs amuzat:

— Fireşte că suntem de acord! Chiar dacă admitem cazul că am venit cuirasat pentru asemenea bagateluri. Că mi-am revizuit armura înainte de a pleca cruciat în necunoscut.

Adina Buhuş se opri o clipă, contrariată. Reluă firul cu o oarecare ezitare:

— M-am gândit şi la aceasta. Bineînţeles că ai venit cu armura revizuită, cum spui, de vreme ce sfatul meu nu ţi-a clătinat nimic din încrederea dumitale. Dar vezi, tocmai aici stă primejdia! Vii pregătit pentru un fel de luptă. Cu o armură pentru asemenea luptă, curajoasă, făţişă, loială. Aici te aşteaptă un război perfid, subteran. Mori înţepat de ţânţari. Mâncat de muşte. Ah! E o luptă mult mai teribilă.

— Parol? Întrebă, cu sceptică ironie, omul deprins să joace rol de arbitru în chestii mult mai grave şi între personalităţi mult mai importante decât o romanţioasă provincială.

— Nu glumi! Te rog, nu glumi! Stărui, grav, Adina Buhuş. E destul să-ţi dau un singur exemplu ca să te conving. Ai văzut adineaori? Un moment m-am îndoit de dumneata. Mi s-a părut că nu poate să fie sincer, în orice caz sincer complet, tot ce mi-ai spus ieri. M-am îndoit că vii la noi, că ai renunţat la Capitală, la prieteniile de acolo, numai fiindcă ţi-ai imaginat că vei găsi aci o atmosferă prielnică de lucru. Mi s-a părut că ai exagerat. Că ai forţat nota, fiindcă ai găsit o provincială credulă să te asculte şi să ia de bun tot ce-i prezinţi. Mi-am spus că, poate, ai părăsit Bucureştii din alte motive, mult mai banale, mai puţin eroice.

— De-o pildă? Provocă temerar destinul Tudor Stoenescu-Stoian, cu o ameţitoare şi delicioasă voluptate a primejdiei, din ce în ce mai străină de firea lui din totdeauna.

— Ştiu eu! Datorii, creditori care plictisesc, vreo legătură de care ai vrut să te debarasezi.

— Numai atât? Pentru atât nu-şi schimbă un om linia vieţii, nu pleacă în lume!

— Tocmai. Aşa am judecat şi eu… Dar mai târziu! După ce-mi pusesem abject întrebările celelalte. Şi aici voiam să ajung. Iată o primejdie a atmosferei de aici, a vieţii de aici, a mentalităţii de aici. Începi să devii bănuitor. Să respingi mobilul nobil din actele cuiva. Să cauţi întotdeauna o pricină mai măruntă, mai josnică. Şi aceasta mi se întâmpla mie, care mă credeam imunizată! Mulţumesc domnului, a fost numai o tentaţie şi a trecut. Dar e un avertisment. Voi

ţine socoteală de el. Ţi l-am dat exemplu fiindcă era proaspăt, imediat, ca să tragi concluzia cât de contagioasă e o anumită molimă, foarte curentă în partea locului. Irezistibila tentaţie de a scormoni în existenţa vecinului, de a-i căuta în rufele lui murdare, de a le murdări cu o imaginaţie pervertită, chiar dacă sunt imaculate. Până acum, mă socoteam o victimă. Iată-mă şi culpabilă!

Adina Buhuş se opri, aşteptând.

Tudor Stoenescu-Stoian rosti vag şi sentenţios:

— Şi excesele de conştiinţă sunt tot un fel de boală, doamnă… O boală imaginară. Ipohondrie morală.

— Posibil! Dar dumneata îţi permiţi încă a le judeca toate din Sirius. Generalităţi. Maxime. Aforisme. Paradoxe. După câteva luni, să te văd dacă mai spui acelaşi lucru! Nu uita că eu trăiesc aici de cinci ani. Cinci ani! Îmi par cinci veacuri. Am avut timp destul să învăţ că n-ai dreptul să trăieşti ignorând ce se petrece în dreapta şi în stânga ta. Nu-ţi este permis. Aşa ceva, aici, pare o ofensă. O impertinenţă pe care nu ţi-o iartă nimeni. Am avut timp să capăt destulă experienţă, vai! Destulă şi amară. Şi eu am venit ca dumneata… Ba cu pretenţii încă mai modeste. Nu ca să-mi refac viaţa; nu ca să mă consacru cine ştie cărui ideal. N-aveam ce reface. Venisem numai ca să mă resemnez la viaţă, pur şi simplu. Mi se părea uşor. Sandi îmi înfăţişase oraşul lui patriarhal în culori atât de trandafirii! Desigur, cum ţi l-a zugrăvit dumitale în scrisorile cu care te-a ademenit să porneşti la drum.

— Nu m-a ademenit nimeni, doamnă! Am venit sin-gur, mi-am ales singur soluţia aceasta! Protestă Tudor Stoenescu-Stoian, în numele liberului său arbitru, ofensat.

— Bine-bine! Am înţeles! Dumneata ai venit de buna dumitale voie. Eu am venit pentru Sandi, adusă de Sandi. Nu pot spune că a fost o căsnicie din dragoste. Nu e un om să dezlănţuie pasiuni. Dar e bun, înţelegător, răbdător, şi cu tot aspectul lui cam otova, e de o gingăşie de sentiment rară. Un caz. Îl vezi cu ce haine caraghioase umblă

îmbrăcat? Aceasta numai fiindcă nu-i vine să renunţe la croitorul care-l îmbrăca atunci când era copil. Croitor moştenit de la părinţi. Nu-i vine să se lepede de el. I se pare că l-ar întrista prea mult. Atât, ajunge – nu e aşa?

— Ca să zugrăvească un om! Eram săracă, singură. Am fost crescută în condiţii mult peste posibiltăţile mele reale. O orfană săracă, răsfăţată de rude bogate. Mai întâi o mătuşă, tanti Cora, despre care vorbeam aseară; mai apoi, după moartea ei, nişte unchi m-au ţinut la un pen-sion din Elveţia. M-au deprins cu o viaţă comodă, confortabilă – piano, literatură, sporturi de iarnă, sporturi de vară. Am crescut fără să cunosc lipsurile, dar şi fără să fiu pregătită cu nimic pentru existenţa mea viitoare de fată nevoiaşă. Pe urmă, cei care-mi purtau de grijă au murit pe rând. M-am pomenit singură. Dezarmată. Dumneata nu-ţi poţi imagina ce înseamnă această singurătate.

— Dimpotrivă! O cunosc foarte bine! Rosti Tudor Stoenescu-Stoian, motivând să mai adauge din ce îndelungă şi amară experienţă personală.

— Chiar dacă o cunoşti, pentru dumneata e ceva văzut din afară. Pentru mine e ceva trăit. Toate colegele de pension risipite pe toată suprafaţa globului. Nu erau trei din aceeaşi ţară. Una din San-Salvador, alta la Londra, alta la Roma, alta la Viena, alta în Indii. Primeam scrisorile lor, cum le primesc şi acum. Toate se întorseseră acasă la părinţi, la un cămin. Îşi creaseră un cămin al lor. Sau se pregăteau să-l creeze, după chipul şi asemănarea lumii lor. Îmi scriau despre fericiri care mie îmi erau interzise. Atunci a apărut Sandi. Nu era un ideal pentru mine. Era numai o salvare… Am devenit doamna Alexandru Buhuş, din laşitate în faţa vieţii. Am avut onestitatea să i-o spun. Dar tot aşa de onest credeam că prietenia poate ţine loc de iubire, într-o căsnicie; legătura de toată ziua, solidaritatea a doi oameni care convieţuiesc sub acelaşi acoperiş. Iar acum, mă judec cu severitate şi mă condamn. Nu sunt ceea ce voia Sandi. Nu-s ceea ce poate merita. Şi, mă crezi? Nu sunt, tocmai

din pricina acestui oraş al lui, patriarhal. Din pricina inchiziţiei, atmosferei de aici. Lume măruntă, stătută, ca mlaştinile care fermentează. Miasmele mă sufocă. Mi-au destrămat nervii. Aiurea, în altă atmosferă, nu m-ar găsi Sandi, de câte ori se întoarce acasă, atât de crispată şi agresivă, ca o pisică gata să zgârie. Aici…?

Adina Buhuş zâmbi cu dezolare, ridicând mâna lânced spre fereastra dreptunghiulară şi lăsând-o să cadă neînsufleţită pe genunchi:

— Aici? Uite dealul Călimanului care astupă lumea. Am avut naivitatea să cred că-mi croiesc un mic colţ, un interior care să-mi aducă viaţa cea vie a veacului la mine în casă, dacă nu puteam eu să mai ajung la ea. Am comandat cataloage de la expoziţia de arte decorative de acum doi ani, la Paris. Priveşte, te rog!

Răsuci braţul rotund la pereţii cu tapetul în desene geometric degradate, la scaunele rigide, la mobilierul de clinică:

— Priveşte, te rog, rezultatul grotesc! Căci e un re-zultat grotesc. Abia acum, îmi dau întâia oară socoteală cât e de deplasat aici, în casă, şi cât e de deplasat aici, în oraş. O caricatură a intenţiilor. Şi pe urmă, obsesia aceasta! Când am deschis fereastra largă (bietul Sandi s-a supus, deşi îi maltratam faţada casei lui bătrâneşti), uitasem că nu pot suprima şi priveliştea. Mi-a rămas dealul Călimanului în faţă. El mă respinge la oamenii de aici; şi eu, cu oamenii de aici, cu viaţa lor de aici, nu mă pot împăca. Am încercat. În primii doi ani, am încercat cu toată bunăvoinţa. Vizite, mese, ceaiuri, comitete filantropice… Cancanuri, politică electorală, intrigi, rivalităţi, partide de cărţi, mâzgă de viaţă, nu viaţă. În fiecare zi, mă întorceam cu un gust de cenuşă în gură. Nu mă interesa ce-i interesează, nu mă bucura ce-i bucură, nu mă alarma ce-i alarmează. Iar mizeria e că sunt perfect conştientă cât îi strică aceasta lui Sandi. Pentru viaţa lui de afară şi pentru viaţa lui de aici, din casă, de unde fuge cât poate ca să evite discuţiile

conjugale. Şi-a făcut birou în oraş. Povestea ariciului şi sobolului. L-am scos din casa lui, a părinţilor, a bunicilor. O ştiu aceasta şi nu pot altfel… După doi ani, am renunţat să mă „aclimatizez”, cum nădăjduia Sandi. Am părit-o cu toţi. M-am izolat. Rezultatul? Ştii cum îmi spune lumea-n oraş?

— Încă nu! Dar o să aflu cu siguranţă într-un ceas, dacă voi ieşi în stradă şi dacă lumea e aşa cum o zugrăviţi, doamnă.

Tudor Stoenescu-Stoian pusese o intenţie glumeaţă în întorsătura răspunsului. Însă Adina Buhuş nu ţinu socoteală, animată de povestea ei, pentru care credea că a găsit, în sfârşit, un confident.

— Ca să nu te mai osteneşti şi s-o afli de la alţii, te informez eu. Unii îmi spun „Meduza” fiindcă aş avea, cică, ochii şi părul faimoasei gorgone. Alţii îmi spun „Pantera neagră”, fiindcă nu ies în oraş decât într-o toaletă simplă şi neagră ca aceasta. Cum vezi, cu toată izolarea în care trăiesc, n-am scăpat de două porecle şi de reputaţia unei femei fatale. Fatală? Poate da. Pentru singurul om de aici care n-ar merita-o. Pentru Sandi. Şi nu în sensul în care o înţelege lumea. Fatală, fiindcă i-am stricat viaţa fără vina mea, fiindcă îi contrariez dorinţele de fiecare ceas, fiindcă nu pot să mă pasionez de ceea ce se pasionează toţi Tăvii şi Petrăcheştii lui, doamna şi domnul colonel Jack Valivlahidis cu ifosele lor fanariote, domnul Iordăchel Păun şi o sumă de indivizi pe care ai să-i cunoşti în curând şi au să te supună la aceeaşi încercare. Prin aceasta i-am fost fatală. Aspira la o existenţă liniştită, molcomă, vegetativă. Eu i-am adus neliniştea în casă. Un semn veşnic de întrebare. Pantera închisă în cuşcă. Dar încolo? Cui? Ce rău i-am făcut vreodată? Am venit cu intenţiile cele mai sincere să mă acomodez; când am văzut că e imposibil, n-am cerut decât să mă lase toţi în pace. Rezultatul e acest vid din casă şi această animozitate a oraşului. Le poate înţelege cineva? Din afară văzută, poate par cu drept cuvânt odioasă, absurdă, comică, aşa cum îmi par acum groteşti mobilele

acestea, care nu sunt în atmosfera lor. Am aici o carte, în care îmi pare că am găsit o cheie a destinului meu.

Adina Buhuş se ridică şi aduse de pe etajera de cristal şi nichel un volum legat în pânză, cu pete mari şi stridente de culori: aceleaşi motive cubiste, de care până acum câteva momente era încântată, iar acum îi păreau deodată odioase şi groteşti.

Deschise la pasajul însemnat şi citi, cu faţa plecată, cu ochii lungi de meduză perdeluiţi de inelele şerpuite ale părului, căzute peste frunte şi făcându-i umbră: „Dar orice om e rizibil când îl priveşti din afară, fără să ţii socoteală de ce se petrece în cugetul lui şi în inima lui. S-ar putea transforma Hamlet într-o farsă epigvamatică, cu o scenă burlescă, unde eroul îşi surprinde mama în flagrant delict de adulter. S-ar putea face din viaţa lui Crist povestirea cea mai spirituală a lui Guy de Maupassant, comparând nebuneştile pretenţii ale lui Rabbi cu abjectul său destin. Tot omul e, în acelaşi timp, o farsă ambulantă şi o tragedie ambulantă. Omul care lunecă pe o coajă de banană şi-şi fracturează craniul descrie pe cer, căzând, un arabesc de-un comic nepreţuit.”

Adina Buhuş închise cartea.

Cu o clătinare a frunţii, trimise şerpii încolăciţi ai părului spre ceafă. Privi la omul de pe scaun, cu ochii avizii, aşteptând un accent de adevărată omenie.

Tudor Stoenescu-Stoian din nou surâdea stânjenit şi împrăştiat.

Femeia dezmierdă maşinal scoarţa de pânză a cărţii, cu degetele lungi şi subţiri. O întinse sub ochii lui Tudor Stoenescu-Stoian, cu un zâmbet care nu avea nimic fatal:

— De altfel, citeşte, te rog. Ex-libris-ul meu rezumă tot ce cred despre mine. Nu e o deviză de femeie fatală.

Tudor Stoenescu-Stoian descifră inscripţia gravată cu litere de aur verde şi stins: „Animula vagula, blandula…”

Versul împăratului Adrian nu-i sună ca un melancolic suspin al pâlpâietoarelor suflete, rătăcitoare şi line, aşa cum

şi-l însuşise exilata. O clipă, îi jucă înaintea ochilor ca un nume latinesc de animal nevertebrat, din regnul inferior, un protozoar gelatinos – amibă sau infuzorie – aşa cum îi veneau în minte denumirile din manualele de zoologie; aşa cum făptura şovăielnică şi puţintică apărută iarăşi din canatul oglinzii lui Guliver pigmeu în ţara uriaşilor, socoti că i s-ar fi potrivit o etichetă şi lui.

Rosti chiar, cu glasul timid al celuilalt:

— Animula vagula, blandula!” E o carte de vizită ca pentru mine…!

— O, nu! Pentru dumneata nu! Protestă energic Adina Buhuş, retrăgându-şi cartea şi, o dată cu ea, deviza ameninţată de expropriere. Cu dumneata e altceva. Ştii ce vrei! Ştii să vrei! Dai îndestulă dovadă. E cu totul, cu totul altceva… Pentru dumneata aş vedea un ex-libris în genul: „Omnia mea mecurn porto”8, sau „Non omnis moriar”9, sau „Aere perrenius”10. Cum se cuvine pentru un creator. Pentru un om rezervat altor fapte.

Tudor Stoenescu-Stoian nu se împotrivi. Dispăruse – pentru a câta oară?

— Vietatea gelatinoasă de la periferia regnului animal, protozoarul gata să accepte, cu umilitate, eticheta: „Animula vagula, blandula”. Pe scaunul scund şi incomod, surâdea, superior şi competinte, adâncul cunoscător al sufletului feminin, care contesta această pretenţie lui Teofil Steriu, romancierul, şi care găsea foarte natural rolul prezent de confesor.

— Aceasta e povestea mea! Încheie Adina Buhuş, ridicându-se. Ţi-am istorisit-o fiindcă, pentru mine, înseamnă descărcarea unei poveri care-mi apăsa sufletul de mult. Dar şi fiindcă poate să-ţi folosească într-o măsură şi dumitale. Ştii ce te-aşteaptă. Ştii ce te ameninţă. Vei şti de ce trebuie să te fereşti!… O izolare, cum visezi dumneata, nu este cu putinţă. N-are să ţi-o permită nimeni. Rămâne să găseşti un compromis. O cale de mijloc. Aici poate să-ţi fie de folos armura dumitale… Revizuită şi pusă la punct. Să-ţi

plăsmuieşti două figuri, două personalităţi. Una pentru mulţime. Ipocrită, afabilă, familiară. Aşa ca să nu jignească pe nimeni. Aşa ca să nu însemne o provocare. Cealaltă, cea adevărată, s-o păstrezi pentru dumneata. Să rămână secretă… Pentru mine, experienţa nu-mi mai poate folosi. E prea târziu! Sunt clasată. Şi nici n-aş putea, de altfel. Pentru dumneata e altceva. Nu ştiu dacă mă exprim destul de înţeles?

— Înţeleg! Am înţeles perfect! Se grăbi să afirme Tudor Stoenescu-Stoian.

Înţelegea. El, care descoperise în oglinda cu trei canaturi nu două, ci trei versiuni ale propriei sale fiinţe; le descoperise acolo şi le purta cu dânsul, dar nu mai ştia care e cea adevărată, secretă, unică, a lui.

— Cu atâta mai bine. N-am pierdut dimineaţa degeaba! Se bucură Adina Buhuş. Acum am să te acompaniez şi să-ţi arăt oraşul. Splendorile oraşului patriarhal! Spre dezolarea lui Sandi, care, desigur, ar fi ţinut să-ţi prezinte mai întâi „versiunea lui”.

Îşi potrivi pălăria mică în faţa oglinzii, cu un gest degajat şi scurt, fără îndelungul examen de aproape şi de la distanţă al femeilor cochete. Dar nici n-avea nevoie de o astfel de minuţioasă preparaţie. Pălăria minusculă, strânsă pe tâmple, întregea minunat linia felină a siluetei, costumul simplu şi negru, de-o sobrietate pe care concetăţenii lui Sandu Buhuş o găseau agresivă.

În stradă, Tudor Stoenescu-Stoian se simţi încântat că însoţeşte o asemenea femeie.

Îşi apăsă borul moale al pălăriei mai pe-o sprânceană, tânăr şi cuceritor.

În urma lor, perdelele ferestrelor se clătinau, lăsând pe rând să le cadă colţul ridicat.

Una, şi alta, şi încă una.

Până la capătul străzii, şi pe urmă pe cealaltă stradă, ca la un semnal transmis din casă în casă, prin fir invizibil.

Capitolul V.

POPAS, LA RINALTI.

Cofetăria „Rinalti” era, în acelaşi timp, marele cartier general al oraşului şi postul cel mai strategic de observaţie.

Aşezată pe Strada Mare, exact la jumătatea drumului între gară şi episcopie, aţinea calea trecătorilor de toate categoriile şi cu toate apetiturile.

Unii treceau; alţii se opreau.

Cei care-au trecut, aflau cine s-a oprit. Cei care s-au oprit, ştiau cine-a trecut. Cine-a trecut. Când. Încotro. Împreună cu cine. Cum era îmbrăcat. Mai ştiau, bineînţeles, dacă arăta voios sau i se înecaseră corăbiile. Dacă era pedestru sau în vehicul.

Astfel, cumulând succesiv, după marşul soarelui pe meridianul ceresc, oficiul de cafenea, local de aperetive ori numai inofensivă „confiserie modernă cu specialităţile bonbons, caramels, café glacé, cassata napolitana şi alte felurite îngheţate asortate”, la acest sediu al marelui cartier general se puneau la cale toate ofensivele şi defensivei diferitelor unităţi politice, didactice, judecătoreşti, militare, administrative şi ecleziastice; de la acest mereu vigilent punct de observaţie, se păstra răbojul tuturor manevrelor din penumbră sau de-a dreptul făţişe şi senzaţionale: marile evenimente ale târgului – divorţuri, certuri, rupturi politice, dizidenţe, alianţe.

Casă fondată în 1870 (cum menţiona un subadaos al firmei şi etichetele cutiilor de bomboane), nu-şi schimbase prea mult înfăţişarea de pe vremea venerabilului întemeietor, de mult odihnit întru domnul.

Acest legendar fondator, signor Giuseppe Rinalti, sosise în oraş tânăr, în epoca diligenţelor şi a chervanelor cu un pui de bărbiţă garibaldiană cu ceva capital şi cu mult mai grandioase planuri.

Ca şi alţi compatrioţi, risipiţi prin ţara Moldovei în acea vreme îşi făcuse de-acasă socotelile cu îndestulă chibzuială. Într-o ţară nouă, plină de viitor şi în nerăbdătoare primenire, este întotdeauna nevoie de constructori. Era

meşter constructor, prin învăţătură şi tradiţie fami-lială. Ţara era nouă şi era în primenire. El venea, deci, să construiască. În zece-cincisprezece ani, avea să-şi rotunjească o agoniseală respectabilă, cu care să se întoarcă acasă, pe malul Adriaticii şi să îmbătrânească printre feciori, printre nepoţi şi poate strănepoţi, la umbra ciprilor şi la adăpostul grijilor, căscând de urât, deşertând pântecoasele garafe de Chianti, istorisind înflorite amintiri din fosta colonie a lui Traian de la Dunăre şi Carpaţi, unde ţăranii mai purtau cuşmele şi opincile daciilor de pe columna de la Roma.

Dar socoteala de-acasă nu se potrivise cu cea din oraşul patriarhal.

Nimeni nu construia nimic.

Începuse o antrepriză de binale, şi aşteptă. Făcu oferte pentru construcţie de poduri, şi aşteptă. Pierdu timpul, capitalul şi iluziile. Încercă să le recupereze toate, prefăcându-se în cioplitor de monumente funerare. Pe urmă, căzând tot mai jos, deveni, ca şi alţii de pe cuprinsul Moldovei, negustor de cuţite, brice, arme de vânătoare şi foarfece.

Pe toate le încercă şi cu toate dădu greş. Înainte de a migra calicit şi descurajat spre alte limanuri mai ospitaliere, cu părul cărunt, cu barba turmentată de profet neînţeles şi cu o droaie de copii, se agăţase, fără prea multe speranţe, de această ultimă experienţă.

Nici nu-i mijise prin minte cu o zi mai înainte. Se hotărâse numai fiindcă, în dimineaţa când începuse să-şi împacheteze boclucurile, aflase că Iani, cofetarul boieresc al oraşului, murise subit.

Şi împotriva tuturor aşteptărilor, cofetăria „Rinalti”, fondată în 1870, prosperă atât de rapid, încât în 1872 se instală în casă proprie. Această inexplicabilă derâdere a sorţii a rămas uimirea cea mai mare din viaţa bătrânului Giuseppe Rinalti, pe care n-a contenit s-o împărtăşească, până la moarte, cui voia să-l asculte, istorisind cum îşi

vizase el paşaportul, cum turna cu găleata în ziua aceea, cum signora Silvestra, însărcinată în a şasea lună cu al şaselea prunc, plângea pe legăturile cu boarfe şi cum orăcăiau, smârcâindu-se, micii pelerini – Mario, Sandro, Cecilio, Domenico şi Marco, în ordinea cronologică, zgribuliţi în frigul umed al toamnei, într-o asemenea ţară a blestemu-lui, unde şi elementele naturii se îndârjeau ostile până la sfârşit.

Au desfăcut boccelele. Au rămas. Au rămas pentru totdeauna.

Copiii au crescut, s-au risipit în cele patru vânturi, adică în patru târguri vecine, şi-au găsit rosturi, au izbândit ei în întreprinderi de binale, în construcţii de poduri, în cioplitul monumentelor funerare. S-a păstrat, fidel meseriei adoptive, nunai fiul cel mai mare. Casa fondată în 1870 a trecut, după douăzeci de ani, la moartea întemeietorului, în mâna lui Mario; pe urmă, după alţi douăzeci, în a treia mână, din a treia generaţie.

Actualul patron, signor Alberto Rinalti, e italian numai cu numele şi pronumele, cu acel signor rostit de concetăţeni fără nici o intenţie maliţioasă, cu certificatul de botez în ritul bisericii romane şi cu două-trei înjurături toscane transmise prin tradiţie orală italienească. Nu tânjeşte după ţărmul Adriaticii şi după cerul slăvit de poeţi, fiindcă nici nu şi le poate imagina; iar geografia şi istoria Italiei le-a învăţat vag şi trăgând la fit, în Şcoala primară nr. 2, cot la cot cu odraslele indigenilor din mahalaua Trăscău. S-a însurat cu o băştinaşă, ca şi Mario. Signora Elena Rinalti e născută Lenta Bârliba. Dar nu i-a dat decât un fiu, curmând vâna prolifică a familiei.

Iar junele vlăstar, Giuseppe, e obiectul unor grave îngrijorări. Nu vrea să audă despre onorabila şi fructuoasa carieră părintească. Învaţă italieneşte singur, cu dicţionarul; poartă un medalion cu stema Italiei, agăţat în lănţug sub uniforma de liceu şi a bătut în perete, deasupra patu-lui, o gravură a lui Dante Alighieri, florentinul cu faţa

osoasă, cu nas coroiat şi cu bărbia răsucită înainte, ca un vârf de opincă daco-moldavă.

Prin tradiţie şi printr-o superstiţie negustorească, localul a păstrat aproape neştirbită orânduiala din anul fundaţiei. Dulapurile, sub uşile lor de sticlă, sunt tapisate şi acum, în interior, cu aceleaşi simetrice rânduri de cutii goale, de carton, în acelaşi format şi din aceleaşi tandre culori: bleu, roz, oranj, gri. Aceleaşi sticle de sirop şi aceeaşi monumentală amforă de cristal, plină până la gură cu dragele în aceleaşi culori desuete ale cutiilor. Mesele de marmură vânătă nu şi-au schimbat locul, o dată pentru totdeauna fixat de signor Giuseppe. Nici cele două oglinzi, acum cu apele împâclite, în care clienţii întrevedeau mişcându-se propria lor fantomă din lumea de dincolo. Nici cele patru tablouri, cu rame masive şi poleite, reprezentând patru episoade culminante din dramatica existenţă a gelosului Othello.

Doar scaunele desperecheate marcau succesivele renovări ale mobilierului. Doar candelabrul din tavan îşi înlocuise lampa burduhoasă de petrol cu un complicat sistem de becuri, când s-a introdus lumina electrică în oraş.

Renovări prudente, conservând cu pietate tot ce mai rezista timpului şi mai putea fi utilizabil, din vestigiile trecutului.

În acest decor permanent, permanent rezervate rămâneau şi locurile de predilecţie ale clienţilor.

Se întâmplă, bunăoară, uneori, dimineaţa, după sosirea personalului, să se instaleze la o masă şi câte un necunoscut. Îşi depunea servieta pe scaunul de alături, sau geamantanul de dimensiuni portative, la picioare. Comanda ceai, cafea cu lapte, turcească ori marghiloman. Era servit cu toată solicitudinea cuvenită. Marfă de calitate bună. Patron afabil. Necunoscutul îşi nota în memorie numele cofetăriei, s-o recomande şi altora în treacăt prin oraş.

Dar dacă desfăcea ziarul şi se aşeza pe lectură lungă, cu mare uimire constata un ciudat neastâmpăr la chelner şi la

patron. O tuse semnificativă, un scaun mutat fără nici o pricină de la locul lui, un schimb fugar de priviri.

Până ce chelnerul, sau chiar signor Alberto în persoană, îl invita politicos:

— Fără supărare… Vă rog să vă mutaţi alături. Asta e masa lui conu Iordăchel Păun.

Necunoscutul n-avea timp să-şi exprime mirarea sau autoritatea. O privire a patronului la pendulul din perete ţinea loc de argument decisiv:

— E nouă şi-un sfert! Trebuie să sosească din moment în moment.

La masa de alături, soseau, la zece, alţi obişnuiţi tot aşa de statornici. Se primeneau după ceas şi după fazele de metamorfoză ale localului: unii veneau pentru cafea şi partida de table; alţii, la ceasul aperitivului, pentru pateuri, ţuică, mastică, şpriţuri şi vermut cu sifon; dupăamiază şi seara, se succedau alte serii – de ambele sexe acestea şi de-o vârstă încă neameninţată de diabet şi de obezitate – permiţându-le să se înfrupte fără risc din specialităţile de confiserie ale casei: „prăjituri, bonbons, caramels, café glacé şi alte felurite îngheţate asortate”.

Plecau, se înlocuiau, îşi cedau terenul. Schimbau reflecţiile de la o masă la alta şi de la grup la grup.

Cei dintâi sosiţi erau pensionarii. Se prezentau cu aceeaşi regularitate cu care, în existenţa lor de funcţio-nari, semnaseră la oră fixă în condica de prezenţă, la tribunal, la primărie, la prefectură, la administraţia financiară, la cazarmă sau la serviciul sanitar. Îşi luau locul lor, la masa lor, pe scaunul lor. Începeau partida de table cu partenerul lor, la fiecare gherlă aveau exclamaţia lor, după cum aruncau răspunderea ghinionului pe chibiţii lor.

Vreme de două ore, localul dormita în torpoare, cu liniştea subliniată de sunetul monoton al zarurilor şi de tusetele hârcâite ale bronşitelor tabagice şi incurabile.

Nimeni nu se ostenea să comande. Tabietul fiecăruia era cunoscut. Ca şi numărul bucăţilor de zahăr în cafea.

Într-acest timp, în fumul compact de tutun în care se conservau supravieţuitorii carierelor birocratice, îşi făceau apariţia neregulată clienţii accidentali. O slugă trimisă cu un bileţel pentru o comandă de tort. Uneori, chiar o doamnă în persoană abătându-se în treacăt, pentru a reînnoi o provizie epuizată de pesmeţi, pentru cutia de bomboane a unei aniversări. Un proprietar sau arendaş de la ţară, cu lista de cumpărături în mâna pârlită de soare, cerând creion să şteargă un capitol din pomelnic. Un copil care-şi desfundase acasă puşculiţa cu economii şi, refuzând să dea crezare înţelepciunilor din cărţi, venea să experimenteze pe cont propriu povestea fiului risipitor.

La amiază, fizionomia cofetăriei „Rinalti” se transforma brusc.

Făceau erupţie ofiţerii, dascălii de liceu, avocaţii, slujbaşii în drum de la birou spre domiciliul conjugal.

Atunci scaunele nu mai ajungeau. Consimţământul tacit asupra locurilor rezervate era suspendat. Se amestecau vârstele şi breslele. Madam Rinalti, somnolentă, albă şi puhavă, cu ochii spălăciţi fără gene şi cu un aer resignat de martiră fără pricină, înlocuia soţul la casă, lăsând toată libertatea de acţiune lui signor Alberto, care abia prididea, cu un singur chelner, la atâtea comenzi nerăbdătoare.

O oră şi jumătate se încrucişau glasuri pe toate diapazoanele; răsunau râsete, glume şi întreruperi, chemări şi închinări; treceau din gură în gură ultimele ştiri ale dimineţii; se alterna ciocnetul paharelor cu vehementele comentarii ale evenimentelor locale şi universale.

Unii se călcau pe picioare şi alţii înghiţeau strâmb. Unii plecau acasă cu un pacheţel, alţii cu o veste nemaipomenită care le ardea gura. Căci cu tot haosul aparent al acestor dezbateri şi vociferări, o forţă invizibilă şi ocultă canaliza grija dominantă către aceeaşi matcă. Ochii cău-tau mereu pe uşă şi, prin cele două ferestre, afară. Pasivul, prezentul şi viitorul trecătorilor de pe stradă era examinat prompt şi sumar, destinul lor pecetluit.

Pe urmă, larma se potolea, încăperea se golea treptat. Chelnerul culegea paharele, scutura mesele, răsturna scrumierele şi căra tava de pateuri deşartă.

Totul, reintra în calmul melancolic al unei pustii cofetării provinciale cu specialitatea „bonbons, caramels, café glacé”.

După siestă, se iveau iarăşi pensionarii. La ceasul plimbării, elita feminină şi infanţii respectivi, cu şi fără guvernante, cu şi fără părinţi sau bunice.

Păşea marţial şi închingat în tunică domnul colonel Jack Valivlahidis, zbirul regimentului, privind de la înălţimea sa deşirată mulţimea de rând, prin gemuşorul monoclului. Se oprea să deguste din pioioare, la galantar, paharul său de vermut Cinzano. Răspundea la saluturi distant, cu un deget la cozorocul chipiului. Uneori îl însoţea doamna colonel, Caliope Valivlahidis, tot aşa de înaltă şi de marţială în rochiile foşnitoare, urmată de Coco, căţeluşul pechinez, care-şi însuşise aroganţa stăpânilor şi era un adevărat personaj al târgului, cunoscut, răsfăţat, alintat de toată suflarea civilă şi cazonă din Căliman.

Înaintea cinei se întrunea, cu oarecare absenţe şi cu o mai extenuantă înfrigurare, conclavul de la aperitive.

O animaţie cu alt caracter, monden şi cam stânjenit, căpăta cofetăria „Rinalti” în serile de după spectacol, când se abătea vreo trupă de teatru în turneu. Atunci, soţii gălăgioşi de la douăsprezece rămâneau ţepeni şi muţi pe scaune, între nevastă şi mama-mare. Salutau ceremonios de la o masă la alta. Priveau în tavan sau citeau gazetele sosite cu trenul de seară. Căscau, uitând să mai ducă mâna la gură.

Şi mai ales tăceau.

Doamna în toaletă, care a fost amănunţit studiată de vecinele de lojă sau de fotoliu rezervat, sorbea cu vârful buzelor lichior cleios din păhărelul subţire şi înalt, imitând inconştient gestul eroinei din actul III. (Decor: la 12 noaptea, pe terasa unui somptuos restaurant, pe ţărmul

mării, la Saint-Raphaël.) Copiii dădeau iama prin prăjituri, servindu-se singuri cu porţii supranumerare şi abuzând de certitudinea că nu vor căpăta pe loc, în public, urecheala făgăduită printre dinţi. Mama-mare povestea pentru a nouăzeci şi noua oară o reprezentaţie memorabilă cu Adelina Păţi, la care a asistat când era logodită cu răposatul bietul Iorgu.

Apoi venea ceasul obloanelor trase.

Întârziaţii făceau un semn birjelor rătăcitoare cu un cal hleampăt şi strigau birjarului: „Acasă!” – fără să mai explice unde, fiindcă oriunde se afla casa fiecăruia, pe străzile goale, oarbe şi mute, îşi mai avea locul ei bine întipărit şi în mintea atotştiutorului pilot de pe capră. Burlacii şi gospodarii rău nărăviţi se abăteau uneori la „Santiago”, cabaret cu jazz-band, numere senzaţionale şi program primenit la cincisprzece zile (când dansatoarea spaniolă devenea cântăreaţă pariziană şi cântăreaţa berlineză devenea celebra primă-balerină de la Opera din Riga). Alţii, mai fideli tradiţiilor patriarhale, se înfundau la „Mielul alb” ori la „Bercuş”, unde vinul era vechi şi garantat, grătarul până la ziuă şi lăutarii prezenţi la datorie.

A doua zi dimineaţă, obloanele cofetăriei „Rinalti” se ridicau o dată cu sosirea personalului în gară. Încă înainte de a intra pe uşă primul pensionar, printr-un misterios fenomen, bilanţul nocturn al oraşului îl precedase. Nu s-ar putea spune cum şi de unde. Poate radia din pereţii îmbibaţi de efluvii magnetice, din marmura sexagenară a meselor, din scaunele desperecheate, din oglinzile cu luciul fantomatic şi plumburiu, în care trupurile omeneşti apăreau ca plutitoarele cadavre de înecaţi, balansate vertical în fundul oceanului. Poate se materializa filmul acesta al nopţii, cu toate amănuntele, coagulându-se instantaneu din nevăzut. În orice caz, întâiul sosit, în lipsă de alt auditor, se adresa lui signor Alberto:

— Care va să zică, iar au făcut-o lată az-noapte alde domnu' Tăvi şi alde jupân Picu?

Chiar fără acel „domn” şi „jupân”, stabilind o bineprecizată distanţă, numai din modulaţia glasului, patronul cofetăriei „Rinalti” putea să deducă uşor oprobriul care apăsa asupra lui Picu şi Tăvi cu pricina, după noua lor ispravă.

Dar comercial şi prudent, signor Alberto se mulţumea să surâdă discret, abţinându-se să manifeste vreo opinie.

Poate nu afla o noutate. Poate, din aceleaşi misterioase efluvii, cunoştea şi el, fără să fi auzit de la nimeni, cine a fost la „Santiago”, cine la „Mielul alb”, cine la „Bercuş”; cine, cu cine, cât au stat, ce-au discutat, ce-au consumat, cât au cheltuit şi în ce dispoziţiune au plecat acasă, în birjă sau pe jos. Poate ştia cum toţi ştiau tot despre toţi.

Era însă singurul individ din cofetăria „Rinalti” pe care asemenea chestiuni îl lăsau cu desăvârşire indiferent. El privea fără să vadă. Asculta fără să audă. Afla fără să-l intereseze. Pentru dânsul clienţii care intrau şi ieşeau, trecătorii de pe stradă, concetăţenii, în casele lor cu uşile închise şi cu perdelele trase, însemnau cafea turcească sau şvarţ, tort sau coniac, vermut cu sifon sau un sfert de kilogram caramele, cassata napolitana sau dulceaţă de vişine, baclava sau ştrudel de mere – după consumaţiile de predilecţie, după cumpărături sau comenzi. „ Domnu' „ Tăvi era vermut cu sifon. „Jupân” Picu era, până la douăsprezece, mastică şi, tot restul zilei, turcească amară, dublă. Iar asprul inchizitor, care îi judecase atât de sever şi îi osândise cu noaptea-n cap, era cafea mică, dulce, subţire, fără caimac.

O dureroasă anxietate îi provocau clienţii necunoscuţi şi meteorici, între timpul de când intrau pe uşă şi se instalau la masă, până ce-şi exprimau aspiraţiile.

Signor Alberto îi categorisea anticipat, cu emoţia unui jucător care-şi mizează restul averii pe un cal de curse sau pe-o carte. Miza pentru cafea cu lapte. Străinul comanda, la o oră imposibilă, coniac sau îngheţată de fistic. Mizerie, care-l posomora, nemulţumit de sine şi de client, pe tot

restul zilei! Încă mai dureroasă suferinţă îl încerca atunci când, din senin, clienţi cu vechime de decenii şi cu obiceiuri imuabile, printr-un capriciu absurd şi pervers, se lepădau de ceai cu rom ca să jinduiască la cataif cu frişcă, sau treceau de la cafea subţiredulce la marghiloman. În prezenţa unor asemenea aberaţiuni, deznădăjduit, renunţa să mai priceapă spre ce ireparabile catastrofe aleargă omenirea ieşită din făgaş, şi, scârbit, printr-o firească asociaţiune de idei, se întorcea cu gândul la Giuseppe al lui, buchirisind până la mie-zul nopţii, cu dicţionarul italiano-român alături, în cărţile scoase din pod şi moştenite de la întemeietorul dinastiei, Giuseppe I. Încruntându-şi fruntea măslinie şi frecându-şi părul creţ şi lucios ca astrahanul, se hotăra să-i smulgă gravura lui Dante din perete, să-i interzică portul medalionului cu stema Italiei sub tunica de uniformă, să-l retragă de la liceu şi, începând de a doua zi, să-l pună la gura cuptorului, la copt baclavale.

Dar apărea atunci pe uşă un „şvarţ cu rom” sau un „vermut-sifon”, cerându-şi într-adevăr respectivul şvarţ sau vermut. Şi totul intra în ordine. Signor Alberto executa comanda, pe urmă rămânea privind cu beatitudine, peste capetele clienţilor, peste acoperişul clădirilor din faţă, dincolo, profilat pe cer, dealul lutos al Călimanului, care nu astupa pentru dânsul nici un orizont, fiindcă nu se întrebase niciodată ce poate să fie până la capătul lumii.

Vara, o dată cu vacanţa, orânduielile celorlalte trei sezoane sufereau grave modificări.

Unii clienţi lipseau, plecaţi în vilegiatură. Alţii îşi schimbau orariul, chinuindu-se să-şi umple în vreun fel, fie cum o fi, ziua de libertate a concediilor, prea goală şi prea lungă. Mesele suplimentare de tablă roşie, scoase pe trotuar, tulburau vechile aşezări strategice. Apăreau studenţi zgomotoşi şi studente cu apucături emancipate. Apăreau străini veniţi să-şi viziteze rubedeniile. Poposeau turişti, coborând din automobile prăfuite şi pretinzând băuturi cu nume ininteligibile; examinând cu impertinenţă paşnicii

consumatori autohtoni ca bestiile curioase dintr-o menajerie; schimbând reflecţii ireverenţioase pe socoteala lor şi lăsând în urmă resturi de ţigări englezeşti sau americane în scrumiere, o nostalgie imprecisă, pizmăreaţă şi totuşi admirativă, în sufletul celor care rămâneau aglutinaţi, la mesele vinete de marmură datând din 1870, anul fondaţiei.

Grupurile se adunau în dezordine. Se grupau fără nici o normă, în jurul unui nucleu adeseori lipsit de prestigiu – primul venit, instalat înăuntru sau afară, sub cortul de doc vărgat sau sub cerul liber, după variaţiile meteorologice: ploaie, vânt, furtună, soare sau umbră.

Printre târgoveţii cu obrazul afânat şi de-o jalnică moleşire a sângelui, se amestecau proprietari, arendaşi şi progeniturile lor, cu feţele dogorite de arşiţă şi numai cu frunţile albe şi lucii, delimitând precis zona până unde au fost apărate de pălăriile cu boruri moi, în nămiezile de la arie, treier, coasă şi secere. Aceştia zguduiau mâinile cunoscuţilor să le smulgă din umeri, purtau jambiere, costume de sport sau straie lipsite de orice eleganţă, descheiate din nasturi şi îmbâcsite de praf.

Erau pe ducă; dar îi apuca noaptea. Se împărţeau în două categorii. Cei care se interesau de preţul vânzărilor, fiindcă în fiecare an mai înstrăinau o porţiune de moşie, şi cei care se interesau de preţurile cumpărări-lor, fiindcă în fiecare an îşi mai rotunjeau domeniul.

Pe unii şi pe ceilalţi, îi aşteptau docarele şi automobilele la marginea trotuarului, ticsite cu pachete de la băcănie, cu piese de schimb pentru tractoare, mori şi maşini de secerat, ghemuri de sfoară de manila, trufandale şi saci. Şoferul sau vizitiul se apropia de masă să se achite de anumite însărcinări date special în grijă de coniţa sau coana mare: vanilie, zahăr şi lămâi pentru dulceaţă; borcane, rom şi făină trei nule.

Stăpânul scotea din buzunar, cu un suspin, ultima hârtie de-o mie, împăturită: – „Uf! Nu s-a mai isprăvit, frate? Hai,

pleacă şi adu restul!” Pe urmă se întorcea să continue vorba începută. Discuţiile obşteşti deviau, de la problemele politicii mondiale şi de la indiscreţiile cronicii strict locale, la chestii de bănci şi de poliţe, de giruri şi ipoteci, proteste şi sechestre, preţul vagonului de grâu Brăila-port, greutate hectolitrică şi procent de corpuri străine.

Generaţia proaspăt înmatriculată, în registrele universităţilor din Iaşi şi din Bucureşti, se regăsea cotidian în vacanţă, solidar dezgustată de monotonia oraşului natal şi anacronic.

Ca să uite această deplorabilă realitate şi să se transporte în ritmul veacului, relua cu energie controversa inepuizabilă a mărcilor de automobil şi a vedetelor de cinematograf. Printr-o deformaţie geamănă cu a lui signor Alberto, deşi de altă natură, categorisea eliptic concetăţenii după mărcile automobilelor respective: Buick, Nash, Chrysler, Ford sau Chevrolet, seria şi numărul cilindrilor; iar trecătoarele, după aproximativele sau numai iluzoriile înrudiri de trăsături şi de siluetă, cu Greta Garbo, Lya Mara şi Mary Pickford. Tinerii purtau părul după modelul lui Rudolf Valentino sau Ramon Novaro.

Deschideau gazetele numai la foaia sportivă. Umblau cu capul gol şi, spre scandalizarea veteranilor străjeri ai tradiţiei, se aventurau adeseori în stradă fără veston, numai în cămaşa colorată de Oxford, cu gulerul descheiat, fără cravată şi cu mânecile suflecate.

Cum însă aceştii viitori candidaţi la burtă, chelie, artritism, diabet, la condica de prezenţă, astm şi ajutoriat de primărie se aflau deocamdată deportaţi la mesele periferice şi cum nu aveau încă acces în cercul persoane-lor cu evidentele atribute ale maturităţii şi cuminţirei: burtă, chelie, artritism, diabet ori astm – toţi alcătuiau, în cafeneaua „Rinalti”, numai nişte nomade triburi, gata să se risipească spre alte destinaţii, departe de supravegherea incomodă a părinţilor, a bunicilor, unchilor şi fraţilor mai mari.

De altfel, nici nu s-ar fi înţeles unii cu alţii.

Vorbeau într-o limbă străină; timpul şi spaţiul căscase între părinţi şi copii distanţe interplanetare; copiii deplângeau, cu o ironică şi adeseori jenată compătimire, ramolismentul părinţilor; părinţii oftau cu îngrijorare, profeţind o soartă cumplită unei generaţii frivole, risipelnice şi lipsită de instinctul de conservare. Părinţii fumau tutun de cutie, în tabachere de metal, cu foiţă job şi cu ţigaretă de chihlimbar sau chiar de cireş, ca să facă economie; generaţia nouă, inclusiv studentele emancipate, ţigări Bucureşti a 2 lei 50 bucata. Bunicii, unchii şi părin-ţii întorceau hainele pe dos, precum o dovedeau buzuna-rul de la piept, strămutat de la stânga la dreapta; generaţia nouă sosea de la Bucureşti şi de la Iaşi cu garderoba masculină şi feminină copiată după idolii filmului de-un sezon.

Astfel, copiii se simţeau stânjeniţi de portul vetust al părinţilor; iar părinţii de portul extravagant al copiilor.

Un cuvânt mai mult să evolueze în oraş evitându-se, în constelaţii aparte, ca să se întâlnească faţă în faţă numai acasă, la masă, unde se examinau reciproc deasupra farfuriilor, pe furiş, într-o tăcere încărcată de rezerve şi de drojdia neînţelegerii.

Capitolul VI.

CÂŢIVA PRIETENI ŞI MAI MULTE CARACUDE.

În acea dimineaţă însorită de iulie, întâiul sosit la cofetăria „Rinalti” a fost domnul Iordăchel Păun, pensionar, cercetător de documente istorice, urice şi zapise; arheolog, numismat şi autorizat expert în heraldică.

Pentru signor Alberto: cafea mică, tare, cu un strop de jamaică şi cutia de table nr. 3.

Păşind pragul, domnul Iordăchel Păun privi, peste ochelarii cu rama subţire de aur, la pendulul din perete. Ca şi cum atât aşteptase, pendulul bătu muzical 9 şi un sfert. Domnul Iordăchel Păun simţi, ca întotdeauna, satisfacţia datoriei punctual împlinite.

Nu întârziase un minut. Dar rămase în cumpănă la alegerea locului.

Masa lui dinăuntru îl aştepta, proaspăt făţuită cu cârpa jilavă, cu scrumiera curăţată şi cu gazeta din Capitală întinsă pe speteaza de trestie. Îl ispiteau însă, în aceeaşi vreme, mesele goale de afară, trotuarul stropit, umbra încă răcoroasă de sub cortul vărgat.

Signor Alberto curmă indecizia din sufletul clientului, transportând, din proprie iniţiativă, tablele nr. 3 la o masă de afară, mutând tot acolo ziarul şi scrumiera de porţelan, anunţând iminenta apariţie a cafelei.

Gazeta nu era pentru domnul Iordăchel Păun. Nu-şi arunca ochii niciodată asupra evenimentelor din cele cinci continente, fiindcă socotea că nu se mai petrece nimic interesant pe lume de la moartea lui Cuza-vodă. Jurnalul era rezervat pentru partenerul său, domnul Pantelimon Tăcu. Acesta trebuia să sosească din clipă în clipă. Domnul Iordăchel Păun se pregăti de adăstat, fără nici un semn de impacienţă. Îndeplini cu strictă meticulozitate ritualul din totdeauna, răsucindu-şi ţigara, înfigând-o în ţigaret şi depunând-o tacticos alături, ca s-o aprindă numai după prima sorbitură de cafea.

Popasul său la „Rinalti” dura puţin. O oră. Trei partide de table. Pe urmă, o pornea după alte ocupaţii, fiindcă îl aşteptau, într-adevăr, sumedenie. Unele în legătură cu îndeletnicirea sa de arheolog, numismat, genealog şi cititor de pergamente. Altele în legătură cu numeroasele comitete şi comiţii, unde era prezident, viceprezident, membru de onoare şi mai ales împăciuitorul cu mult tact şi multă ascultare, când se iveau neînţelegeri.

Blajin, tăcut şi îndeobşte preocupat mai mult de slova uricelor decât de dihoniile politice ale prezentului, se bucura în tot oraşul de o mare şi excepţională stimă, cu toate că se strecura printre contemporani străin de pasiunile lor. Nu-l izola surzenia. Afla şi dânsul, ca toată lumea, ce-a săvârşit unul, ce i s-a întâmplat altuia, ce-l paşte pe al treilea şi ce pune la cale al patrulea.

Dar toate acestea existau pentru el numai ca să le poată asemui cu alte fapte şi întâmplări pline de învă-ţătură, de acum un veac, două ori trei, consemnate în hronici, urice şi zapise. Era un bătrânel curat, îngrijit, politicos şi cu o graţie în mişcări de pe vremea mazurcii poloneze. Părul şi barba, în albul lor imaculat, păstrau încă fineţea mătăsoasă a firului bălan din juneţe. Straiele negre, uzate, însă fără urmă de praf; gulerul şi manşetele tari cu destrămăturile tunse minuţios; batista proaspăt despăturită din saltarul scrinului şi mirosind a sulfină; toate acestea îi dădeau o înfăţişare de sărăcie demnă şi aristocrată, datorită în mare parte coanei Veturia, care-l îngrijea ca pe-un copil bătrân, cercetându-i în fiecare zi nasturii, aşezându-i în pungă polul zilnic de cheltuială şi răsucindu-l de două ori să-l privească înainte de a pleca de acasă.

De un an încoace, descoperise că ultima lui datorie în această viaţă e să ducă la capăt opera pusă la cale împreună cu Sandu Buhuş: reîmpădurirea Călimanului, ca să dea dealului vechea-i splendoare, de pe timpul când hatmanul Mitru s-a năpustit din tihăraiele de-acolo, cu arcaşii şi călăreţii lui, asupra oştilor turceşti comandate de Mehmet-paşa.

Golindu-şi cafeaua şi fumându-şi ţigara – un fum, o înghiţitură – privea cu duioşie, peste acoperişul caselor, culmea aridă.

Sub ochii lui albaştri şi uzaţi de migăloasa descifrare a literelor slavone încolţeau, din lutul sterp, vlăstarele verai ca în minunile fachirilor, creşteau stufoase, îşi amestecau frunzarul şi crengile, se prefăceau în codru nepătruns, cu poteci mânând în poieni tăinuite, de dincolo de creastă, unde umbrele oştilor aşteptau umbra unui semnal de bucium ca să năvălească, fără sunet de copite, într-o bătălie a umbrelor înviată din file de cronici.

Aşa l-a găsit domnul Pantelimon Tăcu – pentru signor Alberto: sirop de smeură cu sifon.

Din lumea aceasta reală, l-a deşteptat glasul uscat:

— 'nă'mneaţa, Iordăchel! Ţi-ai pus pahare?

Iordăchel Păun făcu semn că nu şi-a pus ventuze, ceea ce-i atrase dezaprobarea vechiului său amic şi permanentului adversar la tabla.

Cu o zi înainte tuşise, zvârlise ţigara după două fumuri. Acum nu mai simţea nimic. Fumase ţigara cu poftă. Cafeaua era delicioasă. Fusese numai o părere, o încercare.

Dar Pantelimon Tăcu nu vedea lucrurile aşa de uşuratic. Continua să clatine din cap, descărcându-se de orice răspundere. Tot ce se petrece în jurul lui însemna o ameninţare vicleană de boală, de primejdie, de nenorociri şi de catastrofe, cu deznodământul final – moartea.

— Bine, Iordăchel! N-ai nevoie de pahare? Nu-ţi pune!

Exclamaţiile sunau încărcate de prevestiri teribile. Iordăchel Păun se simţea gata să-şi ceară iertare. El nu voia să supere pe nimeni. Făgăduise să-şi pună ventuze. Nu şi-a pus. N-a făcut-o, mai ales ca să n-o alarmeze pe coana Veturia. Însă cruţându-şi bătrâna tovarăşă de viaţă, îşi împovărase conştiinţa cu altă vină, nesocotind povaţa unui prieten.

— Îmi pun! Îşi luă angajament cu solemnitate. Deseară o rog pe Veturia să-mi pună numaidecât!

Pantelimon Tăcu nu se arătă prea convins de eficacitatea unui remediu aplicat cu o întârziere de douăzeci şi patru de ore:

— Nu-i totuna!

— Ce zici? Întrebă Iordăchel Păun, făcând mâna pâlnie la ureche.

— Nu-i tot aceea! Încearcă! Strigă Pantelimon Tăcu. Încearcă, dacă n-o fi prea târziu!

Cercetătorul de urice şi zapise simţi un junghi ascuţit sub coastă.

Lumina dimineţii se împâcli posomorâtă. Îşi încheie nasturii hainei. Renunţă la a doua ţigară.

Deschise cutia de table şi începu să aşeze tacticos pulurile pentru amândoi, în poziţiile inamice de atac. În vremea

aceasta, Pantelimon Tăcu desfăcu ziarul şi, ca în fiecare dimineaţă, se aprofundă în lectura necrologurilor. Nu-i scăpa un mort. Îl interesa cu deosebire vârsta. Când rubrica era goală, lepăda gazeta decepţionat. Când se întindea pe două coloane, o savura cu voluptate. Toţi mureau. El trăia! Mureau oamenii de şaptezeci şi de optzeci de ani mureau şi atâţia de douăzeci, şi de optsprezece, şi de şaisprezece ani!

Tovarăşul isprăvise de înşirat rotiţele albe şi negre.

Aşteptă, privindu-l.

Cunoştea chipul acesta din tinereţe. Dar acum îşi spunea întâia oară că, de douăzeci de ani, Pantelimon Tăcu nu s-a mai schimbat; nu i s-a mai adâncit o cută în obraz, nu şi-a mai pierdut un fir de păr din cap şi un dinte din gură. Cei mai mulţi din oraş nici nu-şi mai aminteau să-l fi pomenit altfel. Nici nu-şi închipuiau că a fost vreodată tânăr, aşa cum l-a cunoscut Iordăchel Păun; că a avut altă privire, cu sclipet de viaţă în ea, alt râs în locul rânjetului acestuia împietrit, cu care sorbea pomelnicul morţilor.

Pentru toţi, era numai aşa şi numai atât.

Un cap respingător şi spân, ieşit dintr-un guler prea larg, cu porii pielii căscaţi şi presăraţi cu puncte negre, fără picătură de sânge în obraz, cu ochii goi de privire, cum sunt capetele de piatră ale statuilor dezgropate din pământ, cu profilul ros de umezeală şi de veacuri, mai păstrând încă fire de ţărână şi fibre de rădăcini în materia poroasă.

— Gata? Întrebă Iordăchel Păun, cu o compătimire subită şi întâia oară lucidă, pentru omul care se teme de moarte şi era mort de mult.

— Încă unul şi gata!

Pantelimon Tăcu mai avea de parcurs ultimul anunţ mortuar. Când sfârşi, lepădă gazeta şi îşi frecă degetele scheletice, ca după o afacere care a izbutit mulţumitor.

— Ştiu c-au fost astăzi, nu e glumă! Şase! Şase, dragă Iordăchel!

Şase muriseră! De douăzeci şi de treizeci de ani. O fată de şaptesprezece… Toţi tineri şi toţi muriseră. Iar el trăia! Ca întotdeauna după asemenea lectură, nu-şi putea stăpâni un simţământ straniu şi monstruos de satisfacţie. Încă o dată, moartea îl ocolea, alegându-şi victimele de aiurea şi împlinindu-şi numărul din alte contingente.

Trase cutia de table înainte şi începu partida, spionând pe figura lui Iordăchel Păun semnele boalei care avea să-l cruţe pe el, de vreme ce se oprea la altul.

Toate mişcările lui erau puţintele şi avare. Îşi economisea forţele. Lepăda zarurile din cornetul de piele, în loc să le arunce. Când scotea din joc o piesă a adversaru-lui, nu se ostenea s-o ridice. Îi făcea semn s-o pună singur sus, pe muchea cutiei, la vedere. În schimb, strângea aproape de tot paharul înalt cu sirop şi sifon, apărându-l cu mâna de pericolul unei exproprieri imaginare, hotărnicind în spaţiu un domeniu al său.

Cu aceeaşi hapsânie a instinctului de proprietate, nu îngăduia chibiţilor să-i mute pălăria şi umbrela care ocupau scaunul de alături, nu permitea chelnerului să-i ridice paharul, chiar după ce-l golea şi încurca masa.

Nu fuma, nu se atingea de băuturi vătămătoare, nu dădea mâna cu nimeni când se ivea vreo epidemie în oraş, mirosea a acid fenic şi nu deschisese nimănui casa de moşneag burlac şi chiabur, egoist şi avar, una din cele mai arătoase clădiri de pe Strada Mare, cu împrejmuire de zid, poartă cu suliţi de fier, patru câini răi în lanţ şi gratii duble la ferestre, alături de palatul lui Neagu Izbăşeanu-Recurs, alt bătrân faimos al ţinutului, bogătanul cel cu trei moşii, trei conace, trei păduri şi 33 procese cu întreaga omenire: vecini, ţărani, fisc, ministere, furnizori şi cumpărători de grâne, samsari, firme străine. La palatul lui Neagu Izbăşeanu-Recurs, pe poarta deschisă, se vânturau veşnic automobile şi birje, oaspeţi, rude, prieteni şi avocaţi. În căsoiul lui, hardughie sumbră şi parcă pustie, nici o ţipenie.

Acolo trăia singur ca un huhurez. Geamurile din faţă nu erau niciodată luminate noaptea. Poate nici nu-i călca piciorul în ele cu lunile, ca să nu roadă covoarele şi să nu zgârâie parchetul.

Trăia într-o cameră dosnică, lângă bucătărie, cu pat de fier, cu pătură cazonă şi lighean de tablă.

De acolo apărea, ca să poarte în oraş duhoarea lugubră de morgă şi să întunece toate bucuriile. Prezenţa lui strecura în cea mai deplină înveselire a tuturor, o nelinişte ascuţită, trecând din om în om, ca şi cum toţi şi-ar aduce aminte deodată că a uitat acasă lumânarea aprinsă lângă perdea sau deasupra vrafului de ziare. Prietenia cu Iordăchel Păun, redusă, de altfel, la cele trei partide cotidiene de table, ca să nu se mai vadă apoi tot restul zilei, făcea parte din acele inexplicabile legături dictate de legea contrastelor.

Un singur răzbunător al opiniei generale îl urmărea cu îndărătnicie, îl căuta şi se desfăta cu rafinata cruzime a pisicilor când le cade şoarecele în labe. Îl zări şi acum de pe celălalt trotuar. Traversă şi, înainte de a da bună dimineaţa, strigă răguşit la chelner să rânească locul, adică, în limbaj convenţional, să ridice din calea lui pălăria, umbrela şi paharul lui Pantelimon Tăcu.

Chelnerul se execută. Proprietarul umbrelei şi pălăriei nu cutează să opună nici o împotrivire. Înghiţi în sec.

Numai după ce asistă la această operaţie, noul venit le întinse mâna păroasă şi se lăţi pe scaun.

Grigore Panţâru – pentru signor Alberto: cinci coniacuri Martel – era o făptură bărboasă, cu straiele cafenii lăbărţate, cu guler murdar, cravată înnodată strâmb şi cu nasul socratic străbătut de vinişoare albastre. Îşi scoase pălăria pleoştită, zvârlind-o în mâna chelnerului din zbor şi dezveli astfel o frunte enormă, prelungită de chelie până la ceafă, cu bulbi asimetrici şi cu floacă rară la tâmple. În acelaşi timp, fala, teroarea şi discreditul unei generaţii didactice de mult stinse, ieşise la pensie de două decenii, se apropia de optzeci de ani şi, cu toată viaţa destrăbălată,

care-a fost de nenumărate ori obiectul unor anchete fără rezultat, nu-şi pierduse nimic din vârtoşenia noduroasă a trupului şi din agerimea minţii. În tinereţe, isprăvise studii strălucite la Sorbona, numele lui mai era şi acum citat în publicaţii de specialitate străine, legat de anume probleme întâia oară rezolvate de matematicianul valah; tutuise miniştri care i-au fost colegi de universitate şi nu-i ajungeau atunci nici până la gleznă. Pe urmă, miniştrii luaseră calea cimitirelor, toţi contemporanii de carieră didactică la fel; numai el supravieţuia, veşnic arţăgos şi mahmur, când dădea ochii cu oamenii morţi ca Pantelimon Tăcu.

Dar mahmureala se risipea repede. I-o limpezea priveliştea lumii, întotdeauna încântătoare şi proaspătă pen-tru el. Şi-o limpezea acasă şi altfel, când dimineaţa, în zori, mai rezolva şi acum înalte probleme de trigonometrie, de algebră şi de mecanică, accesibile doar câtorva duzini de savanţi în Europa.

Întinzându-şi picioarele crăcănate sub masă şi scărpinându-şi pieptul păros prin deschizătura cămăşii fără nasturi, mormăi în chip de bun găsit:

— Tot n-ai murit, Tacule?

Pantelimon Tăcu nu răspunse şi dădu gherlă.

— Dacă te-ai apucat ta să dai gherlă la ceasul ăsta, să ştii c-ai intrat în anul morţii!

Pantelimon Tăcu subţie buzele spâne şi veştede, mai trase a doua gherlă, pe urmă a treia. Acum era cu ieşirea din casa adversarului, baricadată de şase porţi. Partidă irevocabil pierdută.

— După calculul probabilităţilor, scumpe Tacule, eşti marţ! Îl asigură binevoitor Grigore Panţâru. Te povăţuiesc să nu te mai osteneşti degeaba. Nu scapi de-aici, cum n-ai să scapi de cavou!

— Ci lasă-l frate, că l-ai omorât! (interveni Iordăchel Păun, care nu auzea, dar reconstituia spusele lui Grigore Panţâru după mimică şi cuvinte răzleţe.

— Eu îl omor? Se miră, scandalizat, conu Grigore. Eu îl omor?… El se omoară! Şi, de altfel, ce-ar mai fi de omorât în el? Priveşte-l, rogu-te! Eu de douăzeci de ani îl privesc şi aştept. Pot spune că atât mă mai ţine în viaţa aceasta, dezonorată de asemenea indivizi pe care-i mai rabdă soarele. Să-i rostesc cuvântarea funebră, pe urmă să-mi cer şi eu slobozenia. Am să fiu scurt: „Întristată adunare! Priviţi-l, dar nu-l mai bociţi. Fiindcă nu i s-a întâmplat nimic nou şi nimic rău! Se temea de moarte şi a scăpat, în sfârşit, de frica aceasta. Vă întreb acum, întristată adunare, nu este oare vreo deosebire între acest Pantelimon Tăcu întins în sicriu şi între cadavrul care umbla acum trei zile pe uliţa mare cu umbrelă şi cu galoşi? De ce se temea? Ce i s-a întâmplat nou? Ce i s-a întâmplat rău? Numai dacă veţi găsi un răspuns, apucaţi-vă iar de bocit.” Mai mult, ce-ai putea spune despre dânsul? Uite-l cum dă gherlă! În afară de gherlă, ce-a făcut? Ce-a dat el vieţii? Pentru cine a trăit? Pentru ce?… Acestea sunt singurele probleme pe care nu le-am putut eu dezlega până acum şi pentru care lucru am să mai cer lui signor Alberto un coniac de urgenţă.

Grigore Panţâru îşi consideră misiunea încheiată.

Acum îşi putea consuma restul coniacurilor până la limita de cinci, dezinteresându-se de partida de table şi de existenţa jucătorilor. Se rezemă cu ceafa de geam, trase un scaun sub picioare şi aşa, lungit, privi trecătorii şi strada cu o mare mulţumire de a trăi, radiind din toată figura hirsută.

Se întorceau de la piaţă ţărani cu coşurile goale, ţă-rance desculţe. Îl salutau salahorii cu care s-a întâlnit în cârciumi de mahala. Ochii mărunţi şi lucioşi sorbeau ca ventuzele, avid, tot spectacolul vieţii: soarele torid de iulie, tremurul umbrelor, negustorii din uşile dughenilor, întunericul dinăuntru, de peste capetele lor, unde se întrezăreau nelămurit rafturile goale, un vrăbioi zburând de pe-o muche de firmă pe o margine de acoperiş, trapul alignit al cailor de birjă. Totul îi producea o egală şi desăvârşită plăcere. Totul îi părea deopotrivă de vrednic de luare aminte.

Nu era legat de oraşul acesta, ca toţi ceilalţi, prin rădăcini mai vechi şi adânc răsfirate: rubedenii, aşezări bătrâneştii, naştere, ani de copilărie… Venise în tinereţe, din celălalt capăt al ţării, din Gorj, pentru un singur an, după doctoratul de la Sorbona, ca să aştepte înfiinţarea unei catedre universitare la Bucureşti, înadins pregătită pentru un asemenea element valoros.

A rămas, n-ar putea spune de ce.

Când l-au invitat pentru simpla formalitate a concursului, a mototolit adresa oficială, a azvârlit-o şi nici n-a răspuns. Nu regretă nimic. Pentru el, dealul Călimanului nu e un obstacol care a astupat priveliştea universului. Universul îl are în cap cu toate legile lui, care adesea îi sunt indiferente, iar alteori îl interesează numai pentru jocul pe lama de cuţit a inteligentei, când le descompune şi le recompune geometric, în limpeziciunea cristalină, glacială şi ameţitoare a logicii. Dar acestea sunt chestiuni care-l privesc numai pe el, pe celălalt Grigore Panţâru, încuiat dimineaţa în camera plină cu hârţoage, cu patul strâmb, cu masa şchioapă şi cu cârmojuri de pâine, piepteni şi coji de săpun amestecate sub ziare.

Atunci, cu bretelele spânzurate şi cu pieptul flocos desfăcut din cămaşă ca un torace de cimpanzeu, se aşază în faţa tablei bătută în perete de cincizeci de ani şi înşiră cifre, formule şi semne cabalistice, cu o iuţeală vertiginoasă, până ce nu mai rămâne între degete cu nimic din bucata de cretă scoasă din buzunar, dintre capete tocite de creioane, cutii de chibrituri, pachete cu resturi de tutun prăfuit şi pipe trimise cadou de foştii elevi. Le suprimă pe toate cu buretele. Îşi caută pălăria slinoasă s-o tuflească pe chelia învălurată, sub care se află adunate şi vii toate învăţăturile lumii; porneşte, uitând uneori să-şi încheie nasturii. Când a călcat afară, îl înghite îndată viaţa cea lacomă a tuturor şi mai ales a celor mărunţi şi simpli. Îl cheamă şi-l îndestulează.

— Cu plecăciune, coane Grigore!

— Să trăieşti! Sănătate, Tache!

Trecătorul care i-a dat bună ziua se clatină. E beat de cu dimineaţă, sau poate nu s-a trezit de az-noapte. Îl cheamă Tache Fanaragiu, şi e într-adevăr fanaragiu în mahalalele mărginaşe, unde nu s-a tras firul electric. E un ticălos şi un beţiv. Dar Grigore Panţâru i-a răspuns cu o mare simpatie şi îl priveşte din urmă cum se leagănă în mijlocul străzii, cu o înduioşare paternă. Înţelege tot, iartă tot: slăbiciuni, pasiuni, păcate… Urăşte numai ceea ce e mort, uscat, îmbălsămat, împotriva naturii, cum îi pare acest Pantelimon Tăcu, de alături.

— Bună dimineaţa, coane Grigore! Am dat cep aseară poloboculuі de la Huşi. S-arată fain, coane Grigore.

— Bravo, Grimberg! Am să trec să văd cu ce marfă te lauzi.

— Poftim, coane Grigore! V-aştept numaidecât.

Moise Grimberg n-are s-aştepte mult. Cum n-are mult de aşteptat nici Bercuş, nici atâţia cârciumara din centru şi mai ales de la periferie. La toţi le vine rândul, azi sau mâine. O ştie şi el. O ştie şi Grigore Panţâru.

El nu şi-a pus niciodată animalul la penitenţă. L-a lăsat să se tăvălească în îndestulările lui de animal; iar recunoscător, trupul i-a păstrat ascuţimea minţii intactă şi rece, în ciuda anilor şi a decrepitudinii, care pe toţi cei din jurul luii nu i-a cruţat. Toţi, câţi îi osândeau apucă-turile dezmăţate şi îi deplângeau însuşirile irosite, au putrezit acum. Îşi dădeau cuminţenia lor pilduire, iar în urmă n-au lăsat nici măcar amintirea numelui. Şi-au cumpătat fiecare pas, au agonisit, s-au lipsit de plăceri şi de bucurii, au încercat să se înalţe pe cioturile lor de aripi neputincioase şi au căzut după o scurtă pâlpâire – ori s-au târât toată viaţa, ca viermii. Sfârşitul a fost acelaşi. În patul agoniilor zvârcolite, în jilţul de paralizaţi, într-o moarte cunoscută mai dinainte, ca etapele unui fenomen chimic pus sub observaţie, într-un laborator. S-au privit murind cu ochii la termometru şi la buletinele de analiză.

— Sănătate şi voie bună, coane Grigore!
— La mai mare, Tănăsescule! La mai mare! Când pleci?
— Marţi, coane Grigore!
— Bravo! La mai mare!

Grigore Panţâru face semn în sus, cu mâna păroasă în care ţine pipa, spre o scară invizibilă pentru măsurătoarea măririlor. Doctorul Vâlcu Tănăsescu se mai întoarce, peste coşul trăsurii, să fluture degete înmănuşate, mulţumind urărilor. De-o săptămână, apăruse decretul de numire în gradul de şef al unui mare spital din Iaşi. A fost elevul lui conu Grigore; iar Grigore Panţâru şi-l aminteşte în banca a treia, din stânga, lângă fereastră – un băieţoi molâu, cu mâinile ieşind prea lungi din mâneci, cu fruntea plină de coşuri şi cu o scăfârlie tunsă de maşina numărul zero. Acum e chirurg cu mare viitor, vestit dincolo de hotarele Călimanului. Încă o surpriză din altele o sută. El a văzut primenindu-se aşa un rând de oameni şi altul, şi altul. Pe unii aici, sub ochii lui. Pe alţii îi urmăreşte de la distanţă, unde-au ajuns.

Iar trecerea lor prin viaţă, de când au intrat întâia oară pe poarta şcolii, cu pantalonii scurţi, ţinându-se sfioşi de mâna mamelor, până ce-au sfârşit la chelie şi sprijiniţi în baston; trecerea aceasta pain viaţă, cu neprevăzuta metamorfoză din două, trei sau patru deceniii, îi este un spectacol tot atât de palpitant ca perindarea trecătorilor pe stradă.

Scutură pipa pe marginea mesei, scormonind scrumul cu un ciot de briceag.

Duhoarea infectă de tutun ordinar copleşi mirosul de acid fenic din hainele lui Pantelimon Tăcu. Pe urmă, Grigore Panţâru îşi îndopă luleaua din nou. Scotoci după chibrituri în buzunarele pline cu sfori, capete de creioane, carnete unsuroase şi fărâmituri de cretă; mormăi mulţumit când descoperi cutia, aprinse şi începu să pufăie cu nemărginită fericire.

— Ce, ne părăseşti, Iordăchel fiule?

Iordăchel Păun îşi îmbumbiase mănuşile de aţă cenuşie. În picioare, se pregătea de plecare, potrivindu-şi pălăria de pai, demodată dar spălată de coana Veturia cu acid oxalic.

— Un comitet, coane Grigore. Am un comitet…

— Ştiu, ştiu! Ţi s-a împlinit ceasul. Te-ai achitat de tabiet… Pleacă la datorie şi împacă-l pe Emil Sava cu preafrumoasa şi crepusculara coană Caliope, că se întâmplă conflict între armată şi autoritatea civilă.

— Ce spui? Că n-am auzit.

— Mergi înainte fără grijă! N-ai nevoie s-auzi. Ceea ce faci tu e întotdeauna bine.

Iordăchel Păun înţelese pe jumătate şi surâse cu indecizia stingherită a surzilor. Îşi netezi, sub borul pălăriei, părul fin şi moale ca blana de pisică albă, salută ceremonios şi porni cu paşi mărunţi să aplaneze conflictul dintre domnul prefect Emil Sava şi doamna colonel Valivlahidis, crepusculara fostă frumuseţe a ţinutului.

Un timp, rămaseră alături la masă numai cei doi inamici implacabili.

Nu-şi vorbeau.

Din când în când, Grigore Panţâru scotea pipa din gură, se uita peste umăr la vecin ca la un vierme şi scuipa scârbit printre dinţi.

Printr-o tainică fascinaţie, însă, Pantelimon Tăcu nu se putea desprinde de pe scaun. Aceasta i se întâmpla întotdeauna. I se părea că Grigore Panţâru deţine secretul sănătăţii şi al vieţii veşnice. El era scutit de tributul celorlalţi muritori. Şi stând lângă dânsul, respirând din aerul lui, se simţea imunizat, avea iluzia că-i sustrage puţin din acest elixir.

O plătea scump. Peste seamă de scump. Dar n-avea încotro.

Cuvintele lui Grigore Panţâru, privirea dezgustată, râsul lui răguşit, îi răsuceau vârfuri de cuţit în inima de iască. Ştia că, la noapte, toate au să-i revină prin somn, când se

zvârcoleşte chinuit de visuri urâte în patul cu mindir şi pătură cazonă.

— Nu mai vrei să iei un coniac, Grigore? Încercă să-l îmblânzească, biruindu-şi zgârcenia.

Grigore Panţâru ridică sprâncenele stufoase, cu o mirare exagerată şi batjocoritoare.

— Mă-ăăi! De când te-a lovit damblaua risipei? Îţi spuneam eu c-ai intrat în anul morţii!

Şi îndată:

— De altfel, ştiu de ce-o faci. Fiindcă eşti sigur că n-am să primesc un coniac de la tine, cum nu primesc nimic de la nimeni. Am să admit o singură excepţie. La pomana ta! Trebuie să se afle prin pivniţă pe la tine, ascunsă, vreo sticlă de coniac de pe vremea când n-aveai tidva asta de cioclu. Au să mi-o ofere recunoscători, moştenitorii, ca unuia care ţi-am scurtat eu multe zile. Şi am s-o deşert, Pantelimonică fiule, până la fund, călare pe cavoul tău. Parcă mă văd, întrebându-te la fiecare înghiţitură: „Cum te simţi, dragă Tacule? Gâl-gâl! Nu ţi-e cam răcoare, Pantelimoane fiule? Gâl-gâl!” Aceasta sper că se va întâmpla cât de curând. Să nu mă ţii mult!… Acum curăţă locul, că-mi strici bunătate de dimineaţă cu soare.

Pantelimon Tăcu se mută resemnat la altă masă.

Năvăliră, cu explozie veselă de glasuri, doi tineri şi o fată, în costume de tenis, cu rachete subsuoară. Din picioare, au ciugulit câteva caramele, o prăjitură, au golit paharele brumate cu apă şi au plecat mai departe, spre terenul de joc, care e în grădina mare, în faţa gării.

Mersul lor era elastic, uşor, avântat în acelaşi pas ritmic, pe tălpile moi de azbest. Glasul lor umplea strada. Costumele, uşoare şi albe, adunaseră toată lumina dimineţii de iulie.

Pantelimon Tăcu îi privea din urmă cu ochi mocniţi.

Grigore Panţâru cu o mare plăcere.

Ca plăcerea să-i fie deplină, în aceeaşi clipă, se opri în faţă, din viteză, cu toate roţile frânate brusc, auto-mobilul lui

Octav Diamandescu – pentru întreg oraşul, Tăvi, pentru signor Alberto: vermut-sifon.

Tăvi închise motorul, râzându-şi singur unui gând. Trecu picioarele peste portieră şi, sprijinit cu o mână în volan, sări direct pe trotuar. Îşi râse, de astă dată, încântat de reuşita saltului.

Pe urmă râse soarelui, râse automobilului cu aripile ciocnite, râse unei pete de unsoare de pe mâneca hainei de fresco cenuşiu, râse mănuşilor noi şi plesnite la cusătură. Trimise un salut cu vârful degetului, ca o pomană generoasă, spre masa lui Pantelimon Tăcu şi întinse amândouă mâinile larg deschise lui Grigore Panţâru.

— Ah! Bine că te-am găsit, coane Grigore. Eşti rechiziţionat. La şase, cum se răcoreşte, te ridicăm pe sus şi plecăm la ţară. Merge şi Picu, Ionel, Mântulescu, Guta, toată banda. Aprobat?

— Aprobat!

— Poate aducem şi un papagal de la „Santiago”, Nu te supără? Un papagal de sex feminin, care cântă, vorbeşte, dansează – de-ai zice că-i om şi că poate mai şi gândeşte. În orice caz, îşi exprimă opinii…

— Aduceţi şi un papagal de sex feminin. Nu mă supără. Nici măcar nu mă interesează, la vârsta mea…

Tăvi râse dinainte, închipuindu-şi scena de deseară dintre papagal şi conu Grigore. Dar tot aşa ar fi găsit pentru ce râde chiar dacă, prin absurd, Grigore Panţâru s-ar fi opus la aducerea papagalului de sex feminin de la „Santiago”. El era fericit din principiu de tot ce i se întâmpla, bun sau mai puţin bun. Plimba prin oraş şi prin viaţă un râs tonic, care-i dezvelea dantura puternică, intactă şi albă, luminându-i de la distanţă faţa bronzată de vânturi şi soare. Încă unul care-şi râdea de boală, de moarte, de griji! Trecuse cam de multişor de treizeci de ani. Dormea numai trei nopţi din şapte ale săptămânii, dădea gata un automobil la trei ani, nu renunţa la luna lui de iarnă în străinătate şi, în loc să-şi părăduiască moşia părintească, îi mai adăuga un petic

cumpărat în fiecare toamnă, tocmai de la vecinii care se pregăteau să i-o înghită după moartea bătrânului Ţică Diamandescu.

Sosirea lui a fost ca un apel la adunare pentru clienţii cofetăriei „Rinalti”.

Unul câte unul au prins a răsări din toate cotloanele unde întârziaseră. Mai întâi Picu Hartular, cu cocoaşa îmbrăcată în veston verde, cu pantaloni albi, pantofi albi, cămaşă de mătase şi cravată asortată. Pe urmă, făpturile cu personalitatea mai ştearsă şi cu portul mai discret. Caracudele! Aceştia se mulţumeau să încapă pe un scaun, să tacă, să asculte şi arar să aventureze o reflecţie, o palavră ori o snoavă de mult rumegată, în jurul mesei unde cuvânt aveau de drept numai conu Grigore, Tăvi şi Picu Hartular. O scurtă recapitulare a situaţiei a fost consacrată conflictului dintre doamna colonel Valivlahidis şi domnul prefect Emil Sava, cu prilejul serbărilor organizate de societatea filantropică „Mitru Căliman”.

Pentru Tăvi, povestea era plină de toată nostimada; pentru Picu Hartular fericita ocazie să plaseze o anecdotă răutăcioasă, mai mult sau mai puţin autentică, privind direct tinereţea furtunoasă şi mult filantropică a doamnei colonel Caliope Valivlahidis. Toată arta acestor anecdote şi toată ambiţia lui Picu Hartular se afla în gradarea savantă a efectului cu un glas cavernos de ventriloc, fără nici o tresărire de râs şi de înveselire. Picu Hartular termina, iar pe figura lungăreaţă, agresivă şi chinuită, de infirm, nu se mişca un singur muşchi. Îşi scutura cu un bobârnac un fir invizibil de praf de pe mâneca hainei, se strângea în cocoaşă ca un curcan înainte de a da glas, dar nu dădea glas.

Lăsa auditorul să râdă şi îşi examina, foarte absent în acest timp, mâinile albe şi îngrijite, unghiile date cu ojă, de care era tot atât de mândru, ca şi de costumele, de cravatele, cămăşile, pălăriile, pantofii şi batistele cu monogramă, unice în tot oraşul. Avea faimă de gură rea şi

îşi cultiva faima. În acest scop, în craniul cu păr rar, blond şi cu cărarea impecabil trasă din mijlocul frunţii până la ceafă, păstra fişa tuturor concetăţenilor, dosarul tuturor scandalurilor, arhiva tuturor evenimentelor.

Avocat temut la bară, ţinea să fie tot atât de temut în viaţa de toate zilele, poate fiindcă numai aşa cocoaşa din spate îi părea o povară mai uşor de purtat în lume.

— Domnul Blându, cu blânda sa…!

Anunţase, rostind cuvintele inocent şi plecându-şi îndată ochii roşcaţi de iepure de casă, să-şi cerceteze lacul unghiilor. Dar toţi de la masă au surâs, ba unii au râs de-a binelea cu hohote, căci domnul primar Atanasie Blându şi „blânda sa” îşi aveau o poveste eu cântec. Trecuseră în automobil, salutând şi răspunzând la saluturi, afectuoşi şi tandri. Picu Hartular ştia însă şi avusese grijă să istorisească tuturor, cum domnul Atanasie Blându duce o viaţă de infern cu a doua sa soţie, doamna Clemence Blându, femeie tânără, nevricoasă, cu gheare ascuţite, care lăsau uneori urme de tatuaj pe obrazul placid al domnului primar.

Pe trotuarul din faţă, călcau privind în pământ o pereche în straie de doliu. O fată tânără şi palidă, strângând la piept un braţ de flori albe. Un bărbat încă tânăr, nebărbierit, cu mersul ciudat, stângaci, împleticit.

— Hm-hmm!

Exclamaţia lui Picu Hartular, în cavernosul ei laconism, condensa epilogul unui roman de toţi cunoscut.

Treceau spre cimitir Nadia Trifan şi Magâlea. Se duceau să pună flori pe mormântul Corneliei Trifan, îngropată în ajun. Ceea ce pentru toţi însemna că Magâlea a şi început să se consoleze şi să consoleze pe a treia fată a lui Tudose Trifan.

— Lasă-i în pace! Pe ăştia lasă-i în pace! Ceru graţie, în numele lor, Grigore Panţâru.

— Parcă Magâlea are nevoie de autorizaţia mea sau a dumitale, coane Grigore!

Picu Hartular era gata să mai adauge ceva. Dar rămase cu ochii fixaţi spre capătul străzii, cu o cută de atenţie între sprâncene.

— Pantera neagră! Vesti o caracudă de la masă.

Picu Hartular nu dădu semn că a auzit. Caracuda stărui:

— Ea e, Picule! Meduza, c-un tip!

Într-adevăr, dinspre capătul străzii, se apropiau Adina Buhuş şi Tudor Stoenescu-Stoian. Îşi simţeau cotul, într-o intimitate inconştientă, pornită mai mult de la Adina Buhuş, după confesiunile ei de-acasă. Vorbea însufleţit, cum nu-i era în fire şi cum n-o văzuseră prea adesea observatorii de la postul strategic „Rinalti”. Îi arătase jumătate de oraş lui Tudor Stoenescu-Stoian şi acum treceau să exploreze cealaltă jumătate.

De la toate mesele de pe trotuar, salutul a fost deopotrivă de adânc, cum se cuvenea pentru nevasta unui om atât de iubit şi de prieten cu toată lumea, ca Sandu Buhuş.

Tudor Stoenescu-Stoian răspunse glorios. Niciodată nu-l salutase un grup atât de divers şi de numeros – o adevărată manifestaţie.

— Aista-i amicul lui Sandu! L-am văzut ieri în gară! Glăsui bucuros Tăvi, ca şi cum anunţa sosirea unui scump prieten personal. Pare băiat bun după mutră! Adăugă optimist.

— Cafea cu lapte! Îi aplică diagnosticul Picu Hartular, cu intuiţia lui ascuţită de infirm. Inodor, incolor, insipid.

— În orice caz, Pantera neagră se pare că s-a resemnat şi la cafea cu lapte! Insinuă a doua caracudă.

Iar cea dintâi, ca să nu se lase mai prejos, ceru ascultare, prinzând curaj:

— Să vă spun una bună. Ascultaţi, Picule? Asta-i pentru colecţia ta. O trimite alaltăieri nevastă-mea pe servitoare, pe Domnica, la madam Buhuş, cu un bileţel. Să-i ceară o carte, ori aşa ceva. După ce vine cu răspunsul, o întreabă nevastă-mea: „Ce făcea coniţa?” Domnica, de colo: „Ce să facă! Stătea în sticlăria dumisale, că are o odaie de parcă-i

sticlăria lui Carol Blehes – geamuri, lămpi, vaze, pahare!” Nu-i bună, Picule?

Picu Hartular nu se pronunţă.

Cu genele îngustate privise în urma celor doi, până ce-au cotit pe strada Sfinţii Voievozi. Găsise pe masă un capăt de creion, din cele pe care le deşerta întotdeauna din buzunări Grigore Panţâru, când îşi căuta cutia de chibrituri. Mânuind cu dexteritate vârful tocit, desena o figură încă nelămurită, o încâlceală de spirale ca vrejii de viţă. Tăvi Diamandescu încercă să desluşească desenul, cercetându-l din sus şi din jos, dintr-o parte şi din alta, cum se trudesc copiii să dezlege chestiunile de rezolvat. Îi păru sforţarea prea mare şi renunţă. Caracuda, decepţionată de efectul prea searbăd al istorisirii sale, apela în dreapta şi-n stânga, milogind o aprobare:

— Spuneţi voi dacă nu-i bună asta? Sticlăria lui Carol Blehes, geamuri, lămpi, vaze, pahare? Pantera neagră, în sticlăria lui Blehes!

— Dacă mă mai plictiseşti o dată, te trimit la masa lui Tăcu! Mormăi Grigore Panţâru.

Caracuda vru să protesteze. Privirea severă a lui conu Grigore îi opri glasul în gâtlej.

Abia pe urmă pricepu.

Din spatele lui, venea Sandu Buhuş. Strânse mâinile tuturor, începând cu Grigore Panţâru. Merse chiar să strângă şi mâna lui Pantelimon Tăcu, înţepenit pe scaun de-un ceas, în cotlonul său periferic, singur şi ocolit ca un ciumat de cei care intrau, se apropiau, ieşeau.

Signor Alberto nu mai aşteptă comanda. Pentru el, Sandu Buhuş însemna „un rând la toţi”. La toţi – minus conu Grigore, fiindcă, mai întâi, conu Grigore îşi împlinise limita de cinci coniacuri matinale; fiindcă, mai apoi, nu admitea să-i plătească nimeni vreo consumaţie. În schimb, Pantelimon Tăcu profită de ocazie şi ceru al doilea sirop cu sifon, deşi nu era satelit la sfatul cel mare.

— Am o bucurie! Anunţă Sandu Buhuş, netezindu-şi mustăţile de focă. Am să vă vestesc o bucurie mare…

— Am văzut-o. A trecut pe stradă… Vorbi Pâcu Hartular, fără să ridice ochii, continuând să deseneze.

Pe urmă îşi dădu seama şi acoperi desenul cu scru-miera de porţelan.

— Ce vrei să spui? Cum, adică, ai văzut o bucurie trecând pe stradă? Se miră Sandu Buhuş.

— Foarte simplu. Nu e vorba de prietenul tău, bucureşteanul, cu care ne-ai îmbuibat capul de-o săptămână?

— Da. Ei şi?

— Da. Ei şi? Îi repetă întrebarea Picu Hartular, cu vocea amplificată în cutia coşcoavă a toracelui, ca într-o cameră de rezonanţă. Ascultaţi-l, fraţilor, cum se face a nu pricepe! Să te lămuresc, Sandule dragă, Sandi, Didişor!… Ei şi? Şi acest prieten de fason bucureştean a trecut adineaori, spre Sfinţii Voievozi, cu madam Buhuş. El este bucuria pe care voiai să ne-o anunţi. Pe el l-am văzut cu toţii trecând pe stradă. Deci, ţi-am văzut bucuria trecând pe stradă. Quod erat demonstrandum! 11

Sandu Buhuş dădu semnalul râsului, deşi nu prea înţelegea unde stă hazul acestui silogism cam tras de păr.

Făcea, însă, ca toţi auditorii lui Picu Hartular. Se înveselea de orice încheiere rostită flegmatic de multtemuta gură-rea a târguluii, fiindcă, sub spusele cele mai anodine, bănuia intenţia unui umor ascuns. Picu Hartular îi reteză însă râsul:

— Stai, că n-am isprăvit, dragă Sandule. Vrei, desigur, să ne afli şi opinia? Să-ţi trăiască! Mi-ai făcut Bucureştii de râs… Probabil că l-ai cules de prin gropile lui Ouatu, după cum arată.

Sandu Buhuş îşi pleoşti mustăţile, cu o mutră foarte nefericită:

— De ce vorbeşti aşa, Picule? E un băiat admirabil! O perlă de băiat… Când ai să-l cunoşti…

Se adresă tuturor, apelând la un plebiscit general:

— Şi încă nu v-am spus. Judecaţi şi voi. Nu ştiam încă ceva nou! Cum ne-am pierdut din vedere de atâta vreme, nu m-a mai ţinut în curent. Aseară abia am aflat. Imaginaţi-vă! E prieten inseparabil cu Teofil Steriu, cu Iuraşcu, cu Stamatian. A trăit numai în cercul lor…

— Asta-i ceva admirabil! Recunoscu Tăvi Diamandescu, bucuros că are de ce se bucura.

Chiar caracuda se mişcă pe scaune cu oarecare semne de curiozitate şi interes.

Dar Picu Hartular nu se lăsă bătut. Insinuă bănuitor:

— O fi! Se vede că s-au isprăvit oamenii interesanţi în Bucureşti şi atunci, neavând încotro, s-au mulţumit şi bieţii Steriu, Iuraşcu, Stamatian, cu asemenea amici, cum ne mulţumim fiecare din noi cu toată caracuda asta, în lipsă de altceva… În acest caz, însă, ce caută aci? Cum de l-a lăsat pe Steriu, pe Iuraşcu, pe Stamatian, să-i schimbe pe-un târg păcătos de provincie?

— Acum, dă-mi voie să-ţi replic şi eu: Foarte simplu, dragă Picule! Rosti, misterios şi triumfător, Sandu Buhuş.

— Simplu? Foarte simplu? Se minună insinuant Picu Hartular.

— Dar nu?

— Eu aş zice foarte enigmatic şi de necrezut.

— Ba foarte, foarte simplu, fiindcă a venit să lucreze… Renunţă la viaţa de Bucureşti, la amici, la telefoane, ceaiuri, mese, ca să poată lucra aici. E publicist. Scriitor. Are de gând să ne dea o operă mare şi eu socot o mândrie că prin mine a venit aici. Că prin mine opera aceasta va rămâne legată de numele târgului nostru. Deocamdată, bagajul lui se rezumă la două romane pe sfârşite. O ultimă revizuire, şi-s gata pentru tipar… Material mai are pregătit pentru alte vreo trei… Iată de ce-a venit, dragă Picule. Quod erat demonstrandum!

În dorinţa sa generoasă să pregătească o atmosferă cât mai prielnică prietenului, Sandu Buhuş minţea cu

nevinovăţie şi cu entuziasm, inventând romane pe terminate şi în preparaţie, despre care Tudor Stoenescu-Stoian nu-i pomenise nimic.

— Cum zici că-l cheamă? Întrebă perfid Picu Hartular, pipăindu-şi cravata verde şi micşorându-şi ochii roşcaţi.

— Tudor Soenescu-Stoian! Îi repetă numele, cu reproş, Sandu Buhuş. Vi l-am spus de-o sută de ori…

— Stoenescu-Stoian? Despre un romancier cu numele acesta încă n-am auzit. Aţi auzit voi cumva? Poate ai auzit dumneata, coane Grigore, care ştii tot, cunoşti tot?

— Dar îţi spun că n-a publicat încă nimic, sau prea puţin, se înverşună Sandu Buhuş să-şi apere prietenul. N-a fost grăbit. E din altă şcoală. Un giuvaergiu al frazei, dragă Picule. Şcoala lui Flaubert.

— Haide! Isprăviţi odată. Lăsaţi-l pe Flaubert în pace şi să vorbim despre altceva! Interveni autoritar Grigore Panţâru, citind, pe figura amărâtă a lui Sandu Buhuş, cât suferă pe urma acestei discuţiuni. Voi, poşta târgului, caracudele, nu mai ştiţi nimic? Ce căutaţi aici la masă, dacă n-aţi adus nimic nou? Deşertaţi-vă tolba cu minciuni.

Picu Hartular nu lăsă caracuda să-şi împlinească misiunea. Cu voce încă mai cavernoasă, anunţă:

— De altfel, iată-l pe domnul Tudor Stoenescu-Flaubert! Se întoarce singur, recitându-şi ultima frază din capitolul penultim al antepenultimului roman. Ceva, bineînţeles, ŕ la Flaubert: „C'était ŕ Megara, faubourg de Carthage, dans les jardins d'Hamilcar”.12

Tudor Stoenescu-Stoian venea într-adevăr, singur, dinspre strada Sfinţii Voievozi. Nu arăta de fel să-şi recite ultima frază din capitolul penultim al antepenultimului roman.

Se apropia cu ţigara în colţul gurii, cu borul pălăriei tras strengăreşte pe-o sprânceană, cu o înfăţişare de om voios şi deschis, vagabondând prin oraş fără ţintă.

Aşa îl dăscălise Adina Buhuş.

Pe îndelete, metodic, îi arătase că prima vedere la faţă cu viiitorii lui concetăţeni e decisivă pentru viaţa de mai târziu.

Adina Buhuş, ea îl zărise întâi pe Sandi la masă. Ea socoti momentul prezentărilor propice. La aperitive, toţi sunt dispuşi să vadă lucrurile în culori trandafirii, cu o mai generoasă simpatie. Şi ca atare, îl expediase; iar ea pornise acasă cu o birjă, pe altă stradă, evitând să mai treacă pe dinaintea postului de observaţie.

Manevră pe care Picu Hartular o înregistrase în toate amănuntele, peste umărul lui Sandu Buhuş, în vreme ce vorbea gesticulând cu mâinile subţiri, albe şi lungi, răşchirând puţin degetul mic al stângei, ca să pună în evidenţă inelul gros, cu piatra ca ochii iepurilor de casă şi ca ochii lui.

Tudor Stoenescu-Stoian se opri în faţa mesei cu o surpriză foarte izbutit jucată. Era, în acea bucurie înfrânată de stânjenire, ceva încă din timiditatea firească a celuilalt Tudor Stoenescu-Stoian de pe Calea Victoriei şi din restaurantul Gării de Nord. Mai era încă şi un artificiu de tactică – aşa cum îl sfătuise Adina Buhuş, să pară că l-a întâlnit pe Sandi din întâmplare, înconjurat de amici şi de caracude.

După asemenea dovadă de savantă duplicitate, Picu Hartular îl categorisi imediat printre indivizii primejdioşi şi ascunşi. Văzuse cum Adina Buhuş şi-a arătat bărbatul de la distanţă, cum au întors amândoi capetele, cum probabil i-a identificat doi-trei comeseni mai însemnaţi, punându-l în gardă. Iar individul se prefăcea că l-a zărit cu totul neaşteptat pe Sandu Buhuş!

Prezentările au fost lungi. Tudor Stoenescu-Stoian suportă examinarea din creştet până în tălpi, cu senzaţia unui recrut în pielea goală, în fata comisiei medicale. În special caracudele luară notă atentă de toate amănuntele fizice şi vestimentare, rezervându-şi din ochi, unul altuia, făgăduiala de a le discuta mai pe larg când vor rămâne singuri.

Sandu Buhuş strigă la chelner:

— Un scaun pentru conu Tudor!

— Poftiţi! Luaţi loc, coane Todiriţă! Se agită Neculai, trecând scaunul peste cocoaşa lui Picu Hartular şi instalându-l alături.

Signor Alberto, rob vechii sale pasiuni, se chinuia să prevadă cam ce-ar putea să comande acest client nou-nouţ. Mizã fără prea multe iluzii, la întâmplare, pentru vermutsifon, şi îşi spune în acelaşi moment că s-a grăbit. Era un client de cafea cu lapte, dar nu era ora cafelei cu lapte.

— Un vermut-sifon pentru conu Todiriţă! Transmise, cu vehemenţă, comanda, Nicolae.

Acest început de bun augur asigură noului venit, pentru totdeauna, simpatia lui signor Alberto. Într-adevăr, Alberto Rinalti simţi acea rară emoţie a jucătorului care era să mizeze pe un număr bun la ruletă, a ezitat, a aşezat jetonul pe alt număr, s-a răzgândit în ultimul moment şi a pus tot pe câştigător. Unui asemenea număr mărinimos, cu toată ingratitudinea jucătorului, i se cuvine recunoştinţă eternă.

Tudor Stoenescu-Stoian, ignorând cu desăvârşire că îşi cucerise o simpatie, după cum ignora că are de pe acum un inamic, se aşează pe scaun cu un surâs nevinovat şi molâu. Nu-i era îndemână sub atâtea priviri iscoditoare.

Ca să facă şi el ceva, împinse în lături scrumiera de porţelan.

— Pardon! I-o trase îndărăt Picu Hartular.

Mişcare repede, dar nu îndestul de scurtă. Tudor Stoenescu-Stoian avu timp să întrevadă ceea ce nu putuse desluşi Tăvi sau încă, poate, nu era atunci terminat: un cap de meduză, cu şerpii încolăciţi în jurul frunţii, cu ochii imens de cercănaţi.

Nu dădu, însă, nici o însemnătate desenului.

Avea să-şi amintească mai târziu. Mult mai târziu. Acum surâdea fericit, fiindcă privirea lui se întâlnise cu a lui Tăvi Diamandescu şi fiindcă, după stânjenirea din primul moment, descoperea voluptatea de a se afla centrul unei atenţiuni generale, de care nu s-a bucurat încă niciodată.

Deschise cutia cu ţigări străine. O deschise, binecuvântând ezitarea din Gara de Nord, când vânzătorul i-a întins cutia cu cincizeci de bucăţi, în loc de douăzeci cât ceruse; iar el n-a avut tăria să refuze.

Restul proviziei îl folosi ca o rezervă decisivă de muniţii, în plină ofensivă. Oferi din om în om, purtând cutia sub nasul tuturor şi nimeni nu-l refuză. Caracudele mai cerură cutia să descifreze inscripţiile. Chiar Picu Hartular nu rezistă ispitei, după ce aspiră primul fum aromat.

— Ne-a vorbit mult despre dumneata, prietenul nostru cel cu inima de aur, Sandu… Rosti cu provizorie bunăvoinţă, suspendând o ostilitate de care Tudor StoenescuStoian n-avea habar. Multe, multe şi elogios.

— O! Sandu exagerează… Întotdeauna exagerează calităţile prietenilor. El îşi închipuie…

Tudor Stoenescu-Stoian se opri, incapabil să-şi imagineze cam ce-şi poate închipui prietenul său, Sandu Buhuş.

Întâlni privirea binevoitoare a lui Tăvi Diamandescu, ochii caracudelor, aşteptând cu gâtul lungit. Şi deodată, pe scaun, crescu iarăşi şi iarăşi, dilatat, uriaşul Guliver din ţara piticilor, care-l urmărise nevăzut tot timpul pe stradă, evadat din rama oglinzii cu trei canaturi. Îi luase din nou locul, cum îl înlătura mereu de aseară, cum se instalase dis-de-dimineaţă, definitiv, pe taburetul inco-mod şi geometric din camera Adinei Buhuş. Tudor Stoenescu-Stoian îşi ridică şuviţa de pe frunte cu un gest distins şi blazat, se lăbărţă pe spătarul scaunului şi, surâzând cu răsfăţ tuturor de jur împrejur, începu:

— E nostim de tot prietenul acesta al nostru, Sandu. Cazul lui îmi aminteşte o istorie pe care i-o spuneam alal-tăieri seara, în tren, lui Teofil Steriu. Cunoaşteţi, desigur. Romancierul…

— Preşedintele Academiei! Se grăbi să completeze o caracudă, cu amabilă servilitate, tot aşa cum se grăbea să ofere chibrit, să-şi cedeze scaunul şi să strige chelnerul pentru oricare din cele trei personalităţi proeminente ale

conclavului: conu Grigore, Picu Hartular şi Tăvi Diamandescu.

— Preşedintele Academiei? Căută, mirat, să-şi amintească, Tudor Stoenescu-Stoian, acest amănunt lipsit de importanţă. A! Da-da! Parcă aşa ceva… Uitam, după cât de puţin caz face el de Academie. În fine, să ne întoarcem la Sandu al nostru. El e ca norvegianul despre care povestea Guez de Balzac şi i-î aminteam eu babacului Teofil. Zice-se că acest norvegian, pe la 1630, cobora întâia oară spre regiunile temperate…

CARTEA A DOUA

„Ci atunci împuţinarea au fost bântuit târgurile, mai amarnic decât ciuma şi pârjolul, de s-au sleit norodul de viaţă, şi de nădejdi în ziua de mâne, precum se sleiesc de apa vie fântânile părăsite.”

CRONICA.

Capitolul I.

CONU TODIRIŢĂ E UN PERSONAJ.

Trei luni au trecut. Numai trei.

Şi Tudor Stoenescu-Stoian nu străbate acum zece paşi pe Strada Mare, fără să salute un cunoscut ori fără să aibă de răspuns la salutul unui cunoscut.

Pentru prea puţini a mai rămas încă „domnul” Stoenescu-Stoian. Pentru cei mai mulţi a devenit Todiriţă pur şi simplu. Iar pentru câteva caracude mai umile, e chiar „conu” Todiriţă, aşa cum îl întâmpină cu bună dimineaţa negustorii din pragul prăvăliilor de unde n-a cumpărat nimic niciodată şi cum îl poftesc birjarii să-l ducă acasă. Acasă!

— Fără alte lămuriri.

E o figură a târgului; un personaj tot atât de cunoscut ca numitul Coco, pechinezul doamnei Caliope colonel Valivlahidis.

Îşi are scaunul lui la cofetăria „Rinalti”, la masa lui conu Iordăchel Păun, unde, o dată cu frigul şi cu ploile toamnei, şi-au instalat lângă fereastră cartierul general şi postul de observaţie conu Grigore, conu Picu şi conu Tăvi. Când intră,

nu-şi mai dă osteneala să comande. Pentru signor Alberto a rămas un vermut-sifon, după capriciul celei dintâi consumaţii întâmplătoare, din cea dintâi dimineaţă.

A devenit astfel un statornic şi pasionat băutor de vermut-sifon.

Caracudele îi respectă scaunul. Cu grabă se ridică să-i facă loc. Întorc o privire apăsată spre signor Alberto sau spre Neculai, când vermut-sifonul întârzie. Îi trimit pălăria din mână în mână spre cuier. Uneori se interesează cum îi mai merg romanele.

— Bine! Îi asigură Todiriţă, cu fermitatea unui surugiu deprins să strunească, într-o singură mână vârtoasă, patru cai înaintaşi.

Alteori, o caracudă cu vagi informaţii artistico-literaro-culturale se încumetă să-l întrebe ce veşti a mai primit de la prietenii lui de departe: Teofil Steriu. Iuraşcu şi Stamatian.

— Mai ales Iuraşcu, aş vrea să ştiu ce mai spune, coane Todiriţă? Năucul ceala de Iuraşcu îmi place mie grozav!

Atunci, conu Todiriţă pipăie în buzunarul de la piept o scrisoare inexistentă, pare o clipă că e gata să o scoată şi s-o dea lecturii, se răzgândeşte şi anunţă cu arătătorul la buze:

— Ssst! Poate într-o zi o să ne facă unul o surpriză. Poate tustrei. Mă tem că o să mă calce aici.

Caracuda se simte fericită de această confidenţă sub pecetea secretului celui mai desăvârşit. Arde de nerăbdare s-o împărtăşească şi celorlalte caracude. În aşteptare, servil, după ce şi-a pipăit toate buzunarele în căutarea unei cutii de chibrituri, strigă la chelner cu ton de imputare:

— Neculai! Ce naiba, nu vezi? Foc la conu Todiriţă!

— Îndată, coane Todiriţă!

Diminutivul, purtat din gură în gură. E un dulce bal-sam pentru inima lui Tudor Stoenescu-Stoian, după ce o viaţă întreagă purtase un nume lung şi înnădit, pe care nu-l pomenea nimeni: iar colegii din baroul de Ilfov îl confundau

întotdeauna cu toţi Teodoreştii, Stoeneştii, Stoicăneştii şi Tudoranii din cartea de telefon.

Sunt, într-adevăr, şi zile cu ploaie şi cu nelămurite nelinişti în văzduhul suflat de vânturi, când singurătatea din biroul avocatului Tudor Stoenescu-Stoian e vizitată de o mustrare. Cu mâinile la spate, în picioare, în faţa ferestrei, priveşte prin perdeluirea ploii dealul Călimanului, făcând zid vânăt spre larga libertate a lumii. Dar pe dânsul nu-l apasă poarta aceasta despărţitoare. Nu ea îl ţine aici. E prins într-o plasă mult mai fragilă şi totuşi mai inexpugnabilă, de plăsmuiri, ca o gâză în pânza păianjenului.

Oricât s-ar zbate şi oricât de plăpânde sunt firele, l-au capturat de-acum înainte irevocabil.

Tudor Stoenescu-Stoian există aici numai prin aceste închipuite prietenii, numai pentru această închipuită îndeletnicire de scriitor sever cu propria lui creaţie. S-a familiarizat cu prietenii imaginari de departe; îi tutuieşte, le-a urzit o viaţă plină de patetice episoade şi de năzdrăvane peripeţii; o viaţă poate mult mai verosimilă decât cea a lor, de-aievea. Le-a recrutat simpatii şi antipatii. Le-a dat un contur bine precizat: un Iuraşcu năuc, un Teofil Steriu placid şi somnolent, un Stamatian pedant şi afectat. Ei îşi continuă existenţa lor cea trăită, după legile omeneştilor contradicţii, luptând fiecare cu demonul şi cu harul tiranic din ei, urcând şi coborând abrupte povârnişuri, în căderi şi izbânzi inegale. Toate se mistuie departe. Toate, acolo, sunt tulburi şi nestatornice. Şi toţi ignoră că, undeva, un călător modest, ghemuit într-un ungher de compartiment, le-a rezolvat viaţa mult mai logic, mai armonios şi mai unitar. Le-a limpezit-o cristalic, aşa cum concetăţenii lui Tudor Stoenescu-Stoian şi-l închipuiesc la rândul lor, închis în cameră târziu după miezul nopţii, plecat deasupra manuscriselor, dând suflu şi perfecţiune personajelor de roman cu migala şlefuitorilor de diamante.

Personajele lui sunt acestea. Şi nu trece zi să nu se gândească la ele, mai adăugându-le încă o lumină, mai

adâncindu-le încă o umbră.

Picu Hartular se înverşunează să-l numească Tudor Stoenescu-Flaubert.

O face câteodată cu un instinct ascuţit de infirm, când bănuitor îl sfredeleşte cu privirea roşcată să-i afle adevăratul secret al vieţii. De cele mai multe ori, însă, o face numai cu o iritată pismă, pe care n-ar vrea să şi-o mărturisească, o respinge, încearcă s-o înăbuşe şi îl roade, mereu prezentă. Tudor Stoenescu-Stoian i-a uzurpat o parte din prestigiu. A fracţionat atenţia caracudelor. Intrus la masa lor, şi-a lăţit coatele şi nu se mai sfieşte să-i strice efectul celor mai dozate în venin bârfeli, intervenind nepoftit:

— Aceasta-mi aduce mie aminte de-o întâmplare, cu Stamatian, într-o seară…

Caracudele lungesc gâtul şi ascut urechile.

Picu Hartular îşi contemplă unghiile lustruite, îşi examinează piatra roşcată a inelului, priveşte în tavan cu o indiferenţă afectată şi plină de ameninţări.

Se sileşte, la sfârşitul istorisirii, s-o găsească plină de haz şi vrednică de reţinut, cu obiectivitatea exagerată a unui adversar mărinimos şi loial. Dar iritarea, strânsă în supape, creşte, coace, se preface într-o ură tenace. Au început s-o presimtă, nu numai Grigore Panţâru cu înţelegerea lui veşnic vie, ci uneori şi un om ca Tăvi Diamandescu, deprins să plimbe peste tot ce se petrece în juru-i o privire şăgalnică şi un surâs optimist.

— Mi se pare, Picule dragă, că o să asistăm într-o zi la un duel pe viaţă şi pe moarte, între tine şi Todiriţă!

Tăvi Diamandescu a izbucnit în râs la năzdrăvănia ideii.

Îl şi vede chiar pe Picu, sărind ca un samurai cu spada în mână, fandând şi parând lovituri. E atât de nostimă imaginea, încât a uitat observaţia justă şi serioasă de unde-a pornit. Bucuros şi nevinovat, ar vrea să asiste cu tot dinadinsul la asemenea ispravă. Grigore Panţâru şi-a scos însă pipa din gură, a bătut-o de marginea mesei să scuture

scrumul şi după ce-a privit îndelung la Picu Hartular, s-a pronunţat, fără să surâdă în barba flocoasă:

— Tăvi, Tăvi! Eşti mai aproape de adevăr decât îţi închipui. Aceasta sau ceva asemănător, cu aceasta are să se întâmple poate mâine, poate peste o lună, poate peste un an, peste cinci… Dar o răfuială între dânşii are să existe. Una pe viaţă şi pe moarte, cum ai spus tu.

— Nu se poate! Protestă Tăvi, cu toată veselia risipită. Sunt doar amândoi oameni de ispravă. Amici. Au altceva mai bun de făcut. Că se înghimpă pe ici pe colea, cu atâta mai bine. Ne mai înviorează. Nu e aşa, Picule?

Picu Hartular îşi privea degetele lungi, lustrul unghiilor, inelul.

Răspunse, fără să ridice ochii:

— Cu un ghebos nu se bate nimeni în duel.

Niciodată nu avea obicei să vorbească despre infirmitatea lui. Iar în glas, răsunase o amărăciune cum nu-i stătea în stăpânirea de fire s-o arate.

— Ce ţi-am spus! Exclamă Grigore Panţâru, satisfăcut că a nimerit atât de precis diagnosticul.

Tăvi Diamandescu se miră, dezvelindu-şi dantura albă în râsul din totdeauna, revenit:

— Cum: ce mi-ai spus?… Vezi bine că un duel e exclus. Aceasta e tot ce interesează. O recunoaşte şi Picu.

— E exclus, doar fiindcă infirmitatea lui e o piedică… Stărui conu Grigore pufăind şi uitându-se la cocoaşa lui Picu Hartular. Doar acesta e obstacolul… Altfel…!

Îşi scoase pipa şi atingând cu ea spatele lui Picu Hartular, se adresă direct, cu o brutalitate premeditată:

— Aci fierbe ceva, Picule! Şi prevăd o explozie. Vezi să nu-ţi erupă vulcanul din gheb!

Tăvi Diamandescu se mută de pe un scaun pe celălalt, cu neastâmpăr. Se simţea consternat. Numai din vina lui începuse această discuţie stupidă. Iar conu Grigore nu mai era de recunoscut. Întâia oară îl auzea rostind cuvinte atât

de nesăbuite pe socoteala unei infirmităţi cruţată de toţi, prin consimţământ tacit, încercă să schimbe vorba:

— După masă, mă reped la ţară… Numai să-mi lăsaţi vorbă lui signor Alberto unde vă găsesc. Deseară sunt îndărăt şi tragem o raită la „Santiago”.

Propunerea lui nu stârni nici entuziasm, nici obiecţii. Grigore Panţâru şi Picu Hartular păreau că n-au auzit-o.

Tăvi îi cercetă cu atenţie.

— Dar ce aveţi, frate? Coane Grigore! Apelă cu sinceră părere de rău. Ce înseamnă aceasta?

— Întreabă-l pe el! Continuă conu Grigore să împungă cu pipa cocoaşa lui Picu Hartular. Eu am spus ce-am avut de spus. E rândul său să dea drumul supapei din Vezuviul lui.

Spre mirarea lui Tăvi, Picu Hartular, în loc să izbucnească, dezlănţuind o indignare şi foarte legitimă protestare, pentru chipul nemaipomenit cum îşi trata conu Grigore prietenii vechi şi fideli, ridică ochii întristaţi, de câine bătut, şi vorbi cu simplitate:

— Ai dreptate, coane Grigore! Te-am înţeles de ce-ai vrut să te arăţi mai varvar cu mine, decât te îndeamnă inima. Ai crezut că am să izbucnesc. Şi că aşa, am să mă dezvălui… Ai dreptate! Tot răul îl port în ghebul acesta din spate, pe care vreau să-l uit câteodată, dar, cum vedeţi, e ireparabil.

— Ei şi? Vorbeşti prostii, dragă Picule! Încercă să-l consoleze Tăvi Diamandescu, mutându-se iarăşi pe scaunul de alături. Vă spun drept că nu vă mai recunosc. De când ai început să te gândeşti la asta?

— Tot timpul m-am gândit la asta… Răspunse laconic Picu Hartular.

— Ce te-mpiedică? Ce ne-mpiedică? Aşa ai fost întotdeauna. Aşa te cunoaştem. Aşa te iubim şi eşti nedespărţit de noi. Doamne-Dumnezeule, am început şi eu să vorbesc prostii! Nu mi-am închipuit niciodată că o să ajungem să discutăm ca nişte sălbatici, toţi trei, o… un… În sfârşit.

— Completează, dragă Tăvi: o infirmitate, un gheb, în sfârşit, o mizerie pe care delicateţea şi omenia dictează să nu i-o aminteşti niciodată nevolnicului în faţă.

— De ce în faţă? Protestă Tăvi Diamandescu. În faţă sau în absenţă, e acelaşi lucru. Dispreţuiesc asemenea nuanţe. Eu niciodată nu m-am gândit la… În sfârşit, nu m-am gândit, fiindcă nici n-am observat. Întrucât mă priveşte, eşti ca mine, ca toţi. Aceasta e…!

— Ai face bine să te uiţi puţin în oglindă, Tăvi scumpule! Povăţui cu blândeţe Grigore Panţâru. Să te uiţi la tine în oglindă, la el, şi pe urmă să observi… Să observi şi ceea ce n-ai observat până acum.

— Nu mai înţeleg nimic. Începe să mă doară capul… Se căină jumătate în glumă, jumătate serios. Tăvi Diamandescu.

— Nici n-ai cum să înţelegi tu, care eşti sănătos ca un taur, inocent la minte ca un copil şi scăldat de moaşă în covată cu floare de năvalnic! Spuse Grigore Panţâru.

Pe urmă, arătând cu pipa spre cocoaşa lui Picu Hartular şi întorcând-o spre pieptul lui flocos şi desfăcut din cămaşă şi spre chipul lui cu nasul socratic, cu fruntea presărată de noduri ca jumătăţile de nucă, încheie:

— Noi, însă, ne înţelegem altfel. Eu şi Picu! Nu e aşa, Hartular? Eu îl înţeleg pe el, cel de acum, cum mă înţelege el pe mine, cel de acum patruzeci-cincizeci de ani.

— Hotărât! V-aţi pus să-mi sfărâmaţi capul! Se tângui Tăvi Diamandescu, apucându-se cu palmele de tâmple. Uite! Simt că dacă mai continuaţi mă loveşte meningita.

N-au mai continuat, nici Grigore Panţâru, nici Picu Hartular, fiindcă au prins să-şi facă apariţia caracudele.

A sosit, mai târziu, şi Sandu Buhuş, măcar că nu e caracudă şi e numai un intermitent client al lui signor Alberto. A trecut şi Iordăchel Păun, între un comitet şi o traducţie autentificată a unui act scris cu litere cirilice.

Discuţia şi-a îndreptat de la sine albia spre treburile toamnei, preţul lemnelor, curba salariilor şi spre

evenimentele politice. Picu Hartular a căpătat glas. A părut tuturor ca în dimineţile lui de vervă înveninată, când dă grăunţe de ronţăit pe-o săptămână auditoriului nerăbdător să ajungă acasă şi să împărtăşească nevestelor ultima pătăranie a domnului primar Blându cu blânda sa, stadiul conflictului dintre doamna colonel Valivlahidis şi prefectul Emil Sava, scârbavnica întâmplare a unei feţe episcopale, surprinsă în flagrant-delict cu o preoteasă, tocmai de respectivul popă şi soţ. Sub ochiul atent şi de-o insuportabilă luciditate al lui Grigore Panţâru, îşi înăbuşea glasul lui cavernos, parcă alt glas, lăuntric, ascuns, slab şi descurajat.

De câteva ori, conu Grigore a clătinat capul de satir bocârn şi flocos, alungând un gând supărător.

Tăvi Diamandescu nu le-a observat toate acestea. Instinctiv, privirea lui nu se opreşte unde se sapă o umbră; caută desfătarea suprafeţelor lucii şi luminoase.

Dar cu acelaşi suflet direct şi simplu, când a dat ochii cu Tudor Stoenescu-Stoian, nu şi-a înăbuşit întrebarea pe buze:

— Ce e cu voi, dragă Todiriţă? Cu tine şi cu Picu…

— Cu mine şi cu Picu? Ce poate să fie? Nu poate să fie nimic. N-am de împărţit cu nimeni, nimic.

— Ei, bravo! Asta spuneam şi eu! Se bucură din tot sufletul Tăvi Diamandescu. Ce-aţi putea avea voi de împărţit? El are clientela lui. Tu te mulţumeşti cu foarte puţin. Pentru tine, avocatura nu e un scop. Am înţeles-o eu prea bine. E un mijloc de existenţă, modest, cât mai modest, ca să-ţi poţi vedea de scrisul tău… Pe urmă, tu ai şi catedra… Nu-nu! Numai intriganţilor poate să li se năzare că aveţi ceva de împărţit.

Încântat că lucrurile se limpezesc atât de uşor şi că el le-a întrevăzut atât de prompt, îl invită pe Todiriţă să-i ţie tovărăşie în automobil, până la Crângul lui Naum.

Acolo ochise un petec de moşioară, care nu-i părea de lepădat. Cum se instală la volan, Tudor Stoenescu-Stoian

descoperi alături de el un alt om. Cu o frenezie a primejdiei şi cu o precizie de campion-profesionist. Tăvi Diamandescu lua virajurile în plină viteză, calcula situaţiile cele mai dificile, fila intre două căruţe aşezate de-a curmezişul şoselei; încleştat cu amândouă mâinile pe volanul de ebonit, cu piciorul apăsat pe accelerator, sfâşia aerul ca un obstacol material; pe urmă, se lăsa pe spate râzând cu toţi dinţii, când indicatorul la tablou juca între 100 şi 105, la şosea deschisă.

Treceau vertiginos îndărăt stâlpii de telegraf, teii de pe marginea drumului, câmpurile cu negre şi deşarte arături de toamnă, cantoanele singuratice. Octav Diamandescu îşi făcea loc în perna elastică de câte ori se apropia o curbă ori o încurcătură de căruţe cu lemne: o imperceptibilă cută de atenţie se adâncea pe fruntea bronzată de soare; striga din treacăt o înjurătură, voioasă ca o felicitare, unui cherestegiu dormind beat în car, şi iar izbucnea râsul alb şi tânăr, îndată ce se desfăşura drumul rectilin sub sfârâitul roţilor.

— Te-ai uitat la ceas. Todiriţă, la plecare?

Tudor Stoenescu-Stoian mărturisi că nu s-a gândit.

— Păcat! Sunt sigur că am făcut o medie de 80. Uite. Ajungem! Inutil să-ţi spun că nu trebuie să te miri de loc de ce-ai să auzi şi ce-ai să vezi. Să asişti şi să fumezi.

La această invitaţie, Tudor Stoenescu-Stoian răspunse cu un surâs sceptic. Ce putea să vadă şi să audă? Tăvi era un băiat bun, un chefliu, un zevzec, un fecior de bani gata. Atât şi nimic mai mult.

Descoperise acum că mai pătimeşte şi de nebunia vitezei, de atracţia primejdiei. Dar una se completează cu cealaltă. Un Tăvi Diamandescu, însă, om de afaceri, cumpărând un petec de moşie, tocmindu-se? Dimpotrivă, poate va fi nevoie să se amestece dânsul, prieteneşte, numai ca să-l împiedice de la o prostie.

Maşina coti pe-un podeţ strâmt, cu scândurile putrede şi ieşite din cuie, jucând sub greutate.

— Trebuie reparat! Ce zic eu, reparat? Înlocuit! Un pod solid de stejar! Decise Tăvi, anticipând rolul de proprietar cu drepturi absolute şi aspre răspunderi.

Roţile călcară pe-un drumeag moale, năpădit de troscot. Tăvi Diamandescu încetinise, se răsucea pe volan în dreapta şi-n stânga, măsurând distanţele, luând notă de amănunte infime, dar pentru dânsul de o importanţă considerabilă.

— Şi ticăloşia asta trebuie lărgită… De o parte şi de alta, plantaţi plopi şi tei! Apoi, grăindu-şi singur:

— Aşadar, n-au făcut nici o arătură de toamnă? Semn bun. Tăvi puiule! Arătură înseamnă bani. Nu-s bani, nu-i arătură… Nu-i arătură, nu-s bani.

Se vedea o casă în fund. Un conac cu împrejmuirea părăginită.

Tăvi împinse poarta cu botul radiatorului, intră în curte fără să claxoneze, opri în faţa uror scări cu treptele ştirbe. Privirea lui, deodată ascuţită şi rece, continua să înregistreze aceste semne ale sărăciei şi dezordinii.

Surâsul se destinse din nou, luminându-i faţa arămie:

— Bun! Zise. Aici nu te latră nici câinii. Alt semn bun. Todiriţă dragă! Te asigur eu că n-am făcut un drum de pomană.

Sări sprinten peste portieră şi numai după aceea apăsă butonul claxonului, să dea veste de sosire.

Cu mare mirare. Tudor Stoenescu-Stoian recunoscu în cei doi inşi, iviţi în capul scărilor, vechii lui amici din tren: domnul Stanica Ionescu şi prietenul său Cristache Cimpoieşu, agricultori şi proprietari.

Erau amândoi zburliţi, cu mustăţile umede şi amândoi se întreceau în temenele. Domnul Stanica Ionescu pierduse cu clesăvârşire siguranţa cu care l-ar fi pus el la rezon pe Briand, dacă s-ar fi aflat în locul lui Titulescu, la Geneva. Nodul cravatei, coborât din guler, lăsa să se vadă vârful de metal al butonului. Iar butonul era ruginit. Fireşte, părea şi acum cam cu chef. Vinul fusese însă, de astă dată, cu efect sumbru şi deprimant, O singură tresărire de animaţie arătă,

când Tăvi vru să-i înfăţişeze tovarăşul de drum. Domnul Stanica Ionescu i-o luă înainte:

— He-he! Să fii dumneata sănătos, coane Tăvi! Noi suntem cunoştinţe vechi. Cu domnul jurnalist din Bucureşti am eu o chestie grozavă… Numai să pună o leacă umărul şi dăm guvernul peste cap!

— Cu atât mai bine! Se bucură Tăvi Diamandescu. Ai să discuţi chestia grozavă cu dumnealui şi aveţi să daţi amândoi guvernul peste cap, cât stau eu de vorbă cu onorabilul Cristache.

Onorabilul Cristache Cimpoieşu păru adânc lovit de această perspectivă.

Apelă cu ochi disperaţi la prietenul Stanica, să nu-l lase singur la aman.

— Fii fără grijă, Cristache! Îl asigură domnul Stanica. Asta nu-i chestie de discutat acuma. Nu merg două deodată. Fă bine şi pofteşte oaspeţii înăuntru… Poftim, domnule jurnalist! Poftim, coane Tăvi!

În încăperea scundă, cu grinzi afumate şi cu ferestrele fără perdele, plutea un iz dospit de vin.

Paharele şi sticla se mai aflau încă pe masa fără învelitoare.

Le culese o slugă lălâie şi desculţă, ştergând urmele ude cu poalele pestelcii.

— De trei zile te aşteptăm! Anunţă domnul Stanica Ionescu. Zău că de trei zile, coane Tăvi!… În fiecare dupăamiază, vin aici, la fratele Cristache, să-i ţin de urât şi să te aşteptăm, aşa cum ai promis.

— N-am avut timp! Vorbi scurt Tăvi Diamandescu.

— Înţeleg, înţeleg… Am aflat că sunteţi gata cu grâul. L-aţi pus tot în pământ… La noi?… La păcătoşii de noi…

Domnul Stanica lonescu îşi luă seama că era să destăinuie necazurile sale şi ale prietenului Cristache, într-un moment neprielnic. Alungă mărturisirea cu mâna, ca şi cum ar fi vrut să şteargă vorbele din văzduh.

— Luaţi loc, coane Tăvi! Stărui. De ce nu şedeţi?

Tăvi Diamandescu refuză să se aşeze pe scaun.

Se plimbă prin cameră cu mâinile în buzunări, examinând tencuiala căzută; privi distrat pe fereastră.

— N-am avut timp! Repetă după o pauză destul de lungă, întorcându-se şi aprinzând ţigara, fără să ofere portţigaretul la nimeni, cum o făcea el întotdeauna.

Căută cu ochii o scrumieră, să lepede chibritul.

— Puteţi să-l aruncaţi jos! Îl îndemnă domnul Stanica Ionescu.

Într-adevăr, de jur împrejurul mesei, pe scândurile goale, se aflau semănate cu nemiluita capete de ţigări şi chibrituri stinse. Singura semănătură, fără sorţi de prosperă recoltă, în gospodăria agricolă de pe sfoara de moşie a onorabilului Cristache Cimpoieşu, proprietar ajuns la aman. Tăvi Diamandescu nu urmă pilda gazdelor. Merse până la gura sobei şi zvârli acolo chibritul.

Pe urmă, se uită la ceas şi ridică semnificativ din sprâncene.

— N-am avut timp, cum prea mult n-am nici acuma. De altfel, nu i-am spus onorabilului Cristache nimic sigur. Am aruncat o vorbă, fiindcă şi mie mi-au trecut vorbe pe la ureche… Poate vin, poate nu vin! Să vă spun drept, şi acuma, dacă sunt aici, e numai din întâmplare. Am făcut un drum, să-i arăt prietenului Todiriţă partea aceasta din judeţ, spre Piscul Voievodesei, unde s-a iscat năzbâtia cea nouă cu petrolul şi cu sondele… Când am văzut drumul cotind la stânga, mi-am adus aminte. Zic: omul acela poate mai aşteaptă şi acum! Să mă opresc câteva minute şi să-l anunţ. Şi nu-l ţin cu vorba…

— Adică cum? Întrebă cu nelinişte Cristache Cimpoieşu.

Amândoi prietenii, agricultori şi proprietari, schimbară o privire alarmată.

— Cum să nu-l ţineţi cu vorba, coane Tăvi? Insistă Stanica Ionescu, glăsuind în numele amicului, din fire tăcut şi la minte cam greoi.

Tăvi Diamandescu se îndreptă spre gura sobei să scuture scrumul.

Răspunse acolo, pe jumătate plecat, ca şi cum s-ar fi adresat stâlpilor de olane, nu celor doi prieteni, agricultori şi proprietari:

— Fiindcă m-am răzgândit. Nu mai cumpăr! De la sobă, se întoarse spre Tudor Stoenescu-Stoian, apelând la judecata lui:

— Spune şi tu, Todiriţă… Acum e vreme de cumpărat pământ? Numai nebunii cumpără pământ. Oi fi eu nebun. Toată lumea mă socoteşte cam zănatic şi are dreptate. Dar nu merg cu sminteala până acolo, să mă mai încurc iarăşi şi să-mi pun capul sănătos sub Evanghelie. Aceasta am vrut să trec şi să i-o spun onorabilului Cristache.

Şi revenind la cei doi prieteni agricultori şi proprietari, îi privi în creştet, din picioare, cu mâinilc în buzunări şi cu ţigara în colţul gurii:

— Dacă v-am încurcat cu ceva, să-mi fie iertat. N-a fost cu voia mea. M-au luat alte griji şi uitasem c-am aruncat o vorbă. De acum putem merge, dragă Todiriţă…!

Tudor Stoenescu-Stoian se ridică de pe scaun, unde asistase mut la toată scena. Era bucuros şi totodată mirat că totul s-a isprăvit atât de repede; era mai ales scandalizat că Tăvi Diamandescu şi-a bătut joc de el, făgăduindu-i că are să fie martor la un târg complicat şi cu surprize, când el venea tocmai să anunţe că s-a răzgândit şi că nu mai cumpără. Îşi căută pălăria din ochi.

Dar domnul Stanica Ionescu se repezi să pună stăpânire pe dânsa şi îi imploră să mai rămână:

— Măcar o cafeluţă… Nu se poate să ieşiţi din casa omului fără să luaţi o cafeluţă! Ia mişcă, frate Cristache, şi vezi…

Cât timp Cristache Cimpoieşu lipsi să dea porunci pentru cafea, prietenul său, Stanica, uitându-şi rolul, diplomaţia şi discreţia pe care-o jurase, trecu la confesiuni:

— Asta-i o mare lovitură pentru bietul Cristache!… Aâta pot zice c-are să-i pună capăt…

— De ce? Întrebă cu indiferenţă Tăvi Diamandescu, întors cu spatele şi privind pe fereastră.

Ca să arate cât de puţin îl interesa toată povestea, căsca lung şi rămase neclintit, contemplând curtea pustie, şurile dărăpănate, cele câteva căruţe căzute într-o rână, unele fără roţi, altele fără cruce, fără proţap, fără loitre, îngrămădite sub cerul liber, lângă gardul desfundat.

— Mai întrebaţi de ce? Se ridică domnul Stanica Ionescu de pe scaun, venind la fereastră. Văd că priviţi prăpădul din ograda asta… Apoi, n-ajunge atâta ca să vedeţi de ce, coane Tăvi? Pe aicea parc-a trecut o vărsare de apă şi-a măturat tot. Şi să ştiţi de la mine că aşa a şi fost… Numai că vărsarea aceea de apă se cheamă muiere. A trecut pe-aicea o muiere…

— Mnda. Îmi pare c-am auzit aşa ceva… Îşi aminti vag Tăvi Diamandescu, uitându-se din nou la ceas.

— De bună seamă c-aţi auzit. Cine n-a auzit despre necazul lui Cristache?… Şi cine s-a aşteptat la aşa ceva?… Duci şapte ani casă bună cu o femeie. Crezi că te-ai înţeles şi-ai rămas legat cu dânsa pe toată viaţa. Pe urmă, într-o zi, când te-ntorci acasă, găseşti vraişte peste tot, nevasta nicăieri… I-o cărat şi lucrurile din casă, coane Tăvi! Cu căruţele încărcate le-a cărat şi-a plecat în lumea ei… De atuncea, cine mai poate spune despre Cristache că-i om? O căzut şi la patima băuturii. De cinci ani, face praf din el şi praf din moşie… Asta-i toată istoria pe care-o ştie toată lumea, coane Tăvi, şi de aceea am să te rog să mai încerci şi să mai stai de vorbă… Poate cădeţi la învoială… Pentru el totuna-i…

— Dar nu cumpăr! Nu ţi-am spus că nu cumpăr?

— Bine, nu cumpăraţi! Vă costă ceva să staţi de vorbă?

Fără să-şi dea seama, domnul Stanica Ionescu, prin mimetism, jucându-şi rolul, adoptase intonaţia samsarilor de profesie.

— Ia mai zi o dată! Îl îndemnă Tăvi Diamandescu, zâmbind foarte înveselit.

— Ce-am zis? Se minună domnul Stanica Ionescu. Am zis ceva rău? Vă costă ceva să staţi de vorbă?

— Parc-ai fost Tomiţă Bârliba, misitul şi scumpul meu amic! Îl bătu Tăvi Diamandescu pe umeri. Bine, Stanica, numai de hatârul tău am să stau de vorbă. Numai fiindcă mi-ai adus aminte de Bârliba. Încolo, să ştii de la mine, o dată pentru totdeauna. Nu cumpăr. Nu-cum-păr!

Cristache Cimpoieşu a intrat aducând singur, pe tavă, cafelele în ceşti desperecheate. Tăvi Diamandescu s-a aşezat, în sfârşit, pe scaun. De trei ori s-a aşezat şi de trei ori s-a ridicat. Iar fiindcă rămăsese de hatârul lui Stanica Ionescu, prietenul lui Cristache, din recunoştinţă, treptat, a trecut de partea cumpărătorului, aprobând argumentele lui Tăvi, consimţind el în numele celuilalt, scotocind din buzunări un capăt de creion pentru adunări şi înmulţiri, împărţiri şi scăderi.

A patra oară, când s-a ridicat de pe scaun. Tăvi Diamandescu purta în buzunar, împăturită, zdelca pentru vânzarea-cumpărarea peteculuide moşie de la Crângul lui Naum, cu preţul şi în condiţiile dictate de el.

Sări la volan, peste portieră. Şi înainte încă de a ieşi pe poartă, întoarse faţa pe jumătate spre Tudor StoenescuStoian, cu un râs de ştrengar care-a jucat cuiva o festă izbutită.

— Ai văzut cum l-am operat, Tudoriţă nene? Îmi era milă de el, îţi spun drept. Dar ce să-i fac? Afacerile sunt afaceri. A propos! Te pun pe tine să-mi închei actele definitive.

După o pauză, când au trecut podeţul şi au dat la şosea întinsă:

— Adică pe tine şi pe Picu… Le faceţi împreună.

Tudor Stoenescu-Stoian se împotrivi.

Nu înţelegea să răpească lui Picu Hartular un client vechi. De altfel, ar fi şi monstruos, lipsit de eleganţă, să încaseze onorariu de la un prieten cu care se întâlneşte în fiecare zi.

— Eşti un caraghios, Tudoriţă nene! Declară Tăvi Diamandescu, apăsând acceleratorul până la fund. Am să-ţi

fac şi-un cântec, pe tema lui Balaoacheş, lăutarul nostru de la „Bercuş”:

Cine te-a făcut pe tine?

Tudoriţă nene!

Aşa bleagă şi distinsă.

Tudoriţă nene!

Căci eşti un caraghios, dragă Todiriţă! Cel mai mare caraghios, cu eleganţele şi delicateţurile tale.

— Oi fi, dar eu rămân la ideea mea… Poate Picu Hartular vede altfel… Îl priveşte!

— Nu-l priveşte de loc. Mă priveşte pe mine. N-ai observat ce-a spus tata, aici, în zdelca din buzunar? Taxele, timbrele şi cheltuielile de avocat, pe din două. Deci, cheltuielile de avocat trebuie să le încaseze cineva… Spuneai, când te-am întrebat acum câteva ceasuri, că n-ai nimic de împărţit cu Picu. Iată, acum vă dau eu ceva de împărţit… Am zis şi rămâne bun zis! Ambâţurile să le pui în romanele tale… Viaţa-i cu totul altceva, dragă Todiriţă. S-o înveţi de la mine. Eu am învăţat-o pe cont propriu… Şi nu mi-a fost uşor. Când a murit tata, acum zece ani, eram un zevzec pe la Paris. Abia îmi căzuse caşul de la gură şi mă credeam rentier de drept divin. Îl omoram cu telegramele. Bani şi cec; cec şi bani! Moare, vin acasă, îl găsesc înmormântat şi în jurul meu gata ceilalţi ciocli. Cei care mă aşteptau… Îşi spuneau: „În trei ani, cât e de zev-zec, praf şi pulbere are să se aleagă de averea lui taică-su… Mă îndemnau în dreapta şi-n stânga cu bani. „Cât voiţi, conaşu Tăvi? Cât vă trebuie? O sută, două?„ Nici nu mai spuneau o sută de mii, două sute de mii… Aşa am luat eu întâia oară contact cu viaţa cea adevărată, prin amicul meu de astăzi, Toma Bârliba, marele pehlivan, fără de care nu se face vânzare şi cumpărare în ţinutul Călimanului. „N-aveţi nevoie de bani? Cu atât mai mult. Ce, vă costă ceva să staţi de vorbă„ Un an am stat de vorbă… Pe urmă, m-am dezmeticit. Am descoperit secretul cum să rămân zevzec când e vremea de zevzecie şi să-mi văd de treburi când e vorba de treburi. Nu-mi place să

putrezesc de lene. Pot spune că nu-mi place nici să jupoi şapte piei de pe ţăranul care-mi munceşte pământul. O fac, dar cu măsură. Nu arar mă scol o dată cu dânsul din zori, pun mâna pe coasă, pe furcă, pe secere, să-i arăt şi lui că mă pricep la treaba asta. Tolstoism! Zice conu Grigore, râzând şi strângând din umeri. Nu! O fac din igienă, să nu prind osânză, şi o mai fac din calcul, la rece. De ce ţi-ai îngriji vitele de muncă şi ai urgisi neghiob braţele de muncă? Aşa că-i ajut din când în când, îi mai cunun, le mai botez plodurile, le mai plătesc o înmormântare. Iar dânşii mă socotesc om de ispravă – şi poate că sunt de ispravă în felul meu, faţă de alţii. Mai am câţiva ani, până ce mi-or da cele dintâi fire albe. Atunci am să mă liniştesc definitiv. Ai să-l vezi pe Tăvi în halat şi-n papuci, cu scufie, în cerdacul de la ţară, sugându-şi cafeluţa. Până atunci, duş şi gimnastică suedeză în fiecare dimineaţă. O porţiune de coasă ori de seceră, când se iveşte ocazia, cot la cot cu flăcăii, să le iau piuitul, numai de-al dracului. Viaţă! Viaţă pe care nu mi-am ales-o eu. Aşa mi-a venit din născare, aşa o trăiesc. Tot conu Grigore pretinde că, dacă m-aş fi născut în altă lume, aş fi ajuns altceva: un bun inginer, un bun administrator, un bun organizator. Poate, Tudoriţă nene! Mai ştii?… Nu asta mă împiedică să dorm şi să trăiesc… Drept care, trăiesc cum am apucat. Prezent la „Rinalti„, prezent la „Santiago„, prezent la „Bercuş”! Dar prezent şi dimineaţa la patru, pe câmp, când trebuie şi atâta cât trebuie. Pentru mine viaţa e simplă şi scumpă, fiindcă mă bucură. Nu sunt un otrăvit ca bietul Picu. Are dreptate conu Grigore. Nici n-aş avea de ce să fiu… Picu? Ai spus tu ceva vreodată despre cocoaşa lui Picu?

— Eu? Se miră cu sinceritate Tudor Stoenescu-Stoian. Ţi-am declarat, o dată pentru totdeauna, că n-am nimic de împărţit cu el.

— Nu e vorba de împărţit. Mai întâi că acum vei avea de împărţit! Şi mai pe urmă, fără să ai ceva de împărţit, poate

că ai aruncat o glumă, o vorbă fără să-ţi dai seama. Ştiu eu? I-o fi suflat cineva ceva, la ureche.

— Te rog să mă crezi! Rosti Tudor Stoenescu-Stoian cu oarecare solemnitate. Îţi dau cuvântul meu, n-am spus niciodată, nimic şi nimănui, nici despre Picu Hartular, nici despre cocoaşa lui Picu.

Prins într-o plasă atât de cumplită de născociri, Tudor Stoenescu-Stoian simţea o voluptate sănătoasă şi răcoritoaie, susţinând de astă dată un adevăr pe care-l ştia deplin, curat, în afară de orice îndoială.

De la prima lui întâlnire cu Picu Hartular, s-a lovit de o agresivitate inexplicabilă şi stăruitoare. Aceasta durează şi acum. Cu oscilaţii, ca în curbele foilor de temperatură. Dar revenind a doua zi, mai vizibil, după o amăgitoare acalmie de douăzeci şi patru de ore.

— Aici încetează priceperea mea! Mărturisi Tăvi Diamandescu. Dă-mi un Tomiţă Bârliba să ţi-l operez. Ţi-l operez! Dă-mi un Cristache Cimpoieşu ori un Stanica Ionescu: ţi-i operez! Dă-mi un papagal de la „Santiago…”'. Îi merg fulgii! Dă-mi un cal nărăvaş, o maşină, pune-mă înaintea unei baterii pe front, cum am comandat în război o baterie şi nu m-am făcut de ocară… Eu li-s tata lor. Dar întortocheturile voastre nu le pricep. N-aveţi nimic unul cu altul şi totuşi aveţi ceva! Dumnezeu să vă mai înţeleagă! Dumnezeu şi conu Grigore! Să oprim puţin? De-aici, priveliştea e minunată. Cel puţin aşa spune toată lumea! Se grăbi Tăvi Diamandescu să treacă răspunderea opiniilor estetice asupra altora cu mai multă autoritate.

Frână, ca întotdeauna, din plină viteză. Frânele scrâşniră, motorul vibră, roţile se încleştară în nisipul jilav al şoselei.

— Asta dă-mi! Spuse satisfăcut Tăvi Diamandescu, bătând cu mâna înmănuşată pe volan, cum ar fi alintat un cal ascultător. Ai văzut oprire din viteză? Ai văzut precizie? Şi are trei ani rabla! Cum s-o schimb? De ce s-o schimb? Mai merge tot aşa de admirabil încă o jumătate de an, cum o vezi şi cum te văd…

Pe urmă, îşi descurcă picioarele dintre camerele desumflate, dintre cheile pline de unsoare, bidoanele de ulei şi pompele zvârlite vraişte în maşină. Sări peste portieră şi deschise cutia motorului. Începu să cerceteze ceva, strângând şi deşurubând piese, cu exclamaţii, cu întrebări, cu ameninţări părinteşti şi încurajări, întocmai ca vizitiii când vorbesc cailor, la popas, frecându-i pe ochi şi trăgându-i de urechi.

Priveliştea nu-l interesa. Crescuse cu ea.

Şi era, într-adevăr, încântătoare priveliştea aceasta, desfăşurată din vârful Călimanului, ca o veche şi clară estampă.

Tudor Stoenescu-Stoian recunoscu acum fiecare strada a oraşului din vale, ştia cum se numeşte fiecare biserică. Piaţa, liceul. Grădina şi cazărmile. Livada Episcopiei, gara şi câmpul de tir. Terenul de tenis, pustiu de când s-a risipit tineretul la şcolile de departe, cu dreptunghiurile de var liniate pe nisip.

Toate păreau extraordinar de limpezi şi de aproape, dar miniaturale ca într-un târg al furnicilor.

Asfinţitul de toamnă, fără neguri şi fără funigei, prefira o lumină melancolică şi lină peste această lume măruntă, cu măruntele ei aşezări.

În privirea lui Tudor Stoenescu-Stoian era înduioşare, recunoştinţă şi creştea o mustrare. Îşi ţinuse făgăduiala micul oraş patriarhal. Îl acceptase. Îl încorporase. Îl izbăvise de înfricoşătoarea singurătate din mijlocul mulţimilor şi de anonimat. Pentru toţi cei din vale, era, în sfârşit, cineva. Un om şi un nume – nu o unitate din statistica trecătorilor zilnici de pe Calea Victoriei.

Mijeau şi câteva prietenii.

Au început să-i ajungă pe la ureche şi câteva aluzii despre candidatele la măritiş; simte multe perdele care se clatină în urma lui, la ferestre, când trece pe stradă. Are şi-un duşman. Un adversar inofensiv, în glumă, acel Picu Hartular, cu batistele parfumate şi cu o voce de ventriloc.

Duelurile lor sunt o joacă pentru galerie, întru amuzarea caracudelor. Atât cât e nevoie ca să tragă un hotar bine simţit între dânsul şi gloata cea fără nume, fără însemnătate şi fără cuvânt, chiar într-un târg ca acesta să-ncapă într-o tipsie.

Încolo?

Nu-şi ştie nimic de împărţit, cu nimeni şi nici cu Hartular. În cinci ani, va agonisi destul să-şi cumpere şi el o casă. O viziune şi o bucată de pământ, o parcelă din planetă, a lui pentru veşnicie, numai a lui, s-o poată recunoaşte de aici, de sus, cum citeşte ca pe o hartă casa lui Sandu Buhuş, în livada desfrunzită, casa lui Pantelimon Tăcu în parcul împrejmuit de zid.

Dar de ce toate cu preţul unei minciuni?

Atât de simplu s-ar fi petrecut altfel, cu alt preţ, fără drojdia aceasta la fund, de nelinişte şi de dispreţuire pentru el însuşi! Un tren – personalul de 18,38 – pleca din gară, slobozind o egretă albă de fum. Cine mai pleacă? De ce mai pleacă? Mai pot tânji unii după lumile de departe? Mai există o nerăbdare a plecărilor, un neastâmpăr, o chemare a necunoscutului? Viaţa e aici. Fericirea e aici: numai aici se poate înfiripa încet, treptat, durabil, prinsă în rădăcini, cum s-au încleştat, cu fibre adânci şi răsfirate, pomii livezilor din vale. Ce fiinţă ciudată Adina Buhuş! Ciudată şi puerilă. Cum poţi suferi de nostalgia unei lumi pentru care nu însemnezi nimic? Dreptatea e de partea lui Sandu Buhuş, nu a Adinei. Ea îl întreabă mereu cum înaintează romanul. Ba încă spune – romanele! Îl întreabă ce veşti a mai primit de la prieteni. De nu i-ar cere cumva să-i arate un manuscris, o pagină de roman! Mereu aceleaşi întrebări, aceeaşi nelinişte… Parcă şi-au dat toţi cuvântul… Fără aceşti blestemaţi prieteni închipuiţi, fără aceste blestemate romane închipuite, priveliştea din vale i-ar fi o atât de blândă, de împăcată şi de o deplină încântare!

— Ce ţi-am spus, Todiriţă! Este sau nu este minune?

Tudor Stoenescu-Stoian tresări vinovat.

Tăvi Diamandescu isprăvise de meşteruit motorul. Cu basca împinsă pe ceafă, cu mâinile în buzunări, râdea cu dantura întreagă.

— De cinci minute mă uit la tine. Te urmăresc cum priveai. Te-am prins asupra faptului… Mă uitam şi făceam deosebire între mine şi tine. Eu, ca un dobitoc, mi-am băgat îndată nasul în motor şi în duhoare de ulei. Pentru tine, n-a mai existat decât priveliştea aceasta. Te înţeleg. Asta s-o spui tu într-un roman, Todiriţă!

Todiriţă făcu semn mut cu mâna prietenului, să n-aibă nici o grijă. Ştia el ce are de făcut.

Capitolul II.

ULTIMA DOAMNĂ DIN NEAMUL MOVILESC.

Iordăchel Păun privi gânditor afară, pe fereastra cofetăriei „Rinalti”, în ploaia de noiembrie înspicată de fulgi.

Paltonul proaspăt scos din lada de Braşov, cu toată grija coanei Veturia să-l aerisească, mai mirosea încă uşor a naftalină şi a foi de tutun, de paciuli, de sulfină. Dar departe de a supăra nările, mirosul acesta adăuga nu ştiu ce subtilă nobleţe bătrânelului nevoiaş şi îngrijit. Îl învăluia ca un nimb al sărăciei decente.

Se întoarse spre Tudor Stoenescu-Stoian şi cuvântă cu glas micşorat, cum vorbesc surzii deprinşi să citească spusele altora după mişcarea buzelor, nu după sunet:

— Mai întâi, te rog să mă ierţi că te-am adus prin ticăloşia asta de vreme, la un ceas neobişnuit. Ţi-am dat întâlnire acuma, fiindcă ştiu că e cofetăria goală şi putem vorbi în linişte… E o chestie delicată. Când ai s-o afli până la sfârşit, dacă vei avea răbdare s-o asculţi, ai să mă-nţelegi. Pe urmă, ai să răspunzi da sau nu. Refuzul n-are supărare.

— Mă rog! Protestă Tudor Stoenescu-Stoian. Despre refuz nu poate fi vorba, coane Iordăchel. Pe mata cred că nu te-a refuzat nimeni în târgul nostru.

Iordăchel Păun îşi netezi părul alb şi moale, surâzând iertător amintirilor:

— Asta numai eu o ştiu. Dar cum n-o spun la nimeni, să lăsăm povestea să treacă drept aşa. Dacă am auzit binE. Ai spus târgul nostru. Mă bucură cuvântul. Pentru mine e dovadă că n-am greşit adresându-mă dumitale şi nu altuia. Eşti de-al nostru, dară eşti nou. Adică nu eşti amestecat în pasiunile de aici. Deocamdată, ai scăpat. Un asemenea om îmi trebuia mie.

— La dispoziţia matale, coane Iordăchel. Cu trup şi cu suflet.

— Sufletu-mi ajunge! Dacă aşa este, putem începe. Am s-o iau cam pe departe. Ai să înţelegi îndată şi de ce-o fac aşa şi nu altfel. Răspunde-mi, fără nici un ocol, cam ce părere ai despre Cristina Madolschi?

— Nu mi-am făcut nici o părere, coane Iordăchel. N-aveam cum. N-o cunosc. Atâta doar: am văzut-o şi o văd şi eu ca toată lumea, trecând la plimbare cu cupeul, în fiecare zi, la acelaşi ceas.

— Răspunsul mă linişteşte… Respiră uşurat Iordăchel Păun. Mă temeam să nu-ţi fi făcut o părere, de-o pildă, după cele auzite din gura lui Picu Hartular. El n-o cruţă pe dânsa, cum nu cruţă pe nimeni. De dragul unei snoave cu o leacă de venin în coadă, e-n stare să-şi sacrifice şi prietenii cei mai buni, pe-un dumneata, pe-un Grigore, pe-un Tăvi – darmite o nenorocită fiinţă fără nimeni, pe lume, ca această Cristina Madolschi! Iar dacă ţi-i fi făcut despre dânsa o asemenea părere, puteam să cred că mă socoteşti şi pe mine un caraghios, cum o socoate lumea pe dânsa o bătrână zăludă. În acest caz, discuţia noastră s-ar fi oprit aici… Mai spune-mi, acum, şi ce crezi despre Sultana Căliman?

— Numele acesta, cel puţin, acum îl aud întâia oară.

— E de mirare. Ţi-o mărturisesc că e de mirare. Că n-ai văzut-o, înţeleg… E greu s-o vezi. Fiindcă ea n-are cupeu să se trambaleze pe uliţa mare, în fiecare zi, la acelaşi ceas. Dară că nu ţi-a pomenit nimeni încă despre dânsa, mă uimeşte. Ştiam că târgul nostru are o memorie teribilă când

e vorba să păstreze răbojul evenimentelor urâte, şi rele, şi întristătoare. Şi între aceste două bătrâne cu un picior în groapă, a fost şi este ceva şi urât, şi rău, şi întristător… Lumea se înveseleşte. Are ce mai vorbi. Are de ce mai râde. Vine Picu Hartular şi mai toarnă untdelemn peste foc. Chicotesc caracudele o săptămână. Pe mine, astfel de întâmplări mă mâhnesc.

Iordăchel Păun se opri să răsucească ţigară din tabachera subţiată de argint rusesc.

Urmă.

— Această Cristină Madolschi, ca să încep cu dânsa, aşa cum ai văzut-o în daradaica ei de pe vremea lui Pazvante, se trage din neamul Movileştilor. Cum? E de prisos să-ţi înşir cu de-amănuntul. Vorbesc documentele de familie. Are un sipet. Le-am cercetat şi le-am puricat de nenumărate ori. Dar chiar fără întărirea pergamentelor, şi încă i se simte neamul după fire. Poate cunoşti ce soi de femei au fost Movileştile? Mândre, ambiţioase, şi gata să se pună de pricină. Toată viaţa lor au uneltit şi s-au judecat. Unelteau pentru tron, în Ţara Moldovei sau în Polonia; se judecau pentru împărţeli de averi, mai cu seamă acolo, în ţara lehilor. Cristina Madolschi are în sânge toate aceste porneli. Mândră şi uneltitoare!… Nu numai atâta. Ca să înţelegi ce fel de femeie s-a arătat încă din tinereţe, trebuie să-ţi mai spun şi acest amănunt. Chiar măritişul ei, acum patruzeci şi cinci de ani, a fost pe o socoteală de ambiţie movilească. Era frumoasă. Era cu avere. O ceruseră unii şi alţii. Băieţi tineri, zdraveni, frumoşi, cu viitor… Unii au ajuns mai târziu la dregătorii înalte din ţara şi din vremea noastră, de faţă. Ea nici n-a vrut să-şi coboare ochii la dânşii. Erau de neam „prost”. Ori neam de negustori, ori de boiernaşi fără însemnătate, ori chiar feciori sau nepoţi de clăcaşi. Ea şi-a ales unul după rangul şi socotelile ei. Ba chiar din neamul ei. Roman Madolschi îi venea văr de-a patra spiţă. Bătrâior, urât ca ucigă-l toaca, scuturat de bani, cartofor, muieratic şi chefliu. Toate năravurile şi metehnele într-un singur om.

Dară era din sângele Movileştilor! Un Madolschi… S-au luat. S-o fi minunat şi el de ce noroc a dat peste dânsul, fiindcă umbla ca un scăpătat, mai mult pe la casele altora, invitându-se singur când lumea se lehămetuise să-l mai invite. Cristina Madolschi plutea în al nouălea cer. La documentele ei de familie, se adăugau acum pergamentele bărbatului. Neamul Movileştilor se întregea din nou, într-un mănunchi. Roman Madolschi, el n-a plutit într-al nouălea cer. S-a dus într-acolo mai târziu, după zece ani, când şi-a dat obştescul sfârşit. Până atunci, a umblat tot pe pământ. Adică s-a pus vârtos pe mâncare, pe băutură, pe joc de cărţi, trăsuri, cai de călărie, petrecanii şi alte isprăvi, ca pentru acea vreme. Când a închis ochii, singura moştenire pe care-a lăsat-o Cristinei Madolschi au fost procesele cu tot soiul de zarafi. S-a judecat zece, cincisprezece, douăzeci de ani. A rămas cum o vezi, cu droştile şi cupeurile hârbuite, cu un căsoi mare şi gol, cu sipetul ei de documente. Până aici, povestea n-are nimic prea interesant. Asemenea sfârşituri au mai avut şi alte averi şi alte femei, nu numai cele din neamul Movileştilor… Întâmplarea a făcut, însă, în târgul nostru, să se mai afle un alt vlăstar de neam vechi. Acest vlăstar se numea Pintea Căliman şi era singurul urmaş din mădularul hatmanului Mitru Căliman, cel cu bătălia de pe dealul nostru din faţă, care-i poartă de atunci numele. Două săbii poate mai încap într-o teacă; dară un boier de neam se vede că nu putea să mai încapă într-un târg cu o Movileascâ. Mai întâi, Cristina Madolschi nu l-a suferit pe Pintea Căliman, fiindcă era boier fără destulă boierie. Movileştii au hârtii de boierie de prin veacul al cincisprezecelea. Hatmanul Mitru Căliman a fost înălţat în rang din ostaş de rând. Boieria începea cu el. Şi mai păcătuise Mitru Căliman dându-se de partea duşmană Movileştilor, în luptele pentru domnie de atunci. Acestea toate le-a dezgropat, din sipetul ei cu sineturi, Cristina Madolschi, şi, înainte încă de a sfârşi procesele cu creditorii, a găsit dânsa destulă vreme slobodă să se ocupe

de aproape şi de Pintea Căliman. De unde toată lumea îl ştiuse prieten cu răposatul Roman Madolschi, ca unii care se potriveau la fire, la apucături şi la slăbiciuni, văduva i-a închis uşa în nas. A căutat prilej să-i facă în plin văz al tuturor, ceea ce se numeşte un afront. Ba i-a mai născocit şi nu ştiu ce procese… Vreme de vreo zece ani, dacă nu mai mult, această răfuială a fost fabula târgului. Pintea, om chefliu şi şugubăţ, a luat lucrurile în glumă. Nu şi-a pus mintea c-o femeie. O zădăra şi răspundea la zădăreli, numai ca să-şi facă o plăcere. Încolo, avea alte treburi, mai grabnice… Era şi el ocupat cu tocarea averii părinteşti – moşiile Călimanilor, care cuprindeau vreo cinci sate. Când şi-a isprăvit această misiune pe pământ, după pilduirea bunului său prieten şi tovarăş Roman Madolschi, a închis şi el ochii şi a trecut sub pământ. Cavourile lor sunt vecine. Ai să le vezi vreodată la cimitir. Poate noaptea îşi mai bat unul altuia cu pumnul în perete, ca să se trezească şi să-şi amintească de cele isprăvi. A rămas văduva lui, Sultana Căliman. Nu-i de sânge nobil, movilesc. E numai neam de răzăş. A fost o fată fără prea multă carte. Ageră însă la minte, iar în sânge cu boala de judecată a răzăşilor. Cum s-a văzut singură, a lăsat la o parte răfuielile cu toţi creditorii lui Pintea Căliman, ca să răspundă ea cum se cu-vine boieroaicei cu nasul pe sus. Şi aşa, s-a pornit război-iul între văduve. Aceste episoade ai să le afli poate din gura lui Picu Hartular. Oricât le toarnă el venin în coadă, nu sunt prea departe de adevăr întrucât priveşte faptele. Judecata acestor fapte merită, însă, mai multă blândeţe şi înţelegere. Să le zicem sminteli femeieşti, şi mai ales sminteli bătrâneşti. Dară să le privim ca atare şi să le iertăm ca atare. Ajung îndată şi la încheiere, dacă îmi spui că le judeci ca mine.

— Nici nu mai începe vorbă, coane Iordăchel… Încuviinţă Tudor Stoenescu-Stoian, nedumerit unde vrea să ajungă bătrânul.

— Mi-am închipuit că aşa are să fie. Când m-am gândit să mă adresez dumitale, am pornit de la faptul că eşti un scriitor şi ca atare, cu altă înţelegere a sufletului omenesc şi cu altă blândeţe, nu un avocat orişicine… Aşadară, văduvele s-au stropşit cu oţăreală una la alta, nu şi-au dat ziua bună, s-au tras la judecăţi, spre bătaia de joc a târgului. Dacă ai să mai ştii că singurele proprietăţi care le-au mai rămas, casele, se învecinează, ai să înţelegi ce-au putut născoci din această împrejurare prielnică o femeie din neamul Movileştilor, care a isprăvit de judecat şi de uneltit în lume, şi o femeie din neamul acelor mazili abraşi, care gonesc trei ceasuri după o cioară cu puşca în mână, fiindcă le-a furat o perjă din livadă. Casele lor se învecinează în fundul ogrăzilor. A Cristinei Madolschi are faţada spre Sfinţii Voievozi: a Sultanei Căliman, faţada chiar în strada Hatmanul Căliman. Gardurile lipite în fund. Şi ce zăplazuri! Cu întărituri de cetate. Vreo trei ani, s-au răfuit de la pomi. Ba că trece coroana unui nuc dincoace. Ba că face un plop umbră dincolo. Pe urmă, un câine care lătra noaptea şi tulbura somnul Cristinei Madolschi. Au mai fost chestii cu cocoşi, cu mâţe, cu alte dihănii. Amândouă bătrânele au stârpit din amândouă curţile neamul miţelor, câinilor şi cocoşilor. De la o vreme, pă-reau că s-au potolit. N-aveau ce mai scormoni. Şi iată că alaltăieri, Cristina Madolschi mă cheamă să viu de urgenţă, fiindcă a descoperit ea ceva extraordinar! Mă duc. Credeam că e vorba de un document. Îmi arată o scrisoare mult mai dincoace, de pe vremea lui Roman Madolschi. O scrisoare prin care Pintea Căliman se lega, nu ştiu pentru ce pricină, să-i cedeze o parte din fundul ogrăzii, pe câţiva metri adâncime, ca să facă o aliniere a proprietăţilor. Cu ce preţ? În ce condiţii? Pe un preţ încasat sau pe o plată viitoare? Scrisoarea nu spune nimic… Dar legământul există negru pe alb, cu dată şi semnătură în toată regula: „Prin aceasta, mă oblig ca de azi în 6 luni, adică în ziua de 10 august 1888, să predau cu act de veşnică stăpânire porţiunea de…” şi aşa mai departe. De

altfel, ai să vezi scrisoarea. Cum de s-a interesat Roman Madolschi de aşa ceva, e singura întrebare la care m-ar mira răspunsul, chiar să-l găsesc. El şi rotunjind proprietatea nevestei? Nu-l văd. Ipotecând ceva, înstrăinând ceva… Asta da! În sfârşit, scrisoarea există. Poate era numai preţul unui pariu, cum aveau ei obicei să-şi joace între dânşii caii, trăsurile şi butoaiele cu vin din pivniţe, spre turbarea nevestelor. Acum, imaginează-ţi dumneata ce înseamnă o asemenea scrisoare în mâna unei astfel de femei.

— Nu înseamnă nimic! Se grăbi să riposteze, profesional, Tudor Stoenescu-Stoian. Un petec de hârtie, fără valoare. Chiar dacă ar exista un act autentic de vânzarecumpărare, şi încă n-ar însemna nimic, de vreme ce, de la 1888 până acum, porţiunea presupus vândută a fost stăpânită mai departe, fără nici o tulburare, de Pintea Căli-man şi de Sultana Căliman.

— Ştiu… Există prescripţie, dacă vrei s-o iei ca atare. Există încă alte chipuri de a interpreta, care să ducă la acelaşi rezultat în justiţie. Ai dreptate! Scrisoarea nu înseamnă nimic. Petec de hârtie. În mâna oricui, nu a Cristinei Madolschi… Pentru dânsa, însă? Aceasta e ul-tima fericire pe care putea să i-o mai acorde pronia cerească. Să se mai poată judeca iarăşi cu Sultana Căliman? Şi nu pentru un câine, un cocoş ori un nuc din livadă. Să arate ea târgului ce fel de om a fost Pintea Căliman! Din ce neam prost! Cum a folosit el, şi pe urmă Sultana Căliman, moartea unui aşa de scump prieten şi tovarăş, ca să ascundă şi să nu respecte un legământ scris negru pe alb! De trei zile, nici nu-şi găseşte somn şi astâmpăr.

— Atunci judece-se şi piardă! Rosti Tudor StoenescuStoian.

Iordăchel Păun îşi aşează ochelarii şi-l privi îndelung, cu o mustrare tristă şi blajină în ochii albaştri:

— Aceasta e concluzia dumitale? Pentru un asemenea răspuns vorbesc eu de-un sfert de ceas?

Tudor Stoenescu-Stoian îşi retrase încurcat cuvintele:

— Nu… Dar… I-ar trebui o lecţie ca să se vindece o dată pentru totdeauna.

— Bolnavilor în van este să le dai lecţii… Vorbi cu blândeţe amară Iordăchel Păun. Bolnavilor, şi chiar celor care se cred mai sănătoşi la minte decât Cristina Madolschi ori Sultana Căliman. Nu-i vindeci cu lecţii. Îi tămăduieşti luându-i cu binişorul… Aceasta o fac eu în târgul acesta de mulţi ani, de când mă tot cheamă unii şi alţii ca un drept împăciuitor. Şi iată cum am ajuns eu la dumneata! Cristina Madolschi m-a rugat să-i caut un avocat. Să înceapă numaidecât proces. Un avocat dintre cei vechi, din partea locului, are să primească numai ca să aibă ce mai da de vorbă şi de înveselire caracudelor de la „Rinalti”, de-aici. Ştiind prea bine că e un proces pierdut şi o halima întreagă, totuşi are să primească. Trebuie să cunoşti ce poveste a însemnat pentru târgul nostru războiul bătrânelor acestora, ca să bănuieşti cu câtă grabă s-ar învoi să-l scormonească din nou. Are să mai fie despre ce se mai vorbi la masa aceasta, unde stăm. Are să se mai amuze chiar tribunalul… Lumea e crudă! Se desfată cum poate, într-un târg lipsit de evenimente ca acesta. Şi ca să nu se întâmple aşa ceva, m-am gândit să apelez la dumneata. I-am vorbit. I-am spus că eşti cu alte vederi, nu ca toţi câţi au purtat-o pe drumuri; avocat de la Bucureşti, cu multă pricepere… Aici vine partea delicată. Dumneata trebuie mai întâi să lungeşti, ca să zic aşa, studierea chestiunii. Pe urmă, s-o convingi că e un proces pierdut dinainte. Să cruţăm două bătrâne de un ultim spectacol, şi urât, şi trist, şi caraghios. Eu mă gândesc la neamul lor, la morţii lor. Nu merită această ocară. Cum vezi, m-am apucat să împac şi morţii… Ai primit?

— Am spus de la început, coane Iordăchel. Dorinţa matale e ordin.

Iordăchel Păun zâmbi fericit:

— Mă bucur că n-am dat greş. Atunci putem merge. Coana Cristina ne-aşteaptă.

Făcu semn lui Neculai:

— Fugi de adă o birjă. Vezi, pe Avram ori pe Ţudic, că briştile lor îs mai spălăţele.

Chelnerul dădu fuga în zloata de afară, cu capul gol, să caute birjă. Signor Alberto se mişcă din dosul galantarului şi, apropiindu-se de masă, cutează:

— Coane Todiriţă, dacă nu vă e cu supărare, v-aş ruga să-mi acordaţi un sfert de oră. Nu aici. Acasă. Spuneţi-mi ziua şi ora când să viu. Am să vă cer un sfat…

— Despre ce e vorba? Întrebă Tudor StoenescuStoian, măgulit că atâta lume are acum nevoie de dânsul şi de sfaturile lui.

— Despre fiul meu, coane Todiriţă. Giuseppe, elevul dumneavoastră. Am un necaz cu el. Un necaz mai vechi.

— Giuseppe Rinalti, dintr-a cincea? Cunosc. Dar e un băiat foarte bun, signor Alberto, Foarte bun! Printre primii din clasă.

— Bun pentru şcoală, dar nu-i bun pentru mine! Suspină signor Alberto, scărpinându-se în blăniţa de astrahan a părului.

— Asta-i ceva nou! Surâse Tudor Stoenescu-Stoian. Bun pentru şcoală şi rău pentru dumneata? În orice caz, să stăm de vorbă. Treci mâine între cinci şi şase. Mâine sau poimâine.

— Vedeţi, n-aş vrea să vă deranjez. Ştiu că acasă lucraţi, scrieţi; toată lumea o ştie asta.

— Între cinci şi şase sunt liber întotdeauna, signor Alberto… Îl asigură Tudor Stoenescu-Stoian, cu aerul unui om care-şi acordă şi el un ceas de libertate şi de odihnă, rupt gravelor îndeletniciri scriitoriceşti.

— Atunci, mâine la cinci jumătate, coane Todiriţă…

— Mâine, la cinci jumătate.

Signor Alberto se retrase în tranşeea de după galantar, să mediteze, cu blăniţa sprijinită în palmă, la toate necazurile unui tată dăruit de providenţă cu un copil bun pentru şcoală şi rău pentru breasla părintească.

Cu birja numitului Avram, amândoi, Iordache Păun şi Tudor Stoenescu-Stoian, ghemuiţi sub poclitul strâmt, plecară în ploaia de noiembrie, înspicată de fulgi, spre alte ciudate necazuri ale oraşului patriarhal.

— La mata acasă, coane Todiriţă? Întrebă Avram.

— Mână'nainte! Ce-ţi pasă?

— Atunci la conu Iordăchel.

— Mână înainte, îţi spun!

— Să apuci mai întâi pe Hatmanul Căliman! Interveni Iordăchel Păun.

— Aha! Crezu că a înţeles Avram. Mergem la coana Sultana.

Iordăchel Păun lărgi braţele sub poditul îngust, vru să le ridice spre cer; dar nici atâta nu-i îngădui cortul de piele. Le coborî resemnat, cu palmele pe genunchi.

— Ce oameni! Se tângui. Ce oameni! Tot vor să ştie, tot vor să afle! Apoi, întorcându-se spre Tudor StoenescuStoian:

— La Sultana Căliman nu ne oprim. Nu avem ce căuta. I-am spus lui Avram să treacă numai ca să vezi aşezarea casei şi să-ţi faci o idee. Pe urmă, facem la stânga şi iar la stânga şi ajungem la Sfinţii Voievozi, la casa Madolschilor.

Pe strada Hatmanul Căliman, conu Iordăchel porunci lui Avram să ţină calul la pas, dar să nu oprească.

Birjarul renunţă să mai înţeleagă şi se supuse.

— Casa-i asta! Lămuri Iordăchel Păun, plecându-se sub coş şi arătând o clădire scundă şi galbenă, în mijlocul unei vaste grădini. Aşezare bătrânească, de pe la 1780. Destul să le compari una cu alta; aceasta, a Călimanilor, cu cealaltă, pe care ai s-o vezi acuşi, a Madolschilor, ca să ghiceşti ce neamuri deosebite le-au locuit. Călimanii nu iubeau fastul şi aparenţele. Se mulţumeau cu o viaţă simplă. Vorbesc despre cei vechi. Pintea a fost un sfârşit de neam. Ultima creangă din vârf, de unde începe a pieri arborele. Acum, Avrame, fă la stânga şi iar la stânga!

Avram dădu bici şi coti la stânga şi iar la stânga.

Se arăta bucuros că, în sfârşit, s-a putut dumiri. Nu mai aşteptă ordin.

Intră de-a dreptul în curtea caselor Madolschi, pe poarta larg deschisă.

Dintr-o singură privire, Tudor Stoenescu-Stoian pricepu cât de altfel de oameni au fost moşii şi strămoşii Cristinei Madolschi.

Casa se înălţa cu două rânduri, cu turnuleţe şi fronton. De o lăţuia şi de cealaltă a peronului, doi lei de piatră, ciopliţi şi ştirbi, vegheau din capul scărilor, cu botul pe labe, o pustietate solemnă şi tristă. Ploaia înspicată cu fulgi spăla iarba târzie şi încă verde, dintre lespezile late. În uşile de stejar, se afla săpat un blazon. Dar soneria nu funcţiona!

Într-un târziu, după multe bătăi şi tot felul de alarme, le-a deschis uşa grea un moşneag cu barbetele albe, încovoiat de şale, într-o uniformă de valet, cârpită şi cu fireturile verzi de coclează. Mai purta şi mănuşi de aţă. Tudor Stoenescu-Stoian îl recunoscu. Era şi acesta încă o cunoştinţă veche de pe peronul gării, în cea dintâi zi când a sosit şi l-a purtat prin oraş, de la un capăt la altul, tot birja lui Avram.

Moşneagul lipi călcâiele atât cât îi îngăduiau picioarele strâmbe, şi, arătând cu labele înmănuşate cu aţă spre scările de marmură, anunţă cu toată măreţia cuvenită:

— Măria-sa vă pofteşte sus. În salonul potretelor!

Iordăchel Păun zâmbi sub mustăţile albe şi fine, cu o melancolică iertare pentru asemenea pârdalnice slăbiciuni.

În sala potretelor, cea dintâi impresie a lui Tudor Stoenescu-Stoian a fost o senzaţie de frig. Nu răceala obişnuită din orice încăpere, unde n-a fost încă aprins focul în sală, în această ultimă lună ploioasă de toamnă. Ci un frig iremediabil, umed şi pătruns în ziduri: acelaşi, desigur, uniform şi mormântal, în cea mai fierbinte amiază de iulie.

Cristina Madolschi se ridică, ţeapănă în articulaţii dintr-un fotoliu cu spătar înalt de lemn. Se ridică şi înaintă un singur pas.

Purta rochie neagră cu coadă şi ţinea o carte deschisă în mâna stângă. Dreapta, întinsă sus, până la buzele lui Tudor Stoenescu-Stoian, era rece şi cu pielea încreţită ca foaia de gutapercă.

— Luaţi loc, domnii mei.

Braţul indică sacadat două jilţuri destul de depărtate, cu spatele întors spre ferestrele cu grele draperii de ca-tifea. Astfel, Tudor Stoenescu-Stoian avea în faţă chipul osificat al amfitrioanei şi, deasupra, spre comparaţie, înşirate pe perete, tablourile în ulei ale doamnelor şi domniţelor din neamul movilesc…

Cristina Madolschi îi surprinse privirea. Din cartea de pe genunchi, înălţă face-ŕ-main-ul13 prins în lanţ, şi, ca un automat deodată pornit din rotiţe şi resorturi, articulă, punctând cuvintele cu mâna înarmată:

— Observ că te interesează aceste portrete, domnul meu. Au nevoie de oarecare prezentări, tocmai în vederea chestiunii pe care o vom discuta. Vechiul meu amic şi consilier, domnul Iordăchel Păun, această personificare a modestiei şi fidelităţii, mi-a vorbit în termeni elogioşi despre dumneata. Mi-a arătat că ai abandonat avocatura ca ocupaţie principală, pentru a te consacra literaturii. După interesul pe care l-au trezit în domnia-ta aceste portrete din alte epoci, am impresia că literatura pe care o scrii îşi caută inspiraţia îndărăt, în trecut. Ar fi îmbucurător şi era de dorit… Trăim nişte vremuri odioase. Triumfă vulgaritatea, insolenţa şi parvenitismul. Am uitat, poporul acesta a uitat că avem un trecut. De aceea, poate, îl dezonorează în fiecare zi cu spectacolul trivial al faptelor sale. Prietenul şi consilierul meu, domnul Iordăchel Păun, sunt sigură că mă înţelege şi mă aprobă…

— Evident, doamnă Cristino… Se grăbi să afirme Iordăchel Păun, resemnat acestei introduceri inevitabile şi acestor lamentări pe care prea bine le cunoştea.

— Îmi permit să fiu de perfect acord, doamnă… Întări şi Tudor Stoenescu-Stoian.

— Aşadar, nu m-a înşelat darul devinaţiunii! Surâse, uscat şi rece, Cristina Madolschi. Lucrezi la o operă istorică?

— Exact! Încuviinţă Tudor Stoenescu-Stoian, căruia îi era totuna.

— Şi cam din ce epocă, dacă nu sunt indiscretă?

— Epoca fanariotă… Răspunse Tudor Stoenescu-Stoian, la întâmplare.

Cristina Madolschi lăsă să cadă face-ŕ-main-ul în carte, cu un gest consternat:

— Dar. Domnul meu, epoca fanariotă este o epocă de decadenţă şi ruşine pentru clasa stăpânitoare din România. E o epocă urâtă. S-au amestecat clasele. E o epocă de parvenitism. De atunci a început căderea şi ticăloşirea la care asistăm. De atunci a dispărut nobleţea din viaţa acestei ţări şi a fost înlocuită cu alaiul fostelor slugi, care s-au trezit stăpâni… Un scriitor are datoria de a-şi căuta sursele de inspiraţie mult mai îndărăt… Uite… Ridică din nou ochelarul cu mâner, punctând spaţiul către tablourile din perete:

— Uite, pe vremea acestei doamne Elisabeta Movilă, pe vremea acestei principese Caterina Corecki, pe vremea acestor contese Maria şi Ana Potocki, s-au petrecut evenimente înălţătoare şi tragice. Ele au fost martore şi eroine ale unei epoci care se cuvin consemnate în literatură. După cum au fost consemnate în istorie… Epoca fanariotă? Bună pentru a se făli cu ea alde domnul şi doamna colonel Valivlahidis! Dă-mi voie să râd!…

Şi, într-adevăr, Cristina Madolschi râse.

Un râs inuman, gheţos, imobil, cadaveric. Pergamentul obrazului se pungise, dezvelind dinţii; crispat în contracţie, părea că nu-şi mai găseşte elasticitatea să se destindă la loc.

Râsul dură aşa, mut şi atroce.

S-ar fi spus, în aşteptarea pazniculuí de panoptic, care să vină cu cheiţa şi să restabilească resorturile mecanismului detracat.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi şterse cu batista broboa-nele reci de pe frunte şi se simţi dator să rectifice, vorbind cu un glas străin de el, cuvinte străine de el, aşa cum i se întâmpla atât de des, de când păşise în oraşul de la poalele Călimanului.

— Aveţi dreptate, doamnă, toată dreptatea. E un adevăr pe care nu l-am ignorat. Dar vedeţi. Lucrarea mea e un ciclu. Da… Un ciclu. Aceasta e! Un ciclu care va cuprinde patru, cinci, poate şase volume. Mai degrabă şase volume decât cinci. Traversez cu ele toate epocile istoriei noastre, de la Alexandru cel Bun până în timpurile de faţă. Da, până în timpurile de faţă! Epoca fanariotă reprezintă numai un moment. Un volum. I-am consacrat un singur volum, din şase. Am început cu acesta, fiindcă mi-a fost documentarea mai uşoară şi mai completă…

În jilţul său, Tudor Stoenescu-Stoian se asculta vorbind şi uita din nou că minte.

N-ar fi avut de ce minţi în faţa unei bătrâne ca această Cristină Madolschi şi în faţa unui bătrânel inofensiv şi cumsecade, ca acest cercetător de urice şi zapisuri, care-i acordase toată încrederea.

Dar minţea pentru dânsul, celălalt Tudor StoenescuStoian. Din canatul oglinzii rămasă în casa lui Sandu Buhuş. În acea clipă, se identifică întru totul cu plăsmuirile celuilalt: un asemenea om al marilor creaţii viitoare se vedea şi era sigur că o asemenea operă va scrie.

— În acest caz, înţeleg… Aprobă Cristina Madolschi, izbutind să-şi restabilească zbârciturile obrazului de pergament în echilibrul lor natural. Mi-ar face plăcere să contribui şi eu cu ceva la informaţiile dumitale. Posed documente preţioase. Prietenul şi consilierul meu, domnul Iordăchel Păun, le cunoaşte şi poate confirma valoarea lor. Le pun la dispoziţia dumitale.

Cu face-ŕ-main-ul, arătă spre fundul salonului, unde o ladă de lemn negru, cu incrustaţii de sidef, se afla ridicată între două perdele, ca un altar.

— Mulţumesc, doamnă! Foarte recunoscător, bună doamnă! Se înclină uşor în jilţ Tudor Stoenescu-Stoian. Fără să se îndoiască în acea clipă că de asemenea documente va avea nevoie şi că, într-adevăr, le va utiliza.

Privirea lui Iordăchel Păun îl înfăşură mai plină de bunăvoinţă.

Aşadar, la o epocă istorică, la o mare epopee lucra tânărul acesta, care-a lăsat Bucureştii cu ispitele lui, să se îngroape într-un orăşel de provincie? Şi nu i-a spus nimic până acum! A înlăturat întotdeauna vorba. Iordăchel Păun îl preţui mai mult pentru această discreţie. Bunătatea din ochii blajinului bătrânel, încrederea totală şi simpatia sclipind caldă sub ochelarii cu ramă subţire de aur răscoliră un zăcământ de remuşcare, toropit în sufletul lui Tudor Stoenescu-Stoian. „Trebuie să mă aştern pe lucru! Se hotărî eroic. De mâine încep. Neapărat. Nu pot rămâne mereu un mistificator şi o canalie! Nu pot şi n-am nici un interes. De mâine, mă închid în casă trei ore pe zi, şi totul va fi simplu, fără nici o mustrare, fără nici o ameninţare.”

Cu această împăciuire măcar de-un ceas, Tudor Stoenescu-Stoian ascultă atent mândrele slăviri ale neamului movilesc, oficiate de ultima supravieţuitoare a ramurii Madolschi.

Iar Cristina Madolschi nu-i cruţă nici un amănunt.

Scoase veriga cheilor şi deschise sipetul de lemn ne-gru cu incrustaţii, să desfăşoare pergamente cu grele peceţi. Îi trecu în mână hrisoave, sineturi şi scrisori de familie, cu slovă latinească şi cu slovă chirilică. Înfiptă stâlp, în picioare, din mijlocul salonului, cu face-ŕ-main-ul îndreptat pe rând, spre fiecare portret din peretele salo-nului vast ţi glacial, recapitulă vieţi nefericite, furtunoase şi de mult stinse. Elisabeta de Lozna, doamna lui Ieremia Movilă, frumoasă, aşa cum îi păstra trăsăturile subţiri, ochii mari şi gura rotundă, copia de pe portretul din mănăstirea Suceviţa, înainte de a sfârşi pângărită şi turcită în haremul sultanului Mustafa întâi. EcaterinaMargareta, doamna

principelui Samuel Corecki, căzută în robia tătarilor. Contesa Ana Potocki, şi ducesa Kiajna Wisznowiecki, şi contesa Marja Potocki. Vlăstare movileşti, care au amestecat sângele lor în neamul Leszcinskilor şi Burbonilor, al Habsburgilor şi al palatinilor de Brandemburg, al electorilor de Pfalz-Neuburg şi al suveranilor suedezi, greci, saxoni, belgieni, poloni, francezi, austrieci…

Pe urmă, deodată, lăsă morţii aceştia iluştri în ca-vourile lor şi Cristina Madolschi îşi încreţi iarăşi pergamentul obrazului în râsul mut şi lugubru:

— Dar, domnilor, ce spuneţi oare despre o asemenea amfitrioană? V-am vorbit numai despre dispăruţii mei şi am uitat datoria de gazdă… Nu ştiu de ce nu s-a servit mai repede ceaiul… Îmi permiteţi să vă părăsesc un moment şi să văd ce fac femeile la bucătărie?… E trist, dar în ziua de astăzi te vezi obligată să te ocupi personal şi de astfel de amănunte domestice, vulgare, care mereu te întorc pe pământ şi te distrag de la ideile mai înalte, nobile, din alte sfere…

Păşi de-a curmezişul salonului, ţeapănă şi îmbălsă-mată, târând coada rochiei de dantelă neagră.

Când au rămas singuri. Iordăchel Păun se plecă în jilţ, rezemându-şi cotul în genunchi, şi vorbi cu un zâmbet indulgent:

— Cred că n-ai luat în serios povestea cu „femeile” de la bucătărie?… De fapt, sărmana Cristina se slujeşte cu un singur om. Moşneagul pe care l-ai văzut la intrare. E bucătar, valet, vizitiu, argat, fata-n casă. Din gloata cea numeroasă a slugilor clasificate pe categorii, a rămas, fiindcă poate nu are unde se duce, ori poate fiindcă e credincios vremurilor când Roman Madolschi dădea aici recepţii vestite în trei ţinuturi. Acum, ceaiul ni-l pre-găteşte dânsa. Însă are să-l servească valetul, care răs-punde la numele de Antoine, dar pe care-l cheamă Tărâţă. Antohie Tărâţă!… În acestea toate, un om ca Picu Hartular şi ca

semenii lui din oraş află numai prilej de rânjet şi de batjocură. Eu văd altceva.

Iordăchel Păun petrecu privirea de-a lungul tablourilor din perete, tipărindu-şi cu o mişcare măruntă, de pisică grijulie, părul alb şi moale din jurul urechilor.

Continuă visător:

— Da, da. Eu văd altceva. Pentru mine, stăpâna acestei case nu e numai o bătrână maniacă, precum o socoate târgul şi precum, de altfel, o arată prea îndestul făptura. Peste toate acestea trec. Eu văd aici o deznădăjduită agăţare a unei vietăţi, să-şi afle rostul pe care ea îl crede cel adevărat al vieţii… Al vieţii ei!… Fiecare se agaţă de aşa ceva. Unii să-şi prelungească fiinţa în copii. Alţii să agonisească averi. Alţii în putere, în politică, în satisfacerea unor ambiţii. Dumneata ai lăsat toate ca să vii aici şi să scrii cărţile dumitale.

— Să lăsăm aceasta… Se rugă Tudor StoenescuStoian cu o sinceră umilinţă.

— O lăsăm. Adică, trecem peste aceasta. Dar recunoaşte că ai lăsat toate, ca să te consacri numai şi numai cărţilor dumitale, fiindcă ai descoperit că aceasta îţi este singura şi adevărata chemare a vieţii… Aşa şi dânsa! Justificarea ei pe lume a căutat-o şi a găsit-o îndărăt. Fiinţa ei de acum e îndreptată mereu acolo, la obârşia cu drumul însemnat prin veac de pergamente şi de hrisoave, drum semănat cu aceste chipuri din pereţi. Ea pentru aceştia trăieşte şi, deci, trăieşte în afară de timp… Se crede – şi poate are dreptate – se crede numai împuternicita, reprezentanta acestui lung şir de Movileşti şi de Madolschi, aşa cum o privesc cu ochii lor morţi… Aşa cum ei şi-au aflat de mult astâmpăr în criptele de mănăstiri, spintecaţi de hangere turceşti, duşi în robie de tătari, alţii sfârşiţi prin ţările apusului şi în pământul Poloniei, după ce-au râvnit ori chiar au ajuns la înalte măriri. Pe dânşii îi apără, când se războieşte cu o Sultana Căliman, fiindcă în ea vede o urmaşă, fie chiar numai cu numele, a acelui Mitru Căliman, duşman de

moarte al Movileştilor, care pe vremea Elisabetei de Lozna s-a dat de partea orheienilor şi a lui Ştefan Tomşa. Pe aceştia de aici, din cadrele înşirate, îi apără ea împotriva oamenilor şi vremilor de astăzi. Cum îi apără? Aceasta e altă socoteală!... Îi apără, poate, cu o strâmbătate şi cu o înverşunare, care nici aceasta nu e a ei. E moştenită de la acea Elisabeta de Lozna, care se judeca peste graniţă la Ustie, la Lemberg, la Halicz, se judeca în Ţara Moldovei, cu cumnată-sa Marghita, cu Nestor Ureche şi alţii, şi alţii... Mai are ea vreo răspundere? Ea răspunde numai pentru dânşii, aceştia de aici, înşiraţi în rame, cu ochii lor care nu mai văd: dânşii răspund pentru ea. Acestea dumneata ai să le înţelegi şi le-ai înţeles: alţii nu vor să le înţeleagă şi găsesc înaintea lor numai o bătrână smintită şi caraghioasă...

Iordăchel Păun se opri brusc şi păru a cerceta cu foarte multă luare aminte chipul unui tânăr şi semeţ nobil leah, din cadra cea mai apropiată de el. Intrase în încăpere Cristina Madolschi şi se îndrepta spre scaunul cu spătar înalt.

După ce se aşează ţeapănă, ca între braţele unui tron ori ca într-o strană de ctitoră, îşi chinui obrazul cu zâmbetul ei, care zădarnic voia să fie binevoitor şi senin:

— Ceaiul soseşte într-un moment, domnii mei. Ca întotdeauna, m-am văzut încă o dată silită să las o companie plăcută şi interesantă, pentru a face orânduială între nişte creaturi incapabile să execute un ordin...

— Ştiu, doamnă Cristino! Suspină generos Iordăchel Păun. Cu slugile de azi, acelaşi lucru se petrece în toate casele...

— A, nu! E adevărat ce spui dumneata, domnule Păun. Dar cu o restricţie... Cu slugile de azi viaţa a de-venit imposibilă, tocmai fiindcă s-au învăţat să slujească în acele case despre care vorbeşti dumneata, adică în casele unor alte foste slugi, ajunse stăpâni... Antoine, fii atent!

Antoine se necăjea amarnic să încapă pieziş pe uşă, cu o tavă imensă în braţe.

Mânerul uşii se agăţase în mâneca straiului de valet. Bombăni surd, probabil o sudalmă, adusă de Antohie Tărâţă de acasă. Pe urmă, când străbătu victorios în salon, împinse îndărăt uşa cu piciorul, într-o mişcare cu totul nedemnă de tradiţia servilor stilaţi.

Ceaiul era rece, decolorat, fără nici o aromă. Un ceai pe care orice client al lui signor Alberto l-ar fi turnat în ceafa lui Neculai. Pesmeţii, puţini şi vechi, rătăciţi în fundul unei farfurii prea mari, aminteau eşantioanele ingredientelor dezgropate din săpăturile Pompeiului.

Dar tava, linguriţele, paharele întreg serviciul, purtau monogramă şi blazon.

Când s-a terminat ceremonioasa formalitate. Cristina Madolschi a ridicat face-ŕ-main-ul în aer, dând semnalul de luptă:

— Acum, domnii mei, putem trece şi la chestiunea urâtă şi scandaloasă care ne-a adunat aici! Sper, domnule Stoenescu-Stoian, că vechiul meu prieten şi consilier, domnul Iordăchel Păun, te-a pus în curent despre ce e vorba. Cine este această Sultană Căliman şi cine a fost acel Pintea Căliman? Ce fel de oameni şi ce fel de neam?… Îi cunoşteam. Nu întâia oară m-am ciocnit cu asemenea indivizi. Nu mă aşteptam, însă, să fie capabili şi de aşa ceva… Piesa de atac este aici… Te rog s-o citeşti şi aşteptăm să-ţi auzim cuvântul, domnule avocat.

Cristina Madolschi întinse scrisoarea despăturită, fluturând-o de un colţ între degetele uscate. Tudor Stoenescu-Stoian părăsi jilţul s-o ia în primire şi se apropie de fereastră s-o descifreze în lumina vânătă a crepusculului.

Supravieţuitoarea Movileştilor îi urmări privirea plimbată pe rânduri, cu ochii ei ficşi şi adânc scufundaţi în orbitele osoase. Toată viaţa Cristinei Madolschi se concentrase în această aşteptare. Suflarea îi expirase pe buzele albe şi subţiri. Cu mâinile cuminte aşezate pe genunchi, Iordăchel Păun o privea cu milă.

Se auzi, un răstimp, numai foşnetul ploii şi vântul în ferestre.

Pentru Tudor Stoenescu-Stoian, scrisul din foaia învechită, cu cerneală palidă, nu avea nici o însemnătate. Cel mult, îi putea satisface o curiozitate de grafolog, dacă ar fi voit să reconstituie, din slova dezordonată, firea răposatului Pintea Căliman. Dar jucă până la sfârşit comedia caritabilă pe care i-o ceruse Iordăchel Păun.

Clătină din cap şi ridică din sprâncene. Îndoi hârtia în două şi se uită pe fereastră, gânditor, bătând toba în geam cu vârful degetelor, ca un om foarte adâncit să dezlege o problemă dificilă.

Pe stradă, în ploaia suflată de vânt, trecea un licean zgribulit, cu gulerul mantalei ridicat. Tudor StoenescuStoian îl aşteptă să ajungă la colţ, pe urmă se întoarse şi rosti:

— Doamnă, chestiunea nu e atât de simplă…

— Nu e atât de simplă? Se ridică pe jumătate, din articulaţii, Cristina Madolschi. Dar e scris negru pe alb, domnul meu!

— Este. Însă e scris foarte de mult, doamnă. Eu am datoria să nu vă aventurez într-un proces nestudiat. Lăsaţi-mi puţin răgaz, să-mi consult şi eu codurile şi jurisprudenţele… Primul pas e decisiv. Dacă pornim procesul cu stângul, riscăm să tragem consecinţele acestei pripeli.

— Care va să zică, procesul îl pornim? Se linişti întrucâtva Cristina Madolschi.

— Să sperăm… Conştiinţa profesională mă obligă să-mi pregătesc toate armele.

— Să ne pregătim toate armele! Hotărî Cristina Madolschi, răsucindu-se pe scaun, înviată din morţi.

— Şi mai ales să ne gândim din vreme la armele adversarilor noştri. Să parăm loviturile lor. Fiindcă ele vor fi… Le prevăd.

— Această mizerabilă e capabilă de orice! Recunosc, domnul meu. Ţi-o spun după o veche şi amară experienţă. E

capabilă de orice, cum a fost capabil de orice al său soţ, acel Pintea Căliman, şi tot neamul infam al Călimanilor. Dar de astă dată o avem în mână. Îi avem în mână! Ah! Domnul meu, sunt martorii aceştia care asistă la lupta mea de atâtea decenii… Ei ştiu că nu pot renunţa la această revanşă cu nici un preţ. De va fi ne-voie, merg până la orice sacrificii materiale. Până la ultimul ban. Să ştiu că nu voi avea ce pune pe masă şi să mă hrănesc cu cârmojuri de pâine uscată. Nimic şi nimeni nu mă poate opri… Va primi o lecţie! Vreau să văd lipit la stâlpul infamiei numele acestei creaturi şi numele tuturor Călimanilor!

Vorbind, se adresa mai mult tablourilor din pereţi, cercând să le anime recea lor impasibilitate, nu celor doi auditori şi aliaţi. Glasul i se îneca în gâtlej. Ochii sclipeau în văgăunile orbitelor; mâna, înarmată cu face-ŕmain-ul de metal, apăsă oasele pieptului; din cocul înalt, se desfăcuseră câteva şuviţe şi spânzurau pe frunte, desăvârşindu-i înfăţişarea sinistră şi teribilă în semiîntunericul încăperii.

Îşi trase respiraţia şi întrebă într-un suspin:

— Şi cât timp este nevoie să amânăm? Orice întârziere de o zi este pentru mine o tortură, domnul meu, o tortură insuportabilă. Când introducem acţiune?

— Depinde. Câteva zile. Lăsaţi-mi, doamnă, încă o dată vă rog, lăsaţi-mi câteva zile.

După îndelungi pertractări şi după intervenţia lui Iordăchel Păun, consimţi cu regret la asemenea amânare. Tudor Stoenescu-Stoian scoase o copie, pe care o ştia inutilă, de pe scrisoarea cu pricina.

Cristina Madolschi închise originalul în sipetul de lemn cu incrustaţii de sidef, încercând de două ori încuietoarea, să-şi asigure tezaurul. Pe urmă, îi petrecu până la uşă, întinzându-le din prag, înalt, mâna osoasă cu pieliţa de gutapercă.

— Vă conduce cupeul acasă, domnii mei!

— Dar, doamnă…

— Vă rog. Am dat dispoziţii să vă aştepte cupeul la scară.

La scară, într-adevăr, aştepta cupeul înalt, cu gloaba albă şi antediluviană şi cu Antoine – Antohie Tărâţă – pe capră.

După ce s-au urcat în cuşca de lemn cu geamuri de cristal, Iordăchel Păun strânse recunoscător mâna lui Tudor Stoenescu-Stoian:

— Ai fost minunat!… Îţi mulţumesc. Mi-ai luat o piatră de pe inimă.

— Se putea altfel? Am promis doar.

— Bine, bine, înţeleg şi mulţumesc. Vorba e, acum, să găsim destule argumente pentru ca s-o convingem la renunţare, după cum am găsit argumentele amânării.

— Acestea sunt mai simple chiar decât mă aşteptam. Mă gândesc, bineînţeles, la doamna Madolschi. La argumente pentru dânsa. În justiţie nici nu încape discuţie. În ce an a murit Roman Madolschi?

— Un moment… Aşa!… Pot preciza: la 18 mai 1893. Într-o sâmbătă.

— Sigur, coane Iordăchel?

— Nu m-am încurcat eu în date mai vechi şi mai controversate! Rosti cu imputare în glas Iordăchel Păun. Pot spune şi ora: între şase şi şapte dimineaţa.

— Nu e nevoie de ore, zile şi luni. Anul mă interesează, coane Iordăchel! La 1893? Scrisoarea e datată martie 1888; fixează şi ziua pentru punere în stăpânire, august acelaşi an. Chiar pentru o femeie pornită pe pricini din absurd ca doamna Madolschi, şi încă o asemenea demonstraţie nu va cere multă bătaie de cap. De la acest termen fixat în scrisoare, Roman Madolschi a mai trăit încă aproape cinci ani. Dacă avea ceva de urmărit, urmărea! Dacă scrisoarea mai era valabilă, o executa!… E atât de simplu, cu această judecată pentru mintea copiilor, încât o vom convinge la întâia întrevedere.

— Mă îndoiesc! Oftă Iordăchel Păun. Dumneata încă n-o cunoşti îndestul, măcar c-ai auzit-o acum. Dar să sperăm.

— Eu sunt sigur, coane Iordăchel.

Tudor Stoenescu-Stoian rupse mărunt copia de pe scrisoare, deschise geamul cupeului şi aruncă fluturii de hârtie în ploaie.

Vehiculul se hurduca şubred pe străzile deşarte. Mârţoaga bălană se împleticea şi se poticnea. Vizitiul, în straniul lui costum friţo-fregolic pe capră, vorbea singur. Şi totul înainta în mâhnita amurgire ploioasă, ca o fantastică apariţiune.

Tudor Stoenescu-Stoian se bucură că nu e nimeni pe uliţe să-l vadă într-un asemenea echipaj şi să ducă ştafetă la masa caracudelor, spre înveselirea şi comentariile lui Picu Hartular.

Dar Iordăchel Păun, cu totul din altă lume întors, îşi aminti, întrebându-l cu o blajină mustrare:

— Şi de ce nu mi-ai spus, frate, că lucrezi la o operă istorică? Dacă n-o iei în nume de rău. Poate ţi-aş fi şi eu de folos, cu puţinele mele cunoaşteri.

— Cu cea mai mare plăcere, coane Iordăchel. Recunoscător! Gata oricând… Se sili să pară bucuros pretinsul scriitor de romane, lipsit de entuziasm.

— Oricând? Atunci, mâine…

— Vezi că… N-aş vrea să-ţi răpesc timpul.

— Nu, nu! Mai poate fi vorba de timp pierdut? Până ce nu se răcesc toate… Vii la mine. Te aştept cu documente şi cu o cafeluţă bătrânească. La orele patru, da?

Pretinsul scriitor de romane suspină cuprins de o umilinţă numai de el ştiută, încuviinţând:

— La patru, da…

Capitolul III.

AU ŞI ORAŞELE TRAGEDIA LOR.

Odaia era scundă, cu grinzi de stejar în tavan, patinate de ani, de fum, de vechime, ca o încăpere de casă ţărănească sau o chilie de arhondaric mănăstiresc.

Scundă, dar largă, cuprinzătoare. Şi cu trei pereţi din patru, căptuşiţi de rafturi cu cărţi din alte veacuri, legate în piele scorojită. Pe alocuri, în spaţiile libere, stampe şi hărţi

de odinioară. O încăpere de muzeu, de bibliotecă, de arhivă, unde se încuibase izul de pergamente şi de hârtie răscoaptă, amestecat cu mirosul plăcut de gutui, de mere, de sulfină. Mai abureau pe masă şi cafelele în felegene bătrâneşti.

Pe cele două geamuri, afară, în fund, dincolo de acoperişuri şi grădini, se zărea dealul Călimanului, veşnic prezent în târg, de oriunde, astupând zarea.

Iordăchel Păun zâmbi cu melancolică indulgenţă faţă de sine şi de zadarnicele sale strădanii, ridicând mâna uscăţivă spre dealul slut şi lutos:

— Deocamdată, precum vei fi aflat, cu dealul acesta luptăm. Adică, mai bine zis, pentru el luptăm.

— Cunosc… Îngăimă Tudor Stoenescu-Stoian. Împădurire. Replantări…

— Exact; ne trudim să-l readucem la ceea ce a fost. Cum a fost. Dar nu numai de dragul ochilor. Ci şi de hatârul unui tâlc, ceva mai general. O racilă a mai tuturor timpurilor noastre.

Bătrânul tăcu îngândurat.

Nu-şi desprindea ochii de la ferestre şi de la priveliştea din fund. Apoi, urmă cu oarecare îndoială, şovăind:

— Prietenul dumitale şi prietenul meu. Sandu, ţi-o fi povestit, măcar în parte?

Tudor Stoenescu-Stoian făcu un gest vag.

— Într-adevăr, în parte. Prea puţin… Oarecare os-tilităţi.

— Da. Oarecare ostilităţi şi îndeosebi oarecare inte-rese, mult mai precise şi mai urgente… Nu lăsa cafeaua să se răcească, în vreme ce-am să le înşir! Păcat…

Ca să-l îndemne, sorbi el cu încetineală din felegeanul turcesc, fără toartă. Iar după ce-şi şterse mustăţile albe, despăturind batista de olandă tot aşa de albă, ţinu să lămurească:

— Am să le înşir, nu fiindcă pătimesc şi eu cumva de molima zavistiei şi cancanurilor care bântuie târgul nostru. Ci fiindcă au să-ţi explice multe despre lumea unde-ai venit

să trăieşti… Toate se leagă între ele şi se explică una prin-alta. Dealul acesta, al Călimanului, a fost despădurit fără milă şi chibzuială, pe vremuri, de-un oarecare exploatator de lemne. Cumpăra ieftin şi vindea scump! Fagi, paltini, ulmi, stejari… O frumuseţe – şi pentru suflarea târgului o binefacere a naturii. Răcoare, umezeală în toiul arşiţei, loc de plimbare. Se iveşte acel oarecare exploatator, Lache Ursuleac pe nume; face contract cu oraşul, fiindcă dealul şi pădurea aparţineau oraşului, obţine mai de sus aprobări, izbuteşte să încalce anumite condiţii şi se aşterne pe treabă. Bună treabă şi spornică treabă pentru el! În zece ani, dealul pleşuv. Şi în zece ani, zestre pentru cinci fete… Zestre depusă la bancă ori învestită în case, în prăvălii şi aşa mai departe. Una din aceste fete se întâmplă a fi mama soţiei domnului prefect Emil Sava, care s-a însurat în juneţea de licenţiat sărac, mai mult cu zestrea decât cu soţia… Până aici, nimic prea deosebit. Cum nimic prea deosebit n-a fost nici că tăierea nu ţinuse socoteală de cuvenitele condiţii şi restricţii silvice: seminceri, replantări, grija ca în trei decenii pădurea să se împânzească din nou… Au rămas râpile urâte şi lutoase, care se văd. Învârteală politică pe socoteala şi în paguba celor din vale, a târgului şi târgoveţilor. Ca unul care, în copilărie, mai apucasem o şuşăniţă de codru, pe unde plecam primăvara cu o droaie de băieţandri să hoinărim şi să culegem lăcrămioare, toporaşi şi ciuboţica-cucului, m-am străduit, la bătrâneţe, să înjgheb un fel de comitet cu prietenul dumitale Sandu Buhuş, ca să desăvârşim noi ceea ce neglijase numitul Lache Ursuleac, îmbogăţit în zece ani din specula fără ruşine şi din matrapazlâcuri fără obraz. Şi de cine crezi că ne lovim acum?… De ostilitatea şi de interesele domnului Emil Sava, prefectul şi părintele judeţului… Are alte planuri. A depus ofertă pentru cumpărarea dealului Căliman, din partea faimoasei societăţi „Voevoda, Rumanian Company for the Development of the Mining Industry, Limited”14, cu director faimosul afacerist Iordan Hagi-

Iordan din Capitală, marele tartor al petrolului. Adică sonde şi păcură, în loc de fagi, de ulmi, paltini şi stejari, aici, deasupra oraşului…

Bătrânul se opri, rezemându-se de speteaza scaunului şi aşteptând.

Tudor Stoenescu-Stoian, după ce-şi cumpăni replica o clipă, rosti:

— Dar pentru oraş e un noroc nevisat! O făgăduială de prosperitate, de progres, de viaţă. Scapă de lâncezeala în care tânjeşte acum…

— Aceasta o pretinde şi domnul prefect Emil Sava!… Zâmbi amar Iordăchel Păun. Taman argumentele sale şi ale domnului Iordan Hagi-Iordan.

— Şi nu-s argumente îndestul de temeinice?

— Iartă-mă! Mai repetă, te rog! Stărui bătrânul, ducând palma pâlnie la ureche. N-am auzit bine…

Tudor Stoenescu-Stoian repetă:

— Şi nu-s argumente îndestul de temeinice? Mie mi se pare că dreptatea e de partea lor…

Bătrânul zâmbi iarăşi amar:

— Aşa ar fi, dac-ar fi! Însă povestea are alt cântec… Cine va profita în realitate? Oraşul? Orăşenii?… Prea puţin!… Ce progres şi ce prosperitate au adus sondele şi rafinăriile de petrol la Câmpina, bunăoară? Mai nimic în condiţiile actuale. Totul trece în casa de fier a societăţilor cu capital străin, cu câţiva salahori şi câţiva ingineri ori contabili indigeni. Ţară pe jumătate colonială. Soarta oraşelor noastre, când le păleşte iluzia unui început de înfiripare industrială şi comercială. Se îmbogăţeşte un Iordan Hagi-Iordan sau un domn Emil Sava, cum s-a procopsit cândva bunicul soţiei sale, Lache Ursuleac; în dosul lor, mult mai departe, alţii, care dictează, speculează, profită, joacă acţiunile şi valorile la bursă… Nici n-ar şti bine în ce loc e situată, pe hartă, ţara de unde le vin câştigurile. Nici nu le pasă cum trăim, ce ne doare, la ce năzuim. Veniturile să

curgă! Noi rămânem aici, la alt capăt de lume, cu sărăcia noastră! Ai zis ceva?

— Nu. Nimic.

Tudor Stoenescu-Stoian nu spusese nimic, fiindcă nici n-avea nimica de spus.

Privea în neştire încăperea, pereţii, rafturile cu cărţi, stampele decolorate. Treptat, îl pătrundea intimitatea caldă a acestui adăpost de bătrân cărturar, credincios ceasloavelor sale şi învăţăturilor vechi din ele.

Foc nu exista încă în sobă. Însă din pereţi, din cărţi, din gravuri, din grinzile afumate, din scoarţele rustice de pe jos radia o căldură şi o tihnă învăluitoare, cum n-a cunoscut el toată copilăria în strâmtele apartamente bucureştene, unde a deschis ochii la viaţă şi a crescut într-o copilărie chinuită de lipsuri, precât îngăduia salariul unui grefier văduv şi posac, desprins de dragostea casei şi de orice înclinare pentru dulcile nimicuri ale unui interior gospodăresc. Aici, mirosul merelor şi gutuilor înşiruite pe rafturile de sus, deasupra cărţilor; florile de toamnă din glastre; jilţul vechi dar moale, elastic; cafeaua din felegenele demodate – ce toropitoare şi blânde balsamuri!

Se lăsa alinat de toate. Îl cuprindea o aromeală pacificată cu întreg restul universului, cu sine, cu ascunsele sule răni, metehne, păcate. Ce să mai gândească, ce să spună, ce să răspundă?

Bătrânul, pe scaunul lui tare, cu spătar drept, poate dar de la doamna Cristina Madolschi, căci semăna ca un frate geamăn cu scaunul ei, îşi răsucea meticulos ţigara, neslăbindu-l din ochii albaştri şi blânzi, binevoitori. A înfipt-o în ţigaretă, a aprins, a sorbit primul fum: apoi rosti:

— Nu, nimic? Nu ai nimica de spus deocamdată?… Înţeleg… Eşti încă străin de tot ce se petrece şi se dărăpănă zilnic, a pustiu, în târgul nostru. De altminteri, nu ca să vorbeşti dumneata te-am poftit în căsulia mea nevoiaşă de pensionar. Ci ca să vorbesc eu; să-ţi servesc eu unele informaţii şi reflecţii asupra oraşelor noastre, cu soarta lor,

după toate câte le-am citit, le-am cercetat şi le-am adunat în mine pe îndelete, aproape o jumătate de veac; ca pe urmă să-ţi slujească dumitale pentru romanele pe care le scrii…

— O! Romanele mele! Se lepădă de ele Tudor Stoenescu-Stoian, cu un semn sincer de detaşare din mână. Să nu mai vorbim…

Iordăchel Păun clătină din cap.

— Ba dimpotrivă, să vorbim. Lasă modestia la o parte. Ce rost are?… Ţi-ai impus o sarcină grea, foarte grea, recunosc. Dar ce misiune frumoasă pentru un scriitor şi pentru literatura noastră!… Ai să umpli un mare gol; o lipsă regretabilă şi prea puţin scuzabilă a acestei literaturi. Iartă-mi tonul cam pedant. Cunoaşte că am fost puţintel şi profesor în juneţe. Profesor de istorie şi de geografie la liceul de aici. Din asta mi se trage tonul pedant şi didactic. Deformaţie profesională, ca să zic aşa… Când m-a părăsit auzul cu totul şi nu mi-am mai putut exercita profesia, am cerut scoaterea la pensie. Dar cu ticurile breslei am rămas. Mă pomenesc, din an în paşte, tamnisam, ţinând prelegeri de unul singur, ca de pe catedră. Concetăţenii mă tolerează şi mi-o iartă cu îndestulă omenie. Nu ştiu în ce măsură ai să mă suporţi şi dumneata?

— Se poate, coane Iordăchel?! Pentru ce-am venit? Pentru ce-am răspuns aşa de repede la invitaţia, care…?

Bătrânul turti ţigara în scrumieră. Se îndreptă de spinarea osoasă, mai rigid, pe scaunul tare, şi urmă:

— Să zicem. Să admit. Dumneata ai să alegi din spusele mele doar ceea ce-ţi va părea de un folos şi nu prea exagerat, nu prea ieşit dintr-un cap de maniac… Pomeneam despre lipsa regretabilă şi prea puţin scuzabilă a literaturii noastre. Care lipsă anume? Lipsa oraşelor adevărate, puse în adevărata lor lumină. Mereu un contrast, o opoziţie între sat şi oraş. Toate cele bune şi vrednice de slăvit sunt ale satului şi ţăranilor; toate cele rele şi netrebnice, de hulă şi osândă, sunt ale târgurilor şi târgoveţilor. Ca în Ciocoii vechi şi noi ai lui Nicolae Filimon, pentru a o începe de la

începutul începuturilor. Ca în O scrisoare pierdută a lui Caragiale. Ca în Paraziţii lui Delavrancea. Ca în romanele de viaţă provincială, scrise de Mihail Sadoveanu: Floare ofilită, însemnările lui Neculai Manea, Apa morţilor, Venea o moară pe Siret. Ca în romanele lui Teofil Steriu. Şi altele prea îndestule. Ceva adevărat este! Fără îndoială: o jumătate de realitate… Dar de ce? Unde-i cauza? Care-i explicaţia?… Constat că până acuma, mai niciodată n-a răspuns critica literară şi istoria literară. Constat că, tot aşa, nici dumneata nu răspunzi.

Tudor Stoenescu-Stoian se mişcă în jilţul moale şi lărgi mâinile în lături.

— Ce să răspund? Ce-aş putea răspunde?

— Am să răspund atunci tot eu! Zâmbi bătrânul pensionar, aruncându-şi ochii la ceasloavele din rafturi. Adică au să răspundă pentru mine aceste cărţi, în mare parte memorii şi însemnări de călători străini. Numai să te înarmezi cu îndestulă răbdare şi să te pregăteşti de suferinţă, pentru a suporta interminabila mea prelegere, fără cap şi coadă, aşa cum îmi trec gândurile prin mintea mea bătrână, alegând grăuntele cel bun de neghină. Concluziile, poate, tot se vor dovedi utile, sper, pentru romanele dumitale istorice, care să ţină seama de adevărata istorie. Trebuie să mărturisesc că această adevărată istorie a fost pentru mine, până acum vreo doi-trei ani, ferecată cu încuietori, şi chei de trei ori răsucite, ca besactelele cu sineturi ale doamnei Cristina Madolschi. Nu zâmbi cu neîncredere. Nu eram numai surd; mai eram şi orb. Tălmăceam textele scrise negru pe alb, fără să le pricep tâlcul. Până ce, într-o bună zi, prietenul meu Grigore mi-a pus în mână o carte a unui cărturar mai tânăr, cu alţi ochi şi cu altă judecată, mai puţin ameninţată de sclerozare decât, a mea. Mi-a schimbat lentile cu alte dioptrii la vechii mei ochelari. Ce zi şi ce noapte! Să te pomeneşti, deodată, că tot ce-ai crezut şi ţi s-a părut a cunoaşte de-o viaţă întreagă era strâmb şi lipsit de adevăratul înţeles. Această binevenită catastrofă mi s-a

întâmplat mie la bătrâneţe. Mă minţisem şi mai minţisem şi pe alţii.

— Nu pot să cred! Protestă din inimă Tudor Stoe-nescu-Stoian. Nu pot să cred în ruptul capului, coane Iordăchel.

— Totuşi, aşa este… Zâmbi melancolic bătrânul pensionar. Cartea, pe care mi-a pus-o în mână prietenul Grigore, mi-a deschis ochii şi mintea. Aşa că-ţi vorbesc, acum, după alte priceperi şi judecăţi, nu după cele învechite, în care am trăit şi am crezut… Mă rog: un fapt îmi pare acum indiscutabil! Toţi călătorii străini, din cele mai depărtate veacuri până în vremile cele mai recente, fără excepţie, n-au contenit a stărui asupra bogăţiei şi pitorescului rustic întâmpinat la fieştecare pas, de îndată ce-au trecut hotarele celor două foste ţări dunărene. Diversitate de peisaj, diversitate de costume ţărăneşti, stil de viaţă – idilele lui Teocrit, Virgil şi Lucreţiu. Realităţi de mult cunoscute şi recunoscute… Răscunoscute. De prisos să le mai recapitulez… Dar, ciudat! Aceiaşi călători, atât de spontan generoşi în elogii, cum ajungeau la oraşele şi la burgurile din fostele ţări danubiene, parcă printr-un consens unanim, se abţineau să mai pomenească ceva. Iar când se întâmpla să pomenească, termenii deveneau deodată mult mai reţinuţi şi mai circumspecţi, mai seci, s-ar zice mai stingheriţi. Aceasta, atunci când nu exprimau cumva, de-a dreptul, o scandalizată şi acuzatoare compătimire sau chiar o răspicată indignare pentru atâta lipsă de orânduieli edilitare, de igienă, de disciplină, de stil, de armonie arhitectonică, de respect pentru vestigiile monumentale, multepuţine câte existau; pentru absenţa oricărei urme de conştiinţă citadină şi de educaţie urbană. Cei mai mărinimoşi se mărgineau la un subterfugiu foarte ieftin şi întotdeauna comod. Apelau iarăşi la expedientul unei consolări, care ţinea locul unei supreme cincumstanţe atenuante: pitorescul! Eternul pitoresc, amăgeala ochiului, fireşte, de la distanţă, de la cât mai mare şi mai favorabilă distanţă, pentru asemenea amăgeli. Livezi, arbori,

verdeaţă, vegetaţie… Un fel de fragil şi de efemer miraj, repede şi brutal risipit, de îndată ce imprudentul călător se apropia să pătrundă în paraginile uliţelor înguste şi maidanelor cu bălării. De îndată ce lua contact direct cu realitatea acestui pitoresc atât de încântător, de la distanţă, în care-şi trăiau existenţa de toate zilele, ca vai de dânşii, autohtonii sufocaţi de norii de pulbere sau înotând în viroagele putrede, unde orăcăiau broaştele şi deasupra cărora bonzăiau când roiurile de muşte, când roiurile de ţânţari – după sezon; de îndată se schimba treaba şi to-nul. Cele mai necruţătoare cuvinte! Cele mai justificate decepţii!… Se află aici, în aceste rafturi, câteva asemenea descripţii ale Călimanului nostru, actuale încă, prea actuale chiar şi pentru zilele de azi, de sub oblăduirea domnului prefect Emil Sava şi domnului primar Atanasie Blându… Indiferent de patria lor şi de obârşie, călători francezi, italieni, ruşi, saxoni, englezi, olandezi, suedezi; şi indiferent de ţinta călătoriei, misionari franciscani sau iezuiţi, cavaleri rătăcitori ai ultimelor cruciade, pelerini moscoviţi, clerici din Asia Mică, membri ai ambasadelor politice şi diplomatice, negustori, emisari şi prospectori ai porturilor rivale din Mediterana şi Adriatica, veneţieni, genovezi, padovani, pizani sau raguzani, aventurieri sau simpli exploratori, mânaţi să cutreiere lumea numai din simpla curiozitate să cunoască universul epocii lor – aproape toţi, îndelungul a cinci veacuri, s-au declarat nedumeriţi, uluiţi, dezamăgiţi şi întristaţi cu deosebire de sumedenia acestor contraste. Şi aproape întotdeauna, aceşti călători şi-au însoţit constatările cu adaosul unor foarte mâhnite reflecţii asupra ravagiilor endemic dezlănţuite de războaie, de năvăliri, de ocupaţii, de nesiguranţa politică şi de secătuirea economică a tributurilor, de mizeria fizică, socială şi implicit morală a unui popor din ce în ce mai feroce exploatat şi mai secătuit de despoţii dinăuntru şi din afară, în cele două ţărişoare cu atât de amăgitoare aspecte de oaze

paradisiace, bântuite de atâtea contraste, de atâtea perspective de viitor ucise în faşă…

— Şi nu e adevărul cel mai adevărat? Întrerupse Tudor Stoenescu-Stoian, fără să-şi dea seama cum l-a luat gura pe dinainte.

— Fără îndoială că da! E adevărul cel mai adevărat… Adevărul care, până acum doi-trei ani, îmi jignea amorul propriu de român. Abia acum am deschis ochii să văd, să pricep şi să mă simt mai puţin ofensat. Căci adevărul acesta se cuvenea cercetat şi sub cealaltă faţă, acolo unde se întreţes cauzele şi efectele. Cauzele cele mai îndepăr-tate în timp şi întrucâtva în spaţiu. Istoric şi geografic, cum îmi îngădui a le iscodi astăzi cu alţi ochi, ca un fost dascăl de istorie şi de geografie… Aici voiam să te aduc, tinere şi nou prieten!

Bătrânul pensionar zâmbea, înviorat de însufleţirea gândurilor care-l munceau şi pe care, poate, nu prea avea obiceiul să le mai împărtăşească şi altora. Se înălţă de pe scaunul tare. Îşi trosni încheieturile picioarelor amorţite. Păşi până la un dulăpior încrustat în rafturi, deschise o uşiţă şi scoase o garafă cu două păhărele pe-o mică tăviţă ovală de alamă.

Întorcându-se la masa dintre dânşii, rosti:

— Dă-mi voie să te tratez cu un elixir preparat de bătrânica mea. O vişinată bătrânească, în vârstă de vreo duzină de ani. Nu prea am năravul alcoolurilor. Dar cred că acum nu strică… Are să-ţi dea puţintică rezistenţă, ca să înduri mai lesne poliloghia prelegerii cu care te pisez.

— Formidabil elixir! Plescăi din limbă Tudor Stoenescu-Stoian, cu un aer de adânc cunoscător, după ce degustase o treime din păhărel. Formidabil elixir! Formidabilă prelegere…!

Iordăchel Păun n-a dat prea multă atenţie acestor duble şi elogioase aprecieri. Era prea subjugat de propriile sale gânduri, care-l munceau într-un fel de iluminare.

Se instală la locu-i, pe scaunul tare, răsuci altă ţigară şi se grăbi să continue, poate mai mult pentru dânsul decât pentru ascultător:

— Călătorii, aşadar, au trecut. Au văzut şi au înregistrat strădaniile, absurdele şi dezolantele contraste. Uneori au meditat asupra lor, căutând să-şi explice originile. Iar dacă n-au izbutit să găsească explicaţia valabilă, cum atâţia şi atâţia ani n-o găsisem nici eu, în orice caz, de cele mai multe ori au simţit, au presimţit tragedia istorică şi socială a oprimatei populaţii de aici, au participat mă-car momentan la ea, s-au înduioşat şi dânşii, măcar ocazional, de paradoxele şi vitrega soartă a acestor desmoşteniţi care rămâneau locului, petrecându-i la plecare cu ochi mâhniţi, cum se duc în vasta lume, depărtându-se în spaţiu şi-n timp… Rog să mă crezi că nu râvnesc să-ţi uzurp o imagine din domeniul literaturii dumitale. Zic, îndepărtându-se în spaţiu şi-n timp, fiindcă într-adevăr, pentru băştinaşii dintre Dunăre şi Carpaţi, de aici, „din calea răutăţilor”, cum suspinau bătrânii noştri cronicari moldoveni, chiar şi timpul părea că s-a oprit ca minuta-rele unui orologiu neîntors, să-i pironească fără-speranţă în iremediabila lor scufundare. Apoi, privilegiaţii călători în treacăt prin aceste abandonate şi despuiate meleaguri ale noastre, ajunşi la dânşii acasă, în patriile lor, nu o dată şi-au aşternut impresiile şi reflecţiile pe hârtie. Le-au revizuit, le-au adnotat, le-au clasat. Unele au fost tipărite atunci. Altele, mult mai târziu, dezmormântate din arhive de familie… Toate înfăţişează, pentru noi, o deosebită însemnătate şi valoare, pe care nu ştiam să le preţuiesc în adevărata lumină. Nu-s documente oficiale, care apără interese, principii, dibăceli diplomatice de stat, de guvernare, de castă – stigmatul iniţial al tuturor documentelor oficiale, de care se slujesc îndeobşte istoricii. Sunt altfel de documente, pe viu, care ar trebui să-i ajute a citi printre rânduri, precum m-am dumerit şi eu că trebuie să-mi recitesc cărţile îngrămădite o viaţă întreagă în aceste rafturi… Istoria n-o fac împăraţii, prinţii, generalii, marii

sfetnici şi ambasadorii. Istoria o face, o făcea chiar pe atunci, poporul cel mare şi anonim. Nu ei! Aparţinea şi aparţine poporului; nu lor! Ca atare, socot astăzi, cu mintea moldovanului cea de pe urmă, că numai prin confruntarea celor două izvoare de informaţie opuse, contradictorii, adevărul istoric devine deodată logic şi clar. Cauzele şi efectele se înlănţuiesc altfel. Îţi dau firul conducător, cel pe care nu mă învredniceam să-l găsesc… E, de fapt, cazul frecvent al oraşelor noastre, din cele două ţări danubiene, care uimeau, care consternau sau indignau pe drept cuvânt călătorii străini de-a lungul veacurilor, pentru mai adineori amintita sărăcie edilitară şi anarhie urbanistică; cu toate celelalte consecinţe de altă ordine, înregistrate tot pe drept cuvânt de literatura noastră: scârbavnice moravuri sociale şi politice, maimuţăreli de suprafaţă, cârpeli de la o zi pe alta, marasm, despotismul satrapilor politici şi despotismul rutinei, al prejudecăţilor, al unor ierarhii fără nici o justificare. Mocirle stătute, putrede; miasme… Tot ce-ai găsit dumneata aici şi va începe să te cuprindă pe încetul după o bucată de vreme. E fatal! Stă scris… Nu clătina din cap. Repet: stă scris!

Cobora seara. Începuse să se întunece.

Bătrânul pensionar apăsă un buton şi aprinse lampa de pe masă. O lampă veche, de porţelan, cu globul translucid, fostă cândva cu petrol şi amenajată ulterior cu fir şi bec electric…

— Nu zâmbi! Spuse. Nu-i semn de zgârcenie ori de rezistenţă la progres. Instalasem o lampă nouă, de metal. Eram însă deprins cu lampa asta veche, tovarăşa nopţilor mele de treizeci de ani. Nu mai puteam citi, nu-mi mai puteam duce la capăt însemnările mele. Mă incomoda. Ceva străin!… Aşa că am chemat un meşter, s-o adapteze pe această veche la electricitatea veacului, ca Rinalti cu candelabrele sale din anul fundaţiei, de acum o jumătate de veac… Ce vrei? Rutină, cârpeli, capitulări numai pe

jumătate la inovaţii… Sunt şi eu o cioarsă bătrână a târgului nostru, după chipul şi asemănarea civilizaţiei sale…

El zâmbea.

Tudor Stoenescu-Stoian se socoti dator să-i bată în strună, de altfel fără nici o ipocrizie, căci rosti adevărul curat:

— Dar e o lumină foarte plăcută! Cadrează cu întreaga încăpere, cu rafturile de cărţi, cu stampele vechi din rame. Înţeleg prea bine.

Iordăchel Păun îi umplu din nou păhărelul cu vişinată; îşi turnă doar câteva picături şi urmă:

— Să zicem! Să zicem şi să ne întoarcem la prelegerea mea de care nu scapi… Aşadar, cam astfel sunau concluziile călătorilor, cum dovedesc o parte din cărţile rafturilor de faţă, memorii şi documente de călători, vreo două sute la număr. Hm! Barbarie? Înapoiere? Spirit retrograd? Incapacitate de adaptare la ritmul timpului? Indolenţă? Complacere fatalistă, pasivă, a târgoveţilor, în propria lor delăsare şi mizerie?… Nu! Hotărât, nu! Cau-zele sunt mult mai adânci şi de altă natură. Lăuntrică, organică. Şi cele ce par cauze, hotărât sunt numai efecte! Încât numai scormonind rădăcinile acestor realităţi, ramificate departe în timp şi adânc în trecut, te vei lămuri şi dumneata, pentru romanele pe care le scrii, despre ori-ginea istorică, socială, politică, economică a acestei structuri inconsistente, strâmbe, anapoda, ingrate, pe care nu le puteau discerne călătorii străini de pe vremuri, când treceau în fugă prin oraşele noastre, şi pe care nu le discern îndestul nici astăzi scriitorii noştri, majoritatea confraţilor dumitale… Mă rog, oraşele n-au fost şi nu sunt creaţii arbitrare! Se nasc, trăiesc, prosperează, se cufundă în declin şi mor, după legi de viaţă tot aşa de strict controlabile ca organismele studiate dc biologi. Cetăţi de apărare în puncte strategice, oraşe de tranzit comercial, cen-tre comerciale şi industriale, centre administrative şi politice. Bătrânul rapsod Homer a cântat, în nemuritoarea sa Iliadă, războiul troian, căderea Troiei, vechiul Ilion şi vechiul Pergam al

pelasgilor. Iartă-mă că o iau de aşa de departe! E necesar, ca să nu vorbesc în gol, cum atâţia ani am gândit în gol… Va fi existat poate o frumoasă Elenă, un Priam şi un Agamemnon, transfiguraţi de legendă, cărora Homer le-a adăogat o companie de alţi eroi, plăsmuiţi exclusiv de legendă şi de mituri: Achile, şi Patrocle, şi Hector, şi Ulise, şi Andromaca… Tot ce-i posibil, până la un anume punct… Dar ceea ce e sigur acum, verificat de săpăturile arheologice şi dat la lumină de istorici, e că legendara Troie a existat cu adevărat. Şi nu numai una. Ci vreo cinci-şase oraşe cu ruinele suprapuse, mereu nimicite şi mereu înviate din ruine, pe o adâncime de 16 metri, din care Troia lui Homer, Troia cea legendară, era abia ultima în ordine cronologică, ultima cu zidurile de apărare, aproape aşa cum le-a zugrăvit Homer. Deci, fapt astăzi verificat! Indiscutabil… De unde, însă, atâta vitalitate? De unde, însă, această îndărătnicie de a trăi şi de a învia mereu din ruine? Şi de unde, deodată, capitularea definitivă şi definitiva resemnare a morţii? Foarte simplu! Tot iscoditorii arheologi ai săpăturilor şi tot istoricii iscoditori ai textelor şi documentelor au dezlegat enigma, care era şi ea foarte simplă. Ai urmărit cumva discuţiile specialiştilor din ultima vreme?

Presupusul autor al ciclurilor de romane istorice mărturisi stânjenit, într-o doară:

— Vag. Foarte vag… Ştii! Avocatura, procese, dosare, pledoarii…

— Pricep.

— Mai ales Capitala, cu toate ale ei, care te distrag de la adevăratele preocupări mai adânci…

— Pricep! Pricep! Nu mai este nevoie să-mi spui… Îl scuză, cu blajină bună-credinţă, cercetătorul de documente. Deci, recapitulez eu, Pergamul, Troia, Ilion, cetatea mereu nimicită de asedii şi mereu reconstituită sub alte denumiri sau sub acelaşi nume, fusese de fapt nodul căilor de comunicaţie spre regiunile îndepărtate ale zăcămintelor de

cositor, în tot decursul epocii bronzului. Iar fără cositor, nu se putea obţine aliajul bronzului din arama mult mai frecventă, mai lesne de lucrat, dar mai puţin rezistentă decât bronzul. Încât războaiele şi asediile Troiei, cu toate nimicirile şi cele cinci-şase resuscitări din ruini – poate şi mai multe chiar!

— Au însemnat, în realitate, tot atâtea episoade din epopeea cositorului. Şi Iliada, despuiată de prestigiul legendei şi de aureola pe care i-a insuflat-o geniul lui Homer; dar tot atât de bine, dar încă mai just, s-ar fi putut intitula Cositoriada… Aceasta era cheia istorică pe care n-am ştiut s-o descopăr singur! Că epicele cânturi ale lui Homer i-au pus şi lespedea definitivă pe mormânt; că Troia, cu toţi eroii săi. N-a mai înviat din ruine niciodată, ca să supravieţuiască numai în cânturile genialului rapsod, nu-i nici o mirare. Explicaţia e tot atât de simplă! Se încheiase epoca bronzului şi a goanei după cositor… Cetatea Troadei nu mai prezintă nici un interes. Îşi pierduse raţiunea de existenţă. Tot ar fi dispărut de la sine, acoperită de nisip şi năpădită de ierburi, ca atâtea alte cetăţi de popas şi de trafic, căzute în părăsire când vechile căi au fost abandonate şi înlocuite cu altele noi. Înfloritoarea şi legendara Palmyra, din oaza dintre Damasc şi Eufrat, cetatea de atâtea ori distrusă şi a doua zi din nou răsărită din nisipuri, încă şi mai prosperă, fiindcă era popasul principal al caravanelor dintre Levant şi Occident; această Palmyra – atât de prezentă în istoria antichităţii şi a evului mediu – nu a îndurat oare aceeaşi soartă după invazia turcilor din Asia Mică? Nu e astăzi un biet sat părăginit şi sărac, într-un pustiu de nisipuri?

Bătrânul pensionar se întrerupse să-şi răsucească altă ţigară. Îşi privi musafirul cu o îndoielnică îngrijorare:

— Mă tem că exagerez. Prea m-am întins la poveşti, la procesele mele de lămurire! Şi mă tem că dumneata nu mai rezişti la prelegerea asta istorico-geografică. Prea am luat-o de la Adam şi de la Homer!

Tudor Stoenescu-Stoian se mişcă în jilţul cu teluri elastice, protestând din nou fără făţărnicie.

— Se poate să vorbeşti aşa, coane Iordăchel? Nu observi cu ce atenţie ascult? Eşti o adevărată comoară…

— Cam greu să te cred pe cuvânt. Când ai norocul să te bucuri de prietenia atâtor oameni mari, Teofil Steriu, Iuraşcu. Stamatian, nu-i o corvoadă cumplită să mai asculţi şi poliloghiile unei biete moşnegării surde şi maniace din Târgul Călimanului? Îţi închipui că moşnegăria surdă şi maniacă nu-şi cunoaşte neînsemnata lui puţinătate? Se compară cu dânşii şi cu mintea lor?

— Atunci, mă supăr, coane Iordăchel. Îmi faci cea mai mare ofensă.

— Bine. Să ne împăcăm. Mai torn un păhărel, nu?

— La voia dumitale…

Cedând, Tudor Stoenescu-Stoian a întins păhărelul. Bătrânul pensionar a turnat din garafa de cristal, fără să-şi mai picure lui nici un strop de licoare. Pe urmă, s-a îndepărtat la rafturi, să aleagă oarecare tomuri pe care le-a frunzărit, intercalând între file câteva benzi înguste de hârtie şi le-a aşezat la îndemână, pe masă, să-i slujească argument şi document la nevoie.

Continuă:

— Am făcut apel la aceste precedente mult mai cunoscute şi dezbătute de istorici, de arheologi, de economişti, întrucât păstrând proporţiile, amândouă, Troia şi Palmyra, proiectează pe un plan mai înalt, pe dimensiuni mai vaste şi prin exemplificări mai familiare în memoria cercetătorilor, înseşi destinele oraşelor româneşti din cele două foste ţări dunărene. Căci mai toate începuseră, şi ele, prin a fi oraşe de viitor, iar prin vicisitudinile istorice, geografice şi economice, au rămas numai un fel de sate. Doar ceva mai mari şi mai lăbărţate decât satele din nomenclatura administrativă; însă sate, vreme de atâtea secole iremediabil sate, în mijlocul unui popor condamnat la o viaţă pastorală şi rurală, cu un rudiment de veleităţi

urbane, de îndată anihilate de realitatea istorică, socială, economică. Cum e posibil? Te întrebi. De ce asta?… Ani şi ani m-am întrebat şi eu, bâjbâind în întuneric. Până ce, în vremea din urmă, abia acuma m-am lămurit. Toate, din pricina aceloraşi motive istorice. Toate, sub imperativul unor împrejurări interne şi externe copleşitoare, care iau caracterul unor fatalităţi istorice, chiar dacă ne-am sili să înlăturăm această noţiune suspectă, prea adesea invocată ca un laş şi netrebnic argument pentru a scuza lenea de iniţiativă, lipsa de prevedere, incapacitatea de a organiza prezentul şi de a pregăti viitorul. Dar cum s-ar putea numi altfel decât fatalitate istorică, decât vitregă şi nelo-ială fatalitate istorică, invazia turcilor în Europa şi căderea Constantinopolului? Cum s-ar putea numi altfel precipitarea evenimentelor cu proporţii de catastrofă, care au năruit brusc elanul de viaţă al celor două oropsite ţări dintre Dunăre şi Carpaţi?… Cele două ţări dunărene, Moldova şi Valahia, abia reconstituite din haosul şi din negurile evului mediu la o viaţă statornică de state organizate, n-au întârziat atunci să se adapteze şi să se folosească de noile condiţii ale existenţei, se poate spune cu o foarte lucidă şi aproape uimitoare percepere a realităţii… Primele documente ale primilor domnitori o dovedesc îndestul. Erau tratate de comerţ! Stabileau şi limitau drepturile de tranzit, legăturile şi privilegiile comerciale cu cele mai apropiate centre de schimb ale vremii, pe marile căi intereuropene şi europeano-asiatice, care treceau prin Moldova şi Valahia. Existau drumuri, existau oraşe cu un rost şi cu o viaţă bine definită. Existau chiar înainte de aşa-zisele descălecări!… Nu domnitorii şi descălecătorii au făcut oraşele şi ţara: oraşele şi drumurile acestea au făcut domnitorii şi cele două ţărişoare. Clatini din cap cu neîncredere?

Cu adevărat, Tudor Stoenescu-Stoian clătinase din cap cu neîncredere.

Prea i se păreau deocheate afirmările pensionarului, probabil maniac incurabil! Altceva învăţase el pe băncile

şcoalei din manualele de istorie; de altminteri fără să cugete prea adânc asupra faptelor memorizate de-a gata, ca un elev mediocru ce fusese, nici fruntaş, nici codaş.

Dar, din simplă bună-cuviinţă, se simţi obligat să tăgăduiască:

— Nu clatin din cap, coane Iordăchel. Mă surprinde…

Bătrânul zâmbi:

— Te surprinde şi nu-ţi vine a crede. Totuşi adevărul e acesta! Dovezile stau scrise aici, în cărţile acestea… Stăteau scrise aici şi nu le vedeam, nu le descifram tâlcul.

A deschis o carte. A deschis alta:

— Uite, dovezile, scrise negru pe alb. Multe din aceste oraşe au precedat cronologic întemeierea celor două ţări dunărene. Existau dinainte de existenţa politică a statelor noastre. În Câmpulung, prima cetate de scaun a domnitorilor Valahiei, se află şi astăzi o piatră cu inscripţia anului 1300, pe mormântul unui oarecare Laurentius, comes de Lungo-Campo. Iar Baia, fosta primă capitală a domnitorilor Moldovei, posedă o pecete a consiliului comunal, cu o inscripţie latinească şi cu data aceluiaşi an, 1300, cum figurează pe diferite acte găsite în arhivele publice şi particulare. După aceste date ale comunelor urbane, care aveau un comes şi un consiliu comunal cu atribuţii precise, cu sigilii, cu puteri administrative şi cu autoritate jurisdicţională, anterioare primelor documente de stat, s-ar putea spune, repet, ca nu statele au creat oraşele, ci că oraşele au creat cele două state române de pe versantul răsăritean şi sudic al Carpaţilor, Unii istorici mai tineri şi mai deschişi la minte, ca acel cu pricina şi cu cartea de la prietenul Grigore, au şi început a se pronunţa în acest sens. O rectificare cam târzie a adevărului istoric. Cam târzie, fiindcă legenda descălecătorilor a prins rădăcini şi îndeobşte ne împiedică să întrezărim decurgerea logică a faptelor, precum m-au orbit o viaţă întreagă şi pe mine.

— Curios! Exclamă pretinsul autor al pretinsului ciclu de romane istorice. Aflu ceva cu totul nou…

Iordăchel Păun clătină el acuma din cap.

— Nou? Aşa mi se păruse şi mie… Ceva, dimpotrivă, foarte vechi, de peste şase veacuri, dacă nu mai mult. Ceva care explică soarta oraşelor noastre, condamnate la decăderea în care au ajuns, după un început atât de înfloritor. Nu exagerez! Încă puţină răbdare… Prin Moldova.

Trecea drumul comercial din Polonia spre Marea Neagră şi mai departe, spre Orientul asiatic. Pe aici se scurgeau produsele oraşelor hanseatice şi flamande din Occidentul Europei spre pieţele din Asia, controlate de neguţătorii genovezi şi veneţieni sau raguzani. Pe aici urmau calea inversă produsele Asiei: mătasea, pietrele scumpe şi mirodeniile Orientului îndepărtat, după care alergase adulmecând dâra, celebrul Marco Polo, poreclit Millione, neguţătorul şi călătorul veneţian. Prin Valahia, prin pasurile Carpaţilor, treceau drumurile de la Braşov şi Sibiu, şi mai departe, din oraşele germanice şi olandeze, spreDunăre, spre Raguza, spre sudul Peninsulei Balcanice. Iar oraşele de popas, etapele cărăuşiei pe uscat şi porturile dc la Dunăre, în amândouă ţările moldo-valahe, îşi însuşiseră de îndată organizarea liberă a oraşelor hanseatice, asigurându-şi venituri proprii şi pegătindu-se pentru o adevărată viaţă urbană. Aveau o raţiune de existenţă… Mărfurile din statele germanice şi din Flandra, chiar cele mai îndepărtate, din Anglia, chihlimbarul din ţinuturile baltice, grânele din regiunile rutene sau din podişul transilvan, dirijate spre Veneţia sau Genova, nu plăteau numai o vamă de tranzit prin cele două ţări. Mai aduceau cu ele şi un spirit activ, nou, îndrăzneţ, care îmboldea iniţiativele populaţiei băştinaşe. Oraşele moldo-valahe erau gospodărite de „pârgari”, doisprezece la număr, adică „Bürgerii”15 oraşelor medievale şi hanseatice, exact în acelaşi număr, în frunte cu un primar numit „judeţ” în Valahia, şoltuz„ în Moldova. Aceeaşi organizare, dictată de necesităţile economice şi de comuniunea colectivă de interese, care se întindea în evul mediu „de la Londra la

Novgorod şi de la Florenţa până la Iaşi', cum citeam foarte ascuţita şi temeinica argumentare a acelui tânăr istoric de-al nostru, cu pricina… Premisele viitorului erau, aşadar, fixate! Nimic n-ar fi putut opri fireasca evoluţie a oraşelor din cele două ţări dunărene, în pas cu celelalte oraşe din Europa. Şi, în acelaşi timp, cu o asemenea prosperitate, nimic n-ar fi putut opri nici fireasca evoluţie a aceloraşi ţări spre o îndrumare comercialo-industrială, paralelă cu cea agricolă şi pastorală. Altă structură, alt sistem! Începutul se anunţa plin de făgăduieli. Unele oraşe, şi nu dintre cele mai importante, ca, bunăoară, Botoşanii, de pe traseul drumului moldovenesc spre colonia genoveză Caffa din Crimeea tătărească, îşi asigurase venituri atât de îmbelşugate, încât el singur, din excedentul acestor venituri, putea alimenta exclusiv caseta particu-lară a soţiei domnitorului, purtând, până târziu, denumirea de „Târgul Doamnei”. Iar această neîntreruptă circulaţie dintre Occident şi Orient, acest permanent contact cu două culturi şi civilizaţii de la puncte geografice opuse, întreţineau un ferment de preocupări şi de activitate intelectuală, întreţineau un interes atât de viu pentru fenomenele şi evenimentele din vasta lume, încât, o dată cu oraşele, se primenea în permanenţă şi mentalitatea populaţiei rurale, a boierimii cu privilegii feudale, care locuia la conacurile domeniilor, a păturii mijlocii de răzăşi şi a ţăranilor. Cel puţin aşa dovedesc mărturiile vremii, încă de sub domnia lui Alexandru cel Bun şi Mircea cel Bătrân. A fost cel mai fecund şi mai spornic moment din istoria ţărilor dunărene, până la Ştefan cel Mare. Un avânt al creşterii şi al adaptării la ritmul care transforma Europa, de la feudalism spre inovările sociale, economice şi politice, comerciale şi industriale, patronate de burguri şi de burghezia în faza ei de luptă şi emancipare, înainte de a începe să putrezească… Perspectivele se anunţau infinite. Energiile erau proaspete, avide, întreprinzătoare. Încercam şi izbuteam a înainta în pas cu vremea. Pe urmă…?

Furat de gândurile şi spusele sale, cercetătorul de documente părăsi scaunul, poate fără să-şi dea deplin socoteală, şi străbătu odaia dintr-un capăt în altul, vorbind cu un neastâmpăr abia stăpânit.

— Pe urmă? Pe urmă, fatalitatea geografică şi istorică a decis altfel. Toate aceste elanuri au fost brusc şi brutal retezate. Căderea Constantinopolului, cucerit de sultanul Mahomed al doilea, la 29 mai 1453, a jucat rolul acesta al nefastei fatalităţi. Fără nici o exagerare. Gândeşte! Ceea ce pentru istorici şi pentru Europa apuseană însemna sfârşitul evului mediu şi aurora Renaşterii, pentru cele două ţări româneşti abia înfiripate, ca şi pentru celelalte popoare şi state din Europa răsăriteană, pentru Polonia, Ungaria, Austria, fără a mai pomeni popoarele şi statele balcanice, a echivalat cu o prăvălire îndărăt, afund, în orbecăiala evului mediu, la condiţiile şi instituţiile feudale. Ba încă, şi cu adaosul unei circumstanţe agravante, tot cu carac-terul unei fatalităţi. Fără autonomia, care să îngăduie în vreun fel ori altul tentativa unui proces liber de evoluare… Soarta oraşelor era pecetluită! Îşi pierdeau ra-ţiunea iniţială de existenţă. Iar o dată cu ele, pecetluită era şi soarta celor două ţări de la Dunăre. Viitorul nu le mai aparţinea. Era dictat de bunul plac al padişahilor înscăunaţi în capitala Bizanţului ca tot atâtea tentacule şi ventuze. Câţiva domnitori, cu o trează conştiinţă patriotică, şi poporul, au încercat şi până la un punct au izbutit să reziste o bucată de timp. Au dus şi dânşii războiul lor de o sută de ani… Ştefan cel Mare, Vlad Ţepeş, alţii, câţi au luptat cu deznădejde. Din păcate, această rezistenţă a fost cu putinţă numai atâta vreme cât mijloacele băneşti, furnizate de veniturile şi de prosperitatea oraşelor pe cale de sleire, le mai îngăduiau spasmurile unor lupte din ce în ce mai şovăielnice, mai slabe, mai agonice. Nu se pot câştiga la infinit bătăliile numai cu muncitorii pământului, oricât de bravi şi de dârji, smulşi periodic de la coasă, de la praşilă, de la seceriş, să lupte cu coasa, cu sapa, cu furca! Aceste ultime zvârcoliri

ale rezistenţelor au folosit mai mult Occidentului decât micilor noastre ţărişoare şi vecinilor apropiaţi. Întârziau o invazie. Permiteau îndeosebi statelor occidentale să-şi organizeze o viaţă mai consolidată şi să ne vândă invadatorilor. Căci ne-au vândut! Ne-a vândut papa şi Veneţia pe vremea lui Ştefan cel Mare, lăsat să lupte singur. Ne-au vândut regii Franţei, care-au pactizat politic cu Islamul… Poporul nostru rămânea la faţa locului şi în „calea răutăţilor”. Nu numai că n-avea drept şi posibilitate să înainteze în pas cu veacurile. Dădea îndărăt. Parcurgea în sens invers drumul spre feudalism, spre şerbirea ţăranilor muncitori de pământ, spre privilegiile clasei stăpânitoare de pământ, spre ruralizarea condiţiilor de viaţă şi spre ruralizarea oraşelor. Turcii ne cereau tribut de grâne, de vite, de cai, de oi, nu de produse meşteşugăreşti. Dumneata nu vezi acum aşa procesul de decădere?

Luat pe neaşteptate, Tudor Stoenescu-Stoian gângăvi cuvinte neînţelese, fără şir, ca elevul de odinioară, când nu-şi buchisise îndestul lecţiile:

— Ba da… Fireşte… Se vede de la sine…

Fostul profesor îl privi bănuielnic, oprit locului. O clipă, intui că a pierdut vremea de prisos.

Dar erau mai tari gândurile care îl frământau în ultima vreme. Zori să se elibereze de ele:

— Mă apropii de sfârşit. Concluziile le vei pune dumneata singur… Deci, Marea Neagră a devenit un lac interior al imperiului otoman şi al aliaţilor săi, tătarii din Crimeea. Un obstacol, nu o cale deschisă! Vechiul Pont Euxin, pe al cărui litoral navigatorii intrepizi ai vechei Helade ridicaseră prosperele lor cetăţi şi porturi de trafic comercial cu populaţia autohtonă, încă din vremea puternicului regat geto-dacic al lui Buerebista, încetase a mai fi plămânul unei respiraţii largi şi libere pentru popoarele asfixiate înăuntrul teritoriilor lor geografice. Toate ieşirile erau închise. La fel, toate intrările pe unde ar fi putut pătrunde suflul cel nou al Renaşterii. S-a lăsat o tăcere grea şi apăsătoare, ca după

dezastrul marilor cataclisme. Ruine, cenuşă, morminte… Oraşele noastre şi-au pierdut raţiunea economică şi politică de existenţă. Pe când cele din apus se înălţau şi prosperau după descoperirea Americii şi drumurile libere spre Indiile Orientale, târgurile noastre rămâneau în beznele izolării, mai departe, sub protectoarea veghe a suzeranilor de la Constantinopol, care schimbau domnitorii Moldovei şi Valahiei mai des decât şalvarii, când nu trimiteau un călău să le taie capetele şi să le aducă la Stambul, umplute cu paie şi prezentate pe tavă. Oraşe ruralizate şi turcite, de bazar de improvizaţie, de provizorat. Oraşe de bâlciuri periodice. Proprietarii de latifundii, boierii, care căpătaseră pleaşca privilegiilor feudale din plin, şi-au strămutat locuinţele de la domeniile lor rurale, în aşanumitele târguri şi capitale de ţinut, exact după tradiţia lor rurală. Nesfârşite întinderi cu acarete de conac moşieresc, cu livezi, grajduri, stoguri de fân, colibe pentru ţiganii robi, coteţe de orătănii, coteţe de porci, şoproane. Băltoace pentru raţe şi gâşte. Pitoresc!… Vreo disciplină?

Vreo armonie arhitectonică? Vreun respect al regulilor de igienă? Pârgari, şoltuzi, judeţi, autoritatea şi iniţiativa unui sfat comunal ales de comune? Cine să le impună boierilor cu fumuri de ighemonicon bizantino-…turcofanariot? Oraşe după chipul şi asemănarea claselor stăpânitoare. Fără o stabilitate de caracter, fără o conştiinţă cetăţenească, fără demnitatea pe care o dă agoniseala muncii cu sudoare. Paraziţi ai veniturilor de la moşii sau paraziţi ai diferitelor dregătorii şi slujbe căpătuite pe sprânceană, cu veşnicul hatâr. Politicărie, nepotism… Câţi trăiesc prin munca lor şi aduc oraşului un aport spornic, în acest Târg al Călimanului? Excepţii!… Chiar cei cu însuşiri reale pier, se închircesc, se pierd. Ca Grigore Panţâru. Ca prietenul dumitale Sandu Buhuş. Ca un Octav Diamandescu, fostul meu elev. Ca Picu Hartular, alt fost elev, care pe băncile şcolii promitea să ajungă un mare pictor, la fel cu Tu… Cu Lo…

— La fel cu Toulouse-Lautrec, poate că vrei să spui, coane Iordăchel? Întrebă Stoenescu-Stoian.

— Întocmai. De unde îl ştii?

Tudor Stoenescu-Stoian cunoştea numele pictorului infirm, cu cocoaşa lui Picu Hartular, numai printr-o sim-plă întâmplare. Aşteptând tramvaiul pe un bulevard, în Bucureşti, îşi aruncase ochii pe un album artistic cu foile deschise, într-o vitrină de librărie. Iar imaginile reproduse în culori şi numele i-au rămas întipărite în memorie, nici el n-ar fi putut spune cum şi de ce.

Demonul meschin, care se strecurase însă în toată fiinţa lui de când a coborât din tren în Târgul Călimanului, îi suflă perfid în ureche altă versiune, ceva mai puţin banală.

Răspunse:

— Cum să nu ştiu? De câte ori n-am discutat acest caz cu Iuraşcu? El îl admiră fără nici o rezervă. Eu sunt mai puţin entuziasmat…

Abia a rostit cuvintele şi a simţit că roşeşte. Îi năvălise un val fierbinte în obraz, măsurând prăpastia dintre cinstea curată şi dezinteresată cu care bătrânul pensionar îşi destăinuia judecăţile sale îndelung adunate, chibzuite, drămăluite, verificate, sincer spovedite, şi dintre plăsmuirile lui atât de sfruntate. I-au intrat, oare, în sânge? N-are să se mai lepede, oare, de ele? Va rămâne pentru totdeauna un impostor?

Umilit de netrebnica drojdie a acestui examen de conştiinţă, Tudor Stoenescu-Stoian duse la buze felegeanul golit şi cu drojdia rece de cafea pe fund, numai ca să-şi ascundă stânjenirea şi să nu se împotmolească în alte închipuite urzeli. Dar bătrânul nu observă nimic. Vorbi cu simplitate:

— Pare-mi-se că sunt şi eu de părerea dumitale. Fostul meu elev, Picu Hartular, mi-a arătat, într-o zi, un fel de monografie a acestui pictor, cu un soi de sumeţie agresivă, cum e firea lui. „Iată, coane Iordăchel, ce sunt în stare să zugrăvească cocoşaţii, când au norocul să se nască în altă

lume! Ce spui?” Am întors paginile şi i-am dat cartea înapoi. Ce să spun?… Dansatoare, cântăreţe, cabarete din Paris, cu lumina lor artificială, bălţată, şi cu lumea lor deşănţată. O fi pictură şi o fi fiind pictor mare! Însă nu-i ceva de competinţa mea. Eu am rămas la Leonardo da Vinci, la Tiziano, la Rafael, la zugrăvelile iconarilor; cel mult la Teodor Aman şi la Grigorescu al nostru… Aşa că mă raliez la opinia dumitale, împotriva lui Iuraşcu, dacă-mi e permis. Fapt este că pictorul acela şi-a găsit un rost şi un loc, în lumea lui. Pe când Picu Hartular şi-a pierdut talentul, poate o mare vocaţie, aici, înăcrit ca atâţia alţii cu şi fără cocoaşă. Mai este nevoie să-i număr…?

Se aşează din nou pe scaunul dur, cu speteaza dreaptă, ştergându-şi ochelarii cu batista albă de olandă. Tăcu un timp; îşi plimbă privirea de la teancul de cărţi la musafirul cufundat între braţele jilţului încăpător şi elastic. Îl aştepta să se pronunţe.

Mirat de înfăţişarea-i covârşită, umilă, împuţinată, se simţi tot el vinovat. Surâse melancolic, scuzându-se:

— Aşa păţeşti, dacă te laşi pradă unui bătrân maniac şi surd, retras în găoacea surzeniei sale! Te prinde şi vorbeşte, pentru tot ce-a tăcut într-un an… Lungă şi plicticoasă prelegere! Iartă-mă! Două ceasuri de suplicii…

— Este nevoie s-o repet, coane Iordăchel?… Se împotrivi Tudor Stoenescu-Stoian. Două ceasuri de suplicii? Două ceasuri în care am învăţat să văd ceea ce n-am ştiut să văd cu ochii mei de pe băncile şcoalei.

— Dacă ar fi aşa, m-aş bucura din toată inima. Ţi-ar servi, cu adevărat, cărţilor dumitale…

— Au să-mi servească, te asigur! Îl încredinţă cu fermă sinceritate presupusul autor al presupuselor cicluri de romane. În două ceasuri, mi s-au deschis şi mie ochii! Ce subiect! Tragedia oraşelor!

— Da, tragedia oraşelor muribunde de şase veacuri, care de şase veacuri mor, înainte de a fi apucat a trăi!

Bătrânul se însufleţise iarăşi. Nu-şi găsea astâmpăr. Ridicându-se în picioare, arătă una câte una cărţile din teancul clădit la îndemână.

— Aici sunt izvoarele principale, chiar de la începutul începuturilor. Documente prea puţin cunoscute de marele număr al cititorilor. Mărturiile lui Guillebert de Lannoy, seigneur de Saintes, de Villerval, de Tronchiennes, de Beaumont, de Wahegnies, diplomatul ducilor de Burgundia, omul de credinţă al lui Jean sans Peur şi ambasadorul lui Jehan de Wawrin, venit prin aceste părţi pentru a pregăti o ultimă cruciadă ca să salveze capitala Bizanţului. Documente cu data 1421, pe vremea lui Alexandru cel Bun. Documentele acelui Jehan de Wa-wrin, care pomenesc despre cetatea Giurgiului… Pe urmă, altele de mai târziu: Philippe d'Avril, Charles de Joppecourt, contele d'Hauterive, prinţul de Ligne. Prea îndestule! Intenţionam să-ţi citez paginile cele mai vrednice de luare aminte. Ne-ar fi apucat însă miezul nopţii. Ţi le trimit mâine dimineaţă acasă, să le citeşti pe îndelete… Uite şi Michelet, Elisée Reclus, de Martonne; cronicarii polonezi. Toţi sfârşesc cu aceeaşi concluzie. Oraşe oropsite, moarte înainte de a-şi fi trăit viaţa pentru care se pregăteau şi la care aveau dreptul. Cauze şi efecte economice, politice, sociale. Oraş patriarhal? Romanticele oraşe patriarhale ale prietenului nostru Sandu Buhuş? Oraşe dărăpănate!… Ruinele au o nobleţe. Dărăpănăturile reprezintă numai o urâtă şi mizerabilă decadenţă. Aici s-a încuibat viaţa fără orizont, fără elanuri, fără speranţă, cu mizeria şi resemnarea exploatată de feluriţi demagogi politici cu haitele lor electorale, alde domnul prefect Emil Sava şi alde concurenţii săi din partidul ad-vers. „Am să aduc prosperitatea, belşugul, viaţa! Se înfoieşte în pene la întrunirile publice. Oraşul are să devină un stup harnic de albine!” Şi lumea aplaudă. Şi discută. Şi speră. Şi trântorii ciocnesc cupe de şampanie la toasturile banchetelor. Numai, ceva uită… Poate că aveai dreptate! Ceva e cu

putinţă să se schimbe. Albinele cele harnice din stup au obiceiul să scoată trântorii afară, să se descotorosească de gurile lor inutile; îi aruncă să piară. Poate că aceasta se va întâmpla, într-o vreme pe care n-am s-o mai apuc eu, când Călimanul va ajunge un centru petrolifer şi când muncitorii de la sonde şi rafinării vor întoarce altă foaie a istoriei. Aceasta o pretinde cărturarul cel june cu pricina. Aceasta o susţine şi Grigore, el, care vede de obicei înainte, în zilele de mâine, nu tot înapoi, în cele de ieri, ca mine… Mai ştim noi? Logic, istoric, aşa ar fi. Cauze şi efecte… Găsindu-şi o raţiune de existenţă, târgul meu, adică al nostru, îşi va găsi poate, atunci, şi mijloacele să-şi apere existenţa. Acum, cine s-o facă? Domnii Emil Sava şi Iordan HagiIordan îşi sapă singuri groapa; introduc singuri calul troian între zidurile părăginitei urbe a Călimanului, care nici măcar n-a fost vreodată cetate. Dumneata nu eşti de acord?

Tudor Stoenescu-Stoian îngăimă iarăşi o încuviinţare fără şir şi fără convingere. Întrebarea îl depăşea. Se simţea sfredelit de alte întrebări şi răspunsuri mai imperioase, urgente, personale: răscolit de mari hotărâri.

Se înălţă şi el în picioare, din jilţul moale, elastic.

— Pleci?

— Am abuzat peste măsură…

— De abuzat, am abuzat eu, dacă-i vorba pe asta… Zâmbi bătrânul ppnsionar.

— Nici nu poţi bănui cu ce efect miraculos, coane Iordăchel! Plec de la dumneata alt om. Plec luminat şi cu atâta încredere în tot ce voi face.

— Sincer?

— Mai sincer decât m-ar ajuta cuvintele s-o spun coane Iordăchel.

— Atunci mă bucură. N-am pierdut timpul amândoi. Cărţile le trimit mâine. Ştii?… Nu numai ca să nu-ţi fie o povară pe drum, pân-acasă. Ca să le împachetez eu, cu mâna mea.

O grijă prevăzătoare, ticăită, de maniac al cărţilor…

Iordăchel Păun a vrut să-i ajute în micul antreu la îmbrăcat pardesiul. A vrut să-l petreacă până la portiţa casei, în stradă. Tudor Stoenescu-Stoian s-a împotrivit cu toată energia.

— Ai să răceşti, coane Iordăchel. De ce vrei să te am pe conştiinţă…?

El voia să fie cât mai repede afară, pe uliţă, singur cu marile lui hotărâri.

Din uşă, a mai întors încă o dată ochii la încăperea cu rafturile de tomuri, la masa cu documente, cărţi şi file din însemnări, la lumina dulce şi caldă a lămpii cu globul translucid, la acest refugiu tihnit şi ospitalier al unei vieţi neîntinate, cinstite, împăcată cu sine, într-adevăr exemplară, nefrământată de ascunse şi scârbavnice scăderi. În oraşul acesta, n-ar avea şi el drept la asemenea bătrâneţe senină?

— Noapte bună…

— Noapte bună! Şi despre Căliman, mai stau oricând la dispoziţie cu alte documente, necunoscute de istorici. Ai văzut, că nu-s numai arbitru şi împăciuitor în gâlcevile doamnei Cristina Madolschi…!

Afară, noaptea era cu bolta cerului limpede şi înstelată. Aerul rece şi sonor.

Paşii lui Tudor Stoenescu-Stoian sunau avântaţi de marile lui hotărâri. În inimă, în artere, în tâmple, îi zvâcnea un fluid de optimism, poate nu străin şi de cele trei păhărele cu licoarea verde, tare, aromată. Îşi va ispăşi toate nimicniciile josnice. Le va răscumpăra pe toate. Ce simplu se clarifică toate acum! Într-adevăr, va scrie închipuitul ciclu al închipuitelor romane istorice, pe care l-a născocit numai dintr-o mizerabilă deşertăciune, fiindcă se găsiseră alţii să-l creadă. Acolo e mântuirea lui, în care nici el nu credea! De mâine, chiar de mâine începe…

Paşii sonori luau cadenţa frazelor epice în noaptea sonoră şi înstelată. Ce simplu şi firesc, toate! O masă de scris,

teancul foilor albe înainte şi încrederea în tine, într-un alt rost al vieţii deşarte de până mai ieri!

Capitolul IV.
PE LUME SUNT TOT FELUL DE DURERI.

Execrabil!

Tudor Stoenescu-Stoian caligrafie cuvântul în colţul drept al paginii; mototoli hârtia şi o aruncă la coş, Îndată, dedesubt, se ivise, aşteptându-l, altă foaie.

Cu încăpăţânare de şcolar sârguincios, decis să-şi ducă tema până la capăt; în ciuda aţipelii din gene ori a ispitelor de afară, aşternu cu scris mărunt, pentru a douăsprezecea oară, a douăsprezecea variantă a aceloraşi trei rânduri. Interverti ordinea adjectivelor; înlocui un neologism frivol cu un neaoş sinonim arhaic; crezu că a descoperit o modulaţie inedită şi balansată a frazei. Pe urmă, la sfârşitul celui de-al treilea rând, se poticni pentru a douăsprezecea oară.

Îşi reciti fructul trudei, o dată încet, o dată cu glas tare.

Adjectivele îşi întorceau spatele ofuscate că s-au aflat în asemenea companie. Sinonimul neaoş şi arhaic se proţăpea la jumătatea rândului din mijloc, ca un străbun get cu o miţoasă cuşmă şi cojoc de oaie, într-o recepţie de ambasadă cu fracuri, cu rochii decoltate şi coliere de perle. Balansul melodios al frazei aducea a bonzăit de cobză.

Conştiincios, Tudor Stoenescu-Stoian caligrafie, de astă dată în colţul opus al paginii şi cu semne progresive de exclamare:

Execrabil! Execrabil! Execrabil!

Hârtia făcută ghem n-o mai zvârli uşor, cu eleganţa aruncătorilor cu inelul la gâtul raţei de celuloid, la Moşi.

O repezi ca un proiectil infernal în fundul coşului, peste celelalte unsprezece ghiomotoace inofensive. Niciuna nu explodă! Nu se întâmplă nimic.

Pe birou, îl aştepta altă foaie albă.

Iar dedesubtul ei, încă douăzeci şi şapte de sferturi, din colile în număr de zece, îndoite în patru şi cu atâta elan

feţuite cu latul cuţitului de fildeş acum un ceas, aşa cum se repeta de-o săptămână cu o monotonă regularitate, ca să ajungă întotdeauna la acest deznodământ.

Tudor Stoenescu-Stoian scrise dinainte, în colţul paginii goale, un viguros Execrabil! Trase o parafă vrednică de invidia copiştilor de la grefa tribunalului, unde răposatul său părinte ajunsese prim-grefier spre sfârşitul vieţii. Aprinse o regală R. M. S. Fără carton şi îşi acordă un repaus mai lung, cu resignarea omului care n-a epuizat rezerva de răbdare şi tutun.

Admiră satisfăcut caligrafia verdictului anticipat, cu parafa pavoazând frontispiciul paginii neîncepute, ca un stindard fluturat la mansarda unei case în ajunul inaugurării.

Măcar atât izbutise!

Imita acum la perfecţiune scrisul fostuiui său profesor de limba română, obişnuit să aplice, pe marginea tezelor idioate, acest echivalent al notelor de repetenţie din catalog. Execrabil! Cu unul, două şi trei semne de exclamaţie! Cu un singur semn, execrabilul corespundea notei în catalog: 3. Cu două, notei 2. Cu trei, notei 1. O progresie invers proporţională.

Printre alte stranii metamorfoze ale lui Tudor Stoenescu-Stoian, şăgalnicul capriciu al destinului îl transformase şi în dascăl de limba şi literatura română la Liceul „Mitru Căliman”. Deocamdată pentru câteva clase numai şi numai cu titlul de suplinitor.

Fostul elev adoptase cu dezinvoltură procedeul fostu-lui profesor de la colegiul bucureştean. Era o singularizare fantezistă şi mult comentată de liceenii celor cinci clase ale sale – o singularizare care, prin suciturile răstălmăcirilor din viaţa de toate zilele, îi crescuse prestigiul.

Noul suplinitor se anunţa maliţios, original şi simpatic.

Chiar victimele severelor calificări, în loc să-i păstreze gânduri răzbunătoare, anunţau colegilor cu o mutră mucalită şi amuzată de inevitabilul catastrofei:

— Măi Gicule, dragă, mi se pare că şi de data asta m-am învârtit de-un execrabil cu trei jaloane!

Pe marginea biroului, aştepta un teanc de asemenea teze, unele cu asemenea menţiuni. Dar suplinitorul de limba şi literatura română recunoştea, într-aceasta clipă de totală şi lăudabilă imparţialitate, că niciuna din execrabilele compoziţii ale elevilor, nici cele cu semnul de exclamaţie triplu şi apăsat, nu s-au oprit la al treilea rând.

Tudor Stoenescu-Stoian se poticnea întotdeauna aici.

De o săptămână, nu izbutea să depăşească bariera fatală. Şi nici nu se bucura, cel puţin, de consolarea să poată arunca vina pe conspiraţia unor împrejurări vrăjmaşe! Zgomot şi uşi trântite în casă; zgomot şi duruit de birje în stradă. Creditori pândindu-l la poartă, asaltându-l cu somaţii şi prigonindu-l cu sechestre, ca pe-un Dostoievski oarecare ori pe-un oarecare Balzac. Nevasta cerându-i s-o ducă la plimbare şi plângându-se că i s-a demodat pălăria de nu mai poate scoate capul în lume, cântând foxtroturi turbate la pian şi năpustindu-se în mijlocul celei mai superbe pagini să-i spună că servitoarea a spart castronul cel mare din serviciu şi a răspuns, dobitoaca, impertinent. Copiii orăcăind în leagăn ori bătându-i în uşă, să-i poarte tăticul în spate, chimerci. Ostilitatea contemporanilor, incomprehensiunea criticii, invidia confraţilor, indiferenţa lectorilor şi alte iremediabile suferinţe care ulcerează o inimă sensibilă şi secătuiesc izvorul inspiraţiei. Chiar editorul, pretinzând despotic manuscrisul la zi şi oră fixă, cu neomenia unui neîmblânzit cămătar. Nimic, absolut nimic din toate acestea! Cu umila sa obiectivitate şi a obiditului Tudor Stoenescu-Stoian din canatul oglinzii lui Guliver pitic în ţara giganţilor, suplinitorul catedrei de limba şi literatura română îşi mărturisea că-i lipseşte cu totul dreptul de a beneficia de asemenea circumstanţe atenuante.

Atunci ar fi altceva! Ar depune senin tocul pe pieptul paginii albe, ca arma unui combatant împresurat prin trădare şi silit să capituleze. S-ar preda, aşteptând

epuizarea potrivnicelor împrejurări, ca să purceadă la atac cu forţele repauzate, într-o zi cu soare mai clement, după o mai favorabilă pronunţare a oracolelor.

Dar pe dânsul nu-l ameninţa nici o tulburătoare şi perfidă coaliţie a elementelor.

Nimeni şi nimic. Absolut nimeni şi absolut nimic.

El se afla la biroul de lucru, singur în mijlocul universului, cu foile albe înainte.

Iar fiecare foaie albă putea s-o anuleze anticipat, cu unul şi acelaşi execrabil, variindu-i doar numărul semnelor de exclamaţie.

Sandu şi Adina Buhuş, ca nişte buni şi grijulii prieteni, i-au descoperit cea mai tihnită casă, cu cea mai tihnită proprietăreasă, pe cea mai tihnită stradă. Era adăpostit aici ca un preţios şi delicat cocon în capsula capitonată a fluturilor de mătase. În încăperile ei din fund, cu intrare separată, proprietara casei, Laurenţia Iancovici, păşea neauzit în pantofii cu talpa de pâslă.

Nu lătra un câine, nu cotcodăcea o găină, nu cuciriga un cocoş.

Motanul cel cenuşiu îşi purta amorul vagabond la alte sălaşuri din capătul străzii, unde făcea ravagii printre vampele neamului felin, cu o discreţie mută şi pudică, dovedindu-se un animal retrograd şi ipocrit, care nu împărtăşea principiile lui David Herbert Lawrence. De altfel, se numea Talica, nu Mellors! Iar pe ibovnicele sale, brune, roşcate, vărgate, tărcate, le chema Alunica, Ţigăncuşa, Cocolica, Tigreta, Loleta, Moaţa: nu Lady Chatterley, născută Constanţa Reid. Deci n-aveau de ce să umple lumea cu vacarmul unor amoruri patetic şi cinic strigate pe acoperişul caselor, în afară de săptămâna libertină a brânzei. Nu exista, prin apropiere, ferăstrău circular. Nu se auzea chiotul locomotivelor în gară. Nu treceau nici negustorii ambulanţi cu covrigi-simiţi ori cu haine vechi.

Toată strada era scufundată într-o tăcere materială, palpabilă, imobilă. Era un cartier de pensionari, de mame, de bunici şi bunice; aşteptându-şi, în căsuţele lor cu streaşina largă, cu cerdac şi livadă, copiii şi nepoţii risipiţi în toate unghiurile ţării, pe la învăţături, slujbe şi garnizoane. Unii nici nu mai aveau de aşteptat pe nimeni. Priveau spre cimitirul de la poalele Călimanului cu o smerită împăcare.

Aşteptau să se strămute din tăcerea de aici, în tăcerea de acolo.

Alţii îşi frământau trupurile bătrâne noaptea, în aşter-nut, munciţi de insomnie. Urmăreau din pat, cu grijă, de la distanţă, necazurile copiilor şi nepoţilor plecaţi în lume, fără nădejde de întoarcere, prinşi acolo cu alte rădăcini, mereu făgăduind că se vor repezi măcar pentru douăzeci şi patru de ceasuri şi mereu amânând de la un conce-diu la altul, de la o vacanţă la alta.

În această adăstare încordată, liniştea neclintită a stră-zii părea uneori un fenomen anormal. Asemeni acalmiei încărcată de panică, din preceasul cicloanelor, când nu palpită o frunză pe ram şi cerul se goleşte de zborul păsărilor.

Poate că fiecare casă înăbuşea un oftat. Dar răsunetul n-ajungea afară.

Cucoana Laurenţia îşi aşteptase şi dânsa tot astfel, vreme de douăzeci de ani, bărbatul alungat de un neîn-ţeles neastâmpăr să-şi încerce norocul aiurea, în misterioase tovărăşii şi himerice războiri, după ce fusese dat afară din slujba măruntă de la C. F. R., fiindcă se încingea la harţă cu superiorii şi lua parte la suspecte întruniri. Rebel fără leac. Scria mereu că soseşte, că de astă dată a izbutit să biruie rezistenţa norocului, că l-a îmblânzit; pe urmă, sosea pe nevestite, după ce-a încetat să mai scrie, ca să plece a doua zi cu cel dintâi tren, până ce şi-a lăsat oasele în cimitirul Sfânta Vineri. Acum îşi aştepta feciorul, care moştenise acelaşi neastâmpăr; iar acesta nici nu mai scria că are să

mai vină vreodată. Poate, în iatacul din fund, ofta şi dânsa, răsucindu-se noaptea prin somn, aprinzând chibritul să-şi arunce ochii la fotografia băieţaşului, aşezată pe măsuţa de la căpătâi. Însă nu i se auzea suspinul.

O singură dată, în cele dintâi zile, a cutezat să-l întrebe pe Tudor Stoenescu-Stoian, aducându-i fotografia:

— Iată, domnule Stoenescu, aista-i băiatul meu despre care-ţi spuneam… Poate l-ai văzut? Poate l-ai întâlnit vreodată în pârdalnicul de Bucureşti, care nu se mai satură?… Acel afurisit de Bucureşti mi l-a înghiţit mie pe Iacob. Se vede că nu i-o ajuns. Mi l-a luat şi pe Ionică. Nu l-ai zărit cumva vreodată, prin vavilonia Bucureştilor?

După socotelile lui Tudor Stoenescu-Stoian, feciorul coanei Laurenţia va fi numărând astăzi peste treizeci şi cinci de ani. Pentru dânsa e tot copilul cu strai prea larg şi cu breton pe frunte, aşa cum îl arată fotografia; rezemat cu cotul pe masa prea înaltă de mesteacăn, împodobită cu un teanc de albume şi glastră cu flori de hârtie.

— Eu nu ştiu ce caută toţi în Bucureşti, parc-ar curge lapte şi miere! Adăugase văduva cu amar. Toţi într-acolo trag. De-abia aşteaptă să facă aripi şi într-acolo zboară… Am avut eu o prietenă, sărmana, să tot fie ca la vreo treizeci de ani de-atunci. Aşa i-a plecat ei mai întâi bărbatul în lume. Măcar acela era un bezmetic şi un ticălos, un pătimaş, nu ca Iacob al meu. A plecat şi dus a fost! Nu i-a mai auzit nimeni de nume… Sărmana, s-a mângâiat crescându-şi băiatul. Şi cum a prins oleacă de fulgi în aripi, la Bucureşti de-a dreptul i-a fost drumul! Dară nu pot spune că a făcut rău. Din când în când, citesc eu numele lui prin gazetă. Poate ai auzit şi dumneata despre dânsul. Adrian Sânţion.

— Inginerul, arhitectul, milionarul? Întrebase Tudor Stoenescu-Stoian cu mirare.

— Taman acela! Inginerul, arhitectul, milionarul.

— N-am crezut niciodată că e de-aici… Continuase să se mire Tudor Stoenescu-Stoian. Dacă el e, atunci n-a plecat degeaba! E unul din oamenii cei mai de seamă ai ţării,

coană Laurenţie. A ajuns departe… Întreprinderi, construcţii, mine, uzine… N-avea de ce rămâne aici… A ajuns departe de tot şi sus de tot.

Rostind cuvintele, Tudor Stoenescu-Stoian se gândea cu melancolie la destinul înalt al acestui om puternic şi invidiat, căruia viaţa nu-i refuza nici o satisfacţie a planurilor şi intenţiilor.

— Departe de tot şi sus de tot, domnule Stoenescu! Reluase văduva şi mama feciorului pribeag în lume. Drept este! Dară pentru sărmana maică-sa, mă întreb eu, la ce-i folosea aceasta?… Eram atunci tânără şi n-o pricepeam. Ionică al meu abia se ţinea copăcel. O vedeam cu ochii roşii de plâns şi întotdeauna îmbrăcată în rochie neagră… Se afla, domnule Stoenescu, pe culmea Călimanului nostru, o cruce de piatră veche şi mâncată de ploi… Acuma a căzut la pământ… Acolo se suia sărmana, se aşeza pe-o lespede şi privea… Privea la început peste depărtări, în partea unde i-a plecat bărbatul. Pe urmă, a început să privească numai într-o parte, spre Bucureştiul cela, unde i-a plecat feciorul… Încercam eu s-o mângâi, ca una care eram mai tânără şi încă nencercată de durere… De ce-l plângi? Pe băiat, de ce să-l plângi?… Învaţă bine. Se bucură de lauda profesorilor. Are s-ajungă departe!… Ea tăcea şi mă privea. Apoi privea la Ionică al meu, cum încerca el să meargă ţinându-se de perete şi agăţându-se de feţele de masă… Ce-i foloseau toate cuvintele mele?… Aşteptându-şi copilul, s-a stins, domnule Stoenescu. Ca o candelă în care s-a terminat undelemnul, s-a stins. Pe urmă, abia mai târziu, a venit vremea s-o înţeleg şi eu… Iar când am înţeles-o, când mi-a plecat şi mie Ionică, ea nu mai era, să mă duc la dânsa şi să ne uşurăm amândouă jelindu-ne una alteia, ca nişte femei şi mame singure ce-am rămas.

— Şi ce face prin Bucureşti Ionică al dumitale? Arătase Tudor Stoenescu-Stoian interes pentru durerile gazdei, numai din simplă politeţe.

— Ce face? Parcă-l ştie cineva ce face? Se jelui vă-duva. Nu-mi scrie nimic. De şapte ani, n-a mai dat nici un semn. Nu ştiu cu ce trăieşte… Câteodată mă-ntreb dacă mai trăieşte. Numai inima mea de mamă îmi răspunde atunci că nu s-a pierdut; îl simte pe undeva, pe pământul acesta, zbătându-se. Întreb pe unii şi pe alţii, când aud că s-au întors din Bucureşti. Mă îmbrac repede şi pornesc să le rod pragul oamenilor: Nu l-aţi văzut cumva pe Ionică al meu? N-aţi auzit cumva pe-acolo de el?" Nimeni nu l-a văzut; nimeni n-a auzit de dânsul. Despre Adrian Sântion, să trăiască sărmana maică-sa, ar afla şi ar auzi… Zi de zi ar afla şi zi de zi ar auzi!… Nu-i lună lăsată de la Dumnezeu, să nu văd numele lui în jurnal… I-adevărat că puţini ştiu că-i de-aicea. Puţini îşi mai amintesc că umbla cu tăşcuţa subsuoară la şcoală şi-napoi. Povestea Sântionilor e veche… Nici el nu-şi mai aduce poate aminte că de-aici a prins aripi şi că de-aicea şi-a luat zborul…

Coana Laurenţia ştersese uşor, cu batista, geamul fotografiei şi îşi privise copilul în lumină, suspinând:

— Pentru Adrian Sântion nu mai este cine se bucura, domnule Stoenescu; pentru Ionică al meu, n-am de ce mă bucura! Este cine se bucura; şi n-are de ce… Sărăcuţul de dânsul, cine poate şti cu ce nevoie şi necazuri se luptă?… Câteodată visez noaptea că bate în uşă… Nici nu mai întreb cine bate… Simte inima mea, şi prin vis, că el este. „Aşteaptă oleacă, Ionică." „Aştept, mamă!" Mă reped să deschid uşa. Nu-i nimeni! S-a topit ca un fum… Chiar prin vis, nu se îndură Domnul să mi-l lase când deschid uşa, să-l văd cum arată el acum. Îl văd numai pe Ionică din fotografia asta, în hăinuţele lui pe care le-am strâns în dulap. Le scot şi mă uit la ele. Şi atunci, mă aşez pe marginea patului cu hăinuţele pe genunchi, le dezmierd şi plâng ca o bătrână singură şi fără putere ce sunt…

În ziua aceea, Tudor Stoenescu-Stoian şi-a spus că au nimerit-o rău prietenii lui, aflându-i asemenea gazdă. Şi-o

închipuia venind mereu să-i împuieze urechile cu jelaniile ei şi cu povestea lui Ionică.

Dar se înşelase.

Cucoana Laurenţia îşi deşertase durerea. Nu-i mai tulbura liniştea încăperilor; se strecura ca o umbră arareori, să-l întrebe dacă nu pofteşte o cafeluţă ori o dulceaţă de caise; veghea ca fata nepricepută de ţară, să nu trântească uşile, să nu intre nesunată decât dimineaţa, la focuri; îi păstra atmosfera capitonată pentru misterioasa elaborare a operei menită să traverseze istoria principatelor moldovalahe, de la Alexandru cel Bun până la palpitanta epocă actuală.

Acum ar fi dorit să-i bată în uşă, să se aşeze în jilţ şi să-i vorbească. Să-i spună orice, numai să poată da pe socoteala acestei invazii a elementelor din afară neputinţa de a sări peste al treilea rând.

Nu venea nimeni. Îl împresura tăcerea cea mai desăvârşită. În sobă, flacăra pâlpâia molatic. Iar el mai avea de anulat douăzeci şi şapte de foi albe, cu unul şi acelaşi execrabil fatal!

Dis-de-dimineaţă, odihnit, bine dormit şi limpede la cap, toate îi păreau sclipind luminos şi uşor de aşternut pe hârtie: imagini, gânduri, personaje, conflicte, drame, iubiri… Toate o joacă! Iar cum purcedea să le aştearnă pe hârtia albă, îşi pierdeau viaţa, căldura, strălucirea. Păţea întocmai ce i se întâmpla lui întotdeauna, când, în existenţa obscură din Bucureşti, îl ispitea o pălărie, o cravată, un pardesiu din vitrinele magazinelor. Dădea târcoale o săptămână, îşi număra banii din pungă, chibzuia, se hotăra în sfârşit. Iar a doua zi, pe el, pălăria nu mai avea formă; cravata, culoare; pardesiul, croială. Toate luau înfăţişarea lui mediocră şi cenuşie, anonimă, topită în marele număr al trecătorilor. Execrabil!

— Ca rândurile sleite care-i ies acum din peniţa condeiului, scrise cu cea mai cenuşie şi spălăcită cerneală, parcă pe cea mai sură şi mai scămoasa hârtie.

Se ridică să se plimbe prin cameră cu mâinile la spate.

Privi pe fereastră la culmea Călimanului, cu văgăunile luminate de cei dintâi pospai de zăpadă. Pe muchia gardului, motanul cel cenuşiu se prelingea cu mers catifelat, pornind la vreo întâlnire, unde-l aşteaptă vreo Tigretă. Loletă ori Moaţă de-ale lui. Animalul!

Copleşit de năduf, martir de nimeni nebănuit, Tudor Stoenescu-Stoian se-ntoarse dezgustat şi dădu cu ochii de rafturile bibliotecii.

Acolo se aflau şi cărţile lui Teofil Steriu. Erau multe. Un raft întreg. Romane, nuvele, povestiri; de pe vremea lui Alexandru cel Bun şi de pe vremea războiului celui mare, şi chiar de cea mai fierbinte actualitate, de anul trecut. Animalul!

Cum pot scrie oare unii, la nesfârşit, cu debitul continuu al unui robinet de baie uitat deschis? E foarte simplu, spusese Iuraşcu: „El se aşază la maşă şi scrie; eu mă aşez înaintea şevaletului şi pictez!” Animalele!

Tudor Stoenescu-Stoian deschise sertarul secret al biroului, cu o cheiţă întotdeauna păstrată asupră-i.

Scoase cele câteva numere ale vagilor reviste literaroartistico-politico-sociale, unde publicase şi el câteva vagi articole critico-literaro-sociale şi două schiţe, despre care nimeni n-a pomenit niciodată nimic. Reprezentau un trecut. Acum, îndepărtat. Datând de 5-6 ani, în primii doi ani după ce şi-a luat cele două licenţe. Revistele se tipăriseră din cotizaţia colaboratorilor. N-a trecut niciuna de al treilea număr. Nu le-a cumpărat nimeni, nu le-a citit nimeni, în afară de prietenii şi vagii cunoscuţi ai vagilor colaboratori, obligaţi să achiziţioneze, fiecare, măcar câte două duzini de abonaţi. Tudor Stoenescu-Stoian îşi citi. Fără nici o tresărire de emoţie, numele tipărit în sumar. Îşi reciti articolele literaro-critico-sociale. Îşi reciti cele două schiţe. Era sigur! Roşi de aceste păcate ale trecutului. Toate meritau menţiunea: Execrabil! Cu două sau trei semne de exclamare.

Totuşi, printre numele pe atunci obscure, din sumar, câteva au început să circule; le vede în fiecare zi pe coperta cărţilor expuse în vitrina librăriei „Miron Costin”. Nu poartă menţiunea: Execrabil! Ci poartă câte o bandă de altă culoare, pe care stă scris cu litere roşii: „Mare succes! Ediţia a doua. A şasea mie. Operă premiată de Academia Română. Premiul S. S. R.” Animalele!

Martirul paginilor poticnite la primele trei rânduri zvârli scârbit, în fundul sertarului secret, revistele anemice şi mizerabile la înfăţişare; răsuci cheiţa şi o puse în buzunarul vestei. Era cel puţin sigur că nu le cunoaşte nimeni, că n-a auzit nimeni de aceste reviste; că şi aceia care le-au avut cândva sub ochi au uitat de mult cleioasele slove purtând semnătura prea puţin gloriosului debutant.

Se instală la birou, mototolind foaia a treisprezecea, fără să mai încerce a da o justificare verdictului cu parafă de stindard.

Începu o pagină nouă şi la al treilea rând iarăşi se poticni.

Barând foaia cu o apăsătură vârtoasă de peniţă, Tudor Stoenescu-Stoian îşi mărturisi că, după această eroică şi tenace experienţă de-o săptămână, ar fi îndreptăţit să încerce a scrie, poate cu mai mulţi sorţi de izbândă, romanul unui om care nu poate scrie un roman.

Ar fi un roman autobiografic de tot hazul.

N-ar avea nevoie de vervă, de imaginaţie, de mult meşteşug. L-ar povesti pur şi simplu la dictafon, cum a citit că procedează unii literatori de avangardă, ca un oarecare Blaise Cendrars, slăvit de publicaţiile pariziene pentru modernismul curăţat de toată zgura prejudecăţilor din trecut. Îşi alcătuia cărţile la dictafon. Se instala la volan să conducă automobilul cu o singură mână (amputat de război); sau pleca să cutreiere lumea la antipozi. Dar el n-avea drept să se risipească în asemenea fantezii. El trebuia să scrie un roman dens, solid, cu migăloasa răbdare a şlefuitorilor de diamante; un roman pe cât posibil istoric.

Cucoana Laurenţia păşea în vârful tălpilor de pâslă fiindcă el scria un roman. Adina Buhuş îl întreba cu o îngrijorată discreţie dacă e mulţumit de liniştea casei, sigură fiind că el scrie un roman. Sandu Buhuş era fericit că-şi adusese prietenul aci ca să poată scrie în tihnă cele cinci-şase romane. Deveniseră cinci-şase! Despre ele se interesau îndeosebi, dar cu discreţie şi zâmbet de complicitate, Iordăchel Păun, colegii din cancelaria liceului, colegii din barou, caracudele de la masa cofetăriei „Rinalti”, domnişoarele de măritat, cucoanele care-l privesc cu ochii micşoraţi printre gene, când intră, o dată pe săptămână, la cinematograf; chiar un om mort ca Pantelimon Tăcu, de vreme ce l-a întrebat, mai zilele trecute, dacă mor mulţi eroi, la ce vârstă şi de ce boală, recomandându-i, pe urmă, să nu se surmeneze. Animalul!

Ziarul guvernamental şi local Călimanul a strecurat, încă de acum o lună, ştirea că „mult cunoscutul scriitor, publicist, avocat şi profesor din Bucureşti, Tudor Stoenescu-Stoian, intenţionează să se stabilească definitiv în oraşul nostru, pentru a se consacra în primul rând operei sale literare. Ne facem plăcerea, cu riscul unei indiscreţii, a informa în acelaşi timp cititorii noştri, că un roman din vastul său ciclu va fi consacrat acestui patriarhal colţ de ţară, refugiu al tradiţiei.” Ştia prea bine cine-a inspirat informaţia. Sandu Buhuş, în dorinţa lui de a pregăti o cât mai călduroasă atmosferă pentru înscrierea în partid. Animalul!

Tudor Stoenescu-Stoian întoarse foile virgine pe cealaltă parte, cum răsucesc perna, cu dosul în sus, bolnavii de insomnie, în nădejdea că aşa le va veni mai repede somnul. Schimbă peniţa. Pe urmă, se răzgândi. Pregăti stiloul. Era sigur acum, că numai cu stiloul îşi scria romanele Teofil Steriu: animalul!

Inima lui Tudor Stoenescu-Stoian ticăi uşor. Nu fiindcă simţea venind, în sfârşit, inspiraţia. Ci fiindcă auzea venind paşi. Sosea cineva să-l elibereze…

Acoperi foile albe cu sugativa şi strigă: „Intră!” înainte de a aştepta bătăile în uşă.

Intră slujnicuţa oacheşă şi cu ochii hlizind, pentru a vesti că vrea să-i vorbească un ilev. Ţine morţiş. Nu se dă dus.

— Fie şi elev! Se mulţumi măcar cu atât Tudor Stoenescu-Stoian. Spune-i să vină!

Elevul tropăi în antreu, scuturându-şi picioarele.

Urmă foşnetul mantalei dezbrăcate şi numai după aceea, o mână apăsă timid clampa.

— A! Tu eşti, Rinalti? Ce e cu tine?

Giuseppe Rinalti nu îndrăzni să înainteze mai mult de doi paşi. Îşi epuizase toată energia afară, luptând cu slujnica şi cu coana Laurenţia să înfrângă consemnul strict, din ceasurile când Tudor Stoenescu-Stoian „lucra” la roman.

În scaunul din faţa biroului, crescuse uriaşul din oglinda cu trei canaturi, Guliver în ţara piticilor.

Se purta însă, de astă dată, ca un uriaş protector, păstrând încă reminiscenţa înduioşată a celuilalt Guliver, pitic şi obidit, de adineaori. Sărmanul animal!

— Hai, îndrăzneşte, Rinalti! Vino mai aproape. Uite, aşază-te pe scaunul ăsta…

Elevul nu-şi permise să se aşeze pe scaun, în faţa unui profesor care mai era, pe lângă altele, şi un atât de mare romancier inedit. Dar îşi depuse chipiul.

Tuşi. Descoperi pe degete o pată de cerneală violetă şi ascunse mâna.

Era un băiat scund, bine legat, cu blăniţa ereditară de astrahan a Rinalţilor acoperindu-i fruntea până deasu-pra sprâncenelor groase. Trăsăturile puternice, săpate adânc, aproape fără nimic din frăgezimea copilăriei, îi dădeau o înfăţişare de omuleţ încăpăţânat şi nu prea simpatic.

— Domnule profesor, am venit la dumneavoastră acasă, fiindcă nu mă adresez profesorului. Mă adresez scriitorului… La profesor a venit tata săptămâna trecută.

— Just, Rinalti! A venit să-mi spună că vrea să te retragă de la şcoală. Să te lase cel mult până la finele anului. Pe

urmă, să te ţină pe lângă dânsul, ca să-i înveţi meşteşugul şi să-i moşteneşti firma. Aceasta a venit s-o spună profesorului. Iar profesorul l-a sfătuit să nu facă aceasta. Eşti un băiat destul de conştiincios.

Promiţi! Rămâne să vedem întrucât îţi ţii promisiunea şi întrucât nu m-am înşelat…

Tudor Stoenescu-Stoian se plăcea ascultându-se.

Era sigur că elevul Rinalti Giuseppe va povesti întregii clase cu câtă nobleţe şi cu ce dragoste ocrotitoare l-a apărat el împotriva unui părinte cu vederi obtuze.

— Şi tata? Întrebă copilul, cu o cută duşmănoasă între sprâncenele groase. Tata ce-a hotărât, domnule profesor?

— Precis, n-aş putea să-ţi spun. Aceasta e o chestiune care vă priveşte; familiară. Eu mi-am făcut datoria. Şi cred că i-am zdruncinat într-o bună măsură hotărârea. Aceasta e tot ce-ţi poate afirma profesorul.

— Vă răpesc timp?

Rinalti Giuseppe nu adăugase: domnule profesor”.

Se adresa acum scriitorului, şi el scriitorului se temea să nu-i răpească timpul.

Tudor Stoenescu-Stoian făcu un gest vag cu mâna, ca un om care-şi sacrifică, din exces de omenie, un capital atât de preţios: timpul.

— De altfel, voi căuta să fiu scurt. Dumneavoastră aţi constatat care e situaţia mea acasă. Tata e italian numai cu numele şi e cofetar. Eu nu vreau să fiu cofetar şi nu mă simt italian numai cu numele. De doi ani, învăţ singur italieneşte cu dicţionarul şi cu gramatica. Am ajuns să scriu şi să înţeleg destul de bine. I-am scris lui Gabriele d'Annunzio…

Tudor Stoenescu-Stoian începu să râdă.

Rinalti Giuseppe continuă:

— Şi am primit răspuns de la Gabriele d'Annunzio. Acest răspuns mă încurajează. Îmi daţi voie să vă arăt scrisoarea?

Tudor Stoenescu-Stoian nu mai surâdea. Se uita curios, ca la altă dihanie, la acest omuleţ păros şi creţ, care purta

corespondenţă cu celebrul Gabriele d'Annunzio şi nu voia să se facă în ruptul capului cofetar.

Elevul se chinuia să scoată din buzunarul de la piept, prea strâmt, o cărţulie cu scoarţele tari, în care păstra scrisoarea. O despături şi o întinse ca un trofeu.

Chiar cu puţina şi aproximativa sa italienească, Tudor Stoenescu-Stoian înţelese că era o scrisoare caldă şi prietenoasă; actul unui om brav şi generos, care-a descoperit un pui de om.

— V-am spus că acest răspuns mă încurajează, vorbi elevul Rinalti Giuseppe, împăturind scrisoarea cu sfin-ţenie şi strângând-o la piept între scoarţele cărţuliei. Trebuie să vă adaug că eu de mic am citit foarte mult şi am început să scriu… Visul meu e să devin scriitor. Dar nu aici, în România. În Italia. Sângele meu mă cheamă acasă! Sfârşi cu un gest emfatic, de care îndată îşi dădu socoteala şi roşi.

— Atunci îmi pare rău, dar nu ştiu la ce ţi-aş putea servi, rosti Tudor Stoenescu-Stoian cu o ciudată, cu o abia simţită animozitate.

— Mă puteţi servi, domnule Stoenescu-Stoian. N-am altcuiva cui să mă adresez în oraşul acesta… Iar dincolo…?

Arătă cu mâna afară, pe fereastră, spre dealul Călimanului, cu văgăunile presărate de prima pulbere îngheţată a zăpezii. Mâna era cea cu degetele pătate de cer-neală. O ascunse, repede, ruşinat, întrerupând mişcarea teatrală. Totuşi, continuă:

— Iar dincolo, e dealul acesta, domnule Tudor Stoenescu-Stoian! Mă desparte încă de restul lumii. De ţara mea cea adevărată. Sunt un copil încă. Şi pe un copil nu-l ascultă nimeni… Mi-am spus că poate un scriitor are suflet. De la scriitor cer sfatul. Am aflat din ziarele italieneşti – eu cumpăr Stampa din banii mei – am aflat că s-a anunţat un concurs pentru copiii italieni născuţi peste graniţă. Un concurs pe vârste şi pe anii de studii… S-a dat o temă unică pentru toţi. O lucrare: „Ce simte şi care e datoria unui copil de italian care s-a născut şi a crescut departe de patrie”. Se

dau 12 burse. Premianţii sunt primiţi în Italia să-şi termine studiile pe socoteala statului; şi se plăteşte drumul, întreţinerea, hainele, tot-tot, şi bani de buzunar. Sunt două condiţii, pe care nu ştiu deocamdată cum am să le îndeplinesc. Una: autorizaţia părinţilor. E greu să-l conving pe signor Alberto să renunţe la proiectele sale…

— Rinalti! Îl dojeni cu severitate Tudor StoenescuStoian. Un copil nu vorbeşte niciodată aşa despre părin-tele său.

— Mă iertaţi… Trecu repede Rinalti Giuseppe peste acest amănunt. A doua condiţie, este angajamentul pentru toţi laureaţii, să se întoarcă îndărăt după ce-au ter-minat studiile şi să continue acolo, în străinătate, misiu-nea lor. Aceasta nu ştiu dacă am s-o pot îndeplini. Eu cred că n-am să mă mai pot despărţi de Italia.

— Deocamdată nici n-ai plecat, Rinalti! Observă cu ironie, nu lipsită de o inexplicabilă răutate, profesorul de limba română.

— Lucrarea o am aici! Replică elevul, ca şi cum, o dată această formalitate îndeplinită, nu mai avea de ce se îngrijora de rezultat. O am aici! În italieneşte. Dar am şi o copie românească. Vă rog s-o citiţi şi dumneavoastră. Să-mi faceţi observaţiile cuvenite. Iar dacă lucrarea merită să fie trimisă, dacă va fi laureată şi eu primit bursier, atunci apelez la domnul Tudor StoenescuStoian, scriitorul, să intervină la Tudor Stoenescu-Stoian profesorul, ca să-l convingă pe signor… pe tata, să-mi dea autorizaţia şi să pot pleca…

Elevul Rinalti Giuseppe pierduse sfiala cu care intrase pe uşă.

Tonul sigur şi decisiv sună neplăcut pentru urechea lui Tudor Stoenescu-Stoian, profesorul şi scriitorul. Îi părea cam prea sigur de el, acest băieţaş!

— În sfârşit, să vedem…

Şcolarul scoase două caiete. Le depuse pe marginea biroului.

— Dumneavoastră le citiţi când aveţi vreme. Dar ţin să vă spun că la 31 decembrie trebuie să fie la Roma. Aşa că aş vrea să le trimit la 15 decembrie cel mai târziu.

„Îmi pune şi termen acest băieţaş!” gândi, din ce în ce mai ciudat nemulţumit, Tudor Stoenescu-Stoian, profesorul şi scriitorul.

Rinalti Giuseppe îşi luă chipiul de pe scaun:

— Nu vă mai răpesc timpul dumneavoastră preţios. Am onoarea să vă salut!

Se răsuci pe călcâie şi trase uşa după dânsul.

— Animalul! Murmură Tudor Stoenescu-Stoian.

Deschise caietul cu versiunea românească, frunzărind foile cu o blazată curiozitate. Citi câteva rânduri de-aici, câteva de dincolo. Pe urmă, deschise prima pagină.

— Animalul! Rosti când ajunse jos, şi nu mai lăsă caietul din mână până la sfârşit.

Animalul! Nu era nimic care să merite un execrabil, cu unul, două sau mai multe semne de exclamaţie. Era, într-adevăr, ceva nou, cald, proaspăt, viu şi nostalgic. Pe două planuri suprapuse; o vibraţie de energie şi de optimism, pe un fond elegiac de dor. Animalul!

Tudor Stoenescu-Stoian îşi zvârli foile sale albe, pe toate, în coş.

Rămase cu cele două caiete în faţă. Ceva uscat şi rău din el, începutul unei subterane degradări, nu-i îngăduia să se bucure deplin de această descoperire şi să-i dea emoţia vânătorului din nu mai ştia ce basm nordic, când a văzut floarea, unică pe lume, de ferigă. Floarea care nu mai există şi nu va mai exista niciodată. Dimpotrivă, înaintea ochilor avea numai figura puţin sim-patică şi colţuroasă a elevului Rinalti Giuseppe; în urechi, numai glasul lui cu siguranţa care-l irita. Era ceva încă mai rău decât plăsmuirile inofensive: decât amicii închipuiţi, decât romanele închipuite. Dar nu-şi dădea seama cum unele boale lucrează mai întâi viclean, se infiltrează subtil, inocent, ca să se dezlănţuie când e prea târziu şi tot trupul se află minat.

Împinse caietele. Le împinse cu ciudă.

Maşinal, pe mapa de sugativă, lăsă creionul din mână să deseneze arabescurile cu care îşi umplea timpul de-o săptămână, în pauzele când se poticnea la cel de-al treilea rând. Observă, atunci observă întâia oară, că n-a mai rămas nici un loc liber. Acelaşi desen, mereu acelaşi de-sen revenind sub mişcarea inconştientă a mâinii. Parcă erau şerpi încolăciţi. Parcă erau cârcei de viţă. Parcă era un cap cu ochii prelungi şi imens cercănaţi. Un cap, şi altul, şi altele. Parcă nu era nimic. Numai un amestec de curbe şi de umbre fără nici un sens. Şi totuşi, aceasta semăna cu ceva. Cu ceva, de undeva cunoscut, de pe marmura vânătă a unei mese din cofetăria „Rinalti" şi din reproducerile albumului lui Toulouse-Lautrec. Când? Cum? Ce absurde asociaţii! Şi ce legătură cu Picu Hartular, nesuferitul cocoşat, snob, agresiv, colecţionar de veninoase anecdote?

CARTEA A TREIA

„Oameni strâmbaţi, suciţi, deviaţi, într-o lume strâmbă şi pidosnică. Poate că altfel s-au născut să fie. Poate că altfel ar fi putut să fie în altă lume. Cine s-ar încumeta s-o tăgăduiască?"

ANATOLE FRANCE.

Capitolul I.

PASTEL ÎN ALB.

Ninsoarea cea mare, din plin, s-a potopit într-ascuns, peste noapte, ca o de mult pregătită surpriză din anii feerici ai copilăriei.

De-o săptămână, pospaiul subţire de zăpadă se topea, îngheţa; iarăşi se dezmorţea la amiazi, prefăcut într-o pastă vâscoasă sub tălpi, murdară şi împroşcată în ziduri din roţi. Oraşul părea mai sărac şi încă şi mai vechi, părăsit la marginea lumii, în afară de drumurile grăbite ale oamenilor şi ale veacului. Oraşul mai sărac şi mai vechi; iarna mai posomorâtă, sub cerul jilav şi jos, cu negrele crengi ale livezilor răsucind braţe crispate peste zăplazuri, ca să prindă scama de ceaţă în unghii.

În ajun, perdelele s-au lăsat pe-o amurgire vânătă şi urâtă. Toţi intraseră în vizuinile lor să-şi doftorească, unii tusea uscată din piept, alţii junghiul din coastă, durerea încheieturilor ţepene.

Pe măsuţa de noapte, îi aşteptau paharele de ceai aburind, leacuri băbeşti de buruieni amare, flacoane purtând eticheta farmaciei „La îngerul păzitor”, cu linguriţa ală-turi. S-au doftorit şi s-au strecurat în aşternuturile reci, să le-ncălzească; au gemut, au oftat, au tuşit şi s-au răsucit. Numai Adina Buhuş a întârziat în „sticlăria” ei, s-asculte glasurile lumii culese din noaptea umedă şi pustie, cu antena aparatului de radio. A învârtit butonul zimţat şi i-au intrat în odaie liedurile de la Viena, şi ceardaşurile ţambalagiilor din Budapesta, şi suspinele cu tremolouri ale barcarolelor din Neapole, şi corul din Tristan şi Isolda, cântat la Opera din Bayreuth. Alături, în cealaltă cameră, Sandu Buhuş, culcat pe canapeaua biroului, îmbrăcat în cămaşă de noapte cu arnici, tuşea în mustăţile de focă, întorcea foşnind ziarele sosite cu trenul de seară şi suna slujnica scundă şi cu mâini vânjoase de luptătoare, Lisaveta, să-i aducă mai repede ceaiul de romaniţă.

Pe urmă, în toate casele târgului, pleoapele tuturor s-au lăsat ca al doilea rând de perdele, să-i închidă pe fiecare în visul lor de fiecare noapte.

S-au scufundat dintr-o viaţă într-alta.

Iordăchel Păun şi-a regăsit ctitorii bărboşi, desprinşi din filele hronicilor şi adunaţi în divanul domnesc. Îl aşteptau să facă o pace şi să dea un sfat chibzuit. Tăvi Diamandescu s-a năpustit încleştat la volan, pe un urcuş alpin în spirală, cu o sută douăzeci de kilometri pe oră şi cu vântul vâjâind subţire în urechi. În patul de fier, Pantelimon Tăcu a întins a mia oară braţele de sub pătura de cazarmă, să se apere de scheletul morţii aplecat asupră-i, rezemat în coasă şi rânjind. Laurenţia Iancovici a tresărit (pentru a câta mia oară?) la bătaia mult cunoscută din uşă: „Tu eşti, Ionică? Aşteaptă că-ţi deschide mama… Oare, unde oi fi pus

chibriturile, doamne iartă-mă?… Nu pleca, Ionică, nu pleca…!” Tudor Stoenescu-Stoian acoperi prin somn foaie după foaie, c-un scris mărunt şi volubil, sub ochii uimiţi ai prietenului său Teofil Steriu, sosit să-i prezinte norvegianul lui Guez de Balzac. Adina Buhuş, în şosete şi pantofi albi de căprioară, cutreieră iarăşi galeriile marilor magazine pariziene cu miros de mătase, de lână, de olandă apretată, ţinându-se de mâna tântei Cora şi ascultând glasul vânzătoarei, ca o dulce şi nepământeană muzică: „Je vais vous le faire envelopper immédiatement, madame. Vous l'emportez? Cest plus sűr ŕ cause des fętes.” Giuseppe Rinalti străbătu străzile Romei, braţ la braţ cu o ceată de juni compatrioţi necunoscuţi, cântând şi vociferând întru disperarea neputincioasă a lui signor Alberto, oprit în Forum cu o tavă de cataifuri cu frişcă în braţe. Cristina Madolschi s-a ridicat din patul înalt şi vast ca un catafalc, să-l întrebe pentru a mia oară, pe Antoine, cine a sosit şi ce-nseamnă larma aceasta din curte şi din salonul portretelor. Antoine, în straiul de valet cu fireturi sclipitoare şi cu pulpele strânse în ciorapi, pentru a mia oară răspunse, din uşa larg deschisă de perete: „Alteţa-sa principesa Ecaterina Corecki! Doamna contesă Maria Potocki! Alteţa-sa principele Bogdan Movilă, capidan-paşa al împărăţiei otomane! Doamna contesă Ana Potocki! Doamna ducesă Regina Visznowiecki şi toată suita luminăţiilor-lor!… E curtea plină de carete şi de căleşti, măria-voastră!… Daţi poruncă unde să punem caii, unde să intre lăncierii şi pajii…” Pentru a mia oară, Picu Hartular, într-un superb costum de stofă englezească, cu ultimul model de cravată de la Barclay, s-a plimbat la braţ cu aceeaşi femeie în rochie neagră şi cu mlădieri feline în mers. Nu-i vedea faţa nici acum; niciodată nu-i vedea faţa! Nu-i auzea glasul nici acum; niciodată nu-i aude glasul! Dar simţea o mare fericire, fiindcă prin vis ştia cum arată faţa aceea fără s-o vadă şi cum sună glasul acela fără să-l audă; fiindcă, printr-o magie, cocoaşa din spate a dispărut. A dispărut şi

agresiva sonoritate din vocea lui, prin aceeaşi magie. Totul era acum magic, luminos şi bun. Femeia îl îndreptă cu o apăsare în braţ spre un anumit capăt de alee, unde el nu vrea s-ajungă. Întotdeauna, acolo, vraja cea blândă se sfarmă, iar cocoaşa răsare din nou în spate, încă mai crescută şi mai hâdă. Povara vieţii lui de totdeauna. Atunci, femeia are să izbucnească în hohot răutăcios de râs, ca în fiecare noapte, şi are să dispară a mia oară, ca totul să fie din nou urât, rău şi fără speranţă.

Toţi, în afară de Pantelimon Tăcu, prin somn au cerut astfel, încă o dată, visului să se prelungească încă şi încă, să nu-i abandoneze treziţi la realitatea cea mâhnită din ei şi de afară.

Numai Grigore Panţâru îşi sprijinea, în acest timp, barba flocoasă în pumn, undeva, într-un univers al mizeriei, despărţit cu ziduri nevăzute, dar inexpugnabile, de universul de la „Rinalti”. Acolo, într-o cârciumă depărtată de mahala, la o masă murdară de rotocoalele ude ale paharelor, hohotea gros şi tresăltat, scuturându-şi pipa de scândura băncii de câte ori Tache Fanaragiul, beţivul şi ticălosul, începea să povestească de la capăt, de ce nu-l poate da pe dânsul afară domnul primar Atanasie Blându, măcar că-i un ticălos şi un beţiv.

— Mă apără du'ia Clemenţa, sireaca… Zău, coane Grigore! Mă apără şi iaca dom' premar n-are ce-mi face… Că eu le-am purtat doară scrisorelele… Când va'că se-ngroaşă şaga, mă du'ş'spun: „Păi aşa ni-o'ost'orba, coa'ă Clemenţă?” Şi du'ia Clemenţa, de colo: „D'te şi n-ai 'ici o hrijă, Tache!” P-ormă, trece-n 'irou la dom' premar şi-l scapă pe Tache, măcar că-i un ticălos şi beţiv, cum ol vezi, coa' Grigore… Ol scapă, c-are unghii subţiri ş-ascuţite du'ia Clemenţa, sireaca… Iară Tache se îmbată şi'ici nu-i pasă lui Tache…!

Astfel, numai Grigore Panţâru, ieşind târziu, după miezul nopţii, din cârciuma depărtată de la mahala, unde l-a lăsat pe Tache fanaragiul dormind cu fruntea pe masă, numai el a

cunoscut c-a început ninsoarea cea mare din plin, cu fulgi legănaţi şi moi.

Mergea pe străzile albe, cu pieptul desfăcut şi cu pălăria pe ceafă, lăsând fulguirea să-i spele fruntea lucioasă cu noduri, nasul socratic şi barba-ncâlcită de faun. În fundul buzunarului, îşi scotocea, cu degetele păroase, capătul de cretă sfărâmată, gândind cu plăcere la tabela neagră de-acasă, din perete, unde-avea să înşire iarăşi, vreme de-un ceas, radicali şi ecuaţii, sinusuri şi cotangente, formule din tabela de logaritmi care, în Târgul Călimanului, nu trebuiau nimănui.

Păşea fără grabă pe străzile goale şi albe, vorbind singur şi aprobând:

— Mi se pare mie că ninge foarte frumos. Asta-mi place!… Mi se pare că iar a mai venit şi iar are să mai treacă o iarnă… Îmi place şi asta! Pot spune că-mi place chiar foarte mult…!

Păşea pe lângă casele cu perdelele trase, cu ferestrele oarbe, scufundate în neliniştitoarea tăcere de moarte. El cunoştea visul din somn al fiecăruia dinăuntru, fiindcă de mult le citise viaţa ascunsă, pe care nici ei poate nu şi-o ştiau, şi fiindcă de mult le-o dezlegase, ca tot atâtea probleme de trigonometrie cu formulele scrise în cartea de logaritmi.

— Aceasta-i foarte bun pentru dânşii! Mâine au să se bucure de ninsoare şi-au să uite la ce viaţă s-au deş-teptat… Asta-mi place! Măcar pentru-un ceas au să uite…

Mergând şi vorbind, a ajuns la bojdeuca lui hâită, a împins portiţa cu umărul, a intrat şi s-a încuiat cu tabela neagră din perete, limpezindu-şi aburul vinului şi al coniacului, cu lucida şi recea lui desfătare din fiecare târziu de noapte, înşirând şi ştergând cifre, formule, radicali şi ecuaţii.

Afară, potopirea fulgilor a continuat, fără zgomot, voioasă şi lină, ca o de mult pregătită surpriză pentru deşteptarea celor zăvoriţi în oarbele lor sălaşuri.

Iar dimineaţa, perdelele s-au ridicat să descopere un oraş fermecat şi dalb.

Deodată, ceva proaspăt şi tineresc a înviat în glasuri. Pe străzi au apărut copii, vârându-şi cu lacomă bucurie mâinile roşii în zăpada afânată. S-au deschis ferestre. S-au auzit râsete fără pricină, care muriseră de mult. Femeile treceau pe sub crengile merilor întinse peste zăplazuri, aşteptând să se desfoaie florile reci. Nu se grăbeau să scuture fulgii din gene şi surâdeau cu o fericire copilărească.

Murdăria uliţelor desfundate, rugina întristătoare a acoperişurilor de tablă, viroagele negre de pe locurile virane, toate dispăruseră sub alba capitonare.

Părea acum un oraş ireal, fericit şi purificat; un ungher de planetă, unde oamenii nu mai aveau nici un fel de suferinţă şi n-aveau de ce fi învrăjbiţi; unde s-a şters pentru totdeauna chinul şi plictiseala de pe chipurile lor şi unde totul se va petrece, de-acum înainte, fără făţăr-nicie şi fără durere, firesc şi simplu, pentru eternitate.

Dealul Călimanului nu mai făcea zid negru spre chemările depărtate ale lumii: zid negru şi nepătruns de temniţă.

Prin fâlfâirea molatică a fulgilor, apărea acum alb şi ocrotitor perete, înălţat înadins să apere luminoasa mi-nune de aici, tocmai de ameninţarea urâţeniilor şi deşertăciunilor de dincolo, de departe.

Domnul primar Atanasie Blându adormise târziu, cu durere de măsele şi cu falca umflată. Se deşteptă speriat din somn, scuturat cu violenţă de cele câteva fire de păr din creştet:

— Ce e frate? Ce s-a întâmplat? A căzut guvernul?… Tresări buimac, frecându-se la ochi.

— Scoală, Puciule! Ninge! În sfârşit, ninge!

Clemence Blându, în pijama de mătase bleu-gris, cu şalvari foarte largi, sărea val-vârtej prin dormitor şi bătea din

palme:

— Ninge, Puciule! Ninge!

— Şi ce-i dacă ninge? Căscă somnoros domnul primar Atanasie Blându, pipăindu-şi falca.

Numai după aceea se bucură puţin, fiindcă umflătura dispăruse şi constată că măseaua nu-l mai doare.

— Ce-ai zis? „Ce-i dacă ninge?” rosti Clemence, oprindu-se din salturile sale zburdate şi ţintuindu-l cu o privire pe care domnul Atanasie Blându o cunoştea prea bine. „Ce-i dacă ninge?” Te rog, priveşte! Priveşte afară! Să văd dacă mai poţi rămâne tot aşa de insensibil la această splendoare.

Domnul primar Atanasie Blându privi, ridicându-se în coate între perne, şi recunoscu sincer că, într-adevăr, nu poate rămâne insensibil la această splendoare.

Se scărpină doar cu oarecare dezmorţeală în puţinele fire de păr din creştet. Era frumos oraşul lui sub straiul alb de ninsoare! Foarte frumos şi de nerecunoscut în această amăgitoare curăţenie. Dar dacă se aşterne pe nins tot aşa de temeinic şi fără întrerupere vreme de o săptămână, va trebui să scoată echipe de salahori la desfundatul străzilor şi banii pentru plata echipelor îşi găsiseră altă întrebuinţare de mult: picuşuri pentru agenţii electorali, trăsura cea nouă pentru ajutorul de primar, cauciucuri pentru automobilul său.

— Spune dacă nu-i ceva minunat? Stărui cu o ameninţătoare blândeţe doamna Clemence. Te rog, spune! Spune că nu-i un peisaj scandinav!

— Este, Ans, este!… De ce să nu fie? Parcă suntem în târgul cela, cum îi spune?… De-a fost şi povestea Tăvi Diamandescu… la Oslo… Oslo…

— Vezi, Puciule? Vezi că nu te-am trezit degeaba? Îl dojeni Ans, ridicând arătătorul în aer şi transformându-şi ameninţarea în glumă… Numai să fi îndrăznit să-mi spui mătăluţă altfel şi ştii ce te aştepta!… Fiindcă, însă, recunoşti, întinde mutra bleagă, de Saint-Bernard blând şi prostănac, s-o sărute Ans…

Puciu îşi oferi obrazul, dar Ans îi trecu o fluturată atingere de buze numai pe creştetul cu puţine fire de păr cărunte. Pe urmă, fugi la fereastră, în pijamaua de mătase bleu-gris, să contemple peisajul scandinav.

Domnul primar Atanasie Blându, din fundul patului, ridicat între perne, contempla, la rândul său, silueta nevestei în pervazul luminos, încadrată de jucăuşa legănare a fulgilor de afară. Devenise pentru dânsa Puciu. Ea era Ans. Nevasta cea dintâi, răposata Maria, îi spunea Blându: Blândule! Pe dânsa n-a alintat-o niciodată cu un diminutiv, cu un nume ascuns şi complice, de dragoste. Era uscată şi osoasă, întotdeauna îmbrăcată în rochii de culori fumurii: personificarea virtuţilor casnice, a modestiei şi a seriozităţii. Se culca cu o bonetă de dantelă în cap şi cu o cămaşă lungă până-n pământ. Ţinea o condică de cheltuieli şi transcria într-un caiet reţete de bucătărie, de torturi şi de marmelade; într-un alt caiet, sfaturi utile: cum se curăţă petele de rugină şi cum se stârpesc puricii.

Atunci, rufele lui erau orânduite în dulap, nu-i lipseau nasturii şi nu umbla cu butonii de la manşetă desperecheaţi. Dar, ciudat! Nu-şi aduce aminte cum îi era râsul. Râdea ea, într-adevăr, vreodată? Nu-şi aminteşte însă nici să-l fi ţintuit vreodată cu o privire care să-i oprească răsuflarea pe buze, ca Ans. Ans, cine-o înţelege pe Ans? Cine-o poate înţelege? Acum stă şi priveşte neclintită la geam. Acuşi se va răsuci în călcâie de-acolo, şi nu se poate şti dacă va bate înciudată din picior ori dacă va veni să-i sară în braţe şi să-l giugiulească. Doamne, cu ce vorbe, care-i aduc sângele în obraz!

Câteodată, pleacă în oraş zgâriat; altă dată, când deschide lista de cumpărături la băcănie, se pomeneşte roşind şi o ascunde ruşinat.

Listele lui Ans sunt poate nostime, dar nu de demnitatea unui primar. Ea scrie: „Una cutie de icre moi (pentru cocoşel); trei sticle H2O minerală; una sticlă lichior (nu strâmba din nas, Puciule, ştii tu de care şi ştii ce păţeşti

dacă nu te execuţi!); una cutie conserve omar (înjură jupânul să nu-ţi mai dea marfă de pe vremea când era Cristina Madolschi fată mare!)”. Şi tot aşa mai departe…

La fiecare capitol, o paranteză ori o drăcărie, care ar face deliciul lui Picu Hartular să-i cadă-n mână şi s-o ducă la masa caracudelor; poate chiar s-o publice în Deşteptarea, ticălosul pamflet al opoziţiei.

— Hm-hmm!

Ans s-a dat un pas îndărăt de la fereastră. Puciu a făcut şi el o mişcare defensivă între perne.

Exclamaţia lui Ans nu anunţa nimic bun.

— Curios! Foarte curios…

Puciu ar vrea să afle numaidecât şi el ce e curios, foarte curios. Îi stă întrebarea pe buze:

— Dar ce e, frate? Spune o dată!

Nu îndrăzneşte însă să întrebe. Mariei i-ar fi retezat-o scurt:

— Spune ce-i şi nu mai mă ţine aşa!

De altfel, Maria nici nu se uita pe fereastră, decât ca să vadă cum e vremea, dacă face a ploaie ori a soare, în zilele când punea servitoarea la spălat rufele.

Acum, Ans a înaintat la loc, şi-a lipit fruntea de geam, se înalţă în vârful degetelor şi strâmbă gâtul să privească spre capătul străzii.

Probabil că nu se mai vede nimic, căci s-a întors nesatisfăcută, strângând şi destinzând degetele, ca o pisică nervoasă când îşi joacă unghiile.

— Aceasta-i ceva nou! Rosti scuturându-şi părul încârlionţat în sfredeli oxigenaţi şi bătând din picior. Ceva nou şi inexplicabil. Trebuie să aflu! Înţelegi, Puciule? Trebuie să aflu.

Puciu aprobă evaziv.

Deocamdată, s-ar fi mulţumit să afle cam ce anume vrea să afle Ans. Dar o întrebare directă şi precisă implica o sumedenie de riscuri, la a căror înfruntare domnul primar

Atanasie Blându nu se mai încumeta prea adesea de când a devenit Puciu.

— N-ai auzit, Puciule?… Aceasta e ceva nou… Pantera neagră porneşte de-acasă cu noaptea-n cap!… Pantera neagră se trambalează pe străzi!… Unde-a pornit-o, mă rog? Unde-mi umblă dumneaei, cu nasul pe sus, de parcă toate-i miroase urât?

Întrebând, tot întrebând, Ans înaintase până aproape de pat şi Puciu se retrăsese prudent între perne, deşi nu se ştia întru nimic responsabil de fanteziile Panterei ne-gre, care-a pornit să se trambaleze pe străzi cu noaptea-n cap şi cu nasul pe sus. Încercă un zâmbet vag.

— Încă mai râzi? Îţi vine să râzi? Ce găseşti în asta de râs?

Domnul primar se făcuse mic de tot între perne, acoperindu-şi pudic faţa, nu fiindcă, în focul vehementelor sale interogaţii, sânii lui Ans irupseseră triumfal din pijamaua bleu-gris, ci numai fiindcă prezida şedinţa consiliului comunal la douăsprezece şi nu voia să se prezinte cu proaspete zgârieturi pe obraz. Îl şi auzea pe Picu Hartular, cu glasul lui din butoi, sfătuindu-l cu o nevinovăţie prefăcută şi binevoitoare: „Coane Tănase, nu te mai juca acasă cu mâţa şi n-o mai lăsa să te zgârie! Într-o bună zi, ai s-o păţeşti, ai să te infectezi şi rămâne comuna fără părinte…!” Îl şi auzea, pe celălalt, pe Pantelimon Tăcu, amestecându-se, fără intenţie: „Aşa s-a prăpădit Stanciu la patruzeci şi trei de ani. Aşa a murit băiatul lui Teodorescu la şaisprezece ani… Aşa a murit nevasta lui Solomon Gold la treizeci şi unu de ani. Infectaţi de mâţe sau de şoareci. Zgârietura de mâţă şi muşcătura de şoarece sunt foarte periculoase, Tăsică dragă. Ascultă-mă pe mine, foarte periculoase!” Toate acestea treceau cu iuţeala fulgerului prin mintea lui Puciu, în vreme ce Ans îşi apropiase unghiile de faţa-i acoperită în palme.

Dar unghiile nu lui îi erau destinate. Zgâriau un inamic invizibil: brăzdau, poate, obrazul unei inamice invizibile.

— Tu râzi? Vorbi cu dispreţ. Dacă eşti într-adevăr prieten cu bietul Sandu Buhuş, cum te pretinzi, n-ar trebui să râzi. Să-l plângi, da; nu să râzi! Un prieten nu se înveseleşte când nevasta celuilalt bate berbunca pe uliţe cu noaptea-n cap!

Faţă de asemenea perfide şi injuste insinuări, domnul primar Atanasie Blându, cu riscul celor mai teribile represiuni, crezu de a sa datorie să pună lucrurile la punct, ca un om molâu şi, de fapt, îndestul de ispravă ce era.

Rosti, descoperindu-şi obrazul şi făcând temerar faţă primejdiei:

— Ans, mică Ans, aceasta te rog să n-o spui! Niciodată. Despre nevasta lui Sandu Buhuş, nimeni n-a putut spune vreodată ceva. Chiar Picu Hartular… Nici el n-a putut inventa nimic…

Se opri, mirat că până acum Ans încă n-a început campania de represiune.

Doamna Clemence Blându îşi pusese însă mâinile în şold, ridicase bărbia, şi, într-o poziţie de superbie care distona întru totul cu insuficienţa vestimentară şi cu sânii globuloşi scăpaţi la aer liber. Îl invită:

— Zi! Te rog, zi înainte! Te-ascult…

— Nu mai am nimic de adăugat, Ans… Poate unora nu le place mutra ei… Fumurile ei… De acord! Că nu intră în casă aproape la nimeni… De acord! Dar încolo?

— Încolo? Îi luă întrebarea din gură Ans, cu un surâs batjocoritor. Să-ţi spun eu, încolo! Încolo, ai căzut şi tu pe bec, cât eşti de bătrân şi de zaharisit. Na! Ai căzut şi tu, ca toţi… Toţi sar s-o apere… Toţi sunt de acord că e nesuferită, că are fumuri, că umblă cu nasul pe sus, dumneavoastră, bărbaţii, toţi… Şi pe urmă, toţi, când ajungeţi la asta, daţi îndărăt… Nu se poate spune nimic. Nu-i voie să se spună nimic! Persoana doamnei Sandu Buhuş e sacră şi inviolabilă… Ehe! Ramolică dragă, tot noi o să scoatem la lumină şi misterul acesta…

Domnul Atanasie Blându, insensibil la epitetele cu care fusese gratulat în doze masive, zâmbi cu o mare blândeţe, cum îl obliga, de altfel, şi numele:

— Mai întâi, ce numeşti tu asta? Şi, mai pe urmă, ce înţelegi tu prin noi; care noi?

— Asta? Nu te fă mai stupid decât eşti, fiindcă-i şi greu! Ai atins limita. Nu te mai poţi depăşi. Asta – adică, mă rog, chestia după care umblă, pentru care mi-o porneşte dumneaei cu noaptea-n cap pe uliţe ca o căţea în călduri. Asta e asta! Iar noi? Noi suntem femeile din oraşul acesta! Proclamă, din proprie iniţiativă, Ans, solidaritatea sexului frumos şi slab de la poalele Călimanului.

— Şi dacă?… Vru să presupună o simplă ipoteză Atanasie Blându.

— Nu există nici un dacă! Te rog numai să ai, să aveţi puţintică răbdare! Rectifică Ans, adresându-se, peste cele câteva fire ciufulite din capul soţului, întregii legiuni invizibile de bărbaţi de la poalele aceluiaşi Căliman. Pe urmă – îi invită în corpore – pe urmă să poftiţi şi să stăm de vorbă! Adică, mă rog, ce fel? Cum vine toată manopera? Şi pe cine poate prosti? Dumneaei trece cu nasul pe sus. Nu intră în casă la nimeni. Să nu-i calce pragul nimeni. La o adică, cine suntem noi şi cine e ea? N-a văzut-o nimeni coborându-se cu hârzobul din cer! Iar noi, după cât ştiu, n-avem lepră niciuna. E adevărat că nu trăim într-o sticlărie, dar tot de şapte ori pe săptămână facem baie ca şi dânsa.

Domnul Atanasie Blându continua să surâdă între perne ca un copil mare, bătrân şi gras, care-a uitat că-l aşteaptă păpara la sfârşitul discuţiei.

Se scărpina în creştetul luciu, cu cele câteva fire de păr, incapabil să formuleze o împotrivire.

— De ce râzi? Începu să bată din picior Ans. Adică, nici n-ar trebui să te întreb! Ştiu de ce surâzi dumneata cu aerul acesta… Ştiu ce-ţi spui! Că n-am făcut întot-deauna baie de şapte ori pe săptămână? Că am fost fată săracă şi m-ai luat numai cu cămaşa de pe mine? Aceasta vrei să spui?

— Dar nu spun nimic, Ans, dragă Ans…

— Ba spui! Ştiu eu c-o spui… Şi ca să găsesc capac şi la asta, te rog să-mi răspunzi numai atâta: Pe dânsa a luat-o tâmpitul de Buhuş altfel? Nu era o calică?… A cules-o de pe la neamuri, unde făcea pe demoazela la copii şi a adus-o în târg să umble înţepată, cu nasul pe sus… Să mi-o facă aici pe pantera neagră şi pe meduza!… Am să-i arăt… Avem să-i arătăm noi panteră neagră şi me-duză! Până atunci, ce-mi jâmbeşti în fundul patului?

Până atunci, domnul Atanasie Blându nu jâmbea în fundul patului.

Nici nu mai asculta.

Cu melancolie, privea pe fereastră, afară, feeria inutilă a ninsorii. În sfârşit, o descoperise. Ningea ca altădată. Da, ca altădată. Îi părea, abia acum îi părea că a trădat o moartă. Şi se gândea să ducă, pe ascuns, un mănunchi de flori din sera Primăriei, pe un mormânt peste care ningea atât de feeric şi inutil.

Spre cimitirul acela cu mormintele albe, o porniseră alţii în dimineaţa potopită de fulgi legănaţi.

Mergeau într-acolo, alături de Nadia Trifan şi Leon Magâlea, să culce un braţ de crizanteme tot atât de albe ca omătul, sub două cruci alăturate: a Corneliei Trifan, veche de astă-vară, a Anei Trifan, veche de trei ani. Păşeau pe străzile aşternute cu proaspăt şi elastic covor, fără să-şi caute-n ochi. Poate ferindu-se să se privească, Leon Magâlea sprijinea braţul Nadiei de câte ori traversau. Şi mâna întârzia fără vrere pe braţ; iar tot fără vrere, braţul se lăsa strâns, poate strângea. În pometii Nadiei, petele roşii păreau de fard, contrastând cu paloarea mată a obrazului.

Dar nu era fard.

Nici nu era o năvală robustă a sângelui biciuit de răceala ninsorii, de aerul fraged şi pur. Câteodată, Nadia tuşea. Atunci apropia mănunchiul florilor de nări, iar în nări crizantemele risipeau un miros amar şi ud de mormânt.

Bărbatul privea înainte cu o încruntare dureroasă în ochii ciudaţi.

— Nadia, poate era bine să fi stat acasă. Să fi amânat pe mâine, pe altă dată.

— Nu, Leon. Întotdeauna Nelly se bucura atâta de cea dintâi ninsoare! Am să mă aplec pe mormânt şi am să-i şoptesc, acolo în pământ, prin zăpadă: „Cornelio, mă auzi? Ninge!” Şi Anei îi plăceau atât de mult crizan-temele! Am să le aşez şi am să-i spun: „Ano, ţi-am adus crizanteme… Aşa cum le iubeai tu!… Albe. Numai albe… Pentru tine, pentru voi le-am crescut de astă-vară. Le-am udat în fiecare dimineaţă şi seară, aşa cum m-ai învăţat tu. Nu s-a uscat niciuna. La tine, întotdeauna se pierdea una.” Pe urmă, am să le spun la amândouă: „E şi Leon aici!” Am să le spun toate acestea şi au să se bucure. Fiindcă au să ştie că nu le-am uitat… Nu e aşa, Leon?

Bărbatul privea înainte, cu ochii lui ciudaţi şi cu o pietrificată durere săpată pentru totdeauna în colţul gurii. Ce mult semăna glasul Nadiei cu glasul Corneliei! Şi ce mult mersul ei, ochii ei, buzele ei, cu mersul, cu ochii, cu buzele Anei. Nu şi-a apropiat niciodată buzele de gura, de ochii, de fruntea, de părul, de obrazul Anei, nici al Corneliei, nici al Nadiei. Niciodată!… Nu s-a atins de niciuna – decât aşa, într-o strânsoare de braţ, într-o sărutare castă pe vârful degetelor, la plecare, la sosire, pentru o mulţumită în mijlocul întâlnirilor lor, care n-au fost niciodată ascunse, fiindcă n-au avut niciodată ce ascunde.

Nu şi-a apropiat buzele. El le-a iubit altfel.

Poate le-a iubit ca pe nişte moarte înainte de a muri. Poate în Cornelia, în Nelly, a iubit-o numai pe Ana; poate în Nadia o iubeşte numai pe Nelly. Iar acum Nadia tuşeşte din ce în ce mai des, mai uscat şi mai lung… El a venit acum cinci ani în oraşul acesta, pentru o singură vară, după altfel de iubire, cu altfel de sfârşit. A venit scârbit de el, de femeia aceea, de dânşii amândoi, de iu-birea lor, de orice iubire. A fugit de ea, de dânsul, de amândoi; a ales oraşul de

convalescenţă sentimentală la întâmplare, într-o joacă. A întins harta pe masă, s-a depărtat un pas, a închis ochii, pe urmă, pe nevăzute, s-a apropiat şi a pus degetul deasupra.

Numai hazardul a ales. Numai hazardul l-a trimis aici. Cinci veri au trecut. Cinci. Şi sunt acum două morminte sub zăpada neatinsă şi albă; şi mai este încă un loc alături, aşteptând…

Mâna a încleştat, fără vrere, ocrotitoare, braţul care ţine florile cu miros de mormânt strânse la piept, iar braţul a răspuns fără vrere încleştării.

Tot pe strada aceasta a trecut iarna trecută şi acum două ierni, strângând braţul Corneliei, spre acelaşi cimitir. Tuşea tot aşa. Era atunci, acolo, numai un singur mormânt şi poate la anul vor fi trei.

A descleştat braţul.

S-a dat în lături să facă loc doamnei Adina Buhuş. A ridicat pălăria, şi doamna Adina Buhuş a răspuns ca niciodată, cu un surâs luminat. Ca niciodată, a privit apoi cu simpatie înduioşată crizantemele din braţele Nadiei, a înălţat ochii spre figura mică şi pală, cu pometii prea trandafirii; a făcut o mişcare şovăită, ca şi cum ar fi vrut să se oprească şi să sărute copila aceasta cu ochii limpezi şi cu pieptul mic, predestinată morţii. S-o sărute şi poate s-o alinte.

Dar a trecut mai departe, pe sub crengile teilor ninşi, înfăşurată în paltonul ei negru şi fără cută, pe trupul subţire şi balansat.

— N-am văzut-o niciodată aşa… Şopti Nadia. Am crezut că se opreşte şi vrea să-mi spună ceva.

Leon Magâlea privea înainte, cu gura amară, cu ochii lui ciudat dureroşi.

Vorbi, pentru Nadia poate, pentru el poate; poate pentru nimeni:

— Părea fericită, de aceea era să se oprească. Sunt pe lume şi oameni fericiţi. Măcar pentru o zi, măcar pentru un ceas, fericiţi. Atunci nu pot să strângă fericirea aceasta în ei, avari, aşa cum îţi închizi cu lacăt o durere. Fericirea se

cere spusă… Se cere împărtăşită. Altfel, e tot aşa de insuportabilă ca o suferinţă. Poate, într-adevăr, era fericită doamna Buhuş şi avea nevoie să împrăştie în jurul ei fericire…

— Ce frumos vorbeşti tu, Leon, câteodată! Cum vezi tu lucrurile altfel de cum le văd alţii!… Ce frumos…!

— Nimic nu este frumos în sine pe lume, Nadia, frumos ori urât. Acestea sunt numai reflexe, interpretări ale noastre. Poate numai convenţii. Ce ni se pare nouă frumos e culmea urâţeniei pentru un chinez. Ce li se pare lor frumos, e culmea ridicolului pentru noi. Nimic nu e frumos nici urât în absolut, în abstract, în afara de noi. O ninsoare ca aceasta e frumoasă în sine? Un apus de soare e frumos în sine? O floare, un fluture, o pasăre, o dumbravă, sunt frumoase în afară de noi? Pe lume sunt numai dureri şi numai fericiri. Acestea au fost pentru toţi, întotdeauna aceleaşi… Şi sunt aceleaşi oriunde pe faţa pământului…

— Cum? Nici ninsoarea aceasta? Nici zăpada aceasta? Nici dimineaţa aceasta? Şopti Nadia cu o uşoară dojană. Nu sunt o frumuseţe?

Inconştient, prinsese ea braţul bărbatului acum şi, strângând florile surorilor moarte la piept cu cealaltă mână, ridicase ochii întrebători spre privirea ciudat dureroasă, spre obrazul ciudat împietrit al tovarăşului.

— Pentru doamna Buhuş poate să fie într-adevăr frumoasă această ninsoare. Pentru astăzi şi poate numai pentru un ceas. Fiindcă o vede cu ochii ei fericiţi de acuma… Dar pentru alţii? Pentru atâţia? Poate chiar pentru ea, peste un ceas sau deseară?… Câteodată, ceea ce numim noi frumuseţe e o durere mai mult, Nadia, o suferinţă. Şi nu se pot numi frumuseţi acelea care-ţi produc o durere. Sunt numai o tortură mai savantă.

— Ce bizar vorbeşti tu, Leon!

— Nimic nu este bizar, Nadia. Totul e înspăimântător de simplu şi de comun. Fiindcă totul se poate întâmpla oricui, oricând, altfel. Depinde de clipă; de ceea ce purtăm fiecare

în noi. Un om cu oarecare lectură urcă pe Vezuviu, cu un tumult de emoţii. Un viţel paşte… Vezuviul e acelaşi!

La colţul străzii, traversând, Nadia s-a întors, fiindcă se simţea privită din spate. Într-adevăr, din celălalt capăt, Adina Buhuş, oprită în loc, se uita după dânşii din urmă.

Era, în ninsoarea jucăuşă, numai o siluetă zveltă şi neagră, neclintită o clipă; nu i se desluşea nimic din figură, nici ochii, nici surâsul, nimic, nici chiar pata albă a feţei în gulerul blănii pufoase. Dar din ceva de nespus, din atitudinea întregii făpturi profilată pe tabloul alb, se ghicea că privirea ei nu are nimic scormonitor şi rău, nimic din lacoma curiozitate a celorlalţi, nimic pizmăreţ şi înveninat – îi îndemna numai:

— Haide!… Uitaţi… Bucuraţi-vă de minunea aceasta şi fiţi fericiţi…!

Capitolul II.

MAI SUNT ŞI ALŢI PRIZONIERI.

Când Adina Buhuş nu-i mai zări, după ce dispăruseră de la colţ, cu degetele înmănuşate, făcu străzii goale, în urma lor, un semn voios, complice şi cu totul neaşteptat de la o doamnă atât de stăpână pe sine şi sobră ca dânsa. Se răsuci avântată pe tocuri şi porni înainte cu mersul mlădiu, în joaca zglobie a ninsorii.

Era fericită, într-adevăr fericită, fără nici o pricină.

Înălţa obrazul în bătaia zăpezii, lăsa fulgii să i se anine de genele lungi şi nu-i scutura, îi aştepta să se topească surâzând singură, nimănui.

Strada albă, casele albe, grădinile albe, Crengile desfoind albele flori afinate, oraşul transfigurat, clinchetul zurgălăilor de la cea dintâi sanie, departe, pe altă stradă, în văzduhul capitonat; toate, erau toate ca în vacanţele de altădată de aiurea, ca în viaţa cealaltă a ei, în iernile când se deştepta în pensionul elveţian, într-o lumină orbitoare cum credea că n-o să mai poată fi: albă, şi albă, şi albă… Şi iată că asemenea deşteptări mai pot fi! Mai sunt.

Când a dat în lături perdeaua ferestrei late cu o nemărginită plictiseală pentru tot ce ştia c-o aşteaptă – mereu şi mereu aceeaşi privelişte – şi-a dus mâna la piept să-şi oprească geamătul de bucurie. De atunci a inundat-o fericirea.

N-a mai recunoscut oraşul vechi, şi posomorât, şi urât. Nu mai putea fi tot el, în această pavoazare festivă. Şi-a frecat ochii cu pumnii mici, să alunge amăgirea de vis – şi n-a fost amăgire.

Dealul Călimanului nu mai stătea zid negru de fortăreaţă, masiv şi înăbuşitor, astupând orizontul. În fluturarea aeriană a fulgilor, se imaterializase; părea că fâlfâie şi el ca o provizorie cortină de spectacol, gata să se deschidă pe o feerică reprezentaţie, într-un asemenea decor de magie.

Au năpădit-o lacrimile. A ameţit-o albul acesta intact, împresurând-o de pretutindeni, din faţă, de sus şi de jos. A plâns de fericire şi pe urmă n-a avut cui să-i spună fericirea.

Sandi plecase la biroul lui din oraş, după ce împărţise slugilor ordine prozaice – cum să rânească ograda şi să scuture pomii, ca să nu se rupă crengile încărcate de omăt. Poate aceasta era singura zi când el n-ar fi trebuit să lipsească de lângă dânsa! Poate acela era ceasul unic, de mult aşteptat şi pentru totdeauna pierdut, când viaţa le oferea înţelegerea deplină şi blândă, cu iertări reciproce!

El însă plecase, şi Adina a rătăcit prin odăi cu neastâmpăr. Era prea întuneric înăuntru, prea vechi erau mobilele şi prea impregnate de viaţa altora, străină de dânsa. S-a îmbrăcat cu grabă, alungată din urmă, să nu piardă minunea de afară, şi a pornit să ducă aiurea fericirea năvălită în inimă, în ochi, în glas, în tremurul nervos al mâinilor; fericirea care se cerea risipită, dăruită, cântată, plânsă, hohotită.

A plecat să-şi „facă rondul” – cum spunea ea – când mergea să-şi vadă cele trei slăbiciuni din oraşul acesta, care nu fusese niciodată al ei şi poate acum începea să devină.

La Cristina Madolschi, poarta de fier a aflat-o închisă. A bătut, a aşteptat şi n-a răspuns nimeni.

Pentru atât, nu i s-a posomorât fericirea din ochi. Nu face nimic! Poate a plecat şi dânsa în cupeul înalt şi ridicol, după care se întorc şi râd liceenii, cu Antoine pe capră-n livrea şi cu gloaba bălană; poate a plecat şi dânsa la morţii ei, la cavoul din cimitir, mai populat decât casa cu încăperile imense, sonore şi goale.

S-a întors pe strada Sfinţii Voievozi. A răspuns la salutul lui Picu Hartular cu acelaşi surâs transfigurat cu care prindea fulgii pe buze. Picu Hartular îşi lipise cocoaşa de un zid să-i deschidă drum, silindu-se să dea salutului o graţie dezinvoltă de paj. Adina îi iertă blana pretenţioasă de biber, pantofii cu ghetre de postav, parfumul rar şi scump, dar violent, ofensând văzduhul rece şi rustic ca o profanare. I le iertă pe toate, fiindcă în dimineaţa aceasta se simţea dispusă să ierte totul.

În faţa bisericii Sfinţii Voievozi, la locul din totdeauna cunoscut, aşezat pe marginea de piatră a grilajului, întindea mâna cerşetorul orb, cu barba pieptănată şi cu straiele întotdeauna curate, ca un veşmânt de sărbătoare. Era încă o figură a oraşului, ca altele atâtea, prezentă la postul de nimeni uzurpat. Îl purta, de obicei, un căţel pe străzi până aici, târându-l de cureluşa scurtă, oprindu-se la traversat şi dând semn când se ivea un obstacol nou şi necunoscut: o gaură de canalizare, o schelă sau o trecere barată. Pe Adina o înduioşase mult prietenia aceasta între un orb şi un câine. Câteodată, orbul vorbea necuvântătorului tova-răş; căţelul îi căuta în ochii fără lumină, clătina din coadă şi părea că înţelege. Acum, căţelul pirotea încolăcit la picioarele moşneagului, cu botul în zăpadă; iar orbul întindea mâna neclintită, nimănui, în strada deşartă, aşa cum Adina surâdea nimănui.

În palma deschisă, ningea.

Adina Buhuş l-a deplâns că orbul nu se poate bucura de această minune: că n-o poate vedea. S-a oprit, a scos

punguliţa de căprioară din geantă şi a deşertat-o în palma udă de ninsoare.

— Să vă dea Dumnezeu tot ce doriţi, coniţă Adină! A început să se ploconească orbul. Tot ce doriţi şi să vă bucuraţi ani mulţi, de lumina soarelui, până la adânci bătrâneţe, coniţă Adină!

— De unde ştii, moşule, cine sunt şi cum mă cheamă? Se miră Adina, cu drept cuvânt.

— Ştiu, coniţă. N-am vedere, dar simt. Vă ştiu eu pe dumneavoastră.

— Şi cum sunt, moşule? Cum sunt? Dacă mă ştii.

— Înaltă, coniţă, şi frumoasă, şi frumoasă… Şi bună, coniţă, bună care nu se mai află! Şi iaca, acuma sunteţi bucuroasă şi fericită. Asta n-o văd, dară o simt mai bine decât acei care au ochi de văzut să vadă.

— Poate, moşule, poate…

— Să vă simt eu tot aşa şi mâne, coniţă, şi mâne şi-ntotdeauna.

— Să dea domnul, moşule.

— Domnul dă şi tot domnul ia! Trase concluzia ameninţătoare orbul cu barbă pieptănată de ctitor şi cu straie curate de sărbătoare.

Dar Adina Buhuş nu dădu nici o atenţie acestei profeţii fataliste.

Cu pasul balansat în ninsoarea din ce în ce mai deasă şi potopitoare, s-a îndreptat voioasă spre cealaltă stradă, unde se află casa lui Scarlat Buhuş, slăbiciunea ei cea mare din oraşul fără prieteni: Scarlat Buhuş, unchiul lui Sandi, şi pe vremuri scandalosul fenomen al familiei, fostul locotenent care-a luat parte unui leat prost, să-l apere de o pedeapsă nedreaptă şi care a pălmuit un colonel, a făcut temniţă şi douăzeci de ani a cutreierat apoi lumea, străbătând cele cinci continente în pas gimnastic, când hamal într-un port olandez, când vânător de tigri în Indii, când favoritul unei regine din Madagascar şi când prizonier al piraţilor chinezi din Marea Galbenă. De zece ani s-a

întors cuminţit, să-şi altoiască trandafirii, să-şi ude răsadurile şi să crească găini de rasă, ca un altfel de pensionar retras din activitate. De şase luni e bolnav, între trofeele lui de vânătoare, suliţi africane şi arcuri lapone. De atunci, mereu a vrut ea să-l aducă pe prietenul lui Sandi, pe Tudor Stoenescu-Stoian, să-i prezinte o figură vrednică de interesul unui romancier. Dar nu l-a adus; nu aşa voia să-l cunoască, cu ochii pe jumătate închişi şi cu barba crescută, toropit într-un fund de pat de drojdia cine ştie cărei boli tropicale. Îl tot aşteaptă să se ridice cum a fost, cum îl ştia: cu ochii lui vii şi cu povestirile lui colorate, singura ei desfătare în oraşul acesta vreme de atâţia ani pustii.

Portiţa era dată-n lături.

Lătră subţire un căţel antipatic, cu panglică roză la gât; lătră şi îndată fugi să se ascundă sub scări, cu o laşitate nedemnă de un paznic al casei.

Adina Buhuş nu-l chemă să-l împace şi să-l dezmierde. Nu-l putea suferi, cum nu-i putea suferi stăpâna. Aşteptând în uşă, se întoarse să privească la trandafirii lui Scar-lat Buhuş, neîngropaţi şi fără şomoiege de paie în ninsoarea rece. O încercă o mustrare. Nu se gândise până acum să trimită servitorul lor, să-i îngroape şi să-i pregătească pentru hibernare – iar „femeia aceea” niciodată nu arăta vreo grijă pentru bucuriile şi plăcerile unchiului Scarlat.

„Femeia aceea” deschise, în sfârşit, uşa antreului.

Părul vopsit era prins în fluturi de hârtie şi creţurile obrazului puhav erau năclăite în dresuri.

— Ce surpriză! Exclamă cu voce dogită, groasă şi dezagreabilă. Mata, madam Adina? Credeam că ne-aţi uitat!… Poftim, intraţi, madam Adina.

Ea mai întârzie în prag, să dea glas căţelului:

— Hai, Bijulică! Hai la mama!… Îţi ajunge acuma.

Bijulică ţâşni printre picioare în săliţă, scuturându-şi labele de zăpadă şi strănutând.

— Trebuie să-i port de grijă ca să nu răcească, mititelul! Lămuri bătrâna puhavă şi vopsită. Toată săptămâna trecută

am avut necaz cu el. Mi-a gogit dumnealui, ca un om, madam Adina, ca un om. Nu-i aşa, domnişorule?

Domnişorul Bijulică, înţelegând că e vorba de el, sărea şi dădea din sfârcul de coadă.

— Şi unchiul Scarlat cum se mai simte? Întrebă Adina Buhuş, coborând glasul, ca să n-ajungă întrebarea îngrijorată până la urechile bolnavului.

— Eah! Răspunse, fără atâtea exagerate precauţiuni, stăpâna lui Bijulică, mai ridicând încă vocea, poate dinadins, ca bolnavul s-audă. Trebuie să-l ajungă o dată viaţa bezmetică pe care a dus-o! Dară – îşi luă seama – pot spune că de-o săptămână e mai binişor. Când a început să-i fie lui mai bine, taman alt necaz. Se-mbolnăveşte Bijulică, sărmănelul de el!

— Nu-l trezim acuma? Nu doarme cumva? Continuă Adina în aceeaşi şoaptă plină de grijă.

— Ha-ha! Mă faci să râd, madam Adina!

Şi într-adevăr, femeia spoită râse cu salturi în pântecul lăbărţat, ajutând Adinei Buhuş să-şi pună blana în cuier.

— Zău că mă faci să râd! Parcă mai ştie cineva ce-i cu el, când doarme şi când e treaz? Câteodată crezi că doarme, şi numai ce prinde a vorbi să bagi de seamă că-i treaz. Altă dată îi vorbeşti şi bagi de seamă că doarme. De patru-cinci zile, s-a ridicat din pat… Face şi el câţiva paşi, ţinându-se ba de masă, ba de pereţi, ba de-un scaun. Acuma l-am pus în jilţ, între panărămile lui. Zice că dacă se uită la ele, asta-i dă viaţă! Îşi aduce aminte de nebuniile lui, că amarnic a mai fost de năuc şi bezmetic.

— Putem intra?

— Că nu-i doară ministru, să te-anunţi mata la el cu carte de vizită!

Când au intrat, Bijulică s-a avântat printre picioarele lor, s-a urcat dintr-un salt pe genunchii bolnavului din jilţ şi, punându-i labele pe piept, şi-a manifestat satisfacţia că-l regăseşte, aplicându-i o limbă lungă şi roşie pe obraz.

Timid, cu ochii la femeia cu părul prins în cârlige de hârtie, Scarlat Buhuş a încercat să-l îndepărteze cu toată delicateţea cuvenită, pentru a nu irita urgia stăpânei. Bijulică se întoarse cu faţa către musafiră, pe genunchii bolnavului, fluturându-i coada scurtă pe la nas: iar bolnavul nu se apără.

— Dă-te jos, Bijulică! Porunci stăpâna. Te pomeneşti că-i mai lua şi boala lui, acuma! Hai, jos!

Căţelul antipatic şi răsfăţat sări jos.

Numai atunci, figura lui Scarlat Buhuş se lumină şi păru că a luat aminte de sosirea Adinei.

— Tu erai, Adino? Întrebă. E aşa de întunecos aicea, că nu te mai cunoşteam în dreptul geamului.

Adina se plecă şi îi sărută obrazul proaspăt bărbierit.

Bătrânul îi prinse mâna rece şi o strânse apăsat. Parcă era o rugăminte în strânsoarea aceea; o rugăminte şi o recunoştinţă. Recunoştinţă că a venit; rugăminte să plece cât mai târziu.

— Aşadar, te-ai ridicat, unchiule? Se bucură Adina. De acuma are să meargă mai repede.

— M-am ridicat… Vorbi Scarlat Buhuş, surâzând cu tristeţe. Am început să învăţ a merge copăcel. De ieri, am făcut progres.

— Da! Interveni glasul răguşit şi gros. Mi se mai laudă cu progresele lui! Mai bine-ar spune că se scapă pe el, dacă n-am eu grijă…

Scarlat Buhuş privi pe fereastră afară, cu ochi care deodată nu mai vedeau nimic. De aceasta era sigură Adina Buhuş, fiindcă privirea lui semăna acum cu a orbului de la biserica Sfinţii Voievozi.

— Iaca, aşa stă şi se uită şi degeaba-i vorbeşti!… Se plânse tovarăşa lui Scarlat Buhuş. Acuma degeaba-i vorbeşti. E ca şi mort.

Adina îşi trase un taburet (veche şi plăcută a ei cunoştinţă), se aşeză la picioarele bolnavului, lipindu-şi tâmpla de genunchiul învelit în pledul cadrilat.

— Apoi vă las… Vesti stăpâna lui Bijulică. Pe el, să doarmă cu ochii deschişi, şi pe mata, să-l priveghezi, madam Adina. Eu mă duc să pregătesc o dulceaţă şi-o cafeluţă… Hai cu mămica, Bijulică!

Adina Buhuş respiră uşurată.

Îşi dezlipi tâmpla de genunchiul învelit în pled şi privi îndelung de jos în sus, chipul omului care părea că nu vede, că nu aude, că nu simte. Nu arăta atât de pierdut, unchiul Scarlat! După faţă nu arăta. Acelaşi obraz uscat, osos, cu vechile cicatrici brăzdate; una la colţul sprâncenei, alta despărţind obrazul stâng, în diagonală. Erau cicatrici fără nici o urâţenie. Dimpotrivă, accentuând o virilitate; ţinând locul unui furtunos livret de campanie.

Ea ştia povestea fiecărei cicatrici: a acestora două, şi a tăieturii de la mână, şi a degetului înţepenit, şi a rănilor nevăzute, de sub halatul de lână, înjunghietura din spate, cicatricile gloanţelor din piept.

Toate aveau o poveste a lor, îndepărtată în calendar şi pe hărţi; suvenirurile lui Scarlat Buhuş, de la antipozi, din sudul Africii, din platoul Tibetului, din pădurile Braziliei.

Iar el se afla acum aici, într-un jilţ, cu amândouă mâinile pe genunchi, ca un bătrân cuminte, împresurat de trofeele de pe pereţi: suliţi, scuturi, piei de panteră, coarne de ren, dinţi de fildeş, pumnale malaeze, săgeţi cu vârful înveninat. Era aici, cu părul lui alb şi învolburat ca o coamă, cu obrazul subţire, tăbăcit, ars de toate vânturile lumii, de alizee şi musoane, de sirocco şi vânturile şuierătoare ale Sudanului; obraz poate înşelător întinerit pen-tru o zi, de lama briciului. Stătea neclintit şi se temea de femeia cea urâtă, puhavă şi spoită, cu părul cănit prins în cârligele de hârtie.

Pentru femeia aceasta a pălmuit el colonelul acum treizeci şi opt de ani, după ce-şi ridicase duşmănie din pricina soldatului, leatul prost şi nedreptăţit. Pentru ea a făcut închisoare, pentru ea a pornit pe urmă să cutreiere lumea. În vremea aceasta, cântăreaţa de şantan provincial a trecut

de la un colonel la un căpitan, de la un comisvoiajor la un sergent-plutonier, la atâţia, pe câţi nici ea nu-i ţine minte. Când s-a întors din depărtatele lui vagabondări, Scarlat Buhuş a cules-o, bătrână şi calică, mai continuându-şi meseria pe socoteala altora mai tinere, mijlocind întâlniri, ademenind fete şi închiriindu-le ca-mere cu noaptea şi cu ceasul. A cules-o, şi aşa şi-a instalat în casă un stăpân. Niciodată n-a vrut să se plângă Adinei, să-i spună ceva; măcar să-i explice de ce-a căutat-o s-o afle şi de ce-i îndură tirania. A mai iubit-o, acolo, în depărtările lumii, pe aceea de atunci? S-a întors înadins s-o afle? A mai regăsit în aceasta ceva supravieţuind celei de atunci, cu toată înfăţişarea-i hidoasă?

Unchiul Scarlat nu pomeneşte niciodată nimic. Numai în strângerea lui de mână, stăruitoare şi mută, când îi mulţumeşte Adinei că a sosit şi când o opreşte să nu plece încă, se află închisă poate toată povestea…

Adina Buhuş îşi prefiră privirea pe pereţii încărcaţi de arme şi de piei.

Fiecare poveste a fiecărui pumnal o cunoaşte, a fiecărei blăni de vânat. Numai povestea lui şi-a tăcut-o întotdea-una. A ascuns-o şi poate are s-o ducă în groapă cu el… Aceasta e o mătase de batik, cu care se îmbracă femeile din Java. Şi dincolo e un kriş malaez, armă teribilă în mâna indigenului atins de nebunia omucidă, numită acolo amock. Blana aceasta e adusă din Alaska! De acolo poartă el cele două gloanţe în piept, slobozite de un metis, din pricina unei certe pentru cinci măsuri de aur jucate în cărţi… Iar el se află aici şi învaţă să meargă copăcel!

Adina tresări.

Mâna uscată, aceea cu degetul înţepenit, îi netezi rădăcina părului la tâmplă, uşor.

— Tu eşti, Adina? Întrebă Scarlat Buhuş. Uitasem că ai venit… Uit foarte multe acuma, Adino.

— Nu e nimic, unchiule Scarlat… Nu e nici o mirare!… Şase luni de boală lasă o urmă. De-acum ai intrat în

convalescenţă şi totul are să meargă repede…

— Poate, Adino… Aşa spune şi medicul… Ce face Şte… Şto… Stan? Nu Stan! În sfârşit, soţul tău…

— Sandi, unchiule? E foarte bine. Aleargă după treburile lui. Are câteva procese mari, cu onorarii bune, şi face economii. Vrea să cumpere, să răscumpere o parte din moşia părintească.

— Înţeleg… Da-da! Înţeleg… Vi… Vidina. Nu, Vidina, Valparaizo… Vilna, aşa ceva… Tu ştii…

— Vidra, unchiule Scarlat! Vidra…!

— Da-da, Vidra. Acolo am copilărit… Acolo am copilărit eu cu tatăl lui. Şi… Lui So… Nu. Lui Sandi. Da, cu tatăl lui Sandi. E foarte frumos la Vidra. Există acolo o oază cu palmieri.

— Unchiule!… Îl mustră, cu un zâmbet trist, Adina. La Vidra o oază cu palmieri?

— Nu… Ai dreptate. Aceasta e altceva. Aceasta e mult mai dincoace. E ceva din Sahara. Mergi opt zile cu astea, cum se cheamă?… Cu animale care au în spate cocoaşă… Cu hartulari, da, cu hartulari… Caravane de hartulari.

— Cămile, unchiule Scarlat. Caravane de cămile.

— Da, cămile, exact. Vezi tu, Adina, cum am început să uit? Dă-mi tu puţin globul. Ea nu vrea să mi-l dea niciodată, şi eu nu pot s-ajung până sus.

Globul terestru era cocoţat pe un dulap, printre suluri de hărţi şi mânere de suliţi.

Era un glob tot aşa de cunoscut de Adina ca taburetul pe care şedea acum, fiindcă aşa, cu sfera aceea pusă jos, Scarlat Buhuş îi povestise de zeci şi de zeci de ori peripeţiile lui depărtate. Adina căuta atunci cu degetul insulele mărunte ale Polineziei, porturile din golfuri, strâmtorile şi drumurile punctate ale vapoarelor pe oceane, deşerturile caravanelor şi pădurile arar străbătute de picior omenesc.

Se înălţă pe un scaun şi coborî globul în braţe.

Bolnavul din jilţ întinse mâinile tremurătoare, lacom, ca un copil după o jucărie de mult râvnită. Îl strânse mai întâi la piept, avid. Pe urmă, îl depărtă pe genunchi şi începu să-l răsucească încet, dezmierdmdu-l ca pe o vietate cu vie simţire. Se oprea cu privirea la o anumită pată albastră de ape, cafenie de munţi, albă de deşerturi, verde de codri şi pampasuri, savane şi jungle. Adina încerca să ghicească anume ce a căutat şi a găsit. Birmania? Munţii Atlas? Ţara de Foc? Filipinele? Groenlanda?

Ochii se întorceau, căutând ceva pe perete.

Adina ştia ce. Şi înţelegea dureroasa sforţare a gândului să se elibereze sprinten din torpoare; înţelegea legătura de amintire, ştia că drumul parcurs de ochi de pe punctul hărţii la trofeul, la arma, la vânatul sau straiul din perete, însemna, pentru bătrânul ţintuit în jilţ, o altfel de călătorie, îndărăt în timp, departe în zări; o călătorie acum mult mai anevoioasă în amintire chiar, în închipuire chiar, decât a fost călătoria cea de aievea, pe drumurile străbătute douăzeci de ani cu picioarele acestea învelite în pled şi abia susţinându-l când înainta copăcel. Dar Scarlat Buhuş nu rostea nimic… Nu-şi trăda gândul. Sclipirea înviată din ochi i se stingea treptat… Păru îndată foarte obosit şi întinse globul cu indiferenţă, cum leapădă un copil jucăria de care s-a plictisit.

Iarăşi se uită pe fereastră cu ochi inerţi, fără să vadă.

Când a intrat fosta cântăreaţă de şantan provincial cu domnişorul Bijulică ţopăind în jurul ei, Adina se afla ea pe taburet, cu sfera de carton pe genunchi, învârtind-o încet şi trăind ea scufundată ceea ce bătrânul din jilţ poate uitase ori poate nu-l mai interesa.

— Ţi-a cerut şi matale şi i l-ai dat! Pricepu stăpâna lui Bijulică. N-ai scăpat de dânsul până ce nu i l-ai dat?… Ai să-l înveţi cu năravˆ… Eu îi fac altfel. Îl las să ceară şi-mi văd de treburi… Ian serveşte, madam Adina, un dulceţ de caise! Le-am făcut aşa cum îi plăcea colonelului. Cu sâmbure în fiecare caisă. Acela om, colonelul! Un grad înalt în toată

puterea cuvântului, ca domn' colonel Jack Valivlahidis din Călimanul de-acuma, şi încă mai clasa întâi. Când răcnea o dată, tremura tot righimentul!… Ce să spun: tremuram şi eu!… Mă mai scutura şi pe mine câteodată, de-mi mergeau fulgii. Dar din dragoste mă bătea… Dragostea fără scărmăneală din când în când, ca nunta fără lăutari… Acela om!

— Unchiule Scarlat, nu vrei? Se ridică Adina în genunchi să-l servească, ţinând chiseaua sus şi aproape.

Scarlat Buhuş poate nu auzise. Nu auzea. Nu făcu nici un semn. Privea în nimic, cu ochii lui goi, absent de la toate.

— Lasă-l mata, madam Adina! O sfătui femeia. Acuma degeaba-i vorbeşti… Şi lui, parcă dulceţ de cais îi trebuieşte? Parcă ştie a preţui? Vezi mata şi crede-mă, aşa mă scoate pe mine din sărite. Ce vrea, mă rog? Ce-i trebuie? După ce-a pornit în lume haihui ca un năuc, pe urmă a venit hârbuit, să-i fiu eu îngrijitoare… Măcar de s-ar fi ţinut ceva de el! Putea să facă avere… A avut, după cât spune el, de câteva ori atâta bănet, nu glumă, de nici nu mai ţinea socoteală. Purcoi de napoleoni. I-a făcut praf, i-a tocat cu nebuniile lui şi s-a întors acasă, cu ce? Te-ntreb pe mata, madam Adina, cu ce? Pleacă unii prin America şi mai înţeleg… Agonisesc bani albi pentru zile negre, lasă o moştenire; aşa am avut eu unu, fost arendaş, mai mult negustor de piei de cloşcă. Nu dădeai o para chioară pe el. A plecat şi-acela în America… Toate ziceam – că-l cunoşteam mai multe – ziceam c-are să moară de foame pe-acolo. Şi acuma vreo trei ani, aflu eu că negustorul de piei de cloşcă a lăsat moştenire de milioane, m-auzi mata, madam Adina? Milioane! Milioane de dolari, nu de lei de-ai noştri năpârliţi şi râioşi. Atuncea să nu mă-ntreb eu încă o dată, cu ce mi s-a întors el acasă? Ce-a cules el din toată lumea? După ce-a umblat ca un zănatic, de-mi trimitea cărţi poştale ilustrate, să te cruceşti de peste câte mări şi ţări – cu ce mi s-a întors?

Adina Buhuş nu asculta nici ea, cum nu asculta nici bătrânul cu ochii goi, din jilţ.

Privea şi ea pe fereastră, la ninsoarea de afară, care deodată îi păru atât de tristă şi atât de zadarnică frumuseţe.

— Să-ţi spun eu matale cu ce s-a întors, dragă madam Adina! Se înverşună stăpâna lui Bijulică. Cu toţi haragii şi cu toate ruginăturile de pe pereţi, cum le vezi, cu astea s-a întors! Îmi vine câteodată să le iau pe toate şi să le bag la foc… Am mai cunoscut eu o persoană care făcea voiajuri aşa. La fiecare două-trei luni, iar pleca să facă o raită. Era reprezintant la nişte fabrici din Anglia. Acela om! De câte ori se-ntorcea, trecea frumuşel pe la bancă, să mai depună ceva… El? Uită-te mata pentru ce s-a întors. Ca să gogească şi eu să stau şi să-l dădăcesc!

Adina se ridică.

Făcu o ultimă încercare:

— Unchiule!… Nu-ţi aduce aminte nimic ninsoarea aceasta? Ştii, unchiule… Ninsoarea din Norvegia, când aţi mers cu schiurile şi aveai o prietenă… Edwi, unchiule!… Eu o ţin minte… Edwi!… Era blondă şi nu te lăsa să pleci.

Omul din jilţ nu voia să-şi amintească nimic.

Poate pentru el nici nu mai exista nimic. Chiar trecutul acela viu şi fabulos, consolarea din urmă a bătrânilor ţintuiţi în jilţ, era abolit.

Bijulică îi sări pe genunchi şi îl linse pe obraz. Nu îndrăzni să se apere, el, care culcase, cu un singur glonţ de carabină în ochi, ipopotamul din mlaştinile Niamzei; tigrul în jungla Bengalului; ursul polar în gheţurile din mările Siberiei.

Mâna nu prinse să oprească apăsat mâna Adinei.

Poate-i era ruşine s-o ştie martoră la această decrepire şi s-o ştie ascultând tânguirile femeii cu obrazul puhav spoit şi cu părul prins în cârlige de hârtie.

— Mai poftim mata, madam Adina! O invită stăpâna lui Bijulică din prag, strângându-şi şalul de lână roşie pe umeri.

Şi îndată, strigă după căţel:

— Fă-napoi, dimone! Intră-n casă, Bijulică! Nu te-o fi lovit şi pe mătăluţă dusul să intri în amor cu Edwi…!

În urma Adinei, privi cu o strâmbătură din gura mare şi urâtă ca o rană ulcerată, cu zâmbetul mieros, dispărut:

— Când o mai vezi şi pe asta, te strânge de gât cu fumurile ei! Nu-i aşa Bijulică, puiul mamei?

Bijulică lătră, ţupăi, se gudură.

Femeia trânti uşa.

Abia în stradă, Adina Buhuş îşi aminti că în poşetă rămăseseră cadourile ei din totdeauna pentru unchiul Scarlat. Dar nu se întoarse să le mai dea. Pentru astăzi, erau inutile.

Ninsoarea potopea înainte, cu aceeaşi voioasă vânzoleală de fulgi, încă mai deasă şi mai grăbită, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic trist şi fără alinare. Paşii Adinei erau însă mai puţin avântaţi şi elastici, albul zăpezii parcă nu mai era tot atât de alb, oraşul parcă nu mai era atât de feeric.

Surâse, totuşi, când îl întâlni iarăşi pe Picu Hartular, salutând din nou cu aceeaşi graţie de paj. Surâse, fiindcă îi răsunară imediat în urechi cuvintele unchiului Scarlat:„…O caravană de hartulari, Adino, da, de hartulari…!” Nu era nimic răutăcios în surâsul Adinei Buhuş; o simplă şi nevinovată amintire, tresărită şăgalnic în începutul ei de-ntristare.

Iar Picu Hartular păru foarte fericit de surâsul adresat numai lui în strada goală. Cu pălăria în mână, făcu apoi un pas, parc-ar fi avut ceva de spus; apoi se răzgândi sau pierdu curajul, salută încă o dată şi rămase în urmă, în ninsoare, cu cocoaşa învelită în blana de biber şi rezemată într-un perete zgrumţos, uitându-se după femeia cu mersul încetinit, într-un mai lânced şi extenuant balans.

La răspinteala străzilor. Adina Buhuş se opri nehotărâtă.

Fericirea ei de dimineaţă, bucuria fără pricină era acum mai puţină şi mai nesigură.

O simţea pâlpâind, agonică.

Ar fi voit să şi-o apere, cum ocroteşti noaptea flacăra luminării suflată de vânt, rotunjind palma. Dar nu avea drept să se gândească numai la ea, numai la aceasta.

Plecase să-şi dăruiască fericirea care o inundase, s-o împărtăşească şi altora, să-i zguduie din amorţeala lor şi să le ducă măcar o trecătoare înfiorare de căldură în mâhnitele lor lăcaşuri. Acum, aproape nu mai avea ce dărui. Presimţea că nu peste multe ceasuri, ea singură va rămâne cu braţele goale, atârnate, în vechiul oraş, din nou străin şi încă mai ostil. Şi totuşi, socoti că ar fi o neiertată ingratitudine să şteargă din „rondul ei” tocmai făptura cea mai urgisită, aceea care avea mai multă nevoie de puţină căldură şi de puţină lumină, fiindcă era osândită să moară aici, captivă aici, înainte de a fi trăit.

Făcu semn unei sănii şi dădu adresa.

Se abătu la băcănia lui Dumitrov; ieşi însoţită de băiatul cu braţele încărcate de pachete.

Sania luneca sprinten spre străzile mărginaşe, zurgălăii sunau vesel, ninsoarea desăvârşea o minune încă mai rară în asemenea locuri îndeobşte urâte şi triste; mai urâte şi mai triste ca pretutindeni aiurea; cu garduri căzute, cu maidane mlăştinoase, case-ntr-o râlă şi şanţuri cu spini. Cartierul mărginaş al târgului, unde sărăcimea din magherniţe, salahorii, şi spălătoresele, cu puzderie de ploduri flămânde, nu se bucurau de atenţia domnului primar Atanasie Blându şi a antreprenorilor de lucrări publice: canalizări, conducte de apă, becuri electrice. Zăceau în nămoluri şi bezne. Acum mahalalele erau numai pitoreşti; Calicia îşi pierduse iremediabila dezolare întunecată. Copiii târau sănioarele primitive de scânduri cu strigăte voioase; spini urâţi din şanţuri deveniseră ciudate şi încântătoare exemplare dintr-o necunoscută floră polară; sub cuşmele de zăpadă, casele fumau, potolit din pipele hogegelor.

Adina Buhuş văzu şi cel dintâi om de omăt, cu altfel de pipă în gură şi cu ochi de cărbune.

Coborî cu obrajii îmbujoraţi de aerul rece, cu privirea din nou animată. Poate i-a fost presimţirea înşelătoare, exagerată. Poate dimineaţa ei luminoasă n-avea de ce să sfârşească posomorât.

O lătră şi aici un câine, dar altfel la chip şi cu altfel de glas. Un câine ciobănesc, fumuriu la blană, care-a recunoscut-o îndată şi i-a ieşit înainte cu paşi măsuraţi, ca un venerabil amfitrion, ştiind că nu-l prind ţupăiturile şi linguşelile indivizilor de teapa lui Bijulică.

— Ce faci tu, Dulamă, bătrânule? Îl întreba Adina, înfundându-şi cu plăcere degetele înmănuşate în părul nins. Acasă-i stăpâna?

Câinele clătină din coada stufoasă prietenos şi se uită spre uşa cerdacului.

— Atunci e acasă! Înţelese Adina. Altfel făceai de strajă la poartă, moşneagule, nu?

La întâia bătaie în uşă, nu răspunse nimeni. Adina intră în săliţă şi ciocăni, acolo, a doua oară. Se auzea un plâns hărţăgos de copil. Pe urmă, glasul tăcu şi se auzi numai un sfârâit de tigaie.

— Voie? Rosti, apăsând mânerul şi deschizând pe jumătate. Voie, Isabelo?

— Vai! Iar ma găseşti aşa! Exclamă Isabela, scoţându-şi mâinile roşii dintr-o albie şi ştergându-le cu poalele şorţului. Poftim, te rog, dincolo… Dar te anunţ că e frig… N-am făcut foc de săptămâna trecută.

— Stau aici, Isabela!… Decise Adina. Şi nu te speria. Nu stau mult.

În albia cu leşie, abureau rufe colorate de cit. Din tigaia de pe foc, se împrăştia un miros de grăsime sfârâită. Într-o clipă, Adina Buhuş fu înconjurată de doi copii, care lup-tau între ispita s-o pipăie şi propeliştea severă din ochii surorii mai mari.

Se mulţumiră s-o anunţe într-un glas:

— Tanti, Mihăiţă are gâlci!

— Cum se poate? Se miră cu exagerare Adina, ca să le facă plăcere.

— Iac-aşa! Dacă n-a fost cuminte şi a ieşit afară, are gâlci şi-acuma stă în pat.

Pe pat, al treilea copil, cel care plângea adineaori şi era Mihăiţă cu pricina, îşi mai suspina încă aleanul, cu dege-tul în gură şi cu dâre de lăcrimi pe obraz.

— Cum vezi, spuse Isabela, mereu aceeaşi şi aceeaşi poveste…!

Şterse lacrimile de pe obrazul copilului, îl aşează între perne, înşiră ceilalţi doi copii să stea cuminte pe marginea patului, trase tigaia de pe foc şi numai după aceea luă loc pe scaun, în faţa Adinei.

Era o fată fără vârstă şi fără frumuseţe. S-ar fi spus, vulgară în trăsături, dacă toată figura nu s-ar fi aflat luminată de ochii albaştri de o limpezime unică.

Birjarul ciocăni în fereastră cu coada biciului.

Purta în braţe pachetele din sanie.

— Iar? Întrebă cu mustrare Isabela. Întotdeauna simţi nevoia să ne aduci aminte că am ajuns în această situaţie, să primim şi să nu dăm niciodată.

Adina o ascultă, surâzând fără supărare.

Ba chiar întări spusele, repetându-le cu adaos:

— Da, Isabela! Întotdeauna simt nevoia perversă să-ţi aduc aminte că aţi ajuns în această situaţie, să primiţi şi să nu daţi niciodată… Aceasta să fie singura mea crimă din viaţă şi singura ta umilinţă… Acum fii cuminte, ia pachetele şi păstrează reproşurile pe altă dată.

— Mă duc eu…

— Ne ducem noi! Se oferiră cei doi copii de pe marginea patului, cu neastâmpăr. Ne-ai adus şi smochinele noastre?

— Desigur, Amelico! Se putea să uit? Desigur că v-am adus şi smochinele voastre, şi portocalele voastre.

Copiii dădură buzna să ia în primire pachetele din braţele lui Avram, birjarul. Adina continuă să surâdă, cu răbdarea

unei surori mai mari când aşteaptă să treacă îmbufnarea surorii mai mici şi prostuţe.

— I-ai auzit? Întrebă. Smochinele lor! Puteam să-i privez de smochinele lor, ca să-ţi menajez amorul tău propriu, Isabelo? Bucuria lor e bucuria mea… Cum e şi bucuria ta, Isabelo de Castilia!

Isabela roşi la această glumă veche a Adinei.

Privi îndată în pământ, la vârful pantofilor, care erau jupuiţi şi căscau ţintele mărunte, ca două boturi de ani-male bizare şi crude, rânjind sărăciei lucii din casă.

— Dacă ar fi numai smochinele şi portocalele lor!… Dar întotdeauna te gândeşti şi la celelalte câte ne lipsesc… Lor şi mie. Ştii că vii la nişte flămânzi! Poate îţi imaginezi că te aşteptăm, că de asta te aşteptăm. Şi nu vreau! Nu vreau, asta nu vreau s-o crezi.

Adina se ridică de pe scaun şi veni în faţa Isabelei. Îi ridică bărbia în palmă, privindu-i în ochii înlăcrimaţi.

O dojeni, de astă dată fără să mai surâdă:

— Isabelo, dacă o singură dată te mai aud vorbind aşa… Nu numai atât! Dacă o singură dată te mai simt gândind aşa, chiar fără să mi-o spui, să ştii că nu-ţi mai calc pragul.

— E o ameninţare? Râse nervos Isabela.

Şi îndată îşi plecă fruntea, smucindu-şi bărbia din mâna Adinei, acoperindu-şi obrajii în palme şi izbucnind în plâns.

— Te rog, iartă-mă! Câteodată sunt rea… Dar nu mai pot. Câteodată sunt rea şi cu ei.

Copilul dintre perne, văzând-o plângând, începu şi el să zbiere. Adina nu ştiu pe care să-i împace. Încercă întâi cu copilul.

Mihăiţă o respinse cu înverşunare şi cu pumnii.

— Ulâto! Fugi de-aici! Nu vleau să te văd în ochi. De câte oli vii tu, după aceea Beluţa plânge… Pleacă de-aici, ulâto şi lea!

N-avea încă patru ani plodul bolnav de gâlci dintre perne şi înregistrase în memoria lui aceasta. De câte ori vine

prietena Beluţei, sora mai mare rămâne pe urmă potopită de plâns.

Adina Buhuş rămase în picioare, în mijlocul camerei, privind când la copil, când la Isabela zguduită, pe scaun, de plânsul ei cu sughiţuri.

— Adevărat, Mihăiţă? Adevărat, Isabelo?

Aşadar, ceea ce credea ea că aduce aici, întotdeauna – o bucurie deplină şi puţină căldură – era numai un prilej de plâns după ce pleca?

— Adevărat, Mihăiţă? Adevărat, Isabelo?

Nu răspundeau. Amândoi nu răspundeau. Adina în-trebă ceilalţi doi copii mai mari, care intrau tăbârcind pachetele.

— E adevărat, Amelico, Fabian? De câte ori plec eu de aici, Isabela plânge?

Copiii se uitară unul la altul, neştiind dacă trebuie să răspundă ori nu. Beluţa nu numai că plângea întotdeauna după ce pleca „tanti” Adina, dar atunci mai era şi „rea” cu dânşii, îşi pierdea repede răbdarea, îi ocăra pentru nimic şi sfârşeau toţi prin a avea de ce plânge. Plăteau cu aceasta smochinele şi portocalele lor.

Acum îşi dădeau socoteală de-o regulă fără greş repetată, pe care Mihăiţă, cel cu gâlci dintre pernele roşii, o proclamase, în lipsa lor şi în numele lor, cu atâta fermitate. Răpusă de amărăciune, Adina le ghici răspunsul din tăcerea lor stânjenită, din schimbul de priviri, din mutrişoarele deodată ostile.

Cuprinse cu braţul umerii Isabelei şi o ridică de pe scaun s-o ducă la fereastră şi s-o cerceteze mai adânc în ochi.

— E adevărat, Isabelo? Aceasta se întâmplă după ce plec eu? Pentru aceasta vin eu?

Isabela nu-şi ascunse ochii. Vorbi cu simplitate:

— E bine, poate, să fiu o dată pentru totdeauna loială! Nu vii pentru aceasta. Dar aceasta se întâmplă.

E şi explicabil. Când stau singură numai cu dânşii, mă abrutizez. Uit. Am alte griji. Trăiesc numai pentru dânşii. Unul are gâlci. Celuilalt i s-au rupt ghetele… Nu mai am

când să mă gândesc şi la mine. După ce-ai trecut prin casa noastră, rămâne întotdeauna o urmă în mine. Ai scormonit tot… Mi-ai amintit tot! Cum să nu plâng atunci? Nu sunt o eroină de tragedie clasică. Cum să nu fiu rea cu dânşii? Nu sunt din stofa martirelor creştine, care găseau o voluptate în suferinţă şi abnegaţie… Sunt o biată vietate de carne şi de nervi…

— Mai bine, atunci, să nu viu?

Isabela nu rosti răspunsul. Dar ca şi tăcerea copiilor adineaori, tăcerea ei era un răspuns.

— Ce straniu lucru, Isabelo! Vorbi cu tristeţe Adina Buhuş. Credeam că te simt atât de aproape de mine şi eşti deodată atât de departe! Era dimineaţa aceasta o bucurie aşa de mare!… Veneam să ţi-o aduc şi ţie… Îţi imaginezi tu cum mă întorc?

Cu buzele strânse, Isabela privea pe fereastră în ninsoare, împietrită.

Copiii se aşezaseră cuminţi pe marginea patului, cu picioarele spânzurate.

Nu îndrăzneau să desfacă pachetele. Simţeau şi ei că se petrece ceva neprevăzut şi grav.

— Atunci, să-ţi trimit îndărăt şi caietele?… Aşa cum se ceartă şcolăriţele şi-şi restituie cadourile din timpul când erau prietene?

Isabela strânse din umeri:

— Poţi să faci cu ele ce vrei… Dacă mi le trimiţi, tot le arunc în foc. Poţi s-o faci singură…

— În acest caz, le păstrez, Isabelo. Le păstrez, nu pentru mine. Pentru tine. Ai să le găseşti oricând.

— Nu-mi mai aduce aminte de aceasta! Nu vezi cum mă chinui? Cum vrei tu să nu plâng după ce pleci, dacă întotdeauna vorbeşti despre aceasta?

Adina Buhuş înclină capul. Îşi recunoaşte vina atât de evidentă şi totuşi atât de bine intenţionată. Cu amândouă mâinile, cuprinse umerii Isabelei. Încercă să surâdă. Nu izbuti.

O apropie şi îi sărută fruntea.

— Cu bine, Isabelo… Dar te rog să nu te socoteşti singură aici. Să te gândeşti întotdeauna că mai sunt şi eu în oraşul acesta şi că pentru tine rămân întotdeauna aceeaşi, Isabela.

Se întoarse spre pat:

— Cu bine, copii!

Amelica şi Fabian au coborât de pe marginea patului. Au sărutat cuviincios mâna.

— Şi vedeţi, n-o supăraţi pe Beluţa…!

Numai Mihăiţă, cel cu gâlci dintre pernele roşii, s-a arătat intratabil. Întinse un pumn răzbunător.

— Să pleci, ulâto! Să pleci…

Când se închise uşa după Adina Buhuş, Isabela făcu un pas. Lungi mâinile într-un gest de chemare. Dar împietrirea, vraja cea rea o ţinu pe loc. Mâinile atârnară grele. Apoi căzu pe scaun cu obrajii în pumni.

Afară, Adina Buhuş îşi apăsă tâmplele cu degetele subţiri.

Ca întotdeauna, câinele o petrecu până la poartă, aşteptând mâna prietenoasă să-i treacă prin părul ud, aşteptând întrebarea cea bună:

— Ce faci tu, Dulamă, bătrânule? Încă n-ai ieşit la pensie?

Acum, însă, Adina nu-l vedea.

Privea înainte. Şi înainte, în dreapta, în stânga, îndărăt, pretutindeni, o împresura o ninsoare de cenuşă.

Capitolul III.

METAMORFOZA

— Caietele sunt acestea! Vorbi Adina Buhuş, aşezându-le pe măsuţa de cristal şi de nichel.

Le netezi drăgăstos cu vârful degetelor prelungi, îndreptând delicat colţurile răsucite. Pe urmă, îşi împreună mâinile deasupra lor, privindu-l pe Tudor StoenescuStoian în ochi, să-i citească un semn de nerăbdare, de curiozitate, de interes.

Nu află nimic din toate acestea.

Urmă, dezamăgită:

— Însă, înainte de a le răsfoi, cred necesar să-ţi istorisesc în câteva cuvinte povestea lor…

Tudor Stoenescu-Stoian, nărăvit acum cu rolul de confesor, de mentor şi de arbitru, îşi compuse o figură de circumstanţă, pomenindu-se la masa caracudelor.

— Pariez că e o poveste tristă! Rosti surâzând. Aici, în oraşul meu de adopţie, observ că toate poveştile tuturor sunt triste de la o bucată de vreme…

Adinei Buhuş nu-i plăcu zâmbetul acela superior, zeflemist şi de un scepticism de cafenea.

Curios! Multe au început să nu-i mai placă la acest prieten al lui Sandi, în care-şi pusese acum câteva luni atât de nevinovată şi totală încredere. Descoperea amănunte ce existaseră poate şi ea nu le-a observat; sau poate au prins să apară de-abia în ultima vreme. Continuă, privindu-l stăruitor:

— Ai ghicit. E o poveste tristă şi aceasta. Într-adevăr, poveştile tuturor de aici sunt triste într-un fel sau altul… Dar de data asta, îmi pare că „povestea” te va interesa mai mult decât altele, fiindcă e vorba despre o scriitoare. O poetă. Însă, inedită. O scriitoare – după părerea mea profană – de mare, foarte mare talent.

Surâsul lui Tudor Stoenescu-Stoian se adânci în colţul buzelor într-un imperceptibil început de rânjet, dispre-ţuitor şi agresiv.

— Cum văd eu, s-a umplut târgul de scriitori şi de poeţi! Răsar ca ciupercile…!

O fugace mustrare îi trecu pe dinaintea ochilor. Se ştia vinovat faţă de copilul care-i încredinţase, şi acela, două caiete. Îl amânase mereu. Spusese că a rătăcit cheia de la sertar, că nu le găseşte. Pe urmă, s-a enervat când elevul Rinalti Giuseppe a devenit plictisitor cu insisten-ţele lui, bătându-i în uşă cu tot consemnul sever şi ţinându-se pe stradă cu şapca în mână după dânsul. Dar mustrarea fu de scurtă durată. Cu o răutăcioasă satisfacţie, se gândi că de

acum poate să i le restituie. Aveau prea puţini sorţi să mai ajungă la Roma în termenul cuvenit.

Adina Buhuş reţinu jocul din fizionomia lui Tudor Stoenescu-Stoian. Era ceva nesincer, suspect, dezagreabil, ca apariţia unui stigmat multă vreme ascuns.

— În orice caz – apăsă involuntar pe cuvinte – în orice caz, nu e vorba despre o ciupercă apărută după ploile de astă-vară, cum spui.

— Glumesc! Se dezvinovăţi Tudor Stoenescu-Stoian. De altfel, nici n-am specificat: după ploile de astă-vară. Vara trecută a fost secetoasă… Nu se poate glumi?

Adina Buhuş trecu peste întrerupere.

— Caietele acestea sunt de trei ani la mine. Deci, e o poveste ceva mai veche. Iar Isabela nu cred că mai scrie şi că va mai scrie vreodată… Ai aflat că se numeşte Isabela. O cunosc de cinci ani. Era, atunci, o studentă foarte săracă şi foarte orgolioasă, cu examene strălucite. Nimic nu-i stătea pe atunci în cale, cu toată această sărăcie. O bursă la Bucureşti îi asigura viaţa până la sfârşitul studiilor. I se deschidea o carieră excepţională, după cum i-o prevesteau profesorii… Pe urmă, într-o singură lună, şi-a pierdut părinţii. O telegramă a adus-o aci… Trei copii. Un frate mic, încă în leagăn. Şi nimeni în jurul ei… A rămas să-şi crească fraţii, pe cel din leagăn şi alţii mai mărişori… Despre examene, despre continuarea studiilor, despre cariera plină de promisiuni, nu mai poate fi vorba. E captivă aici. Să spele rufele copiilor şi să le gătească de mâncare. Captivă, fără nici un fel de scăpare. Povestea Isabelei se rezumă la atât. Destul, prea destul, pentru cei ce n-au inima de iască…

Adina Buhuş făcu o pauză.

Întoarse cu melancolie câteva foi, uitându-se la un titlu, amintindu-şi un vers, regăsindu-le ca pe nişte vechi, plăcute şi triste cunoştinţe.

Tudor Stoenescu-Stoian rămase, în vremea aceasta, cu ochii fixaţi la sânul femeii, împungând mătasea hainei de casă ca două corniţe de ied. Adina simţi privirea fără să-şi

ridice ochii de pe caiet. Cu impacienţă, îşi cercetă şi îşi potrivi deschizătura chimonoului.

Un instinct fin dar precis o avertiza că n-are cui vorbi, că s-a adresat greşit unui asemenea om, vanitos, desigur, şi, cum credea ea încă, desigur blazat asupra debutanţilor necunoscuţi, după ce-a trăit în Capitală numai în cercul unor celebrităţi ca Teofil Steriu, Iuraşcu şi Stamatian. Totuşi, se înverşună să-şi ducă până la capăt ceea ce considera ea o sacră misiune.

— Povestea Isabelei e aceasta! Povestea caietelor e alta. Prin ce ascunsă chemare nu ştiu, şi nici nu cred că este ceva explicabil, Isabela s-a simţit fascinată de Spania. A pasionat-o peisajul, istoria, atmosfera unei ţări pe care n-a văzut-o niciodată. Am bănuit ceva, când am intrat întâia oară în camera ei – în camera unde astăzi nu-şi permite să facă focul. Toate fotografiile, reproducerile, gravurile din pereţi – erau spaniole. Grenada, Sevilla, Valencia, Cordoba. Velasquez, Greco, Murillo, Ribera, Zurbaran, Goya, Zuloaga. Trei sferturi din cărţile bibliotecii sale nevoiaşe erau manuale de geografia şi istoria Spaniei, istoria literaturii şi artei spaniole, poeţi şi romancieri spanioli. Am tachinat-o. I-am spus Isabela de Castilia.

În mlădierea joasă a glasului, Adina Buhuş îşi cerea iertare absentei:

— I-am spus Isabela de Castilia! A rămas pentru mine multă vreme o glumă pe care o credeam inofensivă. Abia acum trei zile, mi-am dat seamă cu câtă cruzime răscoleam o rană… Caietele acestea mi le-a încredinţat de mult. Chiar în anul când a ştiut că va rămâne prizonieră aici. Mi le-a pus în mână, într-o zi, la plecare, petrecându-mă până la uşă şi fugind repede în casă. Nu mi-a spus ce voi găsi în ele. Nu-mi vorbise niciodată mai înainte. Le-am citit. De atunci, le-am recitit de zeci şi zeci de ori. Eu cred că se pot numi adevărată, cea mai adevărată poezie. Un talent care se pierde şi care trebuie salvat într-un fel. Am însemnat câteva. Te rog să le vezi şi să-ţi spui o părere.

Adina Buhuş întinse caietele cu scoarţele violete de muşama.

Tudor Stoenescu-Stoian le vântură mai întâi cu o apăsare elastică de deget, cum fac jucătorii de pocher când le încape în mână o pereche nouă de cărţi.

— Ştiu c-a scris, disperata! Trebuie să fie aici peste o sută de poezii.

— O sută şaizeci şi opt… rectifică Adina Buhuş. Din care o sută douăzeci, sonete.

— Sonete? Cine mai scrie astăzi sonete? E o marfa demodată.

— N-am auzit că s-au demodat sonetele lui Petrarca, Shakespeare ori Hérédia. Nici ale lui Eminescu sau Mihail Codreanu…

— În fine!

Tudor Stoenescu-Stoian nu mai insistă într-o discuţie cu o profană, susţinând asemenea jalnice erezii literare.

Răsfoi paginile.

Scrisul era mărunt, majusculele caligrafiate meticulos, titlurile subliniate cu cerneală roşie. Iar titlurile acelea erau; Mirador, Toledo, Alcazar, Ermita, Patio, Alhambra, Ciudad Rodrigo, Dolorosas, Toro, Muchachos, El Carmen, Majas, El Escorial, Mirabel, San Sebastian de Gormaz, Plaza de la Paz, Don Juan Tenorio, Burgos…

— Un adevărat ghid al Spaniei, cum se anunţă! Exclamă Tudor Stoenescu-Stoian, cu acelaşi presimţământ de inexprimabilă aversiune, cu care luase acum o lună şi mai bine în mână caietele elevului Rinalti Giuseppe. Ar trebui să le citesc într-o bibliotecă şi cu un dicţionar la îndemână. În biblioteca acestei domnişoare Isabela de Castilia, cu rezumatele de iniţiere geografico-istorico-artistico-literare.

— Te rog, citeşte-le şi aşa!… Şi aici! Rosti, rece, Adina Buhuş. A mai scris şi Eminescu sonetul Veneţiei, fără să se fi plimbat în gondolă prin Veneţia. N-a făcut supliment la un ghid şi cititorul n-are nevoie de un ghid, ca să simtă ce-a vrut să spună.

Tudor Stoenescu-Stoian citi un sonet şi altul, şi altul. Îi păru ceva monstruos şi nedrept. De unde, într-adevăr, de unde descoperise fosta studentă accentele cele juste, pentru a învia o Castilie, o Grenadă, o Andaluzie, o Asturie, pe care nu le văzuse niciodată? Nu le văzuse nici el. Nici nu foiletase, vreodată, vreun ghid, vreo istorie, vreun manual despre arta şi trecutul Spaniei. Cunoştinţele lui erau nebuloase. Câteva romane de Blasco Ibanez. Şi cealaltă Spanie, convenţională, a revistelor ilustrate şi a spectacolelor de operă. Şi iată, deodată, că din versurile scrise mărunt, cu titluri şcolăreşti subliniate, se desfăcea, animându-se, o lume pe care o simţea autentică, plină de culoare, de atmosferă şi de un trecut. Adia mireasma rosmarinilor, pe care marinarii o adulmecă din larg, încă înainte de a zări ţărmul iberic. Defilau Pirineii cantabrici cu profilurile lor calcaroase. Platoul deşertic al Castiliei Noi, grădinile Murciei şi ale Sevillei. Califii mauri şi emirii sarasini, regii războaielor şi cruciadelor, Inchiziţia şi Invincibila Armada, conchistadorii îmbarcându-se spre Indiile Apusene, catedralele şi moscheele, feeria sevilliană şi corrida madrilenă, noche toledana16 şi lampioanele Valenciei, Don Quichote şi morile de vânt gesticulând cu braţele pe un cer încropit de arşiţă şi de pasiune. De unde le ştiuse, de unde le adusese studenta aceasta neisprăvită, să le închidă în caietele ei cu scoarţe de muşama? Încă o dată, în loc să-l bucure miracolul acesta de o rară şi consolatoare expiere pentru tristeţile lumii şi urâţeniile omeneşti, simţi un junghi răsucit în inimă.

Tot aşa inchizitorii Spaniei se vor fi năpustit cu ură să distrugă frumuseţea păgână a palatelor şi moscheelor maure, socotindu-le o ofensă şi o provocare, astupând colonadele, văruind mozaicurile, înăbuşindu-le strălucirea fragilă.

Rosti:

— Mnnda!… Este ceva

— Numai ceva?

— Părerile sunt subiective. Cum eu nu o cunosc pe această Isabela de Castilia, să mă înduioşez că a ajuns să şteargă nasul infanţilor şi să-i scalde sâmbătă seara, n-am nici un motiv să-i exaltez calităţile. Ceva este! Mai puţin, însă, decât ceea ce sunt sigur că-i atribui cu exagerare, din simplă şi de altfel foarte lăudabilă generozitate.

Adina Buhuş retrase caietele din faţa lui Tudor Stoenescu-Stoian, cu un gest brusc şi maternel, adăpostindu-le la piept.

— Nu ştiu de ce, dar mă aşteptam la asemenea răs-puns! Declară, continuând să-l sfredelească cu privirea.

— Şi te-a scandalizat? Surâse, cu infatuare, Tudor Stoenescu-Stoian. Aş dori să te uiţi puţin în oglindă, ca să te convingi câtă dreptate am. Gestul acesta, cu care strângi caietele Isabelei de Castilia la piept, dovedeşte cât de puţină-obiectivitate ai pus în judecata unor versuri, recunosc, drăgălaşe, de amatoare… Aşa cum sunt picturile fetelor de pension: cuiburi de rândunele şi de zaharicale, ierni de cataif, lacuri bleumarin cu bărci de coajă de nucă… Şi inevitabilele pansele…

— Cum poţi să vorbeşti aşa?

— Mi-ai cerut o opinie sinceră. Mi-am spus o opinie smceră!

Adina depuse caietele pe măsuţa de crisal şi de nichel, cu o dureroasă decepţie.

— Aş fi vrut altceva. Cu totul altceva. Să te văd entuziasmat. Cerându-mi-le să le trimiţi lui Teofil Steriu, altcuiva dintre prietenii dumitale de la Bucureşti… Să le publice în vreo revistă. Să le găsească un editor. Pentru Isabela ar fi fost o consolare… Poate o salvare…

— Literatura nu este un azil şi nici editorii nu fac operă de filantropie!

Dură o tăcere grea.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi trase scaunul incomod, fără spătar, mai aproape de masă. Surâse insinuant, întrebând:

— Te-ai supărat că am fost sincer până la brutalitate, cum mi-ai cerut?

— Aceasta n-ar avea nici o importanţă. Nu e vorba de mine. De supărarea ori nesupărarea mea.

— Pentru mine are importanţă… Declară Tudor Stoenescu-Stoian, plecând capul să caute privirea Adinei, care nu se îndura să se despartă acum de caietele condamnate. Lasă caietele acestea… Există poate aici, aproape, ceva mai interesant decât poveştile cu emiri şi califi. Mă asculţi?… Are importanţă pentru mine… Nu m-aş împăca de fel cu gândul că am supărat cea mai frumoasă şi inaccesibilă femeie din oraş.

Adina înălţă ochii scăpărând de indignare.

— Pentru dumneata, dacă nu mă înşel, sunt soţia prietenului vechi, Sandu Buhuş. În această calitate, de prieten al lui Sandi, te afli aici! Atât şi nimic mai mult.

— Din nefericire! Suspină Tudor Stoenescu-Stoian.

Vorbind, se lăsase pe spate şi, cu mâinile sprijinite în cristalul măsuţei, dezbrăca cu privirea soţia prietenului său Sandu Buhuş.

Avea conştiinţa unei ispite josnice şi ireparabile. Dar ispita era mai tare ca dânsul. Şi poate chiar el nu mai era omul inofensiv şi resignat, care sosise acum o ju-mătate de an cu trenul plecat din Gara de Nord. Dospea în el ceva tulbure şi rău. Desenul maşinal executat de peniţă pe sugativa biroului. Cârceii de viţă şi şerpii încolăciţi; ochii imenşi, cercănaţi; capul Meduzei. Aceasta erau! De o sută de ori repetat capul Meduzei. Nevasta prietenului stătea aici, ispititoare, singură, neînţeleasă de un bărbat cu mustăţile de focă, umblând toată ziua după treburile lui, apărând în procese fără onorar treburile altora, ale necăjiţilor din mahalale şi ale ţăranilor zdrenţăroşi din sate, sensibil la aleanurile lor şi incapabil să simtă ce vrea, ce-i lipseşte unei asemenea femei cu pasiunea consumată în vid. Iar el îi evocase de o sută de ori chipul, îl evocase şi îl invocase, fiindcă era atras de dânsa fără s-o ştie, printr-o chemare

mai adâncă de controlul judecăţii. Înseamnă, în asemenea împrejurări, o infamie să iubeşti, să doreşti soţia unui prieten? E numai o fatalitate. Mai ales când prietenul e vinovatul cel mare şi unic, neglijând o astfel de făptură superbă a creaţiei, făcută pentru iubire şi pasiune; lăsând-o să se mistuie într-un târg ticălos, fiindcă dumnealui avea ceva mai urgent de isprăvit – să-şi împlinească suma pentru a răscumpăra o parte din moşia părintească sau să replanteze dealul Călimanului! Tudor Stoenescu-Stoian alungă ultima rămăşiţă a mustrării de cuget şi se absolvi.

— Din nefericire, eşti soţia lui Sandu! Repetă. Din nefericire pentru dumneata şi din nefericire pentru mine…

— Ce vrei să spui cu aceasta? Întrebă Adina, ridicându-se.

Tudor Stoenescu-Stoian se ridică şi el, fără să piardă din ochi sânii femeii împungând mătasea chimonoului.

Răspunse:

— Am vrut să spun ceea ce ştii prea bine! Ceea ce înţelegi şi este de înţeles.

O năvală ameţitoare de sânge îi tremura buzele, îi tăia respiraţia şi îi juca imaginile înaintea ochilor. Întinse mâinile să apuce degetele Adinei:

— Ceea ce credeam că ai înţeles de mult, Adina!

Adina Buhuş îşi smuci degetele şi se retrase câţiva paşi, refugiindu-se în cadrul ferestrei late.

Vorbi repede şi şuierător:

— Cum poţi face aceasta? Cum ţi-ai putut permite aceasta? M-aş fi aşteptat la orice… Dar la aceasta… La aceasta…!

— Iubirea nu cunoaşte nici o lege, Adina!… Rosti Tudor Stoenescu-Stoian, apropiindu-se. Cu atâta mai mult, nici o prejudecată. Suntem deasupra mulţimii. Aşa m-ai considerat întotdeauna. Aşa te-am considerat întotdeauna!

Era acum aproape de Adina Buhuş. Iar palmele se ridicau să cuprindă sânii.

Adina lunecă, prelingându-se, pe lângă perete.

Puse degetul pe butonul soneriei:

— Dacă mai înaintezi un pas, sun! Sun să se adune toţi servitorii.

Tudor Stoenescu-Stoian rămase în faţa ferestrei cu palmele ridicate încă, în cupă. Îşi şterse broboanele de pe frunte, fără batistă, cu dosul mâinii.

Dezmeticit, îngână:

— Te rog să mă ierţi… A fost o clipă de nebunie. Dacă ai şti! Dacă ai şti…

Chiar cerându-şi iertare, minţea. Nu socotea că a fost o nebunie. Îşi spunea numai că a fost lipsit de tact. Că n-a ales ceasul cel mai potrivit. Că nu l-a pregătit. Că trebuia să înceapă altfel.

Adina Buhuş desprinse degetul de pe butonul soneriei.

Îl invită, cu o gravitate în glas, care îndată dădu speranţă lui Tudor Stoenescu-Stoian că totul nu este pierdut:

— Te rog să stai un moment. Ia loc. Să lămurim şi aceasta cu tot calmul.

— Nu-mi cere calm… Se agăţă Tudor Stoenescu-Stoian de cuvânt. Nu pot să am calm. L-am pierdut de mult.

Vorbea ca şi cum ar fi pierdut calmul pe stradă, ca un obiect: ceasornicul sau stiloul.

— Ai să-l regăseşti! Îl asigură Adina Buhuş. Fiindcă, fără calmul acesta, e în joc prietenia dumitale cu Sandi.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi luă docil locul pe scaunul incomod.

Adina rămase în picioare, privindu-l de sus, în creştet, cum stătea el cu fruntea plecată în jos, pocăit. Observă cu dezgust că părul acela fără culoare era rar în vârful capului: rar şi gras.

Vorbi:

— E în joc prietenia dumitale cu Sandi! A mea nu mai intră în discuţie. Nu mai există.

— Adina… Îngână Tudor Stoenescu-Stoian. A iubi nu este o crimă. De câte ori ai recunoscut-o aceasta?

— În primul rând, te rog să nu-mi spui pe nume: Adina. Nimic nu-ţi dă dreptul. Mai ales acum. Şi în al doilea rând,

te rog să mă asculţi până la sfârşit, fără să mă întrerupi. Ai să alegi! Eşti liber să alegi. Pretinzi că a fost o nebunie… O rătăcire… Să admit. Deşi, după încrederea pe care ţi-am acordat-o din primul ceas când ai păşit pragul casei noastre, o asemenea nebunie nu-ţi era permisă. E o trădare faţă de mine şi faţă de Sandi.

— Dar…

— Nu doreşti să mai urmez?… Te-am rugat să nu mă întrerupi. De la dumneata nu am ce asculta. Aş putea să-i povestesc scena aceasta lui Sandi. La ce folos? El are atâta încredere în oameni, atâta bunătate, încât nu merită să-şi piardă o iluzie… Încă una. Deci n-am să-i pomenesc nimic. Totul rămâne între noi… N-ai nici un motiv să-i ocoleşti casa. Ar deveni bănuitor. Ai da de discutat oraşului acestuia, unde pereţii sunt de sticlă, şi aceste discuţii, aluzii sau întrebări directe, ar însemna pentru Sandi o suferinţă, pe care, încă o dată repet, n-o merită. Poţi să vii, să pleci, ca şi mai înainte. Şi poate, cu încetul, vom deveni din nou prieteni; poate ai să-mi recâştigi prietenia… Eu sunt hotărâtă să uit. Din tot sufletul meu, să uit. Ziua aceasta să nu mai existe. Priveşte! Rup foaia din calendar. Am suprimat-o!

Adina Buhuş înaintă la calendarul din perete cu ultimele foi ale lunii decembrie.

Smulse foaia şi o mototoli între degete. Se întoarse cu faţa la Tudor Stoenescu-Stoian, silindu-se să surâdă cu indiferenţă:

— Mai mult, ce mai vrei? Ce mai pot să fac? Pentru Sandi o fac, nu pentru dumneata… I-am complicat destul existenţa. Nu sunt ceea ce a vrut el, nici ce a sperat el. Nu doresc să-i mai înstrăinez şi un prieten… Dacă, după cele petrecute azi, dumneata te mai poţi pretinde prieten. Iar ca să ne deprindem, noi doi, cu această situaţie nouă, te invit mâine la dejun. De acord?

— Dacă mă ierţi… Puse condiţia Tudor StoenescuStoian.

— Am spus că ziua de astăzi pentru mine nu există! Am suprimat-o.

Adina Buhuş îşi dădu seamă că mai ţinea încă în mână foaia de calendar mototolită. Merse până la gura sobei şi o zvârli în foc.

Pe urmă aşteptă.

Tudor Stoenescu-Stoian se ridică de pe scaun cu ochii plecaţi, cu o privire piezişă. Nu se afla nimic bun, purificat de remuşcare, în privirea aceea oblică de câine bătut şi alungat.

Dar Adina Buhuş n-o observă. Pentru dânsa, ziua era într-adevăr ştearsă, suprimată, cum îşi făgăduise mai mult sieşi decât lui Tudor Stoenescu-Stoian.

În încăperea cu mobile reci de cristal şi de nichel, rămase o clipă cu mâinile spânzurate de-a lungul trupului, cu ochii la dealul alb al Călimanului: alb, însă fără transparenţă, din nou făcând un zid masiv, un rece gheţar între dânsa şi căldura bună a lumii de departe.

Reveni la măsuţă cu cele trei caiete violete. Oftă. Scoase un plic şi, înainte de a începe răvaşul, scrise adresa lui Teofil Steriu.

Capitolul IV.

APEL NOMINAL.

La „Rinalti”, caracudele erau în păr.

Făcuseră roată în jurul colonelului Ţibică Artino, sosit în garnizoană cu primul tren al vacanţei de Crăciun.

Brav, rotofei şi jovial fiu al oraşului, colonelul se ridicase de jos de tot, dintr-o mahala vecină cu cimitirul de la poalele Călimanului. Îşi petrecuse copilăria hoinărind printre cruci şi morminte, zburătăcind vrăbiile cu praştia, întinzând capcane de guzgani în cavouri şi procedând la oarecare razii nemiluite printre florile de la căpătâiul răposaţilor, când se nimerea vreun patron ori vreo aniversare a scumpilor dascăli de şcoală primară.

Vecinătatea lăcaşului de morţi şi sărăcia din casa vădanei Artino nu-i adumbrise nimic din voioşia înnăscută şi gureşă.

Trecuse prin şcoala militară cap de promoţie; trecuse prin garnizoană cincisprezece ani cu gradul de sublocotenent, locotenent şi căpitan. Plecase în război căpitan şi se întorsese colonel, cu trupul grăsuliu hăcuit de schije, cu pieptul tapisat de decoraţii şi cu casca pe ceafa triplă, vesel ca un nuntaş, iubit de soldaţi şi de foştii soldaţi ca un părinte grijuliu cu dânşii, cam răstit uneori, dar răfuindu-i de zor întotdeauna cu dreptate, scăpându-i de la strâmtoarea severelor pedepse şi sfârşind cu o iznoavă de-a lor, plină de tâlcuri.

De cinci ani, fusese chemat la centru, la Bucureşti, în minister, unde se vădea de neapărată trebuinţă, deşi nu era din tagma lingăilor cu rubedenii, cu ploconeli şi temenele slugarnice. Spre deosebire de colonelul Jack Valivlahidis, care comanda de zece ani regimentul, mereu sperând înaintarea la gradul de general, nu purta ponoasele unui trecut netrebnic din vremea războiului: nu se oploşise la adăpost, să-i ţâţâie inima de frică la cel dintâi bombardament şi să apară apoi marţial la parade, când a amuţit ultima canonadă. N-avea moşie de zestre în iudeţ, ca moşia preafrumoasei şi crepusculare doamne Caliope, cu lanurile lucrate de soldaţi. Nu împinsese nici un recrut la deznădejde, cum purta colonelul Jack Valivlahidis patru dezertori pe cuget şi trei spânzuraţi în carcera regimentului. Nu trecea, cu ifose marţiale, printre muritorii de rând şi nu-i privea de la înălţime prin gemuşorul rotund al monoclului. Om întreg, de omenie, el aştepta steaua de general fără nici o nerăbdare şi nici o manevră pe lângă atotputernicii zilei, ca un drept cuvenit, care trebuia să-i vină peste abilităţile diplomatice, legăturile de rubedenie şi politicăria camarazilor. Până atunci, deocamdată, nu lăsa să treacă nici o vacanţă şcolărească de Paşte sau de Crăciun, fără să se înfiinţeze, cu aceeaşi simplitate şi voie bună a elevului nevoiaş de odinioară, la căsuţa bătrânei de lângă cimitir, la poalele Călimanului.

Îşi părăsise, pentru câteva zile, nevasta şi copiii la Bucureşti, la cinematografele, ceaiurile şi desfătările lor; sosea cu trenul de seară, cu un geamantan încărcat de bunătăţi.

Oprea birja întotdeauna la colţul uliţei, deschidea portiţa uşor-uşor, să n-audă nici vântul, înainta tiptil, aşa cum se întorcea acasă hoinarul de altădată în vârful degetelor, când se întrecuse cu gluma şi îl apucase noaptea, zgâria la geam. Uşa se dădea în lături şi lăsa să-i cadă bătrâna în braţe.

Urma întotdeauna aceeaşi bucurie minunată a văduvei Artino şi pe urmă acelaşi bocet întrerupt de întrebări şi amestecat cu amintiri.

Seara şi a doua zi, jumătate de dimineaţă, colonelul Artino, din Ministerul de Război, devenea Ţibică, zis şi Bâca, zis şi Ţibi, cel care răscolea pe vremuri mahalaua cu isprăvile lui de pomină, cum au rămas de pomină şi isprăvile ostăşeşti de război, pe vremea când fostu-i comandant, îmbătrânit „bun în grad”, colonelul Jack Valivlahidis, dădea bir cu fugiţii, în episoade tot de pomină. Că fostu-i comandant îl ocolea acum, cu toată acreala unei cariere poticnite pe loc, asta-l durea pe dânsul în cot! Fie la el, acolo, şi la doamna sa Caliope, preafrumoasa şi crepusculara consoartă! Ţibică, zis şi Bâca, zis şi Ţibi, cotrobăia de îndată în cămară, în şură şi în magazie, să descopere vestigiile trecutului, conservate cu pietate de bătrână: capcane, undiţe, cărţile şi caietele vărzite ale elevului Artino V. Vasile, buhaiul urăturilor de Anul nou, steaua şi săniuţele cu tălpile putrede.

Dezbrăcat de tunică, despica butuci, aşa cum îi despicase feciorul văduvei în anii de lipsă. Aştepta să i se prezinte la apel foştii tovarăşi de haimanalâc pe medeanuri şi în zăvoaie, rămaşi la obscurul şi mizerabilul lor destin: funcţionari mărunţi la percepţie, uşieri, lăptari, salahori, acari la gară şi tăietori de lemne. Le asculta necazurile, îi îmbărbăta cu vorba şi îi ajutora cu fapta (în speţă, ceva

numerar), îi îndopa cu ţigări şi îi cinstea cu o anumită secărică teribilă.

De la Tache Fanaragiul, colegul de bancă de la Şcoala primară nr. 2, lua cunoştinţă, pentru a zecea oară, de ce domnul primar Atanasie Blându nu-l poate scoate din slujbă, măcar că e un ticălos şi un beţiv, chestiune prea bine ştiută şi de conu Grigore Panţâru. Cucoana Laurenţia venea să-l întrebe dacă nu l-a văzut pe Ionică al ei, ori dacă măcar n-a auzit despre dânsul. Se abătea pe la cimitir să-şi revadă mormintele şi cavourile de unde rechiziţiona odinioară florile parastaselor şi aniversărilor – morminte din ce în ce mai părăsite şi mai uitate. Descoperea altele necunoscute şi descifra inscripţiile proaspete de pe cruci şi de pe monumentele de marmură, luând act de unităţile şterse din controale.

Pe urmă, înainte încă de ceasul aperitivelor, pleca agale spre centru şi se înfăţişa la „Rinalti”, să afle ce s-a mai petrecut de la Crăciunul sau de la Paştele trecut.

Apariţia sa lua proporţiile unui eveniment pentru caracude.

Signor Alberto – pentru care fostul sublocotenentlocotenent-căpitan rămăsese acelaşi şpriţ la ţap – constata cu mare satisfacţie că ex-clienţii săi revin fideli tradiţiei, chiar după ce s-au depărtat de matca natală şi au încă-runţit cu totul.

Sublocotenentul de pe vremuri consuma în cretă când întârziau soldele.

Colonelul Artino din Ministerul de Război făcea un semn discret lui Neculai să ţină din scurt rândurile caracudelor, fiindcă numai manutanţa bine aprovizionată asigură bunăstarea şi moralul trupei.

— Pe voi vă iubesc, declară colonelul Ţibică Artino caracudelor, fiindcă sunteţi întotdeauna prezenţi la datorie! Aşa cum v-am lăsat şi vă ştiu. Mulţi şi nu geniali, dar băieţi de ispravă.

Iar mai apoi, de îndată:

— Şi tu, de ce te supăraşi numaidecât, Petrăchescule? Nu m-am gândit la tine numaidecât.

Caracudele râdeau de Petrăchescu. Iar Petrăchescu n-avea încotro. Râdea şi el de râsul celorlalţi, care nu erau numaidecât mai geniali decât dânsul.

Acum, cu mantaua descheiată pe burta voluminoasă, cu luna plină a obrazului lucind de plăcere şi de sudoare, colonelul Ţibică Artino, la al treilea şpriţ la ţap, istorisea cu mare înveselire cum descoperise el în tren că oraşul acesta e un oraş de mame şi de bunici.

— Aceasta pot să v-o dovedesc numaidecât cu martori. Şi ţie, Caracudescule! Şi ţie, Caracudeanule! Şi ţie, Caracudovici! Şi ţie, Caracudenberg! Şi ţie, Caracudică! Şi ţie, Caracudovschi! Şi ţie, Caracudov…!

Răsturnat pe capătul scaunului, clătinând restul celui de-al treilea şpriţ pe fundul ţapului, colonelul Ţibică Artino trecu în revistă cu plăcere foştii concetăţeni cu numele patrimonic schimbat, prin a sa autoritate, din Petrăchescu, Tămăşeanu, Dobrovici, Steinberg, Leonică, Mitrovschi şi Pavlov, în tot atâţia Caracudeşti, Caracudeni, Caracudovici, Caracudenbergi şi aşa mai departe. Îi plăcea şi această subită inspiraţie, graţie căreia îi înglobase într-o mare familie zoologico-etimologică, lăsându-le rădăcina comună şi fixă, ca să le varieze numai terminaţia, după numele cel adevărat din foaia matricolă.

Ştia că şi după plecarea lui, pentru totdeauna de acum înainte, vor răspunde la acest apel. Îi învălui într-o înduioşată privire părintească.

— Ai zis ceva în front? Caracudeanule?

— Eu, don' colonel? Se apăra Caracudeanu. Pot eu pentru ca să-mi permit şi să discut cu superiorul? V-am fost sublocotenent pe front…

— Credeam c-ai mişcat! Să-ţi fac niţel muştru numaidecât… Neculai!

Degetul grăsun arătă chelnerului paharele, ţapii, ţoiurile de ţuică deşarte.

Neculai îşi făcu datoria.

Colonelul Ţibică Artino lămuri caracudelor auditoare cum a descoperit el că oraşul acesta e un târg de mame şi de bunici:

— Eram şase în compartiment. Cinci şi cu mine şase! Unii mai tineri; alţii contingente mai vechi. Unii cunoscuţi; alţii necunoscuţi. După un sfert de ceas, îi iau la rost. Eu nu pot sta mut mai mult de-un sfert de ceas. Numaidecât trebuie să vorbesc. Îi scot la raport.

Colonelul îşi drese glasul, fiindcă era mare meşter în reproducerea dialogurilor, aidoma, cu mimica şi intonaţia personajelor.

— Întreb: Dar dumneata încotro, domnule Gold?… Te ştiam strămutat la Galaţi, la Brăila, pe undeva. Iar Sami Gold, pe care îl ştiţi şi n-a mai pierdut un şfanţ din capital de când a plecat de-aici: Ca şi dumneavoastră, domnule colonel. Merg să văd pe mama cu ocazia sfintelor sărbători. Zic: Foarte frumos, stimabile Gold! Şi trec, la altul, la căpitanul Ulea: Dar tu, Georgică, de unde-mi ieşişi? Parcă erai la Oradea Mare. El: La Arad, să trăiţi, domnule colonel! Dar m-am învârtit de-o săptămână, s-o văd pe bunica, domnule colonel! Eu: Şi să mai faci o razie de noapte pe la „Santiago”, cu alde Tăvi Diamandescu şi Hartular?… El: Tot ce se poate, domnule colonel! Cum scăpăm din post şi ne dă voie popa la frupt… Trec la altul, un leat nou: Dumneata, tinere?… Junele, pudrat, lins pe cap şi fandosit: Cum, nu mă mai cunoaşteţi, domnule colonel? Sunt Anibal Sava, fiul lui Emil Sava, al prefectului… Şi eu merg s-o văd pe maman! Eu, de colo: Bravo, Anibălică! Văd că ai memorie bună şi atunci numaidecât trebuie să ţii minte cum te-am urecheat eu când ai dat cu bicicleta peste mine, Asdrubălică dragă!… Mă întorc şi spre fetişcana din ungherul compartimentului: Dar mata, domnişoară? Ea (colonelul subţie glas de primadonă şi face farafastâcuri din bărbie): Eu sunt Lola, domnule colonel. Lola Păun. Nepoata domnului Jorj Păun, pe care, desigur, îl cunoaşteţi… Merg s-o văd pe grand-

maman… Eu mă bucur şi mă veselesc: Aha! Va să zică mata eşti Lolica, nepoata lui conu Iordăchel?… Asta-mi face plăcere şi are să-i facă mai mare plăcere coanei Veturia… Mai iau la rost şi pe ultimul. Un fel de moşnegărie cam ca tine, Caracudov. Cine-o fi şi cum îl cheamă, nu ştiu. Zic: Cred că nu-i mai spune şi dumneata că mergi să-ţi vezi vreo bunică. El, de colo, rizând: Bunică nu, domnule colonel, că a murit, Dumnezeu s-o ierte, anul trecut! Dar tocmai pe mama merg s-o văd… Eu: Sunteţi o familie de centenari? El: Nu, domnule colonel. Deocamdată nu! Numai bunica trecuse de 109 ani. Mama are de-ab'ia nouăzeci şi unu… Dar cazurile de longevitate sunt foarte frecvente în familia noastră… Zic: Te cred! N-ai nevoie să mă mai convingi…

— Acela-i Petriţoiu, colonele! Se dădu cu părerea Pantelimon Tăcu. Bunica lui Pestriţoiu de la Finanţe; ea a murit anul trecut, la 109 ani… Şi numai Pestriţoii trăiesc câte nouăzeci şi o sută de ani…

— Dar tu de unde ai mai apărut, Tacule? Se bucură colonelul, întinzându-i mâna peste capetele caracudelor. Te-am căutat în cimitir, la cavou!… Ţi-am văzut numele scris, dar fără dată… Te aşteaptă… Zic: nu i-a sosit încă veleatul şi m-am bucurat, ştiind că dacă nu te-am găsit acolo, am să te găsesc aici.

Pantelimon Tăcu, abia sosit, mirosind a acid fenic şi încotoşmănat în jurul gâtului cu un baiader de lină groasă şi verde, căuta un scaun cu ochii.

Dar chiar caracudele refuzau să-i acorde vreo atenţie şi mai ales să-i dea vreun scaun alături.

— Lăsaţi-l, mă, şi pe el! Se rugă cu înduioşare prefăcută şi jovială colonelul. Nu fiţi aşa de cruzi cu un om care-a scăpat un picior în groapă! Ca mâine moare şi are să vă muncească mustrarea de cuget…

— Nu-i purta dumneata grijă, dom'le colonel. Că el ne-ngroapă pe toţi…

Colonelul Ţibică Artino nici nu-i purta deocamdată de grijă. Îşi aminti unde-a rămas:

— Care va să zică, erau cinci în compartiment şi cu mine şase. Toţi au răspuns precum aţi auzit. Mergeau în aceeaşi direcţie, cu acelaşi obiectiv. Acum, vă întreb – pe tine Caracudescule, pe tine Caracudeanule, pe tine Caracudovschi şi tot neamul vostru caracudesc… Este ori nu este acesta un oraş de mame şi de bunici?

— Este! Confirmară caracudele-n cor.

— Atunci să ne mai trimită numaidecât, signor Alberto, câte un rând şi să trecem la apelul nominal şi la inspecţia trupei… Ce-i cu Tăvi? Nu-l văd pe Tăvi!

— Ehei! Domnule colonel, pe unde-i sticlesc lui ochii acuma…!

Răspunsese în numele celorlalţi Caracudică, iar în glasul lui concentrase toată invidia admirativă a tuturor.

— Pe unde-i sticlesc ochii? Nu s-o fi-nsurat?

— Ce-nsurat, domnule colonel!… Îi sticlesc ochii la Nisa, la Cannes, la Monte-Carlo… A cumpărat cu bani gheaţă Crângul lui Naum şi tot i-a mai rămas mărunţiş şi pentru Nisa, Cannes, Monte-Carlo…

— Foarte frumos! Bravo lui! Asta-nsemnează că nu e caracudă ca voi cei de faţă şi cei absenţi, să chibiţească toată ziua la mesele altora şi să le mai miroase pe deasupra şi picioarele. Nu te supăra, Caracudovschi dragă, că nu m-am gândit numaidecât la tine.

Caracudovschi nu se ofensă, fiindcă nu-i miroseau lui numaidecât picioarele mai mult decât altora şi fiindcă, de altfel, nici nu era sezonul când această particularitate odoriferă a chibiţilor prezenta vreun incovenient.

Colonelul continuă apelul:

— Picu Hartular?

— Trebuie să apară din moment în moment. A mai scormonit una de-ale lui… Un proces între Cristina Madolschi şi Sultana Căliman. Coana Cristina s-a adresat mai întâi lui Stoenescu-Stoian. Dar Todiriţă a refuzat. Nu era un proces de talia lui şi – chiar dacă ar fi fost unul – n-a vrut să asmuţe duşmănia între două venerabile figuri ale

oraşului… Cel puţin aşa istorisea mai deunăzi conu Iordăchel Păun, lăudându-l pentru demnitatea cu care s-a purtat… Şi era foarte supărat conu Iordăchel pe Picu, fiindcă el a primit… Parcă acuma îl cunoaşte pe Picu! Păi Picu, tocmai din această pricină s-a prins îndată să intenteze acţiune. Pledează pe gratis, pierde la sigur, dar mai pune o dată oştile faţă-n faţă.

— Bine, lasă aceasta!… Cunoaştem povestea. Grigore Panţâru, ce-i cu Grigore?

— Nemuritor, zdravăn şi păros, cum l-ai lăsat şi cum ai să-l mai găseşti multe Crăciunuri, domnule colonel. Cred că pică şi el din minut în minut.

— Sandu Buhuş…?

— S-a mai îngrăşat două kilograme şi Pantera neagră a mai scăzut unul… Acuma, Săndel luptă să-l bage în partid pe Tudor Stoenescu-Stoian, iar Todiriţă se lasă greu. Spune că nu vrea să se amestece în politică… Şi-l cred! El n-are decât de pierdut din politică…

Colonelul Ţibică Artino îşi încreţi o clipă cutele frunţii, concentrându-şi amintirile.

Nu apărea la orizontul memoriei, semnalizând, nici un Tudor Stoenescu-Stoian.

Întrebă:

— Cine e, în definitiv, acest Stoenescu-Stoian? Despre ce Todiriţă-mi tot vorbiţi…?

— Băiat straşnic, domnule colonel! Tudor StoenescuStoian. Trebuie să fi auzit de el pe la Bucureşti. Avocat, profesor, şi scriitor, de la dumneata din Capitală. Prieten la cataramă cu Teofil Steriu, cu Iuraşcu, cu Stamatian… A lăsat Bucureştii cât îs ei de Bucureşti şi a venit la noi: s-a instalat aci, s-a înscris în barou, are catedră la liceu. Dar nu pentru asta a venit. Scrie romane.

— Să fie sănătos! Rosti colonelul Ţibică Artino cu indiferenţă. Credeam că-i vreun băieţaş care s-a ridicat de-aici. Un fiu de-al oraşului – cum ar spune Iordăchel Păun.

— Numai fiu adoptiv, dom'le colonel, dar un fiu care n-are să-l facă de ocară! Stărui, plin de convingere, ultima caracudă sosită, făcându-şi loc cu coatele să încapă la masa cea mare. Aista are să facă onoare târgului… N-ai observat dumneata, domnule colonel? Oraşul, adică, mai drept spus, judeţul nostru, a dat ţării de toate. Oameni politici, profesori, militari… Numai scriitori şi artişti n-a dat niciunul. În lipsă de altceva, ne mulţumim şi cu un fiu adoptiv, pe care să-l vedem colea, în antologie, alături de Eminescu, şi de Slavici, şi de Caragiale, şi de Sadoveanu, şi de Steriu… Trebuie să mai ştii, domnule colonel, că Todiriţă al nostru scrie un roman cu subiect din partea lo-cului… Un roman din viaţa hatmanului Mitru Căliman…

— Să fie sănătos şi să-l scrie, să-l scrie numaidecât!…

Caracudescu, Caracudeanu, Caracudopol, Caracudel şi tot neamul caracudesc se dădură în lături să facă loc lui Grigore Panţâru şi lui Picu Hartular.

Asistară cu înduioşare la mişcătoarele îmbrăţişări şi trecură resemnaţi la rolul lor de muţi auditori şi spec-tatori, zvârliţi pe al doilea plan de prezenţa celor două personaje, care nu erau pentru nimeni, şi nici pentru colonelul Ţibică Artino, un Caracudâru sau un Caracudar oarecare.

— Te-ai tras la faţă, Picule! Constată colonelul. Nu-mi place mutra asta de cotoi jigărit. Te pomeneşti c-ăi fi amorezat!… Cât despre tine, Grigore dragă?… Drept a spus un Caracudesc de-aici!… Te găsesc cum te-am lăsat: nemuritor, zdravăn şi bărbos… Aceasta-mi face plăcere. Tu ai să-l îngropi pe Tăcu, numaidecât. Aşteaptă el să-i îngroape pe toţi, dar cu tine şi-a găsit sacul petecul!

Grigore Panţâru îşi scutură pipa de marmura mesei, începu s-o cureţe, împrăştiind o duhoare cătrănită de tutun ieftin.

Caracudele participau la operaţie cu atenţie încordată de savanţi, urmărind o experienţă decisivă pentru soarta omenirii. Conu Grigore se întrerupse să deşerte primul coniac din raţia sa în număr de cinci; numai după aceea

ridică ochii la colonelul Ţibică Artino şi mormăi în barba flocoasă:

— Ţibică dragă, nu-i port eu grijă lui Tăcu! Că moare ori că trăieşte, cu aceasta umanitatea nici nu pierde nici nu câştigă nimic. Dar remarca ta mi-a dat de gândit. Deci şi tu ai observat că Picu a început să se jigărească? Eu îl văd în fiecare zi… Nu-mi dau seamă… Adică, nu-mi dau seamă deplin în ce măsură se jigăreşte; deşi poate îmi dau seama perfect de ce se jigăreşte şi de ce are să se mai jigărească încă. Boala lui e fără leac…

— Ei, asta-i? Se miră colonelul Ţibică Artino. Cum, frate?

Grigore Panţâru suspendă discuţia, indicând rotund cu pipa conclavul caracudelor.

Nu era o problemă de dezbătut cu asemenea martori.

După care pauză, şi atenţia asistenţei se strămută în altă direcţie. Îşi făcea apariţia pe uşă un grup numeros şi nu prea obişnuit la postul de observaţie şi la marele cartier general Alberto: domnul perfect Emil Sava, domnul primar Atanasie Blându, inginerul Dinu Grinţescu, deputatul Olimp Niculescu… Înainte de a dezbrăca blănurile, trecură să strângă mâini şi să împartă asigurări despre chestiuni care s-au aranjat, se aranjează sau se vor aranja.

Numai inginerul Dinu Grinţescu, străin de această lume, preocupat şi cu privirea absentă, rămase la o parte, urmărind un calcul nevăzut, pe care îndată îl şi verifică, scoţând stiloul şi pachetul de ţigări şi înşirând cifrele pe cartonul alb, printre inscripţiile Regiei Monopolurilor.

Domnul Emil Sava înainta cu blana desfăcută din nasturi şi cu o mână în buzunarul pantalonilor, zuruind veriga cheilor prinse în lanţ. Atâtea chei, atâtea insigne ale multiplelor sale îndeletniciri: cheia de la biroul prefecturii, cheia de la lada de fier de acasă, cheia de la biroul său avocaţial, cheia de la sertarul cancelariei din Piscul Voievodesei… Sunând cheile cu o dulce muzică nichelată, se interesă de sănătatea colonelului Ţibică Artino, îl invită pentru a doua zi la dejun şi se bucură, în îndoita sa calitate particulară şi oficială, că

fostul sublocotenent-locotenent-căpitan nu şi-a uitat oraşul copi-lăriei şi al juneţii. Pe urmă, îi făgădui o mare surpriză:

— Peste doi ani, dragă Ţibică, te invit să pofteşti şi să-ţi vezi oraşul… Oraşul şi judeţul. N-ai să le recunoşti! Ţi-o garantez!

— Cunosc garanţiile voastre!… Râse cu scepticism colonelul Artino. Ai să-mi arăţi că ţi-ai asfaltat strada sau că Blându şi-a făcut un scuar în faţa casei… Încolo? Chiar să-mi dai înscris la mână, nu te-aş crede că ai altceva de făcut şi că aveţi să faceţi altceva, cu Blându al tău, cu Olimp şi cu toţi ceilalţi zei ai Olimpului împreună… De altfel, a trecut perioada alegerilor… Nu ştiu de ce mai simţi nevoie să îndrugi verzi şi uscate caracudelor acestora care se prefac că te cred, dar nu te cred cum nu cred eu că am s-ajung mitropolitul Moldovei…!

— Nu e ce-ţi imaginezi tu… Rosti misterios prefectul, încetând să mai sune cheile în buzunar. Nu-i vorba de politică… Altceva, dragă Artino! Cu totul altceva.

Trase lanţul cheilor afară şi apucă una la întâmplare:

— Vezi? Asta e cheia de la biroul meu… Cum deschid eu sertarul şi sunt sigur că se deschide cu cheia asta, aşa sunt eu sigur că am să răsucesc o cheie şi am să dau drumul prosperităţii în oraş şi judeţ, pe-o rază de trei poşte…

— Să fii sănătos şi vezi să nu-ţi pierzi cheia… Poate e un lacăt cu cifru…

— Nu râde, Ţibică!… Până acum câteva zile, era încă un secret… Acum, totul e în regulă… Îi dăm drumul! Şi atunci ai să vezi ce schimbare formidabilă într-un singur an, în doi cel mult! Avem să trăim şi avem să vedem!

— Să dea domnul, numai ca să-i facem necaz lui Tăcu. Să trăim şi să vedem minunea minunilor şi min-ciuna minciunilor! Din partea mea, eu m-aş mulţumi să-mi găsesc oraşul măcar aşa cum l-am lăsat acum câţiva ani. Să nu-l ticăloşiţi mai rău! Mi-e drag cum l-a lăsat Dumnezeu şi cum îl lăsasem eu: cu dealul Călimanului aşa, ca o spinare de

mistreţ, cu signor Alberto şi cu caracudele sale prezente… Dar am constatat că aţi început să-l pociţi…

— Mă rog, mă rog, ce te face să spui aşa ceva? Se simţi atins domnul primar Atanasie Blându.

Colonelul Ţibică Artino, care aflase şi el ceva de la Tache Fanaragiul, se veseli mai dinainte de cele ce avea să spună domnul primar:

— Nu te repezi, Tănăsică maică! Am văzut că aţi pus un fel de monument al eroilor în piaţă, un fel de ordonanţă care se răsteşte cu pumnul tocmai în primărie. Lăsaţi morţii în pace!… Mai bine, spune-mi ce e cu tine? Ce-s zgârieturile astea-n obraz? Ai început să te tatuezi? Parcă eşti un rege din Ubanghi sau din Dahomey, dacă ai aflat cumva, de la Scardat Buhuş, cam încotro şi unde figurează pe hartă Ubanghi sau Dahomey!

Domnul primar Atanasie Blându roşi sub tatuajul acoperit cu pudră rozachie. Pudra coanei Clemence, din cutia de pe măsuţa de toaletă. Bătu în retragere, explicând fără prea mare convingere:

— Ia, o parşivă de mâţă!

— Taci, coane Tăsică, să nu te-audă mâţa că te ex-primi aşa de ireverenţios, îl povăţui cu binevoitoare dulceaţă Picu, privindu-şi unghiile. Te-aude, pe urmă vii mâine supratatuat şi ai să spui că s-a făcut mâţa hiperparşivă!

Pantelimon Tăcu socoti momentul oportun să intervină cu un sfat igienic:

— Zgârieturile de mâţă sunt foarte periculoase, Tănase! S-o ştii de la mine… Aşa s-a prăpădit Stanciu la 43 de ani, în mai 1921… Măcar, te-ai dezinfectat? Dă cu tinctură de iod.

Pentru prestigiul autorităţii, domnul prefect Emil Sava îşi salvă primarul, trăgându-l departe de masa unde caracudele chicoteau pe înfundate şi unde Grigore Panţâru încă nici nu scosese cuvânt să le pună el vârf la toate.

— Hai, Tăsică! Cu amicii noştri, n-o mai termini niciodată. Se vede că nu-i bate nici o grijă şi nici o răspundere. Cu bine, la toată lumea!…

— Şi tu, Ţibică, nu uita invitaţia de mâine la dejun. Îţi cunoaşte Ortansa toate gusturile. Are să fie un menu ca pentru tine.

Domnul prefect trecu, zuruindu-şi cheile în buzunar, la masa unde inginerul Grinţescu încă nu-şi isprăvise calculele pe cartonul pachetului de ţigări.

— Şi scribăreţul acesta cine mai este? Întrebă co-lonelul Tibică Artino, arătând, cu ţapul golit din mână, spre omul cu cifrele. Nu-i cunosc mutra. Iar vreun romancier?

Parte dintre caracude nu ştiau nici ele cine este necunoscutul care se bucura de deosebita atenţie a domnului prefect Emil Sava.

Dar unul mai informat hazardă o ipoteză:

— Că-l cheamă Dinu Grinţescu, ştiu. Că e inginer, ştiu… Că a trecut de vreo trei ori spre Piscul Voievodesei, iarăşi ştiu… Că domnul prefect se poartă cu dânsul cum s-ar purta cu un ou de păuniţă albă, mai ştiu şi aceasta. Din asemenea elemente, conu Grigore Panţâru sunt sigur că ne-ar putea spune ceva mai mult, punând în mişcare calculul probabilităţilor.

Grigore Panţâru, învăluit în fumul cătrănit, nu întoarse ochii spre cel care vorbise şi socotea calculul probabilităţilor un fel de maşinărie gata să intre în mişcare, dacă răsuceşti o manivelă sau apeşi un buton.

Nu se uită nici la masa domnului prefect Emil Sava, înconjurat de suita sa.

Vorbi totuşi, urmărindu-şi norii de fum învolburaţi spre tavan, din craterul pipei:

— Acest Dinu Grinţescu e un băiat foarte bun, dragă Artino. Un inginer ale cărui lucrări le-am urmărit şi au avut oarecare răsunet peste graniţă. N-a venit ca să scrie romane, ca acel Todiriţă Stoenescu. A venit să le facă, să le trăiască. Mă tem că Emil Sava are dreptate. Nu în doi ani, cum pretinde el… Dar în patru-cinci, n-ai să-ţi recunoşti oraşul, nici judeţul! Iar toate au să se întâmple numai prin scribăreţul de colo, cum i-ai spus, aşa cum îţi pare el un om

de puţină importanţă, cu cravata într-o parte şi cu scrumul ţigării scuturat pe palton.

— Şi asta e o istorie! Exclamă incredul colonelul Ţibică Artino. Aş vrea s-o mai văd şi pe asta numaidecât.

— Ai s-o vezi, fii fără grijă, Ţibicule! Are s-o vadă atunci şi Dinu Grinţescu şi are să se minuneze. Fiindcă el urmăreşte una şi alde Emilache Sava şi comparşii săi urmăresc alta…

— Pricep din ce în ce mai puţin, Grigore dragă. Vorbeşte-mi mai limpede, nu în oracole. Sunt la al cincilea şpriţ la ţap şi n-am cap pentru dezlegat oracole.

— E simplu ca lumina zilei… Cunoşti moşia lui Boldur Iloveanu? Piscul Voievodesei?

— Cum nu! Ce mai întrebi? N-am vânat noi de atâtea ori, acum douăzeci de ani şi acum cincisprezece ani, prin pădurile lui Boldur? Nu-ţi aduci aminte cum ne-a trimis el autorizaţia de la Paris, cu ce scrisoare gentilă?

— Tocmai. El a stat la Paris şi a trimis în dreapta şi-n stânga scrisori gentile. Iar aici, la faţa locului, alde Emil Sava şi alde alţii l-au lucrat. Tot cu aceeaşi gentileţe, fireşte! Astăzi, cea mai mare parte din moşie e împărţită, cică, ţăranilor, adică agenţilor electorali pe sprânceană; Boldur a fost expropriat ca absenteist. Iar restul a fost cumpărat de vechili şi de domnul Emil Sava în persoană, prin interpuşi. D. Emil Sava şi alţii… Mai află că există, înscrisă la tribunalul comercial de Ilfov, firma unei foarte recente societăţi: „Voievoda, Rumanian Company for the development of the Mining Industry, Limited”, cu director Iordan Hagi-Iordan, preatemutul bandit din Bucureştii tăi, şi cu acţionari principali alde Emil Sava şi alţii la fel cu proba. Trage concluzia şi ai să înţelegi de ce fizionomia oraşului şi a judeţului are să se schimbe. Ai să înţelegi cu ce fel de cheie vrea Emil Sava să dea drumul prosperităţii. E drept! Cheia e încă în mâna lui Grinţescu. Deocamdată! Dar el are s-o potrivească la lacăt, are să deschidă şi pe urmă are s-o piardă din mână. E scris, cum e scris afară, pe firmă, numele lui signor Alberto Rinalti.

Caracudele ascultaseră avid, cu murmure de mirare şi de emoţie. Colonelul Ţibică Artino află într-aceasta ştire prilej să se bucure:

Atunci n-a minţit Emilache al nostru! I se întâmplă întâia oară în viaţă să-şi ţină cuvântul. Iar toate caracudele acestea n-au decât a se bucura. Are să salte oraşul. Au să se procopsească.

— Ceea ce este încă de văzut. Procopseala nu e pentru dânşii… Ai să-i găseşti tot aci, cu hainele mai roase în coate şi cu pengelele mai rupte. Şi aceasta e scris, tot aşa ca numele lui Alberto pe firma de afară.

Caracudeanu, Caracudescu, Caracudică, Caracudovschi, Caracudenberg, Caracudopol şi tot neamul caracudesc arătară mare dezamăgire şi mâhnire la asemenea negre profeţii, fiindcă Grigore Panţâru se dovedise întotdeauna a nu fi un oracol mincinos.

Colonelul Ţibică Artino încercă să-i consoleze cu un înduioşat altruism:

— Atunci, dacă nu mai e nimic de făcut, să ne mai trimită signor Alberto încă un rând. Numaidecât! Iar după acest rând, să pornim fiecare la casele noastre şi să-l lăsăm pe Emil Sava în plata domnului. De altfel, nici nu v-ar sta vouă bine procopsiţi. Nu te văd pe tine, Caracudică, în automobil… Nici pe Caracudovschi plecând cu OrientExpresul la Paris… Voi aveţi hazul vostru şi rostul vostru aici, unde sunteţi şi cum sunteţi.

Se săltă pe jumătate de pe scaun, să-l salute pe conu Iordăchel Păun:

— Iată şi conu Jorj! De unde-a ieşit Jorj? Mă mir şi eu. Îl lăsasem Iordăchel!

Iordăchel Păun intrase cu Lola alături şi nu se opri.

Răspunse în treacăt la saluturi, înălţând sus pălăria şi descoperind părul mătăsos şi fin, ca blana de pisică albă. Se îndreptă direct la galantarul lui signor Alberto, aşteptând nepoata să-şi aleagă prăjiturile, drajelele şi pesmeţii ceaiurilor de vacanţă.

Din când în când, Lola se întorcea să privească pe sub gene clientela cofetăriei „Rinalti”. Strâmbă cu evident dispreţ buzele cărnoase, dar precis conturate cu ultima nuanţă de roşu Elisabeth Arden.

Era o fată înaltă, cu mijlocul extraordinar de subţire, mulat în paltonul de postav cafeniu, cu nasul impertinent căutând în sus, cu nările palpitând, cu pălărioara trasă pe-o sprânceană, cu părul inelat în bucle savant dezordonate – o siluetă desprinsă din jurnalele pariziene de modă. Contrastul părea mai apăsat, alături de bătrânelul tuturor cunoscut, în paltonul lui vechi şi periat până la ultimul fir de praf, în sărăcia lui discretă şi demnă. Lola ronţăi o caramea, respinse cu oroare o sumedenie din produsele care făceau orgoliul firmei Alberto Rinalti, predă pachetul în mâna lui Jorj Păun şi ieşi în stradă, privind peste umăr, printre gene, edecurile înşirate front la mese.

Urmă o tăcere.

Grigore Panţâru scutură cu zgomot pipa de marmura vânătă, datând de pe vremea lui signor Giuseppe Rinalti, întâiul în ordinea cronologică a dinastiei, apoi rosti, adresându-se nimănui:

— Bietul Iordache! Biata Veturia Păun…!

Nimeni nu întrebă de ce Grigore Panţâru deplângea cu atâta amar pe conu Iordăchel Păun şi pe coana Veturia Păun. Poate că nici nu luaseră aminte la exclamaţia de compătimire, pentru a găsi cu cale să întrebe. Căci, în pragul localului, se desfăşură rapid o scenă de un interes mult mai pasionant şi imediat. Apăruse, trântind marţial uşa, colonelul Jack Valivlahidis, monoclat şi îmblănit. Rotise ochii şi când îl zări pe celălalt colonel, Ţibică Artino, făcu scurt stânga-mprejur, salutând cu degetul înmănuşat la cozorocul chipiului.

— Veni, vidi, vici! 17 pufni în hohot Grigore Panţâru. Veni, vidi, vici! Şi tule-o băiete, ca la Mărăşeşti!

Capitolul V

„AHO! AHO! COPII ŞI FRAŢI…!”

Erau cinci omuleţi de-o şchioapă.

Purtau căciuli ţuguiate şi traiste aproape cât dânşii la şold, purtau tot echipamentul de datină pentru urăturile din noaptea ajunului de An nou: buhai, talangă, harapnic.

Încotoşmănaţi în straiele lepădate de fraţii mai mari, încinşi cu brâie şi curele peste boarfe să nu-i răzbească gerul cumplit, păreau cinci pui de laponi coborâţi din ţinuturile arctice, grăbind să se înfăţişeze la vreme cu uneltele lor de dincolo de cercul polar, făurite din coarne de ren, piele de focă şi dinte lung de narval.

Dar nu erau decât cinci ploduri din mahalaua cimitirului, purceşi în amurg cu uratul şi cu sculele păstorilor dacici.

Se împleticeau în troiene. Dădeau glas cu mare gălăgie câinilor, când se repezeau rânjind colţii după zăplazuri şi porţi. Chipurile, strigau să-i intimideze. Strigau, mai ales, să-şi facă lor singuri curaj.

Cel mai mărunt rămânea mereu în urmă. Luneca pe dâmburile sticloase, gâfâia, înota în nămeţi, se împiedica şi, rostogolit cu gluga pe ochi, cu mâinile prinse în mănuşi fără degete, cu picioarele în ciubote prea grele, se zvârcolea ca un gândac căzut pe spate.

Chema pe bădia într-ajutor şi se ruga să-l aştepte.

Bădia, pătruns de maturitatea celor doi ani mai mult de experienţă, se întorcea, admonestându-l cu umilitoare dojane, amenința că-l trimite acasă şi regreta că s-a încurcat, într-o expediţie atât de îndelung pregătită, cu un asemenea tovarăş bicisnic.

Mezinul se juruia că n-are să mai cadă. Călca în traistă şi iar luneca într-un genunchi. Plângăreţ şi conştient de evidenţa-i inferioritate, stăruia cu deosebire în repetarea cuvântului bădie:

— Zău că nu mai chic, bădie! Lasă-mă să trec eu înainte, bădie! Nu începem cu părintele Mârza, bădie?

Acasă, în viaţa lor cea de toate zilele, nu era vorba despre nici un fel de bădie. Îi spunea pe nume şi se încumeta chiar

să-l înfrunte, sărind la bătaie cu pumnii şi schelălăind văicăreli injurioase când mânca scărmăneală.

Însă acum era cu totul altceva.

Se simţea un tolerat, în raporturi de la vasal la suzeran. Aşa fusese încheiat pactul! Pentru totdeauna să-l recunoască bădie şi să-i plătească deocamdată tribut trei sferturi din agoniseala nopţii.

Ceilalţi tovarăşi nu puseseră condiţii atât de severe. Nu erau fraţi mai mari. Erau numai simpli asociaţi la riscuri şi părţi egale.

Bădia se opri, trecându-şi mâneca pe sub nasul sfârcâit:

— Iac-aicea, măi, stă Artinoaia, măi! Dac-a venit dom' colonel Ţibică, măi, să ştiţi voi că ne-am umplut, măi! Anul trecut mi-a dat mie zece lei, măi, şi-un colac de cel mare şi alb, ca la pomeni, măi!

— Care dom' colonel, bădie? Cel cu burtă? Vru să ştie neapărat mezinul.

— D-apoi care, măi prostule, măi? Că n-are Artinoaia şapte băieţi colonei, măi!

— Atuncea o venit, bădie! Zău c-o venit! L-am văzut eu cu ochii mei, bădie. Avea o burtă iac-aşa, cât o bute de la Anton Dogaru, bădie!

— Tacă-ţi gura, măi, că te-aude!

Au împins portiţa cu umărul.

În jurul casei cu streaşină lată, troianul se afla curăţat într-un complicat sistem de tranşee cu şanţuri de comunicaţie, metereze şi întărituri. Lucrase acolo colonelul Ţibică Artino din Ministerul de Război, dezbrăcat de tunică şi mânuind lopata cu avântarea neodihnitului băiat de vădană de odinioară şi cu savanta iscusinţă strategică a unui comandant de pionieri.

Colindătorii s-au strecurat prin labirintul fortificaţiilor, s-au apropiat de fereastră şi au izbucnit urătura de datină cu mugete de buhai, cu pocnituri de harapnic şi cu o vajnică piţigăială de glas:

Aho! Aho! Copii şi fraţi, Staţi puţin şi nu mânaţi, Lângă boi v-alăturaţi, Şi cuvântu' mi-ascultaţi…

Din dosul perdelei luminate, s-a mişcat, apropiindu-se, umbra colonelului Ţibică Artino, cu burta rotundă ca o bute de la Anton Dogaru. Şi altă umbră alături, mai mică şi împuţinată, adusă din spate: umbra bătrânei. Stăteau înăuntru, neclintite, ascultând.

Piţigăiala glasului se stinse tot atât de nepregătit cum pornise. Conteni şi mugetul buhaiului. Numai cel cu talanga şi cel cu harapnicul îi trăgeau înainte: „uuu-uuu” şi „poac-poac”.

Bădia îşi pipăi traista la şold.

Colonelul Artino deschise uşa, astupând cu umerii laţi spaţiul luminat de la un uşor la celălalt.

— Asta a fost tot? Întrebă gros şi cu mare supărare. Bine mă, jarcaleţilor, asta a fost tot? M-aţi făcut de râs şi de ocară! Cine v-a învăţat pe voi să scheunaţi aşa?

— Bădia! Rosti înfricoşat mezinul, declinând cu laşitate orice răspundere.

— Care bădie? Ce bădie aveţi voi aşa de idiot?

Bădia o sfeclise cu totul, căutând îndărăt cu ochii la calea de retragere, care nu se arăta prea uşoară printre atâtea şanţuri şi mameloane de zăpadă.

— Ia să-mi poftiţi numaidecât încoace şi să vă învăţ eu, nu bădia!… Să-mi ţineţi isonul cum se cade, altfel vă zvârl peste parapete…!

Colonelul s-a dat din prag lângă fereastra unde rămăsese dincolo, înăuntru, o singură umbră gârbovă între lampă şi perdea.

Cu mâna a făcut semn omuleţilor să se apropie şi să ia aminte. Şi-a dres glasul gros şi a început urătura cea veche şi deplină, din anii copilăriei. Cu semne mute din mâini, i-a îndemnat să-l însoţească; aprobă din cap când buhaiul, talanga şi harapnicul au prins curaj.

Astfel, la fereastra văduvei Artino, s-au înălţat stihu-rile pluguşorului celui de demult, cu un glas cunoscut dar

schimbat, cu altele necunoscute care se vor schimba peste ani.

Pe perdeaua albă, umbra tremura uşor.

— Asta-i urătură, meşterilor! Declară colonelul Ţibică Artino, după ultimul, hăi-hăi!” Acum faceţi-vă-ncoace să vă văd mutrele şi să ştiu cu cine am onoarea!

Băieţaşii se codeau în uşă. Colonelul îi trase peste prag, de căciuli şi de glugi, unul câte unul.

Odaia era scundă, cu grinzi afumate, cu scoarţe pe pereţi şi cu candela aprinsă la icoane; caldă şi cu miros de gutui şi de mere, ca în atâtea alte case din târg. Mezinul văzu pe-un dulap, înşirate tăvi cu plăcinte şi farfurii cu turte. Mai văzu în picioare, lângă fereastră, pe Artinoaia bătrâna, zâmbind încă geamului unde-au hăulit, ţinând hangul colonelului Ţibică Artino. Îndată se minună cum un om, aşa de rotund şi de mare, poate avea o mamă aşa de mică şi de slabă, cu obrazul încreţit ca pieliţa merelor galbene şi trecute.

— Tot cu nebuniile tale ai rămas tu, Ţibică! Tresări bătrâna, deşteptată din cine ştie ce gânduri şi amintiri. Au să istorisească mâne împieliţaţii aiştia că te-ai luat la întrecere cu dânşii şi-are să mai aibă ce vorbi gura lumii.

Colonelul Ţibică strânse din umerii pătraţi şi dădu drumul unei sudălmi. Se aşeză într-un jilţ, care trosni sub greutate, şi luă în cercetare cei trei colindători:

— Şi voi, jarcaleţilor, ai cui sunteţi şi cum vă cheamă? Să-mi răspundeţi numaidecât de ce-aţi pornit-o înainte de a se culca găinile şi de ce nu vă cunoaşteţi meseria?

Bădia, cu inima la loc şi cu căciula subsuoară, se făcu interpretul întregii unităţi. Îşi lămuri genealogia, a sa şi a tovarăşilor. Lămuri că au plecat decuseară fiindcă au de străbătut tot târgul, iar târgu-i mare.

Cât despre poticneala ce n-a respectat toate dichisurile Pluguşorului, aruncă toată vina pe nevrednicul mezin, care e un debutant şi un prost, înrolat din generozitate şi mai mult încurcând lucrurile în loc să fie de-un folos.

Mezinul ascunse, după spatele celorlalţi patru, o figură foarte demoralizată şi un sfârc de nas roşu ca un vârf de ardei.

— Aşadară, voi doi, după cum vine chestia, sunteţi nepoţi de soră ai lui Tache Fanaragiul? Se bucură colonelul. Ceilalţi doi, odoarele lui Costache Drâmbă, căruţaşul? Iar tu de colo, eşti feciorul lui Culiţă de la gară? Atunci suntem cunoştinţe vechi…

— Se-nţelege! Gesticulă bădia, scăpând căciula jos şi plecându-se s-o ridice. Eu v-am urat şi anul trecut.

— Mare ispravă! Prost m-ai urat şi anul trecut; prost şi anul acesta! La anul, dacă mi te prezinţi tot aşa, dacă văd eu că n-ai învăţat nimica de la lecţia pe care ţi-am dat-o eu adineaorea, să ştii că te înşfac de fundul pantalonilor şi te zvârl tocma-n vârful Călimanului! Asta o fac…!

Mezinul, simţindu-se răzbunat, cutează să-şi scoată la iveală nasul roşu, cu o lăcrimuţă dezgheţată-n vârf.

Dar bădia râse cu gura până la urechi, dovedind că înţelege gluma şi că nu se teme el de asemenea ameninţări fără urmare din partea unui domn colonel aşa de burtos şi de hâtru la vorbă.

— Mamă, dă-le, te rog, covrigii şi plăcintele… Rosti colonelul. Hai! Să nu vă mai ţiu, că după cum v-aţi lăudat, aveţi de lucru în astă-noapte.

Le împărţi mărunţişul dinainte pregătit. Îi petrecu până la uşă. Le strigă din urmă să închidă portiţa după dânşii şi se întoarse la jilţul lui vechi, trosnind din încheieturi sub greutate.

În faţa sobei, în celălalt jilţ, se aşează şi bătrâna cu ghemul de lână şi cu igliţele ei.

Se dău cu părerea:

— Eu zic, maică, să mai lăsăm un rând-două. Pe urmă, să tragi zăvorul la portiţă. Altfel nu mai scăpăm de dânşii. Se înnădesc şi-şi trec vorbă din unul în altul, pârdalnicii.

— Nu, mamă!… Lasă-i să vină, să miaune în legea lor şi să-şi ia fiecare porţia… Asta-i plăcerea lor, dar e şi plăcerea

mea. Îi văd şi-i cercetez; mă întreb ce-are să se-aleagă de dânşii peste zece ori douăzeci de ani… Mă uitam la nepoţii cei doi ai lui Tache Fanaragiul. Poate s-ajungă pe urma mea; poate să rămână ca Tache…

— Aşchia nu sare departe de trunchi, Ţibică maică! Filosofă bătrâna.

— Eu nu spun aşa, mamă. Nu mă gândesc numai la mine. Mă gândesc la atâţia din târgul nostru: cum i-am apucat, cum i-am lăsat, cum îi găsesc. Pe urmă, nu-ţi aduci mata aminte, chiar de Tache, când era în şcoală? Aveam pentru el un fel de admiraţie. Când mă întreceam cu isprăvile mele, prea boacăne, întotdeauna mi-l dădeai de exemplu. Şi aveai dreptate! Credeam că are să ne ia înainte la toţi. El îi scria pe curat lecţiile lui Atanasie Blându şi el îi dezlega problemele, pentru o pereche de ghete vechi. Acuma, îi spune coane Tănase şi mie tot aşa: coane Bâca şi dom' colonel.

— Dacă-i un beţiv şi-un ticălos! Ce putea s-ajungă altceva?

— Şi această întrebare, mamă, poate că nu aşa trebuieşte pusă. Poate n-a ajuns cum este fiindcă e un ticălos şi un beţiv. Poate e un ticălos şi un beţiv fiindcă a ajuns cum este…

Mâinile bătrânei se opriră din lucrul mărunt şi repede.

Ridică ochii şi întrebă cu mare nedumerire:

— Ce vrei să spui tu cu asta, Ţibică maică? Vorbeşti ca Sachelăroaia ţiganca, Dumnezeu s-o ierte, când dădea în bobi.

— I-a dat şi lui, mamă… Zâmbi colonelul cu tristeţe. I-a dat în bobi şi-n cărţi. Îmi aduc bine aminte. Am fost amândoi. Cu o săptămână înainte de a pleca la concurs. Lui i-a spus că are să ajungă departe şi sus. Şi mie că are să mă aştepte răsplata amară a blestemăţiilor.

— De la o mincinoasă ca dânsa, ce puteai să afli?

— Atunci ea, Sachelăroaia ţiganca, părea cu toate acestea că are dreptate, mamă. Fiindcă eu eram un besmetic şi Tache era un băiat pe care mi-l dădeau pildă şi profesorii şi

mata, pildă vrednică de urmat. Numai un lucru n-au ştiut nici bobii, nici cărţile şi nici Sachelăroaia ţiganca. Anume: că două zile înainte de concurs, Tache avea să se îmbolnăvească. Şi anume: că la al doilea concurs, Tache n-avea să găsească banii de drum până la Iaşi şi de adăpost acolo o săptămână… I-a trecut, pe urmă, vârsta. A rămas aici, s-ajungă Tache Fanaragiul. Acestea unii le uită şi alţii nu… Eu cred că le-a uitat şi el de mult. I se pare că aşa a fost întotdeauna: un ticălos şi-un beţiv. Că nici n-ar fi putut să ajungă altfel, şi altceva, şi altundeva. Iar pe mine mă minunează şi mă mâhneşte gândul că omul le uită toate acestea.

— Poate-i mai bine, maică! Pentru unul ca dânsul, uitarea-i un mare bine. Îl ajută să nu-şi lege un ştreang de gât şi să nu se spânzure de un stâlp de felinar, după halul în care a ajuns…

Colonelul Ţibică Artino, din Ministerul de Război, se împotrivi cu o blajină mustrare:

— Aşa spui, mamă? Şi eu atunci, am aşadară, oare, dreptul să uit că numai de-un fir de păr a atârnat înlesnirea ca să mă duc la concurs ori nu?… Ai vândut caţa-veica de vulpe lui Caragheorghe, telalul. Eu n-am ştiut-o decât mult mai târziu. Dar n-am uitat-o. Fiindcă, fără cei treizeci de lei ai lui Caragheorghe, telalul, rămâneam şi eu aici, ca Tache. Rămâneam să-i spun şi eu lui Blându – coane Tănase! Şi poate, dacă mama lui Tache avea ea atunci o caţaveică s-o vândă lui Caragheorghe, telalul, i-aş spune poate eu acuma lui Tache Fanaragiul, coane Tache, şi boier Tăchel, şi domnu' Tăchiţă…!

Bătrâna îşi aşează ghemul de lână în poale, cu igliţele înfipte. Îşi făcu semnul crucii, răsucindu-se spre icoane:

— Doamne, Ţibică, nici în glumă să nu te mai aud, maică, vorbind aşa! De ce să le mai răsuceşti şi să le mai învârteşti, când adevăru-i limpede ca lumina zilei? Tache e un beţiv şi un ticălos. I-a fost lui dat să ajungă un beţiv şi un ticălos. De aceea a rămas el un fanaragiu, pe care nu se îndură

primarul să-l dea afară, de inimă bună, fiindcă au fost colegi de şcoală…

Colonelul Ţibică Artino renunţă să mai zdruncine convingerile neclintite şi simple ale bătrânei. Ştia că nici lui nu-i displace vinul şi berea. Mai ştia şi că nici domnul primar Atanasie Blându nu-l cruţa pe Tache Fanaragiul în memoria camaraderiei din juneţe, ci numai datorită doamnei Clemence Blându, cea cu unghiile ascuţite, care atât de artistic tatuează câteodată obrazul lui Puciu. Dar toate acestea nu puteau decât să tulbure noţiunile bătrânei despre legile universului şi despre justiţia imanentă. Universul ei era mai simplu; justiţia ei mai logică şi mai consecventă.

De aceea, căzu de acord:

— Poate ai dreptate, mamă. Poate eu greşesc…

Şi rămase cu ochii întredeschişi, cu obrazul de lună plină dogorit de arşiţa jarului din sobă, urmărind, într-o torpoare care amesteca prezentul cu trecutul, drumul copiilor în amurgirea vânătă de-a lungul oraşului, la ferestre unde şi el a urat, în ajun de An nou, pentru alţi oameni ce s-au dus.

Cei cinci omuleţi înaintau, într-adevăr, din străzile mărginaşe spre luminile centrului.

Au trecut mai întâi la casa unde i-a întâmpinat la poartă Dulamă, dulăul de stână. Perdeaua era ridicată. Domnişoara Isabela a ascultat urătura cu obrajii în palme, dar copiii s-au înghesuit la fereastră şi cu neastâmpăr s-au bucurat. Pe urmă, Mihăiţă, cu straie noi, pieptănat cu breton şi escortat de Amelica şi de Fabian, a predat cu mare ceremonial cinci covrigi uscaţi, mizeri şi incomestibili.

Scârbit, bădia i-a lepădat în poartă lui Dulamă şi a interpretat situaţia în felul său:

— Asta-i o calică, măi! Şi-o fudulă. N-aţi văzut-o, măi, că nici n-a vrut să se mişte de pe scaun şi să asculte, măi? Apoi uneia ca asta ştiu eu ce i-aş spune, măi, să nu fie în sară de ajun!

S-au abătut şi pe la fereastra coanei Laurenţia Iancovici, care i-a netezit pe creştet şi i-a îndopat cu daruri în amintirea unui oarecare Ionică. Au lăsat-o singură, în faţa unei fotografii cu geam, cu o îmbrăcăminte de copil pe genunchi.

Au început mai apoi să ure, să pocnească din harapnic şi să bălăngănească din talangă, şi la fereastra unde i-a lătrat ascuţit un căţel cu panglică la gât. Un domn bătrân, cu pled pe picioare, moţăia în faţa sobei; iar o cucoană spoită amarnic a ieşit să-i alunge cu vorbe de ocară, fiindcă l-au întărâtat pe Bijulică.

Coana vopsită ţipa, Bijulică lătra; numai domnul bătrân, cu pledul vărgat pe picioare, nu tresări şi nu auzi ce se petrece.

Au rupt-o la fugă. Mezinul s-a poticnit, a căzut, s-a ridicat, s-a împiedicat iarăşi în traistă; a strigat deznădăjduit, după bădia, să nu-l lase zălog. Dar din stradă, bădia s-a întors să zbiere curajos, pentru a salva onoarea retragerii prea precipitată:

— Mânca-i-ar coada lui Bijulică! Friptă să i-o mănânci, cucoană!

După câţiva paşi, îşi aminti că n-a fost destul de drastic:

— Uneia ca asta nu trebuia să-i spun eu cucoană, măi! Asta-i o madamă, măi! O parşivă de cele care cântă la panaramă! Am auzit eu, măi, de la tătuca, de-a fost să-i sape grădina anţărţ, măi!… Iară ghiuju' îi bucşât în parale, măi! O cărat aurul cu stamboala de peste nouă mări şi nouă ţări, măi! Aur şi chietre scumpe, măi, la dânsul ca fasolele la noi! Aista o ucis şi oameni, măi! Un împărat de la Africa o ucis şi i-o belit chelea pe băţ, măi, şi pe urmă l-o prădat şi i-o lăsat copchiii să moară de foame, măi! Aista n-are nici o lege şi nici o frică, măi! Aista-i câne hain, măi! L-aţi văzut voi cum se preface că gogeşte? Şi numai ce are el o puşcă alături, măi, şi numai ce-o pune el la ochi, şi numai ce trage-un foc, măi, şi numai ce te-o achitat de viaţă, măi!

Mezinul, numai ce trase şi el cu coada ochiului în urmă, măi, şi numai ce se prelinse pe lângă ziduri, măi, să nu-l ajungă focul de puşcă, măi!

Acum, luminile oraşului se înmulţiseră. Paşii scârţâiau pe zăpada bătătorită. La locuinţa doamnei Cristina Madolschi, poarta de fier era ferecată cu lanţ; dar înăuntru, toate ferestrele înalte se aflau luminate. Umbra ei singuratică trecea dintr-o încăpere vastă şi rece în alta, se oprea în faţa unui tablou din neamul ei movilesc, poate punea o întrebare, poate aştepta vreun răspuns.

Bădia încercă laţul, înţelese că nu-i chip de intrat şi-şi consolă tovarăşii:

— Lasă că-i mai bine, măi! Asta-i o zgârcită şi-o zgripţuroaică, o cunosc eu, măi… Îi putredă de bogată, măi, şi face farmece! Îşi aduce strigoi în casă, măi, călare pe mătură-i aduce, măi…

Mezinul o luă prudent pe lângă grilaj, trecând de zona pe care o credea el primejdioasă.

— Aicea stă domnu' prefect, măi! La el e rost, măi…

Au intrat şi, spre marea lor mirare, sergentul de la poartă nu i-a alungat.

Dimpotrivă, le-a arătat la care fereastră să pocnească din harapnic şi să hăulească, unde domnul prefect şi cu familia se află adunaţi la pomul de Anul nou.

Căci domnul prefect Emil Sava cunoaşte că fiecare urător e o odraslă de alegător şi el însuşi un alegător în devenire. Deci le cultivă simpatia şi capacitatea de propagandă, împărţindu-le cu mână proprie colacii comandaţi la „Klein S-sor, brutăria naţională”, în contul cheltuielilor de reprezentare, din bugetul prefecturii, capitolul respectiv.

În salonul domnului prefect Emil Sava, cei cinci ură-tori au văzut pe fereastră, cu încremenire, un mare şi arătos pom de Anul nou, cu nuci poleite, lumânărele, becuri, jucării şi beteală de argint. Odoarele mai mărunte ale domnului prefect şi ale invitaţilor ţineau în braţe maimuţoi şi urşi de pâslă, păpuşi şi carabine de tras la ţintă, cărţi cu poze şi

mingi cât bostanul. Huzur şi minunăţii, care-l lăsară şi pe bădia cu gura căscată.

— Aista-i om, măi! Mai zic şi eu, măi!

Mezinul se zgrepţăna şi n-ajungea şi el la geam.

Scânci:

— Ţine-mă şi pe mine numai oleacă, bădie, că văd numai capetele.

Bădia, într-un acces de inexplicabil altruism, îşi ajută fratele să se agaţe de fereastră, îl lăsă să privească şi începură să dea drumul la glas, la buhai, la talangă şi la pocniturile din harapnic doar când i-a luat sergentul la rost. Domnul prefect Emil Sava în persoană i-a chemat în antreu, s-a interesat cum îi cheamă şi ai cui sunt, le-a trecut pe mână câte-un colac, în palmă câte-un cinci lei şi i-a trimis la plimbare.

— V-am spus eu, măi, aşa dom' prefect, halal de el, măi! Ghine face tătuca că-l votează pe dânsu', măi!

Entuziasmat de acest succes, bădia îşi dădu cu ideea să încerce fără întârziere şi la domnul primar Atanasie Blându.

Dar la domnul primar cânta coana Clemence în casă şi Ans nu putea suferi asemenea mârâituri de căţei lepădaţi pe la geamuri.

Se aflau şi acolo luminile aprinse, masă întinsă, invitaţi becheri; Picu Hartular şi diferiţi ofiţeri din garnizoană; se afla chiar orchestra militară, fiindcă la domnul primar orice masă mai îndelungă sfârşea cu dans; însă toate acestea nu erau pentru cei cinci urători, care-au fost alungaţi de sergent.

Bădia luă conducerea spre altă direcţie, fără să se arate prea neconsolat de acest eşec:

— Dă-l dracului, măi, că aista-i un ciufut! Nu spunea moşu' Tache, măi, că-l bate şi-l zgârie şi-l stuche nevasta, măi?… Apoi numai să fi putut ajunge noi la cucoana lui, măi, şi numai să-i fi spus noi că suntem nepoţii lui moşu' Tache Fanaragiul, măi! Ce ne mai chema înăuntru şi ne mai poftea

la masă, măi! Dă-i dracului, şi pe dânsa şi pe dânsu', măi. Tusea şi cu junghiul, cum spune mămuca, măi!

În cale le stătu casa lui Pantelimon Tăcu, întunecată în împrejmuirea înaltă de zid.

Aprigii dulăi de pază s-au repezit izbindu-se-n poartă, lătrând şi zbătându-se cu boturile printre gratii. Dar nici o lumină nu s-a arătat. În camera lui dosnică, în patul de cazarmă cu pătură aspră, Pantelimon Tăcu, neinvitat la ospeţe de nimeni, singur şi cu spaima morţii în oase, privea cu ochii deschişi în tavan, aşteptând să-i închidă şi să-i apară prin somn scheletul alb, rezemat în coasă, plecându-se deasupra şi rânjind.

— Ştiţi voi cine stă aicea, măi? Întrebă atotştiutorul bădia.

Iar fiindcă sigur era că nu are să răspundă nimeni, se grăbi s-o spună tot el:

— Aicea stă Tăcu, măi! Aista-i ca Lazăr cel înviat din morţi, măi, care-o fost îngropat şi s-o ridicat din mormânt! Asta o ştiu eu tot de la moşu' Tache, măi. O fost el îngropat ca toţi morţii, şi-o stat trei zile în cavăul lui de la cimitir, măi, şi pe urmă a treia zi, o înviat şi-o sunat, c-avea sonerie, măi!… Iară moartea i-o dat o putere şi o slujbă, măi! I-o spus: „Domnule Tăcu, măi, iaca te iert şi te las să te-ntorci pe pământ, măi!… Dară să-mi cauţi oameni pe alese, că eu n-am vreme să le port socoteala la toţi, măi…” Şi Tăcu a primit şi-a venit pe pământ, măi, şi de atuncea caută marfă pentru moarte, măi. Dacă s-o uita o dată mai lung la tine, şi-o spune numai atâta, măi: „Gata, bun!” – apoi să ştii că-i gata cu tine, măi! Asta-nseamnă, măi, că eşti bun de moarte şi moartea ştie de tine, măi!… Dar tu, ce tremuri de-ţi clănţănesc ţie dinţii, măi?

Mezinul clănţănea din dinţi nevoie mare:

— Bădie, m-o apucat frigul!… Zău că nu-mi mai simt chicioarele în ciubote, bădie!… Să mergem acasă…

— Ba, asta nu, măi! Ai vrut să mergi cu uratul? Mergi cu uratul, măi!… N-am plecat la joacă, măi!

Cum erau acum destul de departe de casa lui Pantelimon Tăcu, procuristul morţii pe pământ, mezinul începu să-şi mai simtă picioarele-n ciubote şi mărturisi cu eroism că e hotărât să ţină la probă, până la capăt.

Bădia se opri lângă un stâlp electric, să facă o sumară situaţie a casei, numărând capitalul la lumină.

Se arătă satisfăcut de rezultat.

— Aici avem parale, măi! Treizeci de la don' colonel Ţibică, douăzeci de la Iancovicioaia, de sufletul lui Ionică a ei, măi, cincisprezece de la domnu' prefect, măi… Până ce nu facem suta cincizeci, măi, nu ne-ntoarcem acasă, măi, chiar de ne-or degera urechile, măi, şi ne-or cădea nasurile, măi!

Au trecut pe la casele diferiţilor Caracudeşti, Caracudeni, Caracudici şi Caracudopoli de la masa lui signor Alberto. Şi-au mai apropiat suma; iar bădia, atotştiutor, a mai comunicat tovarăşilor ştiri mai mult sau mai puţin fanteziste despre existenţa fiecăruia, despre apucăturile lor pidosnice şi despre fabuloasa viaţă secretă a unor indivizi care par atât de inofensivi pe stradă, cu galoşii şi umbrelele lor, cu căciulile şi paltoanele lor, cu nevestele şi odraslele lor.

Versiunile din sursa Tache Fanaragiul, remaniate de bădia, au populat târgul cu o sumedenie de monştri şi martiri, de zgripţoroaice şi zâne coborâte de-a dreptul din basm.

Mezinul a trecut printr-un necontenit duş scoţian de emoţii; de la cele mai cumplite înfricoşări la cele mai extatice minunări. El nu era călit şi sceptic ca bădia şi nici elev în clasa a doua primară.

Într-o vreme, ridicase ochii spre cerul sticlos, unde tremurau stelele mai mari şi mai vii ca în alte nopţi.

— Ian te uită, bădie! Iac-aceea trebuie să fie steaua cea nouă, de anul cel nou, după cum scapără, care nu se mai află, bădie!

— Taci tu cu steaua, măi, că n-avem noi vreme de stele, acuma! Mai bine să intrăm la conu Săndică Buhuş, măi! Acela-l agiută pe moşu' Tache, măi, de câte ori are nevoie, măi! Aşa boier mai înţeleg şi eu, măi, măcar că nu-i

prefect… Şi are o cucoană, măi!… O cucoană venită din alte ţări!… Şi-o adus cucoana asta, măi, din ţările ei, nişte animale grozăvite, măi, şi le ţine într-o cuşcă de sticlă… Cică are un fel de tigru negru cumu-i cărbunele, măi, şi-l ţine-n cuşcă, şi vorbeşte cu dânsu', măi, despre ţara lor de unde-au venit, măi! Şi mai are altă lighioană, măi, în altă cuşcă de sticlă… O ventuză, măi, cu ochii de te-nchetreşte, măi, dacă te uiţi la dânsa, şi cu păr de şărchi, măi, fel de fel de şărchi, măi: vipere şi şărchile bou. Numai spunea moşu' Tache, măi, că un singur fel de şărche-i lipseşte cocoanei de la ventuza ei, măi; cică numai şărchile-casei…

Au intrat deci în curte la Sandu Buhuş şi nu i-a alungat nimeni. Au privit mai întâi pe fereastra sufrageriei, să-şi dea socoteală dacă nu hăulesc degeaba, dar mai ales în nădejdea că vor întrezări poate cuştile cele de sticlă, cu fiarele aduse din ţara cucoanei: pantera neagră devenită tigru şi meduza devenită ventuză cu părul de şărchi.

— Se vede, bădie? Întrebă cu mare nerăbdare, cu emoţie şi teamă, mezinul.

— Tacă-ţi gura, măi, că nu se vede ninica! Dară cunosc eu acolo la masă, măi tată, măi, pe-un pretin a lui moş Tache… Iac-aceala din capu mesei, măi, îi conu Grigore Panţâru… El a fost panţâr în tinereţea lui, măi, căpitan şi general de panţâri, măi. Şi-o ucis la lifte păgâne, măi, şi le-o tăiat lor capetele, şi-o făcut zbranca prin ele, măi, de i s-o dus vestea! Iară acuma, măi, dacă o îmbătrânit, stă acolo la masă şi bč vin ţi nici nu-i pasă, măi, că toţi se tem de dânsu', măcar că-i de-o sută de ani, măi…!

Cei din casă întoarseră ochii spre geam, fiindoă auziseră murmur de glasuri.

Aşteptau.

Bădia făcu semn de începere, iar larma piţigăiată se înălţă la cer, însoţită de mugetul buhaiului, de zornăitul tălăngii şi de pocnetul harapnicului, după lecţia primită de la colonelul Ţibică Artino, din Ministerul de Război:

Aho! Aho! Copii şi fraţi, Staţi puţin şi nu mânaţi, Lângă boi v-alăturaţi, Şi cuvântu' mi-ascultaţi:

S-a sculat măi an, Bădica Troian, Şi-a încălecat pe-un cal graur, Cu şaua de aur…

Hăulind, sunând din clopot, pocnind din harapnic, stupind în palme să sloboadă mai vârtos mugetele buhaiului, cei cinci urători nu slăbeau din ochi priveliştea din sufragerie, doar-doar de-or zări într-un colţ cuştile de sticlă cu fiare. Nu se vedeau decât stăpânii casei şi cei doi invitaţi: Grigore Panţâru şi Tudor Stoenescu-Stoian.

Pe Grigore Panţâru nu l-ar fi recunoscut nimerii şi mai ales Tache Fanaragiul. Cu barba pieptănată, cu guler curat şi cu cravata înnodată prin minune la locul ei cuvenit, stătea în capul mesei, faţă în faţă cu doamna casei şi nu pâcâia din pipa lui din totdeauna. Fuma o ţigară mai puţin mirositoare şi privea cu ochi ascuţiţi când la Adina Buhuş, când la Sandu, când la Tudor Stoenescu-Stoian.

De altfel, a doua zi, la începutul de An nou, dacă s-ar fi răspândit zvonul că Grigore Panţâru a primit o invitaţie la masă, că s-a înfăţişat şi că a petrecut câteva ceasuri într-o casă de om, cu feţe curate de masă, cu tacâmuri de argint şi pahare de cristal, zvonul ar fi fost respins ca ultima şi cea mai absurdă născocire.

În analele târgului, de cincizeci de ani, nu se pomenea ca Grigore Panţâru să fi acceptat vreodată o asemenea invitaţie. Chiar Sandu Buhuş zvârlise, cu două dimineţi în urmă, o vorbă numai la întâmplare. Îşi făcuse socoteala că în aceste seri de sărbători şi de desfătări familiare, se află câţiva oameni singuratici ai târgului, fără neveste şi fără rubedenii, osândiţi să-şi petreacă noaptea de Anul nou la signor Alberto sau la „Santiago”, la „Bercuş”, la „Mielul de aur”. Tudor Stoenescu-Stoian fusese invitat mai dinainte, de Adina. Picu Hartular se interesase ocolit cam cu cine s-ar mai putea întâlni; iar la numele lui Tudor Stoenescu-Stoian, îşi adusese deodată aminte că şi-a dat cuvântul doamnei

Clemence Blându, să nu lipsească de la petrecerea sa cu dans şi şampanie.

Numai târziu şi numai într-o doară îi pomenise despre acest gând şi lui Grigore Panţâru. Şi Grigore Panţâru s-a prezentat, ferchezuit la „Frizeria modernă”, mirosind a apă de lavandă, cu batista curată împăturită la buzunarul pieptului, cu celelalte buzunare deşertate de resturile pachetelor de tutun, capetele de cretă, creioanele şi carnetele lui slinoase.

Acum, în capul mesei, privea peste vaza de flori la Adina Buhuş, iar gândul său se întorcea stăruitor la cocoaşa lui Picu Hartular. Stăruitor şi mâhnit.

Glasurile de afară se opriseră.

Sandu Buhuş nu trimise servitoarea să împartă nichelul aliniat pe colţul mesei. S-a dus el singur afară şi s-a întors cu cei cinci urători, împingându-i de la spate:

— Adino dragă, ştiu că nu-ţi fac plăcere!… Dar copiii aceştia sunt îngheţaţi… Literalmente sloi…!

Adina strânse imperceptibil din umeri. Îi era indiferent dacă au îngheţat ori nu copiii aceştia afară; dacă i-a chemat înăuntru ori nu.

Ea se gândea la alţi trei copii, dintr-o casă mărginaşă de mahala: Amelica, Fabian şi Mihăiţă. La pumnul acestuia răstit, alungând-o: „Să fugi, ulâto! Tu, să fugi…!” Biata Cristina, ce-o fi făcând într-o asemenea noapte? Stau pachetele cu jucării şi cu daruri, strânse gata pe măsuţa de cristal din camera ei, şi nu se încumetă să le trimită. Se teme să nu se pomenească îndărăt cu ele şi cu un cuvânt ireparabil.

Iar de la scrisoarea pornită acum o lună şi mai bine la Teofil Steriu, nici un răspuns, nici cel mai mic semn, măcar un rând, măcar o vorbă: un da sau un nu, cum s-ar fi mulţumit ea.

Ochii lui Grigore Panţâru o sfredeleau şi treceau prin pânza de fum a ţigării la Tudor Stoenescu-Stoian, pe urmă la soţul cu mustăţi pleoştite de focă.

Un gând şăgalnic şi poate crud, şi totuşi, poate, de-o adâncă şi supremă milă, îi aduse un surâs în barba şi în mustăţile pieptănate, care treptat îşi luau înfăţişarea lor hirsută din totdeauna: „Ce-ar fi?… Ce-ar fi să le spun acestora, pentru o singură dată în viaţă, adevărul de care ei înşişi se tem? De îndată, acest Tudor Stoenescu-Stoian ar trebui atunci să se ridice de pe scaun, să părăsească această casă, poate oraşul acesta şi să nu mai calce pe aici niciodată… Dar pentru un om de ispravă ca Sandu şi pentru o femeie nefericită fără pricină, ca Adina Buhuş, adevărul ar fi poate şi începutul tămăduirii, începutul înţelegerii…”
Pe urmă, stăruitoare, apăru iarăşi cocoaşa lui Picu Hartular şi figura lui din ce în ce mai lungită, ochii din ce în ce mai scufundaţi în găvanul orbitelor.

Ridică paharul de cristal şi aspiră mai întâi cu nările de faun aroma cotnarului. Închină pentru doamna casei, iar doamna răspunse cu un zâmbet absent, copleşită de amintiri cu totul îndepărtate şi cu totul străine de ceasul prezent: un suvenir olfactiv – miros de mătase, de lână, de stofă, de catifea, de olandă apretată; un suvenir auditiv, un glas atât de cunoscut: „Je vais vous le faire envelopper immédiatement, madame. Vous l'emportez? C'est plus sűr ŕ cause des fętes…”

A rostit oare cuvintele tare, fără să-şi dea seama?

Căci Grigore Panţâru, uitându-se la muchia cuţitului galben de desert, neridicind ochii, a confirmat ca pentru sine:

— Într-adevăr, în magazinele Parisului se află o întreagă poezie… Când am plecat eu, acum cincizeci de ani şi mai bine, era numai un început… Dar poezia aceasta se presimţea de pe atunci… Fără îndoială, nu e aceea pe care o exprimă grosier Zola în „Au Bonheur des Dames”18. Alta, mai nuanţată, mai subtilă, de origine strict feminină, din punct de vedere feminin… Ce zici, romancierule?

Tudor Stoenescu-Stoian surâse fals.

Acum surâsul lui era din ce în ce mai fals şi se simţea din qe în ce mai stingherit sub o privire pătrunzătoare ca a lui Grigore Panţâru, sub o privire blajină şi încrezătoare ca a lui Sandu Buhuş, sub o privire de reţinut dispreţ ca a Adinei Buhuş. Şi totuşi, nu-şi putea birui irezistibila pornire care îl împingea spre ea, îl aducea mereu aici. Începea să-i urască pe Sandu Buhuş, pe Grigore Panţâru, îi duşmănea pe toţi, pe Picu Hartular şi toţi Caracudiştii şi Caracudenii de la masa lui signor Alberto; o ura poate şi pe Adina, fiindcă şi ura e un alt fel, deznădăjduit, de a iubi.

— Nu ai nici o părere în această chestiune? Insistă Grigore Panţâru. Se poate?... N-ai dezbătut niciodată problema aceasta cu prietenii dumitale bucureşteni, Teofil Steriu, Iuraşcu şi Stamatian...?

— Domnul Stoenescu-Stoian, interveni Adina Buhuş, e mai competinte în literatura istorică... Îl aşteptăm să ne dea romanul hatmanului Mitru Căliman... Adică, pentru a fi sinceră, mai nerăbdător decât mine îl aşteaptă Sandi...

— Sandu e întruparea răbdării! Trase o concluzie laconică Grigore Panţâru şi, deodată, atunci abia păru că a observat prezenţa copiilor care se dezmorţeau lângă sobă şi ronţăiau strugurii de Malaga distribuiţi de Sandu Buhuş.

Întrebă, poate numai ca să lase în suspensie cazul Stoenescu-Stoian:

— Tu, piciule, nu eşti cumva cimotie cu Tache Fanaragiul?

— Păi cum nu! De ce să nu fiu? Răspunse, sumeţindu-se, bădia. Suntem chiar nepoţi de-ai lui moş Tache... Eu şi cu aista mai micşor, care-i un prăpădit şi-acuma merge întâia oară cu uratul, cu Pluguşorul cum se mai zice...

Mezinul privea încordat spre o anumită vitrină a sufrageriei cu geamurile de cristal.

Grigore Panţâru îi urmări privirea fixă, se răsuci peste umăr să vadă ce-l poate interesa atât; nu descoperi şi îl cercetă curios:

— Dar tu ce-ai aflat aşa de minunat de nu-ţi mai desprinzi ochii...?

— Că nu-i nimica, rosti decepţionat mezinul. Nu-i ce caut eu…

— Şi ce cauţi tu, anume?

— Cuşca de steclă cu animala ceea neagră a cucoanei şi verduza cu şărchi… Asta caut şi văd că nu-i…!

Adina Buhuş zâmbi cu melancolie, adresându-se tuturor:

— Nu puteţi spune că nu sunt populară în oraşul acesta, domnilor!… Cred că aţi înţeles… O cuşcă de sticlă – aceasta e camera mea de care am început să am oroare.

Iar în cuşca aceasta se află închisă o animală neagră – Pantera neagră, cred că aţi înţeles-o şi aceasta – şi o verduză cu şărchi – sărmană Gorgonă, biată Meduză!… Voi lăsa în urma mea o legendă… Aşa se creează legendele, domnule scriitor…!

Pe urmă, se întoarse spre mezin:

— Şi de unde-ai aflat tu toate acestea, micule?

— De la bădia, de unde să le aflu! Că el toate le ştie…

— Iar bădia, de unde le ştie?

Bădia înaintă el un pas şi luă el cuvântul.

— Le ştiu de la lume, cucoană. Toată lumea vorbeşte şi ştie…

— Aşa? Se miră Adina Buhuş, privind la toţi cu o întrebare de bolnavă satisfacţie în ochi: „Ce vă spuneam eu, domnilor? Toată lumea vorbeşte şi ştie în oraşul acesta!”

Bădia crezu necesar să capete pe loc o confirmare sau o dezminţire a zvonului public:

— Poate vreţi să spuneţi că nu-i aşa? Că nu-i cuşcă şi că nu-s aicea-n casă nişte hiare?

— Nu vreau să spun nimic, micule! Aşa este. Numai că tu n-ai prea înţeles bine… Animala cea neagră se numeşte panteră. Pantera neagră. Şi eu sunt această Panteră neagră! Iar cealaltă, verduza cu şărchi, altfel se cheamă. Meduză… Meduza eu sunt. Tot eu… Priviţi la părul meu… Nu-i făcut din şerpi?… Iar cine se uită în ochii mei împietreşte pe loc, dacă eu vreau să-mpietrească…

Adina izbucni în râs nervos. În râs cu lacrimi.

— Adino! Adino! O dojeni Sandu Buhuş. Ce însemnează aceasta, Adina…?

— Nimic, Sandu… Sunt veselă… Nu e o seară când trebuie să se înveselească toată lumea?… În sănătatea dumitale, domnule Grigore Panţâru!… Şi în eroismul dumitale, cu care ai rezistat cincizeci de ani unui asemenea oraş…!

Cei cinci urători ai lui bădica Troian, cu ochii holbaţi la cucoana în rochie neagră şi decoltată, de catifea, cu părul încolăcit de şerpi, nu îndrăzneau să se mişte din loc.

Poate se şi socoteau pe jumătate gata împietriţi.

Adina Buhuş se întrerupse din râs, depuse paharul golit de cristal şi se ridică de pe scaun. Răsturnă un pumn de nichel şi de bronz în mâinile băieţaşilor.

— Nu vă temeţi… Uitaţi-vă! N-am gheare de panteră neagră… Am numai nişte biete unghii de biată femeie… Şi n-am păr de şerpi… Am numai un păr cu ondulaţii indefrizabile de la natură… Ha-ha!

— Adina, te rog încetează!… Se îngrijoră Sandu Buhuş de intonaţia necunoscută din glasul femeii.

— Nu e nimic… Uite, sunt cuminte. Nu mai râd.

Adina Buhuş reveni la scaunul său, cu două boabe de lacrimi atârnând în genele lungi.

Grigore Panţâru privea neclintit în muchia cuţitului galben de desert.

Şi încă o dată în seara aceasta, el, care rostea tuturor în faţă tot ce avea de spus, descoperi că sunt adevăruri care nu se pot spune şi nici nu pot fi vreodată înţelese; adevăruri inutile şi fără sorţi de dezlegare, chiar dacă ar fi spuse şi înţelese. Iar fruntea lui socratică, enormă şi învălurată de bulbi, se înclină ca o imagine de pe coperta revistei Je sais tout19.

Afară, după ce urătorii au ieşit pe poartă şi au făcut o nouă situaţie a casei, bădia îşi împinse căciula pe ceafă şi dădu o explicaţie evenimentelor la care-au asistat, într-un chip cu totul special.

— Aţi văzut, măi? Ce v-am spus eu! Asta-i o fimee grozavă, măi!… În ţara ei o fost fată de rege, măi, şi-o învăţat vrăjitorii, măi… Se dă o dată peste cap şi se face banteră neagră, măi! Se mai dă o dată şi se face menduză, măi!… Pe urmă se dă înapoi peste cap, şi iacătă-o că s-a făcut la loc cucoana lui conu Sandu Buhuş, măi!… Şi dacă o apucă dorul de ţara ei, măi, numai ce fierbe ea nişte buruieni într-o ulcică, măi, şi bea ceaiul acela, şi zboară iute ca vântul şi ca gândul, măi, în lumea ei… Iară acuma îi venea să plângă şi să râdă, de ciudă, măi, că o apucase dorul şi nu se putea duce, fiindcă avea musafiri la masă, măi… Dară ştiu că ne-o umplut de parale, măi!… Se cunoaşte că-i fată de rege… Mă tem eu, c-o furat-o şi-o adus-o lui nepotu-su, ghiuju cel de Buhuş, măi, cel care se prefăcea în scaunul lui că nimic nu ştie şi n-a văzut, măi, că nici usturoi nu a mâncat şi nici gura nu-i pute, măi…!

Drumul la întoarcere, în noaptea cu dilatate stele pe cer, a fost pe la casa lui Tudose Trifan.

S-au abătut numai prin această coincidenţă a itinerarului. Bădia îşi făcuse suma. Au hăulit grăbit şi scurt. În cameră, după perdea, o fată tânără i-a ascultat şi s-a arătat bucuroasă, bătând din plame şi răsucindu-se mereu să vorbească altei fete, care stătea întinsă pe-o canapea şi tuşea. Un domn bătrân, ori poate numai îmbătrânit, în straie negre, citea într-o carte. Altul, mai tânăr, ţinea mâna fetei culcate şi cu cealaltă mână o alinta uşor.

— Am să vă spun eu, măi, ce-i şi cu aiştea! Că au şi dânşii povestea lor. L-aţi văzut voi, măi, pe cel de pe scaun? Acela-i Magâlea, măi!… Acela numai cu sânge de fată se hrăneşte, măi!… Acela-i strigoi… O venit el, măi, şi-o găsit în târgu' nostru şapte fete. Şapte surori, măi. Care de care mai frumoasă, măi, şi numai ce şi-o pus el ochii pe ele, măi! Şi în fiecare an bea sângele a câte una, de-o usucă, măi! Îi taie o vinişoară, pune gura şi suge din sângele ei, măi, până ce-o usucă la inimă, măi… N-aţi văzut voi, cum o căuta la mână pe ceea culcată, măi? Apoi, de ce-o căuta, măi? Ca să-i afle

şi vinişoara ei!… Iar moşneagul acela e tata fetelor, măi, vai de capul lui!… De asta citea el în carte! Să afle un descântec pentru strigoi, măi, şi să scape de Magâlea, măi… Altfel, nu se duce el de bunăvoie, măi, strigoiul dracului…!

Mezinul clănţănea iarăşi din dinţi, simţindu-se mic şi pierdut într-un asemenea târg, unde se află câte un strigoi, câte-un vampir, o panteră neagră, un înviat din morţi, o vrăjitoare, o fată de rege ori un regicid, în fiecare casă.

— Eu chic de somn! Începu să scâncească. Eu mă aşez jos şi mă culc aicea, bădie…

— Ba n-ai să te culci de loc, măi! Hotărî bădia cu autoritate. Mai trecem pe la conu Iordăchel Păun şi am isprăvit… Lui conu Iordăchel îi urăm la anu' şi la mulţi ani pe gratis, măi!… Aista-i altfel de om, măi. Banu' lui e sfânt, măi! Aista-i cel mai bun om din târg, măi, şi cel mai cinstit care nu se mai află! De asta toţi boierii, cale de-o sută de poşte-mpregiur, i-au dat lui hârtiile şi actele, măi, să le ţină el socotelile şi îndreptările, măi! Şi el numai ce-i cheamă şi le spune, măi: „Asta-i a ta, măi, şi aiastalaltă-i dreptul lui, măi!” Şi boierii n-au încotro, măi, cât îs ei de boieri! Se supun lui conu Iordăchel fără să vâşcăie, măi, fiindcă ei l-au ales, măi, şi i-o dat statu' pecete, mai mare să fie el peste toţi judecătorii din ţară, măi…

Iordăchel Păun, mai marele judecător peste judecătorii ţării, în căsuţa lui modestă cu stâlpi văruiţi la cerdac, nu mai aştepta urători. Le trecuse ceasul.

Numai unitatea condusă de bădia nu se aciuase să-şi dezmorţească sfârcul nasurilor şi să-şi inventarieze conţinutul traistelor şi pungii.

Era şi el, în sufrageria luminată, la masa întinsă, faţă în faţă cu cucoana Veturia.

Se mai afla un al treilea tacâm, neatins. Tacâmul Lolei. Toată seara, Lola n-a vrut să iasă din iatacul ei şi să guste din bucatele şi torturile cu atâta grijă pregătite dinadins de cucoana Veturia. A spus c-o doare capul, s-a închis cu cheia şi a cerut să n-o deranjeze nimeni.

De aceea, bătrânii au rămas toată seara mâhniţi, cu tacâmul gol între dânşii, ca locul unui copil mort.

— Poate nu-i place la noi… Mata ce zici? Întrebase de câteva ori Iordăchel Păun. S-a învăţat cu Bucureştii, cu teatrele şi cinematografele de acolo… Noi suntem nişte bătrâni prea tăcuţi şi învechiţi…

— Am întrebat-o… M-am gândit şi eu la asta. Şi mi-a răspuns că dacă nu i-ar fi plăcut, n-ar fi venit… N-o obliga nimeni…

— Într-adevăr! Oftă Iordăchel Păun. N-o obliga ni-meni. Lola s-a depărtat de noi… S-a înstrăinat.

Amândoi au tăcut o bucată de vreme. Şi-au ocolit privirile. Dar ştiau că li se întâlnesc gândurile.

Cucoana Veturia, cu părul tot aşa de alb ca al lui Iordăchel Păun, cu rochia tot aşa de neagră şi de scuturată până la ultimul fir de praf, cum sunt straiele lui, îi semăna acum şi la chip, la privire, la zâmbetul bun şi trist, îi semăna şi la gândurile şi judecăţile despre lume.

Au avut amândoi o durere. Când li s-a pierdut feciorul în război, tânărul profesor de istorie şi sublocotenent de rezervă, lăsând o nevastă tânără şi o fetiţă de câţiva ani.

Pe urmă, durerea aceasta s-a alinat. S-a topit în durerea cea mare a tuturor şi în alinarea tuturor care au pierdut un copil, un frate, un părinte ori un soţ, pe lista nesfârşită a morţilor de război. Au venit altele mai mărunte. Văduva feciorului s-a simţit chemată spre Bucureşti, s-a strămutat acolo, şi-a întocmit altă gospodărie, a aflat alt bărbat, să ţină loc de tată Lolei. S-au împăcat amândoi şi cu aceşti ghimpi ascuţiţi şi mărunţi ai vieţii. Dar acum îi încerca a doua durere mare. Bătrânul nădăjduise că nepoata va lega firul rupt. Va prelua, la facultate, studentă, patima lui pentru istorie, documente, zapise şi urice, s-o ducă mai departe, să ajungă şi ea profesoară, poate să desăvârşească tot ce n-a îndeplinit el, tipărind studii şi cărţi, cum s-au ivit îndestule cercetătoare şi de partea femeiască a cărturărimii. Nimic, din toate! O simţeau înstrăinată… În

ultimele vacanţe, Lola nici nu mai venise să-şi vadă bunicii. O dată examene, altă dată bătăi, a treia oară o răceală, a patra oară nici o explicaţie… S-au bucurat când au primit veste că s-a hotărât, în sfârşit, să vină; că şi-a amintit, în sfârşit, de dânşii. Iar în gară, le-a sărit de pe treptele vagonului o necunoscută, o făptură care i-a uluit din prima clipită şi pe care, de atuncea, zadarnic se trudesc s-o înţeleagă. Vine, pleacă, se-ntoarce, râde, tace, nu răspunde la întrebări, pare dusă pe gânduri şi începe să cânte la pian; toate într-un vălmăşag capricios, care le scapă.

Acum s-a închis în camera ei şi tace. Mâncările pregătite de cucoana Veturia, după gustul copilei din celelalte vacanţe, s-au ars, s-au afumat, s-au răcit.

Bătrânii se simt parcă mai singuri.

Conu Iordăchel ar trece în biblioteca lui, unde e cald, o lumină plăcută şi moale, lumina lămpii vechi cu globul translucid şi bec electric, în rafturi cărţi cu legături vechi, pergamente şi suluri de tinichea cu acte răzăşeşti. Ar fugi îndată de prezentul ingrat şi încâlcit, crud, chinuitor, scufundându-se în lectura unei hronici, unde toate, cel puţin, se desfăşoară clar, cu un fir logic. Dar nu se-ndură s-o lase pe cucoana Veturia singură, în sufrageria pustie.

Coana Veturia ar trece în iatacul ei, să citească un roman de Lamartine ori să-şi găsească de lucru, scoţând din nou albumul cu fotografiile feciorului mort în război, unde viaţa lui stă scrisă filă cu filă, de la copilul culcat în pielea goală pe perne până la sublocotenentul rezervist, în uniforma nouă, cu care a plecat să nu se mai întoarcă. Dar nu se-ndură să-l lase pe conu Iordăchel singur, în sufrageria pustie.

Îşi spun şi acum „mata”. N-au ridicat niciodată glasul, chiar de când conu Iordăchel a început să nu mai audă decât anevoie (sunt aproape douăzeci de ani de atunci); se înţeleg din vorbe mai mult şoptite decât spuse cu glas tare.

Stau singuri, ştiu ce gândesc, îşi ocolesc ochii de frică să nu aibă a-şi spune gândul acela. Iar între dânşii e un tacâm

neatins.

În această tăcere, a izbucnit la fereastră glasul şi gălăgia celor cinci urători.

— Copiii aceştia şi-au pierdut minţile!… Se alarmă coana Veturia. Nu mai au casă? Nu mai au oare pe nimeni să îngrijească de dânşii?… Pot să răcească… Poate să li se întâmple ceva… Du-te mata şi le dă… Spune-le să se liniştească pe la casele lor.

Coana Veturia, tăcută din fire, vorbise mai mult şi mai repede decât îi era obiceiul, cu un fel de uşurare.

Aşa risipea gândul dintre ei.

— Dă-mi mata bani, eu nu mai am… Mărturisi Iordăchel Păun, scuturându-şi punga, din care se rostogoliră pe faţa de masă câteva monede vechi de pe vremea împăratului Vespasian şi a lui Carol Quintul, a lui Despot-vodă.

Au împlinit suma. Au dat-o urătorilor. Urătorii au primit-o, cu toată hotărârea spontană şi generoasă a bădiei de a vesti, dezinteresat, celui mai de ispravă om din târg, începutul de an nou, cu alte nădejdi şi bucurii.

— Nu puteam să nu primesc, măi, că pe urmă se supăra, şi pe conu Iordăchel i-un păcat să-l superi, măi! De-acuma hai pe la bordeiele noastre, măi, c-am adunat peste două sute de lei, să trăiască don' colonel Ţibică, măi, că el a avut mână bună, măi!

În noaptea albastră şi înaltă, paşii celor cinci omuleţi au scârţâit pe zăpada încremenită de ger, din ce în ce mai slab, depărtându-se spre sălaşurile scunde şi întunecoase de mahala.

Bătrânii s-au aflat din nou faţă-n faţă, cu tacâmurile nepoatei înstrăinate între dânşii, aşteptând fiecare să se ridice întâi celălalt.

Pendulul bătu ceasul unu după miezul nopţii.

Au înălţat amândoi ochii. Şi amândoi şi-au ştiut gândul, amintirea, durerea deşteptată.

Exista acolo o crăpătură în cristalul pendulului, rămasă aşa de treizeci de ani. O ispravă, una din rarele isprăvi ale

copilului care-a fost întotdeauna ascultător şi blând, cu toată ascultarea şi blândeţea lor, a amândurora, adunată în el. Era tot într-o seară de An nou. Venise în vacanţă. Aveau musafiri la masă. El s-a urcat să potrivească pendulul după cronometrul lui, proaspăt cumpărat din Bucureşti. A lunecat. A lovit cu cheia în cristal. Şi s-a ales cu o spaimă şi cu o zgârietură. De treizeci de ani, pendulul bate fără greş, fără grabă şi fără întârziere, aceleaşi ceasuri şi ceasuri. Iar o inimă omenească nu mai bate şi nu mai este. Şi altă inimă, care ar fi putut să ţină locul aceleia, e din ce în ce mai străină şi mai neînţeleasă.

Ochii lor păreau că privesc înaintarea rotundă a minutarului, poate cristalul plesnit. Priveau însă mai departe, într-un nevăzut, care nu are nici început, nici sfârşit, nici o măsurătoare. Într-un gol unde se simţeau singuri, care îi împresura şi-i îndemna să-şi strângă unul în altul oasele lor bătrâne.

Cucoana Veturia s-a ridicat cea dintâi. Dar s-a oprit în picioare, cu mâna rezemată de spătarul scaunului, îndreptând urechea.

La poartă claxonă un automobil. Se auzi portiera trântită, pe urmă portiţa scârţâind, pe urmă paşi pe zăpadă, pe urmă soneria de la uşă.

— Aceasta ce poate să mai fie? Se minună Iordăchel Păun. Să ştii mata că s-a întâmplat ceva.

Era deprins să fie chemat numai la întâmplările altora.

De astă dată, nu se întâmplase nimănui nimic.

În uşa deschisă, apăru surâzător Anibal Sava, feciorul domnului prefect Emil Sava, student bucureştean, şi foarte precoce charlestonist. Căută mai întâi peste umărul lor. Rosti contrariat:

— Cum? Singuri?

Apoi îşi dădu socoteală că n-a respectat tot ritualul civilizat. Izbucni în râs:

— Mă iertaţi. Sărut mâna, cucoană Veturia! La mulţi ani şi Anul nou cu bine, coane Iordăchel! Vă miraţi ce caut la

ceasul acesta?… Pot să vă răspund imediat. Chiar de asta am venit, să vă spun imediat… Am venit s-o iau pe Lola… Pe domnişoara Lola… Am scrisoare de la maman. Am scrisoare de la papa. Autorizaţia părinţilor, măcar că nu mai sunt minor!

Anibal Sava scoase scrisoarea doamnei şi domnului Emil Sava, căută cu ochii un scaun, nu aşteptă invitaţie şi se instală aprinzând o ţigară şi zvârlind fumul în nasul bătrânilor.

Întrebă, râzând:

— E în regulă? Semnături autografe… Dumneata te pricepi în materie, cucoane Iordăchel!

Bătrânii se priviră, cercetându-şi părerea din ochi.

Doamna şi domnul prefect Emil Sava rugau în scrisoarea lor pe doamna şi domnul Iordăchel Păun, să permită domnişoarei Lola Păun, chiar la această oră târzie de noapte, participarea la petrecerea familiară şi dansantă de la doamna şi domnul prefect Emil Sava. Doamna şi domnul Emil Sava puneau domnişoarei Lola Păun automobilul la dispoziţie, iar pe doamna şi domnul Iordăchel Păun îi asigurau că nepoata domniilor-lor se va amuza ca în casa unor onorabili părinţi de familie.

— Sunt în regulă? Continuă să râdă Anibal Sava, admirându-şi lacul intact al pantofilor, pentru care lucru îşi răscrăcărase picioarele până în mijlocul sufrageriei. Bineînţeles, n-are peceţi şi sigilii, coane Iordăchel… Dar a trecut vremea peceţilor şi sigiliilor…

— Mă tem că e bolnavă… Indispusă… Nici n-a vrut să iasă în astă-seară din camera ei… De altfel, cred că doarme.

Cucoana Veturia epuizase argumentele. Cuconu' Iordăchel mai invoca unul; cel mai decisiv:

— Şi nici nu e o oră când o fată poate pleca singură de-acasă.

Tânărul ascultă aceste argumente cu impasibilă siguranţă:

— Acestea toate nu înseamnă nimic… Încercaţi numai să-i spuneţi că am sosit cu o invitaţie de la maman şi de la papa.

Vă asigur eu că nu are să mai fie indispusă… Cât despre oră? Înadins papa şi maman n-au voit să v-o ia mai devreme, ca să petreacă şi în familie…

— Să încercăm… Cedă în silă coana Veturia, agăţându-se de speranţa că Lola are să se mai simtă încă tot atât de indispusă că acum trei ceasuri, că poate doarme, că poate are să refuze.

— Încercaţi! Rosti Anibal Sava, ridicându-se de pe scaun.

Scoase tabachera plată de argint şi o oferi deschisă lui conu Iordăchel.

— Mulţumesc, tinere! Nu fumez! Refuză sec Iordăchel Păun.

Abia sfârşi de spus şi deschise cutia lui veche, răsucind o ţigară cu degetele care-şi pierduseră calmul tac-ticos din totdeauna. Anibal luă notă şi constată cu un surâs zeflemist:

— Adică fumaţi!… Dar nu fumaţi din ţigările tinerilor, coane Iordăchel… Aceasta aţi vrut să spuneţi?… Văd că v-am supărat şi nu ştiu de ce. Hai să ne împăcăm!

Tânărul întinsese voios mâna. Conu Iordăchel Păun nu-şi găsea în buzunări chibriturile şi deci nu putea întinde niciuna din mâinile ocupate.

Anibal Sava oferi bricheta. Luă loc iarăşi pe scaun, răşchiră picioarele şi urmări cu privirea colacii de fum în tavan.

— Dacă nu mi-o daţi, stau aici până mâine. Uite, nu mă mişc de pe scaunul acesta…

Conu Iordăchel Păun îşi aminti că n-a citit gazeta, deşi el n-o citea niciodată şi o aducea acasă numai pentru coana Veturia.

Pendulul măsură minutele cu tictacul lui indiferent.

Apoi se auzi o uşă trântită şi încă una. Năvăli Lola, gata îmbrăcată, cu pălăria pe cap şi cu şoşonii în picioare.

— Ce surpriză! Bătu din palme. Am fost gata destul de repede? Zece minute pe ceasornic!… Pa şi pa!

Sărută din fugă obrajii bătrânilor, nu dădu nici o explicaţie, nu-şi pierdu timpul preţios cu nici o mulţu-mită.

Tropăi pe scări, flutură cu mâna un grăbit „noapte bună”; pe urmă, fiindcă afară era lunecuş, apucă strâns braţul lui Anibal Sava.

— Au rămas paf moşulicii! Începu să râdă, după ce s-a urcat în automobil… Închipuieşte-ţi!… Când am văzut că nu vii şi nu vii, am crezut c-ai uitat şi m-au apucat dracii…

— Dar nu se putea, Lola! Nici pentru ai mei nu se putea, nici pentru ai tăi… Ţi-am lăsat timp să stai şi cu dânşii…

— Chiar c-am şi stat! Ca să înceapă iar cu poveştile lor de pe vremea lui Pazvante. M-am închis în odaie, am fumat şi am citit scrisori…

— Scrisorile lui Bob? Întrebă cu gelozie Anibal.

— Bob! Încetează o dată cu Bob. Ţi-am spus că s-a isprăvit cu el. Finis! 20 Scrisorile lui le-am rupt, le-am ars… Ah! Ai răbdare… Miroşi a vin… Stinge mai întâi plafoniera… Vezi? Nici n-am dat cu roşu pe buze… Dar înainte de a ajunge, să aprinzi tu becul, ca să-mi refac mutra…

Mâna apăsă butonul. Plafoniera se stinse. Automobilul străbătu, în noaptea deşartă, oraşul patriarhal, pe o stradă şi pe alta, pe drumul cel mai lung, cum primise din vreme ordin şoferul domnului prefect.

— Ah! Parcă eşti Bob! Exclamă târziu glasul Lolei. Când ai să te laşi o dată de obiceiul acesta.

CARTEA A PATRA

„Cu anevoie m-am târât până la Luvru şi m-am prăbuşit aproape de intrare, în măreaţa sală unde se află, pe soclul ei, preaslăvita zeiţă a frumuseţii, iubita noastră doamnă din Millo. Am zăcut îndelung timp aşa la picioarele ei şi am plâns atât de amar, încât şi o piatră s-ar fi înduioşat. Ea privea în jos, spre mine, cu milă, dar totodată cu atâta disperare, de parcă voia să spună: „Nu vezi că n-am braţe şi că nu-ţi pot ajuta?„„

HEINRICH HEINE.

Capitolul I.

IDELE LUI MART.

Un vânt fluid şi sonor a topit într-o singură noapte nămeţii.

Iar a doua zi, oraşul s-a deşteptat cu ferestrele învăpăiate de un soare primăvăratic, aprins pe vârful Călimanului ca un lampion, şi cu uliţele prefăcute în canaluri şi canalete veneţiene.

Căci toate se petrec în univers după o anume lege.

Această lege a şi explicat-o îndată Grigore Panţâru la masa cafenelei „Rinalti”, în auzul şi spre consolarea caracudelor.

Intrase şi ieşea foarte aferat domnul primar Atanasie Blându. Purta pe obraz un proaspăt tatuaj de şef indian şi ascundea în buzunarul jiletcii lista de cumpărături, unde Ans îi amintea lui Puciu să comande tortul, pateurile şi saleurile pentru invitaţii de la dejun şi-l avertiza că s-a epuizat provizia de H20 minerală, menţiona o provizie respectabilă de icre moi şi tescuite, de somon afumat şi lichior. Se mai aflau acolo nelipsitele reflecţii şi ameninţări foarte ireverenţioase la adresa unui respectabil părinte de comună, care l-au grăbit pe Puciu să caute alt loc de lectură, mai ferit de nişte ochi atât de iscoditori ca ai lui Grigore Panţâru şi Picu Hartular.

Dar conu Grigore i-a tăiat calea cu pipa.

Semnul fusese scurt, discret, însă, cu o putere oarecare magică. Grigore Panţâru ridicase coada lulelei abia de-un lat de palmă deasupra mesei din ungherul ferestrei. Şi traiectoria prelungită în invizibil ca o barieră materială a retezat retragerea domnului primar.

Puciu s-a poticnit, a suspinat şi a făcut faţă inamicului – o faţă brăzdată de preafrumoase zgârieturi ovale şi descrescende.

— Ce-a dat strechea-n tine, Tănăsică, de-ai prins a zburda dis-de-dimineaţă? A mormăit Grigore Panţâru în barba flocoasă.

Domnul Atanasie Blându îşi justifică precipitarea în formule eliptice:

— Streche-a dat în primăvara asta de-afară! În soare şi-n vânt! Nu vedeţi ce scandal? Ce, nu mai avea timp hel-bet înainte? Nu putea s-o ia mai pe-ndelete? Pe uliţe, gârle! În

piaţă, iaz! Toate-n douăsprezece ore… Pe urmă, opoziţia strigă: „Circul sub apă! Circulaţia imposibilă!” Poftească dumnealor s-o rezolve, să-i văd!… Şi tocmai azi, Ans: invitaţi, masă, musafiri Bucureşti, târguieli, comenzi… E ceva teribil! Vă spun că e ceva teribil!

Grigore Panţâru înălţă coada pipei în gest de paci-ficare:

— Domol! Fii calm, Tănăsică! Nu te potrivi…!

— Cum să nu mă potrivesc? Vine domnu' Picu şi-mi face opoziţie în consiliu: circulaţie imposibilă, scandal!

Domnul Picu îşi admira degetele albe şi lungi, inelul cu piatra de culoarea ochilor de iepure de mosc.

— Pentru circulaţie am eu de făcut o propunere în şedinţa consiliului, coane Tănăstică… Te rog chiar să ne convoci în şedinţă extraordinară.

— S-auzim! Cu plăcere… Căzu cu inocenţă în cursă domnul primar, bucuros că i se oferă prilej să încheie armistiţiu cu adversarul cel mai acerb din consiliu, cu toate că se aflau în vizită şi cu toate că Picu era în graţiile doamnei Clemence.

— Scriem la Hamburg.

— Cum asta? Ce fel de Hamburg? Se minună domnul Atanasie Blându. Ce-avem noi de-a face cu Hamburgul? Unde suntem noi şi unde-i Hamburgul?

— Hamburg, situat pe Elba! Unul din cele patru oraşe hanseatice. Port cu un milion două sute mii de locuitori…

— Ei, şi?

— Sediul companiei Hamburg-America-Line.

— Ei, şi?

— Ei, şi – ei, şi? Scriem la compania de navigaţie şi concesionăm transportul de călători şi de mărfuri. Luăm comision şi împărţim!

— Îl vezi? Se văicări domnul primar. L-ai văzut? L-aţi auzit? Dumnealui face haz, mă ia la sigur şi îşi bate joc. Pe urmă-n consiliu, mie-mi cere soluţii… Soluţii? De unde soluţii?

Domnul Atanasie Blându se uită împrejur, la mese, sub mese; la scaune, sub scaune; la cele patru tablouri din pereţi, reprezentând patimile gelosului Othello; la oglinda împâclita, reflectându-i chipul fantomatic al lui Montezuma, regele Mexicului, cu tatuajul de război înainte de a porni să-l înfrunte pe Fernand Cortez. Se uită la galan-tarul lui signor Alberto şi la părul creţ de astrahan al lui signor Alberto.

Nicăieri nu se afla nici o soluţie.

Prăjituri, tablouri de pe vremea lui Giuseppe Rinalti I, scrumiere, linguriţe, pahare, amfora cu dragele decolorate, cutii cartonate de bomboane, afişul turneului Tănase – orice se afla unde îndrepta ochii, în afară de soluţii.

— Fii pe pace, Tănăsică! Îl linişti Grigore Panţâru. Nu-ţi uza tu meninginea pentru soluţii. Tot n-ai să le afli tu… Iar cetăţenii n-au a se plânge. Aşa a fost lumea şi târgul de când dealul Călimanului şi de când jos, în mahalaua Trăscău şi în calicime, în fiecare toamnă şi primă-vară se abat inundaţiile, de nu mai pot ieşi oamenii din gloduri şi din apăraie. Aşa au apucat – şi aşa vor pătimi până la moarte! Ce eşti tu, sfântu' Sisoie, să săvârşeşti minuni şi să schimbi o rânduială care durează de pe vremea lui Mitru Căliman?

— Asta le-o spun şi eu! Dar m-ascultă? M-ascultă?

— Mai spune-le şi au să te-asculte… Ce-ar fi, adică? Cu asemenea lumină şi cu asemenea cer, cu gălăgia vrăbiilor în crengi şi cu ghiocei la butonieră, toţi ar privi numai în sus. Şi ar începe să zburde cum te-am văzut pe tine zburdând şi cum zburda mai adineaori, cu nările-n vânt, chiar gloaba de la birja lui Avram Barbarossa. Aşa, bălţile tale şi noroaiele îi întorc cu ochii pe pământ. Îi readuc la realitate. Trebuie să bage de seamă unde calcă… Îşi aduc aminte că viaţa nu le-a fost lăsată de Dumnezeu ca s-o zburde. Nu-i aşa, caracudelor?

Caracudele recunoscură cu mâhnire că, într-adevăr, viaţa şi nici primăvara nu le-au fost lăsate de Dumnezeu ca să zburde. Copiii cer ghete, nevasta pălărie de pai; pardesiul

se cere întors a doua oară pe faţa care devenise dos şi iarăşi va să fie acum faţă.

— Aceasta se numeşte legea compensaţiunii! Declară conu Grigore. Nu eşti tu de vină. Nu stă scrisă în programul de gospodărie al guvernului. Când sunt prea urâte bălţile tale de jos, după ce-ai înotat prin hârtoape ridici ochii în sus şi te consolează curăţenia cerului. Când prea al-bastra şi splendida frumuseţe a cerului te împinge la zburdat, te uiţi unde pui piciorul şi te-ai liniştit. Ţi-a trecut pofta! Poţi s-o invoci aceasta în consiliu, Tănăsică!

— Vă arde să râdeţi şi să glumiţi! Reveni la vechea sa jelanie domnul Atanasie Blându. Alţii zburdă şi eu…

— Lasă că şi dumneata ai zburdat, zburzi şi ai să mai zburzi, acasă. Noi zburdăm aici. Tot legea compensaţiei şi a lui conu Grigore… Rosti cavernos Picu Hartular, despăturindu-şi şi împăturindu-şi batista parfumată, să-i potrivească monograma.

Domnul Atanasie Blându dădu să plece, pipăindu-şi şi el, printr-o îndepărtată asociaţie de idei, lista împăturită din buzunarul vestei.

Grigore Panţâru îl fixă însă pe loc, cu coada imperativă a pipei:

— Deocamdată să priponiţi dealul Călimanului, dumneata, Tănăsică, şi cu Emil Sava al dumitale! Să-l priponiţi, că toată lutăria are să înceapă a veni la vale cu puhoaiele.

— Ce pot eu? Ce putem să facem? Ridică domnul primar mâinile către cerul de dincolo de tavanul cofetăriei „Rinalti”.

Aşa, auditoriul avu prilej să constate că domnul primar era asortat în tatuaj. Motivele arabescurilor de pe obraz se repetau pe mâini.

— Nu te mai preface! Îl privi apăsat Grigore Panţâru. Cu asta, nu mai glumesc. Ştii foarte bine ce vreau să spun!

— Nu ştiu nimic, coane Grigore.

Grigore Panţâru îşi scărmănă barba flocoasă şi îşi schimbă glasul, redevenit deodată al dascălului supărat pe catedră,

când descoperă germenele unei scârbe omeneşti la un elev:

— Ascultă, Blându Tănase! Mi-ai fost elev. Te ştiam bleg, greu de cap… Dar băiat de ispravă… Bun şi prost. Acum văd că, pe lângă Emil Sava, ai început să devii şi tu un pezevenghi ca el… E prea târziu, eşti prea bătrân ca să înveţi meseria asta…

— Coane Grigore…

Inconştient, vocea domnului primar luase tonul milog al elevului Blându Atanasie, când se ruga domnului profesor Grigore Panţâru să-i dea media de trecere la sfârşit de an.

— Coane Grigore, uite, zău… E toată lumea asta de faţă…

— Tocmai fiindcă e toată lumea asta de faţă, ţin să ţi-o spun aci, cu toată lumea asta de faţă. Aţi pus la cale o nouă porcărie… Se află din întâmplare, în târgul vostru – vezi că spun al vostru, nu al meu – se află doi oameni de ispravă. Ba, încă şi mai din întâmplare, unul e chiar din partidul vostru. Iordăchel Păun şi Sandu Buhuş. Sandu Buhuş, picat din sărmana lui candoare la voi, în hârdăul cu scârna din care vă hrăniţi voi. S-au apucat amândoi de-o treabă de unde nu câştigă nimic. Aşa, pentru plăcerea lor şi pentru folosul târgului. Au făcut pregătiri să împădurească dealul Călimanului. Au adunat ceva bani. Au ridicat planuri de amenajare… Cunoşti aceasta?

— Cum să nu cunosc? Fac parte doar şi eu din comitet. Fac parte de drept…

— Tocmai! Şi fiindcă aşa de bine cunoşti, te-ai grăbit, cu Emil Sava al tău, să puneţi altceva la cale.

— Nu ştiu nimic! Se apără domnul primar. Pe onoarea mea că nu ştiu nimic.

— Lasă-ţi onoarea să ţi-o păzească blânda ta. Onoarea ta n-are ce căuta aici. Dacă nu ţi-ai mâncat-o încă singur, are să ţi-o mănânce Sava… Sau blânda ta… Se găseşte cine. Du-te şi te uită-n oglindă… Ai un cap făcut ca să-ţi mănânce alţii onoarea. Tu cu ponoasele şi alţii cu foloasele. Acum mergi şi-i spune lui Sava; raportează-i exact. Spune-i că dealul de colo, îl vezi?

Inocent, domnul primar privi pe fereastră la dealul Călimanului lutos şi ud, ca şi cum de data aceasta îl vedea înlâia oară.

— L-ai văzut?… Spune-i că se poate întâmpla, matahala asta, să-i mănânce lui capul.

Grigore Panţâru eliberă fostul elev cu un semn al pipei, reeditând gestul roman pentru slobozirea sclavilor. Domnul Atanasie Blându se zvârli în maşină, navigând pe uliţele fluviale ale oraşului după treburile şi datoriile sale, muncindu-şi gândul să afle despre ce porcărie e vorba şi pipăindu-şi din când în când, în buzunarul jiletcii, lista împăturită a lui Ans. Era, într-adevăr, un om prea împovărat cu prea diverse îndatoriri şi cu mintea prea neajutorată pentru atât de complicate răspunderi.

În urma sa, caracudele de la masă abia acum aflară, din continuarea dezbaterilor dintre conu Grigore şi Picu Hartular, că, în mare taină, prefectul şi asociaţii lui de la Piscul Voievodesei au făcut demersurile cuvenite pentru a cumpăra dealul Călimanului pe socoteala societăţii, în vederea unor îndepărtate sondaje petrolifere.

— Atunci are s-aducă belşug aici, coane Grigore! Îndrăzni să-şi exprime himerica speranţă un Caracudesc oarecare.

Grigore Panţâru îl privi cu scârbă, atât de stăruitor, încât Caracudescu îşi pipăi cravata şi îşi verifică nasturii de la pantaloni.

— Şi tu ai să te procopseşti din belşugul acela, hai? Chiar ai şi mutra!… Nici tu, nici comuna. Nici măcar dobitocul de Tănase, care el mai cheltuieşte încă din moştenirea părinţilor cu politica. Poveste veche, de alţii ştiută şi pricepută încă de astă-toamnă!… Belşugul acela are să treacă de-a dreptul în buzunarul tâlharului pe măsură mai măruntă, care e Emil Sava al vostru. Iar tu ai să ieşi în fruntea haimanalelor la alegere, cu masalale, să strigi: „Trăiască conu Emil, că de la el mâncăm pâinea şi sarea…!” Numai că, atunci, ai să fii cu pantalonii mai rupţi în cur!

Caracudescu plecă nasul în pământ, redus la justa sa valoare. Alţii – Caracudică şi Caracudovschi – găsiră mai prudent să se strecoare de la masă, pentru ca nu cumva domnul prefect Emil Sava să fie pus în cunoştinţă că au participat, fie chiar numai ca muţi şi imparţiali auditori, la o discuţie unde onoarea sa fost-a atât de brutal şifonată. Grigore Panţâru însă respinse îndată de la sine aceste chestiuni. Lui îi era totuna dacă dealul Călimanului va înverzi într-o primăvară cu lăstari de fagi şi de paltini sau se va popula cu cipreşii negri ai sondelor; dacă va luneca la vale târât de puhoaie să acopere târgul sau dacă îl va acoperi numai pe domnul prefect Emil Sava.

Legă un fir întrerupt de gânduri. Se uită îndelung la Picu Hartular, la figura lui scofâlcită, cu pielea de suga-tivă pală şi cu ochii lui de culoarea pietrei de la inel, cufundaţi în găvanele osoase. Îi netezi cu coada pipei cocoaşa peste pardesiul de stofă englezească, aşa cum ar fi alintat cu vârful bastonului un căţel al nimănui şi schilod de pe stradă:

— Ai, Picule? Numai tu nu intri în legea compensaţiei…

— Am asta, coane Grigore…

Şi ridică buzele, arătând dinţii.

Conu Grigore râse în barba flocoasă cu o vădită compătimire:

— Colţi? Ai colţi? Au devenit colţi de mucava, Picule!… Nu mai ştiu să muşte… Încearcă şi nu mai pot. Iar mâine, nici n-au să mai încerce… Aceştia numeşti tu colţi?

Picu Hartular voi să răspundă ceva. Dar intră Tudor Stoenescu-Stoian şi amândoi îşi strânseră mâna. Fără să se privească în ochi.

Grigore Panţâru îşi îndopă pipa cu un rând nou de tutun, se lăsă pe spătarul scaunului cu mâinile vârâte în găurile de mânecă ale vestei, privindu-i cu o mare atenţie; încordată şi nu imparţială.

Figura lui hirsută nu trăda nimic din gândurile de sub craniul învălurat cu bulbi asimetrici. Însă Tudor Stoenescu-Stoian n-avea nevoie să-i citească în cuget. Cunoştea în ce

parte precumpăneşte simpatia omului acestuia temut, cunoştea că dinţii lui nu sunt de mucava şi îl îngrijora răbdarea mai ameninţătoare decât un atac direct, cu care îl cruţa încă, rezervându-şi cine ştie ce ceas potrivit.

— Ai auzit, Todiriţă? Întrebă, cu o suspectă bună-voinţă în glas, conu Grigore, amintindu-şi un fapt de prea infimă importanţă. Tot ţineam să te-ntreb şi tot am uitat. Ai auzit că Giuseppe al lui signor Alberto ar fi trimis o lucrare la nu ştiu ce concurs de la Roma şi că ar fi primit ştirea că lucrarea i-a fost laureată?… E destul de interesant şi, pentru tine, destul de lăudabil…

— Lăudabil? De ce, coane Grigore? Se miră stingherit şi cu mare circumspecţie Tudor Stoenescu-Stoian.

— Să-ţi spun mai încet, ca să nu m-audă signor Alberto al nostru şi să-ţi faci un inamic pe viaţă din el…

Grigore Panţâru se plecă într-adevăr şi-i vorbi cu glasul scăzut, ca şi cum, într-adevăr, erau destăinuiri care nu trebuiau s-ajungă la urechea lui Alberto Rinalti:

— E lăudabil, dragă Todiriţă, fiindcă sunt sigur că ai contribuit şi tu la acest succes cu ceva… Nu-nu! Nu clă-tina din cap. Dacă nu cunosc exact chestia, o pot foarte bine reconstitui. Ce naiba? La ce mai serveşte calculul probabilităţilor? Astfel, nu ştiu şi totuşi aş pune mâna pe cruce că aşa au fost lucrurile. Încearcă să negi! Mai întâi s-a prezentat la tine signor Alberto. Ca un părinte egoist şi înapoiat ce e, a venit să te roage să-i descurajezi băiatul de la asemenea veleităţi. Să rămână la tejghea!

Mai apoi, tu, în loc să dai urmare acestor socoteli monstruoase, dimpotrivă, l-ai chemat pe Giuseppe Rinalti la tine, l-ai ajutat la lucrarea lui, i-ai dat ici o sugestie, dincolo l-ai făcut să renunţe la o copilărie de-a lui… Aşa, o parte din lauri ţi se cuvin de drept şi ţie, vezi însă, nu te apuca să ronţăi din ei!… Nu sunt un aliment recomandabil, chiar pentru poeţi şi romancieri. Toţi câţi au mânicat salată de lauri au sfârşit-o rău. Laurilor le stă bine cunună pe cap, nu

în burtă, tinere prieten. În burtă-s cam indigeşti şi pernicioşi.

Tudor Stoenescu-Stoian tăcea, cu privirea împrăştiată, răsucind între degete scrumiera de pe masă, care tocmai înfăţişa o priveliştе florentină lipită sub cristal.

— Te-nţeleg, reluă cu aceeaşi blândeţe feroce Grigore Panţâru. Ce joci tu acolo, în mână? Citeşte, că sunt cam miop şi nu-mi găsesc ochelarii.

Nu era miop; nu purta ochelari.

O ştia foarte bine Tudor Stoenescu-Stoian. Ştia şi conu Grigore că Tudor Stoenescu-Stoian o ştie. Dar aşa, tortura lui era mai savantă.

Şi Tudor Stoenescu-Stoian citi:

— Firenze… Loggia dei Lanzi…

— Tocmai!… Pentru tine aceasta nu însemna nimic. Nu-ţi spunea nimic… O scrumieră ca oricare alta, datând, prin cine ştie ce capriciu, tocmai de pe vremea lui Giuseppe Rinalti, celălalt Giuseppe, bătrânul, pe care l-am găsit eu aici, când am venit tânăr ca tine, mai tânăr ca tine… Uite, îmi amintesc bine acum… Despre această Florenţa îmi vorbea el atunci cu mare aprindere… Şi începeam să regret că eu m-am înfundat aici, că puţine şanse mai aveam să ies de-aici şi că totuşi această Florenţa exista departe de mine şi fără mine, cu palatele ei şi cu statuile ei, cu grădinile ei şi cu pieţele ei, cu catedralele ei şi colinele ei: Palazzo Pitti, Palazzo Strozzi, Palazzo Vecchio, Piazza della Signoria, cu această Loggia dei Lanzi, Boboli, Fiesole et caetera. Îi invidiam pe cei care se mai puteau duce acolo, în vreme ce eu rămâneam aici, cu dealul Călimanului în faţă… Aveam atunci, bineînţeles, un alt grad şi cu un mobil mai vulgar, aproape sentimentele de astăzi ale doamnei Adina Buhuş… Iar tu! Tu nici un moment n-ai stat la şovăială să ajutori pe altul, ca măcar altul să-şi împlinească această aspiraţie… După cât am auzit eu, Giuseppe Rinalti e chemat să se prezinte la toamnă… Şi va rămâne acolo până la sfârşitul studiilor. Şase, şapte, opt ani, zece chiar… Dacă are talent

şi dacă n-ai contribuit tu cumva mai mult decât trebuie la lucrarea lui, îşi va face, poate, acolo o situaţie de scriitor. Şi e altceva să ai o situaţie de scriitor la Florenţa, la Milano, la Roma, la Neapole, decât aici, la masa caracudelor… Că l-ai ajutat tu să ajungă la asemenea perspective, pe el, un obscur şi-un fecior de cofetar-cafegiu, e o faptă, dragă Todiriţă, o faptă care din partea mea te dispensează să mai scrii romane. Eşti absolvit! Nu-ţi mai bate capul. Un scriitor, doi, zece – găseşti pe toate drumurile. Un om, e mult mai rar de aflat. Despre Diogene n-am auzit că l-ar fi găsit, măcar că l-a căutat o viaţă întreagă cu lumânarea. Şi de-atunci n-am auzit să-l fi aflat alţii, fără lumânare şi fără să-i cheme Diogene… Cine să-şi imagineze că mi-a fost rezervată această plăcere tocmai mie şi că am să-l găsesc tocmai la masa aceasta, numită a caracudelor? Îţi spun drept, Todiriţă! Mi-ai făcut o mare, o foarte mare plăcere. Mi-ai întărit o convingere a mea, un presentiment, de când te-am văzut întâia oară sosind, uite, la masa cea de-afară…

Mâna păroasă a lui Grigore Panţâru apăsă umărul lui Tudor Stoenescu-Stoian, grea ca o mână de detectiv pe umărul unui răufăcător demascat: „În numele legii, eşti arestat!”

Dar era numai o bătaie prietenoasă pe umăr.

Lui Tudor Stoenescu-Stoian, de când a sosit în oraşul acesta, la masa cea de-afară, nu i s-a întâmplat o singură dată să-l împresoare şi să-i dea asalt asemenea măsluiri ale intenţiilor şi faptelor sale. De zece, de o sută şi poate de o mie de ori! Toată faţa lui era acum măsluită. Şi-o măsluia, şi-o măsluise singur. I-o măsluiau ceilalţi, care-i luaseră de bune născocirile din prima zi: Sandu şi Adina Buhuş, Iordăchel Păun, caracudele. Însă de această dată, credulitatea prefăcută a lui Grigore Panţâru nu-l mai încerca vag cu o vagă mustrare, repede zvârlită departe. Era o ameninţare. Unde voia s-ajungă?

Îşi sorbi paharul de vermut-sifon până la fund. A început să devină execrabil vermut-sifonul lui signor Alberto! Amar

şi medicinal.

Toate sunt execrabile în cofetăria-cafeneaua aceasta de provincie. Oamenii, băutura, aerul îmbâcsit. Va da tot mai rar pe aici; cât se poate mai rar.

Scoase ceasornicul şi îl confruntă cu pendulul lui signor Alberto.

— Uitam! Îl reţinu încă un moment conu Grigore. Mă gândesc ce-ar fi fost pe tine să-i rătăceşti caietul băiatului, să-l pierzi, să nu-l poată trimite la timp, să ştii că din pricina ta se schimbă destinul unei vieţi?... Cu o nenorocită ca Laurenţia Iancovici, mereu cu mintea la Ionică al ei, s-ar fi putut întâmpla şi asta... Găseşte caietul... Nişte hârtii... Iarnă! Focul în sobă!... Nu ştiu cine ar fi fost mai de plâns atunci?... Giuseppe Rinalti rămas la baclavalele şi cataifurile lui signor Alberto, sau tu, muncit de conştiinţa ta?... Eşti grăbit? Acum poţi să te duci!

Grigore Panţâru scutură pipa de marmura mesei, repetând, subliniind fără nici un rost:

— Acum poţi să te duci...

— Ce-a fost cu acest concurs şi cu lucrarea băiatului lui signor Alberto? Întrebă curios Picu Hartular, care toată vremea tăcuse, privind pe fereastră peisajul lacustru din stradă.

— Pe tine nu te interesează. Nu-i treaba ta... Tu pregăteşte-ţi colţii! Treci pe la Frühling dentistul, să ţi-i pilească. Poate vei avea nevoie de dânşii. Până atunci, lasă-mă pe mine... Eu am măsele olteneşti.

Aşa s-au anunţat Idele lui Mart, tulburi şi încărcate de ameninţări, în târgul tihnit de la poalele Călimanului.

Soarele şi vânturile primăverii au desfoiat mugurii, au pavoazat în câteva zile livezile cu flori albe de cais, şi de cireş, şi de vişin, şi de măr. Cu flori roze de piersic. Pârâul din zăvoiul cu plopi şi cu sălcii, care poartă un nume atât de urât – Poarca – şi-a dat în petec şi-n nume, ca în fiecare început de martie. A puhoit peste ţărmuri, s-a revărsat în

cartierele calice, a măturat câteva coşare, bojdeuci, pătule şi garduri din mahalalele încercate de-o iarnă cumplită.

Domnul Atanasie Blându a împărţit oarecare ajutoare la cetăţenii înscrişi în registrul partidului şi celorlalţi alegători, infideli, consolări platonice. Domnul prefect Emil Sava a fost mai drastic cu aceştia din urmă. I-a trimis să ceară ajutoare de la opoziţie, dacă în canaliile din opoziţie şi-au pus ei nădejdea.

Mai apoi, a survenit un episod de oarecare senzaţie, cu diferite versiuni şi cu deznodăminte neplăcute pentru domnul colonel Jack Valivlahidis, comandantul regimentului. Intransigent gardian al disciplinei şi onoarei ostăşeşti (pe timp de pace, bineînţeles), cravaşase peste obraz o santinelă, care şi-a permis să nu prezinte arma după toate regulile militare. Santinela a scăpat puşca jos şi a ridicat-o bombănind o sudalmă de-acasă, la adresa armei, nu a domnului colonel. Însă domnul colonel, în fervoarea cultului său pentru disciplina şi onoarea militară, a inter-pretat altfel inocenta sudalmă: insulta superiorului, carceră, forme de judecată şi aşa mai departe. Încât bietul soldat, cuprins de groază sau poate de amarul cumplitei nedreptăţi, şi-a luat zilele. Încă unul la număr şi la activul domnului colonel, tocmai când aştepta, în sfârşit, înain-tarea la gradul de general, în preziua anilor de pensie… Vâlvă şi scandal într-o gazetă gălăgioasă din Bucureşti; anchetă de la minister. A fost nevoie să pună în mişcare toate rubedeniile şi toţi sfinţii de la Ierusalim, pentru a potoli gurile rele şi a face ancheta să se pronunţe în favoarea sa, aruncând toată vina pe soldatul mort şi îngropat în cimitirul militar.

Totuşi, primăvara a biruit peste aceste tristeţi şi necazuri şi netrebnice nimicnicii.

În ogrăzile mahalalelor au înflorit, după meri, liliecii, pe lângă garduri hâde şi strâmbe. Au sosit rândunelele în cuiburile de sub streşini late. Şi-au regăsit fiecare căsuţa; iar ca nişte harnice gospodine întoarse din călătorie, au

prins să-şi deretice încăperile lor mici cât pumnul, să primenească aşternutul capitonat cu fulgi moi.

Mâhnirile au fost uitate. Doar câţiva morţi, după zăceri lungi şi sleite în cocioabele fără foc, au luat drumul cimitirului de sub deal; înmormântările au fost fără muzici şi flori. Acolo, în partea săracă a cimitirului, unde şi morţii se regăsesc în mahalaua lor, florile cresc singure, sălbatice şi amestecate cu buruieni şi spini, întocmai ca în viaţa cea vie.

Numai prin casele mai arătoase de la centru s-au arătat semne de răzmeriţă.

Unele cu pricină. Altele fără.

De bună seamă, şi acestea pentru a întări legea lui Grigore Panţâru asupra compensaţiei. Ar fi însemnat prea nemeritată minune, pentru făpturile despărţite de restul lumii cu zidul Călimanului, să se bucure deplin de o astfel de primăvară cu cer de mătase şi pajişte de mătase-n livezi. Vrajba dintre Cristina Madolschi şi Sultana Căliman s-a îndârjit încă o dată, cu un nou proces de injurii şi calomnii. Dar cearta bătrânelor acestora, durând de când e amintirea târgului, a trecut pe al doilea plan. Dospeau alte vrăjmăşii, încă ascunse. Se pregăteau să răspundă mult mai târziu şi cu mult mai aproape epiloguri. Deocamdată musteau în adânc, ca sămânţa pusă-n pământ şi cerând răbdare până la sorocul secerii.

Trecătorii îşi urau bună dimineaţa. Se cercetau despre sănătatea lor, a nevestelor şi-a copiilor. Puneau la cale şi soarta guvernului, ameninţat şi el de răzmeriţă, de dizidenţe şi remanieri. Totul părea cum a mai fost şi cum nici nu poate să mai fie altfel.

La aceeaşi oră, nouă şi-un sfert, conu Iordăchel Păun apărea în pragul cofetăriei „Rinalti”, privea la pendul cu satisfacţia datoriei împlinite. Îşi lua locul la masa goală. Răsucea ţigara, aşteptându-şi cafeaua şi adversarul celor trei partide de table. Avea, poate, o cută mai mult şi mai amară în jurul gurii. Sau poate era numai o părere.

Pantelimon Tăcu nu întârzia peste măsură. Capul de piatră, dezgropat din pământ şi mai purtând urme de ţărână în porii spongioşi, trecuse încă printr-o iarnă şi tot nu învăţase să surâdă încă unei primăveri.

Pantelimon Tăcu mirosea a acid fenic. Iordăchel Păun, a sulfină uscată din scrinul cu rufe.

— Ia împinge gazeta încoace, Iordăchel, să văd cine-a mai murit.

Capitolul II.

MESAJ DIN SICRIU.

Telefonul zbârnâi a doua oară.

Adina Buhuş îl lăsă să sune.

Totul era plictisitor, extenuant şi intolerabil în această dimineaţă de april, cu soarele de afară prea radios, cu albastrul cerului prea senin, cu parfumul florilor din grădină prea de timpuriu ameţitor…

Deschise fereastra lată să aspire un balsam proaspăt şi viu, după o noapte de nesomn; şi atâta lumină, atâta vibraţie a aerului, atât miros de primăvară, de iarbă, de frunze, de pământ jilav, atât zumzăit de albine şi gâze au străpuns-o în piept, în ochi, în nări, în auz, ca un şuvoi de viaţă prea tare şi dureros pentru plămânii, pentru ochii, nările şi auzul unui convalescent. S-a dat un pas îndărăt. A clipit orbită. Şi-a apăsat bătăile inimii sub sânul elastic. S-a sprijinit, moale, de-un scaun de-al ei: rece, geometric, ostil. Întocmai ca o convalescentă.

Ea e o veşnică şi fără de speranţă convalescentă în interiorul acesta de clinică.

A închis fereastra şi a deschis o carte.

Culcată cu spatele la fereastră, la soare, la lumină, la zumzetul albinelor, de-abia a izbutit să se refugieze de la marasmul realităţii sale, în lumea fictivă a eroilor cu furtunoase pasiuni şi patetice drame – iar acum telefonul!

Soneria zbârnâi a treia oară, mai îndelung, cu o mai enervantă tenacitate.

Adina Buhuş ridică ochii, desprinzându-se cu silnicie de pagina romanului, să reintre în mediocritatea vieţii de-aievea; întinse lenevos mâna spre pâlnia de nichel şi ebonită de la căpătâi.

Stătu la îndoială dacă să ducă receptorul la ureche ori numai să-l pună alături, pe cristalul măsuţei, şi să întrerupă legătura.

Ce putea să-i aducă nou, bun şi cald, o pâlnie inanimată de telefon? Desigur, suna Sandi de la biroul lui din oraş. Iarăşi s-au despărţit aseară cu un neant între ei! Ca întotdeauna, fără nici o pricină precisă. Au plecat fiecare în camera lor, la patul lor, cu un „noapte bună" glacial al ei, cu un „noapte bună" mâhnit şi încă o dată subaltern, milog, neconsolat, al lui. Sandi a pornit-o disde-dimineaţă fără s-o vadă: se teme întotdeauna să n-o deştepte din somn, să n-o deranjeze, să nu înceapă ziua cu o scenă iscată din senin. A dispărut dintre dânşii şi ritualul sărut conjugal pe frunte, la plecare, la sosire. Ea l-a înlăturat. Îi produce o dezagreabilă repulsie fizică atingerea mustăţilor pleoştite şi umede. Acum, fără îndoială, Sandi îşi cere, tot el, iertare la telefon. Ca să evite o explicaţie mai lungă, ochi în ochi, care n-ar putea, de altfel, să explice nimic, să repare nimic. Nici el, nici ea, n-au altă vină decât că sunt veniţi din două lumi deosebite şi că aspiră, tânjind, la lumile lor deosebite.

Vibraţia diafragmei, trepidând chemarea de-a lungul firului electric, trecea prin metal în mâna Adinei. O senzaţie enervantă.

Totul e enervant, enervant, enervant…

Şi mai ales figura lui Sandi, pe care şi-l închipuieşte prea bine la capătul firului, aşteptând cu mustăţile lui pleoştite de focă şi cu ochii lui de-o bunătate enervantă, cu răbdarea lui enervantă.

Adina Buhuş prelungi cu voluptate rea această aşteptare.

Îşi aruncă ochii pe foaia cărţii. Dacă totalul cifrelor din colţul paginii dă un număr cu soţ, răspunde. Dacă nu, aşază pâlnia jos şi taie comunicaţia. 287!… 2+ 8+ 7= 17 7 + 1 = 8.

Opt: număr cu soţ. Trebuie să răspundă. Dar nu răspunde ea, capitulând. A decis hazardul.

Şi ca să nu capituleze imediat nici hazardului, mai prelungi puţin aşteptarea lui Sandi, cu o perversiune pe care nu şi-o cunoştea. Duse pâlnia încet de tot la ureche. Era, într-adevăr, glasul lui Sandi! Allo! Allo! De cinci, de zece minute poate, striga şi nu-şi pierduse răbdarea. Glasul păstra aceeaşi egală şi insuportabilă resignare.

— Allo!... Tu eşti, Adina?

— Da...

— Te-am deranjat?

— Nu...

— În orice caz, te rog să mă ierţi... Dar s-a întâmplat ceva... Allo! Mă asculţi?

— Spune...

— Astăzi e invitat cumva Todiriţă la noi, la dejun?

— Cred... Ştiu eu? Acum vine şi neinvitat...

— Se poate întâmpla, dragă Adi, astăzi să nu vină, chiar dacă a fost invitat... Allo! Adina, m-asculţi?... N-ai citit gazetele de dimineaţă...?

— Nu!... Spune o dată ce ai de spus şi sfârşeşte!

— Am să-ţi trimit gazetele... A murit Steriu. Teofil Steriu. A murit subit... Allo!

Adina sărise în picioare. Acum era ea nerăbdătoare la capătul firului:

— Allo, Sandi! Spune-mi mai repede, dragul meu.

— A murit subit... Ai să citeşti în gazete. L-au găsit la masă, mort de două-trei ore, la mijlocul unei pagini, la mijlocul unei fraze... Dar nu e vorba de asta... E vorba de Todiriţă!... Tu ştii prietenia lor. Se poate întâmpla să nu vină la masă... Nu este exclus sau, mai bine zis, sunt sigur că va pleca la Bucureşti, la înmormântare... Allo! M-asculţi?

Adina Buhuş ridicase ochii. Intrase servitoarea pe uşă, cu revistele pariziene şi cu scrisorile aduse de factor. Aştepta să sfârşească stăpâna. Adina făcu semn mut cu mâna să le lase pe masă şi să plece.

Lisaveta se execută.

— M-asculţi, Adino? Allo!

— Spune, Sandi… Te-ascult…

— În orice caz, pleacă sau nu – repet, eu cred mai degrabă că pleacă – n-are să fie în dispoziţia sufletească a unui invitat la dejun. M-am gândit să-i caut de urmă. Să nu-l las singur! Eu înţeleg ce însemnează să pierzi un prieten, mai ales când prietenul acela a fost un Teofil Steriu. Îl caut. Dacă nu pleacă, ori dacă pleacă tocmai cu trenul de seară, îl conving eu să nu renunţe… Allo!… Să vină la masă!… Dar, Adi, te rog pe tine să nu mai fii ca în ultimul timp cu el. Aceasta am vrut să-ţi spun, Adi, ca să te previn şi să ştii ce s-a întâmplat. Să-l menajăm. Să-l distragem de la gândurile lui… Inutil să-ţi explic mai mult. Tu înţelegi, da, Adi?… Îţi trimit ziarele cu băiatul de la birou. Sunt date foarte interesante despre viaţa lui Steriu. Şi impresionante, Adi, foarte impresionante!… Ai să citeşti… Acum apare viaţa lui cea adevărată… Sensul acestei vieţi… Cu toate abnegaţiile, cu toate renunţările: închis în casă să-şi scrie cărţile lui… Şi murind la datoria lui!… În faţa paginii pe jumătate scrisă, la jumătatea rândului întrerupt… În sfârşit, ai să vezi… Nouă, Todiriţă ne-a vor-bit prea puţin despre aceasta… Acum, la revedere… Allo? Allo! Da-da! Dacă îl găsesc şi l-am decis să vină la dejun, te anunţ. În orice caz, te anunţ. Încă o dată, la revedere…!

Adina Buhuş lăsă telefonul în cumpăna de nichel, cu o mişcare înceată, somnambulică.

Rămase în picioare, nemişcată.

Nu mai lăsase dincolo, la capătul firului, bărbatul cu mustăţile de focă şi cu ochii lui de-o bunătate enervantă. N-o mai enervaseră nici reflecţiile lui de-un patos naiv despre viaţa şi renunţăriie lui Teofil Steriu. Această acuitate bolnăvicioasă, cu care înregistra deformat, ostilă şi agasată, fiecare gest şi fiecare cuvânt al lui Sandi, chiar modul cum întorcea foşnind foaia ziarului, chiar ticul cu care îşi

netezea mustăţile de focă, chiar sunetul glasului – toate dispăruseră.

Prezentă, reală, covârşitoare. Era numai moartea lui Teofil Steriu. Îi citise aproape toate cărţile. Îi scăpaseră doar câteva. Şi îi rămăsese întotdeauna recunoscătoare pentru magia cu care o transportase din lumea ei, cea torpidă şi monotonă, într-o lume a lui, care nu era mai veselă decât cealaltă reală, nici mai puţin monotonă, dar era săpată în adânc, scormonind rădăcinile răului iremediabil, singurătatea fiecărui om şi fiecărei vieţi, în mijlocul altor milioane de vieţi singuratice, dintr-o asemenea maşteră alcătuire a omenirii. Cărţile lui i-au fost un narcotic. Câteodată i-au aţipit dezgustul bolnav de realitatea care o împresura. Altă dată i-au transfigurat această realitate; i-au transmis luciditatea să descopere o viaţă şi o dramă tăinuită, o frumuseţe şi un eroism, acolo unde totul părea mut şi lipsit de interes.

Iar în această recunoştinţă pentru autorul romanelor din rafturile de cristal şi de nichel, se amesteca acum o imputare lipsită de pietate şi absurdă. Teofil Steriu mu-rise. Şi în cinci luni, nu găsise de cuviinţă să răspundă la scrisoarea ei. Nu tresărise la apelul unei vieţi, al unui destin care se pierdeau. Aceasta nu-i părea drept! Nu se potrivea cu omenia adâncă şi răscolitoare din cărţile lui.

Adina Buhuş se mişcă din locul unde rămăsese imobilă.

Scoase câteva cărţi, pe rând, din etajera de cristal şi de nichel. Le răsfoi. Îşi aminti pasaje, nume de eroi, vieţi, episoade – pentru dânsa de-o realitate mai palpabilă decât viaţa trăită a oamenilor din juru-i. Privi îndelung la câteva fotografii dintr-un volum omagial, tipărit cu prilejul unei aniversări. Teofil Steriu la 12 ani, la 18 ani, la 30 ani, la 45… Liceanul stânjenit în uniforma prea largă de bursier, cu ţeasta tunsă chilug şi cu degetul ţinând semn între foile unei cărţi groase, cum avea el să scrie atâtea. Studentul cu lavalieră şi cu părul zbârlit în bucle romantice spre ceafă. Omul care a început să se îngraşe, să-şi piardă tinereţea şi

părul. Colosul de osânză, cu haine de băcan ieşit duminica să se plimbe în grădina publică şi să asculte muzica militară. Din ce în ce mai gros, cu trăsăturile mai păstoase şi mai lipsite de expresie, cu ochii mai placizi. Şi scrisul din fotografia manuscriselor la diferite epoci, din ce în ce mai mărunt, mai fără ştersături şi fără linii energice barând t-urile, ca şi cum Teofil Steriu şi-ar fi economisit din ce în ce mai avar energia, pentru atâtea cărţi câte avea el să le mai scrie, le-a anunţat şi nu le va mai scrie nimeni de-acum înainte.

Adina Buhuş privi, peste pagina de carte, la primăvara de-afară.

În volumul omagial, un admirator pomenea despre viaţa omului care şi-a interzis orice pasiune, orice sentiment, orice nebunie generoasă, orice desfătare; care a fugit de iubire, de-o tovarăşă, de copii, de toate bunurile şi îndestulările pământeşti, ca să rămână fidel numai cărţilor lui. Pentru el nu mai existau, aşadară, de mult, ca să-l bucure ca pe orice muritor, primăverile acestea cu flori şi cu zumzet de albine. Nimic! Nici soarele dimineţilor, nici sclipetul nocturn al stelelor. Pe toate le vedea, le simţea, le trăia, numai ca să le transpună în cărţile sale. Le părăsea de îndată, ca să se încarcereze în celula lui de lucru, la masa lui de lucru, osândit la muncă silnică pe viaţă. Orice muritor avea drept la toate cele de dincolo de pereţii casei, de afară. El nu-şi îngăduia libertatea. Cine să-i scrie căr-ţile şi să dea viaţă lumii pe care o purta în el?… „Totuşi, putea să răspundă scrisorii mele!” gândi Adina Buhuş, şi îndată reproşul acesta postum îi păru o blasfemie.

Trecu de la etajeră la masă, cu volumul în mână.

Acolo o aşteptau revistele pariziene şi scrisorile aduse de Lisaveta. Le îndepărtă să facă loc cărţii. Maşinal, se uită pe-un plic. Recunoscu timbrul cu steaua Mexicului, vulturul, şarpele sacru întraripat, cununa de cactuşi ghimpoşi. Recunoştea scrisul. Mercedes, o fostă colegă din pensionul elveţian. Una din cele vreo douăsprezece prietene de-

atunci, risipite în toate unghiurile planetei şi mai trimiţându-i încă veşti despre viaţa lor de-acasă, revenind mereu la amintirile de pension, unele triste, altele ghiduşe, dar toate învăluite acum într-o înnegurare elegiacă de melancolie. Altă dată ar fi sfâşiat plicul de nerăbdare, să devore avidă rândurile prietenei. Mercedes aştepta un copil. Al doilea. Dacă avea să fie băiat, îi hotărâse numele Esteban; fetiţă, numele Luiza. Ultima ei scrisoare îi tremurase lacrimi în gene. A lăsat-o o după-amiază întreagă pe gânduri şi amintiri contopite.

Acum, împinse plicul neatins.

Dedesubt, lunecă alt plic. Un scris necunoscut acesta, mărunt de tot, anormal de mărunt. Necunoscut? Totuşi, de undeva cunoscut parcă, foarte familiar, foarte proaspăt văzut. Şi ochii Adinei se întoarseră la volumul deschis de pe masă cu autografele lui Teofil Steriu din diferite epoci.

Plicul l-a rupt cu mâinile înfrigurate şi întâi semnătura de la sfârşit a căutat-o.

Şi aceea era.

Semnătura lui Teofil Steriu.

Minusculă, s-o descifreze cu lupa…

Îi scria un mort!

Adina Buhuş îşi trecu vârful degetelor fierbinţi pe fruntea fierbinte.

Da! Primea scrisoare de la un mort.

Şi citi: „Bună doamnă, E de prisos să-mi cer iertare pentru întârzierea unui răspuns, care şi acum numai unei întâmplări se datoreşte.

Dintr-un vechi şi prost năravv, nu citesc scrisorile. Nici nu le mai deschid. Sunt prea multe. Ştiu că nu pot răspunde la toate. Dacă aş răspunde la toate, atâtea câte se adună vraf în fiecare dimineaţă pe birou, cine-ar scrie în locul meu romanele lui Teofil Steriu? Dacă aş răspunde numai la unele, de ce-aş fi ingrat cu celelalte? Deci, nu le deschid. E mai simplu! Le-aştept să se învechească. Pe urmă, după 2-3 luni, chiar dacă le-aş deschide, şi-au pierdut interesul. Hanţi

(Hanţi e bucătăreasa, menajera, secretara, cerberul de la uşa mare) le aruncă în foc. Operaţia aceasta o repetă de cincisprezece ani. Nu mai are nimic din cruzimea unui sacrilegiu. Cine nu aruncă în foc scrisorile vechi de 2-3 luni?

Aşadar, scrisoarea dumneavoastră, doamnă, a scăpat de soarta celorlalte, numai printr-o simplă şi, pot recunoaşte acum, binecuvântată, întâmplare. A stat îndelungă vreme semn într-o curte, unde a ajuns luată din vraf, tot prin voinţa întâmplării. Am dat peste ea. Înainte de a o arunca în lotul lui Hanţi, am citit distrat, pe dosul plicului, numele. Buhuş! Un nume mie foarte cunoscut, fiindcă în penultimul meu roman, am abuzat de oarecare privilegii faţă de acest nume lipsit de apărare, poate cu o condamnabilă lipsă de scrupul. Eroul meu se numeşte Sandu Buhuş. Pe dosul plicului: Alexandru Buhuş, avocat. Sandu Buhuş al meu, situat într-o epocă destul de îndepărtată, pe la începutul veacului al XVII-lea, e un nelegiuit, un vânzător de ţară, un laş, un sperjur etc., etc. În sfârşit, duce în spinarea lui de păpuşă umplută cu câlţi, toate păcatele pe care un romancier e liber să le arunce, fără nici o teamă de răspundere, pe socoteala unui personaj născocit de fantezia sa. Mi-am adus aminte că o familie Buhuş a existat, într-adevăr, pe la începutul veacului al XVII-lea. E pomenit în hronici. Poate din hronici, chiar, îmi va fi rămas numele. Mi-am spus că avocatul Alexandru Buhuş, urmaş poate al acestor Buhuşi, se va fi simţit atins în onoarea numelui şi a familiei. Mi-am spus că mă va fi ameninţând cu vreun proces, cu vreo somaţie să-mi rebotez eroul, să anulez ediţia etc., etc. S-au mai văzut asemenea cazuri! Dacă n-ar fi, n-ar mai avea de ce exista avocaţi. M-a amuzat perspectiva unui proces, ca unul care am atât de puţine prilejuri să mă amuz în viaţă.

Am deschis numai pentru această satisfacţie josnică scrisoarea dumneavoastră, doamnă, v-o mărturisesc.

Şi mi-am dat îndată seamă, ce neiertată nelegiuire ar fi săvârşit Hanţi. Dacă o trecea în crematoriul ei. Mi-aţi

provocat chiar o criză de conştiinţă. Vă rog să nu surâdeţi. E o foarte serioasă criză de conştiinţă. Câte alte scrisori, de un asemenea apropiat interes, nu vor fi slujit la aţâţatul focului în soba mea, vreme de cincisprezece ani? Cum vedeţi, primul efect, al scrisorii dumneavoastră a fost hotărârea pe viitor să-mi puric singur şi riguros corespondenţa ca s-o cruţ pe Hanţi de povara unor alle crime în perspectivă, săvârşite cu seninătatea inocenţei. E cam târzie holărârea, desigur. Dar tot mai bine cât de târziu, decât niciodată! Viaţa îmi va da îndestul răgaz să repar trecutul fi să-l răscumpăr.

După prealunga dar indispensabila poveste a întregii mele corespondenţe în general şi a scrisorii dumneavoastră în special, răspunsul pe care sunteţi nerăbdătoare să-l aflaţi e, mă tem, tot atât de prolix.

Dar vă va interesa poate mai mult.

Protejata dumneavoastră n-avea nevoie de nici un fel de protecţie, după cum atât de just aţi presupus. Cu atât mai puţin ar fi avut nevoie de protecţia acelui domn Tudor Stoenescu-Stoian, la care spuneţi că aţi recurs să intervină, în calitate de confrate şi de bun prieten al meu. Nu urmăresc ce se tipăreşte de multă vreme. Pentru acelaşi motiv care, până acum o oră, socoteam că mă dispensează de obligaţia de a-mi citi corespondenţa. Deci nu-mi cunosc toţi confraţii. În schimb, îmi cunosc foarte bine prietenii, fiindcă sunt foarte puţini la număr. În numărul acesta restrâns nu se află nici un Tudor Stoenescu-Stoian. Prieten nici vechi, nici nou; nici bun, nici mai puţin bun… E un nume despre a cărui existenţă am luat cunoştinţă întâia oară acum un ceas, din scrisoarea dumneavoastră. Mi s-a părut ciudat. Am crezut că e la mijloc o confuzie. Pe urmă, am descoperit o explicaţie mai simplă. Aproape o certitudine. E vorba, fără îndoială, despre vreun vechi şi uitat coleg de facultate, sau, mai degrabă încă, de liceu, care îşi va fi schimbat numele. Se va fi dezgustat de cel adevărat, din cine ştie ce motive, cum se va fi dezgustat,

bunăoară, soţul dumneavoastră de numele său, după ce va fi citit isprăvile celuilalt Buhuş, plăsmuit de închipuirea mea. (Dacă aşa este – îi cer şi vă cer iertare. Sunt gata, la o nouă ediţie, să-i schimb starea civilă.) În privinţa prietenului meu şi a romancierului Tudor Stoenescu-Stoian, am întrebat şi pe ceilalţi prieteni ai mei şi ai săi, Iuraşcu şi Stamatian. I-am întrebat la telefon, înainte de a începe această scrisoare, ca să-l pot identifica. Pentru toţi reprezintă acelaşi X. Un argument mai mult să cred că e vorba de un pseudonim. Atâţia prieteni, de acum treizeci de ani, i-am pierdut din vedere! E o consolare şi o mustrare, că dacă noi i-am uitat furaţi de o astfel de viaţă, îi ştim foarte departe, acolo unde se află, urmărindu-ne cu vechea lor dragoste şi cu amintirile înduioşate ale unei tinereţi care, pentru noi ceştilalţi, de mult a murit.

Cum vedeţi, amicul meu necunoscut Tudor Stoenescu m-a făcut să lunec în lamentabil sentimentalism.

Dar nu aceasta vă interesează, doamnă. Nu aceasta sunteţi nerăbdătoare a cunoaşte.

Într-adevăr, ce importanţă pot avea toate, când versurile prietenei dumneavoastră, Isabela, se dispensează, prin calitatea lor unică, de orice fel de recomandaţie, din partea oricui?

Sunt, doamnă, un bătrân animal a cărui capacitate de emoţie s-a uzat de mult, fiindcă de mult am diluat-o în cerneala preanumeroaselor mele cărţi. Aşa o credeam până acum o oră. Versurile prietenei dumneavoastră, Isabela, au deşteptat acest suflet mort. M-am întors cu treizeci de ani în urmă, la vârsta entuziasmelor. Şi cu această bucurie generoasă de atunci, doamnă, am citit şi am recitit cele 12 poezii. O asemenea strună subţire şi fină vibrează într-o literatură o dată la o jumătate de veac. Le-am închis aceste versuri în plicuri şi le voi expedia, în acelaşi timp cu scrisoarea de faţă, la cele două reviste unde am prieteni siguri şi inimoşi. Vor fi şi pentru revistele prietenilor mei, şi pentru cititori, un eveniment. Vă asigur, doamnă. De astă dată, nu mă înşel. M-am înşelat o singură dată. Mi-a sosit şi mi-a pătruns în casă, cu sila, un tânăr, nu de multă vreme. Un flămând cu ochii sticloşi şi cu talent, doamnă. Chiar cu omenie în el, ceea ce-mi părea mai rar. Am făcut atunci, ceea ce vreau să fac pentru Isabela dumneavoastră astăzi. M-am înşelat. Talentul i-a fost numai un mijloc, o carte de vizită, ca să se năpustească flămând cu ea la praznicul îndestulaţilor! Şi-a trădat talentul. Din punctul meu de vedere, s-a sinucis. Îl văd uneori, îl întâlnesc. Întoarce capul în altă parte. Că se simte vinovat, nu faţă de mine, ci faţă de el, tot e ceva. Cu atât nu răscumpără însă ce-a pierdut. Se numeşte… Dar ce importă cum se numeşte, când pentru mine şi pentru credinţa mea e un mort?

Să mă întorc la Isabela dumneavoastră, a noastră, doamnă. Căci trebuie să vă deprindeţi cu ideea că va fi, de acum înainte, cât mai puţin a dumneavoastră şi cât mai mult a noastră.

Spuneţi că aţi transcris mai puţin de a zecea parte din caiete. Trimiteţi-mi aceste caiete cât mai neîntârziat! Le voi găsi editor. Vom căuta să le dăm drumul la lumină şi la viaţă, cu tot ceremonialul cuvenit.

Autoarea acestor minuni e atât de săracă precum spuneţi? Şi e atât de tânără? Şi n-a trecut niciodată dincolo nu de

Pirineii evocaţi de ea, ci nici măcar dincolo de Carpaţi? S-a jertfit pe ea şi sufletul din ea unor copii rămaşi ai nimănui? Dar atunci minunea e cu atât mai desăvârşită!

Din parte-mi, sunt gata din tot sufletul meu egoist, şi tocmai ca să-mi ispăşesc egoismul acesta, care mi-a devenit odios de-un ceas încoace; sunt gata, din parte-mi, doamnă, să-i aflu aci, după puterile şi legăturile mele, posibilitatea unei vieţi aşa cum o merită. Cu o muncă potrivită pregătirii sale şi talentului său. O muncă prin care să crească, nu să se asfixieze. O muncă prin care să ia act, act literar, scriitoricesc, de lumea din jurul său, nu să se expatrieze cu imaginaţia dincolo de Pirinei, fiindcă acea lume îi serveşte ca un soi de anestezic pentru nefericirile sale. Aş dori să-i vorbesc, ca un frate mai mare, ca un unchi sfătos şi încercat de multe experienţe. Dacă o puteţi convinge să facă un drum până la Bucureşti, cu atât mai bine. Puteţi uza de această scrisoare cum vreţi şi cum credeţi, ca să-i biruiţi rezistenţa. Cunosc asemenea crize de orgoliu, care sunt numai de deznădejde. Copila aceasta trebuieşte salvată, doamnă. Pentru ea – şi cu solidaritatea de breaslă, adaug: – pentru noi, pentru artă… Aş dori s-o văd, s-o cunosc, să-i risipesc neîncrederea, s-o întâlnesc; să vină ca la un frate mai mare şi la un sfătuitor. E o datorie pe care o uitasem de mult, pentru fraţii mei mai tineri şi părăsiţi, fiindcă o singură dată m-am înşelat.

În aşteptarea unui cuvânt de răspuns la aceste foarte simple şi legitime dorinţe, sfârşesc mulţumindu-vă, doamnă, că mi-aţi dat prilejul să încep a plăti, faţă de alţii şi mai ales faţă de mine, asemenea datorii uitate.

Devotat, Teofil Steriu”

Scrisoarea căzu din mâna Adinei Buhuş.

Mototoli petalele zambilei unice din glastră. Pe urmă, îşi dădu seama ce face. Şi observă cât de bolnav îi tremurau degetele.

Tresări din gândul fix şi din privirea fix magnetizată de rândurile mărunte scrise de un mort; răspunsul unui mort

şi răspunsul pe care îl cerea un mort. Tresări deşteptată când a zbârnâit telefonul.

Tot glasul lui Sandi:

— Allo? Tu eşti, Adi?… Te ţin în curent, cum a fost vorba!… Am dat ochii cu Todiriţă. E neconsolat. Allo? Nu se aude ce spun? E neconsolat!… Ne-con-so-lat! Da-da! Mai rău decât o durere expansivă şi zgomotoasă… O durere conţinută… Tu cunoşti asta, de la Isabela ta… Tocmai! O durere comprimată, cu cât izbucneşte mai târziu, cu atât mai violentă… Allo! Mi s-a părut că ai râs, Adi… Nu? Desigur că nu: ar fi fost şi absurd. Nu e ceva să provoace râsul… Allo! Întrebi dacă nu vine; dacă în acest caz nu mai vine! Dimpotrivă… L-am convins. Am insistat; am vorbit şi în numele tău, am spus că tu insişti. În fine, am izbutit să-l conving… Deci la unu jumătate, suntem la masă. Nu uita ce te-am rugat, dragă Adi. Toate menajamentele de circumstanţă pentru bietul băiat… La revedere, Adi.

— La revedere, Sandi.

Pâlnia de ebonită şi nichel îşi reluă locul pe suport.

Nu e nimic de râs? Adina ar fi voit să râdă, dacă ea ar mai fi putut râde.

Neconsolat! Ne-con-so-lat! Tudor Stoenescu-X. Prietenul lui Teofil Steriu. Necunoscut şi totuşi neconsolat! Pentru un vodevil, pentru o farsă, pentru o melodramă grotescă, ar fi, desigur, tot ce e necesar ca să provoace un hohot de râs. Dar ea nu mai putea râde. Şi în scrisoarea lui Teofil Steriu, de dincolo de moarte, se mai afla altceva, nemaiîngăduind nici o întârziere şi zvârlind departe asemenea stranii descoperiri.

Se afla o bucurie întreagă. Bucuria pentru care scrisoarea a fost scrisă, poate, cu câteva ore înainte de clipa când Teofil Steriu a încremenit, scăpând condeiul din mână la jumătatea unei pagini, la mijlocul unui rând; bucuria pentru care scrisoarea aceasta a fost aşteptată de luni şi de luni, până la pierderea definitivă a speranţei.

Adina Buhuş se uită la ceas.

Nici unsprezece. Mai avea timp.

Sună şi dădu ordin servitoarelor întru pregătirea mesei unde venea să fie consolat prietenul Tudor Stoenescu-X al lui Teofil Steriu; prietenul Todiriţă, al lui Sandi, bietul de el. Trimise pe Ion s-aducă o trăsură. Îşi puse pălăria fără să-şi mai cerceteze în oglindă obrazul crispat de atâtea simţăminte contrarii. Strânse scrisoarea în poşetă, după ce mai citi încă o dată partea care o privea pe Isabela. Îşi lunecă ochii pe ziarele trimise de Sandi. Chenarele negre în jurul fotografiei fără graţie. Articolele bucureştene scrise în grabă, pe colţul unei mese de redacţie, în ultimul moment, înainte de încheierea ediţiilor de provincie. Datele biobibliografice compilate pripit din cea dintâi enciclopedie şi cel dintâi anuar căzut sub mână… În sfârşit, Ion sosi cu trăsura şi Adina Buhuş plecă să ducă vestea cea bună trimisă de un mort, într-o casă unde nu era aşteptată – unde nimeni nu mai aştepta nici un fel de veste bună, nici de la morţi, nici de la vii.

Trăsura străbătu Strada Mare, plină de forfota primăverii şi a zilei de târg.

Nu putea înainta prea repede. Iar pe străzile laterale ar fi fost încă mai greu să-şi deschidă drum, printre căruţele deshămate şi carele dejugate, cu boii rumegând molcom şi impasibili braţul de fân, cu caii ronţăind orzul din traista legată de gât.

Era o zi mare de târg. Bâlciul cel mai însemnat al primăverii, întrecut doar de iarmarocul din august, acela cu scrâncioabe şi panarame, cu roata norocului şi cu circ.

Atunci totul se desfăşoară pe platoul de sub poalele Călimanului. Lângă cimitir. Acum e risipit fără nici o rânduială. Ţăranii, veniţi să cumpere şi să vândă, împânziseră oraşul în straiele lor albe, cu mersul lor agale, netulburat de claxonul automobilelor şi de strigătul fără efect al birjarilor. Negustorii chemau din uşile prăvăliilor cu piei de opinci, cu încălţări, stambă, droburi de sare, cuie, pălării, suluri de aba, nojiţe, fiare de plug şi geamuri, cu

ulcele de tinichea şi garniţe cu oglindă; toţi ademeneau, se tocmeau, se jurau bătându-se cu pumnii în piept, ieşeau în stradă să aducă îndărăt o gospodină amarnică la ruperea preţului.

Pentru lumea aceasta nu se petrecuse nimic trist şi ireparabil, măcar că Teofil Steriu fusese prietenul cel mai sensibil al acestor vieţi mărunte, măcar că el, aproape singurul între toţi oamenii timpului, se plecase ca un uriaş bun şi răbduriu deasupra muşuroiului de furnici, să le consemneze cu minuţiozitate de entomologist existenţa, obiceiurile, dramele, suferinţele, mecanismul ascuns al instinctelor, aspiraţiile şi neantul pecetluit în fiecare al lor destin. Îşi pierduseră acest prieten, care le înveşnicise viaţa şi necazurile lor – peste timp. Nici nu-i ştiau de nume. Nici nu ştiau că a existat, că a scris despre dânşii, că a murit încarcerat, acolo în celula lui, la mijlocul unei file, la jumătatea unui rând.

Acestea toate se petrecuseră numai pentru câţiva, existau pentru câţiva, rămâneau între câţiva; aveau să le mai descopere din gazetă, cu prilejul necrologurilor, încă alţi câţiva.

Deocamdată, oraşul era frământat de evenimente mult mai palpitante şi mai apropiate. Guvernul se schimbase de-o lună. Se pregăteau alegeri. Şi, printr-o neaşteptată întoarcere a socotelilor sale, pe care încă nimeni nu le putea bine pătrunde, domnul prefect Emil Sava se rupsese din vechiul partid, trecuse la ceastălaltă parte, rămăsese tot prefect şi pregătea, cu o cruntă urgie de satrap, alegerile împotriva foştilor săi prieteni de ieri. Satele din împrejurimi îşi trimiseseră oamenii, învăţaţi cu meşteşu-gul nou al politicii, să afle ce se mai spune şi ce se mai pregăteşte. Ziua de târg era un prilej potrivit unor asemenea investigaţiuni. Agenţii domnului prefect Emil Sava lucrau de zor. Recrutau oaste nouă. Biruiau nehotărâri. Cârciumile duduiau de muşterii proaspăt convertiţi.

Moartea lui Teofil Steriu se petrecuse foarte departe şi vestea nu tulburase cu nimica o lume întru totul străină de absurda lui schimnicire.

Acestea le gândea cu tristeţe Adina Buhuş, legănată în trăsura cu şubrede arcuri, trecând pe Strada Mare, mai apoi pe uliţele mărginaşe, spre casa Isabelei.

În poartă n-o primi Dulamă, bătrânul. O străpunse, ca o sârmă înroşită la foc, remuşcarea că de două luni n-a mai călcat pe aci. Dar după primirea din ce în ce mai gheţoasă a Isabelei, stăruinţa ei ar fi însemnat o lipsă de delicateţe. Acum (pipăi poşeta cu scrisoarea lui Teofil Steriu) poartă în geanta de piele de căprioară cuvântul magic care va curma vraja cea rea şi va descrunta o frunte împietrită într-o durere fără nădejde. Dar în poartă n-o primi Dulamă, dulăul bătrân.

Curios.

Şi nici un copil afară să se bucure de soarele acesta de primăvară, din nou blând şi generos. Şi nici perdelele cunoscute în ferestre, la camera Isabelei, cu tomuri spaniole în raftul etajerei şi cu privelişti iberice în rame; în camera unde nu mai este nevoie de un foc în sobă mai mult, de vreme ce-a dat vântul alinat al lui april.

Bătu în uşa închisă.

Îşi iţi capul prin întredeschidere o cumătră cu bariz negru şi plisc lung.

— Pe cine căutaţi, mă rog?

Întrebarea sunase fără voie bună.

— Isabela. Pe domnişoara Isabela o caut…

Uşa se deschise mai larg, dar cumătră cu plisc şi cu broboadă nu-şi trase trupul încovrigat în lături să libereze intrarea.

— Pe madama Isavela, care va să zică o cauţi mata?… Şi asta-i încă una!… De-o lună nimeni nu-ntreabă de dânsa, şi când începe unul, se ţin întrebările una de alta…

A mai căutat-o ieri unul de la percepţie, de cel cu condica şi taşca subsuoară. Cică i-a mai rămas madamei Isavela

datorii din urmă; ori plăteşte, ori să-i vândă lucrurile la darabană… Să-i vândă! Numai dacă are ce şi dacă are de unde… Acum să-i pună sare pe coadă… Prinde orbul, scoate-i ochii!

Adina Buhuş se sprijini cu mâna de uşor.

— Mătuşă, te rog, răspunde la întrebările mele. Lasă, te rog, perceptorul… Ce este cu Isabela? Unde e Isabela? Unde sunt toţi: Fabian, Amelia… În sfârşit, copiii…?

Cumătră prinse a râde cu mâna zbârcită la gură, arătând gingii ştirbe şi vinete:

— Asta aş vrea şi eu s-o ştiu, cucoană! Şi eu mă-ntreb. Aş vrea s-o ştiu, cum ţinea numaidecât s-o ştie şi perceptoru' de ieri, care a vrut să lipească pe uşă, colea, o ţidulă roşie… I-am spus eu lui unde s-o lipească madamei Isavela, dacă are să-i deie ei de urmă vreodată; ceea ce eu nu cred…

— Mătuşă, te rog… Te rog…

Adina Buhuş îşi desprinse palma de uşă şi căută un loc mai bun să se sprijine.

Toate îi jucau înaintea ochilor. Cumătra cu plisc şi cu gingiile vinete. Uşa unde perceptorul a vrut să lipească o somaţie roşie. Uşorul de care se sprijinise.

Se aşează pe marginea de grindă a cerdacului. Dar alăturată de-un stâlp; cuprinzând stâlpul cu braţul.

— Mătuşă, te rog, lămureşte-mă. Unde-s toţi din casa aceasta… Unde-au plecat?

— Ţi-o fi rămas şi dumitale datoare cu ceva, cucoană dragă?… Vru să se asigure mai întâi cumătră neclintită din uşă.

— Nu, mătuşă, nu-i vorba de aceasta… Vreau să ştiu unde se află Isabela. Ce s-a întâmplat? E o prietenă de-a mea.

Mătuşa cu ochii duşmănoşi şi cu glas oţărit privi în pământ şi strivi cu talpa papucului o gânganie de primăvară. Îşi frecă bine talpa de scândura pragului şi numai după această operaţie ridică fruntea de sub broboada neagră:

— Aşadară, ca prietenă o cauţi, mata?… Apoi te-ai trezit cam târziu! De întâmplat nu s-a întâmplat nimic… Numai că

prietena matale a fost aicea şi acuma nu mai este.

— Nu-nţeleg, mătuşă, rogu-te. Nu-nţeleg!… Imploră Adina Buhuş.

— Ai mata oleacă de răbdare, că ai să înţelegi. Mai întâi, trebuie să ştii că asta-i proprietatea mea. Eu sunt mama lui Timoftescu, arhivarul de la prefectură; Costică Timoftescu. Pe mine mă cheamă Alexia Timoftescu… Alexia de la Alexandru, fiindcă m-a născut mama la 30 august, după a douăsprezecea duminică de la Rusalii, în ziua de Sfinţii mucenici Alexandru, Ion şi Pavel; aşa că m-a botezat cu nume după ziua naşterii. Va să zică. Această casă e proprietatea mea… Priveşte şi mata şi te minunează în ce hal mi-a lăsat-o madama Isavela, prietena matele!

Adina Buhuş privi, dar nu se minună. Se întristă.

Se mai cunoşteau urmele puhoaielor. Linia apei, un lat de palmă deasupra cerdacului. Nisipul adunat în gard. O poiată din care au rămas numai stâlpii şi acoperişul.

— Ai privit şi ai văzut, cucoană dragă? Urmă Alexia Timoftescu, după ce lăsase îndestul de lungă pauză. Iată ce păţeşti, dacă închiriezi o proprietate la nişte prăpădiţi!… Acum trei ani, mi-a venit madam Isavela, mi-a cerut să-i închiriez casa. Aflase ea că sunt singură şi văduvă, că pe Arghir al meu l-a iertat domnul de acuma nouă ani, se împlinesc la 19 din luna septembrie, în ziua de Sfântul martir Trofim. Care va să zică, a venit, mi-a plătit cinstit în palmă chiria pe o jumătate de an; nu zic! Ar fi păcat să spun. Pe urmă, dacă am văzut eu aşa, m-am tras la Costică, la fecioru-meu, că tot avea el o odăiţă lângă bucătărie. Şi nu-i stăteam belea pe cap. Îi mai purtam grija de nepoţi, că are vreo cinci ploduri, şi cel mai mic abia acuma are să împlinească şase ani, pe 11 de mai, în ziua de Sfântul martir Mochie. Atunci, nu-mplinise încă nici trei ani… Zic: le sunt eu de un folos! Îi mai păzeam când pleca Mariţa de-acasă – aşa o cheamă pe noră-mea; Mariţa, fata lui Pavelescu de la tribunal, poate ai auzit mata de dânsul? Unu aşa înalt şi grebănos, cu gâtul lung, de-i zice lui lumea Dromadirul!… Îi

mai păzeam pe nepoţi când pleca să răsufle soră-mea de atâta jivalnie de ploduri, le mai împleteam un călţun, o mănuşă, o hăinuţă de lână… Zic, din chiria de pe casă, adun şi eu şi-mi pun bani la o parte pentru înmormântare şi pomeni, că după ce mori, nu se mai îngrijesc alţii, chiar dacă ţi-s copii, carne din carnea ta. Nici nu ştiu cum să te ducă mai re-pede la groapă… Şi chiar am apucat până acuma, din chirie, să fac la mormântul lui bietu Arghir o cruce de marmură cum se cuvine; poţi mata s-o vezi când te duci pe la cimitir, că-i de văzut!… Pot zice că nu mai sunt altele ca dânsa împrejur. Am dat şapte mii de lei, dar nu-mi pare rău; face!

— Madam Timoftescu, te rog… Ajungi, te rog mai repede la Isabela… Îngână Adina.

— Ajung-ajung, n-avea mata grijă! M-am apropiat. Văd că te ţin locului şi eşti cu birja şi plăteşti mata bani birjarului, ca să m-asculţi pe mine… Aşadară, am dat eu casa jupânesei Isavela… Bun! Plăteşte chiria pe jumătate de an în palmă. La celălalt termen, m-amână c-o lună. Dară după o lună o plăteşte, nu zic… La al treilea, mă amână cu două luni… Şi tot aşa, la fiecare termen, îmi mănâncă mie câte-o lună. Până ce-n trei ani s-au făcut şase luni. Se cheamă, aşadară, că era acuma în urmă cu şase luni… De casă, să nu mai vorbesc în ce hal a ajuns! Cine să repereze? Cine să bată un cui la un gard? Cine să tocmească poarta? Să ridice un stâlp la şopronul de lemne? D-apoi sobele!… Şi prin acoperiş curgând apa când ploua, de-am auzit eu că punea ligheanul în mijlocul casei… Acuma, după cum ştii mata, dacă eşti din târgul nostru, la 11 a lunii de mart, în ziua Sfântului patriarh Sofronie, vine Poarca nebună şi mătură tot dinainte, cum îşi face ea de cap în fiecare an; dar anul aista chiar s-o-ntrecut!… Aflu eu de prăpădul de-aicea. Mă reped să văd ce se-…ntâmplă. Abia se trăsese apele la locul lor. Ce să-mi vadă ochii în ogradă?… O căruţă încărcată cu buclucurile jupânesei Isavela!… „Dar ce s-a-ntâmplat?

— Întreb – ce-i?” „Ce să fie? Răspunde Isavela, prietena matale. M-am săturat de târgul acesta! Plec… Mă duc. Plec în lumea mea…” „Stai, că nu merge aşa, duduiţă dragă!… Chiria mea, unde-i? Eşti cu şase luni în urmă…” N-am ce spune! Scoate punga şi numără. Zice: „Tot veneam s-o aduc, înainte de a pleca la gară… Să aduc chiria şi să predau cheile…” „Dar reparaţiile? Întreb. Aşa am predat eu casa? Bine, bine!… Cheile le-ai predat… Dar un chiriaş predă şi casa, după iventar…!” aicea începe ea să strângă umeri… Zice: „Uite, madam Timoftescu – sau cucoana Alexie, că nu-mi aduc bine aminte – ia mata din lucrurile acestea câte crezi şi ce crezi, ca să te despăgubeşti…” Şi o apucă plânsul, prefăcuta! Bine… Mă prinde şi pe mine o milă. Hai. Fie! Stau toată ziua. Trimit răspuns lui Costică şi Mariţei să nu m-aştepte. Stau şi-o ajut. Încarcă ea toate bulendrele. Încarcă şi copiii într-o birjă. Şi pleacă la gară… Buclucurile la bagaje, copiii la tren!… Atunci m-o prins mila… Dară acuma, nu, cucoană! Nu! Fiindcă de-atuncea mi-am dat eu mai bine seamă în ce hal mi-a lăsat ea casa pe dinafară şi cât am eu de reperat aici. Parcă-o mâncat-o cu dinţii… Iar ca să-i pună vârf, îmi mai lasă şi o javră bătrână de câne, de urla toată noaptea şi nu puteam închide ochii de răul lui… Până ce, într-o bună zi, a plecat şi el de şi-a luat lumea-n cap…

— Dar unde s-au dus? Pentru ce destinaţie au luat biletele de tren?… N-a spus nimic? În ce oraş?… N-a lăsat o adresă…?

Madam Timoftescu îşi arătă din nou gingiile vinete, râzând cu milă de această naivă întrebare:

— Că nu era proastă să lese ea adresa!… Ca să mă răzgândesc eu, cum m-am şi răzgândit, să-i dau de urmă şi să cer despăgubiri, cum m-o învăţat Pavilescu? De asta să lese ea adresa? Ca să i-o cunoască perceptoru' şi să trimeată hârtie din percepţie în percepţie să-i scoată lucrurile-n vânzare? De asta să lese ea adresa? Nu era ea

atâta de proastă. Pe când aşa?... Te sui în tren! Trenu' nu lasă urme! Ţara-i mare şi largă...

— Şi ce-ţi datoreşte, madam Timoftescu? Se ridică Adina de pe grinda cerdacului. Cât ai făcut socoteală că sunt stricăciunile?

— Că nu le-am făcut eu. Cucoană dragă! A venit Costică şi le-a preţăluit. Zice: „Dac-o fi să-i dai de urmă vreodată, faci proces. Ţi-l deschide el, cu toate formele, tata-socru...” Tata-socru a lui; adică Pavilescu de la tribunal...

— Ei, şi la cât a preţuit pagubele...?

— Două mii cinci sute de lei, cucoană dragă! Asta, dac-ar fi la bună învoială. La proces ceri cinci mii, ca să capeţi atâta cât îi dreptul tău... Aceasta-i ştiut! M-a sfătuit şi Pavilescu...

Adina Buhuş se căută în poşetă. N-avea la dânsa atâţia bani.

Scoase să numere. Puse scrisoarea pe marginea cerdacului, scrisoarea lui Teofil Steriu, inutilă acum. Prea târziu scrisă de el, prea târziu trimisă pentru alţii.

— Uite, madam Timoftescu. N-am la mine decât o mie şi o sută de lei... Te rog să primeşti o mie. Eu îi datoram Isabelei o sumă mai mare... Plătesc pentru dânsa... Şi după amiază, trimit restul.

Bătrâna stătu o clipă în cumpănă:

— N-ai să te superi de-o întrebare, cucoană dragă?

— Nu. Spune!

— Nu v-a trimis cumva chiar dânsa, domnişoara Isavela? Poate numai ai vrut mata să mă-ncerci şi să afli ce zice unul şi altul în urma dânseia? Poate a scris şi te-a trimes pe mata să cazi la învoială...?

— Nu, madam Timoftescu. Şi eu o caut. Şi eu vreau să-i aflu adresa. Dar nu pentru ce i-o cauţi dumneata şi perceptorul. Ca să-i aduc o veste bună.

— De bani? Se interesă bătrâna.

— De bani şi de altceva, pentru dânsa mai de preţ decât banul.

— Asta-i încă una! Exclamă madam Timoftescu, minunându-se cu mâna la gura ştirbă… Eu mă gândesc… Ce să mai umblăm? Lăs socoteala la două mii de lei. Mai trimiţi mata o mie şi s-a isprăvit. Dau chitanţă! Mi-o face Costică şi semnez cu punere de deget, fiindcă drept să-ţi spun matale, eu cu cartea, cam slab… Cunosc atâta cât să citesc vieţile sfinţilor părinţilor noştri… Încolo, cu scrisul!… Dară să dau chitanţă în regulă pentru două mii de lei.

— Nu, mătuşă. Pardon… Nu, madam Timoftescu. De chitanţă n-am nevoie. Iar suma rămâne aşa cum a fost preţuirea dintâi: două mii cinci sute.

— Asta-i încă una! Continuă să se minuneze bătrâna cu plisc şi cu broboadă neagră, strângând banii în ghearele de zgârcită. Pot zice că i-am găsit pe drum… De aici am să fac eu de-o sută de lei pomană pentru sufletul lui Arghir, Dumnezeu să-i uşureze sufletul… Şi cum te cheamă pe mata, cucoană dragă?

— N-are nici o importanţă… Rămâi cu bine, madam Timoftescu!… Şi n-o mai blestema pe Isabela.

— Că n-o blestem, doamne iartă-mă!… M-am plâns pentru dreptul meu. Acuma, dacă se cheamă că n-am a ce mă plânge, ca să spun adevărat, o plâng şi pe dânsa, pe unde-o fi ea, în lume, cu pacostea de trei ploduri după dânsa.

În locul lui Dulamă bătrânul, până la poartă o petrecu pe Adina cumătra cu plisc încovoiat şi cu bariz negru.

Birjarul dădu bici.

Se-ntoarse pe capră:

— Aici am mai fost eu cu mata, coniţă. Am trecut şi acuma doi ani.

— Bine-bine. Mână mai repede. N-ai să mai vii!

Capitolul III

„CELE MAI SINCERE CONDOLEANŢE”

Tudor Stoenescu-Stoian nu s-a simţit lovit de neconsolată durere când a aflat moartea gloriosului său prieten, Teofil Steriu.

A răsuflat uşurat.

Cel puţin senzaţia aceasta de eliberare a trecut înaintea tuturor celorlalte, în clipa dintâi.

Ca în fiecare dimineaţă, bătrâna Laurenţia Iancovici îi adusese gazeta împăturită pe tavă, o dată cu ceaşca de cafea. El nu se atinsese de ziar. Sorbise turceasca pe gânduri, preocupat, neizbutind să alunge obsesia unor oarecare reflecţii ale lui Grigore Panţâru şi Picu Hartular, din ajun, la masa caracudelor.

Poate nevinovate coincidenţe, poate simple zeflemele fără nici o temeinicie, dar de la o vreme stăruind prea alarmant. Nu-şi găsise locul pe scaun, sfredelit de privirea pătrunzătoare a moşneagului cu barba de faun şi cu monstruoase protuberanţe frontale. Îl scosese din sărite glasul de megafon al lui Picu Hartular, cu rezonanţa amplificată în cocoaşă. Noroc că a apărut Tăvi, dezlănţuind vârtejul lui de întrebări, de invitaţii la ţară şi la „Santiago”, unde adusese o mreană grovază şi o desagă de raci, să-i prepare bucătarul după tot dichisul; proiectele unui Arminden înfricoşat, pe iarbă verde, cu miei fripţi hoţeşte şi pelin adus din Ţara de Jos. Mai erau două săptămâni până la zi de-Ntâi mai. Dar frenezia lui Diamandescu, zugrăvind anticipat asemenea prăznuire a primăverii, după un vechi ritual pierdut şi cu grandoarea unui ospăţ homeric, i-a cucerit pe toţi. S-a strămutat astfel subiectul discuţiei. A scăpat de privirea Matusalemului, care pare că ştie totul, parcă dintr-o ochire citeşte în ascunzişul sufletelor şi al vieţilor, parcă mereu îşi râde de deştertăciunile omeneşti şi mereu sloboade în barba flocoasă aforisme şi reflecţii cu inofensiv caracter general, lovind de-a dreptul la ţintă şi făcând dâră în oraş.

Pe ziua de ieri, scăpase numai cu atât. Însă alaltăieri, în cancelaria liceului, întrebarea inocentă a unui coleg despre un amănunt din viaţa lui Teofil Steriu l-a surprins nepregătit, bâlbâindu-se. Altă dată, Tăvi i-a propus să-l poftească la dânsul, ca să cunoască o gospodărie modernă de proprietar moldovean. Iordăchel Păun l-a rugat să-i scrie

pentru a rectifica o dată eronată dintr-un roman istoric. Iar insistenţele lui Sandu Buhuş să afle în fiecare săptămână veşti despre prietenii din Bucureşti îl silesc să-i ocolească ochii. Până şi curiozitatea admirativă a caracudelor n-o mai poate suporta. I se năzare că toate ascund o cursă îndelung şi perfid preparată, ca să-l confrunte cu mizerabila lui impostură.

Cafeaua îi lăsase un gust leşiatic.

Leşiatică îi păru şi lumina de-afară, cu tot soarele sclipitor de april. Înăbuşitor, dealul acesta al Călimanului, pleşuv şi arid, astupând jumătate de cer.

Despăturise gazeta într-un târziu, numai ca să-şi alunge neliniştea gândurilor, să fugă de el, de oraşul şi oamenii acestui oraş, cică patriarhal, afurisit viespar de zvonuri şi de intrigi, transportat cu litera telegramelor la alt capăt de lume, unde se ciocnesc trenuri şi se prăbuşesc bănci, se adună conferinţe economice şi escadroane de jandarmi călări şarjează manifestaţiile şomerilor. Aşa, evada de aici, evada din el. A deschis foaia, a dat cu ochii de fotografia în chenar negru şi lat, de titlurile îndoliate.

Şi a răsuflat uşurat!

Întocmai ca Pantelimon Tăcu, a simţit o bucurie de cioclu.

Aşadar, nu-l mai ameninţa nici o primejdie! Nici o întâmplare neprevăzută n-avea să-l mai pună faţă-n faţă cu închipuitul lui amic. Nici un capriciu al hazardului – o vizită a lui Steriu prin aceste ţinuturi, o întâlnire cu vreun cunoscut comun, o maliţioasă coincidenţă – nu putea să mai dea peste firul măsluitelor lui născociri. Teama aceasta nu-l muncise numai o singură dată. N-a răspuns chinuitoare numai într-un singur vis. Acum, orice risc dispăruse.

Teofil Steriu era mut.

Rămâneau ceilalţi doi: Iuraşcu şi Stamatian. Dar, din partea lor, îngrijorarea i-a fost mereu mai mică. Faima le era mai puţin răspândită aici. Numele lor nu se afla scris sub ochii tuturor, toată ziua, pe coperta cărţilor din vitrina librăriei „Miron Costin”. Iar dânsul asupra prieteniei cu

Teofil Steriu stăruise, cu deosebire, în primele săptămâni când a sosit! Numele său de-al lui Teofil Steriu a rămas legat în mintea tuturor: la masa caracudelor, în casa lui Sandu Buhuş, în cancelaria liceului, la barou, oriunde.

Lăsase ziarul pe genunchi.

Şi abia într-un târziu, numai după ce a dresat acest bilanţ de profit şi pierdere, a ridicat iarăşi foaia, să afle amănunţit ştirea despre chipul cum s-a sfârşit din viaţă romancierul cu existenţa de schimnic şi cu înfăţişare de băcan. Treptat, l-a prins lectura. S-a desprins de pe scaun să scoată din bibliotecă o carte şi alta, şi alta… Le regăsea. Îl regăsea pe Teofil Steriu cel dinainte. Aşa cum fusese pentru dânsul în adolescenţa lui de şcolar: mai târziu în Universitate; şi mai târziu încă, în cealaltă viaţă a lui, anonimă şi fără speranţă, din Bucureşti…

Atunci îi iubea cărţile cu simplitatea şi recunoştinţa altor o mie şi mii de cititori. Le aştepta cu nerăbdare. Îl introduceau într-un univers mai viu decât acel în care trăia… Până ce a venit înlănţuirea întâmplărilor din tren, din grădina lui Sandu Buhuş, de la masa caracudelor. Irezistibila ispită! Minciuna la început inofensivă, puerilă, gratuită, vanitoasă, multiplicându-se, puind alte şi alte minciuni. Nisipurile mişcătoare care l-au absorbit până la gleznă, la genunchi, la brâu; până la gât. Iar fiindcă de aceste plăsmuiri nu se mai putea lepăda, fiindcă îl munceau uneori prin vis, alteori cu ochii deschişi, crescuse în el o ciudată vrăjmăşie pe cărţile lui Teofil Steriu, pe lu-mea lui Teofil Steriu, pe fiinţa lui Teofil Steriu. Aşa pricepuse el de ce unii jefuitori, după ce pradă, îşi mai şi ucid victima, fără nici o necesitate, printr-o rătăcire a raţiunii, înverşunându-se s-o extermine.

Tot timpul, de când se află în oraşul acesta, avea sentimentul că pe Teofil Steriu l-a jefuit. Prin vis, episo-dul revenea în aceeaşi succesiune de amănunte:

Noapte. Compartimentul rapidului. Iuraşcu şi Stamatian plecând la vagonul-restaurant. Teofil Steriu moţăind asudat

şi cu cărnurile revărsate într-un colţ al banchetei. El, ghemuit în celălalt ungher, în diagonală, aşteptând să adoarmă cu totul… Se înalţă tiptil. Îi bagă mâna în buzu-nar şi scoate, ca dintr-un sac fără fund, un manuscris, două, trei, zece… „- Pardon?” îngână, somnoros, glasul lui Teofil Steriu. Abia s-a mişcat. Abia a întredeschis pleoapele şi s-a răsucit să găsească o poziţie mai comodă. Pe urmă, a continuat să sforăie. Dar el e gata să se arunce asupra colosului de grăsime; să-l sugrume şi să-l lovească în ţeastă. Caută un obiect tare şi greu. O manivelă, un mâner de alamă… Să-l ucidă şi să-l târască până la uşă, să-l prăvale afară, pe linie… În fiecare noapte l-ar fi ucis, dacă în fiecare vis nu s-ar apropia în ultimul moment, pe culoarul vagonului, paşii şi glasurile lui Iuraşcu şi Stamatian. Se deşteaptă cu părul lipit de tâmple. Cu teama să nu adoarmă şi să nu reînceapă visul absurd de la capăt. Şi totuşi, în viaţa de toate zilele, asasinatul din somn îl săvârşea fără nici o remuşcare. Altfel, fireşte. Însă nu mai puţin odios.

Ce însemna altceva decât un asasinat, înverşunarea să şteargă din preţuirea şi din amintirea sa tot ce era legat de numele lui Teofil Steriu? Tot: cărţile, eroii, peisajele, paginile care l-au mişcat pe vremuri, fauna şi flora din aceste romane: tot, tot, tot!… De zece luni, nu-i mai ci-teşte o carte. Pomeneşte despre el, despre aceste cărţi, despre prietenia cu Teofil Steriu, fără nici o sinceritate, făţarnic şi mişel, ca un criminal care a stabilit un alibi şi revine mereu asupra lui, numai ca să-l fixeze şi în mintea altora. Încolo, tot aşa criminalii îşi urăsc, desigur, victima, fiindcă vine să-i tortureze prin somn şi fiindcă, la numele rostit pe neaşteptate, tresar cu spaimă, bâţâindu-se pe genunchii muiaţi!

Dar acum se sfârşise. După vinovata uşurare de la început când a parcurs titlul necrologului, iată împăcarea cu el însuşi! Cealaltă eliberare. Sufletul lui Teofil Steriu, desprins de trupul gros şi diform, plutea aerian într-o lume unde toate se înţeleg şi se iartă uşor. Îi cerea iertare! Iar iertarea

o şi obţinuse, după emoţia din nou sim-plă, deplină, purificată, cu care îi deschide cărţile, regăsindu-le, regăsindu-se.

Toată dimineaţa era liberă. Nici cursuri, nici procese, nici întâlniri în oraş.

Se hotărî s-o petreacă în tovărăşia romanelor ridicate cu braţul din dulap şi răvăşite pe divan.

Trecea de la un volum la altul. Ce vechi prieteni! Ce adevăraţi şi statornici prieteni! L-au aşteptat. Nu-i cer nici o socoteală pentru scârbavnica lui trădare. Sunt tot cum au fost. Iată şi pasajul celebru. Descripţia secerişului în dogoarea de iulie, mai aievea decât secerişurile văzute de milioane de ochi… Iată şi primăvara, mai vie decât aceasta de afară! Şi funcţionarul de birou, cu nume acum mai cunoscut şi mai durabil decât al tuturor funcţionarilor care au trăit, fiindcă el e o sumă a tuturor, îi contopeşte pe toţi. Şi şedinţa Camerei, citată în toate istoriile de literatură; şi moartea câinelui, trecută în toate antologiile; şi episoadele din epocile voievozilor, şi atâtea vieţi, atâţia oameni; o lume întreagă – un univers concurând starea civilă, cum s-a spus despre Balzac şi i se potriveşte şi lui. Prin ce taină, însufleţite, toate acestea, să trăiască în cugetul lectorilor, mai vii decât clipele trăite în viaţa de aievea? El singur o spusese în tren. Îşi aminteşte acum, fără neliniştea şi apăsarea de până mai adineaori. Îşi poate aminti acum pentru dânsul, fără să mai măsluiască realitatea… El singur, în auzul călătorului necunoscut şi ghemuit într-un colţ de compartiment, spusese că la întâmplările din jurul său nici nu mai găsea un prea mare inte-res să privească prea îndeaproape cu lupa. Avea lupa în ochii lui. Văzuse şi înţelesese ceea ce nu văd şi înţeleg cei mai mulţi! Oare viaţa călătorului aceluia anonim din ungherul compartimentului ar fi înţeles-o el tot aşa? Şi ar fi absolvit-o oare? Dacă ar fi venit la dânsul să-i spună tot, toate meandrele câte l-au purtat până la minciunile lui, până la plăsmuirea unei prietenii care n-a existat niciodată, dar care i-a folosit atâta

până la visurile lui omucigaşe: ar fi înţeles, el? Ar fi iertat, el?

Tudor Stoenescu-Stoian îşi mută tâmpla sprijinită în palmă, căutând pe divan un loc mai prielnic lecturii, în lumină. Îi amorţise cotul.

Schimbă altă carte, deschizând la întâmplare. Dar, la sfârşitul paginii, rândurile începură să-i fugă de sub ochi. Îl năvăleau iarăşi întrebările. În ceasul acesta, câţi oare, după ce-au aflat vestea morţii, nu stau ca şi dânsul cu o carte deschisă a lui Teofil Steriu; câţi nu se descoperă, ca şi el, mici, mizerabili, inutili? Poate chiar în acest oraş. Câţi nu regretă, ca el, cartea de care vor fi de acum pentru totdeauna lipsiţi? Foaia întreruptă la mijloc, rândul întrerupt la jumătate – aşa cum istoriseşte reporterul gazetei că a fost găsit Teofil Steriu la birou, cu tocul căzut între degete şi cu capul lui enorm înclinat cu bărbia în piept.

Rândul acela, pagina aceea, cartea aceea n-au să le mai sfârşească nimeni, niciodată.

— Da! Intră!

După paşii care nu s-au auzit înaintea bătăii, Tudor Stoenescu-Stoian ştia cine se află în dosul uşii.

— Intră, coană Laurenţie!

Laurenţia Iancovici înaintă cu tălpile ei de pâslă, să culeagă tava şi să deşerte scrumiera.

— Credeam că aţi plecat… Altfel nu vă tulburam…

— Nu-i nimic, coană Laurenţie. Nu mă deranjezi…

Dar, în acelaşi moment, Tudor Stoenescu-Stoian se întrebă de ce proprietăreasa a mai bătut la uşă, dacă întradevăr socotise că a plecat? Asemenea mărunte notaţii dau viaţă fluidă şi misterioasă tuturor paginilor scrise de Teofil Steriu, în aparenţă atât de simple şi lipsite de artă laborioasă. Laurenţia Iancovici minţea. Era evident. Ce putea oare să îndemne la minciună o bătrână aşa de is-pravă ca această cucoană Laurenţie?

Încercă:

— Poate mai vrei altceva, coană Laurenţie? Chirie? Avans?… Da-da… Te ghicesc eu după ochi că mai vrei ceva. Ai poate vreo ştire de la Ionică al dumitale?

Bătrâna oftă, cu tablaua în mână, cu ochii căutând într-o parte.

— Ştire n-am… Dânsul m-a uitat cu totul… Dară eu nu pot să-l uit aşa de uşor. Şi bine-aţi spus că voiam eu şi altceva… Bine-aţi ghicit, măcar că nu v-aţi uitat în ochii mei.

— Ei spune, coană Laurenţie…

Glasul lui Tudor Stoenescu-Stoian se umanizase.

Se simţea şi el altfel, altul. Într-adevăr, moartea lui Teofil Steriu îl dezlegase de un blestem rău. „Numai de-ar ţine!” gândi. Şi îndată alungă gândul, ca o viespe supărătoare.

— Hai, coană, Laurenţie!… Niţel curaj şi spovăduieşte-mi păsul, dacă e păs.

— Numai să nu râdeţi de mine… E ceva tot în legătură cu Ionică al meu.

— Cu atât mai mult. Te-ascult, coană Laurenţie.

Tudor Stoenescu-Stoian se ridicase de pe divan în capul oaselor şi aştepta, curios.

— N-aveţi mult ce-asculta. Numai să-mi daţi voie să trec dincolo, în iatac. Şi să nu vă supere…

— Bine, coană Laurenţie. Nimic nu mă poate supăra de la o asemenea proprietăreasă ca dumneata.

— Şi să vă spun şi despre ce-i vorba… Ştiţi, cutia cea lungăreaţă, învelită cu pluş roşu, de pe măsuţă? Cu dânsa am eu acuma ce am. E o cutie cu muzică… Răsuceşti cheiţa şi cântă ceva foarte vechi, din vremea tinereţii mele. Cutia aceea, cadou de nuntă, a stat ea acolo neclintită, de pe când era Ionică al meu copil, de ajungea numai cu fruntea până la masă. Îi plăcea lui cutia şi muzica dinăuntru, din cale-afară îi plăcea. Şi mă ruga să răsucesc cheiţa şi să dau drumul la muzică… Pe urmă, după ce-a plecat el, n-a mai avut cutia pentru cine să cânte. Nici nu m-am mai atins de dânsa. O şterg de praf, o scot afară când scutur, o pun înapoi. Iară de-un ceas mă munceşte o dorinţă. E ceva

parcă din afară de mine, ca o poruncă de sus… Numaidecât să răsucesc cheiţa şi să dau drumul la muzică, aşa ca pe vremea lui… Poate acolo unde-o fi el, s-a gândit din senin la bucuria lui de copil, l-a apucat un dor şi dorinţa lui a ajuns până la mine. M-am ţinut s-aştept până plecaţi… Dar nu mai am astâmpăr… Acuma, pe ceas, îndată, o cere el!… Simt eu că o cere el, acolo unde se află… Asta e tot ce-aveam eu să vă rog.

— Bine, cucoană Laurenţie. Nici nu era nevoie de atâtea explicaţii. Treci dumneata dincolo; ia cutia… De altfel, poţi s-o păstrezi la dumneata. Mă tot întrebam eu ce rost are printre lucrurile mele.

Laurenţia Iancovici privi stânjenită, cu un zâmbet trist şi umil pe buzele pale:

— Vedeţi, tocmai asta nu vreau eu; nu se poate! Nu trebuie să iau cutia de la locul ei. Trebuie să cânte acolo, unde asculta Ionică. Acolo era odaia lui, până ce-a plecat în lume. Că din asta trăiam şi atunci. Din odăi date cu chirie. Pensie n-am. Nimica n-am. L-am crescut din chiria odăilor, strâmtoraţi în casă şi ajutorată de câte-o fetişcană de la ţară, să mă înlesnească la gătit, la măturat, la târguielile din târg. Dară atuncea nu închiriam şi odăiţa lui. Acuma, acolo cere să-i cânte cutia cu muzică. Mi-o cere… Trebuie să-l ascult, ca să-mi potolesc jalea din inimă şi dorul.

— Bine, coană Laurenţie. Dacă aşa trebuie, aşa să fie!

— Vă mulţumesc. Dar fără supărare, nu e aşa? Spuneţi-vă că sunt o bătrână cu mintea zdruncinată de când şi-a pierdut feciorul în lume şi iertaţi-o ca atare.

— Dar nici nu mă gândesc să spun aşa ceva, coană Laurenţie… Eu înţeleg. Înţeleg foarte bine. Astăzi, înţeleg foarte multe şi foarte bine… Mi s-a luat mie o perdea de pe ochi, care multe-mi ascundea văzului, coană Laurenţie.

Bătrâna lăsă tava la locul ei şi se închise în cealaltă cameră.

Tudor Stoenescu-Stoian aşteptă.

Iar după o vreme, deodată, dincolo, se auzi cântecul desuet, subţire şi metalic al cutiei cu muzică. Era un vals de mult şters din toate amintirile. Şi sunetul foarte vechi, melancolic şi fin, pentru auzul deprins cu exploziile instrumentelor tumultuoase de jazz-band.

Tudor Stoenescu-Stoian ascultă cu obrajii în palme, cu coatele rezemate-n genunchi. Atâtea mărunte taine sunt în viaţă, pe care el n-a ştiut să le vadă, să le simtă, să le presimtă! Lumea lui Teofil Steriu mişună de asemenea momente. Nu numai observate, nu numai inventariate – intuite. De aceea cărţile sale au depăşit măsura unui raft de bibliotecă, iar el, Tudor Stoenescu-Stoian, călătorul din ungherul vagonului n-a putut trece de al treilea rând dintr-o foaie de o sută de ori începută.

Nu se gândi cu vreo urmă de amărăciune la zilele acelea de neputincioasă îndârjire. Îi păreau acum foarte departe. Şterse pentru totdeauna. „Numai de-ar ţine!” îşi aminti din nou, şi din nou alungă gândul.

Dincolo, muzica din cutia de pluş roşu continua. Sulul cu ghimpi clinchetea în lamele delicate altă melodie. O romanţă tot atât de veche, de pe vremea când Teofil Steriu purta plete romantice, lavalieră şi poate că o fredona atunci celei dintâi iubite. Era o muzică graţioasă, pudrată, diafană. Ecou muribund dintr-o epocă fără brutalitatea vitezei şi nerăbdărilor, discretă, pentru totdeauna pierdută. Pe urmă, deodată, melodia sfârşi. Se mai auzi un bâzâit molcom şi apoi nimic. Laurenţia Iancovici ieşi cu buzele strânse, cu ochii întorşi spre perete, să nu-i vadă pleoapele roşii; luă tava şi se prelinse pe uşă cu paşii ei de pâslă.

Nu mai rostise nici un cuvânt, poate ca să nu-şi trădeze tremurul glasului.

Tudor Stoenescu-Stoian rămase cu faţa cuprinsă în palme, pe marginea divanului, potopit de hotărâri şi de gânduri bune. Cum nu-l mai încercaseră de mult.

Aşa îl găsi Sandu Buhuş.

— Am alergat, dragă Todiriţă! Rosti gâfâind. Am alergat; îmi era frică să nu fi luat trenul de dimineaţă.

— De ce? Se miră Tudor Stoenescu-Stoian. Ce tren?

O clipă, Sandu Buhuş crezu, după calmul chipului şi glasului, că poate prietenul n-a aflat vestea. Dar ziarul stătea desfăcut pe birou cu fotografia lui Teofil Steriu în chenarul ei lat, iar cărţile risipite pe divan le ştia ale cui sunt.

— Am crezut că pleci la Bucureşti… La înmormântare.

Tudor Stoenescu-Stoian nu se gândise la aceasta.

Uitase cu desăvârşire că, dincolo de viaţă şi de moarte, el juca aici un anume rol.

Tăcerea căpătă pentru prietenul din târgul patriarhal altă interpretare:

— Atunci, pleci deseară? Sau mâine? Ai timp destul.

— Nu plec nici deseară, nici mâine. N-am ce căuta. N-am pentru ce pleca.

Sandu Buhuş îl privi nedumerit. Îşi dădu socoteală că nu şi-a scos pălăria. O lepădă pe birou. Pălăria se rostogoli peste fotografia din ziar. I se păru o impietate. Pălăria lui asudată, cu pete de grăsime, peste chipul unui mort celebru! O trase pe colţul mesei. Îşi netezi mustăţile pleoştite de focă, îngândurat. Nu se simţea capabil să descopere cuvintele destul de potrivite pentru o asemenea durere stăpânită.

Se apropie de prieten, punându-i amândouă mâinile pe umeri:

— Tudore!… Tudore, nu trebuie să stai aici, în casă, cu cărţile acestea… Să ieşim la aer. A plânge, nu mai folo-seşte nimic.

— Vezi bine că nu plâng defel!

— Cuminţenia e să accepţi… Soarta, întâmplarea, poate că ştiu mai mult decât noi. L-au cruţat poate de alte sfârşituri mai penibile: paralizie, hemiplegie, infirmităţi degradante. Acceptă…!

Tudor Stoenescu-Stoian zâmbi în silă:

— Dar n-accept? Dragă Sandule, observă că accept totul foarte bine… Foarte simplu…

— Nu aşa…

Cu stângăcie, Sandu Buhuş îl zgudui şi îi trecu braţul gras peste umeri:

— Nu aşa. Tudore! Ştiu ce se petrece în tine… Nu mă poate înşela calmul acesta… Ştiu ce ascunde. Nu te duci la Bucureşti fiindcă vrei să-ţi rămână în amintire aşa cum era în viaţă, mişcându-se, vorbind, râzând – nu întins pe catafalc, între sfeşnice şi flori, cu mâinile pe piept. În locul tău, aş face la fel! Însă nu m-aş închide aici cu cărţile acestea, să roadă din mine. Am vorbit acum un sfert de oră cu Adina. Ţine neapărat să te aduc la masă. Vrea să-ţi vorbească. Tu-ţi imaginezi cât îl admira ea pe Steriu! Neapărat vrea să te vadă. Altfel, la ce-ar mai folosi o prietenie, dacă în asemenea împrejurări nu ne-am da reciproc asistenţă?

Tudor Stoenescu-Stoian clătină sceptic din cap.

Ştia el prea bine, mai bine decât Sandu Buhuş, cât de puţin ţinea Adina să-l vadă în ochi, să-i vorbească, să-l cheme la masă. Şi, cu toate acestea, de dânsa avea nevoie acum. Cu Adina Buhuş trebuia să înceapă. Faţă de dânsa purta el vina cea mai grea şi mai umilitoare în acest oraş. Pe dânsa, mai ales, o minţise, împins mai întâi de vanitate, mai apoi din patima rea şi fără vindecare, din amestecul de ură şi de iubire; pofta crescută în el ca o plantă veninoasă, invadându-i fiinţa, toropindu-i ultimul licăr de conştiinţă, arzându-i buzele şi tremurându-i degetele.

În această clipă, se limpezea ceva cald şi luminat în viaţa lui tulbure de zece luni. Va merge să-i mărturisească. Să-i ceară iertare. Să devină, în sfârşit, prieteni buni, tovarăşi de exil, aşa cum îi ceruse ea în cele dintâi zile.

— Aşadar, ne-am înţeles! Rosti Sandu Buhuş. Aştept să te îmbraci.

Tudor Stoenescu-Stoian nu se împotrivi. Trecu în iatac. Îşi alese haine de-o culoare închisă, o cravată cu desene mai

puţin fanteziste.

Pe stradă, Sandu Buhuş îi prinse braţul ca unui bolnav; căută să-l distragă de la amintirea lui Teofil Steriu.

Îşi mărturisi decepţia pe care i-a provocat-o Emil Sava, rupându-se de partid cu o bandă de electori şi ducând astăzi război cu vechii tovarăşi de luptă, fiindcă aşa cereau interesele procopselilor personale legate de „Piscul Voievodesei”, noua societate petroliferă de strălucit viitor.

— Am rămas numai câţiva. Tănase Blându, eu, o mână de oameni. Iar acestea se întâmplă, dragă Tudore, tocmai când îţi pregătisem o intrare în partid cu toată miza în scenă cuvenită! Ai să vezi, de altfel… Sava are să apeleze la tine… Ne-a şi luat ziarul, Călimanul. Într-o lună, are să-l transforme într-un pamflet, ca să ne atace pe noi, fiindcă am refuzat să fim complici la manoperele politice… Şi la celelalte. Cunoşti tu la ce fac aluzie! Va apela la tine, dar sunt sigur că ai să răspunzi cum merită.

Tudor Stoenescu-Stoian nu-şi luă nici un fel de angajament. Îi venea greu să declare că Emil Sava o luase înainte. Îi şi trimisese invitaţie de înscriere în partid, fluturându-i câteva perspective ispititoare. Deocamdată, definitivarea catedrei: poate un post de avocat al statului şi al judeţului. Pentru mai târziu, după un scurt stagiu, rosturi mai înalte şi mai remuneratorii.

Acum îi era silă de Emil Sava, care le oferise; de el, care nu le acceptase, dar nici nu le respinsese.

Tăcea sub apăsarea acestei mustrări. Hotărât, trebuie să-şi revizuiască energic conştiinţa! Va începe clarificându-şi viaţa în faţa Adinei Buhuş. Va urma, refuzând răspicat ademenirile prefectului Emil Sava.

Soarele de april îi părea mai dulce şi blând. Sorbi cu nesaţ aerul molatic, lărgind nările.

— Astăzi e zi de târg! Vorbi într-un târziu Sandu Buhuş. Şi priveşte cum operează fostul nostru amic, Emil Sava! A împănat oraşul de agenţi electorali…

Cu mâna scurtă şi groasă, arătă doi ţărani în straiele lor albe, ademeniţi spre intrarea unei cârciumi de-un surtucar cu nasul roşu şi cu ochii injectaţi de băutură.

Fiindcă Tudor Stoenescu-Stoian tăcea şi nu privi spre grupul din uşa localului de propagandă electorală. Sandu Buhuş îşi explică în felul său preocuparea prietenului. El îi vorbea despre politică; iar bietul Tudor se afla copleşit de cine ştie ce amintiri, care-l duceau cu gândul la marele dispărut! Străbătu restul drumului până în Strada Mare, dojenindu-se cu asprime pentru vinovata-i lipsă de tact. Ar fi putut să-l smulgă de la asemenea amintiri cu altceva, mai puţin trivial decât mizeria unei campanii electorale şi a unei dizidenţe de partid.

Numai Adina are s-o facă, firesc, fără efort, cu subtilitatea ei feminină.

Câteva caracude l-au oprit pe Tudor Stoenescu-Stoian să-i strângă mai apăsat mâna şi să-l încredinţeze de sincera lor durere pentru pierderea unui astfel de om şi prieten. Pantelimon Tăcu traversă de pe celălalt trotuar, aţinându-le calea:

— Cincizeci şi doi de ani şi opt luni!… Putea să mai trăiască încă zece, cinsprezece ani, cu puţină igienă! Prea gras; asta-i pricina. Prea multă carne, prea puţină mişcare! Aşa a murit, acum doi ani, Cârnoveanu de la Administraţia financiară… Îţi aminteşti, Buhuş? Tot la birou… Îi cade condeiul din mână, lasă bărbia în piept şi gata!… Degeaba-i spuneam: „Bagă de seamă, Cârnovene, bagă de seamă! Mai mişcă-te, frate!… Mai lasă birja şi mai înşir-o pe jos. Pe lângă că economiseşti patru curse pe zi, îţi lungeşti viaţa cu 24 de ore la fiecare drum… Patru drumuri pe zi, câştigi patru zile din viaţă…!” Asta-i spuneam. Dar ţi-ai găsit să m-asculte? Râdea, cum îţi vine ţie să râzi, Buhuş… Bagă de seamă şi tu!… S-o ştii de la mine. Oamenii nu mor. Se sinucid…

Sandi Buhuş îşi remorcă prietenul de braţ.

Prin faţa cofetăriei „Rinalti” au trecut fără să se oprească. Nici Tudor Stoenescu-Stoian nu voia să simtă asupră-i, sfredelindu-l, ochii lui Grigore Panţâru şi ai lui Picu Hartular. Nici Sandu Buhuş nu ţinea să-l lase pradă curiozităţii lacome şi condoleanţelor brutale de la masa caracudelor.

Se bucură când îl întâlni pe Iordăchel Păun.

Făcu semn unui birjar, eternului Avram, şi rosti, înainte de a se urca în trăsură:

— Ţi-l predau, coane Iordăchel!… Faceţi o plimbare până la grădina publică. Mă aşteptaţi pe bancă. Eu vă ajung din urmă cu birja. Mă reped până la birou să dau câteva motivări scrise secretarului şi să verific câteva dosare. Dă bici gloabei, Avram!

Iordăchel Păun primi cu blândă inimă această misiune. Porni alături de Tudor Stoenescu-Stoian, păşind mărunt şi ferindu-se de atingerea mulţimei forfotitoare.

Când norodul se rări, spre capătul străzii, îi prinse şi el braţul, susţinându-l ca pe un bolnav şi glăsuind cu mâhnire:

— Ai pierdut un mare prieten, Todiriţă. Aceasta vorbeam eu cu Veturia azi-dimineaţă, cum am aflat vestea… Era un om rar şi un mare iubitor al trecutului… Nu i-am citit decât romanele istorice. Celelalte nu le pricep. Nu-mi spun nimic. Sunt dintr-o lume urâtă şi tristă, ca aceasta pe care o vedem în fiecare zi; fie că e mânată cu biciul de către vechilii lui Emil Sava, ca biata gloabă a bietului Avram, fie că e mânată cu un bici nevăzut de către pati-mile ei nesăţioase… Am auzit că şi în zugrăvirea unei asemenea lumi era el neîntrecut. La ce bun?… Merită oare atâta atenţie?… Ştim noi încotro merge? Ştim noi cum va sfârşi? Cunosc eu, din singurătatea mea de surd, ce-o frământă şi de ce glasuri ascultă? Mie, mi-au ajuns cărţile lui istorice. În toate, o singură eroare am găsit. O confuzie de date. De altfel, o face şi Neculce, iar după Neculce, Xenopol şi Iorga. A propos. I-ai scris atunci, cum te-am rugat?

Adina Buhuş mută florile de liliac dintre dânşii, să-i vadă mai bine faţa şi ochii.

Toată purtarea lui Tudor Stoenescu-Stoian în decursul mesei, răspunsurile lui, simplitatea potolită şi înfăţişarea umilă o intrigau peste măsură.

Pregătise scrisoarea lui Teofil Steriu într-o carte pusă la îndemână, gata s-o scoată la vedere şi să-l confrunte cu corpul delictului, zdrobindu-l fără nici o putinţă de replică, de explicare, de scuză. Un impostor! Cel mai cinic şi mai vulgar impostor!

Iar până acum, prilejul îi scăpa mereu. Nu era cel din totdeauna. Nu-şi exagerase neconsolarea, cum se aştepta ea după convorbirea telefonică de azi-dimineaţă cu Sandi. Nu pomenea nimic despre peripeţiile amiciţiei cu glorio-sul brelan: Teofil Steriu, Stamatian, Iuraşcu. S-ar fi spus că ştie despre existenţa scrisorii din carte, că dinadins, cu o abilitate de contrabandist ori de braconier, se strecoară printre toate cursele menite să-l prindă asupra faptului. O! Era mult, mult mai ipocrit şi mai viclean de cum îl socotise, acest pretins amic al lui Sandi!

Pipăind cartea din care ieşea colţul scrisorii, întrebă cu perfida intenţie să-i întindă o nouă cursă, mai fără sorţi de scăpare:

— Nu regreţi defel acum că n-ai trimis caietele Isabelei, cât mai era încă timp? Sau poate eşti tot aşa de sigur că le-ai fi aruncat şi dânsul la coş, cum le-ai găsit dumneata nevrednice de tipar?

Tudor Stoenescu-Stoian vorbi cu accent de sinceră pocăinţă, care Adinei Buhuş îi păru culmea iezuitismului:

— Toate regretele, la ce-ar mai folosi oare?… Acestea şi altele sunt astăzi prea târzii… Poate că versurile domnişoarei Isabela meritau, într-adevăr, altă soartă!… Le-am judecat poate nătâng, superficial, pripit, într-o zi când totul conspira să-mi întunece judecata… Oare, nu trecem toţi prin asemenea zile şi ceasuri, când suntem mai prejos chiar de noi înşine; încă mai nedrepţi, mai egoişti, mai orbi

faţă de alţii?… Pentru această zi, pe care aş vrea s-o şterg din viaţa mea, am a cere acum de două ori iertare… O dată domnişoarei Isabela; o dată doamnei Adina Buhuş.

Adina nu-l lăsă să termine.

Cu nemărginit dezgust, îi reteză tăios vorba:

— Nu-mi răspunzi însă la întrebarea mea!… Prietenul dumitale (apăsă pe cuvânt), prietenul Teofil Steriu, aşa cum îl cunoşteai intim, zilnic, în toate fibrele fiinţei lui necunoscute de noi, muritorii de rând, ar fi avut el oare curiozitatea să le citească? Dacă nu pentru ce cuprindeau caietele, măcar pentru faptul că le trimitea şi că le recomanda un atât de bun prieten ca dumneata!… La aceasta te rog să-mi răspunzi.

Aşteptând, Adina Buhuş jucă plicul lui Teofil Steriu între foile cărţii, hotărâtă să-i întindă scrisoarea sub ochi, de îndată ce Tudor Stoenescu-Stoian va purcede la altă sfruntată înşiruire de minciuni şi baliverne. Aşa cum o minte pe dânsa, aşa cum i-a minţit pe toţi, de zece luni încoace. Cât mai repede aceasta! Înainte de a se întoarce în sufragerie Sandi.

— Ei, nu-mi răspunzi? Stărui Adina Buhuş cu un surâs răutăcios. Ce-ar fi spus, ce-ar fi făcut marele dumitale prieten? El, care acum nu mai poate s-o spună…

Dar Tudor Stoenescu-Stoian, în loc de răspunsul sfruntat, ridică ochii trişti şi vorbi rar, cu un zâmbet plin de amărăciune:

— Prietenul meu!… Teofil Steriu era prea mare, ca să-şi facă prieten dintr-un nimic ca mine… Adevărul e acesta…

— Ciudat! Exclamă Adina Buhuş cu deziluzie, închizând cartea cu documentul deocamdată inutil, de vreme ce mistificatorul se arăta gata să mărturisească fără nici o constrângere, schimbându-şi tactica într-un joc pe care ea nu-l mai înţelegea. Ciudat! Foarte ciudat…

N-a explicat însă ce i se părea atât de ciudat; iar Tudor Stoenescu-Stoian n-avea s-o ştie niciodată, căci cuvântul lor a fost întrerupt de Sandu Buhuş.

Soţul cu mustăţile de focă intră în sufragerie, anunţând:

— Dragă Adi, e Statachiu în antreu. El sunase… Pe tine te caută, Tudore! În tot oraşul te-a căutat. Cu nu ştiu ce telegramă… Îl chem aici, nu e aşa, Adi?

Ceruse părerea Adinei şi nu aşteptă răspuns.

Din uşă, chemă cu o voce groasă, prefăcut ameninţătoare şi teribilă:

— Intră, mizerabile! Acum eşti în mâna noastră şi n-ai să scapi teafăr din camera torturilor!

Statachiu era directorul liceului „Mitru Căliman”. Trecuse de partea lui Emil Sava, adică la inamic. Pentru care crimă de înaltă trădare merita epitetul de mizerabil şi se putea aştepta la cele mai crunte şi savante torturi.

Totuşi, păşi pragul cu zâmbet senin, fiindcă ştia că în casa lui Sandu Buhuş, la asemenea oră, cel mult putea să-l aştepte o cafea turcească. Sărută mâna amfitrioanei, cerându-şi iertare pentru asemenea invazie. Scutură semnificativ mâna lui Tudor Stoenescu-Stoian. Se aşează pe marginea scaunului şi despături o telegramă pe masă, ceremonios, cum prezida conferinţa profesorilor în cancelarie.

Păros, butucănos, cu sprâncene enorme, cu pieliţa albăstrie în partea bărbierită a obrazului, făcea impresia că se sufocă în gulerul prea strâmt. Îşi pipăi chiar butonul, lărgind gulerul cu arătătorul încârligat.

— Iată despre ce e vorba…!

O luase pe tonul oficial.

Se corectă, singur:

— Vă plictisesc numai cinci minute… Am alergat, cutreierând tot oraşul, fiindcă e o chestiune în care nu pot lua o hotărâre fără dumneata, domnule Stoian. O hotărâre urgentă.

— Să trecem dincolo şi rămâneţi aici… Propuse Adina Buhuş. Sau treceţi dumneavoastră în salon…?

— Nu e nevoie, doamnă! Declară directorul. Nu e nici un secret. Dimpotrivă. Poate voi avea nevoie de intervenţia

dumneavoastră, dacă singur n-am să izbutesc… Am primit această telegramă. A primit una identică şi prefectul. Guvernul a hotărât să facă lui Teofil Steriu funeralii naţionale. Iar în ziua înmormântării, adică mâine, toate şcolile să fie închise, elevii adunaţi într-o sală comună – un profesor să le vorbească despre viaţa şi opera marelui dispărut. În speţă, sala ar fi Teatrul Central iar conferenţiarul, domnul Tudor Stoenescu-Stoian. Are toate calităţile pentru aceasta…

— Fireşte! Afirmă ironic Adina Buhuş.

— Tocmai… Scriitor. Amic cu marele şi regretatul defunct…

— Fireşte…!

— Bun cunoscător al operei sale… Al vieţii sale…

— Fireşte…!

— Mă temeam de un singur lucru… Să nu plece la Bucureşti, la înmormântare, şi să ne lase în pană. De aceea am alergat personal… Ai acceptat, domnule Stoian?

— Fireşte! Stărui provocător Adina Buhuş. Nici nu mai poate începea vorbă! E dator s-o facă aceasta, pentru memoria lui Teofil Steriu: vechiul, marele, iubitul său prieten!… Nu este aşa, domnule Tudor StoenescuStoian?

Adina îl privi cu capul puţin înclinat pe un umăr, măsurându-l cu un surâs de dispreţ, de compătimire şi de provocare.

Comedia se anunţa mult mai interesantă decât se aşteptase. Lua o întorsătură teatrală. Mâine, Tudor Stoenescu-Stoian va vorbi, va invoca prietenia cu Teofil Steriu, va născoci alte amintiri şi le va repeta pe cele de mult născocite.

Pe urmă, când va termina, ea va face să circule din mână în mână scrisoarea lui Teofil Steriu, dejucând măcar postum toată impostura şi răzbunând astfel pe dispăruta sa prietenă Isabela.

— Nu este aşa, domnule Stoian?

— Evident! Recunoscu impostorul, mincinosul, făţarnicul, cu un straniu accent de uşurare. Am această datorie pentru memoria lui Teofil Steriu…

Tudor Stoenescu-Stoian vorbea despre cealaltă dato-rie, pe care o cunoştea numai dânsul. Se ivea prilejul să-şi achite mustrarea de conştiinţă faţă de omul folosit de el, ucis prin vis de el; faţă de cărţile trădate de el, vreme de zece luni.

Va fi o ispăşire publică. Se va reabilita faţă de el însuşi.

De aceea, repetă cu o apăsată intenţie în glas:

— Are dreptate doamna Buhuş. Mă voi plăti de această datorie cât mă vor ajuta puterile mai onorabil.

„Ce canalie! Gândi Adina Buhuş. E mult, mult mai primejdios şi mai sfruntat de cum şi-ar putea imagina cineva! Cât de abil îşi dozează fiecare cuvânt! Nici prea exagerată durere. Nici prea îndelung lăsându-se rugat.

Desigur, a şi înjghebat un nou plan de alte mistificări, acum când nu se mai teme de nici un risc şi de nici o demascare. Dar mâine? Ah-ah! Să-l vedem, mâine!”

Directorul împături telegrama. Rosti:

— Atunci misiunea mea e terminată…

Se pregăti de plecare. Sandu Buhuş îl opri la cafea. Adina nu-şi putea desprinde privirea uimită şi încărcată de repulsie de la monstrul care mâine va fi tras la răspundere pentru toate netrebnicile-i născociri de atâtea şi atâtea luni.

Iar Tudor Stoenescu-Stoian, calm şi împăcat cu sine, fără nici un presentiment, surâdea visător sub această privire. Da-da! Totul se arăta limpede şi simplu. Din nou limpede şi simplu. Pentru dânsul, explicaţia pe care o datora Adinei Buhuş era numai amânată. Mâine, după ce va încheia conferinţa, aşa cum o întrezăreşte el, aşa cum a şi început să lucreze în el, se va înfăţişa Adinei: „Ştii de ce-am vorbit? Ştii ce-a însemnat pentru mine această vorbire?… Uite, şi uite, şi uite…!” Are să-i povestească tot şi ea are să-l înţeleagă. Nu se poate să nu-l înţeleagă… Tot, începând cu hotărârea din faţa oglinzii cu trei canaturi, cu nisipurile

mişcătoare care l-au furat, cu verigile lanţului de alte şi mereu alte viclene laşităţi şi ispite, cu visurile sale de ucigaş…

Statachiu se întoarse către amicul lui Teofil Steriu, eliberându-şi beregata din presiunea butonului.

— Şi cum se face că n-ai plecat la Bucureşti?

— E simplu! Răspunse, în locul său, Adina Buhuş. La Bucureşti, Teofil Steriu are destui prieteni să-l conducă până la groapă. Prieteni comuni: Iuraşcu, Stamatian şi alţii pe aceeaşi măsură. Unul care să-l plângă aici nu s-ar fi găsit însă în locul domnului Tudor Stoenescu-Stoian… De aceasta s-a sacrificat.

— Nu înţeleg… Mărturisi directorul liceului, cu degetul uitat în deschizătura gulerului, privind când la Adina Buhuş, când la Sandu, când la Stoian.

— Aveţi să înţelegeţi mâine, domnule director! Făgă-dui ameninţător Adina Buhuş, apăsând cu palma cartea unde se afla închisă sentinţa de ostracizare a impostorului. MâinE. La ora aceasta, toţi vor fi înţeles tot!

„Are dreptate lumea când spune despre nevasta lui sărmanul Sandu Buhuş că e cam sărită din minţi!” gândi directorul liceului. Şi încuviinţă, cu o înclinare din cap şi cu un surâs complice, aşa cum ştia el că nu trebuieşte contrariată ideea fixă a celor clasificaţi de medici pe jumătate iresponsabili, trăind într-un veşnic delir de grandoare, de persecuţie, de neînţelese plăsmuiri ale închipuirii bolnave.

— Da-da! Desigur. Mâine, domnul Stoian are să ne pregătească o mare surpriză… Deocamdată să-i daţi bilet de voie, să meargă cu mine şi să organizăm programul.

— Există ceva care totuşi are să lipsească din pro-gram! Insinuă Adina. Altfel de surpriză.

— Din orice program există ceva care lipseşte, doamnă.

Capitolul IV.

MORTUL CARE ADUCE.

Adina Buhuş îşi potrivea pălăria în faţa oglinzii, estompa cu puful roşul din pomeţii obrajilor: se examina atent, asemeni campionilor în preceasul unei mari bătălii. Sandu o aştepta în scaunul nichelat şi incomod, stingherit ca un urs dresat într-o vitrină cu bibelouri fragile.

Aşa se simţea el întotdeauna în camera aceasta străină de sufletul şi de deprinderile lui.

— Eşti nerăbdător? Întrebă Adina, privindu-l prin oglindă. Şi eu am trac… Dar pentru alte motive.

— Nu sunt nerăbdător, Adi! Trac, de ce să am? Nu m-am îndoit niciodată de Tudor… Constat numai că e prea târziu.

— Niciodată nu e prea târziu! Îl asigură femeia, zâmbindu-i enigmatic prin luciul cristalului, cu spatele întors. Te asigur! Mai ales pentru prietenul tău, n-are să fie niciodată prea târziu.

Sandu Buhuş se uită la ceas. În orice caz, minutarul arăta deocamdată că pentru conferinţa lui Tudor Stoenescu-Stoian se aflau în întârziere.

Iar el avea oroare să deranjeze publicul într-o sală plină, cu becurile stinse, când toţi ţistuiesc la scârţâitul paşilor şi întorc involuntar capetele spre lumina din cadrul uşii deschise.

— Cred că a început…

— Pe mine mă interesează mai mult cum are să sfârşească. Aşa că un sfert de oră mai târziu sau mai devreme n-are nici o importanţă! Râse răutăcios Adina.

Sandu o privi curios.

Multe nu înţelegea el din gândurile, din preocupările şi din neastâmpărul Adinei. Toată viaţa lor îşi vorbeau ca acum, se cunoşteau şi îşi trimiteau cuvintele ca acum, printr-o oglindă. Era între dânşii un obstacol invizibil şi totuşi de nepătruns, care le devia gândurile şi cuvintele, le răcea, îi păstra departe, cum falsifică o oglindă poziţia normală a obiectelor în spaţiu.

Dar de ieri dimineaţă, Adina îi părea încă şi mai stranie, o simţea mai înfrigurată, cu nervii mai încordaţi. Aluziile ei

erau şi mai misterioase.

Rosti, fără prea mari speranţe să capete o explicaţie:

— Tu ai ceva, Adina… De ieri, ai ceva împotriva lui Tudor. Ce ţi-a făcut? Tocmai acum, când bietul băiat simte nevoie de asistenţa unor prieteni ca noi, tocmai acum ai găsit să-i faci zile amare?… Te-am rugat. Credeam că suntem de acord… Când colo!

Adina îi făcu faţă, întorcându-se, cu toaleta terminată, îşi privi bărbatul de sus în jos, cu ochii micşoraţi între pleoapele înguste. Îl privi cu milă, ca pe-o eternă victimă ce era, a tuturor: a ei, a prietenilor, a bunătăţii şi a credulităţii lui.

— Într-adevăr, am ceva, dragă Sandi! Acum ţi-o pot spune, înainte de a pleca la conferinţa bietului tău prieten. E bine s-o ştii tu, înaintea altora… Uite, într-adevăr, ce am. Citeşte!

Îi întinse, din poşetă, scrisoarea lui Teofil Steriu.

Sandi citi mai întâi maşinal, adresa expeditorului de pe dosul plicului.

— Teofil Steriu? Întrebă. O scrisoare de la Teofil Steriu?

— Exact. O scrisoare de la Teofil Steriu către doamna Adina Buhuş. După toate aparenţele, ultima lui scri-soare… Nu e nevoie s-o citeşti toată. Pentru cele ce te interesează, ajunge pasajul acesta şi acesta…

Adina se plecă să-i indice cu unghia întoarsă care anume pasaje. Pe urmă, se rezemă de pervazul ferestrei, cu braţele încrucişate, aşteptând.

După primele rânduri, o paloare cadaverică se întinse pe faţa lui Sandu Buhuş.

— Imposibil! Exclamă… Imposibil!

— Continuă, te rog! Îl îndemnă Adina cu un calm neîndurat. Ai să te convingi că e foarte posibil şi ai să deduci cum şi de ce a fost posibil.

Sandu Buhuş parcurse scrisoarea de la pasajul însemnat până la sfârşit.

Apoi, o luă de la capăt.

— Nu pot să cred… Nici un om nu poate săvârşi aceasta…!

— Totuşi, s-a găsit unul s-o săvârşească. Şi continuă s-o săvârşească, deoarece în faţa unei săli pline, nu se sfieşte încă o dată să pomenească despre „marele, bunul, nedespărţitul său prieten…”

Omul cu mustăţile de focă se topise pe scaunul nichelat, cu mâinile spânzurate: parcă se micşorase, aşa cum se împuţinează oamenii de zăpadă şi se înnegresc la faţă, când dă soarele cald al primăverii.

— Adina, dar aceasta e o faptă de canalie!

— De perfect acord. De canalie şi de escroc.

Scrisoarea tremura, atârnând între degetele groase ale lui Sandu Buhuş.

Lunecă jos.

Sandu se plecă greoi s-o ridice; din nou îşi aruncă ochii pe pasajele împricinate. Se uită la dată, verifică în amintire unele coincidenţe; îşi tamponă broboanele de năduşeală de pe frunte.

— Tu ai primit-o ieri şi nu mi-ai spus nimic?… Ştiai de ieri şi nu mi-ai spus nimic…

În glas era un accent de imputare.

Adinei îi fu milă şi rosti, punându-i mâna pe umăr:

— Te rog să-mi ierţi aceasta, Sandi… Mai întâi am alergat să aduc vestea Isabelei. Aceasta era mai interesant decât toate, pentru mine! Să duc o bucurie într-o casă de unde bucuria ştiam bine că a dispărut de mult. Am alergat… Isabela, însă, e plecată din dulcele tău oraş patriarhal… N-a lăsat adresă, nimic; nimeni nu ştie unde se află… Deci vestea cea bună n-am avut cui s-o duc. A sosit prea târziu… Abia pe urmă, după aceea, am revenit să mă ocup şi de povestea bunului tău amic… Şi nu ţi-am spus, fiindcă voiam să-l văd până unde merge… Am avut dreptate. Răbdarea mi-a fost recompensată. Dacă ţi-aş fi spus de ieri, dacă ai fi ştiut-o de ieri, conferinţa de astăzi n-ar fi avut loc… Această culminare a farsei! Nici conferinţa şi nici surpriza pe care i-o pregătesc…

Sandu Buhuş înălţă ochii rotunzi şi dureroşi, de focă lovită în inimă:

— Ce surpriză, Adi?

— Aceea pe care o meritã… Am văzut programul… Întâi conferinţa d-lui Stoenescu-Stoian. Pe urmă, partea a doua: lecturi din opera marelui dispărut şi scumpului său prieten. Ei bine! În pauza aceasta, dintre una şi alta, voi face să circule scrisoarea în două-trei mâini. Destul să încapă în mâna lui Grigore Panţâru sau Hartular!… Destul să încapă în mâna doamnei Blându!… Te asigur că deseară, cu primul tren, d-l Stoenescu-Stoian va pleca pentru totdeauna din oraşul tău patriarhal, unde a sosit ca un aventurier, ca un escroc, să înşele buna-credinţă a oamenilor…

— Adi!… Aşa ceva nu se poate.

— Ai să vezi că se poate. O datoresc Isabelei.

— Adi… Tu nu poţi face aceasta!… E ceva urât, vulgar, teatral… Ceva de vodevil şi de melodramă.

Adina hohoti, cu braţele încrucişate, cu spatele reze-mat de geam:

— Şi mistificarea grosolană a lui Stoenescu-Stoian nu e ceva de vodevil şi de melodramă?

— Aceasta nu e un cuvânt. Adi. Nu e un argument… Nici tu, nici eu n-o putem face. Gândeşte! Ar însemna să ne coborâm la nivelul lui…

— Îl aperi? Întrebă Adina, înclinând capul şi privindu-şi bărbatul cu o sinceră înduioşare… Ce bun şi naiv eşti tu. Sandi! Mai găseşti încă nevoie să-l aperi? Mai ai încă inimă să-l aperi…?

Sandu Buhuş se ridică în picioare. Îi cuprinse mâinile şi o privi în ochi, aşa cum nu mai fusese între dânşii, de multă vreme, un gest de apropiere, spontan şi direct:

— Nu-l apăr, Adi. Nu pe el îl apăr. Pe noi… Pe tine, pe mine. La aceasta nu ne putem coborî. De mult nu te-am rugat nimic, Adi! De mult ne-am înstrăinat. Trăim sub acelaşi acoperiş şi suntem străini. Dă-mi voie să-ţi cer acum o renunţare. Mâine, mai târziu, ai să judeci calm şi ai să-mi

dai dreptate. La ce-ar folosi aceasta? Ce-ar putea să-i folosească Isabelei tale o răzbunare – cum spui tu – care i-ar produce şi ei repulsie? Şi nouă, ce ne-ar folosi? Eu am pedeapsă mai mare pentru el… Care să nu ne coboare până la el…

Adina vru să-şi smulgă mâinile. Întorcând capul, Sandu îi ţinea însă degetele în cleşte de fier:

— Te rog să mă asculţi. Adi! Pedeapsa mea e aceasta… Scrisoarea rămâne între noi. N-are să-i ştie nimeni de existenţă. Nimeni. Nici Stoian. Să-l lăsăm să continue… E o iertare mai grea decât o pedeapsă, tocmai fiindcă nici el n-are s-o ştie… Şi încetul cu încetul, îl îndepărtăm din casa noastră. Fără să priceapă de ce… Fără ca lumea să prindă de veste… Are să ne calce pragul mai rar. Am să mă port aşa, ca s-o simtă că trebuie să mi-l calce mai rar. Peste câteva luni, n-are să-l mai calce defel. Îl cruţ de o explicaţie umilitoare. Iată ce cred eu că ne-ar da dreptul să ne socotim altfel decât el, pe altă măsură… Nu e nimic teatral. E numai ceva uman, Adi. S-o facem de hatârul lui Teofil Steriu, al umanităţii din cărţile lui Teofil Steriu.

— Tu faci literatură, Sandi!

Sandu Buhuş surprinse şovăiala, cedarea din glasul Adinei.

— Posibil. Dar tu ce altceva faci în viaţă, Adi? Fii consecventă cu tine. Scoate pălăria… Rămânem acasă.

Îi scoase el pălăria, stângaci, cu lipsa de graţie care îl urmărea şi în gesturile de tandreţe.

Adina îl lăsă, cu un surâs ostenit, resemnat, doborâtă de o mare sfârşeală.

Într-adevăr, tot elanul răutăcios şi răzbunător îi pierise. Energia se vlăguise uşor, aşa cum i se întâmpla întotdeauna în oraşul acesta torid, unde domnul prefect Emil Sava îşi continua mendrele electorale şi afaceriste, fără să întâmpine nici o rezistenţă; unde domnul colonel Jack Valivlahidis împingea soldaţii la dezertare şi la sinucidere,

fără nici o sancţiune; unde sărăcimea din mahalalele mărginaşe îndura toată obida.

Nu putea duce la capăt nici ea o faptă de neînduplecată pedepsire, aşa cum nu izbutise ea, de atâtea ori, în altele bune şi omenoase.

Totul era aici inutil. Toate îi păreau atât de îndepărtate şi străine de dânsa!

În mijlocul camerei, Sandu nu ştia ce să facă, ţinând pălăria Adineti în pumn, ca pe suportul din vitrina modistei. Adina îi luă pălăria din mână. O zvârli pe pat. Închise scrisoarea în sertar şi răsuci cheia.

— Şi acum, ce ne facem?

— Mergem în grădină, să vedem ce fac florile… E mai interesant decât conferinţa amicului nostru şi al lui Teofil Steriu…

Ironia din glas sună însă silnic şi trist.

Pe estrada sălii de teatru şi de cinematograf „Central”, în vremea aceasta, prietenul lor, Tudor Stoenescu-Stoian, îi căută deznădăjduit cu ochii… Pregătise toată noaptea conferinţa – panegiric!

Recitise paginile memorabile din opera lui Teofil Steriu. Îşi însemnase pe o foaie punctele vorbirii. Puţine, căci ştia acum că totul există în el dincolo de un plan sistematic, cerându-se să fie spus într-un torent tumultuos.

Întârziase începutul, aşteptând sosirea prietenilor. Existau două loji goale. Una era a lui Buhuş.

Din dosul cortinei, de zece ori a tresărit, crezând că-i recunoaşte. Sala era ticsită. Tot oraşul. Chiar duşmanii proaspeţi şi implacabili în noile lor răfuieli: Emil Sava şi Atanasie Blându, foştiii tovarăşi de până mai ieri. Îi văzuse întorcându-şi capetele şi evitând să se salute… Această ferocitate a manevrelor politice din aşa-zisul oraş patriarhal de provincie îl încântă. Ştia, preştia că vorbirea lui are să îmblânzească tot ce e crud şi are să lumineze tot ce e întuneric de hrubă umedă în toate conştiinţele. Nu avea trac!… Se minuna de asemenea siguranţă în afară de el, de

firea lui timidă şi poltronă. În douăzeci şi patru de ore se săvârşise această minune.

Lectura de peste noapte; cărţile lui Teofil Steriu l-au fecundat, l-au întărit şi l-au înnobilat. În toată mulţimea de aici avea să strecoare un fior din eternitatea închisă în paginile lui Teofil Steriu.

Dar mai ales pentru Adina Buhuş şi pentru Sandu Buhuş avea să vorbească. De trei ori directorul veni pe scenă, lărgindu-şi gulerul şi răsuflând astmatic, să-l grăbească. Trosneau balcoanele şi galeriile de elevi. Lojile şi stalurile gemeau de îmbulzeală. Mulţimea arăta semne de nerăbdare.

Numai cele două loji rămâneau goale.

La a patra intervenţie a directorului, Tudor StoenescuStoian n-avu încotro. Făcu semn. Luminile s-au stins în sală. Cortina s-a ridicat.

A rămas cuvântarea aceea, într-adevăr, neuitată în analele oraşului şi unică în viaţa lui Tudor StoenescuStoian. Fără nici o meşteşugire, prin simpla vibraţie lăuntrică şi gravă, a prins toate sufletele şi le-a capturat cu o mie de fire invizibile, într-un singur pumn. În mâna cu care gesticula, împărţind umanitatea în două. Cei puţini, din neamul lui Teofil Steriu. Cei mulţi, din neamul lor, ai tuturor, aflaţi în acea sală. A zugrăvit mediocritatea, deşertăciunea, ambiţia, capitulările, laşa resemnare, neputinţa – zugrăvindu-se cu umilă sinceritate pe el însuşi, număr din marele număr. Şi prin contrast, a purtat gândul tuturor la viaţa scriitorului care s-a plecat ca un uriaş înţelegător, blând şi iertător, asupra măruntelor existenţe. Nici glasu-i nu mai era cel din totdeauna. Dar ochii căutau mereu la lojile goale, în întunericul sălii. Într-o vreme, văzu două umbre aşezându-se pe scaune. Crezu că le-a recunoscut. În sfârşit!… Vorbi, adresându-se cu deosebire acestei loji: prietenilor cărora avea să le facă el, până în seară, spovedania cea întreagă şi izbăvitoare. Pe hârtia cu aliniatele însemnate nu şi-a mai aruncat privirea. N-avea nevoie! Îi dicta cuvintele o putere

mai înaltă decât toată luciditatea unui plan dinainte chibzuit cu migală… Un ceas. Când a trecut o oră? N-a ştiut nici el, nici mulţimea din sală, cu sufletul atârnat de buzele lui. Când a încheiat şi s-a aprins lumina, ochii n-au văzut alba fluturare a palmelor ropotind aplauzele, nici batistele femeilor ştergând pleoapele umede pe furiş. Căutau spre loja unde crezuse că se afla Adina Buhuş şi Sandu. Din lojă, îl aplauda Pantelimon Tăcu şi o caracudă. Ce-a fost? Ce s-a întâmplat? De ce n-au venit?

Şi-a lăsat mâinile strânse, fără să-şi dea seama ce răspunde şi cui răspunde. Îi prinsese braţul prefectul Emil Sava:

— Dar eşti un fenomen, nenişorule! Ce nu spuneai?… Ai fost extraordinar!… Ai stofă de orator, dragă Stoian… De mare, de extraordinar orator!… În legislatura viitoare, te trimitem în Cameră, cum mă vezi şi cum te văd… Păcat că acum e prea târziu!… M-am angajat şi nu pot să-mi încurc socotelile…

Tudor Stoenescu-Stoian lupta să se elibereze din mâna prefectului, pe culoarul îngust şi înţesat de foştii lui auditori.

— Nu scapi… Stai!… Mai întâi trebuie să-mi dai cuvântarea pentru Călimanul… Trimit un exemplar şi la Bucureşti, la oficiosul nostru… O ai scrisă?

— N-am nimic, domnule Sava. Te rog, lasă-mă…!

— Te înşeli… Te-nşeli dacă îţi imaginezi că ai să scapi aşa de uşor din mâna mea… Un asemenea om căutam eu de zece ani în ticăloşia asta de târg, şi nu-l găseam. Un om să ne facă onoare şi la centru, să ne reprezinte şi în Cameră. Nu numai mameluci. Muţi, surdomuţi, care votează cu pumnul plin de bile albe…

— Domnule prefect, te rog, lasă-mă!

În jurul lor se adunaseră, cerc, dascălii, şi avocaţii, şi pensionarii: toţi fruntaşii târgului veniţi să felicite nebăruitul orator, care, cu atâta modestie, vreme de zece luni, nu pomenise nimic despre acest har fără de pereche în

micul lor univers patriarhal. Unii îşi dădeau coate. Prefectul ţinea să-l angajeze pe loc! Să nu-i scape cumva din mână. Va rezista? Va primi? Se aflau şi din cei care s-ar fi bucurat să-l vadă primind, şi din cei cari s-ar fi întristat fiindcă în politica locală va însemna un adversar nou şi un concurent de temut.

La toţi, Tudor Stoenescu-Stoian privea uluit, fără să-i vadă. Stăruia singură întrebarea: unde sunt Sandu şi Adina Buhuş? De ce n-au venit? Ce înseamnă lipsa aceasta?… Doar pentru dânşii, mai ales pentru dânşii vorbise cu atât de sincer şi unic elan, cu atât de omenească căinţă…

— Şi unde vrei să alergi, în definitiv? Îl cercetă prefectul. Nici nu s-a terminat programul… De altfel, după cele ce-ai spus, lecturile nici nu mai au interes… L-ai turtit pe bietul Steriu…!

Se opri, deodată luminat:

— A! Ştiu… Acum ştiu unde vrei să alergi… Am observat că lipseau tocmai bunii dumitale prieteni. Buhuşii! De buni prieteni ce sunt!…

Emil Sava triumfa.

Absenţa aceasta se potrivea cu socotelile sale. La înscrierea lui Tudor Stoenescu-Stoian în partid, obstaco-lul cel mai hotărâtor era prietenia cu Sandu Buhuş. Cât timp se afla sub influenţa acestui imbecil sentimental şi naiv, nu avea nici o siguranţă că va izbuti să-şi anexeze asemenea element, care se dovedise aşa de preţios.

— Cum vezi, n-au catadicsit să vină şi să te asculte!… Am venit noi, ticăloşii, bandiţii, transfugei, trădătorii… Noi, cei lipsiţi de nobile sentimente!… Vrei să alergi şi să vezi ce s-a întâmplat?… Te asigur că nu s-a întâmplat nimic. Tot aşa cum nu li s-a întâmplat nimic nici amicilor dumitale: Picu Hartular şi Grigore Panţâru! Când am venit, i-am văzut pe aceşti doi onorabili la „Rinalti”. Iar Tăvi, care a sosit mai târziu, îmi povestea că a văzut pe doamna şi pe domnul avocat Alexandru Buhuş în grădină, numărând omizile, cum îşi numără domnul Buhuş membrii din rămăşiţa lor de

partid. Ciurucuri!… Vrei să alergi să-i vezi? Îţi pun automobilul la dispoziţie…

Tudor Stoenescu-Stoian izbutise să scape. Schimbă un picior pe celălalt, ascultând distrat cuvintele lui Iordăchel Păun:

— Ceea ce ţineam să-ţi spun că mi-a făcut plăcere, e discreţia din tot ce-ai vorbit. Nici o aluzie la prietenia cu Teofil Steriu. Nici o amintire anecdotică. Aceasta mai ales…

— Coane Iordăchel, te rog să mă ierţi. Dar trebuie să plec…

Iordăchel Păun îl privi din urmă, cu mirare şi simpatie. Preţuia din zi în zi mai mult acest om nou venit în târgul lor patriarhal şi pe care nici el nu ştiuse să-l cunoască îndeajuns. Nu făcuse caz de prietenia cu Teofil Steriu. Iar acum alerga alarmat, lăsând toate la o parte, să vadă ce s-a întâmplat cu prietenii săi, Buhuşii.

Altul, ar fi rămas la faţa locului, să soarbă până la fund ameţitorul elixir al succesului: primind felicitări, strângând mâini, răspunzând răsfăţat măgulirilor.

În stradă, Tudor Stoenescu-Stoian se pomeni cu Giuseppe Rinalti după dânsul.

Elevul, cu şapca în mână, călca lângă el, potrivindu-şi pasul în cadenţă:

— Domnule profesor… Mi-aţi provocat un caz de conştiinţă…

— Bine-bine, Rinalti! Lasă pe altă dată.

— Nu pot, domnule profesor… Trebuie să vă mărturisesc acum… Am crezut… Astă-iarnă am crezut lucruri urâte despre dumneavoastră… Ştiţi? Atunci când nu găseaţi caietele mele… Şi am făcut ceva încă mai urât. Am spus acestea domnului Grigore Panţâru… Pe urmă, când am primit ştirea că am reuşit la concurs şi că la toamnă pot să mă prezint în Italia, mi-a părut rău… Dar nu ca acum… Abia acum regret din tot sufletul; acum v-am înţeles, domnule Tudor Stoenescu-Stoian! Vă rog să mă iertaţi…

— Bine-bine! Eşti iertat, Rinalti… Nici n-am ce ierta… Judecata e în noi. Noi ne iertăm; noi ne condamnăm…

— Şi încă vreau să vă mai spun ceva… Am aici, în caiet, stenografiată cuvântarea. Eu am învăţat şi stenografia pentru mai târziu… De la primele cuvinte, am înţeles că va fi ceva rar, care nu trebuieşte pierdut… Aveam caiet. Aveam creion… Am stenografiat tot… Mâine vă pot da cuvântarea transcrisă pe curat…

— Bine-bine, Rinalti… Lasă acestea…!

În sfârşit, găsi o birjă goală. Omniprezenta birjă a eternului Avram, cel cu două gloabe de schimb la trăsură şi cu şapte guri flămânde acasă. Toate le vedea şi le sim-ţea acum altfel, cu sufletul uşurat de păcate şi mustrări. Alergă la Sandu Buhuş.

Prietenul îl primi ocolindu-i privirea, cu fruntea încruntată. Era în curte. Înaintă până la poartă şi îi bară intrarea.

— Dragă Sandule, ce-a fost? Întrebă cu nerăbdare, fără să bage de seamă gestul care-i tăia calea. De ce-aţi lipsit? Ce însemnează aceasta?

— Nimic. Îmi închipui că ai putut spune ce-aveai de spus şi în lipsa noastră…

— Sandule! S-a întâmplat ceva cu doamna Buhuş?

— Nu s-a întâmplat nimic. Cum o vezi, e în grădină…

Întoarse ochii spre grădină. Îi întoarse şi Tudor Stoenescu-Stoian.

Adina Buhuş se îndepărta spre fundul aleilor, cu spatele la dânşii.

— Vreau să-i vorbesc… Vreau să vă vorbesc, San-dule…

— Nu astăzi… În altă zi!… Hotărî Sandu Buhuş cu dezgust.

— Dar tocmai astăzi trebuie, Sandule! Astăzi… E pentru mine o zi decisivă aceasta!

— Şi pentru mine a fost la fel: o zi decisivă. Înţelege, însă, că nu pot… Nu pot sta mereu la dispoziţia ta…

Tudor Stoenescu-Stoian făcu un pas îndărăt.

Îl asaltau presupunerile cele mai stranii şi mai ab-surde; toate, în afară de cea unică şi adevărată.

— Ai avut o discuţie cu doamna Buhuş?… Ceva neplăcut…?

— Dimpotrivă… Suntem astăzi mai aproape ca ieri, şi ca alaltăieri, şi ca întotdeauna.

„Poate i-a spus că am îndrăznit, într-o zi, ceea ce nu are drept să îndrăznească un om cu nevasta unui prieten! Îşi închipui Tudor Stoenescu-Stoian. Dar de ce i-a spus tocmai astăzi? De ce ireparabilul acesta, tocmai acum!”

Ridică braţul într-o mişcare umilă şi vinovată, cerşind graţie:

— Dragă Sandule, prietenia noastră nu trebuieşte să…

— Lasă prietenia noastră pe altă dată! Îi reteză cuvântul Sandu Buhuş.

Pe urmă, i se păru că a fost prea aspru şi, cu toată repulsia, se birui:

— Înţelege, te rog, că astăzi nu sunt capabil să văd, să vorbesc, să ascult pe nimeni… Am pierdut şi eu pe cineva!… Eu şi Adina. Avem nevoie să fim singuri.

— Tocmai în asemenea împrejurări un prieten este util…

Sandu Buhuş îl privi în adâncul ochilor:

— Eu nu-mi aleg prietenii după cât pot să-mi fie de utili… Nu mă gândesc la utilitatea lor şi nu-i utilizez…

— Dar aceasta voiam să-ţi spun şi eu, Sandule! Pentru aceasta am alergat. Întreabă-l pe Emil Sava. M-am smuls din mâinile lui.

— Ai făcut foarte rău! Puteai să rămâi în mâinile lui. Ţi-ar fi o amiciţie foarte utilă. Chiar ţi-o recomand aceasta. Nu pierde ocazia.

Tudor Stoenescu-Stoian se rezemă cu palma de stâlpul porţii. Ce ciudat! Venise cu inima zvâcnind de nerăbdare. Îi părea că nu mai ajunge destul de repede. Iar acum, hotărârea cea bună din el se istovise.

O vedea căzută la pământ, la picioarele lui, ca o floare peste care a fost turnată leşie.

— Eu tot nu pricep, Sandule!

— Nici n-aş dori să pricepi! Mai bine…

Sandu Buhuş făcu un pas îndărăt, cu sprâncenele încruntate, întorcând capul spre fundul grădinii, unde Adina îl aştepta singură. Tudor Stoenescu-Stoian înţelese că pentru astăzi, cel puţin, orice încercare de prietenească şi frăţească îmblânzire e zădarnică.

— La revedere, atunci, Sandule.

— La revedere.

Atingerea mâinilor fu moale, îndepărtată, străină.

— Unde mergem, coane Todiriţă? Întrebă birjarul.

— Oriunde, Avrame. În centru…

Dar după câţiva paşi, opri birja. Îi era insuportabil ţăcănitul copitelor, duruitul roţilor, scrâşnetul arcurilor.

Coborî şi continuă drumul pe jos. Când ajunse pe Strada Mare, lumea ieşea de la „Central”. Îl salutau cu exagerată curtenire notabilităţile târgului, îl salutau elevii, întorceau ochii după dânsul femeile şi fetele de şcoală.

Pentru a scăpa de această curiozitate atroce, s-a refugiat la „Rinalti”. Căzu mai rău, din lac în puţ: la masa caracudelor, unde toţi se aflau în păr şi discutau cu aprindere.

După tăcerea bruscă la apariţia lui, înţelese despre cine vorbeau şi ce-au putut să vorbească. Încă o dată l-au felicitat toţi, s-au îngrămădit să-i strângă mâna, i-au deschis loc larg şi l-au lins cu privirile adulatoare. Era eroul zilei! Moartea lui Teofil Steriu trecuse pe al doilea plan. Pe întâiul, rămânea „succesul” lui Tudor Stoenescu-Stoian. Revelaţia unui talent până atunci ascuns; un talent care încă nu şi-a spus ultimul cuvânt.

Grigore Panţâru îşi scoase pipa şi, răsturnându-se pe spătarul scaunului, îl sfredeli cu ochii pitulaţi sub sprâncenele stufoase:

— Aud ceva extraordinar despre tine, Stoian! Pretind toate aceste caracude că ai fost sublim, inegalabil, formi-dabil şi superlativ! Tăvi a şi plecat la „Santiago”, nici cel din Chile, nici cel din Cuba, nici cel din Haiti, nici cel din Argentina; la „Santiago”-ul nostru de pe uliţa Zimbrul Moldovei, să-ţi

comande pe deseară o masă de sărbătoare şi să te proclame cetăţean de onoare al urbei lui Mitru Căliman. Prefectul aud că te-ar fi invitat să te înscrii neapărat în partid, pe loc, în condiţii excepţionale. Poate ţi-o fi oferit şi vreun acont? Pentru mine este ceva inexplicabil. Ţi-o spun neted. Nu mă aşteptam. Te credeam dintr-o stofă mult mai ieftină… Ce s-a întâmplat? De unde ţi-a venit harul divin peste noapte?

— E foarte simplu, coane Grigore! Rosti cu o modestie neprefăcută, cu totul neprefăcută, din inimă, bucuros să se uşureze cuiva, Tudor Stoenescu-Stoian. Am fost sincer. Am spus ce-am simţit. Iar restul e numai exagerare…

— Ai fost sincer? Mormăi Gnigore Panţâru. Ai spus ce-ai simţit? S-ar deduce, din aceasta, că altă dată nu eşti sincer. Că, de obicei, nu spui ce simţi… În orice caz, te-aş sfătui să fii pe viitor numai sincer şi să spui numai ce simţi. Văd că-ţi prinde mai bine! Dar explicaţia nu mă satisface… Nu se agită toate caracudele acestea pentru o sinceritate. Nu te invită Emil Sava să intri în banda lui, numai pentru atât. Nici n-are el nevoie de oameni care pătimesc de meteahna sincerităţii. Vezi cazul Buhuş!… E altceva cu tine şi nu pricep ce… Lămureşte-mă!

— Am eu o explicaţie, coane Grigore! Interveni glasul de ventriloc al lui Picu Hartular. Se întâmplă ce-a voit să spună versul lui Eminescu. Ţii minte?

Iar deasupra tuturora va vorbi vreun mititel, Nu slăvindu-te pe tine… Lustruindu-se pe el, Sub a numelui tău umbră…

Nu pretind că aceasta a făcut-o dinadins, cu premeditare şi cu bună-ştiinţă, Stoian. Dar aceasta explică entuziasmul amicilor noştri de-aici. Au uitat despre cine a vorbit Stoian. L-au uitat pe Steriu. Le-a rămas în cap numai cum a vorbit amicul lui Teofil Steriu. De aceea, chiar Stoian singur e scandalizat! Intenţiile lui au fost denaturate, răstălmăcite, pot spune degradate. Coborâte din slăvi, la interpretări şi la consecinţe mai terestre. Poate şi la calcule mai terestre. Ce vrei? Târgul patriarhal al lui Sandu Buhuş! Aceştia suntem.

Le reducem toate la nivelul nostru. Eroii s-au sfârşit cu Mitru Căliman…

O caracudă luă cuvântul cu o generozitate şi un curaj care nu-i stătea în fire, sub impresia proaspătă a emoţiei din sală.

— Nici nu poate fi vorba de stihurile lui Eminescu, coane Grigore! Dumneata nici n-ai fost s-auzi. Păcat! Nici tu, Picule! Atunci, n-aţi mai lua atât de uşuratic, în periplizon, sentimentul la care s-a înălţat Todiriţă al nostru. Şi delicateţea, coane Grigore! Şi tactul, Picule! N-a pomenit nimic despre prietenia lui cu Steriu. Şi putea s-o facă. Ştiam doar cu toţii ce veche legătură era între dânşii, cu toată deosebirea de vârstă. Dar n-a făcut caz de aceasta. Care altul n-ar fi căzut în păcat? Todiriţă a vorbit ca un admirator necunoscut despre autorul unor cărţi pe care le-a iubit şi i-au mers la inimă, mai mult decât nouă, caracudelor acestora de aici.

— Na-na! Pufni pe nări un val de fum Grigore Panţâru. Na-na, gloabă! Ce, te lovi şi pe tine modestia, Caracudovschi? De când şi de unde? Uite la dânsul! A devenit şi el elocvent! A prins glas. Vorbeşte şi el ca din carte! Bagă de seamă, Stoian. Faci şcoală! Şi nu-i prudent. Au să vină mâine elevii să te concureze şi-ţi scad acţiunile la Emil Sava, marele nostru tartor politico-administrativ şi reprezentantul local al marelui tartor petrolist din Capitală, Iordan Hagi-Iordan. Ia aminte! Prieteneşte te pun în gardă.

Tudor Stoenescu-Stoian tăcea cu un surâs împietrit pe buzele amare. Cu ce suflet vorbise el. Pentru cine vorbise el!

— Şi care era răsunetul!

Picu Hartular îşi privi degetele lungi, piatra inelului, unghiile lăcuite cu roz. Vorbi, fără să se adreseze nimănui:

— Cazul Stoian-Steriu îmi aminteşte mie un cuvânt al nu ştiu cărui scriitor francez. Poate Jules Renard, poate Căpuş, poate numai Willy. Spunea unul din aceştia că o bună prietenie, un bun şi adevărat prieten, e ca un cartof.

Rentează şi după ce l-ai îngropat în pământ. Mai ales după ce l-ai îngropat… Dacă e adevărat, atunci, dragă Stoian, trebuie să te ţii bine! Te ameninţă o carieră strălucită. Steriu ţi-a lăsat o moştenire grea, pe care eşti obligat s-o accepţi fără beneficiul de inventar. Ai pus sentiment, cum spui? Foarte frumos! Dar sentimentul şi prietenia, ca şi cartofii îngropaţi în pământ, sunt un capital care se cuvine exploatat… Să ţii la preţ, când vei cădea la tocmeală cu Emil Sava. Te sfătuieşte un om cu experienţă în târgul acesta. Şi observ că ai mână bună în alegerea prietenilor. Vii sau morţi, nu mergi la pagubă cu dânşii. Ai văzut anul trecut piesa în care juca Iancovescu? Se numea, dacă nu mă înşel, Le chien qui apporte21. S-ar putea face o variantă cu titlul: Le mort qui apporte. Întocmai: Mor-tul care aduce… Căci bietul Steriu e un mort de ispravă. Nu-şi părăseşte prietenii nici după ce şi-a dat sufletul… Aduce, aduce mereu!… Succes. Popularitate. Admiraţie. Emoţie. Preţuire în condica lui Emil Sava. Mâine-poimâine, un scaun de deputat… Şi câte, încă! Ai răbdare. Toate de-abia au început… Ce, te superi? Te-ai supărat? Pleci? Ah! Succesul te face irascibil! Regret că ţi-ai pierdut calmul tău imperturbabil, care era încă o calitate simpatică, dragă Todiriţă.

Tudor Stoenescu-Stoian se ridicase de la masă cu fălcile încleştate, cu ochii înneguraţi. Îşi luă ziua-bună cu un semn circular adresat tuturor, fără să întindă mâna.

Ieşi, trântind uşa.

— Mi se pare mie că suntem toţi nişte bestii! Exclamă Grigore Panţâru, scuturându-şi scrumul pe marmura mesei. Toţi! Adică noi doi: eu şi tu, Picule! A avut şi băiatul acesta o zi bună. Rară. O zi când s-a depăşit pe sine. Ne-am grăbit să i-o otrăvim. Caracudele acestea au fost şi ele, pe ziua de azi, mai oameni decât noi. S-au depăşit şi ele, pre ele.

— Dar meritul lor nu e prea mare, coane Grigore! Rânji Picu Hartular. Ei au asistat la conferinţa lui Stoian. Noi nu. Pe ei i-a convertit Stoian la sentimente nobile. Pe noi, n-a

avut cine să ne convertească. Ne putem acorda deci, din oficiu, circumstanţe atenuante…

Se opri, cu un gând plin de satisfacţie. Şi Adina Buhuş a lipsit. Aşadar, nici ea n-a participat la această stupidă emoţie, cu care s-au întors toţi auditorii lui Tudor Stoenescu-Stoian. Cu atât mai bine…!

Micşoră ochii roşcaţi. Toţi de la masă au întors privirea după privirea lui, afară pe geam, în stradă.

Acolo, Emil Sava gesticula energic şi convingător, în faţa lui Tudor Stoenescu-Stoian. Todiriţă părea că rezistă. Pe urmă, că şovăie. În sfârşit, că a început să cedeze.

Prefectul îi cuprinse braţul. Îl trase spre automobil. Apoi portiera se închise şi şoferul dădu drumul motorului.

— Ei, ce v-am spus? Triumfă Picu Hartular. De ispravă mort Teofil Steriu! Aduce grozav! I-a adus lui Emil Sava un orator în partid. I-a adus lui Todiriţă al nostru primul tain de caşcaval… Şi încă e numai un început…!

Capitolul V.

CAUZE ŞI EFECTE.

În patriarhalul târg de la poalele Călimanului, înscrie-rea lui Tudor Stoenescu-Stoian în partidul domnului Emil Sava a fost evenimentul cel mai important al primăverii. Viu comentat de oficiosul local, anunţa semnul cel nou al timpurilor.

Se sfârşea cu diletantismul unora şi cu lihnita goană după căpătuială a altora, în politica acestui ţinut uitat de Dumnezeu şi părăsit de stăpânire. Cadrele vechi se primeneau cu oameni proaspeţi, formaţi în înaltă pregătire cărturărească, neuzaţi şi constructivi.

Într-un număr cu aspect excepţional şi sărbătoresc, Călimanul publicase, în fruntea primei coloane, scrisoa-rea de înscriere în partid a distinsului profesor, avocat, conferenţiar, publicist şi amic al marelui Teofil Steriu; iar pe două pagini de text mărunt, strălucita cuvântare stenografiată de elevul Rinalti Giuseppe. Astfel, pentru domnul Emil Sava ca şi pentru natură, nimic nu rămânea

pierdut, după cum poruncesc legile de conservare ale materiei. Totul numai se transforma. Ce e drept, printr-o îndestul de stranie şi vizibilă metamorfoză a intenţiilor, în parcursul lor până la realizări; a cauzelor până la efectul final.

Scrisoarea fusese simplă, substanţială şi de o impresionantă modestie.

O splendidă lecţie de civism.

Pentru a înlătura inevitabila bănuială de oportunismfripturism, cum suna barbarul termen pus la modă de năravurile epocii, noul fruntaş al partidului respingea anticipat orice funcţie, orice sinecură, delegaţie, misie şi mai ales mărire, fie ea chiar onorifică.

Era o adeziune dezinteresată şi spontană, dictată de un nobil simţ al datoriei, pentru a contrtibui cu o colaborare discretă la ridicarea ţinutului şi a concetăţenilor care l-au adoptat.

— Admirabil! Aprobase domnul Emil Sava, bătându-l pe umăr. Aceasta are să facă o teribilă impresie. Ai astupat de la început gura canaliilor! Deocamdată, nu-ţi ofer nimic, nu primeşti nimic…!

Făcuse o pauză, sunând lanţul cu chei în buzunar. Atâtea chei, tot atâtea insigne ale multiplelor sale rosturi şi grave răspunderi: cheile de la biroul avocaţial; de la biroul prefecturii; de la societatea, încă în leagăn, „Voevoda, Rumanian Company for the Development of the Mining Industry, Limited”; de la decanul baroului; de la Banca populară „Călimanul”; de la cancelaria moşiei cu vie, parc, eleşteu şi conac princiar, recent achiziţionate; de la atâtea case de fier! Ascultase mai întâi această plă-cută muzică metalică – suavul imn de biruinţă al unei vieţi, Pe urmă, surâse cu o fericită inspiraţie:

— Adică, nu! Încă mai bine! Am să-ţi ofer ceva şi ai să refuzi! Iar refuzul are să apară în gazetă. Dai, aşa, dublă lovitură. Primo, ai luat piuitul opoziţiei. Dezinteresare probată! Secundo? Toţi băieţii noştri din partid au să vadă

că nu au de-a face cu un concurent sosit în ultimul moment, să le smulgă locmalele de la gură. E o lecţie fină pentru câţiva hămesiţi de-ai mei, care s-au tocmit pe locuri şi simbrii ca precupeţele la hală… Aceasta, deocamdată. Mai apoi, lasă pe mine!… Ştiu eu când vine şi vremea traistei cu grăunţe!

Deocamdată, înscrierea lui Tudor Stoenescu-Stoian a fost vestită, deci, ca un eveniment semnificativ şi de către oficiosul guvernului din Capitală. În suplimentul de duminică, aceeaşi foaie a tipărit conferinţa-panegiric, repro-dusă mai apoi şi discutată de alte ziare, semnalată de critică şi socotită cea mai simţită şi generoasă interpretare a vieţii şi operei lui Teofil Steriu. S-a pomenit cu acest prilej, cu îndestul tâlc, şi despre intelectualitatea modestă a provinciei. Despre talentele care nu aspiră la gălăgioasă publicitate şi se dispensează de ratificarea cafenelei literare, Tudor Stoenescu-Stoian era un caz elocvent. Ieşea din anonimat şi din obscuritate, pe un drum ocolit şi spinos. Îl accepta, în sfârşit, şi Capitala, unde atâţia ani, foştii lui camarazi de barou îi confundaseră numele cu al tuturor Stoeneştilor, Teodoreştilor, Stoicăneştilor şi Tudoranilor din cartea de telefon.

Iar fiindcă toate erau „deocamdată”, tot deocamdată a luat şi conducerea ziarului Călimanul. A schimbat formatul, a inaugurat rubrici inedite, a susţinut campania electorală cu o vigoare care a dezorganizat unitatea de la masa caracudelor. Târâţi de curent, mulţi cetăţeni, pasivi, până atunci în dihonia politică şi exercitându-şi dreptul de vot unic, egal, secret şi obligatoriu, după simplul capriciu al simpatiilor momentane şi după legăturile de rubedenie, s-au înscris în partid cu manifeste colective.

Recrutul domnului Emil Sava recruta la rândul său neaşteptaţi partizani.

Frecându-şi mâinile sau zuruindu-şi cheile, domnul Emil Sava nu pierdea nici un prilej să-şi exprime entuziasmata uimire:

— E ceva extraordinar ce se-ntâmplă cu tine, Todiriţă. Credeam că am nas de copoi. Fler, ca nimeni altul în meseria asta ingrată care se numeşte politică… Şi când colo, dacă nu venea fericita coincidenţă cu moartea lui Steriu şi cu succesul tău de la „Central”, puteai să mucezeşti mult şi bine în târgul nostru, fără să am habar din ce stofă erai croit! Parol! Îmi tot dădea ghes, încă de astă-vară, Buhuş, că eşti aşa şi pe dincolo. Dar îl lăsam să spună. Îţi mărturisesc acuma, chiar insistenţele lui te-au clasat în ochii mei de la început… Ce mare procopseală putea să însemne un prieten al lui Sandu Buhuş? Un naiv şi un caraghios ca el… Fiindcă pentru mine, bietul Buhuş a fost şi a rămas un perfect imbecil în politică. Îmi pare bine că te-ai convins şi tu…

Tudor Stoenescu-Stoian se ferea să aprobe sau să contrazică asemenea opinii.

Prietenia cu Sandu Buhuş se răcise. Se întâlneau. Îşi întindeau mâna. Vorbeau cu indiferenţă despre chestiuni indiferente.

De câteva ori, a fost invitat la masă. A primit. Nici Adina, nici Sandu n-au făcut niciodată aluzie la ziua când, printr-o inexplicabilă (pentru el) atitudine, legăturile lor s-au înstrăinat. Nu pomeneau numele lui Teofil Steriu. Nu-l pomenea nici el. Trecuse ceasul confesiunii care-i arsese buzele.

La întâia întâlnire, de după acea unică zi, când s-ar fi putut pleca să-şi examineze sufletele ca florile uscate într-un ierbar, a fost prea târziu pentru tustrei. N-au mai avut ce-şi spune. Fiecare, tăcând, credea că aşa îl cruţă pe celălalt de-o imputare dureroasă şi binemeritată. Iar înverigarea de fapte, care l-a împins pe Tudor StoenescuStoian să intre în buna sa voie sub tutela domnului Emil Sava, îi aminteşte întotdeauna unul din primele romane scrise de Teofil Steriu, în tinereţe, când viziunea sa era mai romantică şi mai pesimistă, înainte de a învăţa să privească viaţa cu mai blândă împăcare.

Se afla, în acel roman, povestea unei fete frivole, pe jumătate vinovată şi pe jumătate viictimă, într-o dramă cu urmări ireparabile. Crescută într-o familie răsfăţată de toate îndestulările pământeşti şi mondene, într-o criză savant gradată şi anunţând de pe atunci neîntrecuta subtilitate de analiză a lui Teofil Steriu, s-a trezit năzuind la o existenţă simplă, modestă, ştearsă – refugiată undeva, într-un colţ rustic de ţară, cu un iubit tot aşa de simplu, modest şi şters. Era sătulă de vanitatea în care a trăit. Descoperise fericirea într-o căsnicie molcomă şi fără peripeţii. Dar familia voia altceva pentru dânsa. Îi alesese o fericire pe măsura lor. O astfel de căsnicie, cu un astfel de om… Toate împotrivirile, explicaţiile, rugăminţile, lacrimile n-au folosit nimic. S-au lovit, ca de tot atâtea uşi închise, de inima părintelui, a mamei, a surorilor mai mari. Iar romantic şi răzbunător, în ajunul cununiei, după o ultimă şi neizbutită încercare de a se face înţeleasă, eroina lui Teofil Steriu a ieşit noaptea în stradă şi s-a oferit celui dintâi trecător. S-a întors dimineaţa cu trupul spurcat şi cu o boală urâtă, care i-a putrezit mai apoi toată viaţa măduva oaselor… Teofil Steriu a refuzat să mai retipărească romanul acela. Îl socotea prea sumbru şi în afară de obşteştile acceptări pe care se întemeiază un destin omenesc. Într-o lume unde a capitula e prima condiţie a fericirii molcuţă şi călduţă, comodă şi fără tragedii patetice.

Dar Tudor Stoenescu-Stoian prin acest roman trăieşte acum şi prin el se explică.

Tot aşa a bătut la uşi închise, când venise să-şi întindă inima purificată în palme. Ca eroina balurilor şi recepţii-lor din romanul lui Teofil Steriu, sătulă de nimicnicia succeselor mondene, dezgustată de vanitatea calculelor matrimoniale, înspăimântată de minciuna unei vieţi care ameninţa s-o captiveze pentru totdeauna; tot aşa alergase să ceară altora înţelegere şi ajutor, ca să se izbăvească dintr-o existenţă plăsmuită din neadevăr şi deşertăciune. Niciodată n-a cunoscut un elan mai absolut şi mai străin de firea lui

molâie şi poltronă. Se depăşise. Iar dânşii, cârtiţele oarbe ale oraşului patriarhal, i-au întors spatele. I-au răspuns ricanând. Nici Adina Buhuş, nici Sandu n-au presimţit ce pornire l-a adus în ziua aceea; Grigore Panţâru şi Picu Hartular l-au primit cu rânjet – o conspiraţie perfidă s-a urzit să-i poticnească zvâcnirea, să-l zvârle în braţele lui Emil Sava.

Tot aşa, ca eroina lui Teofil Steriu, s-a oferit din ură, din dezgust şi din răzbunare, celui dintâi venit. I-a pătruns răul în măduva osului. Cel puţin, ştie ce are de aşteptat de la Emil Sava. O ofertă. O tocmeală. Un preţ!… Nici despre această tocmeală, despre această ofertă de vinderecumpărare nu-i pomenesc nimic Adina Buhuş şi Sandu. De câte ori a încercat să le explice, să-i aducă şi pe dânşii pe urma firului întortocheat care l-a mânat la asemenea abjectă capitulare, au strâns din umeri, l-au ţintit apăsat în ochi, au schimbat vorba.

Şi o arşiţă intolerabilă îi usucă gura, şi un gol i se cască în inima deşertată de sânge, de câte ori gândul lui se opreşte la Adina Buhuş, de câte ori o vede, de câte ori îi aude glasul sau îi tresare amintirea unui gest, un surâs, o mlădiere a trapului, privirea morbid filtrată prin genele lungi. Chinul acesta atroce şi dulce nu-l ştie nimeni. Nimeni nu-l poate bănui. E o durere îndărătnică, răsucită în carnea lui ca un cuţit implântat până în plăsele – o durere ftizică, întunecându-i lumina ochilor, silindu-l deodată să se rezeme de un colţ de masă, de spătarul unui scaun, de un zid.

N-a cunoscut aceasta până acum. N-a crezut că poate exista.

Îi caută calea ei la ceasurile de plimbare. Îl umileşte răceala şi dispreţul ei din privire. Se simte îngălbenind când, pe aceeaşi stradă, îi apare neaşteptat Picu Hartular, ca să-l spioneze, desigur, şi să răspândească numai el ştie ce mişelnice invenţiuni. Iar ca să uite aceasta, cu ură pe el şi pe tot şi pe toţi, se înfundă mai înverşunat în ameţitoarea

voluptate rea pe care i-a oferit-o noua îndeletnicire de combatant politic, cot la cot cu domnul Emil Sava.

A rostit cuvântări, a scris articole. Toate – cuvântări şi articole – toate pe măsura jalnicelor gângăveli ale debuturilor sale din publicaţiile obscure, cu atâta grijă închise în sertarul secret. Tot ce avusese el de spus, rar, bun şi înnobilat deşertase dintr-o singură dată în cuvântul de la „Central”.

Dar atât concetăţenii cât şi domnul Emil Sava nu mai observă aceasta. Numele lui ajungea ca să dea greutate unei formule găunoase, culoare unei fraze banale, viaţă unei peroraţii leşinate.

Cu o bolnavă şi pervertită satisfacţie Tudor StoenescuStoian se urmărea pe el însuşi în aceste izbânzi pe care nu le căutase. Era o altfel de răzbunare pe tot ce-ar fi voit el să fie cândva şi viaţa i-a refuzat; pe toţi câţi i-au întors spatele şi l-au respins.

Acum nu mai avea nevoie să mistifice pe nimeni. Nu mai exista ca închipuit amic şi confident al lui Teofiil Steriu. Ci prin el! Prin ceea ce aştepta lumea şi domnul Emil Sava de la el! Prin invidia, prin admiraţia şi chiar ura pe care o provoca el. Toţi ochii erau aţintiţi asupră-i.

Viaţa îi surâdea abject şi crud, dar îi surâdea. Nici nu-i cerea eroice sforţări, cum risipise zădarnic în trecut atâtea bune intenţii şi brave hotărâri, îndată sleite. Acuma era destul să se lase purtat de val.

Destinul îi scosese în cale un regizor neîntrecut, îndemânatic şi prompt, ca domnul Emil Sava. „Cu mine nu merge nimeni la pagubă!”, amintea dibaciul comandant al trupei, ridicându-i moralul, de câte ori se înteţeau atacurile ori se prevedea vreo defecţiune. Şi domnul Emil Sava îşi dovedea spusele cu prisosinţă. Alegerile au sfârşit într-o catastrofă pentru opoziţie.

O mare parte din succesul moral se răsfrângea asupra lui Tudor Stoenescu-Stoian. De aceea, păşea pe stradă mai sigur şi mai semeţ, ascunzându-şi, sub crusta acestei

insolenţe, devastarea aridă din el. „Nu m-aţi voit cum mă voiam eu? Iată-mă cum mă voiţi voi! Ale voastre dintru ale voastre, în târgul vostru patriarhal!”

Faţă de un singur om se simţea acum stânjemit.

Nu de un om. De un pui de om!

Faţă de elevul Rinalti Giuseppe, fiul cofetarului-cafegiu, care-i umilise amorul propriu şi nu înceta să-l umilească.

Laureatul concursului de la Roma şi viitorul bursier al Italiei stăruia cu o iritantă inocenţă în credinţa că şi-a ofensat profesorul. Nu pierdea nici un prilej să-şi ceară încă o dată iertare. Ba îşi îngăduia chiar să exprime regretul că un asemenea scriitor şi vorbitor s-a lăsat ispitit de politică şi de lupte electorale, când are altceva mai grandios de realizat:

— Nu vorbeşte un elev profesorului! Îl asigura Rinalti Giuseppe, călcând alături şi schimbând pasul să păstreze cadenţa. Nu mi-aş permite aşa ceva. Vorbeşte un admirator scriitorului… Tot eu am să vă traduc primul volum în limba italiană. Cu o prefaţă de Gabriele d'Annunzio. La el are să-mi fie întâiul pelerinaj, cum ajung în Italia. I-am scris din nou şi din nou mi-a răspuns. I-am trimis conferinţa tradusă. S-a bucurat că am reuşit şi că voi cunoaşte adevărata mea patnie… M-a felicitat că am avut norocul unui asemenea profesor, care a rostit o atât de inimoasă şi pătrunsă de umanitate cuvântare. Să vă arăt scrisoarea…

De la pieptul tunicii, dintr-un Cicero cu scoarţele tari, Giuseppe a scos mesajul din patrie.

Tudor Stoenescu-Stoian a parcurs rândurile cu melancolie.

Un omuleţ ca acesta îşi urmărea cu tenacitate o viaţă a lui. Iar un val de sânge îi dogori obrazul la gândul că, dintr-o mizerabilă animozitate, s-ar fi putut întâmpla să-i răpească unica raţiune de existenţă. În mai puţin de un an, aşa devenise; acesta devenise. Nu mai făcea un pas, nu mai întâlnea o făptură, să nu-l zgârie îndată în cuget unghia

ascuţită a unei mustrări. Chiar şi faţă de Iordăchel Păun s-a purtat mişelnic.

Nu era el oare, acum, complicele lui Emil Sava în toate sceleratele lui operaţiuni? Nu demonstrase el oare, într-un articol, că oraşul va avea numai de câştigat prin vânzarea Călimanului improductiv, trecut în proprietatea societăţii petrolifere „Piscul Voievodesei?" Iordăchel Păun nu ceruse niciodată nimic, nimănui. Şi întâia oară când lansase un apel către concetăţeni, o făcuse pentru al lor bine şi a lor desfătare a ochilor. Îndemnându-i să-şi împădurească povârnişurile sterpe ale Călimanului şi să-i redea înfăţişarea de pe vremea hatmanului Mitru. Era lucru încheiat. Sumele adunate. Programul pregătit pentru o mare sărbătoare a pomilor. Domnul Emil Sava a voit altceva şi a hotărât altceva. Astăzi, Călimanul aparţine societăţii sale şi a marelui pirat financiar din Capitală, Iordan Hagi-Iordan. Iar Tudor Stoenescu-Stoian simte mâna bătrânului mai moale şi ostenită când i-o întinde: inertă şi rece.

Elevul Rinalti Giuseppe a împăturit scrisoarea, a închis-o între scoarţele cărţii latineşti şi înainte de a saluta, a ţinut să mai adauge un amănunt de o considerabilă însemnătate pentru el:

— I-am arătat-o şi unchiului Carlo! S-a bucurat din cale-afară. Ah! E altfel de om, unchiul Carlo, domnule…

Stoian! Nu s-ar spune că în vinele lui curge acelaşi sânge ca în vinele tatei. A fost de trei ori până acum în Italia. Şi-a cumpărat casă la Padova. Acolo vrea să îmbătrânească. Iar copiii lui, verii mei, învaţă în patrie. Toate acestea nu le ştiam, nici nu mi le închipuiam, domnule Stoian! E ceva prea frumos!

Rinalti Giuseppe aştepta un cuvânt de minunare sau măcar de interes.

Dar Tudor Stoenescu-Stoian tresări săgetat în inimă. Nu auzise nimic, nu-l interesa nimic din toate acestea. El presimţea, înainte de a zări apropierea Adinei Buhuş. Se afla pe undeva, pe aproape. Acuşi va apare în capătul străzii

– ici ori dincolo. Iar el va şovăi, neştiind dacă trebuie să se oprească sau să treacă mai departe cu o înfăţişare mincinos preocupată.

— Vă plictisesc, domnule Tudor Stoenescu-Stoian? N-am să vă mai plictisesc mult. La toamnă scăpaţi definitiv de mine. Şi dumneavoastră, şi signor Alberto…

Elevul s-a depărtat, pipăindu-şi cu latul palmei la piept, prin tunică, scoarţele tari ale cărţii cu cele două scrisori de la Gabriele d'Annunzio.

A pornit spre piaţa Miron Costin. Acolo, pe fostul loc viran, năpădit de bălării şi slujind până în iarna trecută drept cel mai la îndemână depozit de gunoaie şi cel mai central cimitir pentru câini, găini şi pisici – acum, cincizeci de salahori, zidari, pietrari şi dulgheri înalţă edificiul Palatului administrativ. E încă o victorie a timpurilor şi o operă a domnului Emil Sava! De douăzeci de ani s-au fost alcătuit mereu vagi planuri; s-au fost alocat vagi sume; s-a fost promis cetăţenilor, tot aşa de vag, punerea pietrei fundamentale, în manifestele tuturor partidelor în ajun de alegeri. Dar fapta a rămas rezervată omului de faptă! Domnul Emil Sava a izbutit într-o lună ce nu izbutise nimeni în douăzeci de ani. A smuls de la centru primele fonduri pentru a consolida astfel, în judeţ, situaţia delicată a unui guvern improvizat din sfărâmăturile flotante ale altor partide. A răpit opoziţiei capitolul cel mai de efect din programul realizărilor locale.

Manifestelor vagi, le-a răspuns într-o singură săptămână cu şantierul şi schelele răsărite din pământ. Iar după a sa veche şi mult experimentată tactică, „lovitura” a fost, şi de această dată, „dublă”.

Săvârşea act de gospodărie; inaugurarea constructivă a guvernului. În aceeaşi vreme, însă, îngloba în fon-dul extraordinar al lucrărilor şi preţul Călimanului. Cele trei milioane, oferite pentru un deal cu viroage şi scaieţi, au căzut ca o danie din partea filantropicei societăţi „Voevoda, Rumanian Company…”

Aşadar, mai mult decât prin contribuţia ministerelor, a comunei şi a judeţului, palatul căpăta fiinţă din ctitoria directă a domnului Emil Sava. Încă o dată, nimic nu rămânea pierdut pentru chibzuitele socoteli ale unui om sunând în buzunar veriga cu atâtea chei, insignele atâtor îndatoriri, interese şi răspunderi.

Bârfitorii nărăviţi, ca Grigore Panţâru şi Picu Hartular, puteau rânji la masa caracudelor; foştii tovarăşi de ieri, imbecilii şi naivii de teapa lui Atanasie Blându şi Sandu Buhuş, puteau să se arate indignaţi cui avea vreme să-i asculte. Palatul administrativ creştea văzând cu ochii, iar inaugurarea va însemna pentru domnul Emil Sava şi glorioasa încununare a unei cariere politice închinată binelui obştesc.

Spre deopotrivă surpriză a lui signor Alberto şi a fiului, său Giuseppe, antrepriza construcţiei a adus în oraş un Rinalti, care restaura vechea tradiţie a familiei.

Acest Rinalti, cu numele Carlo, făcea parte din ramura ruptă breslei de cofetari şi cafegii, îndeletnicire rezervată numai primului născut din tată în fiu, după dorinţa lăsată cu limbă de moarte de către Giuseppe I, întemeietorul dinastiei. Odraslele fără drept la succesiunea firmei peregrinaseră în alte unghere de ţară. Încercaseră, unii cu mai mult noroc, alţii cu mai puţin, diverse cariere, ca fraţii Rovetta de la Iaşi, cu prăvălia lor de cuţite şi arme vânătoreşti, celebră în toată Moldova. Carlo reluase meşteşugul ancestral. Construia poduri, edificii publice, gări şi hoteluri, realizând visul cu care a sosit pe vremuri, în Ţara Românească, străbunul pribeag cu barbă garibaldiană şi cu o pepinieră de ploduri.

Faima şi-o făcuse aiurea. Aiurea şi învăţătura.

Nu-şi cunoştea vărul şi nepotul. Îşi pierduseră urma.

Când a intrat în cofetăria „Rinalti”, după ce a descifrat cu emoţie firma cu vopseaua mâncată de rugină şi spălată de ploi, Carlo a înţeles cu milă mărginitele ambiţii care îndestulau existenţa lui signor Alberto. În schimb, cu o

protectoare bucurie, a încurajat aspiraţiile lui Giuseppejunior.

De atunci, nu trece zi fără ca laureatul concursului de la Roma să nu se abată prin piaţa Miron Costin, unde Carlo Rinalti supraveghează armata de salahori, pietrari, zidari şi dulgheri, cu nemilostivirea unui călău de galeră. Nu fiindcă ar ascunde cumva, sub haina de catifea neagră, o inimă încă mai neagră. E, din fire, uşor la înduioşare, risipelnic şi nărăvit vânător – deşi om deschis şi amator de snoave. Dar contractul prevede un termen american de recepţie, ţinând socoteală de vremelnicia guvernelor. Domnul Emil Sava a căutat, cu o legitimă prudenţă, să-şi asigure banchetul şi festivitatea inaugurării, pentru a nu oferi ploconul de-a gata vreunui nevrednic succesor.

Signor Carlo plăteşte suplimente de salarii, zile de sărbătoare duble, prime costisitoare de viteză. Cu tot atâta atenţie şi pasiune, urmăreşte progresul zidăriei de la o noapte la alta, ca şi ultima oră politică din ultima pagină a gazetelor din Capitală.

Suferă pentru ceasurile de criză ale guvernului, triumfă când un răspuns tăios de pe banca ministerială a luat glasul unui deputat interpelator. Giuseppe a învăţat şi el să-i cunoască toanele, în funcţie de barometrul politic. Le ghiceşte dinainte, căci prin constrângere, a devenit şi el un asiduu cititor al ultimei ore parlamentare.

Viaţa îi pare, astfel, mai complicată şi mai bizară, în această a două a lui patrie, unde chiar arcurile de triumf au mai slabă consistenţă decât frişca din cataifurile lui signor Alberto.

Astăzi e fără nici o grijă.

După foaia de temperatură a guvernului, unchiul Carlo n-are de ce răcni, în urechile ţiganilor salahori şi a compatrioţilor cioplitori de marmură, pateticele lui blasfeme în limba divinului Dante.

Aşa s-a şi dovedit. L-a întâmpinat de pe puntea schelelor, cu un strigăt voios, arătându-i pe unde să urce. Haina de

catifea, părul, mustăţile, obrazul, ghetele şi jambierele de piele sunt ninse de praful roşu al cărămi-zii. A căpătat şi el ceva din înfăţişarea materiei cu care lucrează. În afară de blăniţa creaţă de astrahan a părului – stigmat ereditar al dinastiei Rinalti – nici o asemănare nu există între signor Alberto şi signor Carlo. Unul e puhav, decolorat, cu trăsăturile de cocă muiată şi cu ochii somnoroşi de eterna veghe în dosul galantarului; celălalt, vânjos şi energic, cu liniile ascuţite şi cu ochi pătrunzători, de ziditor şi de vânător. Se cunoaşte bine că nu categoriseşte omenirea în indivizi vermut-sifon, ţuică, turceascămică, şpriţ sau ştrudel cu mere, după lista de consumaţii.

— Ce e cu tine, Giuseppe, micule? Îl întrebă zâmbind cu simpatie.

— Am primit o scrisoare de la Gabrielle d'Annunzio. Spune că mă aşteaptă. Vrea să mă vadă la mutră, unchiule!

— Are să fie puţin cam decepţionat… Ai încă prea mult ceva din mutra lui Alberto. Dar are să treacă… Recunosc eu aici oarecare semne de schimbare.

Carlo Rinalti îşi apucase nepotul de bărbie cu degetele pudrate de cărămidă şi îl cercetă competente, tot aşa cum ştia el să-şi imagineze clădirea întreagă şi gata, încă de la primii pereţi din dosul schelelor. După sfârşitul examenului, păşi să distribuiască ordine, îndemnuri şi înjurături ţigăncilor care se cinchiseră la adăpost şi la umbră, să fumeze capete de ţigări răsucite în foi de hârtie igienică. Pe urmă, se opri cu ochiul atent, de vânător, urmărind o scenă care îl interesa cu deosebire.

— Giuseppe, cine e doamna de colo, în rochie neagră?

— Doamna Adina Buhuş. O persoană foarte distinsă, care, după cât spune lumea, se simte aici în exil…

Adina traversa piaţa cu mersul ei prelung şi felin.

— Şi tipul de dincolo?

— Domnul Tudor Stoenescu-Stoian. Profesorul, conferenţiarul…

— Ştiu-ştiu! Scriitorul, romancierul… Mi-ai îmbuibat destul urechile…

Tudor Stoenescu-Stoian tăie în diagonală dramul Adinei Buhuş. Salută. Făcu un gest şovăielnic de oprire Dar femeia trecu mai departe.

— Şi celălalt… Piticul cu raniţa în spate?

— Domnul Picu Hartular. Un avocat foarte inteligent! Spiritual şi temut.

Picu Hartular, ascuns pe jumătate de trunchiul unui tei stufos, părea foarte absorbit în lectura ziarului despăturit ca un paravan.

Privirea lui căuta însă peste titluri, peste foaia de hârtie, pierdută şi febrilă.

— Dar de ce întrebi, unchiule? Se miră Giuseppe.

Carlo Rinalti păstră reflecţiile pentru el.

— De nimic… Aşa, ca să cunosc şi eu câteva personaje din oraşul vostru…

Şi rămase gânditor, până ce toţi dispărură. Adina Buhuş spre Strada Mare, Tudor Stoenescu-Stoian ocolind spre club şi redacţia Călimanului, Picu Hartular retrăgându-se în dosul teiului şi pornind la cofetăria „Rinalti”, să citească, de astă dată într-adevăr, ultimele evenimente politice din ultima oră a ziarului.

Această scenă se repeta de-o săptămână. Poate de mai multe.

De-o săptămână o observa Carlo Rinalti. Iar ochiul lui de vânător reţinuse mişcările, privirile, pânda celor doi, indiferenţa distantă a femeii. Toate îi aminteau ceva cunoscut din experienţa lui de puşcaş. În împrejurări de acestea, în asemenea ameţire şi pierdere a instinctului de conservare, cad uşor în bătaia puştii cocoşii de munte, cerbii şi ţapii, tot vânatul codrilor, dacă n-ajung cumva să se încaiere între dânşii şi să se extermine înainte de a mai aştepta glonţul sau ploaia de plumbi.

— Acum, ca să mă întorc la tine, Giuseppe, ţin să te anunţ… M-am înţeles cu Antonia. Am primit ieri răspuns de

la dânsa. Vreau să te vadă, să-şi cunoască nepotul. În vacanţă, ai să te duci, aşadar, la Bucureşti pentru o săptămână!... Se întorc în ţară şi copiii mei... Cât despre echipamentul de plecare în Italia, aceasta ne priveşte pe noi...

— Mulţumesc, unchiule...

— Haide-haide! Nu-mi mulţumi mie. Nu pentru tine o fac. Pentru bunicul, Giuseppe. Cred că şi el n-ar mai ţine neapărat să te faci cofetar şi să iei locul lui Alberto la tejghea...

— Unchiule...

Dar Carlo Rinalti nu-l asculta. Cu picioarele răşchirate în jambierele roşii de praf, dezlănţui o detunare de înjurături sonore, fără nici o pricină evidentă, numai fiindcă sub acest bici salahorii ţigani lepădau chişteocurile din colţul buzelor şi pentru cinci minute se întreceau să bată recordul de viteză, urcând şi coborând punţile elastice de lemn cu rafturile de cărămizi clădite în spate, ca sclavii lui Keops.

Capitolul VI.
ÎNTOARCERI ŞI ÎNDEPĂRTĂRI.

Bătrâna Laurenţia Iancovici se deşteptă din somn şi din vis.

Deschise ochii uzi de lacrimi în bezna densă. Ridică urechea s-asculte. Se auzea numai furtuna de-afară, zbuciumul ploii în geam, foşnetul frunzelor zbătute de vânt. Încă o dată, visul se repeta acelaşi şi acelaşi. I s-a părut c-a auzit paşii de atâta vreme aşteptaţi, că a bătut un deget în uşă, că a chemat glasul cunoscut. Dar n-a fost decât amăgirea chinuitoare din totdeauna. Şi vaierul ploii lugubru în noapte.

Cu un suspin, a lăsat capul pe pernă. A închis ochii. A aţipit.

O clipă? Un ceas?

A doua oară a tresărit smulsă din somn şi din vis. De data asta, cu presentimentul de dincolo de viaţă, că afară, în noapte, în ploaie, în vânt, venea către dânsa minunea de

mult aşteptată. Iar paşii, într-adevăr, se apropiau. Auzul ei îi desluşea în tot zbuciumul furtunii sonore. Cu mâna uscată îşi apăsă pieptul uscat. Înclină bărbia ca un vreasc rupt de urgia care trosneşte afară crengile nucilor. Doamne, de ce chinuirea aceasta a speranţei, a doua oară într-o singură noapte? Ştia ce are să urmeze. Bătaia în lemn, întrebarea ei, răspunsul din totdeauna, iar când se va repezi la uşă, numai întunericul deşert şi vântos. Toate, aidoma ca în orice vis.

Şi paşii totuşi veneau. Acum scrâşnesc pe nisipul potecii de la portiţă. Acum trec pe sub ferestrele din faţă. S-au oprit pe singura treaptă de piatră. Un tuset străin. Pe urmă, ciocănitul degetului.

De trei ori. Întocmai, întocmai ca-n vis.

— Cine-i acolo? Gemu cu sfârşeala întrebarea din fie-care noapte.

— Eu! Răspunse glasul străin. Eu! Deschide!

Bătrâna s-a frecat la ochi. N-a sărit în mijlocul ca-merei, cum se zvârlea ea spre uşă, prin somn. Atât de străin era glasul acesta! Poate a fost numai o nălucire, încă mai crudă decât celelalte.

— Deschide, odată! Stărui vocea, răstit. Sunt eu, ce dracu'?

— Aşteaptă s-aprind, Ionică… Nu pleca, Ionică, nu pleca…!

Mâna tremura, căutând butonul luminii.

Tremură trăgând zăvorul.

Peste prag, o dată cu ploaia şi vântul, străbătu înăuntru un bărbat înalt, înfăşurat în manta neagră de cauciuc, cu o şapcă trasă pe ochi. Înaintă şi se opri orbit de lumină. Cauciucul ud mirosea urât; şiroaiele au prins îndată să se prelingă pe scoarţa unde se juca, târându-se de-a buşilea, adevăratul Ionică din cadra Laurenţei Iancovici. Bătrâna privea încremenită, cu ochii lărgiţi, cu gura întredeschisă, cu şalul pe umeri, cu mâinile spânzurând.

Străinul scoase şapca, o zvârli pe un scaun şi rosti rânjind:

— Frumoasă primire! Mă aşteptam la ceva mai mult, bătrânico!

— Ionică… Gângăvi Laurenţia Iancovici. Tu eşti, cu adevărat?

— Precum s-ar zice. Deşi hârtiile de identitate ar putea pretinde la nevoie altfel…

Rânjetul s-a îmblânzit o clipă în surâs. Un surâs întristat, ostenit, omenos. Numai după surâsul acesta l-a recunoscut bătrâna şi s-a prăbuşit în braţele lui, agăţându-se cu degete avide, pipăindu-l, strângându-l.

— Tu, Ionică? Tu, Ionică… Tu…?

Atât o ajuta suflarea să spună.

Bărbatul se lăsă strâns, pipăit, sugrumat de îmbrăţişări. Peste umărul bătrânei, privea fix un punct nevăzut, cu o încruntare adânc brăzdată între sprâncene.

— Gata! Ajunge acum! Rosti, îndepărtând-o. Lasă plânsul pe mâine. Ceva de mâncare se găseşte pe-aici?

Instinctiv, ochii bărbatului au căutat spre locul unde se afla altădată dulapul cu dulceţile şi acadelele lui Ionică. Dulapul lipsea.

— Văd oarecare schimbări! Insistă bărbatul, răsucindu-se în foşnetul mantalei de cauciuc să verifice alte modificări.

— Au trecut ani. Ionică… Multe s-au schimbat. Mulţi s-au schimbat. Dulapul lipseşte, fiindcă l-am mutat în camerele din faţă. Am acuma un chiriaş mai pretenţios. Două camere şi masă. Te-am aşteptat, te-am aşteptat! Dacă am văzut că nu vii, m-am gândit să dau şi odaia ta cu chirie. Ca să pot pune ceva la o parte.

Bărbatul rânji iar, cu dispreţ şi asprime.

— Ca să pui la o parte? Veşnica voastră poveste. Pentru cine să pui la o parte? Pentru ce să pui la o parte?

Apoi, lepădându-şi mantaua şi alegându-şi cu ochii un loc:

— Ţi-am spus că mi-e foame. Nu-ţi cer să tai viţelul cel mai gras. Mă mulţumesc cu o ciozvârtă rece, cu o bucată de brânză…

Laurenţia Iancovici încă se mai freca la ochi. Trecu în bucătărie. Scotoci prin dulapuri şi oale. Se întoarse. Privea pe furiş, cu nelinişte, la omul străin de pe marginea patului. Străinul privea în gol. Obrazul scofâlcit şi osos, privirea încruntată, sprâncenele stufoase, buzele acelea subţiri şi fălcile încleştate erau ale unui străin. Ionică al ei arăta altfel şi glasul lui era altul!

— Mai ai servitoare? Întrebă bărbatul, ridicând ochii lui sticloşi.

— Ca întotdeauna… O fată de la ţară. Pentru chiriaşi mai ales. Doarme unde a fost cămara. S-o scol? Ai bagaje?

— Las-o să doarmă. Şi chiriaşul e acasă? Doarme şi el? Am văzut întuneric în faţă.

— În astă-seară lipseşte… Se întoarce mâine. E cu domnul Emil Sava, plecat la Piscul Voievodesei.

— Cu atâta mai bine! Declară Ion Iancovici. Aşadar, suntem singuri?

— Da, Ionică. Singuri. De ce-ntrebi?

— Simplă curiozitate! Reteză scurt bărbatul. Ce-i cu mânearea?

— Am pus să se încălzească laptele. M-am gândit că ai nevoie de ceva cald.

— Te-ai gândit bine!

Ce gheţos şi străin îi vorbea acest Ionică străin! Laurenţia Iancovici îşi ascundea faţa să nu i se vadă lacrimile. Îşi căută de lucru pe lângă măsuţa de noapte, unde se afla fotografia celuilalt, a celui adevărat. Prefăcându-se că şterge praful de pe sticlă, strânse chipul la pieptul ei slab. Apoi aduse farfuriile, întinse faţa de masă, turnă laptele cald şi tăie feliile de friptură rece. În timpul acesta, noul venit păşi repede la uşa săliţei din faţă, o deschise şi o închise brusc după ce-a cercetat cu ochii întunericul deafară, din ploaie. A păşit repede să deschidă brusc uşa dinspre săliţa din fund, spre bucătărie. S-a întors mai liniştit la faţă, zâmbind şi clătinând din cap a batjocură: „Nătărăii!” Bătrâna, cu braţele atârnate, privea fără să priceapă şi

rămase aşteptând. Bărbatul se instală la masă şi începu să îmbuce. Ce mâini păroase şi mari! Şi ce murdară cămaşa, cu manşetele fără butoni! Aşa l-a învăţat ea pe Ionică al ei să mănânce? Şi aşa să se îmbrace? Iar fruntea aceasta, care i s-a părut ei înaltă, e numai un început de chelie. Laurenţia Iancovici nu îndrăznea să-şi întrebe feciorul de unde vine, de ce-a ajuns în toiul nopţii când nu soseşte nici un tren, cât va rămâne şi dacă n-a venit să rămână pentru totdeauna.

Se încumetă să-l întrebe numai dacă nu doreşte o cafea neagră; o fierbe îndată la spirt.

— Cafea neagră? Începu să râdă bărbatul. (Bătrâna observă că îi lipsesc şi doi dinţi, iar ceilalţi erau negri şi cariaţi.) N-am nevoie de aşa ceva. Nu-mi găsesc eu somnul şi fără cafea neagră!

Se scobi în gingii cu un chibrit. Îşi suflă nasul într-o batistă mototolită, vânătă ca un ghem. Privi apoi îndelung de jur împrejur, cu ceafa rezemată de spătarul scaunului. Ceva i se lumina în ochi. Ceva i se destindea în trăsăturile încordate şi aspre. Se ridică şi se apropie de bătrână, întinzând deodată mâinile uriaşe şi păroase. Laurenţia Iancovici se dădu îndărăt cu o teamă absurdă şi odioasă pentru inima ei de mamă. O fulgeră gândul absurd că mâinile acelea îi caută gâtul, s-o sugrume. Dar i-au cuprins numai umerii slabi şi încovoiaţi, cu o scurtă pornire de înduioşare.

— Săraca bătrânică, săraca! Rosti înăbuşit feciorul, mângâindu-i stângaci făptura puţintică şi cutremurată de plâns. Ai albit de tot!… Şi parcă te-ai micşorat la statură… Nu poţi spune că nu ţi-am făcut o surpriză, hai? Mă aşteptai? Mai credeai că trăiesc?

— Eram sigură, Ionică… Şi de aşteptat, în fiecare noapte te-am aşteptat… Aşa cum ai venit tu… O bătaie în uşă… De câte ori am strigat eu prin somn, prin vis: „Tu eşti Ionică? Aşteaptă-mă Ionică, nu pleca…!” Dar întotdeauna plecai înainte de a deschide uşa…

— Săraca băbuţă, săraca!… Iată! Acum am venit, am bătut, am intrat, m-ai văzut, te-am văzut… Pot pleca.

— Ce fel de vorbă e asta, Ionică? Cum să pleci? Când să pleci…?

— Ajunge! Vorbi scurt omul, îndepărtând-o cu o scuturare a trupului. Să nu vorbim acum de aceasta… Nu-i vremea de lacrimi şi înduioşări… Mi-e somn. De o săptămână bat drumurile noaptea, tot noaptea, ca să te văd înainte de a mă mistui cine ştie unde, pentru cine ştie câţi ani. O imprudenţă. Însă aveam nevoie să te văd. Pentru mine şi pentru tine, bătrânico. Nu puteam să te las cu inima aşa… Da, mă răpune somnul. Pic din picioare… Unde dorm?

— În patul meu, Ionică. Eu mă culc dincolo, pe divan.

Omul îşi făcu o socoteală. Se vedea bine că îşi face o socoteală, după cum privi la uşa săliţei de-afară, la cea dintre camere.

— Fie. Dorm aici… Deşi nu-i cea mai cuminte treabă! La ce oră se scoală servitoarea?

— La şase, Ionică. Am să-i ies eu înainte, să umble încet. Trebuie să fii, cu adevărat, foarte ostenit. După ochi, înţeleg că eşti foarte ostenit.

— Eu n-am dreptul să fiu ostenit! Rosti enigmatic Ion Iancovici. La şase, va să zică? La şase poate să tropăiască, în voia cea bună. N-are să mă trezească. Am să fiu deşteptat de mult.

— Cum vrei, Ionică! Eu nu-ţi mai ştiu obiceiurile tale. Nici viaţa ta.

— E mai bine, băbuşco. Ţi-o spun eu că e mai bine!

Căscă, poate prefăcut, ca să arate cât îi este de somn, deşi susţinuse că n-are drept să fie ostenit. Bătrâna pregăti aşternutul.

— Mamă…

Laurenţia întoarse capul tresărind. Întâia oară de când sosise, îi spusese „mamă”, şi întâia oară glasul sunase ca al lui Ionică cel adevărat.

— Ce e Ionică, mamă?

— Te-aş ruga ceva, mamă. O copilărie. N-ai să râzi nu e aşa?… Oare, mai există cutia cea roşie cu muzică?

— Există, Ionică. Există şi mai cântă! Aşteaptă, tu…

Ea înţelesese şi găsea foarte firească întrebarea. O aştepta. O presimţea venind, după mlădierea cunoscută a glasului când i-a spus „mamă”. Tot aşa o ispitea celălalt Ionică, atunci când o ruga să-i pună cutia să cânte. Îşi înfăşură şalul pe umeri. Ieşi în ploaie, prin cerdac, la camerele chiriaşului. Rămas singur, Ion Iancovici păru deodată altul, cu toată asprimea din trăsături căzută, cu toată hotărârea colţuroasă din el sleită. Privi iarăşi dureros pereţii, scoarţa de jos, icoana; luă cadra de pe măsuţă şi se privi. Bărbatul scofâlcit şi chel, privind copilul cu bucle bălane. Se lăsă moale pe marginea patului; îşi cuprinse obrajii în palme. Stătu aşa neclintit, până când auzi afară fâşâitul mâinii, căutând clampa în întuneric.

Atunci se ridică şi merse înaintea bătrânei, râzând silit:

— E o copilărie! O prostie! Nu trebuia… Fugi cu dânsa de-aci…!

Vorbea ca să se convingă. Bătrâna nu părea să-l fi auzit.

— Iacă, Ionică mamă, cutia ta, aşa cum ai lăsat-o. De când te-aşteaptă ea…!

Ion Iancovici o învârti între degetele păroase şi noduroase, cu gingăşia surprinzătoare a unui uriaş alintând un odor misterios şi fragil.

— Zici că mai cântă, mamă?

— Fără îndoială, Ionică. Am pus-o eu să cânte nu de mult. Pentru tine, Ionică… Avem să mai vorbim noi despre aceasta… Răsuceşte cheiţa. Mai ţii minte cum merge?

— Să vedem…

Mâinile enorme tremurau; îi tremurase şi glasul; tremura şi cheiţa de alamă între degete. Răsuci până la capătul coardei. Bătrâna recunoscu atenţia încordată a copi-lului de-atunci, care-l făcea să-şi muşte buzele. Recunoscu şi delicateţea cu care a depus-o pe masă, aşteptând. Întocmai, întocmai ca Ionică de-atunci! Au aşteptat. Dinăun-trul

cutiei, porni un bâzâit metalic şi se opri scurt. Atât şi n-a mai fost apoi nimic. Ion Iancovici scutură cutia de pluş. O scutură şi bătrâna. S-au privit amândoi. Nimic! Nici măcar bâzâitul metalic. Muzica dinăuntru murise. Tăcerea din cameră fu intolerabilă.

— Nu se poate aceasta, Ionică mamă…

— Cum vezi, se poate! Râse amar. De altfel, era o prostie! Un sentimentalism mălăieţ, moştenit de la tine… Lanţuri vechi, care trebuiesc rupte.

Vorbea cu nepăsare stăpânită. Dar fălcile încleştate, după ce-a tăcut, arătau prea bine că înăbuşe o ultimă mâhnire a celui care-a fost odată copilul Ionică.

— Să mai încercăm, Ionică maică.

— Ia-o, te rog!

— Poate la ceasornic are ceva…

— Ia-o, te rog, dacă vrei să n-o sparg…!

Pumnul ridicat ciocan era destul de puternic s-o sfarme în ţăndări. Laurenţia Iancovici duse cutia în camera cealaltă.

— Mâine o meşteruiesc eu… Anunţă, întorcându-se. Mâine dimineaţă are să-ţi cânte iarăşi, Ionică, nu fi mâhnit…

— Mâine? Râse din nou bărbatul. Ha-ha! Mâine! Meşteruieşte-o, dacă mâine crezi c-o să-ţi facă această plăcere… Acum te rog să mă laşi. Mi-e somn…

Bătrâna se înălţă în vârful picioarelor să-i sărute fruntea pleaşă, aşa cum altădată se pleca să sărute fruntea cu bucle bălane a copilului Ionică, înainte de culcare.

— Noapte bună, Ionică mamă.

— Să-mi ierţi, te rog, toate supărările pe care ţi le-am făcut vreodată, mamă…

Bătrâna vru să spună ceva. Gestul scurt o opri:

— Ajunge! Închide uşa între noi. Eu nu pot dormi cu uşile în lături. Am învăţat să dorm cu trei zăvoare la uşă.

Uşa s-a închis între dânşii. Bătrâna s-a răsucit ceasuri şi ceasuri în aşternut. Asculta respiraţia de dincolo. Ştia că, dincolo, un trup se răsuceşte cu nesomn. A aţipit, toropită, când au pornit să cânte cocoşii. A aţipit cinci minute, zece,

un ceas? A sărit, smulgându-se din visul ei din totdeauna, acum fără nici un rost, strigând: „Nu pleca. Ionică, nu pleca!” A ridicat urechea să asculte răsuflarea din cealaltă cameră. Nu se mai auzea nimic. A întredeschis uşa cu mare băgare de seamă. Nu mai era nimeni. Patul mototolit. Nici o haină, nici şapca, nici mantaua. Numai mirosul de cauciuc ud şi petele încă jilave din dârele de astă-noapte, pe scoarţa unde se târa de-a buşilea copilul din rama de sticlă. Prinsă cu ac, pe pernă, o foaie de hârtie: „Mamă, rămâi cu bine. E cuminte să nu ştie nimeni că am fost aici. E cuminte şi pentru tine şi pentru mine. Ţine seama: nimeni. Chiar dacă te întreabă cineva, dacă te iscodeşte. A trecut un străin, un meseriaş, care să te întrebe dacă n-ai ceva de lucru, de reparaţii. Un soi de vagabond, cum şi sunt. Aşa m-a făcut viaţa, mamă, nu tu. Numai bine, mamă, numai bine.”

Atât.

Laurenţia Iancovici n-avea voie nici să plângă. Intrase servitoarea pe uşă.

— Da ce miroase aşa de rău aicea, cucoană?

Şi de dincolo, din cameră, în loc de răspuns, cutia cu muzică, înviată prin acelaşi capriciu din care murise, începu să cânte melodia veche şi stinsă şi melancolică, acum când nu mai trebuia nimănui.

Aceasta a fost tot.

După câteva zile, domnul Emil Sava, zuruindu-şi cheile, întrebă chiriaşul din faţă cu un surâs misterios:

— Ia spune-mi tu, dragă Todiriţă, ce-ai făcut luni între 6 şi 7?

Stoian încercă să-şi amintească. Îşi aminti.

— Perfect! Şi marţi? Continuă domnul Emil Sava interogatoriul. Marţi, de-o pildă, între 10 şi 12 seara?

Tudor Stoenescu-Stoian făcu o sforţare de memorie şi dădu raport cum şi-a petrecut el timpul în aceste ore. Tot aşa, răspunse cu precizie la alte întrebări misterioase, nedumerit de surâzătoarea curiozitate a patronului său

politic. Domnul Emil Sava scoase din buzunar o foaie, verifică exactitatea afirmaţiilor, apoi i-o întinse, râzând:

— Bravo! Citeşte colea!… Ştiam dinainte. Iar acum, m-am convins de o sumă de calităţi ale tale, dragă Todiriţă. Primo: că ai o memorie admirabilă. Secundo: că eşti sincer, nu poţi minţi! Terţio: că nici n-ai avea de ce minţi. Viaţa ta n-are nici un secret. Limpede. Cleştar!

Citind însemnările din foaie, Stoian descoperi, cu mare mirare, că toate mişcările lui de câteva zile încoace au fost semnalate într-un buletin precis, de unde nu scăpase nimic. Toate, chiar şi drumurile lui pe Strada Mare, prin piaţa Miron Costin, când a trecut numai ca să-i iasă în cale Adinei Buhuş şi să-i dea ziua bună, fără a avea curajul s-o oprească.

Domnul Emil Sava îl bătu pe umăr, risipindu-i nedumerirea neliniştită:

— N-avea nici o grijă. Nu te-am pus sub suprave-ghere. De tine n-am teamă. Ştiu că n-ai să mă trădezi. E numai o întâmplare. Trei imbecili de agenţi secreţi, sosiţi din Capitală, le-a intrat lor în cap, sau celor mai mari ca dânşii, că un oarecare terorist, anarhist, atentator, ar fi pornit-o într-acoace. Un individ primejdios. De trei ori arestat, de trei ori evadat. Au bănuit că ar fi feciorul nenorocitei de Laurenţia Iancovici. Au pus casa sub supraveghere. Un idiot te-a filat şi pe tine. Pe urmă, au plecat plouaţi. Teroristul, anarhistul, atentatorul cu pricina n-avea nimic de-a face cu faimosul Ionică al Iancovicioaiei… De altfel, le-a scăpat printre degete, dacă va fi existat într-adevăr:

— Aceasta mă întreb şi eu. Ce să caute, într-un târg cum e Călimanul, un terorist, un anarhist, un atentator? Îşi exprimă nedumerirea Tudor Stoenescu-Stoian.

— Să arunce o bombă sau să provoace agitare. Nu te întreba, căci nici ei n-ar şti să-ţi răspundă. Dar nu e cazul. Halucinaţii, exces de zel. Aşa că le-am spus s-o lase în pace pe Iancovicioaia, bătrâna. De ce s-o mai tortureze cu întrebări şi iscodiri? Ionică al ei o fi murit cine ştie de când,

cine ştie pe unde!… Am şi eu copii… Câteodată, îmi pot permite şi eu luxul unui sentiment gratuit… Nu râde!… Dar cu acest prilej, am aflat şi cum îţi petreci tu ziua şi noaptea. Bravo, Todiriţă! Ai stofă de soţ model. Eşti născut să devii soţ model. Liceu, tribunal, gazetă şi acasă… Plimbare igienică la anumită oră. Ai slăbit-o şi cu masa caracudelor… În sfârşit, te-ai convins ce poţi aştepta de la amiciţia cu o rablă ticăloasă de beţiv ca Panţâru şi cu un cocoşat cu ghebul plin de venin ca Hartular… Acasă: aproape tot timpul liber acasă, cum scrie raportul. Ţi-ar putea adăuga, pe-un buletin de identitate – profesia: casnică! Hotărât, trebuieşti însurat! Păcat să se piardă în mizeria morală a celibatului un asemenea odor de flăcău. Cam tomnatic, e drept! Dar oferi atâtea compensaţii!

Tudor Stoenescu-Stoian, care-şi cunoştea acum omul, înţelese că domnul Emil Sava avea ceva în vedere.

Se apără cu energie:

— Aici ai dat greş, dragă şefule! Te-ascult. Te urmez. Nu-ţi ies din cuvânt… Dar nu mă-nsor în ruptul capului. Jur!

— Toţi jură şi toţi sfârşesc sperjuri…

— Să vorbim de altceva…

Domnul Emil Sava zurui cheile şi pentru moment cedă, surâzând cu nestrămutată încredere, gândului său ascuns:

— Bine, Todiriţă! Să vorbim. Deocamdată, să vorbim despre altceva…

Au vorbit despre altceva.

Se afla la ordinea zilei chestiunea unor oarecare scri-sori anonime, care-au adus mare tulburare şi nelinişte-n oraş. Una – o primise doamna Ortansa Sava. Aceasta era cert. Alta – o primise doamna Caliope colonel Valivlahidis. Era şi aceasta cert – o văzuse domnul prefect cu ochii săi. Pe a treia – o primise Pantelimon Tăcu. O arătase la masa caracudelor, uimit că există cineva să-i scrie fie chiar şi neiscălit, fie chiar şi numai ca să ia în batjocură zgârcenia şi frica lui de moarte. Cert se ştia, deci, că au existat trei scrisori. Dar nesiguranţa intrase în toate casele, căci în

toate casele se afla măcar câte o conştiinţă tulbure. Soţii îşi priveau soţiile cu bănuială. Dacă au primit şi ele cumva vreo scrisoare destăinuind anumite infidelităţi, care iau proporţii catastrofale în capul femeilor? Soţiile îşi priveau bărbaţii cu aceeaşi nelinişte. Prietenii la fel; prietenele la fel. Se cercetau în ochi cu o neplăcută aşteptare. Poate scrisorile au fost, într-adevăr, numai trei şi poate nici nu fuseseră scrise de aceeaşi mână şi cu acelaşi scop. O perfidă coincidenţă. Fiecare a primit în viaţă o anonimă. Acum, însă, dihonia politică rupsese prietenii de douăzeci de ani. Se dădeau pe faţă secrete pecetluite cu şapte sigilii. Şi cum toţi purtau pe suflet o vină cât de măruntă, mai veche sau mai proaspătă, faţă de cei mai apropiaţi amici, faţă de rude, de soţi, de soţii, toţi erau alarmaţi deopotrivă şi toţi se înverşunau să identifice autorul. Caracudele fuseseră şi ele cuprinse de neastâmpăr şi de indignare. Nu mai era chip de trăit. Nevestele îşi luau în primire bărbaţii. Prietenii se iscodeau cu vrăjmăşie. Şefii îşi muştruluiau subalternii. Legenda acestor scrisori scormonea prea multe mustrări ele cuget, peste care se aşezase apa stătută a uitărilor. Se ridica mâlul de la fund. Se redeşteptau suspiciuni uitate. Dacă unul nu-l bănuia pe celălalt că a scris o anonimă, îl bănuia că poate a primit una. Rezultatul era aproape acelaşi. Pe vinovat nu-l aştepta un ceas amuzant, dacă va fi chemat vreodată la răspundere.

— Eu nu-mi imaginez cine ce interes are să se ţină de asemenea fleacuri? Mărturisi domnul Emil Sava. În scrisoarea Ortansei, sunt numai nişte inepţii. Chestia unei servitoare dată afară. Idioţia că între guvernanta copiilor şi fiu-meu cel mai mare, Anibal, s-ar fi petrecut nu ştiu ce porcărie: avort, eţetera; idioţia că între el şi Lola, nepoata lui Iordăchel Păun, se întâmplă nu ştiu ce parascovenii la fel cu proba… În scrisoarea primită de coana Caliope Valivlahidis, o intrigă tot aşa de stupidă… Că m-aş fi exprimat cu vorbe insultătoare despre trecutul ei… Poate chiar că voi fi spus aşa ceva. Ei, şi? Asta era anul trecut,

când eram în conflict. La turbare, te ia gura pe dinainte! Dar acum suntem în relaţiile cele mai bune… Colonelul Valivlahidis a ieşit basma curată din toate anchetele. Am pus şi eu umăr şi cuvânt. Ce naiba? Făceam parte din aceeaşi lume. O mână spală pe alta şi amândouă obrazul. Un obraz aveam. Să-l păstrăm curat: să nu ne dăm în tărbacă unul pe altul… Şi, de altfel, doamna colonel, fosta noastră preafrumoasă şi veşteda coană Caliope, nu i-a dat nici o importanţă scrisorii. Ca dovadă că mi-a întins-o râzânD. La ceai, acasă, în faţa Ortansei… Am comparat scrisul. Nu se potrivea cu cel din scrisoarea primită de Ortansa. Cât despre scrisoarea lui Tăcu?… O glumă idioată! Procedând deci, metodic: dacă au avut un scop, nu şi-au atins scopul dacă n-au avut, rămân farsele unui imbecil fără haz şi fără curaj… Şi cu toate acestea, nu e pentru nimeni plăcut să ştie că poate primi, peste un ceas, una pe socoteala lui. Cine are interes să colporteze neiscălit ceea ce, de-o pilda, un Picu Hartular sau un Grigore Panţâru spun cu glas tare la masa caracudelor?

La numele lui Picu Hartular, Tudor Stoenescu-Stoian micşoră ochii, prinzând o idee din zbor.

Dar n-o rosti.

Surâse numai răutăcios.

— Aceasta-mi aminteşte un scandal petrecut în Franţa, acum nu ştiu câţi ani… Un oraş întreg, tulburat de nişte scrisori anonime. O imaginaţie pervertită, care se amuza cu tot soiul de născociri. Au fost vreo două-trei sinucideri, căci scrisorile au dat în vileag chestiuni grave şi au provocat conflicte în familii… Fete dezonorate… Drame de gelozie. Cum vezi, nu e o poveste chiar aşa de inofensivă pe cât pare!… Dacă ţin bine minte, un romancier de mâna a doua a şi scris un roman. L-am citit pe vremuri în Mercure de France. Un roman inspirat tocmai din acest caz de sadism moral, de perversiune dospită în provincie, în oraşele patriarhale, unde oamenii mor de urât.

Domnul Emil Sava începu să râdă, zuruindu-şi cheile:

— Lasă romanele! Tu le reduci toate la literatură.

— Nu-i literatură deloc! Stărui Stoian. Ca dovadă că, în cazul de mai sus, a fost mai întâi realitatea; faptul petrecut! Romancierul a venit numai să romanţeze realitatea.

— Şi chiar dacă aş admite! Strânse din umeri domnul Emil Sava. Chiar dacă aş admite tema ta… Am înaintat măcar cu un pas? Mă ajută aceasta să dau de urmele individului care se amuză pe socoteala noastră? A unui oraş întreg?

Tudor Stoenescu-Stoian vorbi într-o doară, privindu-şi unghiile, cum le privea Picu Hartular:

— Precis, nu! Dar se poate proceda prin deducţie, prin eliminare, prin calculul probabilităţilor, cum ar spune Grigore Panţâru.

— Exemplu… Dă-mi un exemplu concret!

— Exemplu?… Cine se îndeletniceşte cu anonime? Fetele bătrâne, servitoarele date afară, intriganţii, infirmii care nu se pot consola de infirmitatea lor.

Domnul Emil Sava înălţă ochii. Îi înălţă şi Tudor Stoenescu-Stoian.

Amândouă privirile întâlnite pecetluiră un pact tacit.

— Un om ca Picu Hartular, de exemplu? Întrebă, zuruindu-şi triumfător cheile.

— Nu zic asta… El se răcoreşte de venin la masa caracudelor. De ce-ar mai scrie şi n-ar semna ceea ce spune cu glas tare?

— Fiindcă lucrul scris are alt efect! Fiindcă merge direct la ţintă! Fiindcă aşa împrăştie vrajbă, naşte conflicte… N-ai spus singur? În târgul din Franţa au fost douătrei sinucideri… Nu se sinucide un om pentru ceea ce se spune despre el la masa caracudelor. Se sinucide, însă, pentru drama pe care o dezlănţuie o scrisoare anonimă! Nu m-ar mira, deci, ca autorul să fie acest Picu. Mă mir, dimpotrivă, că nu m-am gândit de la început la dânsul. El n-are altă grijă. N-are altă satisfacţie. Între toţi bagă zâzanie. Câte ne-a făcut numai nouă! Mie şi ţie…

— Mie? Mie nu mi-a făcut nimic precis…

— Ţi-a făcut şi are să-ţi mai facă. Fii fără grijă!… Fii fără grijă!… Încă nu-ţi dai socoteală… Dar astăzi picură o vorbă, mâine alta… Picătură cu picătură sparge şi piatra. De zece ani asta o face şi nu-i cere nimeni socoteală. Poate a început să nu-l mai satisfacă efectul de la masa caracudelor. Vrea altceva… Vrea dramă! Îl putem servi noi. Să aibă dramă…!

Domnul Emil Sava n-a spus mai mult.

Nimic n-a adăugat nici Tudor Stoenescu-Stoian.

Dar, după câteva zile, a început a umbla în oraş zvonul că glumeţul de prost gust, care se amuză expediind concetăţenilor răvaşe anonime, scrise cu mâna stângă, nu e altul decât Picu Hartular. Îngrijorarea a fost, în consecinţă, mai mare. Câte nu ştia Picu? Şi despre cine nu putea spune Picu atâtea adevăruri neplăcute?

Nu cuteza nimeni să i-o reproşeze în faţă Nu i-au trecut-o nici pe la urechea lui Grigore Panţâru. Unii au început, însă, să-l ocolească discret. Picu Hartular, fără să bănuiască nimic, continua să foarfece concetăţenii la masa caracudelor, în barou, la consiliul comunal, în instanţă, la bară, oriunde; cu aceeaşi egalitate de tratament care nu cruţa pe nimeni şi cu acelaşi glas cavernos, amplificat în cocoaşa găunoasă ca o cutie de rezonanţă.

Poate scrisorile rămăseseră tot numai trei, câte au fost. Fiecare, însă, era sigur acum că mult mai numeroase circulă şi că lor numai nu le-a venit încă rândul. Vrajba politică, ruperile de la un partid la altul, dizidenţele, înduşmănirile între prieteni vechi şi altădată inseparabili ofereau terenul cel mai prielnic acestor neliniştitoare presupuri. Domnul Stanica Ionescu, agricultor şi proprietar, îl opri într-o zi pe Tăvi, să se plângă de Cristache Cimpoieşu, fostul său nedespărţit amic şi fostul proprietar al moşioarei Crângul lui Naum:

— Ai văzut, coane Tăvi?… O viaţă întreagă l-am târât după mine. Ca un căţel se ţinea… Unde făceam un pas, hop şi el!… Acuma, ce mă pomenesc eu? L-a apucat damblaua

politicii. S-a înscris la alde Emil Sava… Nici nu-mi mai întinde mâna… Cică Emil Sava are să-l facă pe dânsul om…!

Dacă n-am scos eu om din el, chiar că are să scoată Emil Sava…!

— Ei, şi ce te supără asta? Se miră Tăvi Diamandescu, pregătindu-se să sară în automobil, peste portieră. Lasă-l în seama Domnului şi a lui Sava!… Până una alta, ţin să-ţi mulţumesc pentru felul cum m-ai servit la cumpărarea Crângului… Face! Ţi-o spun eu că face… Nu-mi pare rău. Am să scot grâu anul acesta, cât n-a scos bietul Cimpoieşu în trei ani… Cu bine şi să nu mai fii necăjit! Ai pierdut un Cimpoieş şi poţi să găseşti zece… Ce-a pierdut el, n-are să mai găsească în zece vieţi de om…

Tăvi Diamandescu sări în maşină.

Dădu drumul motorului. Zvâcni pe roţi de gumă spre bariera oraşului. Domnul Stanica Ionescu rămase pe marginea trotuarului, singur şi trist, scuipând amărât printre dinţi. În asemenea ceasuri îi lipsea lui fostul prieten, proprietar şi agricultor, devenit de trei ori ex.

— Să fie a dracului de politică!

— Cu cine vorbeşti, Stanica? Îl întrebă domnul Iordăchel Păun, care traversa strada cu umbrela de mătase cenuşie subsuoară.

Îl văzuse după buze că vorbeşte şi cu drept cuvânt se mira de ce vorbeşte singur.

— Ia, nu vorbesc cu nimeni! Exclamă scârbit domnul Stanica. Nici nu mai ai cu cine vorbi, de când cu politica asta…!

— Dar Cimpoieşu unde-ţi este?

— Cimpoieşu? Scuipă domnul Stanica. S-a tocmit slugă la alte Emil Sava. La care lucru nu l-am urmat şi pentru care lucru am rămas singur.

Conu Iordăchel înţelese că are de-a face cu un om necăjit. Îl consolă cu blândeţea lui din totdeauna:

— Ai făcut bine că nu l-ai urmat, Stanica. Iar despre Cimpoieşu, fii fără grijă… Are să-ţi vină îndărăt…

— Mie să-mi vină? Se oţărî domnul Stanica. Pentru mine nu există. L-am şters! Iacă, aşa l-am şters!

Şi arătă cum, călcând cu talpa, apăsat, scuipatul rotund ca o monedă. Aşa îşi ştersese el de la inimă pe ex-amicul Cristache Cimpoieşu, ex-agricultor şi ex-proprietar.

Apoi adăugă:

— Nu m-ar mira să scrie el şi o anonimă neveste-mi… Aşa cum văd că a ieşit moda în oraş…

— Ce să facă? Rotunji palma pâlnie la ureche Iordăchel Păun. Ce să facă?

— O anonimă, coane Iordăchel. O scrisoare cu tot soiul de mizerabilităţi în ea…

La auzul acestor presupuneri, conu Iordăchel se întunecă la faţă. Îşi luă bună ziua şi se depărta cu ochii în pământ. Cuvântul scrisoare îi amintise o faptă proaspătă, pe care voia mereu să o uite. Singura lui faptă cu nepu-tinţă de mărturisit cuiva. A făcut bine? A făcut rău? Aceasta n-are s-o ştie nimeni, niciodată. Acum se întreba şi el cu glas tare, cum îl găsise vorbind adineaori pe Stanica Ionescu. „Altfel nu se putea!” rosti, mutându-şi umbrela de mătase cenuşie sub celălalt, braţ. Şi, într-adevăr, altfel nu se putea.

Cu o săptămână în urmă, Sultana Căliman îl chemase şi îi încredinţase o sumă de pergamente şi răvaşe, descoperite într-un sipet din pod. Îi ceruse să le citească, să afle ce spune în ele şi s-o lămurească dacă nu s-a rătăcit printre aceste hârţoage uitate vreun document de valoare. Le-a cercetat. Şi, cu spaimă, nu există alt cuvânt, cu spaimă a luat cunoştinţă de cuprinsul unei scrisori, care pentru Cristina Madolschi ar fi însemnat o lovitură mai cruntă decât moartea. Era o scrisoare de acum două sute de ani, a unei Madolschi (tocmai o Cristină Madolschi; altă Cristină) către un Căliman, Elefterie. Iar din această scrisoare reieşea, fără nici o putinţă de îndoială, că o dragoste vinovată a existat între Cristina Madolschi de atunci şi acel Elefterie Căliman. Dragoste vinovată şi lungă, peste ştiinţa bărbatului legitim. Doi copii s-au născut. Purtând numele

neamului Madolschi, dar în vine, sângele Călimanilor. Astfel stătea dovedit, scris negru pe alb, că urmaşii de două veacuri ai Madolschilor, cu tot, cu numele lor, şi cu trufia lor, şi cu duşmăniile lor, au fost viţă de Călimani. Copii ai păcatului. Şi păcatul îl ispăşea Cristina, duşmănindu-şi cu atâta înverşunare neamul ei cel adevărat de sânge…
Iordăchel Păun rămăsese o noapte întreagă în faţa scrisorii, în biroul cu tomuri vechi şi cu suluri de hrisoave. Iar în zori, a aprins la flacăra unui chibrit răvaşul, l-a aşteptat să se scrumească, a suflat cenuşa în vânt, pe fereastră, afară. Nu-i putea răpi Cristinei Madolschi sensul unei vieţi, care se întâmpla crud să fie numai nălucirea unei vieţi. N-o putea alunga dintre tablourile altor Movileşti şi Madolschi care o priveau, a lor, din veac. A făcut bine? A făcut rău? Aceasta n-are s-o ştie nimeni, niciodată.

Iordăchel Păun intră cu paşi mărunţi în grădina lui de-acasă. Întâi rupse câţiva trandafiri pentru masa din camera cucoanei Veturia. Apoi trecu pragul în vârful picioarelor, s-o surprindă, cum se oprea el de ani şi de ani, rezemat de uşorul iatacului, până ce ea ridica ochii de pe foile cărţii.

Acum, cucoana Veturia tresări şi ascunse volumul. Îşi apără pieptul cu degetele subţiri, peste bluza neagră de caşmir. Şi Iordăchel Păun auzi, după mişcarea buzelor, cel. Dintâi reproş care i-a fost adresat vreodată în viaţă:

— Ah! Cum m-ai speriat, Iordăchel!… Să nu mai faci mata asta! Mă ştii cu inima slabă…

Conu Iordăchel îşi ceru iertare şi aşează tacticos florile în vaza de cristal. Întrebă cu nevinovăţie:

— Ce citeai mata acolo, Veturio?

— O carte uitată de Lola…

Arătă cartea, dar n-o lăsă din mână, strângând foile ca într-un cleşte.

— Atunci, nu mă poate interesa.

Cucoana Veturia respiră uşurată. Trecuse primejdia, îşi rosti aceeaşi părere:

— Nici pe mine nu mă poate interesa, Iordăchel. E o carte oribilă. Mi-am aruncat ochii din curiozitate… Asemenea cărţi ar trebui arse în foc…

— De aceea sufletele copiilor şi nepoţilor noştri ne sunt atât de străine… Fiindcă hrana lor e din asemenea cărţi.

— Da, Iordăchel. Foarte străine. Foarte străine. Foarte departe de noi şi foarte străine.

Dar Veturia Păun n-a mărturisit niciodată că nu cartea i s-a părut oribilă.

Nu cartea îi ardea degetele.

Era o carte ca oricare alta, din cele noi, ale vremii. În-tr-adevăr, mai neînţeleasă şi mai străină de sufletul ei, ca romanele de Lamartine şi ca versurile lui Musset, păstrate şi acum din biblioteca elevei de pension Veturia Pencovici, cu semnătura naivă şi caligrafiată, cu data, anul, luna şi ziua din celălalt veac, cu flori presate de atunci, decolorate şi fără nici un parfum. Aceasta n-ar fi însemnat nimic, în cartea încleştată de degete, se afla o scrisoare uitată de-a Lolei. O scrisoare adresată Lolei. Iar în scrisoare, amantul Lolei (există oare alt cuvânt decât amant?) făcea aluzii la unele ceasuri ale lor, la unele întâlniri ale lor, la unele sărutări ale lor, pe care nici nu le poate înţelege. Mai crude şi pline de spaimă decât le-ar putea înţelege fosta elevă de pension Veturia Pencovici, din anul 1874.

Capitolul VII.

MORIŢ, CÂINELE NIMĂNUI

— Măi Moriţ, săracule, am rămas numai noi!

Câinele privi cu ochi trişti, cum au numai maimuţele ofticoase din menajerie, după gratii de cuşti.

— Numai noi, măi Moriţ, săracule…

Câinele dădu din coadă în semn de încuviinţare.

Picu Hartular n-avea nevoie să se aplece ca să-i dezmierde blana roşcată şi pe alocuri năpârlită de opăreli cu leşie, botul brăzdat cu cicatrici, urechile flendurite de muşcături. Mâinile lui erau destul de lungi şi umerii la un nivel destul de jos, ca să-l scutească de această osteneală. „Acel

preacunoscut individ care-şi poate înnoda şiretele de la pantofi fără să se aplece!

— Zugrăvise ultima notiţă din Călimanul. Omul cu raniţa de venin în cârcă! Invidiosul şi intrigantul stigmatizat de natură! Ridicola caricatură a creaţiei, tolerat până acum de unii cu o vinovată indulgenţă, de alţii numai cu repulsie, pentru ca, de la o vreme încoace, să se răzbune pe oamenii zidiţi după corpul şi asemănarea marelui Creator, pe natura ingrată cu el şi pe Univers, deşertându-şi drojdia infamiilor în epistole anonime.” Aşa îl înfăţişa notiţa ziarului, fireşte, anonimă şi ea, la rubrica „Tipuri şi scârbe”.

Iar Picu Hartular vorbea acum cu un câine, care era lovit de aceeaşi stigmatizare a oprobriului public. Moriţ, câinele nimănui.

— Am rămas numai noi, măi Moriţ, sărmanule!

Glasul lui Picu Hartular suna cu o intonaţie joasă şi gravă, de violoncel. Dar atât de slabă, atât de îndepărtată!… Începuse să se desprindă de această lume.

Mâinile erau mai prelungi şi mai palide. Obrazul mai golit de sânge, alb ca o mască bizară de carton presat, prinsă pe umerii unui copil, într-o lugubră travestire de carnaval.

Ochii roşcaţi, mai afund arzători în găvanul orbitelor. Şi hainele lui de stofă englezească, batistele parfumate cu monogramă, cravatele de la „Barclay”, mai zădarnice şi mai absurde pe-o sperietoare ocolită de toţi. I-a rămas numai Moriţ, câinele nimănui. Viaţa i-a apropiat. Destinul lor e aproape identic. Amândoi scoşi din lege! Amândoi cu privirea tot aşa de agonică şi fără speranţă, cum o au câteodată, nostalgic, numai maimuţele ofticoase, care tânjesc zgribulite după soarele tropicului.

Pe câine îl cheamă Moriţ fiindcă, înainte de a face ochi, l-a cules de pe maidan Moriţ Şor, telalul. Trecea cu zdrenţele lui vechi pe umăr, strigând lung şi plângător, ca un vaier de durere, chemarea cunoscută de tot târgul:„…Mpăăăr haineeee veeeechi!… Hai la aineee veeechi…”

A auzit scâncetul căţelului în spinii şi gunoaiele din piaţa Miron Costin, unde meşterii lui signor Carlo Rinalti înalţă acum, din roşu, Palatul administrativ… S-a apropiat. A văzut târându-se un pui orb de jivină, căutând cu botul întins ţâţa caldă. Bietul Moriţ s-a înduioşat. L-a adus acasă, l-a crescut, s-a crezut săvârşind faptă miloasă. A săvârşit însă una crudă. A înmulţit, cu încă unul, pomelnicul martirilor. Căci din prima zi când căţelul a prins putere şi s-a aventurat pe uşa magherniţei cu haine vechi, copiii mahalalei l-au Botezat Moriţ şi au început să-l zburătăcească cu pietre, să-i arunce smâc în păr, să-l fluiere şi să-l tiohrăiască, să-i lege tinichele de coadă. Astfel Moriţ, câinele nimănui, înfiat de cel mai oropsit şi bătrân telal al târgului, a crescut în permanentă panică şi a căpătat idei foarte singulare despre orânduielile universului. Pentru el, toată omenirea: gospodinele din curţi, copiii de pe uliţe, birjarii de pe capră, soldaţii trecând pe stradă, fraţii de sânge – toţi câinii asmuţiţi de glasul haimanalelor – tot ce este însufleţit şi mişcător şi mai ales contondent pe pământ s-a coalizat pentru a întreţine pe lume un veşnic pogrom. Pietroaie, lovituri de bici, oale cu leşie, călcâie de cizmă, colţii celorlalţi câini, trecuţi în unanimitate de cealaltă parte a baricadei, au lăsat urme în blana şi în carnea lui. Până anul trecut, avea un tovarăş de suferinţă. Bietul Moriţ Şor, în persoană. Pe urmă, Moriţ Şor a murit A fost dus la cimitirul comunităţii într-o zi ploioasă, în dricul urmat de birje c-un cal, coreligionari bărboşi şi grăbiţi. L-a condus şi el, a urlat la poartă, după cum cere o veche tradiţie câinească; apoi Moriţ, câinele din nou al nimănui, s-a întors în oraş să poarte singur până la capăt calvarul, dormind în cotloane şi lăzi, hrănindu-se din movilele cu gunoaie. Altă dată şi Picu Hartular se oprea în stradă, când se întorcea cu chef de la „Santiago” sau de la „Bercuş”. Se oprea să asmuţe în glumă răutăcioasă ceilalţi câini, cu glasul lui de megafon, numai fiindcă îl amuza teribil privirea fricoasă a lui Moriţ, goana nebună, saltu-rile deznădăjduite peste zăplazuri, cu potaia

năpustită după el. Acum l-a strâns de pe drumuri, l-a ademenit acasă cu vorbe blânde şi triste, l-a adoptat şi el. Destinul lor e identic. Sunt numai ei doi în mijlocul unui univers ostil. Câinele e mai călit în asemenea existenţă. Omul mai şovăielnic şi mai deprimat.

Cere dânsul îmbărbătare de la animal.

— Am rămas numai noi, măi Moriţ, săracule…!

Moriţ dă din coadă şi ridică ochii lui de-o resignată tristeţe: „Ce putem face? Aşa ne-a fost scris… Ieri era şi mai rău! Eu nu te aveam pe tine. Tu nu mă aveai pe mine… Viaţa ne-a apropiat să fim doi. Oricum, e mai uşor de îndurat.”

Pentru Moriţ, câinele de pripas, viaţa e, într-adevăr, mai suportabilă acum. Are o casă, un culcuş, porţia asigurată. Are o curte unde se poate sări în voie. Din maghernița lui Moriţ Şor, trebuia să coboare dis-de-dimineaţă în stradă. Iar în stradă îl aşteptau pietroaiele, smâcul, chiotele, fluierăturile şi tinichelele de coadă. De aici nu-l sileşte nimeni să treacă poarta. Îşi însoţeşte numai din buna lui voie şi din fidelă solidaritate noul stăpân. Nu-i cruţă pe amândoi. Cu acel instinct al copiilor, care simt îndată că platoşa de rezistenţă a unui om s-a fărâmiţat şi a căzut, nu mai salută respectuos când trece domnul avocat Hartular. Îl aşteaptă să se depărteze şi strigă în urma lui, ţipând şi bătând tactul din palme:

Micu-Picu-Hartular, Poartă-n spate un cumar.

Picu-Micu zis gheban, Vin' să-ţi dau un gologan!

Gologan dacă ţi-oi da, Strânge-l în gheb, la tejghea!

Autorul stihurilor e necunoscut. Anonim şi el, ca scrisorile.

Dar în lumea uliţilor şi a maidanelor, cel mai înfocat popularizator al celor mai năzdrăvane istorii pe socoteala lui Micu-Picu Hartular e „bădia”, nepotul lui Tache Fanaragiul, şeful de astă-iarnă al echipei de neobosiţi urători din noaptea de ajun.

Când începe să spună toate câte le ştie el, măi, ţi se tidică părul măciucă în cap, măi, şi după aceea înţelegi şi tu, măi,

că aşa suflet hain, măi, nu se mai află sub soare, măi!

Versiunea bădiei e abracadabrantă şi are curs numai într-o anumită zonă a oraşului, la un auditor de o anumită vârstă. Însă e cu totul sinceră şi dezinteresată, fruct al unei fantezii homerice de loc viran. În altă zonă a oraşului, printre altfel de lume, de o altă vârstă şi cu altfel de noţiuni, versiunile nu sunt însă mai puţin fabuloase, deşi mult mai puţin dezinteresate. Picu Hartular poartă răspunderea dihoniilor, a prieteniilor rupte, a manoperelor politice eşuate, a intrigilor din familii, a hârţelor din căsnicii şi a logodnelor stricate. El, cu o demonică perversiune, a asmuţit frate împotriva fratelui, prieten împotriva prietenului, bărbat împotriva nevestei, slugă împotriva stăpânului şi şef împotriva subalternului. Toţi câţi au avut de plătit o glumă, o aluzie, o întrebare la care n-au putut răspunde, rămânând cu fălcile încleştate la masa caracudelor sau aiurea, aveau drept acum să-i întoarcă ppatele, să se prefacă pe stradă că nu-l văd, să arunce asupra lui laşitatea dospită din ei. Cu deosebire, domnul colonel Jack Valivlahidis sau Tuleo-lavale-vlahidis, cum i-a scos porecla vitejească Grigore Panţâru, căci în ultima vreme are cuvânt a crede că tot din pricina unei anonime, expediată la un ziar din Bucureşti, s-a stârnit din cenuşa răcită focul altor acuzaţii şi anchete. Ba că, la regimentul din Căliman, furnizori interpuşi vând cu preţ urcat grâul şi furajele de pe moşia doamnei Caliope Valivlahidis. Ba că şi ciolanele din cazanele cu ciorbă ale regimentului au provenienţă de la vitele moarte de felurite molime pe imaşul aceleiaşi moşii. Ba că la Mărăşeşti, domnul colonel Jack Valivlahidis a lăsat regimentul fără comandă, fiind ocupat să-şi schimbe anume eroici pantaloni impermeabili când a început canonada. Şi câte şi mai câte alte infame calomnii…

Numai Iordăchel Păun pare că n-a auzit nimic şi că nu ştie nimic; la fel, Sandu Buhuş şi Pantelimon Tăcu. Dar puterea lor e slabă faţă de clocotul cel mare.

— Am rămas numai noi, măi Moriţ, săracule! Dac-ar fi bietul Tăvi aici şi conu Grigore, ai vedea tu că altfel s-ar schimba lucrurile. Mă tem c-au să vină prea târziu. Presimt că Tăvi n-are să se mai întoarcă niciodată…

Moriţ îl împinge cu botul brăzdat de cicatrici.

Întâia oară îi sună, în urechile lui flendurite, numele acestea: Tăvi, Grigore! Nu-i spun nimic. Picu Hartular l-a adoptat abia când a rămas singur de tot şi poate tocmai fiindcă Tăvi Diamandescu şi Grigore Panţâru lipseau. Altfel cei doi prieteni i-ar fi ajuns. Ei nu s-ar fi lepădat de dânsul. Întâmplarea a voit altceva.

Tăvi Diamandescu e într-un sanatoriu din Elveţia, cu picioarele fracturate, cu oasele pieptului strivite într-un accident de automobil. Plecase numai pentru o săptămână la Paris, să se întoarcă în ţară cu o maşină dinadins comandată la uzină, carosată după planurile lui şi împlinindu-i un vechi vis de pătimaş al vitezei şi al primejdiei. Automobilul s-a dat peste cap, într-o prăpastie a Alpilor. Tăvi Diamandescu zace de o lună jumătate acolo şi nu sunt speranţe să se întoarcă, nici întreg, nici cu picioarele amputate. Iar Grigore Panţâru, chemat cu telegramă, îl veghează la căpătâi de-atunci. La plecare, în gară, i-a scuturat mâna subţire în laba lui păroasă, recomandându-i calm şi rezistenţă: „Numai până ce mă-ntorc, Picule! Am ac de cojocul lor!… Are să fie o răfuială cum nu s-a mai pomenit în oraşul acesta. Mulţi n-au să se mai ridice de unde am să-i zvârl. Îi cam bănuiesc eu cine sunt. Ei nu bănuiesc, ce-i aşteaptă…”

Pe fereastra vagonului, când trenul s-a pus în mişcare, a mai scos barba flocoasă şi fruntea socratică; a mai făcut semnul de retezare cu pipa. Aşa avea el să-i decapiteze pe toţi! Pe urmă, trenul a dispărut la curbă. Picu a rămas singur pe peron.

Singur în târgul unde glasul lui de ventriloc n-a cruţat atâţia ani pe nimeni şi unde atâtea vanităţi au ulcerat – unde venise rândul haitei să-l încolţească.

E o lună jumătate de atunci. Au început ploile toam-nei. Şi nici un semn să-l slăbească urgia aceasta, iscată din senin, nu s-arată. Le-ar fi primit toate cu nepăsare şi cu zâmbet, ca întotdeauna. L-ar fi încântat dezlănţuirea de ură, de neroade prepusuri, viclenia unora, laşitatea altora, rolul acesta de Erostrat, N-a căutat, niciodată, mila nimănui. S-a voit temut şi urât. Era numai urât acum; ar fi ştiut el, într-o singură săptămână, să se facă iarăşi temut, chiar singur, chiar fără să mai aştepte întoarcerea lui Grigore Panţâru. Dar îl mistuie o siguranţă intolerabilă.

Toată făptura-i estropiată şi toată ascuţimea tăioasă a cugetului s-au concentrat în siguranţa aceasta spăimântoasă.

— Înţelegi tu, măi Moriţ, săracule? Orice!… Orice, în afară de aceasta…

Degetele albe şi lungi s-au desprins din blana cu jalnice cicatrici.

Câinele priveşte în ochii noului stăpân, care e încă mai hulit decât stăpânul cel vechi, Moriţ Şor. Se uită la poartă. Se uită iarăşi în ochii omului zidit ca neoamenii. Înţelege o hotărâre. E gata să-i ţină tovărăşie la drum, măcar că în stradă ştie ce-i aşteaptă pe amândoi. Dă din coadă. A luat-o înainte.

— Nu, Moriţ, săracule!… Astăzi rămâi acasă… Azi te-am scutit.

Picu Hartular a plecat singur.

Şi, îndată, soarele s-a stins. Vreme de un ceas, cerul se limpezise de nori, albastru şi adânc. Părea că s-a sfârşit cu ploaia haină.

Nici n-a ajuns, însă, în Strada Mare, şi a început iarăşi să picure. Mai bine făcea dacă-şi îmbrăca pardesiul – unul din pardesiele lui celebre pe timpuri în tot oraşul, de stofă englezească, parcelate cu enorme careuri în desenul ţesăturii, cu buzunări „să încapă cu tot cu cocoaşă în ele” – cum scria notiţa din Călimanul. Acum e prea târziu! Nu se poate întoarce. Nu-l lasă o superstiţioasă teamă.

A devenit superstiţios de când i-a lunecat inelul din degetul slăbit şi nu i-a mai aflat de urmă. Când pleci într-o asemenea expediţie hotărâtoare, nu-i bine să te întorci de la poartă. Nici să-ţi iasă un popă în cale. Lui i-a ieşit părintele Mârza. S-a uitat în altă parte. De săptămâna trecută, părintelui i-a venit o anchetă de sus, care a probat, de altfel, numai cât de mincinoase şi de nedrepte erau învinuirile denunţului anonim. S-a ales cu vorbe de recunoştinţă şi laudă. Dar cine alt, decât Picu Hartular, a putut să se desfăteze, amărându-i câteva zile cu ocara unui denunţ şi unei anchete? Părintele Mârza a privit într-o parte din pricina aceasta. Picu Hartular în alta, fiindcă a pierdut obiceiul să mai privească în ochii cuiva.

Iar ploaia s-a aşternut să împânzească grădinile, şi acoperişurile, şi dealul Călimanului cu mohorâta întunecime lichidă a toamnei.

După-amiaza aceea cu mucedă bură a rămas în amintirea multora din oraş. De la „Rinalti”, unii l-au văzut pe Picu Hartular trecând în susul străzii. Alţii, mai târziu, întorcându-se. Sunt unii care l-au zărit de la fereastra lor, din casă, sunând şi aşteptând zgribulit sub sita apei, ca un milog cocoşat venit să ceară pomană. Au trimis servitoarea să spună că lipsesc, că au plecat; ori că dorm şi că au dat poruncă să nu fie deşteptaţi sub nici un cuvânt.

Micu-Picu Hartular gonea de la o casă la alta cu paşi din ce în ce mai dezordonaţi, balansându-şi braţele lungi, părând că se ajutoră cu ele la mers, ca un bizar şi respingător păianjen.

Suna mai nerăbdător la o uşă. Încerca mai îndărătnic la o poartă. Traversa străzi. Revenea ca să plece mai departe, lătrat de câini, întâmpinat de rândaşi, împroşcat de noroiul ţâşnit din roţile automobilelor.

O singură îndurare i-a acordat vrăjmăşia oamenilor şi a elementelor. Ploaia strânsese de pe uliţe copiii. N-avea cine să-l strige din urmă, imitându-i glasul de megafon: „Micu-Picu-Hartular! Picu-Micu zis Gheban!”

Şi ar fi avut prea îndestul şi nimerit cui striga! Niciodată cocoaşa lui Micu-Picu n-a apărut mai hâdă ca acum, împungând mai caraghios stofa fină a hainei prefăcută în-tr-un mototol ud. Mototol de cârpă udă era şi batista cu care îşi ştergea obrazul din când în când. Nu mai rămăsese nimic din straiele călcate şi scumpe, din batistele cu monogramă, din înfăţişarea periată şi insolent rafinată a micului tiran de la masa cofetăriei „Rinalti”.

Un ghebos alergând pe stradă, în ploaie, cu braţe şi picioare de paing.

Aşa a ajuns, într-un sfârşit, Picu Hartular, la poarta unde s-ar fi ghemuit jos să doarmă, să moară, să nu se mai ridice niciodată. Adina Buhuş îl observase venind, de la fereastra ei latră. O mirase aspectul comic-lugubru al acestei epave omeneşti. O mirase, dar n-o impresiona. Era cu gândul, cu sufletul, cu toată fiinţa ei în altă parte.

Peretele Călimanului e o mai înăbuşitoare poartă de temniţă în asemenea zile ploioase. Ea nu primise nici o anonimă, cum se temea Hartular. Nici n-o interesa povestea care făcea atâta vâlvă-n oraş, cum se temea Hartular. N-avea nici o părere, cum toată lumea avea una. Îi era indiferent dacă unii scriu anonime şi dacă alţii primesc. Cerea numai să fie lăsată în pace. Să nu vadă pe nimeni. Să n-audă pe nimeni.

Dădu ordin servitoarei şi îşi astupă ochii în perne, s-alunge priveliştea zidului vânăt.

— Cu duduia vreţi să vorbiţi? Întrebă Lisaveta. Nu-i acasă…

Picu Hartular se rezemă de perete. Lisaveta îl privi cu dezaprobare, fiindcă hainele lui lăsau o pată murdară pe zid.

— Spune-mi, te rog, când vine?… Când se-ntoarce…?

— Că nu-mi dă doară mie socoteală! Nu-i dă dum-neaei nici boierului. Se duce când vrea şi se-ntoarce când îi place…!

— S-aştept, atunci. Lasă-mă s-aştept! Propuse rugător şi sfârşit glasul lui Picu.

— N-aveţi decât s-aşteptaţi! Strânse din umerii laţi Lisaveta.

Hartular dădu să intre. Suflecându-şi mânecile din obişnuinţă pe braţele groase de luptătoare, Lisaveta îi reteză intrarea şi privi în creştet această pocitură umflată de apă ca un burete.

— Înăuntru nu se poate intra. N-am ordin!

Şi îi trânti uşa în pieptul coşcovit.

Pocitura umflată de apă ca un burete se clătină în poartă. Mai exista undeva pragul cel mai greu de trecut. Nu mai era vorba să risipească urzeala de bănuieli, dovedindu-i absurditatea din om în om. Îi ajungea acum un singur om, care, în numele lui, s-o dovedească acolo unde numai gândul unei asemenea bănuieli îi era o suferinţă chinuitoare. Mai exista, undeva, pragul cel mai greu de trecut. Încercă şi acolo.

Tudor Stoenescu-Stoian răspunse apăsat coanei Laurenţia:

— Nu-i nevoie să-i spui că nu-s acasă! De ce un neadevăr? Sunt acasă şi nu-l primesc.

— Cum pot s-o fac asta? Stărui cu dojană Laurenţia Iancovici. Mata nu l-ai văzut în ce hal e sărmanul de dânsul! Parcă-i scos de la înec… Poate i s-a întâmplat o nenorocire. Poate vine să-ţi ceară un ajutor…

— Tot ce se poate, coană Laurenţie. Dar n-am timp şi n-am poftă de aşa ceva.

Nu-şi recunoştea chiriaşul. Nu cu asemenea inimă îl socotea ea.

— Domnule Stoian, te rog. De hatârul meu, te rog! Îi clănţănesc dinţii. Iară uitătura lui o cunosc eu, domnule Stoian. Când un om se uită cu aşa ochi şi când îţi bate la uşă pe-o aşa vreme, înseamnă că-l paşte greu năduf…

— L-o fi păscând, coană Laurenţia. Poate l-a ajuns veninul cu care a otrăvit el lumea…

— Eu asta nu pot s-o cred. Am auzit vorbindu-se de unii şi de alţii. Dar nu pot s-o cred.

— N-o crede, coană Laurenţie! Până când, într-o bună zi, vei auzi şi dumneata că a primit cine ştie cine, cine ştie ce scrisoare, cu cine ştie ce invenţii despre Ionică al dumitale. Că ţi-a călcat pragul într-o noapte. Că l-ai ascuns. Că-l ştii unde-a plecat şi de ce se ascunde… Atunci ai să crezi şi ai să-mi dai dreptate. Mie şi târgului întreg…

Aşa vorbi Tudor Stoenescu-Stoian, cu o întorsătură de voce aducând aidoma acum cu glasul domnului Emil Sava, când dădea el o lovitură dublă.

Laurenţia Iancovici împietri, săgetată ascuţit în inimă. Rămase cu mâna la gură, cu ochii dilataţi de spaimă. Numai când se simţi în stare să mişte şi când îi reveni glasul, consimţi, convinsă:

— Poate că ai dreptate… Cine poate bănui ce zace în sufletul unui om însemnat de Dumnezeu? Mă duc să-i spun.

Se duse să-i închidă uşa-n obraz, cu blândeţea deodată înăsprită, căci până şi cele mai nevinovate şi sacrificate vieţi ascund o taină şi tremură de teama unei destăinuiri.

De la fereastră, Tudor Stoenescu-Stoian urmări mersul împleticit, grotesc şi zdrobit, al pociturii umflată cu apă ca un burete. În încruntarea amurgului, în ploaia mocnită, arătarea avea ceva atât de sfâşietor, încât se cutremură.

O clipă, îi veni hotărârea să-şi ia pălăria şi să alerge după el, să-l cheme. Era destul. Lecţia depăşise măsura. Dar îl opri puterea cea rea, pe loc. Îi încleştă tălpile. Îl opri amintirea Adinei Buhuş. Oare, nu în faţa ei rostise această pocitură umană perfide aluzii la prietenia cu Teofil Steriu, la romanele pe care pretinde că le scrie, la pricinile care l-au putut aduce în oraşul lor? Ochii Adinei s-au întors să-i ceară atunci un răspuns; iar el n-a ştiut ce răspunde. Îl mai opri şi amintirea după-amiezii când, la masa de la „Rinalti”, el venise să ceară o înţelegere blândă şi caldă şi când el a fost cel alungat.

Toate acestea se plătesc.

Cum drept judecă şi practică Emil Sava. Nu ierţi, fiindcă nimeni nu ţi-a iertat şi nu-ţi va ierta nici ţie. Altfel, cine poate garanta că mâine nu se instalează iarăşi domnul Picu Hartular la masa de la „Rinalti”? Acolo, şi poate iarăşi la masa lui Sandu Buhuş, în faţa Adinei, să-şi răzbune infirmitatea fără de nădejde, scormonind viaţa celor care mai au încă drept la una, oricât de îndepărtată şi vagă.

Îl mai opreşte încă şi altceva. O amintire lămurită în ultima vreme. Desenul întortocheat şi enigmatic – capul Meduzei – ascuns sub scrumieră, în prima zi când l-a cunoscut pe Picu Hartular şi când s-a aşezat alături, la „Rinalti”. Taina lor a fost pecetluită acolo; ura lor datează, predestinată, de atunci. A ronţăit şi i-a mistuit subteran.

Se urăsc ca doi infirmi. Unul cu stigmatul vizibil, celălalt cu stigmatul ascuns.

Tudor Stoenescu-Stoian îl aşteaptă să dispară la ca-pătul străzii.

Pe lângă gardurile cu zăbrele, trupul lui Picu Hartular nu trecea măsura unui copil.

Un copil fugit de acasă după o ispravă necugetată, rătăcind în ploaie, necutezând să se întoarcă, vagabondând fără căpătâi, până ce va cădea istovit pe o treaptă de scară, într-un gang, pe o bancă de sub castanii grădinii publice.

Picu Hartular nu căuta treapta de piatră să-şi culce capul, nici gangul, nici adăpostul castanilor dezfrunziţi din grădina publică. Se întoarse, şuroind de apă, la casa unde-l întimpină a doua oară Lisaveta:

— Coniţa n-a venit! Degeaba o tot căutaţi… Iar boierul e plecat la ţară, la sfoara de pământ pe care a răscumpărat-o dumnealui, la noi, la Vidra…

Evenimentul acestei răscumpărări de pământ o pasionase pe Lisaveta mai mult decât pe Adina şi avea pentru dânsa o importanţă mai mare decât tot ce se petrece pe lume.

Boierul era acum proprietar în comuna lor; iar bun la inimă, darnic cum îl ştie, nu se îndoia că are s-o înzestreze cu câteva prăjini de pământ în vatra satului.

— Aşa că dacă boieru-i la noi, la Vidra, nu se întoarce cu una cu două… Că Vidra-i departe şi este un pod pe care tot îl rup puhoaiele şi dacă l-o rupt şi-acuma, apoi atunci trebuie să facă ocol tuma pe la cotu' lui Vârlan şi se cheamă că hăt încolo, pe noapte, târziu, dacă a chica şi dumnealui acasă, de nu-l mai aşteaptă nici coniţa şi se culcă…

Clănţănind din dinţi, Picu Hartular hotărî:

— Am s-aştept…

— Aşteptaţi. Eu nu vă pot opri.

Servitoarea răsuci cheia. Pe urmă, stătu la îndoială. Poate era mai bine s-o vestească pe coniţa.

Dar coniţa e în toane rele, s-a închis în „sticlărie” şi a dat poruncă să n-o tulbure nimeni. Aşa are Lisaveta parte! Toate în capul ei se sparg! Dacă bate în uşă să spună că a venit cineva, rău e. Dacă nu bate şi nu spune, tot rău! Aşa păţea şi cu prietenul boierului, cu conu Todiriţă. Noroc că acuma a mai rărit-o. Ba chiar a rărit-o de-a binelea…

Lisaveta intră în bucătărie, să capete dezlegare de la Safta, sluga cea veche a casei, şi să povestească ea cum bate pe la uşile oamenilor năucul cel ghebos, care se vede că s-a smintit cu tot dinadinsul. Bucătăreasa era, însăşi dânsa, în toane rele, o luă îndată la rost pentru oarecare farfurii ciocănite şi un pahar spart din serviciu – răfuială neepuizată de-o săptămână – încât, după cinci minute, Lisaveta uită cu desăvârşire că, afară, pocitura năucă şi umflată de apă ca un burete se mai umfla încă în şuroirea necurmată a ploii.

Boala lui Picu Hartular a fost scurtă, chinuită de aiu-reli şi vedenii.

S-a zvârcolit, neştiut de nimeni, în singurătatea nopţilor lichide, când toate sufletele omeneşti se aflau aciuate în sălaşuri. Nimeni n-a prins de veste că dispăruse. Nici nu s-a întrebat, de ce? Doar câţiva vecini s-au răsucit prin somn, afurisind câinele de pripas, Moriţ, fiindcă nu-şi găsise alt loc şi altă vreme să urle.

Pe urmă, într-o dimineaţă, s-a ştiut că Picu Hartular a murit. Iar înmormântarea s-a potrivit în aceeaşi zi cu a lui Tăvi Diamandescu, adus în sicriu de plumb, în vagon plumbuit.

Au fost două sicrie. Două dricuri. Şi în urma lor, o jumătate de oraş. Dar jalea, coroanele şi lungul convoi mortuar erau pentru Tăvi. Tot pentru dânsul, care iubea atâta viaţa, lumina, soarele s-ar fi spus că s-a dezvelit şi cerul din nori, ca să lumineze melancolic o ultimă dupăamiază de toamnă târzie.

I-au pus în pământ. Pământul i-a primit cu egală indiferenţă.

Sicriul lui Picu Hartular arăta mic şi îngust ca un coşciug de copil. Tot atât de mic ar fi putut să fie şi al lui Tăvi, căci în lupta lui înverşunată cu moartea nu s-a lăsat doborât decât bucată cu bucată. I-a dat mai întâi morţii un picior amputat. Pe urmă, pe celălalt. Iar numai după ce moartea nu s-a mulţumit cu aceste zăloguri, i-a dat şi suflarea întreagă.

Pe marginea gropii, făcându-şi loc cu coatele, s-au îmbulzit, înaintea prietenilor şi a cunoscuţilor, să-l jalească trei femei bătrâne şi urâte, în straie de alt veac. Erau trei mătuşi de-ale lui, pe care nu le-a văzut niciodată şi care nu l-au văzut niciodată. Poate nici nu le-a ştiut că există.

Ele îl ştiau.

Au sosit din oraşele lor depărtate, aduse de vestea ziarelor sau poate numai de miros. Au sosit să afle ce-a lăsat în urmă, cât a avut şi cât cheltuise. Cum au intrat în casă, au început a boci, scoţând din genţile mari batiste cu dungă neagră, care-au mai slujit la mulţi morţi şi la multe înmormântări. După ce-au plâns cât cere cuviincioasa orânduială, au ţinut socoteală la numărul lumânărilor, au pus mâna pe chei şi au cerut inventar. S-au războit cu Grigore Panţâru, iar moşneagul bărbos le-a stropşit. S-au urcat în birjă şi au alergat să se plângă prefectului că un străin, care nu-i rudă şi nici nu-l cunosc, se amestecă-n

treburi, împarte straie la calici, ia el dispoziţii cu cioclii şi vrea să pună stăpânire pe mortul lor.

Grigore Panţâru le-a restituit mortul. El mai avea încă unul.

Pe acela nu-l plângea nimeni. Pentru moştenirea lui nu se ivise nici o rudă cunoscută ori nu. Un testament, datat de câţiva ani, lăsa puţina agoniseală a lui Picu Hartular unor aşezăminte străine de oraş; aziluri de orbi şi infirmi, şcoli de surdomuţi, adăposturi pentru leproşi ori guşaţi. El îşi căutase şi îşi găsise printre aceştia înrudirile. Erau, oricum, mai aproape de el decât aproape se aflaseră de viaţa şi de sângele lui Tăvi Diamandescu bătrânele avare sosite cu trenul şi cu acte doveditoare în genţile mari. Iar spre marea uimire a târgului, s-a aflat, cu acest prilej, că urâtul-urâţilor şi răul-răilor ajutorase, într-ascuns, orfelini nevoiaşi la învăţătură şi văduve sărmane la mahala. Aceasta răsturna buna judecată a lucrurilor. De aceea, mulţi au şi refuzat să creadă. Era mai comod.

Lopeţile de ţărână au căzut egale la număr şi tot atât de grele peste amândoi.

Acum nu se mai găsea nici o deosebire între dânşii. Între voioasa făptură care sărea zvelt peste portiera automobilului, râzând tonic şi luminos vieţii, şi între făptura purtându-şi în cârcă povara slută şi fără de izbavă, ce deosebire acum mai putea fi? Pământul i-a astupat pe amândoi. Întunericul dinăuntru e acum acelaşi, pentru amândoi.

Soarele şi lumina au rămas afară.

Afară au rămas şi cei care-i iubiseră. Şi cei care i-au urât.

Unii au grăbit spre treburile lor, unde-i chema viaţa. Alţii au întârziat să-şi mai revadă morţii. Iordăchel Păun a prins braţul lui Grigore Panţâru şi s-au îndreptat, ca întotdeauna în asemenea ceasuri, spre o bancă a lor cunoscută, de sus, din fundul cel mai înalt al cimitirului.

La jumătatea potecii, s-au oprit. Au stat locului să privească, să aştepte şi să înţeleagă ceva pentru dânşii

neînţeles.

Printre straturile de flori tomnatice, printre cruci şi arbuşti plângători, se furişa Pantelimon Tăcu. Se uita în dreapta şi-n stânga, ca un răufăcător. Pe urmă, grăbi pasul. Aproape alerga. Ocoli. Îşi apăsă cu palma, peste paltonul vechi, locul inimii. Gestul era ciudat şi nepotrivit omului. Mai avea el oare o inimă uscată, de iască, sub straiul putred de avar? Lărgi ocolul, îl strânse, călcând din ce în ce mai înfrigurat. Poate-şi pierduse punga – au gândit amândoi – punga, ce altceva ar fi dat atâta neastâmpăr şi tulburare unui Pantelimon Tăcu?… Din nou încercă să se orienteze. Se întoarse până la poteca din mijloc. Acum, se înţelegea bine. Căuta un loc şi găsea schimbate aşezările vecine: alte morminte, alte cruci. Păru că a descoperit. Descoperise… Era un mormânt mai vechi decât toate şi mai părăsit decât toate. Un muşuroi cu iarba arsă de brumă, o tufă de măcieş cu boabele roşii, o cruce scufundată. Acolo, Pantelimon Tăcu se plecă şi depuse ceva. Apoi săvârşi faptă neaşteptată pentru toţi câţi îl cunoşteau. Cu un genunchi în pământ, îşi ascunsese obrajii de piatră spongioasă în palme. Aşa rămase. Poate plângea. Poate se ruga.

Poate numai îşi amintea. Poate îşi acoperise ochii ca să poată privi înăuntru, în el.

Amândoi bătrânii au întors capetele. S-au depărtat. Fără voie, pătrundeau într-o taină care nu era a lor.

Ştiau acum ce-a aşezat jos, în iarba sfârlogită de brumă. Un mănunchi de flori puţine, ieftine şi meschine: un buchet de zgârcit. Îl purtase în mână cât timp a mers în urma convoiului. Credeau amândoi că l-a adus pentru mormântul lui Tăvi. Poate pentru al lui Picu Hartular, ca unul care împărtăşise şi el, în ultimele zile, hulirea, ocara şi vrăjmăşirea unui târg întreg. S-au înşelat. Era, aşadar, pentru alt mormânt. Pentru altcineva, de foarte demult!

— Fiecare viaţă e plină de taine contradictorii şi absurde, Iordăchel! Vorbi Grigore Panţâru, lăsându-şi oasele vechi pe banca de popas.

Iordăchel Păun şterse mai întâi scândura cu batista. Nu se lăţi prăvălat pe spătar, ca tovarăşul hirsut, cu straiele lui dihocate. El stătu drept şi corect, pe margine, rezemat cu amândouă palmele în mânerul bastonului. Numai după ce isprăvi aceste preparative tacticoase, îşi rosti cuvântul:

— Nu ştiu dacă sunt absurde tainele acestea. Dar ştiu că sunt triste, Grigore. Urâte şi triste…!

Omul hronicilor şi pergamentelor îşi privi cu mâhnire oraşul său, scăldat în lumina molatică şi aurie a toamnei. Aşa cum se desfăşura oraşul patriarhal la poalele dealului, cu livezile desfrunzite şi viorii, cu turle de biserici şi cu risipitele aşezări omeneşti, el putea să citească, mai fără de greş ca într-un plan ori ca într-o carte, fiecare casă a cui este şi de când a fost înălţată, fiecare biserică de când a fost ctitorită şi de cine – dar, mai ales, citea ceea ce nu stă scris nicăiri: tristeţile, şi amarul, şi urâţeniile ascunse sub fiecare acoperiş. Căci el era cel chemat să le fie multora sfătuitor, împăciuitor şi îmbiânzitor.

Făcu un semn dezolat cu mâna bătrână şi slabă:

— Cu aceasta e greu mai ales să mă împac, Grigore. Pe dânşii mai izbutesc câteodată să-i împac. Pe mine, e mai greu să mă-mpac… Măi uit de-aici la biserica Sfinţii Voievozi. Aceasta e mai veche ca toate, ca tot, durează de când e târgul. Ea figurează în documente din acelaşi veac cu obârşia târgului. S-a alăturat hanului de pe şleahul cel mare, din mijloc de codru, pe unde treceau chervanele cu mărfuri odinioară, între două lumi; în jurul lor s-au adunat, an de an, pe încetul, aşezările de piatră. Aşa cum m-a lămurit cartea cea nouă, dată de tine, Grigore, şi cum m-au luminat încă şi alte cărţi din ultima vreme. Pricep. Acum pricep altfel şi altfel îi văd pe cei de-atunci, nu numai din slova documentelor. Îi văd tăind pădurea şi lărgind loc. Îi văd strângându-se laolaltă, oamenii vechi ai acelor timpuri, cu viaţa lor veche… Aşa a crescut târgul şi aşa i-a crescut vestea de oraş istoric, măcar că n-are faima de cetate, ca Suceava ori Târgovişte. Cunosc toate întâmplările şi viaţa

lor veche de patru-cinci veacuri. N-a fost uşoară! Toate păreau că s-au înverşunat să şteargă târgul nostru de pe faţa pământului. Când nu era o hoardă de tătari, venea o oştire turcească. Veneau panii poloni sau grofii unguri. Alungau norodul, prindeau robi, târau femeile legate de coada cailor, spintecau pruncii. Au dat foc şi au vrut să spulbere şi temeliile aşezărilor. Pe urmă, hoarda a trecut, mânia se potolea, iar fugarii s-au întors la cenuşa unde le-au fost casele; au durat altele, cu îndărătnicie… Şi tot aşa, până s-au liniştit vremile, într-o mocneală de mlaştină stătută, fiindcă târgul nu mai răspundea la rostul cel adevărat, de departe, din veac. Iar mie-mi este greu să mă împac cu gândul că toată îndărătnicia aceasta de viaţă din vremurile aspre, nestatornice, amarnice, de năvăliri, jaf şi pojaruri, a fost numai şi numai ca nepoţii nepoţilor celor de-atunci, adică oamenii aceştia de-acum şi de-aici, să poată duce viaţa pe care o duc şi cum trăiesc. Să se duşmănească şi să se viclenească, să se lăcomească şi să se robească unul pe altul…

Grigore Panţâru, răsturnat pe spătarul băncii, nu privea în vale, ci în sus, spre cer. Rosti:

— Iar pe vremea pârcălabilor şi armaşilor tăi a fost altfel? Altceva?… Tot aşa, şi încă mai crunt, s-au prigonit şi s-au viclenit. Tot aşa s-au exterminat şi s-au vândut. De aceasta se şi căutau. De aceasta reveneau, cu atâta tenacitate, să se regăsească şi s-o ia de la capăt. Ţi-o spun doar hronicile tale străvechi, pe care ţi le-a cam scrântit cartea mai nouă dată de mine! Gândind bine, nici nu găseşti altceva în ele. Numai că, acolo şi atunci, nu-ţi mai par aşa de crunte sau de laşe, fiindcă timpul le-a dat oarecare grandoare…

— Nu erau lucruri aşa de urâte! Se împotrivi Iordăchel Păun, apărându-şi celălalt oraş, al hronicilor şi al voievozilor, împotriva acestuia, al prezentului şi al domnului Emil Sava.

— Au fost, Iordăchel, au fost întotdeauna urâte şi crunte! Ochii tăi, numai, nu vor, tot nu pot să le vadă aşa. Dar aşa

au fost şi nici nu puteau fi altfel! Iar eu am să-ţi explic îndată de ce… Într-un asemenea târg mărunt, oamenii îşi ţin socoteala mai din scurt. Au ochiul mai atent unul asupra altuia. Şi fiindcă nu ne cheltuim altfel, fiindcă nu ne macină viaţa altfel, mai aprig se înverşunează unul asupra altuia.

Orbul de la biserica Sfinţii Voievozi ne-a lămurit.

Iordăchel Păun se miră:

— Sărmanul Udrea? A putut să te înveţe ceva pe tine sărmanul Udrea?

— Întocmai. Sărmanul Udrea! Pe acest-orb l-am socotit eu, cum îl socoţi şi tu, unul din oamenii cei mai blânzi şi mai resignaţi de pe lume. Îţi aminteşti? Eram o dată amândoi, când ne-a mărturisit că numai pentru un singur lucru e mâhnit el, că i-a luat o întâmplare vederea, încă de pe când era copil fără de minte şi judecată… Zicea că-i mâhnit nevoie mare, nu fiindcă aşa nu se poate bu-cura de lumina soarelui. Nu fiindcă orbecăie în bezna lui, fără nici o nădejde. Îl mâhnea numai gândul că aşa, orb, fără să vrea, cu paşii lui de orb, striveşte furnici şi gângănii, făpturile lui Dumnezeu… Îţi aminteşti? Sunt vreo câţiva ani de-atunci… L-am consolat, asigurându-l că şi noi, care avem vedere, facem la fel… Ochii noştri nu ne slujesc ca să descoperim şi să cruţăm gângăniile pământului. Gângăniile sunt prea mici, iar ochii noştri ne folo-sesc la altceva… Câteodată, chiar, pentru a căuta gângania ca s-o strivim mai vârtos sub talpă…

— Îmi amintesc, acum… Clătină Iordăchel Păun din cap. Te-am mustrat atunci. Grigore. De ce să-i strici judecăţile blânde şi bune despre lume ale unui sărman orb? Cel puţin, el să-şi facă în închipuire o lume a lui, mai bună decât a noastră…

— Aşteaptă, dragă Iordache! Aşteaptă să cunoşti şi ceva despre lumea lui. M-a impresionat, cu deosebire, asociaţia omului şi a câinelui. Prietenia lor. Şi eu nu mă impresionez cu una cu două, ca tine! Dar ţi-am, dat dreptate în privinţa aceasta. Era ceva mişcător. Răbdarea şi chibzuinţa de pilot

a câinelui, conducându-l printre trăsuri, automobile şi şanţuri, printre canalele desfundate acum trei ani… Orbul împărţind cu animalul fiecare bucată de pâine. I-am surprins nu o dată, acolo, unde le e locul, la colţul bisericii; i-am surprins în scene de tandreţe. Eftimie al tău, vorbind în şoaptă câinelui. Câinele punându-i laba pe genunchi şi căutând să-i afle gândul din ochii lui orbi. Se înţelegeau. Îşi comunicau… Întocmai ca într-o cărţulie cu poveşti morale… Pe urmă, într-o bună dimineaţă, i-am văzut şi altfel. Orbul croindu-şi câinele cu ciomagul şi câinele rânjind cu colţii la orb. Într-o dimineaţă, şi încă în altele…

— Nu se poate! Protestă cu oroare Iordăchel Păun. Aşa ceva nu se poate…

— Se poate, fiindcă am văzut cu ochii mei. Şi se poate, fiindcă nimic nu e mai natural! E povestea tuturor de aici. La aceasta sfârşesc toţi, mai devreme sau mai târziu. Prea mult stăm unul în sufletul celuilalt. Pe cine să-l ciomăgească orbul, decât pe cel care îi este mai aproape? La cine să rânjească javra, decât la cel care-şi împarte pâinea milei cu el? Invidie, suferinţă, ură, gelozie, vanitate, laşitate, egoism, interese; toate acestea într-un oraş mare, de câteva sute de mii, de un milion de oameni, iau alt caracter. Se prelucrează altfel, de la sine. Cele mărunte dispar. Aici, însă, ca într-o cultură de microbi de un conţinut mai îngust, limitat, aici se dezvoltă şi ele pe o altă măsură, aş zice mai meschină şi defor-mată, cu obiectivele fals precizate. Dai vina, la năduf, pe vecin, nu pe adevăratul vinovat – strâmba şi nedreapta alcătuire! Amestec, confuzie de cauze şi efecte. Nu mai vedem nici noi ceea ce e de văzut… Aşa că vinovaţii sunt în aceeaşi vreme şi victimele. Sau, dacă vrei, invers… Îţi mărturisesc, când m-am întors şi l-am găsit pe Picu în cutioara lui de lemn, m-am gândit la o mare răfuială cu mulţi dintre cei câţi s-ar cuveni răfuiţi… Cu Sava şi cu acel Stoian, şi cu alţii încă… Şi poate cu jupâneasa Clemence Blându! Căci n-o cred străină de toată povestea scrisorilor. Nu e nevoie de deducţii în genul romanelor poliţieneşti ca

să ajungi la concluzia aceasta. Ea era amică nedespărţită cu doamna Ortansa Sava, şi ea nu mai este! Ea nu s-a resemnat cu ideea că doamna Ortansa Sava s-a împăcat cu rivala sa, doamna colonel Valivlahidis! Ea avea ceva de plătit lui bietul Hartular pentru atâtea glume neplăcute!… Toate coincideau într-un amestec de interese şi de pasiuni, pe care Emil Sava şi un Stoian le-au folosit, ca să înlăture un om incomod ca Picu, să-i scoată colţii şi să-i astupe glasul… Poate Stoian avea şi alt interes, alte motive… Pe aceştia voiam să-i răfuiesc! Se vede, însă, că s-a apropiat şi pentru mine sfârşitul. Nu m-a ţinut hotărârea până-n seară… Ce însemnau aceste uragane într-un pahar de apă, aceste deşănţate murdării într-o troacă de lături, faţă de realitatea cea mare, cauza cauzelor? Faţă de strâmbătatea unei lumi şi alcătuiri? La ce bun? Ce rezolvi? Ce repari?

— Adică, să stăm la o parte? Întrebă Iordăchel Păun. Nu mă rabdă inima.

— Când am stat noi la o parte şi când ne-a răbdat inima să stăm la o parte? Ia întreabă şi socoate, de când ne cunoaştem. Fiecare în felul nostru şi după firea noastră, Iordache, bătrâne! Eu i-am forfecat pe cei păcătoşi, de le-au mers fulgii. Tu, marele împăciuitor, i-ai luat cu duhul blândeţii… Rezolvat-am, însă, ceva? Reparat-am, însă, ceva?… Mers-am până la rădăcinile cele adânci, cauza cauzelor?… Aici, doar doctorul Tănăsescu, fostul elev al tău şi al meu, a alinat o suferinţă în calicimea târgului, din mahalaua Trăscău, din gropi şi din gunoaie, el, doctorul fără de arginţi. Şi poate, într-o măsură, Sandu Buhuş, avocatul fără de arginţi, apărătorul oropsiţilor… Picături într-un ocean! Încolo?… Şi eu, şi tu, feciori de ţărani cu mame care nu ştiau carte, ne-am pomenit din tinereţe transmutaţi în altă lume, datorită diplomelor, pentru a ne pierde cu încetul în nimicnicia ei, de aici, din Căliman. Ducem la groapă pe Tăvi Diamandescu şi pe Picu Hartular, nu pe cei din mahalaua Trăscău, din gropi şi din gunoaie. Aceasta nu-ţi spune nimic? Fără îndoială, pe Tăvi îl iubeam:

înfăţişa viaţa, energia, bucuria de a trăi. Fără îndoială că Picu Hartular a fost şi el, în felul său, o victimă, care ar fi meritat altă soartă. Dar reprezentau altă lume, nu a noastră… De ce să mai scormonesc ce şi cum?

— Poate e mai cuminte aşa, Grigore…

— Cuminte? Nu cunosc cuvântul acesta. Nu cumin-ţenia mă opreşte de la toate. Vlaga din mine, care s-a dus. Când nu mai poţi ceva, invoci cuminţenia. Unii încep de la douăzeci de ani. Pe mine m-a ajuns la optzeci. Dar n-o numesc cuminţenie. Suntem foarte bătrâni, Iordache! Aceasta e. Toate sunt acum prea târzii pentru noi. Treacă alţii la rând, mai vrednici. Locul nostru e aici, nu dincolo, devale, în târg… Ar fi bine să începem a ne cam pregăti. Într-o zi, are să vină Ţibică Artino şi, la apelul lui no-minal, n-are să ne mai găsească la „Rinalti”. Are să ne afle aici… Aceasta a fost tot. E mult mai simplu decât se pare. Numai Tăcu nu se împacă aşa de uşor. Ce zici, Tacule?

Pantelimon Tăcu urcase poteca. Îi zărise de departe. Simţea şi el nevoia unei apropieri omeneşti.

Pe chipul de piatră spongioasă, cu urmele firelor de ţărână în pori, nu mai subzista nimic din emoţia care i-a frânt genunchii, acolo, la mormântul vechi şi necunoscut. Din nou, trăsăturile feţei şi-au luat neclintirea inumană; privirea din nou era sleită şi opacă, de mort. Dar nevoia unei apropieri omeneşti îl mânase alături de cei doi.

I-au făcut loc.

Pe bancă erau acum trei bătrâni, cu trei lumi ale lor, străine cu totul. Nu se potriveau la chip, la port, la viaţă la trecut, la tot. Nimic mai deosebit, chiar în privirea cu care îşi contemplau acum oraşul lor din vale: al lor şi totuşi pentru fiecare altul. Dar îi apropiase pe banca singuratică a cimitirului, să poposească în anticamera morţii, un instinct obscur de solidaritate. Îi adunaseră, ca pe nişte ultimi supravieţuitori, amintirile tinereţii lor din celălalt veac, întârzierea lor într-o viaţă din ce în ce mai greu de înţeles şi de acceptat.

S-au aşteptat să-l audă pe Pantelimon Tăcu, repetând veşnicul său bilanţ pe marginea necrologurilor: Cine-ar fi crezut? Tăvi, numai treizeci şi opt de ani şi opt luni… Spuneam eu!… Şi Picu Hartular!… Patruzeci şi unu de ani… Spuneam eu!” Dar n-a fost nimic. N-a spus nimic.

Târziu de tot, după o lungă şi neclintită tăcere, a vorbit cu un glas care nu era al lui:

— Moartea face câteodată minuni… Cruţă omul de bătrâneţe, de căderile şi urâţeniile bătrâneţii.

Iordăchel Păun şi Grigore Panţâru au gândit amândoi la Tăvi Diamandescu, la moartea care l-a cruţat de netrebnicele deformaţii ale lumii lui de naştere şi de fatala decrepitudine. La dânsul şi-au închipuit că a fost şi gândul lui Tăcu. Dar bătrânul cu faţa spână şi pietrificată a continuat, privind înainte cu ochii lui morţi, într-un gol unde vedea poate altceva.

— O femeie… O fată de pe vremea noastră ce-ar fi devenit astăzi? Însă dacă moartea a fost bună cu ea, a păstrat-o tânără, aşa cum era… A rămas tânără! A trecut prin viaţă numai cu tinereţea ei. N-au ucis-o anii pe încetul, ca pe noi. Mai trăieşte, într-o amintire, numai cu ochii ei de-atunci, şi cu glasul ei de-atunci, şi cu râsul ei tânăr de-atunci…

Pantelimon Tăcu se întoarse la zgârcenia sa fără leac.

Descoperi un nasture slab în aţe, răsuci aţa, o rupse şi strânse nasturele în buzunar. Dar ceilalţi doi ştiau acum pe ce mormânt a depus el meschinul lui buchet şi la ce cruce a îngenuncheat. Neîndoielnic, mormântul unei fete de-atunci, care-a fost pusă în pământ cu tinereţea ei de-atunci, şi poate cu o tăinuită iubire de-atunci.

Au tăcut tustrei. A trecut o înfiorare de frig de la unul la celălalt.

— Ne prinde noaptea. Să mergem!… Altfel ne închide portarul aici, şi nu sunt atât de grăbit… Mai poate să aibă răbdare încă o lună-două, un an. Pe urmă, are să ne închidă pentru totdeauna. Ce zici, Tacule?

Grigore Panţâru întrebase cu un zâmbet care nu mai putea fi răutăcios şi rece. Pantelimon Tăcu se ridică însă deodată cuprins de îngrijorare, ca şi cum cei doi contemporani ar fi complotat să-l închidă de pe acum în cavoul lui, pe lângă care nu trecea niciodată.

— Să mergem! Rosti. E târziu de tot… Uite, au început stelele…

N-au ales poteca pe la cele două morminte vecine şi proaspete.

Pe acolo, treceau alte umbre în înnoptarea grăbită. Două. Magâlea susţinând braţul Nadiei Trifan. Copila se împleticea în mers. Se opri să tuşească. Îşi acoperi buzele cu batista albă. Când sfârşi, ascunse batista şi înălţă ochii la cer. Iar îndată uită tusea, uită genunchii împle-ticiţi, sfârşeala febrei din trup. Pe cerul de stânjenel, licăreau cele dintâi stele – şi cerul era atât de înalt, de vast şi de limpede în cosmica lui rece enigmă, încât mica lor dramă i-a apărut mai neînsemnată ca zbaterea de agonie a gâzelor.

O stea se desprinse din cheotoarea albastră şi după dânsa alta. Au căzut oblic, diagonal, spre cealaltă margine a lumii, undeva, departe, departe.

Nadia întoarse ochii de la cele două candele de la crucile celor două proaspete morminte de aproape şi vorbi în şoaptă:

— Nu ştiu de ce, Leon, dar îmi pare întotdeauna că stelele care cad nu se pierd… Cad la căpătâiul morţilor, în candele… Ca să lumineze de-acolo. Poate de asta se spune, de câte ori cade o stea, că moare un om… Steaua vine să-şi caute mortul ei, să-l păzească, aşa cum l-a păzit în viaţă…

Priveau amândoi la cele două candele cu sâmburele de lumină licărind, într-adevăr, ca două scântei siderale descinse în cupola de sticlă.

Dar o suflare nesimţită a stins steaua de pe mormântul lui Picu Hartular. El a rămas singur, în întuneric.

Afară, la poartă, Moriţ, câinele nimănui, îl aştepta cum îşi aşteptase celălalt stăpân, la poarta cimitirului evreiesc.

Începu să urle. Să-l cheme.

Paznicul ridică un bulgăre de ţărână şi zvârli după el:

— Marş tu, potaia dracului! Caută-ţi alt loc să-ţi încerci glasul. Marş şi urlă pe-un maidan cu gunoaie, la Trăscău.

EPILOG

, Hodie mihi, cras tibi!”22

Moriţ şi-a aşteptat zadarnic stăpânul închis în cutioara lui de lemn, scurtă ca un sicriu de copil.

Trei nopţi a venit să-l cheme, urlând la lumina de var a lunii. Trei nopţi. Pe urmă, a înţeles că nu se mai întoarce, cum nu s-a mai întors celălalt stăpân, Moriţ Şor, telalul. A intonat o ultimă tânguire, mai prelungă şi mai jalnică decât toate, până ce luna şi-a tras faţa albă de strigoaică dincolo de dealul Călimanului. A plecat spre oraş, spre maidanele cu spini şi movilele cu gunoaie, spre uliţele unde din nou aveau să-l întâmpine, a doua zi dimineaţă, loviturile de pietroaie, găleţile cu leşie şi colţii celorlalţi câini.

Dar Picu Hartular s-a întors, cu toate acestea, din mormânt.

Nu-şi găsea linişte acolo. El mai avea ceva de spus, fără cuvintele dogite din viaţă, de la masa lui, la „Rinalti”.

A fost o spaimă şi o chinuire în oraş, răsucind multe trupuri prin somn şi căscând mulţi ochi cutremuraţi de întuneric.

Acum, nimeni nu-i mai putea închide nici o uşă.

Umbra mortului trecea prin uşă. Prin toate uşile unde-a bătut în viaţă. Trecea fără vuiet, fără să bată, târziu, după miezul nopţii.

Se instala pe marginea paturilor, fără să rostească nimic, cu mâinile albe şi lungi pe genunchi, privind în pământ cu tristeţe. Îi şiroia apa de pe hainele leoarcă şi îi clănţăneau dinţii.

Dar nu rostea nimic.

Nu se plângea. Nu dojenea pe nimeni, nu cerea socoteală. Stătea pe marginea patului şi aştepta. În aceeaşi clipă, trecea prin douăzeci de ziduri, în douăzeci de case, ca să-şi

ia locul pe-o margine de pat şi să aştepte, chinuitoare mustrare de dincolo de mormânt.

Aşa a trecut prin uşa lui Tudor Stoenescu-Stoian şi aşa îi priveghea somnul, neclintit la picioare. Aşa se arăta Lisavetei, care se trezea cu geamăt, blestemându-l, pocitul! Să-l apese pământul mai greu peste pieptul coşcovit şi să-i putrezească mai repede inima. Aşa intra în dormitorul doamnei Clemence Blându; iar Ans se zvârcolea scâncind: „Puciule, scoală-te şi-l alungă! Ce stai?” Aşa trecea prin uşa Laurenţiei Iancovici. Acum, nopţile ei erau mai înfricoşate. Nu mai bătea Ionică al ei afară şi nu mai avea cui striga: „Aşteaptă, Ionică, nu pleca. Aşteaptă, nu pleca…!” Visul acesta se curmase deodată. Dispăruse. Acum pătrundea, prin uşa închisă, schilodul cu hainele ude, aşa cum l-a văzut ea, ca un om scăpat de la înec. Nu ştia cum a sosit, cum a intrat. N-o ştia, cum nu ştia nimeni dintre ceilalţi. Ca toţi, se pomenea cu dânsul pe marginea patului, privind în pământ, cu mâinile pe genunchi, cu apa curgând din buretele ghebului şi lăţind lac negru la picioare – negru cum numai apa din cealaltă viaţă a iadului poate să fie aşa, de culoarea catranului.

Intra acum Hartular şi prin uşa Adinei Buhuş, în camera cu mobile de cristal şi de nichel.

Nu-i rezista nici un zăvor. Nimic nu-l mai putea opri şi nimeni. Pe Lisaveta o ţintuia în patul ei, fiindcă era în acelaşi timp şi acolo, cum era şi la patul, în visul altor oameni din târg; al lui Emil Sava şi al lui Tudor Stoenescu-Stoian, al doamnei Clemence Blându şi al părintelui Mârza, al Laurenţiei Iancovici şi al multor caracude, din cele chemate de colonelul Ţibică Artino la apelul lui nominal: Caracudescu, Caracudovici, Caracudeanu, Caracudovschi. Dar aici, la patul Adinei Buhuş, rămânea el mai îndelung, până în zori, şi aici era el mai trist privind în pământ, cu mâinile lungi ţinându-şi genunchii. Aici avea el mai multe de spus, ce n-a spus în viaţă şi nu cuteza a spune nici acum. Dar se mulţumea să vină, să tacă, să aştepte. Nu-l mai

putea alunga nimeni! Prin uşi intra şi ieşea ca un fum, prin fereastra deschisă.

Sub ochii Adinei Buhuş, cearcănele viorii au coborât mai intense.

— A devenit ceva imposibil! Exclamase într-o zi domnul prefect Emil Sava, zuruindu-şi cheile cu mânie. Această canalie nici mort nu se astâmpără!

Tudor Stoenescu-Stoian recunoscu, mestecându-şi cuvintele în gura coclită:

— Şi mie mi se întâmplă la fel. De-o săptămână, îl visez în fiecare noapte. Vine, se instalează şi nu-l pot scoate afară. Mă deştept? Dispare! Aţipesc! Îşi ia locul! E ceva inimaginabil.

Amândoi au tăcut. Acum nu-i mai puteau face nimic. Iar domnul Emil Sava nu se putea împăca în ruptul capului cu această umilitoare recunoaştere a neputinţei. Îl duşmăneau pe mort mai vrăjmaş decât l-au urât în viaţă, ca şi cum el, într-adevăr, cu ştiinţă şi cu voinţă, se întorcea din lumea de dincolo, să-şi râdă fiindcă i-a aflat dezarmaţi şi să-şi reia, cu o lugubră satisfacţie, misiunea lui de la masa caracudelor.

Născocise un supliciu cum n-a izbutit să descopere în viaţă. Numai el era capabil de asemenea perversă răzbunare, torturându-şi din mormânt concetăţenii.

Sentimentul domnului prefect Emil Sava era acesta:

— Asemenea oameni trebuiesc suprimaţi! Se îndârji, călcând apăsat şi izbind cheile cu care nu putea închide un mort.

Pe urmă, îşi tamponă cu batista fruntea asudată. Începea să vorbească prostii. Îl suprimaseră, doară, o dată! Un mort nu mai poate fi suprimat. Aici, orice abilitate şi „lovitura dublă” încetează. Îşi pierde eficacitatea.

Morţii vin când vor, pleacă şi se întorc când vor, intră unde vor.

Domnului Emil Sava i s-a părut un privilegiu stupid şi nedrept acesta. Ar fi cerut o lege, un regulament şi ar fi afişat o ordonanţă.

Şi aceasta, tocmai acum şi-a găsit s-o facă, mize-rabilul! Îţi spun, e o farsă sinistră cum era în năravul lui. O face anume…!

„Tocmai acum”, adică în momentele când cariera politică a domnului prefect Emil Sava se încununa cu o măreaţă înfăptuire de gospodar.

Palatul administrativ se înălţa glorios în piaţa Miron Costin, cu latele scări de granit şi cu turnul dominând tot oraşul. Inaugurarea fusese pregătită cu vast program de festivităţi. Se ridicaseră arcurile de triumf pentru reprezentanţii guvernului de la centru. Soseau doi miniştri. Bunul prieten al domnului Emil Sava şi al lui Iordan HagiIordan: ministrul de justiţie, simpaticul şi popularul Gică Elefterescu. Ministrul de interne. Un om mult mai dificil şi mai stăpân pe sine în socotelile politicăriei: Alexandru Vardaru.

— Să ştii că şi acesta o să ne facă neplăceri! Declară domnul Emil Sava. Eu nu înţeleg ce caută el la noi în partid şi de ce a apelat partidul la el? E o vechitură din vremile preistorice ale politicii, dinainte de război, când n-aveai de luptat cu votul universal. Toate se manevrau cu altă tactică şi cu mănuşi, pentru nasuri subţiri, pe colegii. Ce ştie el din tactica nouă de-acuma? Deocamdată, s-a anunţat că va găzdui la Sandu Buhuş, pentru că ar fi fost în bune legături de prietenie cu bătrânul Buhuş… Aşa ceva ne mai trebuia! Ne strică toate aranjamentele. Un ministru găzduit la un imbecil din opoziţie, dacă s-a mai văzut vreodată! Şi aceasta se numeşte a face politică, a avea cap politic!… Iată pentru cine muncim şi ne spetim!

Inaugurarea a avut loc cu fanfare militare, cu banchet şi toasturi. Ministrul justiţiei, Gică Elefterescu, escortat de Iordan Hagi-Iordan, a fost sufletul festivităţilor şi a ţintuit asupră-i toate speranţele norodului, făgăduind că va sta alături de amicul său Emil Sava, în toată strădania pentru a ridica ţinutul acesta, prea neglijat până acum de guverne. De altfel, oricât de vremelnice ar fi destinele guvernelor,

aici prosperitatea rămâne pe mâini mai statornice. Şi, întorcându-se cu paharul de şampanie în mână, a închinat în sănătatea marelui financiar şi neostenitului organizator de fertile întreprinderi, Iordan Hagi-Iordan, omul cu mandibulele puternice şi cu figura apoplectică, directorul societăţii „Voevoda, Rumanian Company for the Development of the Mining Industry, Limited”. Prin acesta, prin întreprinderea sa şi prin oamenii de talia domnului Emil Sava, judeţul va cunoaşte o epocă de activitate şi de belşug încă necunoscută în asemenea regiuni ale ţării. Un cuvânt a fost rezervat şi valorosului element proaspăt venit în politică, să-şi pună în serviciul concetăţenilor şi al micii sale patrii adoptive priceperea, talentul, înalta probitate şi nobila dezinteresare, care ar fi de dorit să slujească pilduire şi altora. Tudor Stoenescu-Stoian a plecat ochii cu modestie, răsucind între degete cocoloaşe de pâine şi neputând alunga gândul că şi în această noapte, îndată ce va întoarce cheia în uşă, îndată ce se va băga în aşternut şi va închide ochii, la capătul patului, la picioare, Picu Hartular se va instala cu palmele pe genunchi, cu privirea lui în pământ, cu înfricoşătoarea lui tăcere şi cu cocoaşa lui şuroind de apă ca un burete.

Celălalt ministru, Alexandru Vardaru, s-a mulţumit să rostească numai câteva cuvinte, în care n-a pomenit mai nimic despre abnegaţia şi truda domnului prefect Emil Sava, mai nimic despre prosperitatea ce se va dezlănţui în curând, graţie marelui şi întreprinzătorului capitalist Iordan Hagi-Iordan. Avea socotelile sale. Nu învârtea politică să-şi facă avere. Făcea politică să-şi asigure averea moştenită din ţâţă-n fiu, de aproape un veac. Îi dădea mâna!

Aceste rezerve au făcut proastă impresie şi au dat loc la aprinse comentarii, ca şi faptul că toată vremea, ministrul de interne n-a schimbat o vorbă cu intrepidul financiar şi că a găzduit la un om de ispravă, desigur, ca Sandu Buhuş, dar, oricum, un opozant obstrucţionist. Toate comentariile

au fost reluate la masa caracudelor. Lipsea însă Picu Hartular să găsească el cuvântul de încheiere, neuitat, pentru a pecetlui multe comice amă-nunte, ca, bunăoară, ideea de a pune în turla noului edificiu public un om să învârtă minutarul ceasornicului cu mâna, fiindcă orologiul sosise cu mecanismul defectuos de la fabrică. Glasul cu rezonanţa amplificată de cocoaşă n-avea să mai răsune la masa caracudelor. Nu-l mai auzeau nici cei care primeau vizita lui Hartular prin somn, când trecea prin uşi şi venea să se odihnească pe marginea paturilor, după drumul istovitor şi fără nădejde prin ploaie.

Acum tăcea. Iar tăcerea era mai intolerabilă decât orice cuvânt a rostit el vreodată şi ar fi putut să-l rostească!

Adina Buhuş se deştepta în fiecare dimineaţă mai istoviă şi cu tâmplele încleştate într-un cerc mai dureros de foc.

Ea nu-şi imagina ce are strigoiul acesta cu dânsa, cum nu-şi imaginase că a putut avea ceva în viaţă.

Prin somn, prin vis, voia să-l roage cu un blând reproş: „Spune-mi, te rog, ce vrei? Spune-mi şi lasă-mă, te rog. Eu nu ţi-am făcut nimic, niciodată. N-am făcut niciodată, nimănui, cu voinţă, nimic rău. Pe mine de ce să mă torturezi? Sunt destul de nefericită şi fără aceasta… Te rog, lasă-mă… O singură dorinţă am. Să mă lase toţi în pace…” Dar buzele nu se mişcau, glasul rămânea împietrit în vraja cea rea a visului. Şi vedenia nu pleca să treacă prin uşă ca un fum, până ce nu se lumina de ziuă, când Adina Buhuş deschidea ochii să-şi rănească privirea de cealaltă prezenţă chinuitoare: zidul de temniţă al Călimanului, astupându-i cerul cât e de înalt, fereastra cât e de lată.

O amăgitoare uitare şi un amăgitor interes pentru viaţă i-a adus, două zile, oaspetele ilustru din Bucureşti:

Alexandru Vardaru. Cu mare uimire şi cu bucuroasă plăcere, ministrul de interne a descoperit că soţia lui Sandu Buhuşi fusese, pe vremuri, prietenă cu singura lui fiică, Luminiţa, şi că era nepoata acelei tanti Cora, maiestuoasă la înfăţişare şi puerilă la fire, pe care a cunoscut-o în tinereţe

şi de care îl legau multe şi melancolice amintiri. Astfel, Adina Buhuş a trăit puţin, a retrăit o viaţă a ei, ucisă de conspiraţia acestor oameni de aici, asfixiată de înăbuşitorul perete de lut şi de piatră.

Pe urmă, alaiul de la festivităţile domnului Emil Sava a plecat. Alexandru Vardaru, cu masiva lui energie şi cu aspra lui frunte brăzdată de cute, şi-a luat rămas bun, sărutându-i în prag mâna, cu o desuetă politeţe de dinaintea anilor de război, i-a urat, râzând cu toată dantura intactă, gânduri mai puţin sumbre, a invitat-o, în numele Luminiţei, să-şi revadă prietena, l-a ameninţat pe Sandi cu degetul să nu-şi neglijeze asemenea podoabă a casei, s-a urcat în automobilul imens ca un vagon şi a plecat să inspecteze alte ţinuturi, răzleţit de banda celeilalte excelenţe şi de a comparşilor săi: Gică Elefterescu, Iordan Hagi-Iordan et comp.

Adina Buhuş a rămas mai singură, cu zilele mai deşarte şi cu arătarea ei din fiecare noapte, aşezată pe marginea patului, cu palmele prelungi sprijinite în genunchi.

Aşa a găsit-o scrisoarea hotărâtoare, într-o dimineaţă.

Câteva rânduri zgâriate cu peniţa stiloului, într-un hol elveţian, de fosta tovarăşă de cameră la pension, Graziella Leitzelar. Cum o recunoştea din această scrisoare pe prietena ei din totdeauna şi cum viaţa nu schimbase din ea nimic! Îşi târâse bărbatul după dânsa, din San-Salvadorul minuscul pe harta Americii, ca un rest din ţigările pe care le fuma ea pe ascuns, când închidea uşa de la camera lor şi când M-lle Ecuyer bătea cu pumnul, somând-o să deschidă ca s-o surprindă asupra faptului. Nu trăgea zăvorul până ce nu se risipea fumul. Apoi, inventa cele mai năstruşnice şi absurde explicaţii, pe care nu le credea şi nu pretindea să le creadă nici M-lle Ecuyer.

Ecky – aşa o botezaseră. Acum, purtându-şi bărbatul să cutreiere Europa, Graziella făcuse popas şi la pensionul lor, Roseneck, din Lausanne. O găsise pe Ecky mai uscată şi cu articulaţiile mai ruginite. O terorizase, oferindu-i cu dezinvoltură ţigări din portţigaretul de piele de şarpe – de şarpe de-al lor, din San-Salvador! O terorizase, silind-o să fumeze şi spunând că a făcut un voeu23 de care depinde destinul ei şi al copiilor. Ecky se chinuise să fumeze, tuşind,

lăcrimând şi strănutând. Pe urmă, când ţigara a fost gata, i-a mărturisit, râzând, că totul era numai un jurământ vechi al ei, de când îi bătea în uşă şi n-o lăsa să-şi termine „Laurensurile”. De pe atunci îşi jurase să fumeze cândva împreună pipa păcii, ca şefii triburilor indiene de odinioară, şi, iată, şi-a ţinut jurământul cu această revanşă inofensivă de şcolăriţă! Pe jumătate scandalizată, pe jumătate iertând-o, Ecky i-a pomenit că fosta ei tovarăşă de cameră, Adina, n-ar fi săvârşit niciodată aşa ceva, fiindcă ea n-avea mintea şi voluptatea sadică a unei mici sălbatice din continentul pieilor roşii, al metişilor, al mulatrilor, al creolilor şi al gangsterilor. „Aşa a venit vorba despre tine, Ady! Te regretă şi am înţeles că şi acum te adoră. Aşa ar fi vrut ea s-o secondeze o fostă elevă, să-i predea cheile şi jumătate din răspunderea conducerii. Am pufnit de râs în nasul lung şi ascuţit al lui Ecky! Tu conducând pensionul Rosenberg, ţinând în frâu cele treizeci de turbate aduse din toate unghiurile planetei!… Cum vezi, Ecky s-a zaharisit 99,99 la sută. Dar am vizitat şi camera noastră. Nimic nu s-a schimbat, Ady. Aceeaşi privelişte de la fereastră, peste Leman, cu Evianul în fund. În locul nostru, alte două victime ale lui Ecky. O canadiancă şi o norvegiană. Le-am şi identificat! Canadianca ţinea locul meu. O zurlie cu un valvârtej de păr în cap, o apucată din cele care rup trei piepteni pe săptămână, nu-şi găsesc niciodată perechea pantofului, nu-s capabile să fie exacte la masă şi mai pretind pe urmă, cu vehemenţă, că ornicul pensionului e de vină – întotdeauna bate razna. În fine, cunoşti: toate cele de la fosta Graziella Leitzelar citire! Sunt sigură că şi ea fumează pe ascuns. Sunt sigură că şi ei îi bate Ecky cu pumnul în uşă. Cealaltă, norvegiana, vaporoasă şi nostalgică… Îţi ţine locul tău. Amândouă m-au însoţit tot timpul cât am vizitat pensionul, au vrut să afle cum era viaţa noastră de atunci, am cerut voie de la Ecky să mi le cedeze pe-o jumătate de zi, le-am plimbat cu automobilul până la Montreux, eram să le răstorn în Leman la un viraj, căci conduc, după cum îţi

imaginezi, ca o nebună. Pe urmă le-am corupt. Le-am dus la „Perroquet„, unde-au dansat până târziu. Când am sunat la poartă să le predau lui Ecky, fosta noastră directoare să mă ia în unghii, nu alta. Dar i-am făcut cu tifla şi am dispărut în noapte, ca un demon al răului ce-am fost şi-am rămas.”

Scrisoarea căzu pe genunchii Adinei. Ridică ochii şi privirea se izbi de peretele aspru al Călimanului.

A alergat, ca întotdeauna în asemenea ceasuri, a alergat la Scarlat Buhuşi, aventurierul care a cutreierat lumea, mările şi oceanele, continentele. A întâmpinat-o femeia spoită şi Bijulică, lătrând piţigăiat şi agresiv.

Scarlat Buhuş se putea mişca acum. Nu mai mergea copăcel, sprijinindu-se de pereţi şi de spătarele scaunelor. Îşi plivea grădina, îşi curăţa pomii de omizi, săpa singur straturile pentru răsaduri. Dar un gol se căscase în toate amintirile. Când privea globul de carton cu petele albastre ale oceanelor, cu petele cafenii ale munţilor, cu savanele verzi şi cu albele pete ale deşerturilor nisipoase, ele nu-i mai spuneau nimic. Nu-şi mai amintea, de toate, decât printr-o ceaţă.

— Mi-a scris prietena din San-Salvador… Ştii, unchiule? Din San-Salvador, unde-ai stat şase luni, fiindcă n-aveai bani să cumperi bilet la vapor… Îţi aduci aminte? Ai făcut drumul pe jos, din Honduras, de la Tegucigalpa… Pe urmă, ai trecut la Managua, la San-José şi de la Pa-nama ai plecat matelot cu vaporul peste Pacific, Noua Zeelandă, insulele Sandwich…

Scarlat Buhuşi păru foarte minunat de acest itinerar:

— Am fost eu în insulele Sandwich? Nici n-am ştiut că există nişte insule de sandviş… Trebuie să trăiască bine cei de acolo… Au mâncarea sub picioare… Dar ce fel de sandviş? Cu icre, cu şuncă?

Adina căută în ochii bătrânului o urmă de ironie, de maliţioasă intenţie.

Nu sclipea, însă, nimic. Deşertul cel mai desăvârşit.

Cu o încordare de memorie, Scarlat Buhuş căuta cu toată seriozitatea să reconstituie arhipelagul Sandwich şi să-şi amintească dacă erau insule de şuncă ori de icre.

— În San-Salvador… Reluă Adina.

Bătrânul îi făcu semn să-i dea cuvântul. Îşi amintise.

Acum ştia despre ce e vorba:

— Da-da! San-Salvador. Acolo am vânat eu urşi albi. E foarte frig în San-Salvador… Acolo mi-a degerat mie degetul ăsta…

Şi întinse degetul ciung, mărturie.

— Te înşeli, unchiule. Cum ai putut să vânezi urşi albi în San-Salvador, sub tropice, aproape de Ecuator? Degetul ţi-a degerat în Kamciatka…

Scarlat Buhuş îşi privi restul degetului cu neîncredere.

— Kamciatka? Nu cunosc Kamciatka…

Hotărârea Adinei Buhuş crescuse, pusese stăpânire pe dânsa, în oraşul acesta astupat de un zid lutos spre zările lumii, unde nu mai avea pe nimeni, pe nimeni să-i răspundă chemărilor ei.

— Unchiule! Îi întinse fruntea. Se poate să nu ne mai vedem niciodată. Se prea poate să-mi găsesc un rost pe lume: subdirectoare la un pension din Elveţia, unda am învăţat şi eu pe vremuri. Plec departe şi n-am să mă mai întorc…!

— Toţi se întorc… O asigură bătrânul.

Şi rămase în mijlocul grădinii, scuturându-şi ţărâna de pe degetele arse de geruri, rupte de gloanţe. O privi din urmă până ce dispăru. Nu putea înţelege cum pleacă, unde poate pleca şi de ce poate pleca, departe, în lume, cineva.

Clătină din cap.

Sunt fel de fel de lucruri ciudate şi neînţelese pe lume.

Apoi începu să scormonească pământul cu degetele, pentru cuiburile lui de răsaduri.

Pe stradă, Adina Buhuş grăbi pasul. Mai avea când să prindă trenul de seară. Sandi lipsea până a doua zi. Cu atât

mai bine! Erau amândoi cruţaţi de sfâşierea despărţirilor, de explicaţii care nu pot explica nimic.

Când intră pe portiţă, acasă, de pe celălalt trotuar o salută Tudor Stoenescu-Stoian. Întoarse capul. Ar fi voit ca ultimul om întâlnit aici să fie altul. Tudor StoenescuStoian nu mai simţi nici o săgetare dureroasă în inimă.

Era, şi pentru dânsul, totul sfârşit.

Venise numai să treacă încă o dată pe dinaintea grădinii. Să revadă masa de sub nuc, unde-au stat într-o după-amiază de vară, cu cerul perdeluit în nori subţiri ca pânza de in. Acolo unde îşi spusese că se va mai întoarce, târziu, peste ani, să depună ţigara pe marginea scrumierei, să privească spre culmea Călimanului împădurită cu fagi şi cu paltini, să povestească întâilor şi bunilor săi prieteni, din adoptivul oraş patriarhal, întortocheatele răsturnări din sufletul lui, până ce le-a biruit pe toate, până ce s-a biruit. Acuma aceasta nu mai putea fi, cum nici dealul Călimanului n-avea să mai cunoască vreodată lăstărişul tânăr şi fraged de fagi şi de paltini.

Grăbi şi el pasul. Îl aştepta şi pe dânsul, aiurea, alt-ceva.

Altcineva.

Tovarăşa pe care i-a ales-o domnul Emil Sava, nepoata de-a doua spiţă a doamnei Ortansa Sava; strănepoata lui Lache Ursuleac, îmbogăţitul, care şi-a înzestrat cinci fete în zece ani. Logodna era hotărâtă până-n două săptămâni. O aştepta cu indiferenţă, cum cu indiferenţă atinsese buzele moi cu buzele lui. Toată fiinţa sa cea adevărată, bunărea, dar capabilă de remuşcări şi de mari hotărâri, era desprinsă de el. Rămăsese colo, să se descompună, să se lichefieze, să se volatilizeze pentru totdeauna la masa de sub nuc, într-o după-amiază de vară, cu cerul perdeluit de nori subţiri ca pânza de in.

Păşi pragul, şi în prag îl întâmpină tovarăşa lui de toată viaţa. Apropie, fără nici o tresărire, gura de fruntea oferită.

Logodnica avea un coş roşu pe frunte încă de ieri; îi mai apăruse astăzi încă unul în bărbie. Avea ochi cu genele

rare, ochi spălăciţi şi fără cearcăne, care devoră jumătate din obrazul prelung. N-avea nimic din capul fatal al Meduzei, nimic din fina mlădiere a unei pantere negre.

Făcea foarte izbutită plăcintă cu mere şi era neîntre-cută în confecţionarea cozonacilor. Astfel, Tudor Stoenescu-Stoian ştia dinainte că în câţiva ani va căpăta burtă (chelie începuse să aibă), va mai avea şi o casă, poate automobil la scară, în orice caz, un pachet de acţiuni ale societăţii „Voevoda, Rumanian Company for the Development of the Mining Industry, Limited”.

— Aceasta ce este? Întrebă Stoian, cu inima încleştată într-un pumn de fier.

— O surpriză, Theo!… Am găsit-o în pod, printre alte lucruri vechi… Un cadou al bunicăi!… Adus de la Viena, la nunta mamei. Mai este un singur exemplar în tot ora-şul. A fost cumpărat, odată cu perechea lui de mama domnului Alexandru Buhuş.

Aceasta – era o oglindă cu trei canaturi. Altă oglindă cu trei canaturi, la fel cu aceea pe care Tudor StoenescuStoian o cunoştea prea bine din primele săptămâni când sosise aici, pentru a începe o altă viaţă, nouă.

Theo înaintă să se privească. Dar era o oglindă mai prost conservată decât cealaltă, acolo unde va fi rămas ea atâta vreme la umezeală, printre vechituri. Argintul viu se coşcovise, mâncat şi înverzit, şi împâclise lumina.

Iar Tudor Stoenescu-Stoian văzu apropiindu-se către el, din cele trei canaturi, din lumea fantomelor mucede, trei semeni ai lui, contopiţi într-unui singur: uriaşul, pi-ticul şi cel pe măsura sa din totdeauna. Toţi trei cu obra-zul hidos, invadat de-o boală misterioasă: lepră, pustule şi ulcere – o boală ca în pedepsele vechilor blesteme, din vechile ceasloave. Boala pe care i-o strecurase în carne şi-n sânge, până la moarte, oraşul patriarhal.

SFÂRŞIT

1 Bună ziua, domnule Briand! Ce mai faci, domnule Briand? (într-o franţuzească coruptă).
2 Ţăranul de la Dunăre (într-o franţuzească coruptă).
3 Mort (germ.).
4 Vina mea (lat.).
5 „O să pun să vi-l împacheteze imediat, doamnă. Îl luaţi? E mai sigur, din cauza sărbătorilor” (fr.).
6 Sufleţel rătăcitor, blând (lat.).
7 Am spus şi mi-am salvat sufletul (lat.).
8 Toate ale mele le port cu mine (lat.).
9 Nu voi muri cu totul (lat.).
10 Mai durabil ca arama (lat.).
11 Ceea ce era de demonstrat (lat.).
12 Era la Megara, mahala (suburbie) a Cartagtnei, în grădinile lui Amilcar (fr.).
13 Ochelari atârnaţi de un beţişor sau cu mâner (fr.).
14 Voevoda, Societatea română pentru dezvoltarea industriei miniere, cu număr limitat de acţiuni (engl.).
15 Burghezi, cetăţeni (germ.).
16 Noaptea toledană (sp.).
17 Am venit, am văzut, am învins (lat.).
18 La fericirea doamnelor (fr.).
19 Ştiu tot (fr.).
20 Sfârşitul (fr.).
21 Câinele care aduce (fr.).
22 Azi mie, mâine ţie (lat.).
23 Legământ (fr.).